VIRGIL OLTEANU

DIN ISTORIA ŞI ARTA CĂRŢII

LEXICON

Vademecum pentru editori, ziarişti, tipografi, bibliotecari, librari, documentarişti, arhivişti, muzeografi, profesori şi studenţi.

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
1992

Coperta şi supracoperta: SIMONA DUMITRESCU

ISBN 973-45-1008-8

Tudorei

PREFAŢĂ

Prin acest dicţionar, disciplinele bibliologice se îmbogăţesc cu o foarte bună lucrare, o performanţă a ştiinţei filologice române. Este unica lucrare de asemenea dimensiuni, situîndu-se în fruntea modestelor încercări de pînă acum, care au avut totuşi curajul primordialităţii şi meritul de a fi învins primele greutăţi de elaborare. Astfel, Virgil Molin a studiat la Leipzig arta tiparului, a publicat noţiunile maistrului tipograf (1940) şi o singură coală dintr-un dicţionar bibliologic. Profesorul N. Georgescu-Tistu, cu îndelungată experienţă de bibliotecar la universităţile din Cluj-Napoca şi Bucureşti, aflat în mijlocul preocupărilor bibliologice la Biblioteca Academiei Române, a întocmit primul glosar al termenilor bibliologici (1964, litografiat). Pentru a rămîne numai la cei mai de seamă autori în acest domeniu va trebui să amintesc şi excelentul tratat ilustrat al lui S. Toth despre litera tipărită (1966) *.

După cum constituţia este legea legilor, tot aşa bibliologia este ştiinţa ştiinţelor care au ca mijloc de comunicare *scrisul*, *cartea*, cultura grafică. Într-adevăr, în orice domeniu ar lucra un om de ştiinţă, un cercetător, acesta nu se poate dispensa măcar de 2—3 din disciplinele bibliologice: *bibliotica* şi *biblioteconomia* (sistemul ei de organizare), *bibliografia*, *informatica documentară*. Numai după ce cercetătorul stăpîneşte toate rezultatele investigaţiilor în disciplinele mai sus citate *autorul* poate trece la a doua etapă de lucru: *planul compoziţional* al lucrării pe care-l defineşte cu claritate numai *clasificarea fişelor* sau a materialelor obţinute. Începe etapa a treia: *stilizarea*, scrierea lucrării, în manuscris. Dactilograma, formă modernă a prezentării unei lucrări pentru tipărire, înseamnă pentru editură manuscrisul însuşi. De dactilograma *corectată* este responsabil autorul, atît pentru conţinutul lucrării, cît şi pentru forma exterioară a prezentării ei sub forma cărţii tipărite. Cu alte cuvinte, munca autorului continuă şi în timpul cît lucrarea este în *tipografie*, în mîna *tipografilor*, a *legătorilor de carte* etc. Chiar şi puţinele

* Titlurile complete ale lucrărilor acestor bibliologi, specialist fiecare în cîte un domeniu diferit, vezi-le în „Bibliografia selectivă" a prezentei lucrări.

cuvinte subliniate din acest pasaj care arată, la modul general, procesul evoluției unei cărți pînă la realizarea ei finală, pot dovedi cît de necesară este, pentru orice autor, orientarea precisă bibliografică. Poate puțini înțeleg și consimt o asemenea exigență astăzi, dar, cu timpul, societatea contemporană o cere ca o obligație conștientă, ca un respect ce-l datorăm cititorilor de cărți.

Dicționarul bibliologic întocmit de Virgil Olteanu folosește ca instrument de lucru nu numai cercetătorului științific, ci tuturor celor care au preocupări comune, sub diferite aspecte, cu *universul cărților:* bibliotecari, bibliografi, documentariști, muzeografi, colecționari, bibliofili, tipografi, legători de cărți, ziariști, librari etc.

Profesorii, pedagogii, studenții și elevii vor fi surprinși de valoarea expresivă a limbii românești. Sinonimia, omonimia sînt posibilități de îmbogățire a limbii nu numai în beletristică, dar și în lexicografia tehnico-științifică. Dicționarul lămurește cu precizie toate aceste cazuri și dă explicații *exacte* tuturor noțiunilor cu aspectele lor diverse. Pentru semnalarea acestora din urmă, autorul dă o notă informativă detaliată.

Dicționarele lingvistice monolingve sau plurilingve sînt opere științifice greu de realizat, dar a desăvîrși un dicționar tematic cred că este și mai greu. Pentru primele se găsesc modele numeroase și s-au creat în timp, cîtă vreme dicționarele tematice, pe probleme, n-au antecedente multe. Lipsa lor și, deci, nevoia de a le avea, s-a simțit mult mai tîrziu. În ce privește tema bibliologică, ea s-a ivit în preocupările științifice numai cînd această știință a fost introdusă ca disciplină de învățămînt, întîi la Școala de arhivistică (1924), apoi în universități (Cluj-Napoca, 1932, București, 1942). După ani de învățămînt bibliologic, teoretic și practic, un *Dicționar bibliologic* avea condițiile de a fi creat de un număr mare de specialiști bibliologi. Editura Enciclopedică, avînd ca profil, în primul rînd, să tipărească lucrări de informare enciclopedică și dicționare de tot felul, vine în ajutorul științelor speciale prin editarea acestui dicționar întocmit, cu grijă și erudiție, de Virgil Olteanu.

Autorul a găsit metoda științifică de a-l face ccesibil nu numai bibliologilor, dar și tuturor celor care folosesc scrisul și cartea (cultura grafică) ca mijloc de comunicare a ideilor. În ce constă această metodă? Autorul aplică patru moduri în explicarea noțiunilor: *a.* o definiție scurtă, conformă exigenței logicii și tehnicii lexicografice: *eterotip* — exemplele din categoria aceasta sînt cele mai numeroase într-un dicționar tematic ; *b.* prezentarea dezvoltată a noțiunii într-un plan istoric evolutiv: *alfabet, bibliotecă, clasificare, ex libris, gravură, ilustrație, litografie, papirus, scriere, tipar* ș.a. La această categorie de noțiuni găsim date istorice, caracterizări aflate de obicei în enciclopedii și în tratate de istoria cărții și tiparului ; *c.* noțiuni care reprezintă substantive, uneori și cu valoare de adjectiv, care provin de la un nume propriu: *Baskerville* ediție, *Didot* oficină editorială, *Elzevir* ediție, *Plantin* atelier tipografic ș.a. ; *d.* noțiuni care arată tipuri de cărți, cu explicații ample, caracterizări, date despre evoluția lor, exemple: *codex, didahie, eclogă, octoih* ș.a.

Scriitorul de mare talent Anatole France era dublat şi de o « vastă erudiţie », cum îl caracterizează critica franceză. Se interesa de buchinişti, i-a elogiat pentru profesiunea lor plină de surprize cunoştea tainele unei biblioteci (a fost şi bibliotecar) fiind fascinat de *frumuseţile cărţii în sine*. Citea cu pasiune dicţionarele lingvistice care, pentru el, nu erau numai instrumente de lucru, ci şi un mijloc de a aduna cuvintele într-o viaţă intensă.

De asemenea, dicţionarul pe care îl prezentăm va fi citit ca o operă instructiv-educativă ; scris cu limpezime a gîndirii şi exprimării, el proiectează asupra *scrisului* şi *cărţii* o aureolă care luminează un întreg univers, adesea misterios, dar întotdeauna binefăcător de milenii, pentru omenire. Pînă la ultimele lui pagini, cu « Bibliografia selectivă », dicţionarul de faţă este un izvor bogat de cunoştinţe rare şi utile.

DAN SIMONESCU

NOTĂ

În cultura oricărui popor, alcătuirea unui dicţionar care să cuprindă termeni, sensuri şi informaţii bogate din variatele domenii legate de istoria, tehnica şi arta cărţii constituie o necesitate reală.

Lucrarea de faţă izvorăşte tocmai din dorinţa de a răspunde acestei necesităţi, intens manifestată în cultura română, în special în ultimii ani, cînd interesul şi pasiunea pentru carte şi lectură, ca şi dezvoltarea activităţilor editoriale şi publicistice, au sporit considerabil. Lucrarea este destinată aşadar unei sfere ample de cititori: atît celor care, prin profesia lor, se ocupă de carte — bibliotecari, editori, redactori, traducători, autori, librari, anticari, tipografi, graficieni, arhivişti, documentarişti etc. —, cît şi tuturor celor dornici să se iniţieze sau să-şi lărgească informaţia asupra multiplelor aspecte presupuse de universul cărţilor şi de minunatul meşteşug al alcătuirii lor.

În acest fel, se urmăreşte o dublă finalitate: aceea de a se oferi, pentru prima categorie de cititori, un instrument de lucru util şi, pentru cea de a doua, un mijloc accesibil de orientare.

Conceput şi realizat în acest spirit, prezentul dicţionar este întîia lucrare cu un astfel de profil din lexicografia românească şi — prin informaţiile cu caracter enciclopedic — una din puţinele din literatura de specialitate pe plan internaţional. Într-adevăr, lexicografia bibliologică la noi se află abia la începuturile sale, puţinele lucrări existente cu tematică înrudită fiind de proporţii reduse şi referindu-se la domenii restrînse (de ex.: *Vocabular de bibliologie*, elaborat în 1966 de un colectiv al Bibliotecii Academiei, coordonat de N. Georgescu-Tistu, sau *Vocabularul tipografului*, publicat în 1940 de Virgil Molin).

Încercînd să acopere activităţile şi disciplinele adiacente care ţin de scris şi de carte — bibliologie, conservare şi restaurare, diplomatică, documentare, grafică, legătorie, paleografie, poligrafie, redactare şi editare etc. — dicţionarul are în vedere consemnarea şi explicarea termenilor, expresiilor şi abrevierilor folosite, în exclusivitate sau cu precădere, în domeniile menţionate, precum şi a sensurilor, specifice acestor domenii, căpătate de unele cuvinte din limba comună.

O caracteristică a lucrării de față este includerea unor informații de natură enciclopedică, privitoare la istoria și locul cărții, atît în cultura universală, cît și în cea română.

Dicționarul inregistrează aproximativ 3000 de cuvinte-titlu, în ordinea lor alfabetică. Structura fiecărui articol urmărește expunerea datelor într-o succesiune care să dea unitate lucrării, recurgîndu-se și la procedee grafice adecvate, menite să ușureze consultarea ei. Astfel, după cuvîntul-titlu, redat în verzale aldine, apar eventualele variante ; urmează sensurile, numerotate cu cifre arabe, înaintea fiecărui sens specificîndu-se, între paranteze, prin prescurtare, domeniul din care face parte (cînd toate sensurile unui termen sînt caracteristice unuia sau mai multor domenii comune, domeniul sau domeniile respective se dau imediat după cuvîntul-titlu). După explicarea sensului se indică sinonimele (spațiate și marcate cu ◇) și expresiile, în ordinea strict alfabetică a constituenților lor, fiind precedate de bară dublă (||). În continuare, se oferă date istorice și enciclopedice, semnalate cu ● cînd este vorba de informații de ordin general, universal, și cu ■ cînd acestea se referă la cultura românească. În încheiere figurează, dacă este cazul, abrevierile notate cu □ și semnul → pentru « vezi ». În situația în care cuvîntul-titlu este alcătuit dintr-un termen sau o expresie dintr-o limbă străină, se specifică abrevierea acesteia între paranteze, înaintea domeniului. În sfîrșit, atunci cînd cuvîntul-titlu este o abreviere, se precizează acest lucru tot între paranteze.

În cazul cuvintelor din limba comună înregistrate pentru sensurile caracteristice obiectului de care se ocupă lucrarea, am precizat domeniul chiar dacă respectivele sensuri sînt cunoscute și în limba generală, ca de pildă **abecedar** (edit.) **1.** « Carte care cuprinde primele noțiuni de citire și de scriere ». În unele situații însă, indicarea domeniului nu a fost posibilă, sensurile cuvîntului aparținînd limbii comune, dar fiind consemnate în dicționar întrucît intră în sfera tematică a acestuia, de ex.: **academie**.

Dorim să aducem mulțumiri profesorului universitar doctor docent Dan Simonescu și cercetătorului științific principal Alexandru Mareș pentru sfaturile competente acordate, specialiștilor doctor Gabriel Ștrempel și Mircea Ionescu, referenții științifici ai lucrării, precum și domnului inginer doctor Alexandru Irod.

De asemenea, ne îndeplinim o plăcută îndatorire de a ne exprima gratitudinea față de cei care, cu competență și solicitudine, ne-au sprijinit în strădania noastră și au făcut posibil ca lucrarea să vadă în bune condiții lumina tiparului: doamnelor Viorica Gramatopol, Voichița Ionescu, Angela Ilovan și domnilor dr. Valeriu Șuteu, și Olimpiu Popa.

În sfîrșit, mulțumim anticipat celor care, prin observații, completări și sugestii, își vor aduce contribuția la îmbunătățirea acestei lucrări, de al cărei caracter perfectibil sîntem conștienți.

AUTORUL

LISTĂ DE ABREVIERI

abrev. = abreviere, abreviat
apr. = aprilie
arhiv. = arhivistică
art. = articolul, articolele
aug. = august
B.A. = Biblioteca Academiei
B.C.S. = Biblioteca Centrală de Stat
B.C.U. = Biblioteca Centrală Universitară
bibl. = bibliologie
cap. = capitolul, capitolele
cart. = cartografie
cod. = codicologie
consv. = conservare
cript. = criptografie
cron. = cronologie
dec. = decembrie
dipl. = diplomatică
docum. = documentare
ed. = ediția
edit. = editare
e.n. = era noastră
engl. = engleză
epigr. = epigrafie
ex. = exemplu, exemple
fasc. = fascicula, fasciculele
febr. = februarie
fig. = figura
fil. = filatelie
filgr. = filigranologie
fr. = franceză
gen. = genealogie
germ. = germană
gl. = gliptică
gr. = greacă
graf. = grafică
her. = heraldică
ian. = ianuarie
it. = italiană
iul. = iulie
iun. = iunie
î.e.n. = înaintea erei noastre
lat. = latină
leg. = legătorie
lex. = lexicografie
mar. = martie
med. = medalistică
ms. = manuscris
mss. = manuscrise
nov. = noiembrie
nr. = numărul, numerele
numis. = numismatică
oct. = octombrie
p. = pagina, paginile
pal. = paleografie
p. ext. = prin extensiune
pl. = plural
poligr. = poligrafie
red. = redactare
sec. = secolul, secolele
sep. = septembrie
sig. = sigilografie
sin. = sinonim, sinonime
sl. = slavonă
sp. = spaniolă
ş.a. = şi alţii
t. = tomul, tomurile
tc. = turcă
var. = variantă, variante
vol. = volumul, volumele

A. (abrev.) → ANNO.

ABC (edit.) **1.** Abecedar (1). ■ Termenul apare pentru prima dată în titlurile a două tipărituri cu text bilingv german şi român, în 1783: *ABC sau Bucavna spre folosul scólelor niamului romanesc* (Sibiu), cu litere latine, şi *ABC sau Alphavit pentru folosul şi procopsála scoalelor celor normalesci á némului Romănesc* (Blaj), cu litere latine şi chirilice. **2.** → ABECEDAR (2).

ABECEDAR (edit.) **1.** Carte care cuprinde primele noţiuni de citire şi de scriere, ✧ a b c (1), a l f a v i t (1), a l f a v i t ă (1), a z b u c o a v n ă, b u c o a v n ă, b u c v a r i u, e l e m e n t a r i u, l i t e r a r i u, m e n t o r. ■ Cea mai veche tipăritură românească, cu litere chirilice, "ce are în sine deprinderea invetiaturii copiilorŭ la carte", este *Bucóvna* "tocmita şi tipărita de Mihaiŭ Istvanovici". Cartea, imprimată la Alba Iulia, în 1699, are conţinut exclusiv religios. La 1749 a apărut în Ţara Românească *Bucoavnă pentru învăţătura pruncilorŭ* "prin diorthosirea lui Lavrentie Ieromonahulŭ Dimitrievici. De Constantin Athanasievici tipografulŭ." Mitropolitul Iacob Putneanul a publicat la Iaşi, în 1755, *Bucvariu sau începere de învăţătură*, iar în 1777 a apărut la Viena *Bucvariu pentru pruncii cei româneşti*. Primul **a.** românesc cu caracter preponderent laic, *Abeţedar înlesnitor pentru învătătura copiilor* (Sibiu, 1828), cu slove chirilice, a fost alcătuit de Grigore Pleşoianu. Următorul, *Mentor sau Abecedar pentru folosul tinerilor carii se îndeletnicesc la învătătură* (Sibiu, 1836), aparţine lui D. Jianu. **A.** lui Jianu a fost retipărit

ABC
sàu
BUCAVNA
SPE FOLOSUL
SCOLELOR NIAMULUI ROMANESC

ABC
oder
Namenbüchlein,
zum Gebrauche
der
Nazional-Schulen
in dem
Königreiche Ungarn
und den
damit verbundenen Staaten.
Kostet ungebunden 6. kr.

OFEN,
gedruckt mit königl. hung. Universitätsschriften.
1797

Bucoavnă, Buda, 1797

la Braşov, în 1848, "pentru folosul tinerimii ce învaţă în Şcoalele Normale". Seria **a.** româneşti cu litere latine a fost inaugurată de *Abecedariu* (Cluj, 1853), atribuit lui Ioan Fekete Negruţiu, şi de *Elementariu* séu *Abecedariu pentru scólele romanesci* (Sibiu, 1861—1864) "compusu de Basiliu Petri". **2.** Manual de noţiuni elementare pentru un anumit domeniu ; a b c (2).

ABONAMENT (bibl. ; presă.) Înscris care certifică dreptul de a consulta cărţile unei biblioteci sau de a procura publicaţii periodice contra cost.

ABONAT (bibl. ; presă) Beneficiar al unui *abonament.*

ABREVIERE (ABREVIAŢIE) (edit. ; pal. ; red.) → PRESCURTARE (1).

ABSTRACT (docum.) Prezentare rezumativă a conţinutului unei lucrări împreună cu sublinierea valorii ei informative.

ABZAŢ (poligr.) Albitură care marchează începutul de *alineat.*

A.C. (abrev.) → ANNO CURRENTE, ANNI CURRENTIS.

AC DE GRAVAT (graf.) Instrument cu vîrf de oţel, de diamant sau alt material dur, folosit la gravare pe plăci metalice sau de material plastic şi pe pietre litografice. → şi POINTE SÈCHE (1).

ACADEMIE **1.** Înaltă instituţie ştiinţifică şi culturală a unei ţări. ■ În 1866 s-a constituit Societatea Academică Română, cu trei secţii: a) literar-filologică ; b) istoric-arheologică ; c) de ştiinţe naturale. Societatea este instituţionalizată în 1879, sub numele de Academia Română. **2.** Şcoală de învăţămînt superior. ■ Prima şcoală superioară românească numită astfel a fost Academia Mihăileană, înfiinţată la Iaşi, în 1835, de domnul Mihail Sturdza, la îndemnul şi cu sprijinul lui Gh. Asachi. ● Termenul provine din gr. *Akademia*, şcoală filozofică întemeiată de Platon (429—345 î.e.n.) la Atena, în grădinile lui Akademos.

ACATIST (ACAFTIST) (edit.) **1.** Imn de slavă închinat Fecioarei Maria în ritualul ortodox. **2.** Carte de imnuri şi rugăciuni către Fecioara Maria şi către alţi sfinţi ; selecţie de *acatiste* (1) ; ◇ a c a t i s t i e r . ■ Sînt de menţionat: *Acaftistul Născătoarei de Dumnezeu* "tălmăcit de pre limba slovenească pe limba rumănească cu osteneala preasfinţitului Dosoftei" (Uniev, 1673) şi *Acathist*, tipărit de Samuil Micu-Clain la Sibiu, în 1801, a cărui introducere cuprinde principiile scrierii limbii române cu litere latine.

ACATISTIER (edit.) → ACATIST (2).

ACCENT (pal. ; red.) Semn grafic deasupra unei vocale pentru a marca o rostire mai intensă a sunetului respectiv sau altă particularitate de pronunţare. În limba română acest semn se foloseşte mai ales în dicţionare pentru a diferenţia pronunţarea între cuvinte omografe, situaţie în care se recurge la o trăsătură oblică (ʹ) plasată deasupra vocalei accentuate. Ex.: *anáforă* şi *anaforá.* Alteori, sub litera accentuată se pune un punct. În documentele româneşti cu scriere chirilică **a.** apare cu trei forme: a) **a. ascuţit** sau **oxía** (ʹ), aplicat de regulă vocalelor tonice ; b) **a. grav** sau **varia** (\`), pus de obicei pe vocala din silaba finală a cuvîntului sau deasupra ultimei vocale din cuvintele monosilabice ; c) **dublu a.** sau **chendima** (\`\`), folosit în aceleaşi situaţii ca şi **a.** grav.

ACCES LIBER LA RAFT (bibl.) Modalitate de autoservire într-o bibliotecă, prin care cititorul îşi alege singur cartea. Acest sistem se aplică obişnuit în sălile de lectură, pentru lucrări de referinţă şi periodice.

ACCIDENŢAR (poligr.) Probar de litere pentru lucrări de *accidenţe.*

ACCIDENŢE (poligr.) Lucrări tipografice mărunte şi variate, uneori ornametate, de genul invitaţiilor, cărţilor de vizită, programelor, antetelor, afişelor etc.

ACHIZIŢIE (arhiv. ; bibl.) **1.** Procurare, prin cumpărare sau donaţie, de documente grafice şi iconografice. **2.** Document preluat de fondul unei arhive sau biblioteci pe această cale.

ACIDITATE (ACIDIFIERE) A HÎRTIEI (consv.) Factor nociv exprimat prin gradul de concentraţie de ioni de hidrogen în masa hîrtiei, care contribuie la deprecierea acesteia prin îngălbenire sau fragilizare. **A.** constituie principala cauză a deteriorării hîrtiei. Cele mai răspîndite surse de **a.** sînt: alaunul introdus ca substanţă de încleiere în procesul de fabricare a hîrtiei, produşii oxidanţi din fibrele hîrtiei, unii componenţi ai cernelurilor de tipar, impurităţile din aerul poluat etc. **A.** se combate cu ajutorul unor procedee de *neutralizare.*

ACOLADĂ (poligr. ; red..) Simbol grafic format din două fragmente de arc unite, dispus vertical sau orizontal, pentru a arăta

gruparea a două sau mai multe cuvinte, formule, portative muzicale etc. **A.** se folosesc uneori şi ca ornamente tipografice.

ACOLUŢIE (edit.) Carte religioasă care cuprinde slujbele unor sfinţi. Ex.: *Acoluţia Sfinţilor Neofit şi Maxim.* Bucureşti, 1723.

ACORD (dipl.) Document rezultat în urma unei înţelegeri între două sau mai multe state, instituţii etc. prin care se reglementează probleme concrete ale relaţiilor dintre ele ; ✧ c o n v e n ţ i e .

ACROGRAFIE (poligr.) Procedeu de a grava în relief pe o placă metalică sau pe piatră litografică prin atacarea acestora cu acizi.

ACRONIM (bibl.) Cuvînt format din prima sau primele litere ale termenilor care alcătuiesc o sintagmă, o expresie, un titlu etc.

ACT 1. (pl. ; edit.) Totalitatea lucrărilor unui congres de ştiinţă, publicate sub acest nume. Ex.: *Actele celui de al* XII-*lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică.* Bucureşti, 1970. **2.** (dipl.) Document oficial care emană de la o autoritate sau înscris al unei persoane ce consemnează stări de drept sau de fapt. **3.** (edit.) Diviziune a unei opere dramatice.

ACTA (lat.) **1.** (edit. ; presă) Titlu dat unor periodice sau colecţii de lucrări publicate de o instituţie ştiinţifică. Ex.: "Acta Linguistica", revistă internaţională de studii lingvistice. **2.** (arhiv.) Colecţie de documente referitoare la o anumită instituţie, problemă etc. **3.** (edit.) Fapte, acţiuni. Ex.: *Acta martyrum.*

ACTINOGRAFIE (poligr.) Procedeu fotomecanic de pregătire a unui clişeu folosind un negativ obţinut cu raze X.

ACTUARIA (lat. ; pal.) → SCRIERE CAPITALĂ.

ACTUM (lat. ; dipl.) → DATUM.

ACTUM UT SUPRA (lat. ; dipl.) → DATUM UT SUPRA.

ACUARELĂ (artă) **1.** Tehnică în arta plastică ce întrebuinţează culori diluate cu apă. **2.** Operă obţinută prin acest procedeu pe suport de hîrtie albă ori cu nuanţe de ocru sau gri, pe carton sau pergament. **3.** Culoare solubilă în apă caracterizată prin fluiditate şi tonalitate constantă. ● În evul mediu, **a.** era folosită la decorarea mss. şi la colorarea gravurilor din primele tipărituri.

ACVAFORTE 1. (graf.) Tehnică de gravare în adîncime aplicată se pare pentru prima dată în Germania, la sfîrşitul sec. 15. S-a impus în secolele următoare prin folosirea ei de către mari gravori ai lumii. Procedeul constă în atacarea cu acizi a contururilor desenate pe o placă metalică, de cele mai multe ori de cupru, acoperită cu un strat subţire de lac anticorosiv sau de ceară. Imaginea negativă se zgîrie cu acul, direct pe placă, sau se transpune pe aceasta de pe un suport de hîrtie. Prin scufundarea plăcii într-o baie de acid, liniile compoziţiei se vor adînci prin corodare. Unele porţiuni din desen pot fi supuse unei corodări de mai lungă durată, pentru a se obţine tonuri închise pe hîrtie. În această situaţie, celelalte părţi ale desenului, menite să redea tonuri deschise, se vor proteja cu lac. Se poate recurge şi la metoda expunerii parţiale a desenului la acţiunea acidului, prin deschiderea treptată a liniilor compoziţiei, începînd cu acele locuri care, printr-o corodare mai accentuată, vor lăsa pe hîrtie tonurile cele mai întunecate. După gravare, se îndepărtează materialul protector de pe metal şi se fac imprimări de probă. Se aplică cerneala pe toată suprafaţa plăcii, apoi se şterge cerneala în aşa fel încît să rămînă acoperite doar porţiunile adîncite ale clişeului. Gravorul poate lăsa pete de cerneală pe unele părţi ale plăcii, dacă vrea să obţină efecte de umbră. Imprimarea se realizează prin presarea puternică a foii de hîrtie pe întreaga suprafaţă a plăcii, care se unge cu cerneală de fiecare dată. Pentru tiraje limitate, placa se anulează după încheierea seriei. **2.** (graf.) Gravură obţinută prin acest procedeu ; ✧ e a u - f o r t e , e t c h i n g , R a d i e r u n g . ■ Prima imagine în **a.** cunoscută la noi este frontispiciul semnat N.P.S. la *Acathistul şi Paraclisul Sfintei Cruci* (Sibiu, 1802). Cel dintîi artist român care a realizat gravuri în **a.** de certă valoare este Theodor Aman, căruia i se atribuie circa 80 de lucrări de acest gen. În 1932, poetul Adrian Maniu a editat un album Aman într-un tiraj de 100 de exemplare, conţinînd o selecţie de 40 de **a.** după plăcile originale. După Aman, arta gravurii în **a.** a căpătat noi valenţe prin lucrările lui N. Vermont, Gh. Petraşcu, R. Iosif etc. **3.** (poligr.) Tipar adînc de artă la care forma se obţine prin desen manual pe o placă de cupru supusă apoi corodării chimice. → şi GRAVURĂ.

ACVATINTĂ 1. (graf.) Tehnică de gravare pe o placă de cupru cu fond poros, prin atacare cu acid azotic, pentru a obţine tonuri de diferite intensităţi, asemănătoare desenului în tuş. ● Procedeul, numit *manière de lavis*, este atribuit gravorului francez Jean-Baptiste Le Prince (1734—1781). Se acoperă placa metalică cu un strat subţire de lac anticorosiv, peste care se cerne pulbere de sare, zahăr etc. După ce vernisul s-a uscat, granulele de sare, zahăr etc. se dizolvă în apă, lăsînd porozităţi pe suprafaţa plăcii. Se pune placa în acid pentru corodare, operaţie care are loc de mai multe ori. La prima corodare se acoperă cu vernis acele părţi care trebuie să rămînă albe la imprimare pe foaia de hîrtie. La a doua expunere la acid, se acoperă tonurile cele mai luminoase ş.a.m.d. Procesul se repetă de cîte ori este nevoie, pînă cînd compoziţia finală, obţinută prin reproducere, va conţine tonuri ce variază de la cele mai deschise pînă la cele întunecate. Tehnica de imprimare este asemănătoare aceleia în *acvaforte*. Unii artişti combină procedeul de gravare în **a.** cu acela în acvaforte, pentru a obţine efecte speciale, prin alăturare de pete şi haşuri, aşa cum a procedat Goya, în ciclul de gravuri *Los desastres de la guerra* (1863). **2.** (graf.) Gravură obţinută prin acest procedeu. **3.** (poligr.) Procedeu de tipar adînc de artă în care forma se pregăteşte prin gravare manuală şi corodare chimică. → şi GRAVURĂ.

ACVATIPIE (poligr.) Procedeu de tipar înalt de artă sau plan litografic, combinat cu şabloane, în care imprimarea se face cu cerneluri foarte fluide pentru a reproduce picturile lucrate în acuarelă.

A.D. (abrev.) → ANNO DOMINI.

ADAPTARE (edit.) **1.** Transpunere a unei opere literare dintr-un gen în altul ; dramatizare a unor romane sau povestiri pentru a fi reprezentate pe scenă, pe ecran, la radio ori la televiziune cu mijloacele specifice acestora. **2.** Localizare a unor opere literare străine. ■ Ca autor dramatic, Vasile Alecsandri a localizat vodeviluri şi comedii franţuzeşti, adaptîndu-le la realităţile autohtone.

ADAUS (ADAOS) **1.** (edit. ; red.) Completare sau supliment la o lucrare, ◇ a d ă u g i r e, a d d e n d a, a d i e c t i o, a p e n d i c e, a p p e n d i x. Ex.: *Adaos cuprinzînd completările la textul primei ediţii, apărută la 1916*. În: Onisifor Ghibu. *Din istoria literaturii didactice româneşti*. Bucureşti, 1975. **2.** (poligr.) Completare adusă unui text la punere în pagină sau la cules.

ADĂUGIRE (edit. ; red.) → ADAUS.

AD CALCEM (lat. ; red.) Trimitere la subsolul paginii.

ADDENDA (lat. ; edit. ; red.) Adaus la o lucrare conţinînd completări, note, diagrame etc. redactate de către autor de obicei după primirea *bunului de cules* şi intrarea lucrării în producţie. **A.** se anexează la sfîrşitul lucrării sau se publică separat. ☐ Abrev. ADD.

ADDENDA ET CORRIGENDA (lat. ; edit. ; red.) Adausuri prezentate împreună cu *erata*. Ex.: *Addenda et corrigenda*. În: Alexandru Ştefunescu. *Încercare asupra Istoriei Tîrgu-Jiului*. Bucureşti, 1899.

ADIECTIO (lat. ; edit. ; red.) → ADAUS.

AD LITTERAM (lat. ; red.) **1.** Textual, întocmai (cu referire la exactitatea redării unui citat) ; ◇ a d v e r b u m (2).

ADNOTARE (ADNOTAŢIE) **1.** (bibl.) Lucrare bibliografică ce cuprinde o caracterizare concisă a unei publicaţii, cu scopul de a furniza informaţii asupra tematicii, conţinutului, domeniului şi nivelului ei, cît şi asupra categoriei de beneficiari cărora li se adresează. || **a. de recomandare, a.** care conţine aprecieri asupra documentului din punct de vedere al utilităţii lui pentru o categorie anumită de cercetători ; **a. generală, a.** ce caracterizează documentul în general, pentru un cerc larg de beneficiari ; **a. informativă, a.** care oferă numai datele de bază şi concluziile documentului fără o apreciere critică a acestuia ; **a. specializată, a.** care descrie lucrarea numai din anumite puncte de vedere pentru specialişti din domenii limitate. → şi BIBLIOGRAFIE ADNOTATĂ. **2.** (edit. ; red.) Însemnare marginală prin care se întregeşte sau lămureşte un text: ◇ a p o s t i l ă (1), g l o s ă (1), n o t ă m a r g i n a l ă.

ADRESĂ 1. (bibl.) **A. bibliografică**, totalitatea datelor editoriale ale unei publicaţii înregistrate în cataloagele unei biblioteci: localitatea de publicare, editura, data de apariţie, tipografia. **2.** (docum.) Simbol care indică locul de înmagazinare a unei informaţii sau a unui document. **3.** (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, inclus în *protocolul*

inițial, conținînd numele, titlul și calitatea destinatarului ; ◇ **inscriptio**, **inscripție** (2). **4.** (dipl.) Scurtă comunicare oficială făcută în scris de o instituție, organizație etc.; *notă* (5). **5.** (poligr.) Cifră la capătul fiecărui rînd într-un *probor de litere*, menită să înlesnească corectarea textului.

ADRESOGRAF (poligr.) Mașină de imprimat adrese pe plicuri, etichete, banderole sau direct pe publicațiile care urmează a fi expediate la destinatar ; → MAȘINĂ DE ADRESAT.

ADUNARE (edit.) Culegere de texte prescurtate, de obicei dintr-o lucrare mai vastă, juridică sau religioasă. Ex.: *Adunare cuprinzătoare din cărțile împărăteștilor Pravile* (Iași, 1814), alcătuită de Andronachi Donici.

ADUNATUL COLILOR (leg.) Dispunere a colilor sau fasciculelor unei lucrări în ordinea indicată de *signatură*, în vederea broșării sau legării. Operația se execută manual sau cu ajutorul unei mașini automate de a.c. începînd cu ultima coală și se continuă pînă cînd prima coală cu titlu ajunge deasupra. ‖**a. c. prin intercalare**, a.c. realizat prin introducerea fasciculei următoare la mijlocul celei precedente, astfel încît prima pagină a blocului de carte, ca și ultima pagină, se vor afla în fascicula întîi ; **a.c. prin suprapunere**, a.c. efectuat prin așezarea fasciculelor una peste cealaltă, în așa fel încît prima pagină a blocului de carte va fi pagina întîi a primei fascicule, iar ultima pagină a blocului va fi ultima pagină a ultimei fascicule.

AD USUM DELPHINI (lat. ; edit.) → EDIȚIE AD USUM DELPHINI.

ADVARIUM (edit.) Culegere de advare, rugăciuni păzitoare de rele. Ex.: *Advarium*. (București, sfîrșitul sec. 18). Tipărite pe o singură parte, filele acestui a. sînt lungi, înguste și pliate.

AD VERBUM (lat. ; red.) **1.** → SUB VOCE. **2.** → AD LITTERAM.

AEDES (AEDIS) (lat. ; bibl.) → IN (EX) AEDIBUS.

AER (artă) Document iconografic sub formă de văl liturgic brodat, reprezentînd pe Iisus mort sau plîngerea lui.

AEROGRAF (poligr.) Pulverizator de culoare folosit la executarea unor lucrări de dimensiuni mari cum sînt, de pildă, afișele de cinematograf.

AFARĂ DIN COMERȚ (edit.) → EDIȚIE (EXEMPLAR) IN AFARA COMERȚULUI.
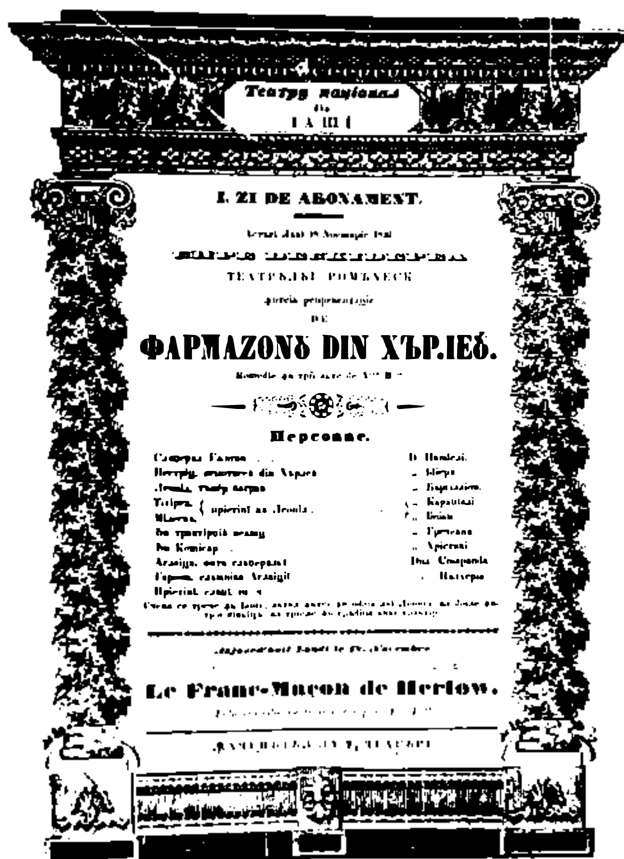
AFIEROMĂ (dipl.) Termen vechi utilizat în Țara Românească pentru actul de danie.

AFIȘ (graf.) Imagine grafică însoțită de un text scurt, purtătoare a unui mesaj cu conținut politic, social, cultural sau comercial, adresat direct publicului prin expunere sau răspîndire sub formă de foaie mare volantă; ◇ **placat**. ● **A.** este cunoscut din antichitate. Vechii greci aveau *axones*, tăblițe mobile în jurul unui ax, pentru diferite comunicări. Romanii foloseau panouri sau porțiuni albe de zid, destinate anunțurilor de tot felul, mai ales electorale. Apariția tiparului a dus la o mai mare producție și difuzare a a. Primul a. imprimat cunoscut datează din 1477 și a fost realizat de Wiliam Caxton, părintele tiparului englez. Descoperirea litografiei la sfîrșitul sec. 18 a deschis noi orizonturi pentru afirmarea a. ca artă. **A.** ilustrat modern s-a impus prin francezul Jules Chéret, la sfîrșitul sec. 19. Mari pictori contemporani cu Chéret, printre care Toulouse-Lautrec, au creat a. considerate adevărate capodopere ale genului. ■ Încă din sec. 17, în Țara Românească și Moldova se foloseau a. sub formă de foi volante pentru înștiințări oficiale. La sfîrșitul sec. 18, în Transilvania și, după 1830, în Moldova și Țara Românească, textul a. de teatru era încadrat în chenare, preludiu la a. ilustrat. Primele noastre a. ilustrate erau politice. Caracterul lor patriotic venea în sprijinul Revoluției de la 1848 și al Unirii Principatelor. Este vorba, de fapt, de litografii după tablourile unor pictori contemporani înfățișînd personaje istorice sau alegorice, cum este, de pildă, *România rupîndu-și cătușele pe Cîmpia Libertății*, de C. D. Rosenthal. Dintre puținele a. comerciale ale acestei perioade desprindem primele reclame pentru carte și tipar ca, de ex., a. *Tiparul este lumina lumei* (1840). Spre sfîrșitul sec. 19 și la începutul sec. 20, mari pictori și graficieni români (C. Jiquidi, Șt. Luchian, V. Rola Piekarski, F. Șirato, N. Vermont și alții) au imprimat a. statut de artă grafică autentică.

AFIȘIER Spațiu special amenajat pentru expunerea afișelor.

AGENDA (lat. ; edit.) Îndreptar cu privire la oficierea serviciului liturgic în cultul catolic și reformat.

AGENDĂ 1. (presă) Rubrică în unele publicații periodice care semnalează pe scurt o serie de manifestări curente cu caracter

Afiş la *Farmazonul din Hîrlău*, 1840

politic, social, ştiinţific sau cultural (adunări, întruniri, reuniuni, congrese etc.) şi data la care au loc. **2.** Carnet cu date calendaristice şi cu rubrici pentru diferite însemnări.

AGENŢIE DE PRESĂ (presă) Instituţie specializată în strîngerea, selectarea şi distribuirea de informaţii din viaţa internă şi internaţională pentru presă, radio şi televiziune. ■ Prima **a. de p.** în România, Agenţia Telegrafică Română — Roumagence, a luat fiinţă în 1889 ;◇ a g e n ţ i e t e l e g r a f i c ă.

AGENŢIE TELEGRAFICĂ (presă) → AGENŢIE DE PRESĂ.

AGHIAZMATAR (edit.) Carte religioasă care cuprinde, de regulă, slujba stropirii cu apă sfinţită. Ex.: *Aghiazmatariu mic.* Iaşi, 1814.

AGNOMEN (lat. ; bibl.) Supranume dobîndit de romani în împrejurări deosebite. Ex.: Manlius Marcus *Capitolinus* ("cel care a salvat Capitoliul asediat de gali").

AGRAFIE (pal.) → DISGRAFIE.

AHDNAME (tc. ; dipl.) Tratat de pace ; ◇ s u l h n a m e. → şi NAME.

AIDE-MÉMOIRE (fr.) **1.** (dipl.) Document de corespondenţă diplomatică ce confirmă

exactitatea unor convorbiri sau declaraţii oficiale. **2.** (red.) Scurte însemnări mnemonice. **3.** Rubrică de agendă pentru diverse notiţe ; ✧ p r o m e m o r i a .

AINFAS (poligr.) Chenar tipografic alcătuit din linii compacte. → şi BORDURĂ (2).

AINŞLAG (leg.) Tiv la marginea copertei legate în piele, în pînză sau în alt material.

ALBĂ (poligr.) → LITERĂ ALBĂ.

ALBERTIPIE (poligr.) → FOTOTIPIE.

ALBIE (graf.) → CUVETTE.

ALBINA **1.** (edit.) Florilegiu monahal ; ✧ a l b i n u ş a . Ex.: *Albina*, caligrafiată şi ornamentată de popa Sava Popovici din Răşinari, în 1781 (Ms. 3572, B.A.). **2.** (presă) Titlul unor periodice româneşti vechi. Ex.: "Albina Românească". Iaşi, 1 iun. 1829—29 dec. 1849.

ALBINUŞA (edit.) → ALBINA (1).

ALBIRE A HÎRTIEI (consv.) Operaţie de înlăturare a impurităţilor şi petelor de pe suprafaţa sau din masa hîrtiei. Tratamentele pot fi mecanice sau chimice, uscate sau umede, locale sau integrale. Mucegaiul se îndepărtează cu o pensulă fină după care hîrtia se sterilizează cu timol. Urmele de creion, de praf sau de noroi uscat, se şterg cu o gumă moale sau cu o radieră electrică. Dacă rezultatele nu sînt satisfăcătoare, se trece la spălare cu spumă de săpun, aplicată pe suprafaţa hîrtiei cu ajutorul unei pensule, după care lucrarea se spală cel puţin o oră prin imersie în apă, pe un suport de sticlă sau de material plastic. Uscarea se face pe o placă de sticlă prin presare cu hîrtie de filtru. Nu se recurge la procedee chimice de **a.** decît atunci cînd petele nu cedează la metodele descrise mai sus. Agenţii de **a.** cei mai eficienţi sînt bioxidul de clor, cloramina T, hipocloriţii de calciu sau de sodiu, permanganatul de potasiu, apa oxigenată, acidul oxalic, acidul citric etc. Înainte de efectuarea oricărul tratament se examinează natura hîrtiei, compoziţia cernelurilor şi culorilor, tehnica desenelor şi stampelor etc., în vederea alegerii soluţiei celei mai adecvate. Pentru a împiedica acţiunea agenţilor de **a.** asupra cernelii, se recomandă protejarea textului cu o soluţie de polimetacrilat de metil în acetonă care se îndepărtează apoi cu puţin solvent.

ALBITURĂ (poligr.) **1.** Denumire generică a materialului tipografic neimprimabil care alcătuieşte, la tiparul înalt, o parte din suprafaţa netipăritoare a clişeului pagini culese. Piesele de **a.** sînt de o înălţime ma mică decît aceea a literelor, pentru a nu primi cerneală. După locul şi destinaţia lor în forma de tipar, elementele de **a.** se împart în *spaţii*, *pătrişori*, *cvadraţi*, *interlinii* şi *regleţi*. La ofset şi tipar adînc, **a.** este zona pe clişeu liberă de elemente tipăritoare. **2.** Spaţiu rămas netipărit într-un text, rezultat al unei imprimări defectuoase sau al prezenţei de impurităţi în masa hîrtiei.

ALBUM **1.** Caiet cu foi rezistente, uneori detaşabile, destinat conservării de mărci poştale, fotografii, ilustrate, tăieturi din presă etc. **2.** Caiet în care se colecţionează dedicaţii, autografe, versuri, cugetări de la diverse persoane. **3.** (edit. ; graf.) Mapă cu suită de lucrări grafice — stampe, desene, schiţe, acuarele etc. — avînd unitate tematică. Ex.: Adrian Maniu. *La gravure sur bois en Roumanie*, Bucarest, 1929, **4.** (arhiv. ; edit.) Volum sau mapă cu reproduceri sau facsimile după documente de tezaur arhivistic. Ex.: *Mărturii ale trecutului. Album de documente*. Bucureşti, 1981 ; S. Jakó şi R. Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu. Album*. Bucureşti, 1971. **5.** (edit.) **A. de artă**, volum cu reproduceri după operele unui artist plastic sau ale unei şcoli de artă. **6.** (presă) Titlul unor periodice cu conţinut variat, mai ales literar sau ştiinţific. Ex.: "Album ştiinţific şi literar". Bucureşti, 9 febr.—martie 1847. ● Romanii numeau **a.** o suprafaţă albă, panou sau zid, rezervată anunţurilor publice. **7.** (bibl. ; edit.) → FORMAT DE CARTE.

ALCĂTUITOR (edit.) → COMPILATOR.

ALDINĂ **1.** (edit.) Ediţie imprimată în tipografia înfiinţată de Aldus Manutius — Aldo Tebaldo Manuzio il Vecchio (1440—1515) — la Veneţia, pe la 1490. Mai exact, prin ediţii **a.** se înţeleg toate ediţiile clasice *in octavo* dintre care, în mod deosebit, cele 28 de ediţii princeps tipărite de Manutius după texte mss. originale sau după copii a căror fidelitate şi filiaţie o stabilea personal, împreună cu un grup de erudiţi. Începînd cu ediţia din 1502 a poeziilor lui Dante *Le Terze Rime*, pe ediţiile **a.** apare celebra marcă tipografică ancora cu delfinul, preluată de imitatori în ediţii-pirat. **2.** (poligr.) Caracter de literă folosit de Manutius în mai toate tipăriturile sale: a) **a. romană (semineagră)** cu contur plin, întrebuinţată astăzi pentru sublinieri. Acest caracter este creaţia lui

Emblema editorială a lui Aldus Manutius

DELLA NVOVA
DISCIPLINA
&
VERA ARTE MILITARE
DEL
B R A N C A T I O
LIBRI VIII.
[illegible] CESARE [illegible]
CON PRIVILEGI

IN VENETIA. ꟾↄ D XXCV
Presso Aldo.

Ediţie aldină

Francesco Griffi da Bologna pentru *Hypnerotomachia Poliphili* (1499) de Colonna, capodoperă tipografică a lui Manutius ; b) a. **cursivă (italică)**, îngustă şi, în general, înclinată, de corp foarte mic. Pînă la sfîrşitul sec. 15, Manutius editase cărţi de format mare, *in folio* sau *in quarto*, cum este, de pildă, *Aristotel*, în 5 vol., *in folio*, prima ediţie critică completă în limba greacă. În 1501, Manutius a inaugurat seria de clasici, format mic "de buzunar", cu *Virgiliu* şi *Juvenal*, pentru a înlesni răspîndirea cărţilor. Noul format, mult mai practic, cerea însă caractere condensate care să permită cît mai mult text în pagină. Astfel, Manutius a adoptat o literă nouă, tăiată de acelaşi Griffi după modelul unei scrieri umaniste italiene şi nu după caligrafia lui Petrarca aşa cum, în mod eronat, consideră unii autori. Acest tip de literă, care se va numi *a. cursivă* sau *italică*, avea ca trăsătură specifică, alături de originalitate, multe înlănţuiri ce produceau efectul de cursivitate. Din cauza literelor legate între ele, compoziţia tipografică devenise foarte anevoioasă, aşa încît numărul lor s-a micşorat în ediţiile de mai tîrziu. Noul caracter a cunoscut un mare succes şi, deşi Manutius primise de la Senatul veneţian dreptul de a-l folosi în exclusivitate, a fost imitat curînd de tipografi contemporani. Italienii l-au numit *aldino*, alţii însă, pentru a masca împrumutul, i-au zis *italic*. Singura inovaţie, adusă de tipografii din Lyon, a fost introducerea capitalelor cursive. Manutius continua să folosească capitalele romane. **3.** (poligr.) Iniţială caracterizată, ca şi celelalte ornamente din tipăriturile **a.**, prin înlănţuiri de plante şi prin măşti groteşti. **4.** (leg.) Legătură în marochin, de inspiraţie orientală, cu ornamentaţie sobră, avînd în centru titlul cu caratere romane aurite. Tot sub influenţă orientală, Manutius a înlocuit lemnul cu cartonul pentru coperta formatelor mici.

ALEGERE (edit.) Selecţie de texte, de obicei dintr-o lucrare mai amplă. *Ex.*: *Alejire din Pravilile împărăteşti*, traducere a *Basilicalelor* în rezumat, efectuată între 1813 şi 1816 de Christian Flechtenmacher şi Ananias Cuzanos la cererea domnitorului Scarlat Calimah ; *Alegere din toată Psaltirea*. Neamţ, 1815.

ALEXANDRIA (edit.) Fiecare dintre versiunile cărţii populare care are la bază legendele despre Alexandru Machedon. ● Izvorul numeroaselor prelucrări care au circulat în evul mediu este ms. bizantin cunoscut sub numele de *Pseudo-Callisthenes*. ■ *Învăţăturile lui Neagoe Basarab* conţine pasaje din această carte. În 1562 se copiază la Mănăstirea Neamţ versiunea sîrbească a **A.**, la porunca mitropolitului Grigore. Cea mai veche copie cunoscută a **A.** se află în *Codex Neagoeanus* (1620). Cartea, pe care s-au grefat elemente locale, a avut o largă răspîndire în provinciile româneşti. Del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncoveanu, afirmă că s-ar fi imprimat o **A.** în tipografia lui Antim Ivireanul în 1713, la Tîrgovişte, dar nu s-a păstrat nici un exemplar. În 1794 **A.** este tipărită la Sibiu, de Dimitrie Iercovici, iar în 1796 la Movilău, de Mihail Strilbiţchi.

ALFA (poligr.) Sort de hîrtie albă, compactă, de calitate superioară, fabricată din planta mediteraneană cu acelaşi nume. Se foloseşte pentru ediţii de lux cu tiraj limitat şi pentru ilustraţii.

ALFABET (pal.) Sistem de semne grafice care exprimă sunetele de bază ale unei limbi ; ◇ alfavit (2), alfavită (2). ● Primul **a.** a fost cel grec, deoarece scrierea greacă a fost singura dintre scrierile vechi care a atins etapa de dezvoltare alfabetică, prin constituirea unui repertoriu de semne în cadrul căruia vocalele sînt indicate prin caractere distincte. || **a. chirilic (cirilic)**, al doilea **a.** slav ca vechime (după cel *glagolitic*) care, deşi poartă numele lui Chiril, este atribuit unuia din urmaşii săi. Are la bază, în cea mai mare parte, scrierea majusculă greacă. Alcătuit în sec. 9, **a.c.** s-a răspîndit în majoritatea teritoriilor de limbă slavă, fiind mai simplu şi mult mai practic decît complicatele semne glagolitice. ■ **A.c.** a fost folosit la noi timp de cîteva secole, mai ales pentru documente de cancelarie şi cărţi de cult slavoneşti şi româneşti. Prima încercare de adaptare a slovelor chirilice la sunetele limbii române o face Ienăchiţă Văcărescu în gramatica de la 1787, reducînd cele 43 de semne chirilice la 38. Gramatica lui Heliade-Rădulescu, tipărită la 1828, nu mai păstrează decît 30 de caractere chirilice, eliminînd totodată semnele diacritice şi prescurtările tradiţionale. În 1860, în Ţara Românească şi în 1862, în Moldova, **a.c.** a fost înlocuit cu

Slovele alfabetului chirilic

А а	(az)	= a	Н н	(naş)	= n	Ъ ъ	(ior)	= ă, î, ŭ
Б б	(buche)	= b	О о	(on)	= o	Ы ы	(ieri)	= î
В в	(vede)	= v	П п	(pocol)	= p	Ь ь	(ier)	= ŭ, ĭ, ă
Г г	(glagole)	= g	Р р	(rîţă)	= r	Ѣ ѣ	(iati, iat)	= ea, e
Д д	(dobre)	= d	С с	(slovo)	= s	Ю ю	(iu)	= iu
Є є	(iest)	= e	Т т ш	(tverdu, tferdu)	= t	Ѫ ѫ	(ius)	= î
Ж ж	(jivete)	= j	Ȣ ȣ	(ucu)	= u	Ꙗ ꙗ	(iaco)	= ia
Ѕ ѕ	(dzealo)	= dz	Оу оу	(u)	= u	Ѧ ѧ	(ia)	= ia
З з	(zemle)	= z	Ф ф	(fert)	= f	Ѳ ѳ	(thita)	= th, ft, f
И и	(ije)	= i	Х х	(her)	= h	Ѯ ѯ	(csi)	= x
І і	(i)	= i	Ѡ ѡ	(ot)	= o	Ѵ ѵ	(ipsilon, ijiţa)	= i, u, f. v
К к	(caco)	= c	Ц ц	(ţi)	= ţ	Ѱ ѱ	(psi)	= ps
Л л	(llude)	= l	Ч ч	(cervu)	= č	Ѩ ѩ	(in, inia)	= în, î
М м	(mislete)	= m	Ш ш	(şa)	= ş	Џ џ	(gea)	= ğ
			Щ щ	(şta)	= şt			

Slovele-cifre

Unități		Zeci		Sute	
а̃	= 1	ĩ	= 10	р̃	= 100
в̃	= 2	аĩ	= 11	ра̃	= 101
г̃	= 3	к̃	= 20	с̃	= 200
д̃	= 4	ка̃	= 21	скв̃	= 222
є̃	= 5	л̃	= 30	т̃, ш̃	= 300
ѕ̃	= 6	ла̃	= 31	тлг̃	= 333
з̃	= 7	м̃	= 40	ȣ̃	= 400
и̃	= 8	н̃	= 50	ф̃	= 500
ѳ̃	= 9	ѯ̃	= 60	х̃	= 600
		о̃	= 70	ѱ̃	= 700
		п̃	= 80	ѡ̃	= 800
		ч̃	= 90	ц̃	= 900

cel latin, în întreaga administrație. După această dată, **a.c.** nu va mai fi întîlnit decît în tipărituri bisericești, pînă la 1881, și doar sporadic în alte scrieri, tipografia lui Georg

ORIGINA TYPOGRAPHIELOR

ÎN

ROMANIA.

I.

O sȣtъ щeapte-zeчI шi чinчI de anI dȣпe tinъpipea чeлeI dintîiȣ kъpцI (Псaлтiria) emite din npesa inventatъ de Gutenberg MateI Basapabȣ, ȣnȣлȣ din чeI maI mapI domnI kapi aȣ strълȣчitȣ anaлeлe istopieI Romъniei, npkъndȣ-se пe tpoпȣлȣ цepeI noastpe, intpe aлte fante memopabiлe kȣ kapi mI a nemȣpitȣ domnia, a adȣsȣ întîia tinogpafiъ aшezъnd'o în monastipea Govora, sȣв dipekцisnea ȣnȣI kълȣgъpȣ, Meletiȣ, tinogpafȣ din Macedonia, întp'adinsȣ adȣsȣ de dînsȣлȣ шi opъndȣitȣ egȣmenȣ лa zisa monastipe.

Dopinцa de a' komsate dogmeлe kaл-

Text imprimat cu alfabet de tranziție

de Closius din Sibiu fiind singura care a continuat să scoată cărți românești cu litere chirilice, pînă în 1925; **a. chirilic** → A. CHIRILIC; **a. civil** → A. DE TRANZIȚIE; **a. de tranziție**, fază intermediară în trecerea de la un **a.** la altul, între coordonatele aceleiași limbi. ■ Cu referire la limba română prin **a. de t.** sau **a. civil** se înțelege fiecare dintre a. de la mijlocul sec. 19, cu deosebire acelea propuse și utilizate de Heliade între 1836—1844 în periodicele și cărțile imprimate în tipografia sa, care cuprindeau un amestec de litere latine și slove chirilice, tinzînd spre înlocuirea treptată a **a.** chirilic prin cel latin; **a. fonetic**, sistem de semne grafice întrebuințat pentru notarea pronunțării cît mai exacte a sunetelor unei limbi; **a. fonetic internațional**, **a.** fonetic unic pentru toate limbile, care are la bază principii redactate de Asociația Internațională de Fonetică; **a. glagolitic**, primul **a.** slav creat la 863 de Chiril, misionar grec trimis de Bizanț în Moravia, pentru a tălmăci, împreună cu fratele său Metodie, cărți de cult în limba slavă. Chiril a alcătuit **a.g.** pornind de la scrierea minusculă greacă din sec. 9, la care a adăugat caractere de origine orientală. Avînd structură complicată și caracter puțin

practic, **a.g.** va cunoaşte o existenţă scurtă: începînd cu sec. 10, el a fost substituit treptat de **a.** chirilic şi s-a menţinut doar în unele regiuni locuite de croaţi. Cu excepţia cîtorva semne izolate intercalate în unele mss., nu se cunosc texte în limba română scrise cu **a.g.** ; **a. gotic, a.** alcătuit de Wulfila (311—383), episcopul vizigoţilor de la nord de Dunăre, prin derivare din cel grec, menţinînd şi unele elemente runice, pentru a tălmăci *Biblia* în limba goţilor. Un fragment din această traducere, transcrisă cu litere de argint (*Codex argenteus*) în sec. 6 în Italia, este păstrat la Uppsala (Suedia) şi constituie cel mai vechi text literar de limbă germanică cunoscut pînă astăzi ; **a. grec, a.** ale cărui

ALFABETUL GREC

Α α	*Alfa*	Ν ν	*Nu*
Β β	*Beta*	Ξ ξ	*Xi sau S*
Γ γ	*Gamma*	Ο ο	*Omicron*
Δ δ	*Delta*	Π π	*Pi*
Ε ε	*Epsilon*	Ρ ρ	*Rho*
Ζ ζ	*Zeta*	Σ σ ς	*Sigma*
Η η	*Eta*	Τ τ	*Tau*
Θ θ ϑ	*Theta*	Υ υ	*Upsilon*
Ι ι	*Iota*	Φ φ	*Phi*
Κ κ	*Kappa*	Χ χ	*Chi*
Λ λ	*Lambda*	Ψ ψ	*Psi*
Μ μ	*Mu*	Ω ω	*Omega*

principii stau la baza sutelor de a. din întreaga lume, oricît de deosebite ar fi ca formă exterioară. In evoluţia ei, scrierea greacă a dezvoltat un sistem de vocale care, ataşate la semnele silabice împrumutate de la semiţi (probabil fenicieni), au redus valoarea acestor silabe la simple consoane. S-a creat astfel pentru prima oară un sistem de scriere deplin alfabetic. ■ A.g. a fost folosit în Ţara Românească şi Moldova în unele mss. şi tipărituri. → şi SCRIERE FENICIANĂ; a. latin, a. derivat din cel grec. Romanii au adaptat structurii limbii latine a. grec adus de colonişti în Peninsula italică prin sec. 7 î.e.n. ■ A. l. a fost folosit în cancelariile statelor medievale româneşti alături de a. chirilic. Cel mai vechi text românesc imprimat cu litere latine este *Cartea de cîntece* (Cluj, 1571—1575), cunoscută şi sub denumirea de *Fragmentul Todorescu*, după numele întîiului său proprietar. In Moldova, cea mai veche încercare românească de a folosi sistematic a.l. aparţine logofătului Luca Stroici, care în 1593 a scris cu litere latine rugăciunea *Tatăl nostru*, inclusă, ca mostră de limbă românească, în lucrarea umanistului polonez Stanislaw Sarnicki, *Statuta y Metryka Przywilejów Koronnych* (Cracovia, 1594). Acelaşi Stroici semna cu a.l. acte oficiale redactate cu chirilice. În acest sens se cunoaşte un document din 1580 subscris "Stroicz logofet", cu caractere latine. In 1648 s-a tipărit la Alba Iulia, cu a.l., *Catehismu* calvinesc, tradus în româneşte de Ştefan Forgaş. Samuil Micu a publicat în 1779, la Viena, *Carte de rogaciuni*, prima lucrare tipărită în întregime cu litere latine. Volumul se încheie cu *Literele Romanilor cele vechi*, listă alfabetică latină însoţită de norme asupra folosirii a.l. Această lucrare constituie prima încercare de alcătuire şi aplicare a unui sistem ortografic cu litere latine. Lui Timotei Cipariu i se datoreşte adaptarea a.l. în ortografie, a. utilizat integral prima dată de el cînd a editat revista "Organul luminării", în 1847. După 1780, tipăriturile româneşti cu litere latine s-au înmulţit. Astfel, în 1801, Samuil Micu-Clain a scos la Sibiu *Acathist*, a cărui introducere cuprinde principiile scrierii limbii române cu litere latine. În Moldova, la 1838, a apărut un *Catihisis*, alcătuit de Neofit Scriban, cu o introducere scrisă de Kogălniceanu. Heliade a publicat în nov. 1844, "Curier de ambe sexe", integral în a.l.

Littere le Romanilor
cele vechi.

ABCDEFGHIK
LMN●PQRS
TVUXYZJ.

abcdefghiklmno
pqrstuzjv.

A. *înainte de* n, mb, mp *se dice qua* ...
C. *Inainte de* a, o, u *quasi* ...

Pagină cu litere latine din *Cartea de rogaciuni*, Viena, 1779

înlocuirea slovelor chirilice cu litere latine a devenit oficială după 1860.

ALFABETAR 1. (poligr.) → PROBAR DE LITERE. 2. (arhiv.) Instrument de evidenţă care indică litera la care au fost arhivate documentele.

ALFABETIZARE (lex.) Aşezare a unor cuvinte, sintagme, propoziţii etc. în ordine alfabetică, în vederea alcătuirii de dicţionare, indexuri, glosare, liste etc.

ALFAGRAFIE (pal.) Metodă de fotografiere a grafiei ilizibile cu ajutorul razelor alfa.

ALFAVIT 1. (edit.) → ABECEDAR (1). 2. (pal.) → ALFABET.

ALFAVITĂ 1. (edit.) Abecedar (1). Ex.: *Alfavita cea sufletească*, "... fiind întîi slovenă s-au scos acum în limba rumânească, cu porunca Sfinției sale Iacov Mitropolitul, dar diorthosită de mine Evloghie smeritul". Iași, 1785. 2. (pal.) → ALFABET.

ALGRAFIE (poligr.) Procedeu de *tipar plan* în care piatra litografică este înlocuită printr-o placă de aluminiu cu suprafața granulată. Imprimarea se execută în prese litografice cilindrice sau în prese rotative, placa de aluminiu putînd fi înfășurată pe un cilindru ; ◇ aluminografie, tipar algrafic, tipar aluminografic, tipar de pe aluminiu.

ALIAJ TIPOGRAFIC (poligr.) Amestec de plumb, antimoniu și staniu, prin a căror topire se obțin materiale tipografice necesare imprimării ; ◇ plumb (2). Deși compoziția structurală a acestui aliaj variază de la un procedeu de tipar la altul, elementul de bază rămîne plumbul cu cel puțin 60%, care poate urca la peste 90% în galvanotipie, de pildă. Pentru linotipie proporțiile sînt de 82%—84% plumb, 12% antimoniu și 4%—6% staniu. La tiraje mari, cu caractere mici, se introduce în aliaj și cupru pînă la cel mult 2%.

ALIGAT (bibl.) Lucrare redactată inițial independent, dar legată împreună cu altele.

ALINEAT (ALINIAT) (poligr. ; red.) 1. Rînd nou, de obicei deplasat față de restul textului, pentru a sublinia trecerea la o altă idee. 2. Albitură care marchează această deplasare ; ◇ abzaț, stare (1). 3. Text delimitat de două *rînduri noi*. ● Textul vechilor scrieri și al primelor tipărituri era compact, cu rînduri pline obținute prin folosire de ligaturi și prescurtări. Curînd însă după apariția tiparului, a. începe să fie marcat prin diferite semne (puncte, pătrățele, semicercuri, cruciulițe, triunghiuri etc.), deseori colorate deosebit. 4. (dipl.) Subdiviziune a unui articol de lege. → și PARAGRAF.

ALINIERE (poligr.) 1. Dispunere a zațului în linii drepte în forma de tipar. 2. Corectare a șpalturilor prin așezare în linie dreaptă a primelor litere din stînga sau a ultimelor litere din dreapta pe verticală, cît și a elementelor tipărite pe orizontală, mai înălțate sau mai coborîte față de poziția lor normală.

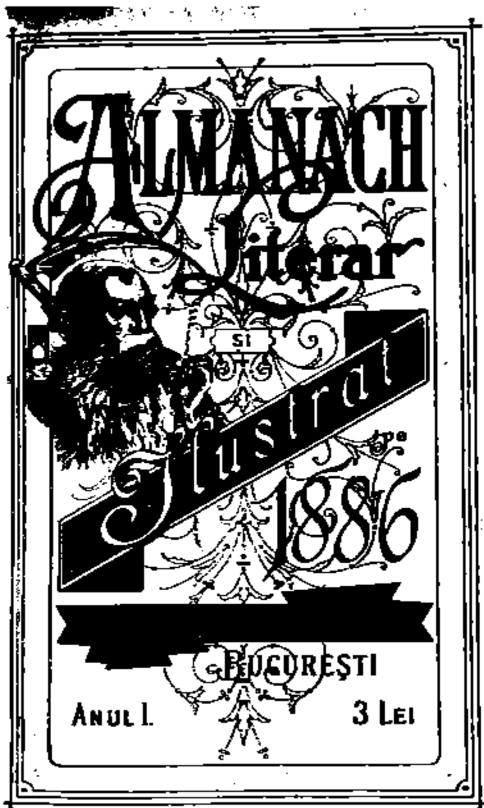
ALLE RECHTE VORBEHALTEN (germ. ; bibl.) → TOATE DREPTURILE REZERVATE.

ALLE SPESE DI (it. ; edit.) → SUMPTIBUS

ALL RIGHTS RESERVED (engl. ; bibl.) → TOATE DREPTURILE REZERVATE.

ALMAGEST (edit.) Termen arab pentru tratat de astronomie, al cărui prototip este *Megale Syntaxis* alcătuit de Ptolemeu în sec. 2 e.n.

ALMANAH 1. (presă) Publicație calendaristică cu conținut variat, care de regulă se adresează unei anumite categorii de cititori. Spre deosebire de calendar, a. oferă date astronomice restrînse, iar cuprinsul său este specializat pe un anumit domeniu. ■ În acest sens trebuie amintit *Almanahul Graficei*

Almanachul literar ilustrat, București, 1886—1887

Române, editat la Craiova între 1924—1931, în condiţii grafice remarcabile. Dintre **a.** literare româneşti se cuvine menţionat *Almonochulŭ Societăţii "România jună"* (1—2, Viena, 1883 şi 1888), în care s-a publicat pentru prima dată capodopera eminesciană *Luceafărul*. → şi CALENDAR. **2.** (fr. ; gen.) **Almanach de Gotha,** → GOTHA.

ALOCUŢIUNE (ALOCUŢIE) (edit.) Scurtă cuvîntare ocazională. Ex.: Vasile Pârvan. *Alocuţia cu ocazia primirii sale în Academia Română, 20 mai 1913*. În: "Analele Academiei Române", Dezbateri, t. 35, 1912—1913.

ALONIM (bibl.) Nume al unei alte persoane, de obicei al unui scriitor cunoscut, însuşit de un autor pentru a-şi masca identitatea sau pentru a cîştiga o mai largă audienţă la public. Ex.: Petre Pandrea a semnat poezii în revista craioveană *Năzuinţa* (1924) cu **a.** G. Bacovia.

ALTE TITLURI (bibl.) Titluri care figurează într-o lucrare sau sub care este cunoscută acea lucrare, fără să fie *titlu propriu* sau *titlu paralel*.

ALTOGRAVURĂ (poligr.) Reproducere după un original de artă prin folosirea unui clişeu metalic pantografic gravat de mînă sau corodat chimic.

ALUMINOGRAFIE (poligr.) → ALGRAFIE.

A.M. (abrev.) → ANNO MUNDI.

AMENDAMENT (red.) Completare sau modificare adusă unui text, de obicei juridic.

AMESTECĂTURĂ (poligr.) → FIŞ.

AMINTIRI (edit.) Scriere memorialistică în care autorul narează fapte, evenimente şi impresii din viaţa sa particulară sau socială. Ex.: George Panu. *Amintiri de la "Junimea" din Iaşi*. Vol. 1—2. Bucureşti, 1908—1910. → şi MEMORII (4).

AMPLASAREA PUBLICAŢIILOR IN RAFTURI (bibl.) → ARANJAREA PUBLICAŢIILOR ÎN RAFTURI.

AMPRENTĂ SIGILARĂ (sig.) Urmă imprimată pe suportul unui act în ceară, cocă, tuş, soluţie de aur sau fum, prin aplicarea matricei sigilare: ◇ i m p r e s i u n e s i g i l a r ă.

AN. 1. (bibl.) Totalitatea numerelor, fasciculelor sau volumelor unei publicaţii seriale apărute în cursul unui an calendaristic. **2.** (bibl.) Data de ieşire,a unei publicaţii de sub tipar. **A.** de apariţie poate figura pe foaia de titlu, pe copertă, în colofon sau în cuprinsul cărţii. La un periodic se adaugă şi anul corespunzător vîrstei publicaţiei. Ex.: "Studii şi cercetări de bibliologie", 1, 1955. Indicarea **a.** de apariţie este obligatoriu pentru toate descrierile bibliografice. Iată cîteva reguli de urmat în acest sens: a) **a.** se notează după indicarea localităţii şi editurii ; b) pentru o lucrare în mai multe volume sau un periodic în continuare de apariţie se trece **a.** cel mai îndepărtat urmat de o linioară: (1955—) ; c) **a.** cărţii în cifre romane se va cataloga şi cu cifre arabe astfel: MDCCCXX [1820]; d) **a.** scrierilor vechi este transpus în era noastră scăzînd 5508 ani cînd data lunară este cuprinsă între 1 ian. —31 aug. şi 5509 ani între 1 sep. —31 dec. Astfel, epilogul la *Cazania* lui Varlaam menţionează că "s-a tipărit această carte în anul de la facerea lumii 7151", adică, în 1643. Descrierea va cuprinde ambele date: 7151 [1643] ; e) era revoluţionară franceză se transpune adunînd **a.** indicat pe foaia de titlu în cifre romane cu 1792 ; f) **a.** cărţilor italiene dintre cele două războaie mondiale, sub formă de cifre romane se transformă adăugînd cifra cărţii la 1921 g) nepotrivirea datei de pe foaia de titlu cu aceea din colofon sau de pe copertă, cum este, cazul primului volum de *Poezii* de Octavian Goga, tipărit la Budapesta, se rezolvă prin înregistrarea ambilor **a.**: 1905 (pe copertă, 1906) ; h) dacă în lucrare nu este trecut **a.** editării, se va reţine **a.** de *copyright* precedat de litera c.: [c. 1923] ; i) cînd singura informaţie cronologică este oferită eventual de o prefaţă datată, se va consemna acel **a.** însoţit de abrevierea cuvîntului "prefaţă": [pref. 1923 ; j) **a.** dedus din izvoare externe se scrie între paranteze după cum urmează: **a.** presupus se marchează prin formula [1873 sau 1874], cel îndoielnic este urmat de semnul întrebării [1873?] sau chiar suprimat şi înlocuit printr-o linioară care indică cu certitudine deceniul [187-], iar cel aproximativ este precedat de "circa" [circa 1873] ; k) dacă **a.** nu poate fi stabilit pe nici o cale, se recurge la locuţiunile *fără an* sau *sine anno* notate abreviat între paranteze [f.a.] şi respectiv [s.a.]. **3.** (cron.) Element cronologic de datare, reprezentînd durata de revoluţie a pămîntului în jurul soarelui egală cu 365 zile, 5 ore, 48 minute, 46 secunde. || **a. calendaristic (civil), a.** convenţional cu un număr întreg de zile (365 şi 366 pentru **a.** bisect) ; **a. civil,** → A. CALENDARISTIC ; **a. lunar, a.** constînd din 12, 13 lunaţiuni,

în antichitate. ■ Începutul **a.** în Ţările Române era la 1 sep. după *era bizantină*. De la sfîrşitul sec. 18 s-a generalizat începutul **a.** cu 1 ian.

ANAFORĂ (dipl.) **1.** Raport oficial înaintat, de regulă, domnului. Ex.: *Anafordua* Eforiei Şcoalelor către Caragea Vodă, la 6 martie 1818, prin care se solicita să se "întocmescă şcoală romănească" la Sfîntul Sava (propunere aprobată la 24 martie acelaşi an). **2.** Proclamaţie a domnitorului.

ANAGLIF (poligr.) → TIPAR ANAGLIF.

ANAGLIPTICĂ (gl.) Arta gravării pietrelor preţioase şi semipreţioase, în relief.

ANAGNOST Lector bisericesc, membru al ierarhiei ecleziastice inferioare; ◇ c i t e ţ (1). ● La romani. **a.** era sclavul însărcinat cu lectura în timpul mesei sau băii stăpînului, cu copierea mss. şi îngrijirea bibliotecii.

ANAGRAMĂ (bibl.) Cuvînt sau cuvinte alcătuite prin reordonarea literelor care constituie alt sau alte cuvinte. Unii scriitori folosesc **a.** numelui lor drept pseudonim. ■ Astfel, I. Budai-Deleanu a semnat *Ţiganiada* cu Leonachi Dianeu, **a.** la Ianache Deleanu.

ANALE 1. (edit.) Scriere veche care înregistra anual evenimente istorice ; ◇ c r o n i c ă (1), l e t o p i s e ţ (1). **A.** de la Bistriţa şi Putna marchează începutul istoriografiei româneşti. **2.** (presă) Publicaţie serială în care se consemnează cronologic activitatea unei instituţii ; ◇ a n u a r. ■ Aşa, de pildă, în "Analele Academiei Române" (1867—) sînt cuprinse memorii, dezbateri, procesele-verbale ale sesiunilor şi şedinţelor de lucru. De reţinut şi "Annalele Typografice" (Bucureşti, nov. 1869 —aug. 1872) ca unul dintre cele mai vechi periodice de acest gen.

ANALECTE (edit.) Culegere de texte din operele unuia sau mai multor scriitori, de obicei vechi ; ◇ c r e s t o m a ţ i e. Ex.: Timotei Cipariu. *Crestomatie seau Analecte literarie dein cărţile mai vechi şi noue romanesci, tipărite şi manuscrise, incepundu dela Seclul XVI până la alu XIX, cu notitia literaria* (Blaj, 1858), cea dintîi colecţie sistematică a unor monumente de limbă românească. ● Termenul, de origine greacă, avea iniţial sensul de strîngere a firimiturilor de la masă.

ANALIZĂ A UNUI DOCUMENT (docum.) Examinare a unui document şi extragere a elementelor sale caracteristice în vederea regăsirii informaţiilor pe care le conţine.

ANALOG Pupitru înalt, portabil, pe care se citesc cărţile de cult în biserică; ◇ l u t r i n.

ANAMORFOZĂ (graf.) Proiecţie a volumelor, care le deformează în aşa fel încît ele se pot reconstitui numai cînd sînt privite dintr-un punct determinat în spaţiu ori cu ajutorul unei oglinzi cilindrice sau conice plasată perpendicular pe imagine. ● Primele **a.** cunoscute sînt patru gravuri de Erhard Schön (sec. 16), gravor din Nürnberg, care folosea suprapuneri de imagini şi figuri alungite pentru a produce efecte optice.

ANASTASIMATAR (ANASTASIMAR) (edit.) Carte de cîntări bisericeşti la sărbătoarea Paştelui. Ex.: *Anastasimatar.* În: *Psaltichie rumânească*, tradusă de Filothei sin Agăi Jipei în 1713 (Ms. 61, B.A.).

ANASTASIOGRAFIE (pal.) Procedeu de citire a *palimpsestelor* prin filtrarea razelor ultraviolete cu ajutorul unei lămpi de cuarţ.

ANASTATIC (poligr.) → TIPAR ANASTATIC.

ANATEFTER (dipl.) Denumire veche pentru registru. Ex.: *Anatefterul*, condica de porunci a Vistieriei, la curtea lui Brîncoveanu. → şi DEFTER.

ANCADRAMENT (graf.) Cadru bogat ornamentat ce împodobeşte foala de titlu la cărţile vechi ; ◇ c h e n a r d e p o a n t ă, p o r t a l.

ANCOŞĂ (poligr.) Tăietură executată pe un clişeu fotografic pentru a insera un titlu sau o legendă ; ◇ f e r e a s t r ă (2).

ANDRUC (poligr.) Tipar de probă executat îndeosebi pentru ilustraţii şi copertă.

ANEPIGRAF (bibl. ; edit.) Text fără titlu sau cu foaia de titlu lipsă.

ANEXĂ (bibl. ; edit.) **1.** Ansamblu de material suplimentar — documente, statistici, tabele, grafice, ilustraţii etc. — adăugat la sfîrşitul unei cărţi, alcătuind din punct de vedere bibliografic o unitate cu lucrarea, căreia îi întregeşte sau îi lămureşte textul. **2.** Publicaţii complementare, ca atlasuri, culegeri de exerciţii etc. şi completări (altele decît cărţi), ca discuri, filme etc. cînd acestea sînt destinate să fie utilizate şi păstrate împreună cu lucrarea. **3.** Element redacţional al cărţii format din reclame, a cărui semnificaţie publicistică nu are legătură cu textul lucrării.

ANGHILEST (edit.) → OCTOIH (1).
ANIMADVERSIO (lat. ; edit.) Observaţie, remarcă. Ex.: Petru Maior. *Animadversiones in Recensionem Historiae de origine Valachorum in Dacia.* Buda, 1814.
ANLUMINURĂ (pal.) Ansamblu de motive decorative pe bază de arabescuri şi de împietituri geometrice puse în valoare cu aur şi argint care apar pe vechile mss ; ◇ i n l u m i n u r ă . → şi ILUSTRAŢIE.
ANNI CURRENTIS (lat. ; cron.) Formulă în documentele latine medievale indicînd că faptul consemnat a avut loc în anul emiterii actului ; ◇ a n n o c u r r e n t e . □ Abrev. A. C.
ANNO (lat. ; cron.) Termen însoţit de un numeral ordinal, utilizat în documentele latine medievale pentru a specifica anul de emitere al documentului respectiv sau anul cînd a avut loc un anume eveniment menţionat. □ Abrev. A. || **a. currente** (abrev. a.c.), → ANNI CURRENTIS ; **a. domini** (abrev. a.d.), formulă care indică anii după era creştină. → şi MILESIM ; **a. mundi**, (abrev. a.m.) expresie care arată datarea după era bizantină ; ◇ v ă l e a t .
ANONIM (bibl. ; edit.) **1.** Autor necunoscut. **2.** Text al cărui autor nu a fost identificat. ● Anonimatul multor cărţi vechi este rezultatul pierderii numelui autorului prin numeroase transcrieri. În unele situaţii, cum ar fi publicarea de pamflete şi angajarea în polemici, însuşi autorul preferă să nu i se cunoască numele.
ANOPISTOGRAF (bibl. ; edit.) Text scris sau imprimat pe o singură faţă a foii. ● Odinioară, cărţile anopistografice erau relativ numeroase. Astăzi se tipăresc pe o singură parte a hîrtiei doar unele ediţii bibliofile. Ex.: C. Negruzzi. *Alexandru Lăpuşneanu.* Bucureşti, 1946.
ANTEDATAT (cron.) **Document a.**, document care poartă o dată anterioară celei reale.
ANTET (poligr.) Text din cîmpul superior al unei foi de hîrtie cuprinzînd numele şi adresa unei instituţii sau persoane.
ANTETITLU (bibl.) Element introductiv al titlului care este prezentat înaintea *titlului propriu (titlului distinctiv*, pentru publicaţiile seriale) pe pagina de titlu ; ◇ a v a n t i t l u , s u p r a t i t l u . De regulă, **a.** cuprinde denumirea colectivităţii care a publicat lucrarea; la aceasta se adaugă uneori şi alte date, cum ar fi numele colecţiei sau al seriei etc. Ex.: George Popa. *Tablele cerate din Transilvania* (Bucureşti, 1890), purtînd ca **a.** Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti, Secţiunea Istorico-Filologică.
ANTICAR (bibl.) **1.** Negustor de cărţi vechi sau de ocazie. ● În vechea Romă, *antiquarius* se ocupa de copierea şi de vînzarea scrierilor clasice. **2.** Achizitor sau vînzător într-un *anticariat.* Adevăraţi arheologi ai cărţii, **a.** scot uneori la lumină, în urma achiziţionării unor biblioteci particulare, piese de mare valoare prin conţinutul, raritatea şi vechimea lor. ■ În a doua jumătate a sec. 19 îşi fac apariţia la Bucureşti primii anticari: Pohl, Alcalay, Pinath, Steinberg, Polack etc. Mai toţi debutau în negoţ cu o boxă de cărţi vechi instalată în cîte un loc viran din centrul oraşului, ca mai tîrziu să deschidă prăvălii proprii sau chiar complexe ale cărţii cu secţii de librărie, anticariat, editură, papetărie, cum a făcut, de pildă, Leon Alcalay. Alţii continuau să-şi expună marfa pe terenuri virane sau pe cheiul Dîmboviţei, asemenea buchiniştilor de pe malurile Senei, pînă ce primăria le-a pus la dispoziţie Casa Anticarilor, construită la iniţiativa lui N. Iorga. Deopotrivă de activi erau şi **a.** din alte oraşe ale ţării. Fraţii Şaraga, editori şi librari la Iaşi, făceau cunoscut, într-un anunţ intitulat *Căutaţi Anticităţi!*, că "ne mai ocupăm foarte mult şi cu cumpărarea de cărţi antice româneşti, fie istorice sau bisericeşti, atît manuscrise cît şi tipărite, avînd o vechime de cel puţin 200 ani şi bine înţeles, să fie pe cît de posibil de complete".
ANTICARIAT (ANTICĂRIE) (bibl.) **1.** Întreprindere care achiziţionează şi comercializează cărţi vechi sau de ocazie, colecţii de periodice, stampe, hărţi etc. **2.** Comerţul cu cărţi şi alte publicaţii sau documente vechi, uneori rare. → şi ANTICAR.
ANTICVĂ 1. (poligr.) Literă de tipar a Renaşterii avînd ca model scrierea de mînă umanistă. **A.** se caracterizează prin proporţii armonioase între liniile subţiri şi cele pline, tendinţă spre orizontală opusă celei verticale gotice, tălpi rotunjite, claritate. ● Primul tip de **a.** a apărut la Subiaco, lîngă Roma, în 1465, în tipăriturile executate de Konrad Sweynheym şi Arnold Pannartz. Literele lor resimt încă influenţa carcterelor gotice. Cele mai importante tipuri de **a.** s-au născut la Veneţia, gravate de fraţii Johann şi Wendelin

de Spira, Nicolas Jenson, Erhard Ratdolt și Francesco Griffi de Bologna. Cea mai reprezentativă a. venețiană este aceea creată de Jenson, care îmbină solemnitatea și limpezimea capitalelor romane epigrafice cu varietatea de forme a scrierii umaniste. În prima jumătate a sec. 16, Claude Garamond a desenat cel mai desăvîrșit tip de a. pentru tipografia lui Robert Estienne, la Paris. Totuși, astăzi sensul curent al termenului a. este acela de *romană Didot*, iar unele probare identifică a. cu caracterul *grotesc*. **2.** (pal.) → SCRIERE UMANISTĂ.

ANTIFONAR (edit.) Culegere de antifoane, cîntări psalmice interpretate alternativ de două grupuri corale. Deosebit de frumos ilustrat este *Antifonarul de la Sighișoara*, ms. din 1506.

ANTIGRAF 1. (pal.) Copie ms. de pe un original. **2.** (poligr.) Semn ortografic (ⸯ) folosit în același scop ca și *paragraful* (§). ● În vechime tipografii îl utilizau ca *signatură* la colile care nu făceau parte din textul principal.

ANTIMIS (graf.) Document iconografic imprimat pe pînză, înfățișînd punerea în mormînt a lui Iisus, simbol al mesei altarului pe care o reprezintă la slujbele în afara bisericii.

ANTISIGMA (pal.) Litera *sigma* (Σ) întoarsă (Ƨ), folosită în transcrierea textelor pentru a semnala locurile unde se presupune că există o inversare de cuvinte sau intercalări posterioare.

ANTOLOGHION (edit.) **1.** Selecție de *mineie* cuprinzînd slujbele sfinților după calendar. Ex.: *Antologhion*, "care va să zică Civetoslov sau Trifologiu, urmările dumnezeeștilor sărbători împărătești ale nascerii Maicei Domnului, ale sfinților sărbătoriți și celor comuni nesărbătoriți, pe fiece zi". Cîmpulung, 1643. → și MINEI. **2.** Colecție de cîntări bisericești. Ex.: *Antologhion*, scris de Evstatie Protopsaltul Putnei la 1511.

ANTOLOGIE (edit.) Culegere de texte reprezentative pentru o literatură, un autor, o perioadă, o orientare, un gen, o temă etc. ● Termenul, de origine greacă, avea inițial sensul botanic de "colecție de flori". Ex.: Ion Pillat și D. Panaitescu-Perpessicius. *Antologia poeților de azi*. Vol. 1—2. București, 1925—1928. → și CRESTOMAȚIE, FLORILEGIU.

ANTROPONIM (bibl.) Nume de persoană.

АНѲОЛОГІѠН

Antologhion, Neamț, 1825. Pagina de titlu

ANTUMĂ (edit.) Lucrare publicată în timpul vieții autorului. → și EDIȚIE ANTUMĂ.

ANUAL (presă) Periodic care apare o dată pe an.

ANUAR (edit.; presă) Publicație serială cu caracter statistic, care înregistrează activitatea unei organizații, instituții, întreprinderi etc. pe un an; ◇ a n a l e (2). Ex.: "Anuarul general al industriei grafice din România", București, 1938.

ANUL DOMNIEI (cron.) Sistem cronologic medieval care datează documentele socotind anii de la înscăunarea unui domn.

ANUNȚ (presă) Text scurt cuprinzînd o înștiințare. || **a. de mică publicitate, a.** cu conținut divers inserat în rubrica de mică

Anuarul general
al
Presei române
pe
Anul 1907
Cu peste 250 ilustrațiuni

Editori-proprietari:
Victor Anestin
și M. Faust Mohr

Toate drepturile rezervate

Clișeele executate în atelierul Brand

Imprimat în atelierele tipografiei „Minerva"
București, strada Doamnei, No. 9.
1906

Anuarul Presei Române, 1907

publicitate a unui ziar ; **a. publicitar, a.** care include o reclamă comercială.

AP. (abrev.) → APUD.

APANTHISMA (edit.) Culegere de texte; florilegiu. Ex.: "Cuprindere în scurt din prooroceștii psalmi ai lui David. APANTHISMA, adecă adunare de flori a fealiuri de fealiuri de rugăciuni umilicioase, care cuprinde și (...) cuvîntări (...) ale Sfințitului Augustin Episcopul Ipponiei." Neamț. 1827.

APARAT 1. (poligr.) **A. anticopiativ,** dispozitiv care pulverizează praf sau o emulsie pe suprafața hîrtiei imprimate pentru a împiedica copierea cernelii pe spatele colilor suprapuse. Acest **a.** înlocuiește intercalarea colilor de maculatură. **2.** (edit.) **A. al unei ediții,** totalitatea notelor, variantelor, comentariilor, inclusiv glosarul și indicele care însoțesc textul unei lucrări într-o ediție. **3.** (red.) **A. bibliografic,** totalitatea lucrărilor la care se face o trimitere în textul sau în notele unui studiu, ca bază documentară a lui. **4.** (edit.) **A. critic,** ansamblu de variante și indicații tehnice care însoțesc ediția critică a unei opere transmisă prin mai multe versiuni. **A.c.** se dă de obicei în subsolul paginilor sau la sfîrșitul lucrării și poate fi: a) **negativ,** cînd editorul dă numai variantele diferite de cea admisă ; b) **pozitiv,** cînd oferă în mod obiectiv toate variantele mss. și edițiilor, inclusiv lectura acceptată de editor. ■ Prima lucrare în limba română prevăzută cu **a.c.** este o copie revizuită a traducerii *Vechiului Testament* de Nicolae Milescu. Copia, anonimă, executată pe la 1683, este cunoscută sub denumirea de Ms. 45 (B.A., Filiala Cluj-Napoca). **5.** (poligr.) **A. cu cameră,** multiplicator fotografic care produce copiile direct, fără negativ, mărite sau micșorate față de original printr-un obiectiv fotografic și o prismă de inversiune. **6.** (poligr.) **A. de cerneală,** agregat care asigură distribuirea și depunerea uniformă a stratului de cerneală pe suprafața formei de tipar. **A. de c.** este alcătuit din valuri și jgheabul de cerneală, ca elemente principale. **7.** (docum.) **A. de citit microcópii,** dispozitiv optic de citire individuală a unui microfilm sau a unei microfișe prin mărirea și proiecția textului respectiv pe un ecran ; ✧ microlector. **8.** (docum.) **A. de filmat,** ansamblu de sisteme optice și mecanisme destinate filmării. **A. de f.** este o cameră fotografică specială, adaptată pentru înregistrarea unei suite de imagini pe peliculă, la intervale scurte de timp ; fiecare înregistrare în parte a subiectului filmat se numește *fotogramă*. **9.** (poligr.) **A. de fotografiat,** dispozitiv optic cu ajutorul căruia se obțin imaginile obiectelor pe stratul fotosensibil al unui material fotografic ;✧ fotoaparat. **10.** (poligr.) **A. de fotoreproducere, a.** fotografic special cu ajutorul căruia se obțin negativele și diapozitivele necesare procesului de pregătire fotomecanică a unui clișeu sau a unei forme de tipar. **11.** (poligr.) **A. de mărit, a.** de proiecție cu ajutorul căruia se obțin pozitive fotografice de dimensiuni mai mari decît ale negativului respectiv. **12.** (docum.) **A. de microfilmat,** echipament fotografic cu ajutorul căruia se reproduc documente pe bandă de microfilm. **13.** (docum.) **A. de proiecție,** ansamblu de sisteme optice și mecanice servind la reprezentarea pe un ecran a unei

suite de imagini înregistrate pe peliculă ; ◇ p r o i e c t o r. **14.** (poligr.) **A. de pus coli,** mecanism pentru alimentarea maşinii de tipar cu hîrtie. **A.** ridică coala superioară a topului de hîrtie cu ajutorul unor sorburi sau role de fricţiune, o deplasează la fundamentul de presiune al maşinii de tipar şi o elimină după imprimare ; ◇ g r a i f e r, p u i t o r d e c o l i. **15.** (poligr.) **A. de tăiat linii,** dispozitiv cu ajutorul căruia liniile, regleţii şi alte materiale tipografice sînt ajustate la dimensiunile cerute de împlinirea formei de tipar. **16.** (poligr.) **A. de tipărit,** dispozitiv al maşinii de imprimare cu ajutorul căruia se realizează transmiterea cernelii de pe forma de tipar pe hîrtie. **17.** (docum.) **A. de xerografiat,** → XEROX. **18.** (poligr.) **A. pentru calculul ms.,** → NUMĂRĂTOR TIPOGRAFIC.

APARIŢIE (edit.) Ieşirea de sub tipar şi difuzarea unei publicaţii.

APEL (dipl.) Text conţinînd o chemare adresată unei colectivităţi. Ex.: *Apelul* la subscriere lansat în 1822 de Gheorghe Lazăr pentru tipărirea cursului său de matematică: "De aceea noi facem prea cinstitului public de ştire, că voiam a da la lumină în limba patriei adică: filosofia, matematica şi gheografia . . .".

APENDICE (edit.) Supliment la textul unei lucrări ; ◇ a p p e n d i x. Ex.: *Apendice*. În: Dim. R. Rosetti. *Dicţionarul Contimporonilor*. Bucureşti, 1897.

APLOGRAFIE (pal.) → HAPLOGRAFIE.

APOCALIPS (edit.) **1.** Ultima parte a *Noului Testament*, atribuită evanghelistului Ioan, în care se descrie alegoric sfîrşitul lumii. **2.** Scriere apocrifă înfăţişînd contrastul dintre rai şi iad. Legendele apocaliptice s-au inspirat din **A.** canonic al sfîntului Ion Bogoslovul şi sînt atribuite unor prooroci, apostoli, sfinţi etc. cărora li se dezvăluie prin viziuni sfîrşitul lumii, judecata de apoi, raiul şi iadul. Ex.: *Apocalipsul apostolului Pavel*. În: *Codex Sturdzanus*.

APOCRIF (edit.) **1.** Text atribuit unui autor ipotetic sau inexistent. ■ Aşa este, de pildă, *Cronica lui Huru*, presupus mare cancelar al lui Dragoş Vodă. **2.** Text religios neautorizat de biserică. ● Iniţial, termenul de **a.** însemna o scriere care conţinea învăţături secrete. Prin opere apocrife biserica a desemnat mai întîi cărţile religioase de origine necunoscută sau îndoielnică, iar apoi pe cele false şi eretice. ■ Literatura română veche cunoaşte legende apocrife, inspirate din *Vechiul* şi *Noul Testament*, răspîndite prin cópii mss. sau adunate în codice, cum este, de pildă, *Codex Sturdzanus*.

APOGRAF (pal.) Copie după ms. autograf. ● În evul mediu, ms. original era copiat de caligrafi şi revăzut de autor. Această primă copie constituia **a.** după care apoi se executau, alte copii, destinate difuzării lucrării.

APOLOG (edit.) Naraţiune în proză sau în versuri, cu conţinut didactic, moralizator prezentat în formă alegorică.

APOSTILĂ 1. (edit.) Notă marginală care interpretează, clarifică sau completează un text ; a d n o t a r e **(2)**, g l o s ă **(1)**. **2.** (dipl.) Indicaţie scrisă şi semnată autograf de către o autoritate pe marginea unui document.

APOSTOL (APOSTOLER) (edit.) Carte de cult cuprinzînd faptele şi epistolele apostolilor ; ◇ p r a x i u. ■ Cele mai vechi versiuni româneşti ale **a.** datează din sec. **16**: prima păstrată în *Codicele Bratul* (1559—1560), a doua în *Codicele Voroneţean* (1563—1583), iar a treia în ediţia imprimată de Coresi la Braşov, pe la 1566.

APOSTROF (red.) Semn ortografic în formă de virgulă (') plasat sus în dreapta, care marchează suprimarea uneia sau a mai multor litere.

APPENDIX (lat. ; edit.) → APENDICE.

APPENDIX PROBI (lat. ; edit. ; pal.) Lucrare anonimă cu caracter normativ, datînd probabil din sec. 3 e.n. Constă dintr-o listă de cuvinte din latina clasică, glosate prin forma la care au evoluat în latina vulgară, autorul combătînd aceste "abateri" de la regulile fonetice şi gramaticale ale latinei clasice. ● Ms. care stă la baza ediţiilor curente datează din sec. 7 sau **8** şi s-a transmis ca anexă la lucrarea gramaticului Probus, *Instituta artium* (sec. 4). Lucrarea este de primă însemnătate pentru istoria romanisticii, întrucît consemnează forme ale latinei vulgare din care provin limbile romanice.

APPRESSO (it. ; bibl.) Termen care însoţeşte numele tipografului pe foaia de titlu a vechilor tipărituri ; ◇ n e l l a s t a m p a d i, p r e s s o, s t a m p a t o.

APRECATIO (lat. ; dipl.) → APRECAŢIE.

APRECAŢIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, cuprins în *protocolul final*, constînd într-o formulă menită să evidenţieze încheierea cu bine a actului ; ◇ a p p r e c a t i o.

APUD (lat.) **1.** (red.) Trimitere la un autor sau o lucrare care serveşte drept izvor informativ, în situaţia unei citări indirecte. Astfel, dacă se citează din Colson prin intermediul lui Iorga, se va nota: F. Colson. *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie.* Paris, 1839, *apud* N. Iorga. *Istoria Românilor prin călători.* Vol. 3. Bucureşti, 1939, p. 252. □ Abrev. AP. **2.** (bibl.) Formulă care însoţeşte numele editorului pe foaia de titlu a vechilor tipărituri.

AQUAFORTI (lat. ; graf.) Termen care însoţeşte numele gravorului în *acvaforte* plasat în dreapta, jos, sub imagine. □ Abrev. AQUA.

ARABESC (graf.) Tip de ornamentaţie specific artei arabe dispunînd de o compoziţie bogată în motive vegetale, decorate în complexe împletituri ce tind să acopere întreaga suprafaţă decorată, excluzînd elementele geometrice şi reprezentările figurative. Numeroase mss. şi tipărituri vechi româneşti sînt împodobite cu a.

ARANJAREA PUBLICAŢIILOR IN RAFTURI (bibl.) Modalitate de grupare a publicaţiilor în rafturi, în cadrul fondurilor şi colecţiilor, după criterii dinainte stabilite ; ◇ a m p l a s a r e a (a ş e z a r e a) p u b l i c a ţ i i l o r î n r a f t u r i. ‖ **a. alfabetică, a.** în ordinea alfabetică a numelui autorilor sau titlurilor — pentru lucrări fără autor ; **a. cronologică, a.** după anul de apariţie ; **a. fixă (iobagă), a.** potrivit căreia locul publicaţiei nu poate fi altul decît acela indicat pe cotă ; **a. geografică, a.** ce ia în consideraţie ţara, localitatea de editare sau editura; **a. iobagă,** → A. FIXĂ ; **a. mecanică, a.** în ordinea crescîndă a numărului de inventar ; **a. pe formate, a.** conformă cu înălţimea volumelor ; **a. pe limbi, a.** ce grupează documentele după limba în care au fost editate ; **a. pe materii,** → A. SISTEMATICĂ ; **a. sistematică (pe materii), a.** care strînge la un loc lucrările cu acelaşi conţinut. În practică, aceste sisteme sînt, de obicei, combinate în a. mixte cum este de pildă **a. sistematică-alfabetică** care grupează publicaţiile după conţinut în funcţie de indicele zecimal principal de clasificare, iar în cadrul unei diviziuni sau subdiviziuni de aranjare, după criteriul alfabetic. → şi BIBLIOTECĂ.

ARBORE GENEALOGIC (gen.) Reprezentare grafică a filiaţiei unei familii sub forma unui trunchi cu ramuri.

ARCHIVALIA (lat. ; arhiv.) → ARHIVALII.

ARENGA (dipl.) Element al *formularului diplomatic,* cuprins în *protocolul iniţial,* menit să justifice necesitatea emiterii actului ; ◇ p r e a m b u l (3).

ARGENTOTIPIE (poligr.) Procedeu de multiplicare prin *fotoreproducere,* în care developarea se face succesiv în soluţie de nitrat de argint şi de oxalat de potasiu.

ARGUMENT (red.) Parte introductivă la o lucrare în care, alături de prezentarea rezumativă a conţinutului, autorul furnizează uneori şi date asupra tematicii, structurii, domeniului şi valorii ei informaţionale ; ◇ a r g u m e n t u m. Ex.: *Argumentum.* In: Georgeta şi Nicolin Răduică. *Calendare şi almanahuri româneşti.* Bucureşti, 1981.

ARGUMENTUM (lat. ; red.) → ARGUMENT.

ARHAIC ROMÂNESC (poligr.) Tip de literă decorativă, creaţie a graficianului Virgil Molin, care s-a inspirat din scrierea medievală românească.

ARHEOGRAFIE Ştiinţă auxiliară a istoriei al cărei obiect este depistarea, recuperarea şi publicarea scrierilor vechi.

ARHETIP (edit.) **1.** Text, cunoscut sau nu, care a servit ca model iniţial pentru transcrierea unui sau mai multor mss. **2.** Mărturia cea mai veche a tradiţiei menţionate, în care textul unui autor se află reprezentat în forma care a ajuns pînă la noi. În această situaţie, pot exista tot atîtea a. cîte forme ale tradiţiei se cunosc ; ◇ e x e m p l a r c e t e r o r u m, p r o t o t i p (1). → şi ORIGINAL.

ARHIERATICON (edit.) Carte religioasă care cuprinde îndrumări liturgice pentru arhiereu, rugăciuni la acordarea de ranguri preoţeşti etc. ; ◇ l i t u r g h i e r a r h i e r e s c, s l u j b e n i c a r h i e r e s c. Ex.: *Arhieraticon.* Blaj, 1777.

ARHIVALII (arhiv.) Ansamblu de materiale arhivistice ; ◇ a r c h i v a l i a.

ARHIVAR (arhiv.) Funcţionar care are în păstrare documentele dintr-o *arhivă* (3).

ARHIVĂ 1. (arhiv.) Colecţie de documente privitoare la o ţară, localitate, instituţie, persoană etc. **2.** (arhiv.) Spaţiu special amenajat pentru depozitarea documentelor referitoare la activitatea unei organizaţii, instituţii,

Titlu imprimat cu Arhaic Românesc

întreprinderi etc. **3.** (arhiv.) Instituţie de stat care primeşte şi conservă documente în vederea prelucrării şi valorificării conţinutului lor de informaţii. **4.** (lex.) Inventarlere a întregului lexic al unei limbi cuprins în diverse opere lexicografice. → şi TEZAUR (1). **5.** (presă) Titlul unor publicaţii periodice cu conţinut variat, îndeosebi istoric. Ex.: "Arhiva românească", prima noastră revistă de istorie a cărei editare a fost iniţiată de M. Kogălniceanu în 1840, la Iaşi; "Archiva tipografică română. Revista technică a artelor grafice". Bucureşti, 1901—1903.

ARHIVIST (arhiv.) Specialist care se ocupă cu organizarea, conservarea şi valorificarea documentelor dintr-o *arhivă* (3).

ARHIVISTICĂ Ştiinţă auxiliară a istoriei care are ca obiect colectarea, ordonarea, conservarea şi valorificarea documentelor dintr-o *arhivă* (3).

ARHIVOLOGIE (arhiv.) Ramură a *arhivisticii* care cercetează îndeosebi istorla arhivelor.

ARHIVOTEHNIE (arhiv.) Ramură a *arhivisticii* care studiază crearea, organizarea şi funcţiile arhivelor.

ARHONDOLOGIE (gen.) Repertoriu, uneori comentat, al familiilor şi rangurilor boiereşti. Ex.: Constantin Sion. *Arhondologia Moldovei*, Iaşi, 1892 ; *Arhondologia vechie a Ţări Româneşti*. 1851. (Ms. 871, B.A.). → şi CARTE DE AUR (a), LIBER NOBILITATIS.

ARISTONIM (bibl.) Titlu nobiliar folosit de un autor pentru a semna o lucrare. ■ Astfel, Alexandru Macedonski colabora la periodice de limba franceză sub. **a.** Prince Rogala.

ARITMOLOGHION (edit.) Tratat care explică simbolica numerelor. Ex.: *Aritmologhion*, (1672), tradus şi prelucrat în ruseşte de spătarul Nicolae Milescu în perioada şederii sale în Rusia, între 1671—1708.

ARMALES (lat. ; dipl.) Colecţie de diplome de înnobilare aflate într-o arhivă.

ARMARIUM (lat. ; bibl.) Dulap de cărţi în evul mediu.

ARMARIUS (lat. ; bibl.) Una dintre denumirile purtate de *bibliotecar* în evul mediu, → şi LIBRARIUS, SCRIPTUARIUS.

ARME (her.) → ARMERII.

ARMERII (her.) Ansamblu de elemente simbolice distinctive care compun o *stemă* (1) ; ◇ a r m e, a r m o a r i i, b l a z o n, e m b l e m ă.

ARMOARII (her.) → ARMERII.

ARMORIAL (her.) Culegere de *armerii*. Ex.: J. B. Rietstap. *Armorial général*. Vol. 1—2. Berlin, 1934.

ARS DICTAMINIS (ARS DICTANDI) (lat. ; red.) Ansamblu de reguli pentru redactarea de acte şi scrisori. ● În evul mediu existau colecţii speciale de modele epistolare numite *formulae*, însoţite de introduceri şi precepte.

ART. (abrev.) → ARTICOL (3).

ARTE GRAFICE 1. (poligr.) Ansamblu de activităţi care duc la realizarea unei lucrări tipărite. **A. g.** subsumează ramuri ca: *tiparul, legătoria, litografia, gravura în adîncime, fotogravura, fototipia, galvanotipia, metalografia* şi *serigrafia*, fiecare dintre acestea dispunînd de o mare varietate de procedee tehnice şi de modalităţi artistice. În prezent, se tinde spre înlocuirea termenului de **a.g.** prin acela de *industrie poligrafică*. **2.** (presă) Titlul unor periodice poligrafice, cum este, de pildă, excepţionala revistă "Artă şi Tehnică Grafică", publicată în 13 caiete între 1937—1940.

Archiva tipografică română, Bucureşti, 1901—1903

ARTIC (dipl.) Termen utilizat în sec. 17, în Moldova, pentru a denumi o plîngere scrisă, adresată unei autorităţi sau direct domnului.

ARTICOL 1. (edit. ; presă) Lucrare de volum în general redus, cu conţinut variat, publicată într-un periodic ; ⟡ t i t l u (4), **A.** se poate difuza şi separat, sub formă de *extras* sau inclus într-o culegere. Pentru ştiinţă, **a.** constituie forma principală de fixare şi comunicare rapidă a rezultatelor cercetărilor originale. În redactarea şi publicarea unui **a.** ştiinţific este necesar să se ţină seama de recomandările UNESCO menite să înlesnească înţelegerea textului, prelucrarea şi regăsirea informaţiilor, cît şi păstrarea documentului primar. Redactorul va lua în considerare nu numai valoarea, dar şi forma corectă de prezentare a lucrării, care trebuie să aibă un titlu precis şi concis, să fie însoţită de un rezumat de autor, să expună subiectul simplu şi direct într-un limbaj fără ambiguităţi, să includă referinţele bibliografice la zi etc. || **a. cu continuare, a.** care începe pe prima pagină a unui ziar şi continuă pe una dintre paginile următoare sau într-un număr viitor; **a. de cap de pagină, a.** a cărui importanţă este subliniată prin publicarea sa pe prima pagină; **a. de fond, a.** de bază care orientează asupra conţinutului numărului respectiv ; ⟡ f o n d (4) ; **a. editorial,** → EDITORIAL ; **a.-program, a.** în care sînt expuse direcţiile de activitate ale unui periodic la începutul apariţiei sale. **2.** (lex.) Fiecare dintre diviziunile unui dicţionar care poartă un *cuvînt-titlu.* Structura obişnuită a unui **a.** de dicţionar este următoarea: cuvîntul-titlu, indicaţia gramaticală, domeniul de activitate (ex.: bibliologie, poligrafie etc.) şi caracterul cuvîntului (ex. : rar, învechit, franţuzism etc.), definiţia însoţită de exemplificări, expresii, indicarea pronunţării pentru cuvinte străine, variante, etimologie. **3.** (dipl.) Diviziune a unei legi, a

unui regulament, tratat etc., marcată printr-un număr de ordine. □ Abrev. ART.

ARTOTECĂ (bibl.) Colecţie organizată de documente iconografice (originale sau reproduceri).

ARZ (tc. ; dipl.) **1.** Memoriu adresat Porţii Otomane de către domn sau boieri. **2.** Document cuprinzînd o poruncă emanată de la sultan.

ARZIHAL (ARZUHAL) (tc. ; dipl.) Petiţie sau plîngere a unei persoane particulare către sultan sau marele-vizir ; ◇ arzuhal.

ARZMAHZAR (tc. ; dipl.) Petiţie sau plîngere colectivă adresată sultanului sau marelui-vizir ; ◇ magzar, mahzar.

ASCETONIM (bibl.) Pseudonim exprimat printr-un nume de sfînt. ■ Astfel, publicistul Alexandru Hodoş semna frecvent Evanghelistu Marcu sau Proorocul Eremia.

ASCUŢITOARE Dispozitiv de ascuţit creioane.

ASPECTOMAT (bibl.) Aparat de proiecţie automată a *diapozitivelor*.

ASTERISC (red.) Semn grafic, în formă de steluţă (*), folosit: a) ca exponent la sfîrşitul unui cuvînt dintr-un text plasat după el sus în dreapta, pentru a semnala o notă explicativă în subsolul aceleiaşi pagini sau la sfîrşitul textului ; b) înaintea unui cuvînt, deasupra în stînga, pentru a indica o formă lexicală ipotetică, neatestată ; c) ca substitut al trimiterii *vezi*, în unele dicţionare, pentru a arăta că noţiunea pe care o marchează este tratată într-un articol independent ; d) la alcătuirea unui *asteronim* ; e) pentru a separa diferite părţi dintr-o lucrare, situaţie în care se folosesc trei **a.** dispuse în linie (***) sau în triunghi (⁎*⁎). ● Odinioară, filologii notau textele autentice cu un **a.** roşu, iar cele care nu erau originale, cu un *obelus* negru.

ASTERONIM (bibl.) Nume de autor, de personaj literar sau de localitate, menţionat într-o lucrare prescurtat sau chiar înlocuit cu unul sau mai multe asteriscuri. ■ Iată de pildă cîteva **a.** folosite de Vasile Alecsandri: V*** A*** A*** **, ***, ⁎*⁎

AŞEZAREA PAGINILOR (poligr.) Etapă în pregătirea *formei de tipar înalt*, premergătoare fixării paginilor în rama presei. După ce sînt paginate, colile se aşază pe un fundament sau pe rama presei în ordinea în care vor apărea tipărite în fascicula obţinută prin *fălţuire*. Ordinea variază după numărul de pagini şi după felul în care se va executa fălţuirea.

AŞEZAREA PUBLICAŢIILOR IN RAFTURI (bibl.) → ARANJAREA PUBLICAŢIILOR ÎN RAFTURI.

AŞEZĂMINT (AŞEZARE) (edit.) Pravilă, cod de legi, regulament, decret. Ex.: *Aşezămîntul ostăşesc pentru straja pămînteană a Valahiei*, primul cod militar al Regulamentului Organic, alcătuit în 1832.

AŞEZĂTORUL SLOVELOR (poligr.). Denumire veche românească a zeţarului. ■ În *Tîlcuirea celor şapte taine* (Iaşi, 1807), cer iertare pentru eventuale greşeli de imprimare "ai dumniilor voastre către toţi prea plecaţi, Silvestru monah şi Dimitrie Iliavici Bucovineanul, aşezătorii slovelor". → şi CULEGĂTOR.

AŞTERNUT (poligr.) Înveliş de postav, pînză cauciucată sau alt material elastic, care îmbracă capul sau cilindrul preselor de tipar. Prin intermediul **a.** presiunea exercitată în momentul imprimării, se repartizează egal pe hîrtie care, prin structura el, este un material cu suprafaţă neregulată şi grosime neuniformă.

ATLAS (bibl. ; edit.) **1.** Colecţie de hărţi geografice, astronomice, istorice, lingvistice etc. sau de planşe anatomice, zoologice, botanice, geologice etc. reunite în unul sau mai multe volume. Ex.: Gheorghe R. Golescu. *Atlas de tabele geografice*. Viena, 1800 ; G. Weigand. *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes* (Leipzig, 1909), primul **a.** lingvistic românesc. **2.** → FORMAT DE CARTE.

ATRAMENTARIUM (lat. ; pal.) Trusă în care copistul din evul mediu păstra instrumentele de scris: penele, pensulele, călimara cu cerneală *(atramentum)* etc.

AUDIOVIZUAL (bibl.) → MIJLOACE AUDIOVIZUALE.

AUGUSTAL (poligr.) Caracter roman creat de tipograful francez Louis Perrin care s-a inspirat din inscripţiile latine epigrafice, conservate la Lyon, pentru a imprima în 1846 lucrarea *Inscriptions antiques de Lyon*, de Alphonse de Boissieu.

AURIRE (leg.) Ornamentare a copertelor prin imprimare cu foiţă de aur. Operaţiunea se execută manual sau cu ajutorul unei prese de poleit. Suprafeţele ornamentate se imprimă mai întîi în relief, după care se grunduiesc cu albuş de ou sau clei de amidon, pentru o

mai bună fixare a aurului pe suport. ● De origine orientală coperta aurită își face apariția în Italia, în timpul Renașterii, de unde se va răspîndi în restul Europei.

AUTOBIOGRAFIE (edit. ; red.) **1.** Operă literară în care autorul își narează viața sau numai o parte din ea, cum este cazul *Fragmentelor autobiografice* de Octavian Goga. **2.** Expunere a vieții și activității unei persoane, scrisă de ea însăși.

AUTOCOPIE (poligr.) Reproducere a unui text sau desen obținută prin intermediul *autografiei*.

AUTOCOPIST (poligr.) Aparat cu ajutorul căruia se obțin, prin procedee autografice, cópii după o scriere sau un desen.

AUTOCROMIE (poligr.) **1.** Procedeu de *tipar litografic* cu ajutorul căruia se obțin reproduceri policrome prin suprapunerea succesivă a mai multor culori peste o autotipie alb-negru. **2.** Tehnică de realizare a unor reproduceri policrome simultane, sub formă de fotografii colorate.

AUTOGRAF **1.** (edit.) Manuscris al unei lucrări scris de autor însuși. → și ORIGINAL. **2.** (bibl.) Semnătură a autorului pe un volum, eventual însoțită de o dedicație. ● **A.** este pedigriul cărților. El vorbește despre proveniența cărților, prin ce biblioteci au trecut și căror proprietari au aparținut.

AUTOGRAFIE **1.** (edit.) Studiul mss. *autografe*. **2.** (poligr.) Procedeu de reproducere a unei scrieri sau a unui desen, realizate cu cerneală grasă, autografică, prin transpunere pe piatră litografică sau placă metalică. Spre deosebire de desenul litografic executat invers, cel autografic se trasează normal, cu cerneală de report, pe o hîrtie specială și transportat apoi pe placa litografică. **3.** (poligr.) Copia obținută prin această tehnică.

AUTOGRAVURĂ (poligr.) → VELOGRAVURĂ.

AUTOLITOGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere a unui desen executat direct pe piatră litografică sau pe placă metalică, fără a se recurge la metode de reproducere fotomecanică.

AUTONIMĂ (edit.) Lucrare publicată sub numele real al autorului.

AUTOPLASTIE (poligr.) → FIZIOTIPIE.

AUTOR **1.** (bibl. ; edit.) Persoană sau colectivitate care elaborează și răspunde de conținutul unei lucrări. || **a. anonim, a.** necunoscut care nu-și dezvăluie numele sau al cărui nume s-a pierdut în decursul timpului; **a. clasic, a.** ale cărui scrieri au intrat în patrimoniul cultural național sau universal; **a. corporativ** → A. -COLECTIV ; **a. individual (personal), a.** care răspunde de o lucrare întreagă sau de o parte a el, identificată drept contribuție personală la o lucrare de colectiv ; **a. în vedetă, a.** al cărui nume este pus în evidență prin trecerea lui în partea de sus a fișei sau printr-o altă modalitate de subliniere; **a. personal,** → A. INDIVIDUAL ; **a. presupus, a.** ipotetic al unei lucrări cu paternitate îndoielnică sau anonimă ; **a. principal, a.** a cărui contribuție la o lucrare colectivă este majoră ; numele său figurează pe foaia de titlu în caractere mai mari decît pentru ceilalți **a.** sau este eventual însoțit de formula "în colaborare cu . . ." ; **a. secundar,** persoană, alta decît **a.** principal, care a participat la realizarea conținutului intelectual sau artistic al lucrării, de pildă, editorul intelectual, ilustratorul sau prefațatorul unei ediții ; **a. -colectiv (corporativ),** colectivitate (instituție, organizație sau adunare de persoane cunoscută sub o denumire colectivă) răspunzătoare de conținutul unei lucrări considerată expresie a creației comune, chiar dacă este scrisă și semnată de unul sau mai mulți membri sau reprezentanți ai colectivității; ◇ colectivitate-autor; **a. -editor, a.** care își asumă responsabilitatea financiară a publicării unei lucrări ce-i aparține ; ◇ editor-autor, (în) editura autorului ; **autori-multipli,** grup de persoane asociate la elaborarea unei lucrări de al cărei conținut răspund ; ◇ colectiv de autori. **2.** (graf.) Gravor al plăcii originale pentru care a folosit o compoziție proprie sau desenul altui artist. Numele lui apare deseori, pe vechile gravuri, însoțit de formulele sc. sau *sculp.*, prescurtări ale cuvîntului lat. *sculpsit.*

AUTOREFERAT (docum.) Prezentare rezumativă a unei lucrări proprii. Prin **a.** autorul urmărește să facă cunoscute în prealabil valoarea și originalitatea contribuției sale. De cele mai multe ori obiectul **a.** îl constituie disertația sau teza de doctorat. **A.** se multiplică într-un tiraj de pînă la 150 de exemplare și, spre deosebire de *recenzie*, are toate drepturile unei publicații tipărite.

AUTOTIPIE (poligr.) **1.** Procedeu fotomecanic de executare a unui clișeu tipografic de zinc pentru reproducerea unui original

(fotografie, desen în creion, tuş, pastel, acuarelă, ulei etc.) cu ajutorul unei site fotografice, numită *raster*, care descompune imaginea în puncte. **2.** Clişeu obţinut prin această tehnică. Constă dintr-o suprafaţă divizată în puncte de mărimi diferite pentru realizarea de tonuri deschise sau închise. Reţeaua de puncte se obţine prin intercalarea unui raster între original şi placa fotografică, astfel încît lumina să fie proiectată pe placa sensibilizată cu diferite valori de umbre. **3.** Tipar obţinut prin imprimare cu un astfel de clişeu. ● Primul care experimentează **a.**, folosind o fîşie de tifon drept raster, este englezul Fox Talbot, în 1852. În 1881, germanul Georg Meisenbach obţine primele **a.** utilizabile, iar în 1896 americanul Max Levy pune la punct primul raster gravat în sticlă. → şi SIMILIGRAVURĂ.

AUTOTIPOGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere a unui original (text, desen etc.) transportat sau executat direct pe placa metalică prin corodare, fără a se recurge la metode de reproducere fotomecanică.

AUTOZINCOGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere a unui text sau desen, gravate direct pe placa de zinc, fără a folosi metode de reproducere fotomecanică.

AVANTITLU (bibl.) → ANTETITLU.

AVEC PERMISSION (fr. ; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

AVEC PRIVILÈGE ET APPROBATION (fr. ; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

AVERS (numis. ; sig.) Denumire convenţională dată uneia dintre cele două feţe ale unei monede sau ale unui sigiliu dublu, considerată mai importantă prin figura principală ce o reprezintă.

AVIZ (dipl.) **1.** Text scurt cuprinzînd o înştiinţare sau o comunicare oficială. **2.** Rezoluţie a unei autorităţi competente asupra unei probleme, unui proiect etc.

AVIZIER Spaţiu special amenajat pentru expunerea *avizelor* (1).

AVVISI (it. ; presă) → PRESĂ (2).

AXONEX (gr. ; pal.) Tăbliţe de lemn mobile, fixate în jurul unui ax spre a se putea citi pe ambele feţe. Instalate în locuri publice, **a.** erau folosite de vechii greci pentru diferite comunicări.

AZBUCHE (pal.) Denumire veche a *alfabetului chirilic*.

AZBUCOAVNĂ (edit.) → ABECEDAR (1).

AZUREE (poligr.) → LINIE DE SIGURANŢĂ.

BADIER (fr. ; leg.) Stil de legătură creat de Florimond Badier, legător francez din sec. 17. Se caracterizează printr-un decor bogat, lucrat în puncte *(pointillé)*, care acoperă întreaga suprafață a copertei, evocînd desenul covoarelor orientale. Singurul legător al epocii care își semna lucrările, Badier folosea ca emblemă un chip de om alcătuit din puncte, ce se repeta ca motiv ornamental. → și LEGĂTURĂ.

Legătură Badier, sec. 17

BADIUS (edit.) Ediție imprimată de umanistul flamand Jodocus Badius Ascensius — Josse Bade (1462—1535). Badius a publicat între 1503—1535 la Paris circa 700 de titluri, incluzînd atît clasici latini, cît și texte contemporane, printre care primele scrieri ale lui Erasmus. Emblema sa editorială reprezintă o presă tipografică însoțită de încripția *Praelum Ascensianum* "Tiparnița lui Ascensius". În 1535, atelierul său a fuzionat cu cel al familiei *Estienne*.

BAEDEKER (germ. ; edit.) Colecție de ghiduri turistice a cărei editare a fost inițiată de librarul german Karl Baedeker (1801—1859).

BAGHETĂ (poligr.) Element tipografic ornamental imprimat lateral pe pagină.

BALOT DE HÎRTIE (poligr.) Unitate de măsură a hîrtiei egală cu 5000 de coli.

BANCĂ DE DATE (docum.) Centru de analiză, înmagazinare, regăsire și difuzare a datelor concrete din unul sau mai multe domenii de specialitate, selectate și prelucrate automat.

BANDĂ 1. (leg.) **B. de capăt,** → CAPITALBAND. 2. (poligr.) **B. de expediție,** → BANDEROLĂ. 3. (graf.) **B. desenată,** narațiune în imagini unde personajele sînt identificate de la o secvență la alta ; ◇ comics. 4. (docum.) **B. magnetică,** fîșie îngustă de material plastic cu proprietăți feromagnetice, utilizată ca fonoconductor sau ca suport, pe care sînt memorate date. 5. (docum.) **B.**

perforată, fîşie de hîrtie sau material plastic utilizată ca suport de date codificate sub forma unor perforaţii. **6.** (docum.) **B. sonoră,** document auditiv al cărui text este fixat pe peliculă cinematografică.

BANDEROLĂ (poligr.) Fîşie de hîrtie aplicată în jurul unei tipărituri pentru protecţie ; ◇ b a n d ă d e e x p e d i ţ i e. Deseori pe **b.** se imprimă un text cu caracter de reclamă sau adresa destinatarului, la expedierea publicaţiei prin poştă.

BANDOTECĂ (bibl.) **1.** Colecţie de înregistrări sonore şi video pe *benzi magnetice*. **2.** Dulap sau încăpere special amenajată în care se depozitează **benzi magnetice**.

BARĂ (poligr. ; red.) Semn grafic în formă de linie verticlă (|) sau oblică (/) folosit, de regulă, ca element de separare într-un text. Astfel, **b.** desparte: a) variantele unei ediţii critice ; b) indicaţiile de pagină ale izvoarelor de cele de coloană sau de rînd, în unele opere ştiinţifice ; c) sensurile diferite ale aceluiaşi cuvînt, sensurile locuţiunilor, sau indică schimbarea categoriei gramaticale într-o lucrare lexicografică, situaţie cînd **b.** este de obicei dublă (‖) ; d) versurile scrise în continuare, din economie de spaţiu, pentru a marca pauza poetică ; e) anii care nu sînt calendaristici (ex.: anul şcolar 1985/1986) ; f) măsurile sau părţile unei lucrări muzicale ; g) componentele unei fracţii, caz în care **b.** se mai numeşte şi "linie de fracţie oblică" ; h) elementele unor formule chimice. **B.** se întîlneşte şi în simbolizarea de procente (%). În corectură, cu ajutorul **b.** se semnalează înlocuirea sau introducerea unei litere într-un cuvînt, a unui semn sau a unei cifre, înlocuirea literelor deteriorate sau inversate.

BASILICALE (edit.) Cod de legi bizantin alcătuit la sfîrşitul sec. 9 sub împăratul Leon VI Înţeleptul (886—912). **B.** erau numite şi *exavivlos* sau *exikontavivlon* după numărul cărţilor, şase sau 60, în care era divizată această operă juridică. ■ Întîlnim **b.** în vechile noastre pravile, ca şi în diferite cărţi de judecată, sub titlul de *Cărţi împărăteşti*, denumirea de **b.** venind de la cuvîntul gr. *vasilévs* "monarh".

BASKERVILLE (engl.) **1.** (edit.) Ediţie imprimată de tipograful şi editorul englez John Baskerville (1706—1775). Se caracterizează prin lipsa ilustraţiilor şi ornamentelor — inovaţie care l-a şocat pe contemporanii săi —, cerneală de un negru intens, strălucitor, hîrtie velină, netedă şi lucioasă, nevărgată. Baskerville îşi fabrica singur cerneala, iar hîrtiei, livrată de James Whatman, îi imprima luciu şi aspect de mătase prin introducerea colii între două plăci fierbinţi de cupru, imediat ce ieşea de sub presă. Seria ediţiilor Baskerville a fost inaugurată în 1757 cu scrieri de Vergiliu: *Bucolica, Georgica et Aeneis*. **2.** (poligr.) Tip de literă de tipar creat de John Baskerville. Această literă s-a impus prin delicateţe şi claritate deosebită datorită spaţiului mare de alb şi contrastului accentuat dintre liniile subţiri şi pline. Caracterele lui Baskerville au influenţat mult dezvoltarea tiparului european şi au servit de model lui *Bodoni* şi *Didot*.

BASTARDĂ (pal.) Variantă de literă de tranziţie de la *scrierea de carte*, solemnă, la *scrierea practică*, cursivă ;◇ s e m i c u r s i v ă . Într-o accepţie mai largă, **b.** poate defini litera care întruneşte trăsăturile a două sau mai multe caractere diferite, cum este, de pildă, *arhaic românesc*, anticvă pe care s-au grefat elemente de scriere chirilică. → şi SCRIERE GOTICĂ.

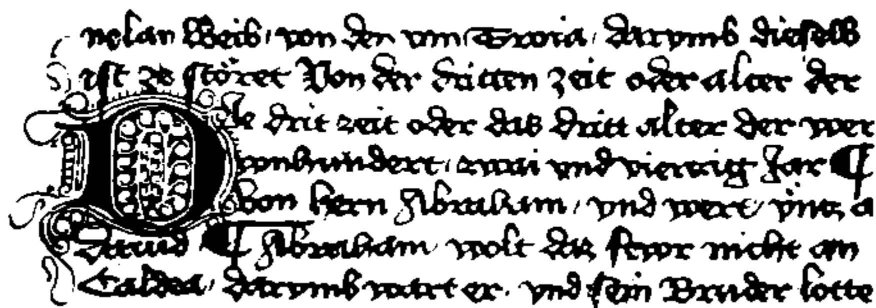
BATERE (poligr.) **1. B. a colilor,** suprapunere exactă a colilor de hîrtie în teancuri pentru tipar sau legătorie. Se execută manual sau mecanic cu ajutorul unui vibrator sau cu un compresor de aer. **2. B. a corecturii,** obţinere a unei *corecturi* prin aşezarea colii de hîrtie uşor umezită pe suprafaţa formei şi lovirii ei cu *peria*. **3. B. a flancului,** mulare a unui *flanc de stereotipie* după relieful elementelor active ale unei forme de tipar înalt cu ajutorul unei *perii*. **4. B. a formei,** aliniere în acelaşi plan a elementelor active ale unei *forme de tipar înalt* prin lovire cu un ciocan de lemn şi o *călfuţă*.

BAUZONNET (fr. ; leg.) Stil de legătură creat de Bauzonnet, legător francez din sec. 19. Decorul este format din linii drepte, multiple, care se intersectează în diversele combinaţii geometrice ale chenarului. → şi LEGĂTURĂ.

BAZĂ DE DATE (docum.) Element component al unei *bănci de date*, constituit dintr-o colecţie de informaţii, descrierea lor, precum şi a relaţiilor dintre ele, înregistrate pe un suport specific pentru mijloacele de prelucrare automatizată.

BĂTĂTOARE (poligr.) → CĂLFUŢĂ.

BELINOGRAF (presă) Aparat fototelegrafic de transmitere a imaginilor la distanţă.

Scriere bastardă

Inventat de francezul E. Belin (1876—1963).

BELINOGRAMĂ (presă) Imagine telefotografică transmisă prin *belinograf* ; ◇ telefotogramă.

BEMBO (poligr.) Tip de literă *anticvă* creat în 1495 de Francesco Griffi da Bologna pentru lucrarea *Aetna* de Pietro Bembo, imprimată de Aldus Manutius la Veneţia.

BENEFICIAR (docum.) Persoană sau colectivitate care apelează la un sistem de informare pentru a obţine date în legătură cu anumite probleme de specialitate.

BÉNÉZIT (fr. ; edit.) Denumire sub care este cunoscut *Dictionnaire de peintres, dessinateurs, sculpteurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays*, publicat de istoricul de artă francez Emmanuel Bénézit (1854—1920) între 1911—1923, în trei vol., şi continuat în prezent, ajungînd în 1976 la zece voi.

BERAT (tc. ; dipl.) 1. Decret imperial semnat autograf de sultan. 2. Diplomă emisă de Poarta Otomană prin care se acordau titluri sau privilegii.

BESTIAR (edit.) Scriere cu caracter didactic-moralizator răspîndită în evul mediu, cuprinzînd povestiri alegorice cu animale. ■ La noi, astfel de culegeri au circulat sub denumirea de *Fiziologul.*

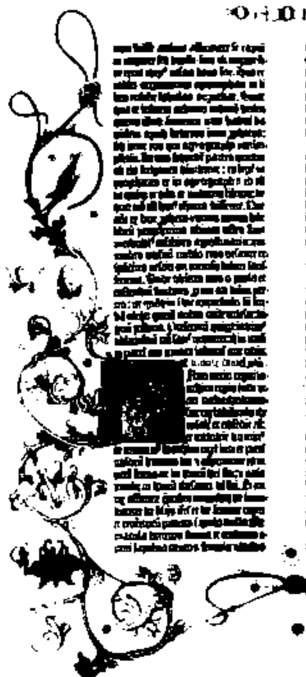
BEST-SELLER (engl. ; edit.) Carte care înregistrează la apariţie un mare succes de librărie.

BIANUAL (presă) Periodic care se publică de două ori pe an.

BIBLIATRIE (BIBLIATRICĂ) (consv.) Terapeutica şi arta restaurării cărţilor.

BIBLID (engl. ; bibl.) Set de date bibliografice care figurează în paginile unei publicaţii.

BIBLIE (edit.) Carte fundamentală a religiilor mozaică şi creştină, alcătuită din *Vechiul Testament* şi din *Noul Testament*, acesta din urmă fiind acceptat numai de creştini. Termenul *biblia* — plural al cuvîntului grecesc *biblion*, însemnînd ''carte" — s-a încetăţenit tîrziu, în evul mediu. ● Cunoscută şi sub numele de *Sfînta scriptură*, *Biblia* este o culegere de scrieri istorice, religioase, juridice şi literare. O datare mai exactă a textelor biblice a devenit posibilă prin descoperirea, la jumătatea sec. 20, la Qumran, lîngă Marea Moartă, a celor aproximativ 40 000 de fragmente de mss. Aceste suluri, vechi de peste două milenii, furnizează informaţii de preţ privind istoria literară a diferitelor cărţi biblice şi întocmirea canonului. Numeroasele variante, datorate circulaţiei orale, au impus canonizarea *Vechiului Testament*, proces început în sec. 5 î.e.n. şi încheiat în sec. 9 e.n. Prima traducere din ebraică a *Vechiului Testament* este *Septuaginta* (sec. 3—2 î.e.n.) adresată evreilor din Alexandria care vorbeau numai greceşte. La sfîrşitul sec. 4, sfîntul Ieronim a tălmăcit *Sfînta scriptură* în latină, operă răspîndită sub numele de *Vulgata*. În evul mediu, s-au difuzat numeroase ediţii din *Biblia pauperum* (prima a apărut la 1430 în Olanda), imprimată tabelar, în imagini, pe înţelesul celor ''sărmani". Pe la 1456, Gutenberg a tipărit *Biblia cu 42 de rînduri*, supranumită şi *Biblia Mazarin*, deoarece primul exemplar care a atras atenţia bibliografilor se afla în Biblioteca Mazarin din

Pagină din *Biblia cu 42 de rînduri*, imprimată de Gutenberg la Mainz, în 1456

Paris. Magnificul incunabul, în două vol. este un *in folio* de 1282 de pagini, cu textul pe două coloane a 42 de rînduri. Imitînd mss. copiştilor, Gutenberg a recurs la o literă gotică din sec. 14 şi a rezervat spaţii pentru rubrici şi iniţiale, desenate şi colorate ulterior de mînă. Din cele 200 de exemplare imprimate de Gutenberg, astăzi sînt inventariate aproximativ un sfert. ■ După versiuni parţiale în româneşte (fragmente mss. din *Faptele Apostolilor* şi din epistolele lui Iacov şi Petru în *Codicele Voroneţean*, psalmi în *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voroneţeană*, *Psaltirea Hurmuzaki*, *Tetraevanghelul* slavo-român, tipărit de Filip Moldoveanul în 1551—1553, la Sibiu, *Tetraevanghelul*, tipărit de Coresi în 1560 la Braşov, *Palia de la Orăştie*, tipărită în 1582 de Şerban, fiul lui Coresi, şi de diacul Marian, *Psaltirea* din 1651 de la Bălgrad, cele două *Psaltiri* ale lui Dosoftei, din 1669 şi 1673, *Noul Testament* de la Bălgrad, din 1648 etc.) a urmat *Biblia de la Bucureşti*, numită şi *Biblia lui Şerban*, prima *Biblie* integrală "ce s-au dăruit neamului românesc" la anul 1688, traducere iniţiată de domnul muntean Şerban Cantacuzino şi realizată de fraţii Şerban şi Radu Greceanu "pedepsiţi întru limba elinească" şi de alţi cărturari ai timpului. La baza traducerii au stat şi tălmăcirile de pînă atunci, inclusiv o versiune ms. a *Vechiului Testament* de Nicolae Milescu. *Biblia de la Bucureşti* include un apocrif laic, plasat la sfîrşitul *Vechiului Testament*, sub forma unui comentariu la *Macabei*, tratatul filozofic *Pentru sîngurul ţiitoriul gînd (Despre*

Prima pagină a *Bibliei de la Bucureşti*, 1688

raţiunea dominantă), preluat odată cu traducerea lui Milescu. După moartea lui Şerban Cantacuzino (29 oct. 1688), s-a imprimat o a doua foaie de titlu, substituită celei din primele exemplare deja tipărite, care asocia editării cărţii numele noului domn Constantin Brîncoveanu. Monument al culturii româneşti, *Biblia de la Bucureşti* a consolidat dialectul muntenesc ca limbă literară. În *Biblia de la Blaj*, Samuil Micu (1795) "îndreptează graiul" *Bibliei de la Bucureşti* "mult osibit de vorba cea de acum obicinuită . . ." Acelaşi lucru l-a făcut şi Şaguna în *Biblia* tipărită la Sibiu între 1856—1858, folosind cuvinte înţelese de românii de pretutindeni, în spiritul luptei pentru unitate culturală şi naţională. Supranumită şi *Biblia cu iconiţe*, această carte a rămas pînă astăzi singura *Biblie* ilustrată la români.

BIBLIOBUZ (bibl.) Autovehicul special amenajat pentru a servi ca *bibliotecă volantă*.

BIBLIOCLAST (consv.) Distrugător de cărţi. ● Istoria înregistrează nume celebre de **b.** Cel mai vechi exemplu este Nabonassar, rege al Babilonului, care, închipuindu-se întemeietor de eră, a desfiinţat cronicile înaintaşilor. La anul 213 î.e.n., împăratul chinez Q'nwang a poruncit ca toate tăbliţele de lemn să fie arse. Intoleranţa şi fanatismul religios au făcut ravagii în biblioteci. La Efes, în sec. 1, apostolul Paul a jertfit flăcărilor cărţile pe care le considera dăunătoare pentru doctrina creştină. Patriarhul Teofil a distrus, în anul 390, ceea ce mai rămăsese din biblioteca de la Alexandria, după incendiul provocat de soldaţii lui Iulius Caesar, în anul 47 î.e.n. În sec. 8, împăratul bizantin Leon Isaurianul, supranumit şi Iconoclastul, a dat foc bibliotecii din Constantinopol. Odată cu cărţile au pierit mistuiţi de flăcări şi bibliotecarii şi copiştii. Cardinalul spaniol Jiménez a aruncat pe foc în sec. 15, 5 000 de exemplare din *Coran*. După descoperirea Americii, misionarii creştini au nimicit inestimabile arhive precolumbiene. Franciscanul Juan de Zumárraga, primul episcop al Mexicului, a înălţat ruguri de documente indigene, scrise sau pictate pe piele, pînză şi coajă de copac. În 1549, regele Angliei, Edward VI, a dat un edict de arderea cărţilor eretice, la Oxford, pentru a pune mîna pe ferecăturile şi pietrele preţioase care împodobeau mss. Din păcate, lista **b.** este mult mai lungă. Unii dintre ei masacrează cărţi pentru a-şi completa colecţia de gravuri, dedicaţii, ex librisuri, iniţiale ornate, embleme tipografice, frontispicii etc. Henric III, rege al Franţei, imitat de curteni, decupa miniaturi din mss. pentru a-şi orna capela. La şirul de **b.** menţionaţi, se adaugă cei care transformă cărţi vechi în ambalaje cît şi acei legători care, din ignoranţă, mutilează deseori exemplare de valoare.

BIBLIOFAG (consv.) Denumire generică pentru insectă sau rozătoare care distruge cărţile folosindu-le drept hrană ; ◇ p a p i r o f a g. Dintre agenţii biologici care atacă materialele de scris, cei mai dăunători sînt insectele. S-au identificat aproape 70 de insecte bibliofage. Ele pătrund în carte pe la marginea superioară a volumului sau pe la cotor unde se hrănesc cu clei. Odinioară, pentru a le îndepărta, se intercalau între filele cărţilor anumite specii de flori şi ierburi cum sînt levănţica, trandafirul, artemisia, lămîiţa sau tutunul, iar pentru confecţionarea scoarţelor şi rafturilor se foloseau esenţe de lemn aromat, de obicei roşcov sau chiparos. Papirusul era tratat cu ulei de cedru. Astăzi combaterea acestor insecte se face cu substanţe insectifuge (fluorură de sodiu, amestec de acid boric şi amidon, camfor, naftalină etc.) care acţionează ca elemente de respingere, sau cu insecticide capabile să le distrugă în toate stadiile de dezvoltare. Ca insecticide se folosesc frecvent sulfura de carbon, tetraclorura de carbon şi acidul cianhidric. Deosebit de eficientă este dezinfectarea cărţilor cu un amestec de etilen oxid şi bioxid de carbon, în camere de gazare, în vid.

BIBLIOFIL (bibl.) **1.** Specialist în *bibliofilie* (1). **2.** Colecţionar de cărţi şi de alte documente grafice şi iconografice (periodice, gravuri, hărţi etc.), îndeosebi rare şi preţioase. → şi BIBLIOFILIE (2).

BIBLIOFILIE (bibl.) **1.** Ramură a *bibliologiei* care se ocupă cu studiul cărţilor din punct de vedere al rarităţii şi al valorii artistice. **2.** Pasiunea şi priceperea de a colecţiona şi evalua cărţi rare şi preţioase. Domeniul cuprinde o mare diversitate de documente grafice şi iconografice relevante: mss., incunabule, tipărituri publicate de editori şi tipografi vestiţi, exemplare adnotate sau cu dedicaţii autografe, volume care provin din bibliotecile unor personalităţi şi colecţionari, ediţii *princeps*, cărţi interzise

sau extravagante prin înfățișare și conținut, plagiate, tiraje de lux, înseriate sau ilustrate de mari artiști, legături remarcabile, cărți imprimate recent în condiții grafice superioare, periodice, stampe, hărți etc. Deseori, interesul bibliofililor se îndreaptă spre anumite teme sau aspecte legate de conținutul cărților: eminesciana, scrieri despre București, istorici și călători străini de odinioară despre țara noastră etc. ● Istoria **b.** este tot așa de veche ca și cartea. În antichitate, amatorii de texte rare colecționau mss. autografe, iar în evul mediu, codexuri miniate. Pentru Jean de Berry (sec. 14) fratele regelui Franței Charles V, lucrau miniaturiști de seamă ai epocii: Jacquemart de Hesdin și frații Limbourg. Petrarca, pe care moartea l-a surprins printre cărți, citind din Virgiliu, copia singur ceea ce nu putea să achiziționeze, redescoperind texte clasice uitate (scrisorile lui Cicero către Atticus, de pildă). Tot în sec. 14, dragostea și respectul pentru cărții l-au făcut pe episcopul Richard du Bury, cancelar al Angliei, să le înalțe un imn de slavă în *Philobiblon*, prima lucrare destinată bibliofililor, tipărită abia în 1473 la Colonia. În sec. 15, Matei Corvin ținea la curte copiști care transcriau și ornamentau mss. din renumita sa colecție. Marele bibliofil al sec. 16 a fost francezul Jean Grolier, considerat primul bibliofil în accepția modernă a termenului, datorită pasiunii sale pentru volume cu legături artistice. În sec. 17, au luat ființă, în Franța, primele colecții bibliofile, *Cabinets des amateurs*, sprijinite de oameni de stat bibliofili, ca Richelieu, Mazarin și Colbert. În sec. următor, reputația europeană a colecției ducelui Louis de Vallière a fost egalată doar de Biblioteca Harley a conților de Oxford. Frederic cel Mare își purta o parte din volumele adunate la San-Souci în campaniile sale militare. Napoleon, la rîndul lui, l-a imitat. Apariția unor lucrări și publicații bibliografice, la începutul sec. 19, a deschis orizonturi noi pentru **b.** În *Le Manuel du libraire et de l'amateur des livres* (Paris, 1810), Jacques-Charles Brunet a descris cărți rare și, totodată le-a estimat prețul. Charles Nodier, conservator la Biblioteca Arsenalului din Paris, a redactat, din 1834, *Bulletin du bibliophile*, a cărui editare a fost inițiată de librarul Joseph Techener. Contemporan cu Nodier, G. de Pixérécourt a fondat *Société des bibliophiles francais*. ■ Preocupări de a strînge cărți și alte documente vechi în colecții, cu nimic mai prejos decît acelea din alte țări, au fost atestate și în țara noastră. Domnitori (Despot Vodă, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu, Nicolae și Constantin Mavrocordat etc.), cronicari și cărturari umaniști (Grigore Ureche, Miron Costin, Udriște Năsturel, Constantin Cantacuzino stolnicul etc.), clerici (Dosoftei, Ivireanul, Batthyány etc.), boieri și nobili (Balș, Rosetti, Brukenthal, Teleki etc.) au alcătuit biblioteci de renume european. Două lucrări bibliografice ale sec. 19

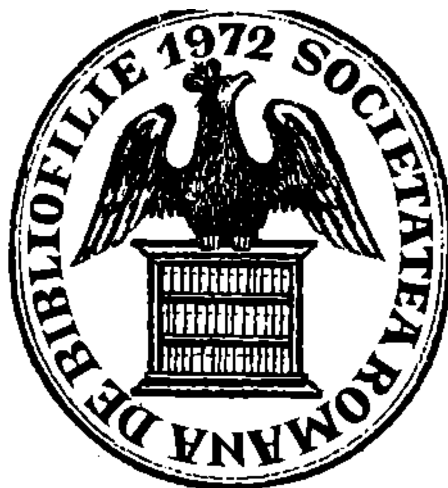

Tiparnița, periodic al Asociației Bibliofile Române, București, 1925

— Vasilie Popp, *Disertație despre tipografiile românești*... (Sibiu, 1838) și Timotei Cipariu, *Crestomatia* (Blaj, 1858) — au dat dimensiuni noi **b.** în țara noastră, prin notele lor prețioase asupra cărților vechi românești. Cel mai important bibliofil al acestei perioade a

fost căpitanul Constantin Oltelniceanu, a cărui colecţie cuprindea mss. şi tipărituri atît româneşti cît şi orientale. Alţi mari colecţionari din sec. 19 (generalul Eustaţiu Pencovici, episcopii Dionisie Romano şi Melchisedec, Al. Papiu Ilarian, Dimitrie C. Sturdza-Scheianu, Ioan Micu-Moldovanu, Constantin Hurmuzaki, Gheorghe Sion etc.) şi-au lăsat cărţile bibliotecilor ţării, mărturie a unei pasiuni nobile pusă în slujba culturii naţionale. În prima jumătate a sec. 20 activitatea bibliofilă s-a desfăşurat între coordonatele unui început de cadru organizatoric, prin înfiinţarea de societăţi ale colecţionarilor de carte. Asociaţia Bibliofilă Română (A.B.R.), fondată în 1923, dispunea de un periodic propriu, "Tiparniţa" (apărut într-un singur număr în iul. 1925), de o editură cu acelaşi nume şi de o librărie-anticariat „Bibliofila". În 1942, s-a înfiinţat o nouă Asociaţie Bibliofilă Română care a editat două lucrări: Alecu Russo. *Cîntarea României* (Bucureşti, 1943), într-un tiraj de 200 de exemplare, şi A. I. Odobescu. *Pseudo-Kinigheticos* (Bucureşti, 1947), în 203 exemplare. Emblema asociaţiei era un şarpe încolăcit în jurul unui trunchi de copac. În 1972, ia fiinţă, la Tîrgovişte, Societatea Română de Bibliofilie (S.R.B.).

Emblema Societăţii Române de Bibliofilie, Tîrgovişte, 1972

BIBLIOFILM (bibl.) Copie fotografică a unui text pe film cu bandă îngustă.

BIBLIOFOBIE (bibl.) Atitudine de ostilitate şi dispreţ pentru cărţi. → şi BIBLIOCLAST.

BIBLIOFON (bibl.) Instalaţie electrică pentru expedierea automată a cărţilor din depozitul bibliotecii în sala de lectură, la solicitarea cititorilor.

BIBLIOGRAF (bibl.) **1.** Specialist care elaborează lucrări de *bibliografie.* ● În evul mediu, lat. *bibliographus* era unul din numele date copistului de mss. **2.** Instalaţie electronică care alcătuieşte automat liste bibliografice, pentru o anumită temă solicitată de beneficiar.

BIBLIOGRAFIE (bibl.) **1.** Ramură a *bibliologiei* care are ca obiect evidenţa, descrierea, clasificarea şi aprecierea documentelor tipărite şi mss., în vederea unei mai bune valorificări a conţinutului lor de informaţii de către beneficiar. **2.** Repertoriu cronologic, alfabetic sau pe materii, al scrierilor referitoare la o anumită problemă sau disciplină, la operele unui autor sau ale unei grupări literare etc. **3.** Lista lucrărilor de care s-a folosit un autor pentru a elabora o lucrare: se găseşte fie concentrată la sfîrşitul cărţii, fie după fiecare capitol, pentru materialul din capitolul respectiv, fie repartizată în cuprins, în note inframarginale sau chiar în text între paranteze. **4.** Titlu dat uneori acelei rubrici dintr-un periodic care cuprinde o listă sumară de lucrări recent apărute sau recenzii ale acestora. || **b. adnotată, b.** cu indicaţii asupra conţinutului şi valorii lucrărilor incluse ; → şi ADNOTARE (1) ; **b. alfabetică, b.** în care prezentarea elementelor bibliografice se face în ordinea alfabetică a numelor autorilor sau a titlurilor lucrărilor ; **b. analitică, b.** în care datele descriptive sînt însoţite de scurte rezumate ale scrierilor respective ; **b. ascunsă, b.** răspîndită în textul, în notele de subsol sau în anexele unei lucrări menţionînd izvoarele scrierii respective ; în categoria **b.a.** se includ şi indicaţiile bibliografice de pe coperte, supracoperte, foi liminare cuprinzînd lista celorlalte scrieri ale autorului, lucrările de aceeaşi specialitate, reclamele şi anunţurile editorilor etc. ; **b. completă,** → B. EXHAUSTIVĂ ; **b. critică, b.** selectivă care prezintă publicaţiile cu o analiză a cuprinsului sub formă de referat, abstract sau recenzie, stabilindu-le

valoarea, calitățile și lipsurile ; rubricile de recenzii ale revistelor de specialitate cuprind asemenea, aprecieri asupra lucrărilor, respective ; **b. cronologică, b.** în care înregistrarea elementelor bibliografice se face în ordinea cronologică a titlurilor citate ; ex.: Dimitrie Iarcu, *Bibliografia chronologică română*. Ed. 2. București, 1873 ; **b. curentă, b.** care semnalează lucrările recente, pe măsură ce acestea apar ; **b.c.** ia de obicei formă de periodic ; **b. de bază,** lista lucrărilor care orientează în mod esențial asupra unei teme ; **b. de bibliografii (de gradul doi ; secundară), b.** alcătuită pe baza altor bibliografii (indexuri bibliografice, cataloage etc.) sistematizînd de obicei bibliografiile pe specialități ; ex.: Ioachim Crăciun, *Bibliografia la români. O încercare de bibliografie a bibliografiilor românești*. București, 1928 ; **b. de evidență și înregistrare, b.** care cuprinde totalitatea scrierilor apărute pe un teritoriu, într-o perioadă determinată de timp, sistematizate pe domenii, asigurînd astfel evidența exhaustivă a literaturii asupra unor anumite domenii, asupra unor subiecte sau categorii de publicații ; **b. de gradul I,** → B. PRIMARĂ; **b. de gradul II,** → B. DE BIBLIOGRAFII ; **b. de informare, b.** selectivă care semnalează cercurilor largi de cititori publicațiile noi dintr-unul sau din mai multe domenii ; ex.: cataloagele de editură și de librării, caietele selective, de informare asupra publicațiilor intrate recent într-o bibliotecă etc. ; **b. de perspectivă, b.** care prezintă scrierile ce urmează să fie editate ; **b. de recomandare, b.** care indică cele mai importante și mai utile lucrăi asupra unei teme date ; **b. de r.** se adresează de obicei unei anumite categorii de beneficiari (studenți, elevi, cursanți etc.) sub două forme: **b. obligatorie** cuprinzînd lista lucrărilor esențiale care se parcurg imperios, și **b. facultativă,** liberă de a fi sau nu consultată ; **b. descriptivă, b.** care se limitează la prezentarea elementelor exterioare ale publicațiilor, fără a da indicații asupra conținutului lor ; în mod obișnuit, **b.d.** cuprinde numele autorului, titlul, data și locul de apariție, editura, formatul, numărul de pagini, ilustrațiile etc. ; în cazul cărților vechi și rare se adaugă numele tipografului, procedeul de imprimare, felul hîrtiei etc. ; tipul de **b.d.** este însuși *catalogul sistematic* al unei biblioteci ce stă la baza tuturor celorlalte feluri de **b.** ; **b. exhaustivă (completă), b.** în care descrierea exterioară este însoțită de scurte rezumate ale lucrărilor respective, în scopul evidențierii conținutului de informații ; **b. facultativă,** → B. DE RECOMANDARE ; **b. generală (universală), b.** care include toate publicațiile din toate domeniile cunoașterii, indiferent de conținutul și categoria lor ; **b. individuală,** → B. PERSONALĂ ; **b. internațională, b.** care prezintă publicațiile din unul sau mai multe domenii, indiferent de țara în care acestea au apărut ; deseori, **b.i.** sînt elaborate de organizații internaționale cu colaborarea bibliografilor din diferite țări ; **b. locală (regională), b.** care oglindește publicațiile editate într-o zonă geografică restrînsă (județ sau altă unitate administrativă) ; **b. națională, b.** care cuprinde toate publicațiile tipărite pe teritoriul unei țări, cele în limba țării apărute peste granițele ei, ale autorilor care aparțin prin naționalitate acelei țări, indiferent unde și în ce limbă au publicat, precum și lucrările despre acea țară și poporul ei ; **b. obligatorie,** → B. DE RECOMANDARE ; **b. periodică, b.** care apare la distanțe egale de timp sub forma unor reviste sau a unor rubrici în periodice ; **b. personală (individuală),** tip de **b.** specială care consemnează toate scrierile unui autor, precum și lucrările care tratează despre opera și activitatea sa ; ex.: D. Velciu, *Bibliografia lui Ion Neculce*. București, 1961. → și BIBLIOGRAFIE ; **b. primară (de gradul I), b.** alcătuită nemijlocit pe baza cercetării publicațiilor primare ; **b. regională,** → B. LOCALĂ ; **b. retrospectivă, b.** care prezintă publicațiile apărute într-o anumită perioadă din trecut ; ex.: Al.-Sadi Ionescu, *Bibliografia călătorilor străini în ținuturile românești*. București. 1916 ; **b. secundară,** → B. DE BIBLIOGRAFII ; **b. selectivă, b.** care menționează numai unele lucrări privitoare la o anumită problemă, la un anumit domeniu etc. ; **b. specială, b.** în care sînt grupate publicațiile referitoare la un anumit domeniu, la o anumită problemă sau la un anumit autor ; ex.: *Contribuții bibliografice privind Unirea Transilvaniei cu România*. București, 1969 ; **b. sumară, b.** redusă la cîteva date importante ; **b. tematică, b.** orientată spre o anumită temă ; **b. universală,** → B. GENERALĂ. După structura publicațiilor incluse, se mai disting: **b. de mss., b. de periodice, b. de lucrări de referință,**

b. de traduceri etc. Indiferent de structura lor, materialele bibliografice se prezintă într-o mare diversitate de forme: lucrări independente purtînd denumiri variate (bibliografie, repertoriu, index, catalog etc.), periodice (buletin de informare bibliografică, revistă de referate sau de recenzii etc.), rubrică bibliografică din ziare şi reviste de specialitate etc. Deseori ele sînt însă răspîndite în cuprinsul unei lucrări, unor prospecte editoriale, fanioane, semne de carte etc., ceea ce face ca depistarea lor să fie extrem de anevoioasă. Unele centre de documentare colectează asemenea materiale, concentrîndu-le apoi în publicaţii bibliografice cum este, de pildă, indicele anual *Bibliographie der versteckten Bibliographien*, editat de *Deutsche Bücherei*. ● În antichitate, marile biblioteci din Alexandria, Pergam, Atena şi Roma dispuneau de instrumente bibliografice (cataloage, indexuri etc.) pentru înregistrarea, ordonarea şi înmagazinarea documentelor. În evul mediu, a continuat alcătuirea de cataloage descriptive, adevărate mijloace de orientare bibliografică. Bazele ştiinţifice ale **b.** au fost puse, în sec. 16, de naturalistul şi filologul Konrad Gesner cu opera sa *Bibliotheca Universalis* (Zürich, 1545), în care sînt clasificaţi şi analizaţi 3 000 de autori şi 15 000 de lucrări latine, greceşti şi ebraice. Termenul de **b.** a apărut însă un secol mai tîrziu, în *Bibliographia Gallica Universalis* (1644—1654), de eruditul L. Jacob. ■ Se consideră că întîia **b.** românească este *Disertaţia despre Tipografiile româneşti în Transilvania şi învecinatele Ţări* (Sibiu, 1838) de Vasilie Popp. Principalul iniţiator al cercetărilor bibliografice de la noi este Ion Bianu care, împreună cu Nerva Hodoş şi Dan Simonescu, au elaborat *Bibliografia românească veche* (T. 1—4. Bucureşti, 1903—1944) al cărei scop, mărturisit în prefaţa tomului 1, era "a resuma toate cunoscinţele de pînă acum despre cartea românească şi a descrie cît mai pe larg materialul cunoscut sau de curînd aflat". Acestei monumentale opere i s-au adăugat, de-a lungul anilor, alte prestigioase **b.**, dintre care următoarele sînt utile îndeosebi bibliologilor, bibliofililor şi filologilor: Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiunile periodice româneşti* (1820—1906) (T.1. Bucureşti, 1913), Gheorghe Adamescu, *Contribuţie la bibliografia românească* (Fasc. 1—3). Bucureşti, 1921—1928) etc. → şi CATALOG.

BIBLIOGRAPHUS (lat. ; pal.) Una dintre denumirile purtate de *copişti* în evul mediu.

BIBLIOICONOFILIE (bibl.) Pasiunea de a colecţiona cărţi bogat ornamentate şi ilustrate.

BIBLIOLIT (pal.) Denumire generică pentru ms. pe papirus carbonizat sau pietrificat prin erupţie vulcanică la Herculanum.

BIBLIOLOG (bibl.) Specialist în *bibliologie*.

BIBLIOLOGIE Ştiinţă care se ocupă cu studiul cărţii ca fenomen al vieţii sociale, cuprinzînd istoria, producţia, răspîndirea, descrierea şi conservarea cărţii. **B.** subsumează discipline care au ca obiect, pe de o parte, studiul dimensiunilor istorice ale cărţii în cultura omenirii (istoria scrisului, a tiparului şi a bibliotecilor) şi, pe de alta, organizarea cărţilor în biblioteci în vederea valorificării conţinutului lor de informaţii *(biblioteconomie, bibliografie, bibliofilie).* ● Termenul de **b.** a fost folosit pentru întîia oară la 1800 de profesorul francez Louis Coste într-un proiect de curs universitar. ■ La români, a fost întrebuinţat prima dată, cu sensul restrîns de bibliografie, de B. P. Hasdeu în revista "Din Moldova". Iaşi, 1862—1863 (din 1863, nr. 10: "Lumina"). A. T. Laurian şi I. C. Massim au înregistrat termenul şi noţiunea de **b.**, cu sensul actual în *Dicţionarul limbei române*. T. 1 — 2. Bucureşti, 1871—1876.

BIBLIOMAN (bibl.) Colecţionar dominat de dorinţa de a strînge cît mai multe cărţi rare şi preţioase. Charles Nodier, (sec. 19) conservator la Biblioteca Arsenalului din Paris, a afirmat: "L'innocente et délicieuse fièvre du bibliophile est, dans le bibliomane, une maladie aigüe poussée au délire". *(apud* Albert Cim. *Le livre*. T.2. Paris, 1905, p. 216).

BIBLIOMANIE (bibl.) Pasiune exagerată pentru colecţionare de cărţi vechi şi preţioase. Se manifestă uneori prin acumulare de cărţi fără nici un discernămînt.

BIBLIOMETRICĂ (BIBLIOMETRIE) (bibl.) Studiul şi măsurarea modelelor de publicaţii în toate formele de comunicaţie scrisă şi a autorilor lor. Sfera de cercetare a **b.** include: parametrii variabilelor diferitelor publicaţii, tipologii de citare, teorii referenţiale, afiliaţia instituţională şi de disciplină a autorului etc.

BIBLIOMETRU (bibl.) Riglă gradată folosită în catalografie pentru stabilirea dimensiunilor unei publicaţii.

Biblioman. Ilustraţie din *Narrenschiff (Corabia nebunilor)* de Sebastian Brant, imprimată la Basel, în 1494

BIBLIOPEGIE (leg.) Arta legării cărţilor. Termenul este folosit mai ales în lucrări care tratează meşteşugul legătoriei sub aspect istoric. Ex.: *Bibliopegia or the Art of Book Binding*. London, 1848.

BIBLIOPEGIS (lat. ; leg.) Legător de cărţi în evul mediu.

BIBLIOPEPSIE (bibl.) Lectură superficială a cît mai multor cărţi, din dorinţa snoabă de a impresiona printr-o falsă cultură.

BIBLIOPOLA (lat. ; bibl.) Librar în vechea Romă. Prăvălia lui servea totodată ca atelier de copiat mss. şi loc de întrunire pentru literaţi. Pe foaia de titlu a tipăriturilor vechi **b.** însoţeşte numele librarului-editor.
■ Termenul a circulat în ţara noastră în secolul trecut, cu forma *vivliopola*, denumind atît pe librar, cît şi întreprinderea lui.

BIBLIORAFT Dosar din carton gros prevăzut la cotor cu un dispozitiv care permite fixarea sau desprinderea lejeră a foilor.

BIBLIOTAXIE (bibl.) Ramură a *biblioteconomiei* care studiază tehnica de clasificare şi aranjare a publicaţiilor.

BIBLIOTECAR (bibl.) Specialist care îşi desfăşoară activitatea într-o *bibliotecă* (2), avînd ca sarcină achiziţionarea, conservarea şi organizarea documentelor în scopul punerii acestora la dispoziţia cititorilor, prin consultare în sălile de lectură sau prin împrumut. → şi BIBLIOTECĂ.

BIBLIOTECĂ (bibl.) **1.** Colecţie organizată, publică sau particulară, de cărţi, mss., periodice şi alte documente grafice şi iconografice. **2.** Instituţie care achiziţionează tipărituri, mss., periodice şi alte categorii de documente (stampe, hărţi, fotografii etc.), le conservă şi le organizează pentru a satisface cerinţele de informare şi documentare ale cititorilor. **3.** Edificiu, sală, încăpere special amenajată care adăposteşte colecţii de cărţi, mss., periodice şi alte documente. **4.** Mobilier alcătuit din rafturi, poliţe etc., de regulă cu formă şi dimensiuni standardizate, în care se aranjează şi se păstrează colecţii de cărţi, periodice etc. || **b. Braille, b.** al cărei fond este alcătuit din publicaţii imprimate cu alfabetul Braille, pentru nevăzători; **b. centrală, b.** cu un fond bogat de publicaţii care adesea dispune de o reţea de filiale, pe care le ajută şi le îndrumă ; **b. de artă, b.** specializată în lucrări de pictură, grafică etc. ; **b. de conservare, b.** ce adăposteşte colecţii de documente vechi şi rare puse la dispoziţia cercetătorilor numai sub forma unor copii facsimilate, microfilmate etc. ; **b. de depozit legal, b.** cu dreptul stabilit prin lege de a primi gratuit cel puţin un exemplar din fiecare publicaţie imprimată pe teritoriul unei ţări ; **b. de împrumut, b.** ale cărei cărţi pot fi puse la dispoziţia cititorilor în afara sălilor de lectură, în condiţiile prevăzute de regulamentul ei de funcţionare. → şi ÎMPRUMUT DE PUBLICAŢII ; **b. de mănăstire,** → B. ECLEZIASTICĂ ; **b. departamentală, b.** cu publicaţii de profil pentru specialiştii din diferite departamente ale unui minister ; **b. de periodice, b.** al cărei fond de bază este format din publicaţii periodice şi seriale ; **b. de referinţă,** → B. UZUALĂ ; **b. de specialitate, b.** ce oferă cititorilor informaţii şi documentaţie

într-un singur domeniu ; asemenea **b.** sînt, de obicei, organizate în institutele de cercetare şi de proiectare, în cabinetele tehnice ale marilor întreprinderi etc. ; **b. documentară, b.** de material documentar necesar cercetătorilor din diferite domenii. → şi CENTRU DE DOCUMENTARE ; **b. domnească, b.** particulară care, în trecut, a aparţinut unui domnitor român ; **b. ecleziastică,** fond de cărţi constituit mai ales din cărţi de cult şi aflat în proprietatea unui aşezămînt bisericesc (mitropolie, episcopie, mănăstire, schit etc.) ; **b. enciclopedică, b.** cuprinzînd publicaţii cu caracter general din toate domeniile ştiinţei şi culturii ; **b. muzicală, b.** alcătuită din studii şi monografii muzicale, partituri, discuri, benzi etc. ; **b. naţională,** cuprinzînd, pe cît este cu putinţă, fondul naţional de tipărituri şi mss., dar şi publicaţii străine procurate prin serviciile de achiziţii şi de schimburi ; **b. particulară,** colecţie de cărţi şi alte documente aparţinînd unei persoane fizice sau juridice care are latitudinea de a acorda sau nu publicului dreptul de acces la consultare ; **b. populară,** denumire generică dată, de obicei, **b.** orăşeneşti, de cartier şi săteşti, filiale ale unităţilor centrale, în care se pun la îndemîna cititorilor cărţi de informare generală şi practică ; **b. publică,** instituţie cu caracter autonom, aflată în proprietatea statului, care se ocupă cu procurarea, păstrarea şi clasarea colecţiilor de documente pentru a fi puse la dispoziţia publicului larg ; **b.p.** au de regulă o orientare generală, cuprinzînd lucrări din toate domeniile cunoaşterii ; după localitatea în care funcţionează, **b.p.** din ţara noastră poartă denumirea de **b.** *judeţene, municipale, orăşeneşti, comunale şi săteşti* ; **b. şcolară, b.** dependentă de Ministerul Învăţămîntului şi Ştiinţei, asemenea **b.** sînt organizate în cadrul instituţiilor de învăţămînt de toate gradele ; **b. tehnică, b.** de uzină, fabrică, întreprindere economică etc. profilată după unitatea de producţie în cadrul căreia funcţionează. → şi CABINET TEHNIC; **b. universitară, b.** compusă din publicaţii necesare studiului şi cercetării ştiinţifice în instituţiile de învăţămînt superior ; **b.u.** pot fi **centrale, de facultate, de seminarii** (ale diferitelor catedre), **de cămin şi asociaţii studenţeşti** etc. ; **b. uzuală (de referinţă),** fond alcătuit din lucrări de referinţă generale (enciclopedii, dicţionare, lexicoane, atlase, manuale, ghiduri, bibliografii etc.) precum şi periodice aflate chiar în sălile de lectură ale **b.** şi care pot fi consultate direct la raft, fără a completa buletine de cerere ; **b. volantă,** fond de publicaţii trimis temporar şi periodic, de către **b.** cu sediul stabil, pe şantiere, în cartiere etc. fără **b.** proprii. → şi BIBLIOBUZ; **b.-filială,** → FILIALĂ DE BIBLIOTECĂ.

● **B.** s-au născut odată cu cartea, fie că este vorba de codexuri şi tipărituri, fie de colecţii de tăbliţe şi suluri. Cărţile de lut din **b.** regelui asirian Assurbanipal (sec. 7 î.e.n.), aflată la Ninive, tratau teme istorice, religioase, juridice, dar şi literare *(Epopeea lui Ghilgameş,* de pildă). Tăbliţele de lut erau păstrate pe poliţe, în adînciturі ale zidului sau atîrnate pe pereţi asemenea tablourilor. Vechii egipteni aveau **b.** regale, sacerdotale şi particulare. Pe frontispiciul **b.** lui Ramses II (sec. 14—13 î.e.n.), la palatul său din Teba, figura inscripţia "Leac pentru suflet". În apropierea Tebei s-au găsit două morminte de bibliotecari, tatăl şi fiul. Egiptenii îşi conservau mss. în vase de lut şi în cufere. Grecii au întemeiat **b.** la Atena (**b.** lui Pisistrat, sec. 6 î.e.n., considerată a fi prima **b.** publică cunoscută în istorie), Pergam, Rodos, Siracuza şi în alte centre intelectuale. Cea mai vestită **b.** din antichitate a fost însă cea de la Alexandria organizată, la cererea lui Ptolemeu Soter, de Demetrios din Phaleron, în 290 î.e.n. Mai tîrziu, Ptolemeu Filadelful (sec. 3 î.e.n.) a cumpărat cărţile personale ale lui Aristotel, sporind faima **B.** din Alexandria. Prima **b.** publică romană (39 î.e.n.) este legată de numele lui Asinius Pollio, patron al scriitorilor şi partizan al lui Iulius Caesar. Augustus, urmaşul lui Caesar, a înzestrat oraşul cu alte două **b.** *Palatina* şi *Octaviana,* fiecare avînd în frunte un director *(procurator bibliothecae),* ajutat de bibliotecari *(librarii).* Spre anul 100 e.n Traian a întemeiat *Ulpia,* cea mai mare **b.** romană. **B.** particulare erau de asemenea foarte numeroase la Roma, dar şi în provincii. Una dintre puţinele păstrate a fost scoasă de sub lavă la Herculanum. Nu a putut fi recuperată şi studiată decît o mică parte din sulurile carbonizate sau pietrificate. Romanii îşi depozitau mss. rulate în cutii cilindrice, numite *capsae,* tot aşa cum, secole mai tîrziu, librarii englezi aveau să transporte tipăriturile în butoaie de lemn. **B.**

erau dotate cu rafturi, nişe săpate în perete şi chiar dulapuri cu uşi de sticlă în care sulurile erau aşezate orizontal. În sec. 5 şi 6, după ce Imperiul Roman se destramă, **b.** s-au refugiat în mănăstiri din cauza vremurilor tulburi. **B.** din Caesareea (Palestina), datînd din sec. 3, a fost distrusă în sec. 7 prin cucerirea arabă. La începutul sec. 4, Constantin cel Mare a înfiinţat la Constantinopol o **b.** care a dăinuit pînă la 1453. În prima jumătate a sec. 6, Sf. Benedict a aşezat o **b.** la Mănăstirea Monte Cassino (Italia). Alte **b.** erau răspîndite în mănăstirile din Anglia, Scoţia, Irlanda şi Spania. Începînd cu Carol cel Mare, s-au adunat cărţi în **b.** regală care, după revoluţia din 1789, a format baza **b.** naţionale. Pînă în sec. 13, cărţile mănăstirilor erau păstrate într-un dulap numit *armarium*. Din sec. 14 apare un nou mobilier de **b.** numit *lectrium* sau *pulpitum*, pupitru cu tăblia înclinată pe care se culcau cărţile astfel încît să se vadă titlul trecut doar pe copertă şi, eventual, să poată fi consultate pe loc. În unele **b.** volumele erau prinse cu lanţuri de pupitru *(libri catenati)* pentru a le feri de răufăcători. Abia în sec. 17, cînd numărul cărţilor a crescut, acestea au început să fie aşezate, ca şi astăzi, vertical, ceea ce a dus la imprimarea titlului şi numelui autorului pe cotor. Rafturile erau înălţate pînă în tavan şi uneori se construiau galerii la jumătatea pereţilor pentru a înlesni accesul la cărţi. Începînd cu sec. 12 au luat fiinţă primele **b.** universitare la Bologna, Oxford, Paris, Praga, Cracovia, Viena, Heidelberg, Salamanca etc. **B.** din Oxford, arsă ca eretică în 1549 din porunca lui Edward VI, a fost restaurată de Thomas Bodley între 1597—1602, dată după care a devenit cunoscută sub numele de *Bodleian Library*. Colecţii particulare din sec. 14 şi 15, aflate în **b.** lui Petrarca, Boccaccio, Jean de Berry, Matei Corvin, familiei Medici etc., uimeau prin splendoarea lor. La Florenţa, Cosimo de Medici a înfiinţat **B.** *Marciana*, iar Lorenzo Magnificul **B.** *Laurentiana*. În 1602, cardinalul Frederico Borromeo pune temelia **B.** *Ambrosiana* din Milano, cu acces pentru public din 1609. În sec. 17, se remarcă **b.** unor oameni de stat francezi: Richelieu, Mazarin (primul care în 1643, şi-a deschis **b.** publicului) şi Colbert. În sec. 18 şi 19, iau fiinţă mari b. publice, devenite ulterior **b.** naţionale. **B.** de la *British Museum* (1753), **B.** Congresului (Washington, 1802), **B.** Muzeului Rumianţev (Petersburg, 1826) etc. ■ Cea mai veche **b.** atestată documentar pe teritoriul ţării noastre s-a aflat la Mănăstirea Igriş (judeţul Timiş), abaţie cisterciană ridicată la sfîrşitul sec. 12 de călugări veniţi de la Pontigny (Burgundia). Lăcaşul a fost distrus de tătari în 1241. La Sibiu, în sec. 14 existau **b.** mănăstirii dominicanilor şi aceea a Capelei. În Moldova, pe la 1380, a fost întemeiată **b.** de pe lîngă mănăstirea franciscană de la Siret de către Margareta-Muşata, mama lui Petru I. **B.** a rezistat pînă la 1573, cînd Ioan Vodă cel Cumplit a desfiinţat întreaga aşezare. Cele mai vechi centre de cultură ale Ţării Româneşti erau la Mănăstirile Vodiţa, Tismana şi Cozia, primele două ctitorite de Nicodim în a doua jumătate a sec. 14. Aici se copiau şi se împodobeau mss., ceea ce presupune existenţa unor scriptorii şi **b.** Asemenea lăcaşe de cultură activau şi în Moldova, la Neamţ (sfîrşitul sec. 14) şi la Bistriţa (începutul sec. 15). În două din aceste mănăstiri s-au scris şi cele mai vechi cărţi din trecutul nostru ; *Tetraevangheliarul* din 1404—1405, copiat de Nicodim la Tismana şi alt *Tetraevangheliar* (aflat în prezent la Biblioteca Bodleiană din Oxford întocmit şi pictat la 1429 de Gavriil Uric la Neamţ. Alte **b.** au iuat fiinţă, în sec. 15, la Voroneţ — de unde provin primele cărţi româneşti —, Putna şi Bistriţa (Oltenia) — unde s-au păstrat primele noastre tipărituri. În rafturile **b.** mănăstireşti, pe lîngă cărţile de cult, erau şi zbornice conţinînd scrieri felurite: fragmente de cronici, legende hagiografice, vieţi de sfinţi etc. Primele **b.** domneşti din istoria noastră au fost acelea ale lui Despot Vodă (1561—1563), creator de şcoală superioară la Cotnari, şi Petru Şchiopul (1574—1591). Tot din sec. 16 datează şi **b.** lui Luca Stroici, mare logofăt al Moldovei, care spre sfîrşitul vieţii şi-a dăruit cărţile Mănăstirii Dragomirna, alcătuind şi un catalog. În 1547, s-a înfiinţat prima **b.** şcolară din ţara noastră, pe lîngă gimnaziul luteran din Braşov, prin strădania umanistului sas Johann Honterus. În fruntea **b.** din sec. 17 se află cele ale unor mari cărturari (Grigore Ureche, Miron Costin, Udrişte Năsturel etc.), **b.** care s-au risipit în vîltoarea timpurilor. Singurele **b.** româneşti ale acestor vremuri din care s-au păstrat mai multe exemplare sînt **b.** de la Mănăstirea Mărgineni (Prahova) a stolnicului

Constantin Cantacuzino (una dintre cele mai mari **b.** din Europa răsăriteană) şi cea a lui Constantin Brîncoveanu, de la Horezu, la Intrarea căreia domnul pusese să se scrie în greceşte: "Bibliotecă de hrană sufletului, această casă a cărţilor îmbie înţelepciunea de pretutindeni adunată, în anul 1708". Prima **b.** românească din Transilvania este legată de personalitatea lui Sava Brancovici, mitropolit de Alba Iulia. A doua **b.** ardeleană, datînd din 1693, este cea a Bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului. În sec. 18, legendara **b.** a Mavrocordaţilor, alcătuită de Alexandru Exaporitul, Nicolae şi Constantin — tatăl, fiul şi nepotul — era invidiată şi rîvnită de suverani, principi ai bisericii şi colecţionari din întreaga Europă. După 1749, Constantin Vodă, plecat în exil la Constantinopol, şi-a amanetat cărţile negustorului englez Barker. O parte din ele au fost scoase la licitaţie în 1750, iar restul au fost moştenite de urmaşii Mavrocordaţilor. **B.** mănăstireşti de la Secu, Dragomirna şi Bisericani în Moldova, Poiana Mărului şi Cernica în Ţara Românească au cunoscut şi ele o perioadă de renaştere, în sec. 18. Tot acum se înmulţesc **b.** particulare, cum este aceea a boierului Matei Creţulescu. Prin 1727, s-au pus bazele **b.** Blajului — a treia **b.** la românii din Transilvania, în ordine cronologică, după cea a lui Sava Brancovici şi cea din Scheii Braşovului — cu cărţile episcopilor Ioan Giurgiu şi Inochentie Micu. Întemeietorul Şcolii de la Sfîntul Sava, stolnicul Constantin Cantacuzino, şi-a înzestrat ctitoria cu cărţi. O serie de domni (Constantin Brîncoveanu, Nicolae Mavrocordat, Mihai Suţu etc.) au donat cărţi şi au adus îmbunătăţiri aşezămîntului. Hrisovul din ian. 1776 dat de Alexandru Ipsilanti prevedea, printre altele, ca "peste cărţi să fie şi un epistat credincios, adică bibliotecariu orînduit". Ideea înfiinţării unei **b.** publice se află exprimată în anaforaua Epitropiei Şcolilor din Moldova, de la 10 ian. 1828, prin care membrii eforiei cereau domnului Alexandru Sturdza să ridice o **b.** naţională "pentru sporul învăţăturilor". Acest deziderat s-a concretizat cîţiva ani mai tîrziu cînd, prin Regulamentul învăţăturilor naţionale, s-au înfiinţat **B.** Naţională din Bucureşti la Colegul Sfîntul Sava — unde "se vor aduna cărţile şi mss. ce se vor afla împărţite la felurite locuri publice, precum la mitropolie, la episcopil, la mănăstirl şi altele", — **b.** din Craiova şi **B.** Centrală de la Iaşi, pe lîngă Academia Mihăileană. Pentru aceste **b.** s-au dat regulamente şi s-a instituit depozitul legal. În 1838, **B.** Naţională din Bucureşti a fost deschisă pentru public. Dînd relaţii despre funcţionarea acestei **b.**, ziarul "România" din 8 iun. 1838 scria: "De astăzi dar **b.** colegiului va fi deschisă publicului în toate zilele de la 10 ceasuri înainte de amiază pînă la trei după amiază. În sala de citire intrînd cineva şi adresîndu-se către bibliotecar, va cere orice carte cu care, aşezîndu-se la masă, va putea citi sau scrie dintr-însa. Pe lîngă masa de citire se află la îndemînă toate obiectele ajutătoare, precum şi dicţionare în limbile cele mai cultivate, harte de multe feluri, globuri, ceresc şi pămîntesc. Deosebit se mai află în sala de citire toate gazetele cele româneşti şi unele dintre cele literare franţuzeşti". Nu se dădeau cărţi „nimănui afară din **b.**" pentru a nu se "dărăpăna", aşa cum se întîmplase cu "uvrajurile" de la **B.** Mitropoliei. Tot în această perioadă au apărut şi **b.** publice orăşeneşti în Ţara Românăscă, aşezate de primării pe lîngă şcoli, la cererea Eforiei Şcoalelor. Astfel, după 1840 au fost înfiinţate asemenea **b.** cu caracter public la Buzău, Caracal, Călăraşi, Cîmpulung, Focşani, Giurgiu, Piteşti, Ploieşti, Rîmnicu Vîlcea, Roşiorii de Vede, Slatina, Tîrgu Jiu, Tîrgovişte, Turnu-Măgurele, Turnu Sevein etc. După Unirea Principatelor, regulamentul pentru **b.** publice, din 1864, prevedea **b.** didactice, comunale (orăşeneşti) şi publice centrale. **B.** centrale din Bucureşti şi Iaşi primeau depozitul legal şi împărţeau la alte **b.** cărţi din care aveau mai multe exemplare. Cele două **b.** aveau secţii de mss., tipărituri, stampe, numismatică şi "varietăţi". Personalul era alcătuit din bibliotecar, subbibliotecar, custode şi oameni de serviciu. Împrumuturile se făceau numai de donatori, profesori şi de cei care depuneau o sumă de bani drept garanţie. Se puteau împrumuta cel mult două volume pe termenul de o lună de zile. În 1866, luase fiinţă Societatea Academică Română, care şi-a alcătuit o **b.** proprie. Printre primii donatori s-au aflat Timotei Cipariu, Dionisie Romano, Melchisedec, V. A. Urechia, Treboniu Laurian etc. În 1879, Societatea a fost instituţionalizată sub numele de Academia Română. Statutul Academiei prevedea alegerea unui singur conservator pentru **b.** şi celelalte colecţii. În 1882, a fost votat primul

Vechea sală de lectură a Bibliotecii Academiei. (Casa Bellu).

regulament al **B.** Academiei, iar în 1884, Ion Bianu a fost ales bibliotecar. În 1901 **B.** Centrală a Statului din Bucureşti a fost încorporată **B.** Academiei. La Iaşi, vechea **B.** Centrală a trecut la Universitate. **B.** Muzeului Ardelean (înfiinţat în 1860) a fost, la rîndul ei, transferată la Universitatea din Cluj. Prima **b.** sătească a luat fiinţă în 1886, în comuna Băbeni (judeţul Rîmnicul Sărat), prin sîrguinţa învăţătorului Ion Aristotel, care a făcut apel la donatori în "Gazeta Săteanului" din 5 iul. 1884. În 1862, s-a deschis la Sibiu **B.** Astra. Începuturile le făcuse Timotei Cipariu care, în 1861, donase cărţi secţiei din Sibiu a Asociaţiei Transilvane. În 1900, **B.** Astra a primit şi colecţia lui Iosif Vulcan. În 1867, a aluat fiinţă **B.** meseriaşilor din Sibiu, iar în 1868 aceea a Asociaţiei generale a muncitorilor din Reşiţa. Între 1890—1900 s-au înfiinţat **b.** la cluburile muncitoreşti din Bucureşti, Galaţi, Craiova, Brăila, Iaşi, Botoşani, Braşov şi Bistriţa. În 1905, a fost organizată la Bucureşti **b.** cercului România muncitoare. V. A. Urechia a fondat în 1889, la Liceul Vasile Alecsandri din Galaţi, un muzeu de istorie şi o **b.** publică cu profil ştiinţific şi documentar. În 1908, s-a înfiinţat la Craiova **B.** Aman, prin donaţie făcută de Alexandru Aman şi soţia sa, Aretia. Una dintre cele mai vechi **b.** din ţara noastră este **B.** Muzeului Brukenthal din Sibiu, deschisă în 1817, avînd drept fond iniţial colecţia baronului Samuel Brukenthal, alcătuită din mss., incunabule, transilvanice, ediţii aldine şi elzeviriene etc. Printre cele mai însemnate piese ale acestei instituţii se numără *Breviarul Brukenthal*, ms. miniat datînd de la sfîrşitul sec. 15 şi începutul sec. 16, *Zbornicul* slavonesc tipărit de Coresi în 1580 şi *Noul Testament de la Bălgrad* din 1648. Cel mai vechi incunabul este lucrarea lui Thomas d'Aquino *Super Quarto Sententiarum*, imprimată la Mainz, în 1469, de Peter Schöffer. Între **b.** din România se află şi **B.** Batthyáneum din Alba Iulia, filială a B.C.S., întemeiată de Ignaţiu Batthyány în sec. 18, **B.** dispune de 25 000 de valori patrimoniale, printre care vestitele mss. *Codex aureus* (sec. 8—9), *Codex Burgundus* (sec. 14) şi *Psaltirea lui David cu calendar* (sec. 13). Printre cele mai vechi **b.** ştiinţifice din ţara noastră se numără şi **B.** Teleki-Bolyai, secţie a **B.** Judeţene Mureş, rezultată prin fuzionarea în 1962, a **B.** Teleki (înfiinţată în 1802 de

Biblioteca Batthyáneum din Alba Iulia

contele Samuel Teleki) şi a **B.** Bolyai (ale cărei origini datează din 1557). De menţionat, între **b.** istorice transilvănene, şi **B.** Bethlen din Aiud, filială a B.C.U. din Cluj-Napoca, înfiinţată la 1622 de principele Gabriel Bethlen în Alba Iulia şi strămutată în 1662 la Aiud de principele Mihail Apafi. Astăzi există **b.** în întreaga ţară: în oraşe, reşedinţe de judeţ, sate, şcoli şi universităţi. Printre marile **b.** ştiinţifice se numără **B.** Centrală Universitară (B.C.U.) din Bucureşti, înfiinţată în 1948 avînd ca bază **B.** Fundaţiei Universitare (1891), cea din Iaşi, numită „Mihai Eminescu" constituită din fondurile vechii **B.** a Academiei Mihăilene (1835) şi cea din Cluj-Napoca, (1872) cu rădăcini în **B.** Muzeului (1860) şi în **B.** Academiei de Drept din Sibiu. Cea mai cuprinzătoare **b.** a ţării este **B.** Centrală de Stat (Biblioteca Naţională, din 1990), întemeiată în 1955 prin reunirea unor fonduri mai vechi. B.C.S. este centru naţional de informare bibliografică, de catalogare, de schimburi internaţionale şi de aplicare a depozitului legal. **5.** (edit.) Nume dat unei serii de cărţi care tratează aceeaşi temă sau teme înrudite, au aspect grafic asemănător şi se adresează unei anumite categorii de cititori ; ✧ c o l e c ţ i e (3). Ex.: Seria *Bibliotheca Orientalis*, publicată de Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti; **6.** (presă) Titlul unor periodice cu profil cultural. Ex.: "Biblioteca Românească, întocmită în 12 părţi după numărul celor 12 luni, întîia oară tipărită pentru Naţia rumânească", editată de Zaharia Carcalechi, la Buda, în ian. 1821, 1829—1830 şi iun.—dec. 1834.

BIBLIOTECOGRAFIE (bibl.) Disciplină bibliologică avînd ca obiect descrierea bibliotecilor din punct de vedere istoric, statistic etc.

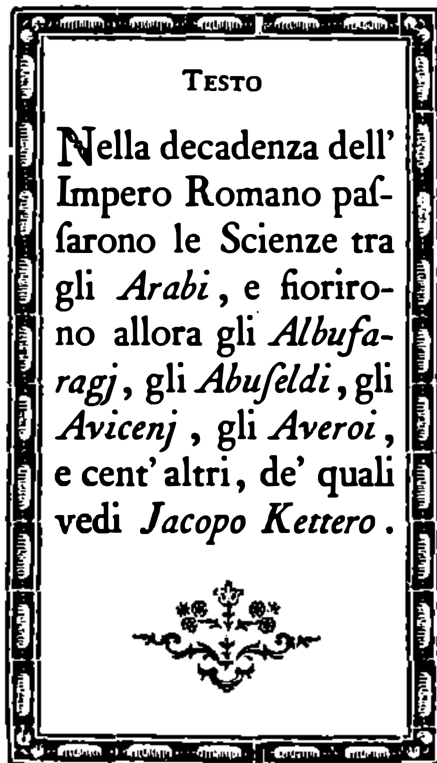
BIBLIOTECOLOGIE (bibl.) → BIBLIOTECONOMIE.

BIBLIOTECONOMIE (bibl.) Disciplină a *bibliologiei* care studiază tehnica de organizare şi funcţionare a bibliotecilor;✧ b i b l i o t e c o l o g i e. **B.** sistematizează ansamblul activităţilor teoretice şi practice desfăşurate într-o bibliotecă: evidenţa, depozitarea şi conservarea fondurilor, creşterea colecţiilor, servirea cititorilor, administrarea localului şi a mobilierului etc.

BIBLIOTECONOMIST (bibl.) Specialist în *biblioteconomie*.

BIBLIOTEHNICĂ (bibl.) Disciplină a *bibliologiei* care studiază tehnica producerii materiale a cărţii.
BIBLIOTHÈKÈ (gr.; bibl.) → CAPSA.
BIBLIOTICĂ (pal.) Disciplină care are ca obiect studiul caligrafiei mss. în vederea stabilirii autenticităţii sau autorului.
BIBLISTICĂ (edit.) Studiul diferitelor ediţii ale *Bibliei*.
BICROMIE (poligr.) Procedeu de imprimare cu două culori, de obicei complementare, care prin suprapunere produc o culoare secundară. → şi DUPLEX (1).
BIENALĂ (bibl.) Expoziţie de carte, gravură etc., care se organizează o dată la doi ani.
BIGUIRE (BIGUIT) (leg.) Operaţie de îndoire a cartonului prin presare pentru lucrări de legătorie şi pentru confecţionarea ambalajelor. **B.** se execută manual sau cu ajutorul unei maşini echipată cu o lamă care serveşte la formarea şanţului de îndoire.
BIHEBDOMADAR (BIEBDOMADAR) (presă) → BISĂPTĂMÎNAL.
BILUNAR (presă) Periodic care apare de două ori pe lună; ◇ b i m e n s u a l.
BIMENSUAL (presă) → BILUNAR.
BIMESTRIAL (presă) Periodic care apare o dată la două luni.
BIND (leg.) Bandă transversală de cînepă (sau de piele, la cărţile vechi), cusută pe cotorul blocului de carte în vederea prinderii acestuia de copertă; ◇ l i g a m e n t, n e r v u r ă. Capetele **b.**, ieşite în afara blocului de carte, sînt introduse prin orificii speciale şi fixate de copertă cu pînză sau hîrtie, prin încleiere. La formatele mici de carte **b.** sînt în număr de două, la cele mari, trei-patru sau chiar mai multe. || **b. fals,** ornament liniar în relief, transversal pe cotorul unei cărţi legate în piele sau în alt material.
BINDER (engl.; leg.) Legător de cărţi; ◇ b o o k b i n d e r.
BINDING (engl.; leg.) Legătură de carte; ◇ b o o k b i n d i n g.
BIOBIBLIOGRAFIE (bibl.) Lucrare care cuprinde biografia unui autor împreună cu titlurile scrierilor lui şi ale celor privitoare la viaţa şi activitatea sa. Ex.: I. Crăciun şi I. Breazu. *Biobibliografia lui Gheorghe Bogdan-Duică, 1866—1934.* Cluj, 1936. → şi BIBLIOGRAFIE PERSONALĂ.
BIOGRAFIE (edit.) Lucrare care conţine prezentarea vieţii unei personalităţi. Ex.: G. Călinescu. *Viaţa lui Eminescu*, Bucureşti, 1932.
BISĂPTĂMÎNAL (presă) Periodic care apare de două ori pe săptămînă; ◇ b i e b d o m a d a r, b i h e b d o m a d a r.
BLAEU 1. (cart.; edit.) Ediţie de hărţi imprimată de Willem Janszoon Blaeu (w) (1571—1638), cartograf, tipograf şi gravor din Amsterdam. Printre cele mai de seamă publicaţii ale sale figurează: *Appendix Theatri Abr. Ortelli et Atlantis Gerh. Mercatoris* (1632), *Theatrum Orbis Terrarum* (1635), *Atlas Novus* (1641—1645), şi *Atlas Major* (1650—1662). **2.** (poligr.) Presă de tipar cu randament sporit, perfecţionată de Blaeu, numită şi "presă olandeză".
BLANC (poligr.) Spaţiu alb care desparte două cuvinte tipărite.
BLANCHETĂ (poligr.) Formular tipărit în care se lasă spaţii albe pentru a fi completate ulterior cu mîna sau cu maşina de scris.
BLAZON (her.) → ARMERII, STEMĂ (1).
BLAZONARE (her.) Arta de a compune sau de a explica, cu ajutorul figurilor simbolice, elementele care alcătuiesc o stemă.
BLINDRUC (leg.) Tipar sec în relief folosit în legătorie la ornamentarea copertelor de piele, prin presare cu ajutorul unui *poanson* sau a altui instrument încălzit.
BLOC 1. (leg.) Element component de bază al unei cărţi, alcătuit din fascicule suprapuse, cusute sau lipite în ordinea numerică a paginilor şi tăiate pe trei laturi. **2.** (graf.) Set de coli pentru desen, protejat de o copertă de carton gros. **3.** (poligr.) Literă de tipar compactă, cu tăietură egală şi linii pline asemănătoare tipului *grotesc*.
BLOCARE 1. (consv.) Transformare a foilor unui volum într-o masă compactă de hîrtie, ca rezultat al biodeteriorării microbiene sau inundării. **2.** (poligr.) Culegere intenţionată a uneia sau a mai multor litere cu floarea în jos, pentru a semnala un text indescifrabil sau lipsa temporară a unui anumit caracter. Literele blocate se înlocuiesc la scoaterea corecturii.
BOBINĂ DE HÎRTIE (poligr.) Rolă de hîrtie cu bandă continuă, utilizată la maşina rotativă de imprimare.
BODONI 1. (poligr.) Tip de literă anticvă creată de tipograful italian Giambattista

Bodoni (1740—1813). După ce își face ucenicia la Roma, Bodoni preia, în 1768, conducerea atelierului *Stamperia Reale* din Parma. Pentru primele sale litere se inspiră după modelele lui Fournier. Curînd însă, se desprinde de orice influență franțuzească și

TESTO

Nella decadenza dell' Impero Romano paſ-ſarono le Scienze tra gli *Arabi*, e fioriro-no allora gli *Albufa-ragj*, gli *Abuſeldi*, gli *Avicenj*, gli *Averoi*, e cent' altri, de' quali vedi *Jacopo Kettero*.

Pagină din *Fregi e Majuscole*, probar de litere publicat de Bodoni, în 1771

gravează caractere noi, remarcabile prin precizia tăieturii, simetria formelor și claritatea liniilor. Tipurile de mai tîrziu vor fi ceva mai rigide, cu liniile pline mult îngroșate și cele înguste mai subțiate. Întreaga sa suită de litere este cuprinsă în specimene și probare: *Fregi e Majuscole* (1771), cu litere și ornamente derivate după Fournier; *Iscrizioni Esotici a Caratteri novellamenti incisi e fusi* (1774); *Essai de caractères Russes* (1782). Oglinda originalității creației bodoniene este însă ediția a 2-a din *Manuale Tipografico* (1818), care cuprinde capitale latine și grecești de o neasemuită frumusețe, litere ebraice, germane și rusești, semne de matematică și de astronomie, notații muzicale, chenare și ornamente. **2.** (edit.) Ediție tipărită de Bodoni. Edițiile bodoniene se caracterizează prin aspirație către tipografie pură: echilibru între text și spații albe generoase, litere delicate imprimate cu cerneală de un negru intens, celebră în toată Europa, ornamente puține și reci, hîrtie albă de foarte bună calitate. Primele sale lucrări *(Le Feste d'Apollo*, 1769; *Pastorale*, 1769; *Saggi di Poesie Italiane* de Alberti, 1769 etc.) reflectă puternic influența franțuzească. Foaia de titlu la *Fregi e Majuscole* (1771) nu este decît o copie după *Manuel Typographique* (Vol. 2) de Fournier. Prima capodoperă bodoniană este *Epithalamia Exoticis Linguis Reddita* (1775), imprimată cu litere noi. Urmează *Prose e Versi per onorare la Memoria di Livia Doria Caraffa* (1784), *Odes* de Anacreon (1785), tipărită aproape în întregime cu capitale, *Tavola di Cebete Tebano* (1793) etc. După 1800, Bodoni scoate ediții caracterizate prin spații mari, albe, în pagină, sau prin lipsa ornamentelor: *Tacitus* (1806), *Il Bardo della Selva Nera* (1806), *Oratio Dominica in CLV Linguas Versa et Exoticis Characteribus Plerumque Expressa* (1806), *Gerusalemme Liberata* de Tasso (1807), *Iliada* (1808), în grecește, *Maximes* de La Rochefoucauld (1811), în franțuzește, *Télémaque* (1812), în franțuzește, *La Giuditta* (1813) etc. Tot în această perioadă imprimă o serie de volume de poezii, format mic *(in 16)*, tipărituri delicate, pe hîrtie velină: *Versi di Giordani* (1809), *Versi del Conte Aurelio Bernieri* (1811) etc. Preocuparea lui Bodoni pentru tehnică tipografică perfectă a dus la neglijarea acurateței textelor sale clasice, ceea ce l-a făcut pe Didot să afirme că îl admiră pe Bodoni ca tipograf, dar îl condamnă ca editor. Același Didot a remarcat că edițiile lui Bodoni vor împodobi mai degrabă rafturile colecționarilor decît bibliotecile savanților.

BOGORODICINIC (edit.) → PAVECERNIC.

BOIS (fr.; graf.) → XILOGRAVURĂ.

BOLATICĂ (pal.) → SCRIERE BOLATICĂ.
BONET (fr.; leg.) Stil de legătură creat de francezul Paul Bonet (1889—1971), unul

Legătură Bonet, sec. 20

dintre cele mai prestigioase nume în arta legătoriei din sec. 20. Compozițiile sale de inspirație suprarealistă au la bază ornamente din linii sinuoase, spirale şi raze desprinse parcă dintr-o auroră boreală. → şi LEGĂTURĂ.
BOOKBINDER (engl.; leg.) → BINDER.
BOOKBINDING (engl.; leg.) → BINDING.
BOOKSELLER (engl.; bibl.; edit.) Librar.
BOOKSHOP (engl.; bibl.; edit.) Librărie; ◇ b o o k s t o r e.
BOOKSTORE (engl.; bibl.; edit.) → BOOKSHOP.
BORDURĂ **1.** (graf.) Chenar bogat ornamentat. Mai exact, termenul denumeşte ansamblul de mici scene sau motive ornamentale din jurul compoziției principale a unei miniaturi de ms., unei gravuri, unui desen etc. **2.** (poligr.) Piesă de alamă, de înălțimea literelor, cu floarea compusă dintr-o linie groasă şi una subțire sau dintr-o linie groasă încadrată de două subțiri, utilizată ca ornament ori la tipărirea tabelelor; ◇ a i n f a s. **3.** (graf.) → CUVETTE.
BORGHIS (poligr.) Denumire tradițională pentru corpul de literă de nouă puncte tipografice. → şi CORP (1).
BOUND (engl.; leg.) Termen care însoțeşte numele legătorului unei cărți.
BOURDON (fr.; edit.) Tip de greşeală întîlnit în vechile mss. ori în compozițiile tipografice, constînd în omiterea unui cuvînt, unui rînd sau chiar a unui pasaj întreg.
BOZÉRIAN (fr.; leg.) Stil de legătură aparținînd fraților Bozérian, legători francezi de la începutul sec. 19. Se caracterizează prin reluarea ornamentelor sobre ale antichității greco-romane. Decorul era deseori

Legătură Bozérian, sec. 19

limitat la un cadru alcătuit din linii drepte. Singura extravaganță la care recurgeau uneori era plasarea unor motive aurite în formă de evantai în unghiurile interioare ale chenarului. Pe legăturile lucrate pentru Napoleon armele imperiale ocupau un loc esențial. → şi LEGĂTURĂ.

BRADEL (fr.; leg.) Stil de legătură creat de Alexis-Pierre Bradel spre sfîrşitul sec. 18. Ornamentaţia sobră evoca modelele antice ale Republicii romane. În centrul copertelor figurau simboluri şi embleme revoluţionare. Cea mai durabilă invenţie a lui Bradel a fost lansarea copertei de carton învelită în pînză sau în hîrtie, imitînd

Cartonaj Bradel

marochinul. Alteori, cartonajele Bradel sînt acoperite cu hîrtie marmorată. → şi LEGĂTURĂ.

BRAHIGRAFIE (pal.) Studiul sistemelor de abreviere.

BRAILLE (fr.; pal.; poligr.) Sistem de scriere pentru nevăzători imaginat de francezul Louis Braille (1809—1852). Această scriere constă în folosirea unui careu de şase puncte imprimate în relief şi orînduite pe două coloane, fiecare de cîte trei puncte. Literele se obţin prin reliefarea mai accentuată a unuia sau mai multora dintre cele şase puncte. Numărul şi poziţia punctelor mari indică litere, punctele mici servind doar pentru orientare.

BRANDZEICHEN (germ.; bibl.) → SEMN ARS.

BREVĂ (dipl.) Document papal conţinînd dispoziţii de o importanţă secundară faţă de cele cuprinse într-o *bulă*. **B.** este prevăzută cu sigiliu de ceară roşie în care se imprimă imaginea simbolică a sfîntului Petru pescar.

BREVET (dipl.; docum.) Document oficial eliberat unei persoane de către o autoritate de stat prin care se conferă o distincţie (ex.: **b.** de decoraţie), se atestă o anumită calificare profesională (ex.: **b.** de ofiţer maritim) sau se recunoaşte paternitatea unei invenţii, (**b.** de invenţie sau *patentă*), asigurîndu-se totodată protecţia juridică asupra acesteia. **B.** de invenţie au o valoare informativă deosebită. Ele sînt semnalate în publicaţii de specialitate şi catalogate în centrele de documentare şi în marile biblioteci. ■ Cel dintîi **b.** de invenţie românească a fost acordat lui Petrache Poenaru de către guvernul francez, în 1827, pentru un instrument de scris prevăzut cu rezervor de cerneală şi piston, precursor al tocului rezervor.

BREVETOTECĂ (docum.) Colecţie organizată de *brevete*.

BREVIAR 1. (edit.) Carte religioasă specifică cultului catolic. Corespunde *ceaslovului* bisericii ortodoxe. Iniţial, **b.** cuprindea slujbele de peste zi — de unde şi denumirea de *Cartea orelor*. Mai tîrziu, ajunge să includă şi o selecţie de texte liturgice. Ex.: *Breviarul Brukenthal* (sfîrşitul sec. 15 — începutul sec. 16), ms. miniat de mare valoare artistică şi documentară **2.** (edit.) Lucrare în care sînt expuse pe scurt noţiuni, date, probleme etc. dintr-un anumit domeniu. Ex.: *Breviar statistic al României*, Bucureşti, 1964. **3.** (presă) Rubrică într-o publicaţie periodică ce cuprinde informaţii pe scurt fără titlu individual; →◇ scurte ştiri. **4.** (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 11 puncte tipografice (opt puncte, în Anglia şi S.U.A.), folosit odinioară pentru imprimarea *breviarelor* (1). → şi CORP (1).

BRILIANT (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de trei puncte tipografice; → ◇ seminonparel. → şi CORP (1).

BROCKHAUS (germ.; edit.) Denumire sub care este cunoscută enciclopedia *Brockhaus, Konversations — Lexikon*, a cărei editare a fost inițiată de librarul german Friedrich Arnold Brockhaus (1772—1823), între anii 1808—1811.

BROMOGRAF (poligr.) Instalație care multiplică imagini în serie, prin expunere directă, pentru cărți poștale, ilustrate, reclame etc. Tirajul se execută pe hîrtie fotografică sensibilă, în bobină. Hîrtia se desfășoară de pe bobină, trece prin diferitele compartimente ale mașinii pentru expunere, developare, fixare, spălare și uscare, este apoi rebobinată pe un alt sul de pe care se decupează, în final, fotografiile.

BRONZARE (BRONZAT) (poligr.) **1.** Operație mecanică sau manuală de acoperire a tiparelor proaspăt executate cu pulbere de bronz. De regulă, b. se execută cu o *mașină de bronzat*, echipată cu valuri de catifea, care aplică pulberea pe suprafața tipărită. **2.** Imprimare cu cerneluri de bronz. → și TIPAR BRONZAT.

BROȘARE (BROȘAT) (leg.) Operație de reunire a filelor unei lucrări într-un volum, prin lipire cu adezivi reci sau calzi sau prin coasere cu agrafe de sîrmă. Agrafele sînt fixate lateral sau trecute prin cotor cu ajutorul unei mașini de cusut. În unele cazuri, după prinderea agrafelor, cotorul este îmbrăcat într-o bentiță de pînză sau hîrtie (numită *ongleu*), menită să protejeze cusătura. Se fixează apoi o copertă flexibilă, prin încleiere.

BROȘURĂ (edit.) Publicație care cuprinde pînă la 50 de pagini. Acest tip editorial înlesnește difuzarea și lectura unor lucrări de actualitate cum sînt rapoartele, conferințele, dările de seamă, diferitele articole sub formă de extras etc.

BROWSING (engl.; bibl.; docum.) **1.** Parcurgerea nesistematică a conținutului unei publicații. **2.** Explorare aleatorie a unui sistem de regăsire a datelor.

BRUION (red.) → CONCEPT.

BRUNARE (BRUNIFICARE) A HÎRTIEI (conv.) Formă de degradare a documentelor constînd în colorarea hîrtiei în ruginiu îndeosebi sub acțiunea oxidantă a fierului prezent în cerneala de tipar, în apa care a servit la fabricarea hîrtiei (apă feruginoasă) sau în clei; ✧ f o x i n g. Prin b., hîrtia devine totodată fragilă și dură. Fenomenul se combate eficient prin tratament cu permanganat de potasiu. Foaia brunificată este lăsată trei-patru minute într-o soluție de 20% permanganat potasic și 5% acid sulfuric, se spală apoi cu apă pînă devine incoloră, după care se scufundă într-o soluție saturată de acid oxalic și trecută din nou în apă curgătoare. Dacă hîrtia și-a redus consistența inițială va fi încleiată.

BRUNET (edit.) Nume sub care este cunoscută lucrarea bibliografică *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*, redactată de librarul francez Jacques Charles Brunet (1780—1867), începînd din 1810, în trei volume, ajungînd în 1865 la opt volume.

B.T. (abrev.) → BUN DE TIPAR.

BUCHBINDER (germ.; leg.) Legător de cărți.

BUCHDRUCK (germ.; poligr.) → DRUCK.

BUCHDRUCKER (germ.; poligr.) → DRUCKER.

BUCHDRUCKEREI (germ.; poligr.) → DRUCKEREI.

BUCHE (pal.) A doua slovă din alfabetul chirilic (Б); *p. ext.* literă a acestui alfabet; ✧ s l o v ă.

BUCHER (edit.) Abecedar (1) Ex.: P. Braga. *Bucherul moldovenesc*. Chișinău, 1907.

BÜCHEREI (germ.; bibl.) Bibliotecă.

BUCHHÄNDLER (germ.; bibl.; edit.) Librar.

BUCHHANDLUNG (germ.; bibl.; edit.) Librărie.

BUCHINIST (bibl.) Anticar parizian care își expune marfa mai ales pe cheiul Senei. Termenul fr. *bouquiniste* provine din olandezul *boekin* "cărticică".

BUCOAVNĂ (edit.) → ABECEDAR (1).

BUCVARIU (edit.) → ABECEDAR (1).

BUIURULDU (tc.; dipl.) Ordonanță emisă de guvernatorul unei provincii.

BULĂ **1.** (slg.) Sigiliu sferic de aur sau de alt metal aurit introdus de împărații bizantini prin sec. 9 și folosit de suveranii europeni, inclusiv de unii domni români. **2.** (dipl.) Document oficial de importanță deosebită, emis de un monarh sau de papă și prevăzut cu un sigiliu de aur.

BULETIN **1.** (presă) Publicație serială a unei colectivități cuprinzînd studii, rapoarte, dări de seamă etc. Ex.: "Buletinul tipografiei române". București, 1 oct. 1889—1 sep. 1890. **2.** (presă) Publicație periodică guvernamentală care conține legi, decrete, comunicări

Buchinist

și dispoziții oficiale; ◇ monitor oficial. Ex.: "Buletin, gazetă administrativă". București, 8 dec. 1832 — 26 ian. 1859. 3. (bibl.) Lucrare bibliografică curentă. || **b. de precomandă,** listă de cărți sub tipar publicată de o editură și difuzată bibliotecilor pentru comenzi; **b. signaletic,** publicație bibliografică de informare a cititorilor asupra noilor achiziții intrate în fondul unei biblioteci. → și CAIET SELECTIV. 4. (bibl.) Formular de bibliotecă pentru servirea cititorilor. || **b. de cerere, b.** completat de cititor cu o serie de date (cotă, autor, titlu etc.), pentru a obține permisiunea de a consulta publicația solicitată; **b. de informații, b.** care se completează de cercetător cu date personale, date despre lucrare etc. pentru acces la instrumentele de informare ale unui cabinet sau centru de documentare; **b. de împrumut, b.** pe baza căruia cititorul poate împrumuta cărți în afara sălii de lectură, în condițiile prevăzute de regulamentul bibliotecii. 5. (presă) Comunicat oficial cu privire la un eveniment important de actualitate.

BULLARIUM (lat.; dipl.) Colecție de *bule* pontificale.

BUN DE CLIȘAT (poligr.) Mențiune pe o probă prin care se autorizează reproducerea definitivă a unei stereotipii sau a unui clișeu.

BUN DE COPIAT (poligr.) Mențiune făcută pe un desen, schiță etc. prin care se aprobă reproducerea lor fidelă.

BUN DE CULES (poligr.) Aviz dat pe ms. definitiv pentru trimiterea acestuia la tipar.

BUN DE DIFUZAT (poligr.) Formulă prin care se dispune punerea în circulație a unei publicații ieșite de sub tipar.

BUN DE GRAVAT (poligr.) Mențiune făcută pe o probă prin care se autorizează reproducerea unei gravuri.

BUN DE IMPRIMAT (poligr.) → BUN DE TIPAR.

BUN DE TIPAR (poligr.) Aprobare dată de autor, de editură sau de altă persoană autorizată pe tiparul de corectură sau de probă în vederea imprimării definitive a lucrării; ◇ bun de imprimat, imprimatur (2). ■ Pe ms. (2471, B.A.) al *Pravilei de la Govora* (1640), tradusă de Mihail Moxa la Mănăstirea Bistrița, mitropolitul Teofil a notat: "Dat-am blagoslovenie la acest izvod să să tipărească". □ Abrev. B.T.

BUN DE TITLU (poligr.) Menţiune pe proba de tipar a unui titlu prin care se autorizează imprimarea acestuia.

BURIN (fr.; graf.) **1.** Instrument de gravat compus dintr-o tijă de oţel dur cu secţiune pătrată sau rombică. Una din extremităţi este tăiată oblic sub un unghi de 45° pentru a forma o muchie tăioasă. La celălalt capăt se află un mîner de lemn în formă de ciupercă; ✧ d ă l t i ţ ă, ş t i h e l. **2.** Gravură obţinută prin incizarea unei plăci metalice (de cele mai multe ori de cupru) cu acest instrument.

BUSTROFEDON (pal.) Manieră de a scrie la vechii greci prin alternarea unui rînd de la dreapta la stînga cu următorul de la stînga la dreapta, amintind de felul cum boul (gr. *bus*) întoarce (gr. *stropheîn*) plugul la capătul brazdei. → şi TABLĂ (1).

BUZA CĂRŢII (leg.) → CANT.

BUZUNAR DE ÎMPRUUUT (bibl.) Port-fişă de forma unei pungi fixată pe spatele copertei. Fişa, aflată în interiorul **b.,** substituie cartea pe raft cînd aceasta este împrumutată.

C. (abrev.) → COPYRIGHT.

CABINET 1. (bibl.) **C. de lectură**, spaţiu special amenajat într-o bibliotecă, instituţie sau întreprindere pentru consultare de publicaţii şi studiu individual. ■ Sub acest nume, erau cunoscute în secolul trecut acele secţii de librărie de unde cititorii puteau împrumuta cărţi pe bază de abonament. Adevărate biblioteci de împrumut, asemenea servicii funcţionau încă din prima jumătate a sec. 19 pe lîngă cîteva mari librării din Bucureşti şi din Iaşi. Librarii tipăreau cataloage de cărţi oferite pentru împrumut: *Catalogue des livres français qui se donnent en lecture à la librairie de la Cour de Frédéric Walbaum* (Bucureşti, 1838). Cel mai reprezentativ c. de l. a fost acela organizat de C. A. Rosetti şi Winterhalder, care preluaseră librăria de la Walbaum. În 1846 şi 1847 ei au publicat cataloage unde figurau pentru prima oară şi scrieri româneşti. 2. (docum.) **C. tehnic**, serviciu de documentare într-o întreprindere care furnizează solicitanţilor literatură şi informaţii de specialitate. 3. (bibl.) Colecţie organizată de documente. || **c. de hărţi şi atlase**, colecţie cartografică a unei biblioteci sau a unei instituţii muzeale; **c. de muzică**, colecţie de note muzicale ms. şi tipărite, organizată într-o bibliotecă sau într-o instituţie de profil; **c. de stampe**, secţie a unei biblioteci sau a unui muzeu de artă în care sînt conservate şi catalogate gravuri, desene, ilustraţii, clişee etc.; **c. numismatic**, colecţie de monede, bilete de bancă, medalii, sigilii, ponduri, pietre gravate (geme, camee), lingouri, piese filatelice etc. organizată într-o bibliotecă, într-un muzeu sau într-o instituţie financiară.

CABLOGRAMĂ (presă) Text transmis telegrafic prin cablu submarin.

CABOŞON (leg.) Piatră preţioasă sau semipreţioasă, fixată într-o montură de metal, care împodobeşte legătura unor mss. vechi.

CADRU 1. (graf.) Desen linear sau ornamental care mărgineşte un text, o ilustraţie sau un tabel; ◇ c h e n a r. || **c. compus**, c. format dintr-un număr mai mare de elemente decorative; **c. simplu**, c. alcătuit din linii şi ornamente puţine. 2. (consv.) → RAMĂ (1). 3. (docum.) Unitate de microfilm care conţine o imagine şi codul de regăsire corespunzător.

CAE. (abrev.) → CAELAVIT.

CAELAVIT (lat.; graf.) Formulă care însoţeşte numele gravorului, plasată jos în dreapta, sub imagine. □ Abrev. CAE.

CAIET 1. (bibl.; poligr.) Fasciculă obţinută prin fălţuirea colii tipărite în 2, 4, 8, 16 etc. Cărţile vechi sînt de obicei alcătuite din c. cu un număr diferit de foi. De pildă, *Liturghierul* tipărit de Macarie în 1508 este un volum *in 4* cuprinzînd 128 de file împărţite în 17 c. primul şi ultimul de patru foi, restul de 15 c. a cîte opt foi. 2. (bibl.; poligr.) Ansamblu de foi de hîrtie albă sau liniată, de un anumit format, legate împreună într-o copertă. || **c. de dictando**, c. imprimat cu linii orizontale, paralele, servind pentru scrierea de mînă; **c. de împrumut**, registru de bibliotecă în care sînt trecute cărţile împrumutate. 3. (bibl.; presă) Titlul unor publicaţii periodice conţinînd infor-

mații și studii diverse dintr-un anumit domeniu (ex.: ''Caiete de ziaristică", supliment al revistei ''Presa noastră"). || **c. cultural**, periodic care cuprinde materiale informative de literatură, artă etc.; **c. selectiv**, publicație bibliografică în care sînt menționate achizițiile mai importante ale unei biblioteci (ex.: *Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei*). → și BULETIN SIGNALETIC. 4. (poligr.) **C. de sarcini**, formular tehnoredacțional care conține indicații pentru culegere, paginație, zincografie, legătorie etc.

CALAMUS (lat.; pal.) Condei de trestie sau de bambus a cărui tăiere cu vîrf ascuțit sau oblic explică variațiile caligrafice și dezvoltarea ornamentelor în antichitate.

CALANDRARE (poligr.) **1.** Operație de laminare a hîrtiei și cartonului cu ajutorul unui *calandru* (1) pentru a se obține o anumită grosime a foilor, satinarea și luciul suprafețelor. **2.** Mulare a *flancului de stereotipie* cu ajutorul unei prese numită *calandru* (2).

CALANDRU (poligr.) **1.** Dispozitiv al mașinii de prelucrat hîrtia și cartonul format din valțuri suprapuse. **C.** este folosit la netezirea (cu sau fără luciu) și la calibrarea (obținerea unei anumite grosimi) hîrtiei și cartonului, cît și la imprimarea unor desene. **2.** Presă utilizată în *stereotipie* pentru imprimarea în relief a matrițelor sau pentru mularea flancurilor.

CALC (poligr.) **1.** Hîrtie transparentă folosită la executarea desenelor în tuș ce urmează să fie reproduse heliografic. **2.** Copie a unui desen obținută pe acest sort de hîrtie.

CALCOCHEMIGRAFIE (poligr.) Procedeu de gravare chimică în adîncime.

CALCOGRAFIE (HALCOGRAFIE) (poligr.) **1.** Totalitatea procedeelor de *tipar adînc* de artă. După gravarea imaginii în adîncime, se unge întreaga suprafață a formei cu cerneală. Îndepărtată de pe spațiile neutre, cerneala va rămîne doar în porțiunile adîncite ale clișeului. Imprimarea se realizează prin presarea colii de hîrtie pe suprafața formei. **C.** dispune de un mare număr de variante: *acvaforte, acvatintă* etc. Același principiu stă și la baza *heliografiei* cu singura deosebire că reproducerea se efectuează fotomecanic. → și TIPAR ADÎNC. **2.** Gravură obținută prin această tehnică. **3.** Colecție de plăci gravate în adîncime. ● Prima **c.** națională a fost înființată la Roma, în 1738, a doua la Madrid, în 1789 și a treia la Paris, în 1797.

CALCOSIDEROGRAFIE (poligr.) → SIDEROGRAFIE.

CALCOTIPIE (HALCOTIPIE) (poligr.) **1.** Procedeu de *tipar înalt* de artă. Gravarea imaginii se execută în relief pe o placă de cupru sau de alt metal care este apoi corodată chimic. **2.** Reproducere obținută prin această tehnică.

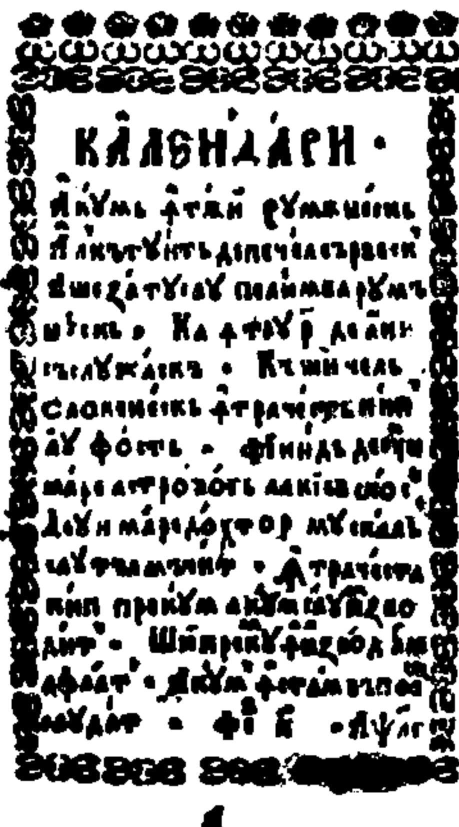
CALCULAREA MANUSCRISULUI (edit.) Operație tehnoredacțională de stabilire a volumului unei lucrări. Dacă lucrarea cuprinde numai text curent, se calculează numărul de semne dintr-un rînd de pe pagina de ms. și se multiplică cu numărul rîndurilor de pe o pagină, iar rezultatul se înmulțește cu numărul total al paginilor pentru a se obține numărul total de semne al ms. Apoi, ținînd seama de litera aleasă, se află numărul de litere dintr-un rînd de text de formatul ales, care se înmulțește cu numărul de rînduri cuprinse în înălțimea formatului de text. Rezultatul, reprezentînd numărul total de semne dintr-o pagină tipărită, se înmulțește cu 16, obținîndu-se numărul total de semne dintr-o coală de tipar. Pentru a afla volumul în coli de tipar al lucrării respective, numărul total de semne al ms. se împarte la numărul de semne cuprinse într-o coală de tipar. **C.** unui ms. care conține mai multe feluri de literă și de grade de titluri, tabele și ilustrații este mai complexă.

CALENDAR 1. (presă) Publicație periodică ce cuprinde succesiunea zilelor, săptămînilor, lunilor, anotimpurilor dintr-un anumit an, la care se adaugă uneori date astronomice și informații din diferite domenii. Termenul provine de la cuvîntul lat. *calendarium* ''calendar" și registru de datorii a căror scadență era fixată pentru *calendae*, prima zi a fiecărei luni. ● Folosite încă din antichitate **c.** aveau să cunoască o mai mare răspîndire, sub formă de foi volante, odată cu apariția tiparului. În a doua jumătate a sec. 15 s-au pus în circulație primele **c.** și almanahuri populare sub formă de carte, după modelul acelora întocmite de astronomul și tipograful german Johannes Müller — Reglomontanus, pentru perioada 1475—1530 și de tipograful francez Guy Marchant) (*Calendrier des bergers*) începînd cu 1491. La conținutul calendaristic, astronomic, meteorologic și astrologic, alcătuit pe mai mulți

ani din cauza dificultăţilor de multiplicare, se adaugă tot mai multe materiale instructive: sfaturi gospodăreşti şi medicale, informaţii istorice şi geografice, proverbe, ghicitori etc. ■ În Ţările Române circulau **c.** care veneau mai ales din Italia, Austria şi Germania, unele dintre ele în traduceri. În 1698 s-a tălmăcit un *prognosticon* din germană în greacă pentru Constantin Brîncoveanu. Tot pentru acelaşi domn, Ioan Românu-Frîncu scrie, după modele italiene, **c.** în limba română. Primul **c.** românesc tipărit este *Calendari acumu întii rumânescu alcătuitu*... de Petcu Şoanul, imprimat cu litere tăiate chiar de el, în trei ediţii: 1731, 1733 şi 1737. În *Istoria bisérecei Şchéilor Braşovului*, "Manuscript dela Radu Témpé, publicată cu cheltuiala bisericei Sf. Nicolae din Braşov Şcheiu de Sterie Stinghe" (Braşov, 1899) este amintită o ediţie din 1731 a acestui **c.** Cuprinsul **c.** lui Şoanul este divers: elemente astrologice, cronologia evenimentelor biblice şi istorice, sinaxarul celor 12 luni precum şi menţiunea tehnică "de cînd este tipografia". În Moldova, fraţii Mihail şi Policarp Strilbiţchi scot în 1785 la Iaşi *Calendariu pe 112 ani*..., cu multe ornamente şi gravuri, unele semnate de cei doi

Gravură din calendarul editat de Mihail Strilbiţchi la Iaşi, în 1785

Calendarul tipărit de Petcu Şoanul la Braşov, în 1733

fraţi, precum şi cunoscuta lor stemă editorială. La Bucureşti apare în 1795 *Calendariu acum a doao oară tipăritu*, titlu care sugerează o ediţie anterioară, încă necunoscută. Vasile Ţintilă, "iubitoriu de scientele matematiceşti", inaugurează în 1809, la Cernăuţi, seria **c.** de perete. Tot el publică un *c. perpetuu*, în 1814: *Calendariu în care se află toate sărbătorile cele mari a Bisericii răsăritului, alcătuit (. . .) nu pe un an, o sută sau o mie de ani, ci din început şi pîn- în sfîrşitul lumii*... Adevărate enciclopedii populare, **c.** şi almanahurile se vor specializa, cu timpul, adresîndu-se anumitor cercuri de cititori. **2.** (cron.) Sistem de măsurare a timpului în ani, luni şi zile, bazat pe fenomenele periodice ale naturii. || **c. ebraic,** sistem calendaristic lunaro-solar utilizat de evrei. → şi ERĂ EBRAICĂ; **c. gregorian, c.** introdus în 1582 printr-o bulă a papei Grigore XIII. Durata anului iulian stabilită de Sosigene la 365 de zile şi şase ore era mai mare cu 11 minute şi 14 secunde decît a anului solar, ceea ce ducea la o acumulare de o zi la 128 de ani. Pentru a pune în concordanţă anul calendaristic cu cel solar, s-a hotărît ca numerotarea zilelor să fie devansată cu zece zile, astfel că joi 4 oct. a devenit vineri 15 oct. 1582. În ţările de religie catolică **c. g.** sau "stilul nou" a fost introdus în 1582 sau în anii imediat următori, însă ţările creştine ortodoxe şi protestante l-au acceptat mult mai tîrziu. În ţara noastră, **c. g.** a fost adoptat la 1 apr. 1919, diferenţa dintre **c.** iulian şi cel gregorian ajungînd în sec. 20 la 13 zile. Biserica a admis **c. g.** abia la 1 oct. 1924, devenit astfel 14 oct. pe "stil nou"; **c. iulian, c.** elaborat de astronomul Sosigene din Alexandria la iniţiativa lui Iulius Caesar. Durata mijlocie a anului a fost stabilită la 365 de zile şi şase ore, apropiată de cea a anului solar. Pentru a compensa diferenţa de şase ore, s-a fixat un ciclu care să includă trei ani de 365 de zile şi un al patrulea, numit bisect, de 366 de zile. Anul a fost împărţit în 12 luni, prima fiind ian. În ţara noastră, **c.i.** sau „stilul vechi" a rămas valabil oficial pînă la 1 apr. 1919 (religios pînă la 1 oct. 1924). → şi C. GREGORIAN; **c. lunar, c.** bazat pe fazele Lunii. **C. l.** s-a menţinut pînă în zilele noastre în ţările de religie musulmană; **c. lunaro-solar, c.** bazat pe mişcarea de revoluţie a Lunii şi pe aceea aparentă a Soarelui, urmărindu-se corespondenţa dintre luna lunară, ziua solară şi anul solar. Folosit de mai toate popoarele antichităţii, **c. l.-s.** este astăzi în uz doar la evrei; **c. musulman,** sistem calendaristic lunar folosit în ţările islamice. → şi ERĂ MUSULMANĂ; **c. republican, c.** introdus în Franţa la 5 oct. 1793, care considera data proclamării republicii şi abolirii monarhiei — 22 sep. 1792 — ca primă zi a anului I al Libertăţii. Această zi coincide cu echinoxul de toamnă. Denumirile tradiţionale ale lunilor anului au fost înlocuite cu altele noi. Luna era divizată în trei decade, iar ziua în zece ore a 100 de minute, fiecare minut avînd 100 de secunde. **C.r.** a fost utilizat 13 ani, de la 22 sep. 1792 la 31 dec. 1805, cînd a fost înlocuit de Napoleon Bonaparte cu **c. gregorian.** La **c.r.** s-a revenit în timpul Comunei din Paris pentru perioada 18 martie 1871—28 mai 1871: **c. solar, c.** bazat pe mişcarea aparentă a Soarelui.

CALIBRARE (poligr.) **1.** Calculare în prealabil a spaţiului pe care un text, tabel, titlu etc. îl va ocupa în pagina tipărită. **2.** Operaţie de finisare a hîrtiei sau cartonului executată la calandru în vederea obţinerii unei anumite grosimi a colilor.

CALICO (leg.) Ţesătură de bumbac sau de in, uneori granulată, pentru a imita pielea, folosită la legătorie.

CALIGRAF (pal.) Persoană care copiază artistic texte, îndeosebi mss. ■ Artişti originali, caligrafii evului mediu românesc împodobeau mss, pe care le transcriau cu iniţiale, viniete, frontispicii şi miniaturi. → şi MINIATURĂ, MINIATURIST.

CALIGRAFIE (pal.) **1.** Arta de a trasa corect caracterele scrierii şi eventual de a le împodobi cu elemente decorative. ● În evul mediu, caligrafii foloseau pene de gîscă cu ajutorul cărora obţineau linii mai mult sau mai puţin pline, după forma şi înclinarea penei. Sufocat de aglomerarea ornamentelor, textul a fost curînd degajat de acest decor pe măsură ce atenţia caligrafilor s-a concentrat asupra punerii în valoare a iniţialei primului cuvînt care trebuia desenată într-o mişcare continuă. **2.** Manual care conţine îndrumări şi modele de scriere frumoasă. ● În evul mediu, scriptoriile dispuneau de instrucţiuni pentru copiat mss. *(modus scribendi)* care cuprindeau tehnici şi modele de scriere. ■ Încă de la începutul sec. 19, în ţara noastră au apărut preocupări didac-

tice de cultivare şi normare a unei scrieri îngrijite oglindite într-o serie de lucrări cum sînt, de pildă, *Caligrafia românească* (Buda, 1817) şi *Abecedarul* lui Closius (Sibiu, 1851), în a cărui prefaţă, intitulată „către învăţători", se spune: "Foile de Abecedariŭ cu slove de scrisŭ vorŭ servi pruncilorŭ spre a le fi modelŭ de caligrafică . . ." **3.** Manieră de a scrie, indiferent de caracterul său estetic.

CALIGRAMĂ (edit.) Versuri rînduite în formă de desene (obiecte de tot felul, plante, păsări, diferite alte vieţuitoare etc.) pentru a include conţinutul într-o anumită vizualitate. ● Poetul grec Simmios din Rodos (sec. 4. î.e.n.) a dat poeziilor sale înfăţişarea obiectelor pe care le descria: *Oul, Pasărea, Litera H* etc. Apollinaire a recurs la figuri geometrice pentru versurile sale din volumul *Caligrammes* (Paris, 1918). ■ Reprezentanţii avangardei româneşti au arătat predilecţie pentru asemenea forme numite de Ilarie Voronca "pictopoezii".

CALOFONIC (CALOFONICON, KALOFONIC, KALOFONICON) (edit.) Culegere de cîntări religioase care nu fac parte obligatoriu din slujbele bisericeşti. Ex.: Anton Pann. *Calofonic*. Bucureşti, 1846.

CALOTIPIE (poligr.) Procedeu vechi de fotografiere în sepia, inventat în 1834 de englezul W. H. Fox Talbot (1800—1877), care a obţinut primele negative pe hîrtie; ◇ talbotipie.

CAMAÏEU (fr.) **1.** (graf.) Gravură pe lemn lucrată în tonurile cele mai apropiate ale aceleiaşi culori; ◇ clarobscur (1). ● Acest gen de gravură s-a practicat în mod obişnuit în sec. 16, în Germania şi în Italia. Se pare că procedeul a fost pus la punct de artiştii germani Lucas Cranach şi Hans Burgkmair, la începutul sec. 16. Tot atunci, italianul Ugo de Carpi a descoperit, independent de aceştia, tehnica în c. Maniera italiană imită, într-o oarecare măsură, *laviul*. Expresioniştii germani au reluat procedeul, imprimîndu-i însă tonuri violente. → şi GRAVURĂ. **2.** (artă) Pictură monocromă realizată în tonurile aceleiaşi culori, jocurile de nuanţe de la deschis la închis, lăsînd impresia unui relief sculptat.

CAMEE (gl.; leg.) Piatră dură ornată cu o figură gravată, săpată în relief. ● Există vechi legături de carte împodobite cu o c. plasată într-un medalion din cîmpul central al copertei.

CANAF (sig.) Ciucure de mătase sau fir metalic, fixat la capătul şnurului care leagă un sigiliu ataşat de suport.

CANAFAS (leg.) Pînză tare de cînepă, uneori colorată, folosită în legătorie.

CANALUL LITEREI (poligr.) Scobitură la baza paralelipipedului de metal, specifică literelor culese de mînă, cu ajutorul căreia se pot deosebi literele de casă de cele de monotip care nu au canal; ◇ jgheab (3).

CANCELARIE (dipl.) Instituţie de administraţie publică sau guvernamentală însărcinată cu redactarea, emiterea şi validarea actelor solicitate de autoritatea de care ea depinde.

CANCELAŢIE (dipl.; pal.) Anulare a unui act prin bararea textului; ◇ cancellare. ■ În documentele vechi româneşti cuvintele, rîndurile etc. erau suprimate prin tăierea lor cu linii orizontale sau prin *expunctare*, cu excepţia actelor domneşti, unde anularea se făcea prin înconjurarea textului respectiv cu o linie trasă cu cerneală roşie.

CANCELLARE (lat.; dipl.; pal.) → CANCELAŢIE.

CANCELLARIUS (lat.; dipl.) → LOGOFĂT.

CANCELLERESCA (lat.; pal.) Variantă a *scrierii cursive umaniste*, cu unele particularităţi gotice, folosită în documente; ◇ scriere de cancelarie. ● **C.** s-a răspîndit, mai ales, în Italia şi Franţa, în sec. 15 şi 16, prin cancelaria papală.

CANDID (poligr.) Tip de literă *egipţiană* creată de gravorul Jacob Erbar (1878—1935). **C.** se caracterizează prin liniatură uniformă şi tălpi abrupte, adecvate tiparului de stereotipie.

CANON 1. (edit.) Colecţie de dogme religioase cu privire la ritualul, ierarhia şi întreaga întocmire a vieţii bisericeşti; ◇ canonar, canonic. Ex.: *Canonul lui Ioan Postnicul*, patriarh de Antiohia (sec.6). **2.** (edit.) Compoziţie muzicală polifonică apărută în imnografia bizantină în sec. 6, alcătuită iniţial din nouă ode sau cîntări. **3.** (artă) Normă care aparţine unui anumit ansamblu de procedee artistice cum sînt, de pildă, *erminiile* picturii bizantine. **4.** (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 36 de puncte tipografice sau trei *cicero*. → şi CORP (1).

CANONAR (edit.) → CANON (1).

Scriere *cancelleresca*

CANONIC (edit.) → CANON (1).

CANT (leg.) Margine a copertei depăşind cu cîţiva milimetri laturile exterioare ale blocului de carte; ◇ buza cărţii.

CAP 1. (poligr.) Spaţiu superior al unei pagini. || **c. de coloană**, text care figurează în partea de sus a unei coloane de ziar; **c. de pagină**, a) spaţiu tipografic situat în partea de sus a unei pagini; b) → MANŞETĂ (2); **c. de tabel**, partea superioară a unui tabel cu indicaţii referitoare la cuprinsul coloanelor; **c. de ziar**, cîmpul superior al primei pagini de ziar cuprinzînd titlul publicaţiei, periodicitatea, numărul, data, locul etc. → şi FRONTISPICIU (4). **2.** (edit.) Veche denumire a capitolului de carte. Ex.: "Cuprinsul capetelor sfintei acesteia cărţi numită liturghie". În: *Liturghier* slavonesc, tipărit de Macarie în 1508 la Tîrgovişte. **3.** (edit.) Nume dat articolului sau paragrafului în vechile scrieri juridice româneşti; ◇ glavă. → şi CAPETE DE PORUNCĂ. **4.** (edit.) **Capete de poruncă**, lucrare juridică conţinînd îndrumări procedurale date preoţilor la alcătuirea *diatelor*. **C.p.** nu sînt pravile deoarece nu au caracter obligatoriu. Ex.: Antim Ivireanul, *Capete de poruncă*. Tîrgovişte, 1714.

CAP. (abrev.) → CAPITOL.

CAPITALĂ (pal.; poligr.) Literă majusculă derivată din caracterele romane epigrafice. → şi SCRIERE CAPITALĂ.

CAPITALBAND (leg.) Şiret ornamental, în general colorat, fixat la extremităţile cotorului unei cărţi pentru a închide legătura; ◇ bandă (şiret) de capăt. Cărţile vechi aveau c. de piele sau de pergament trase prin copertă asemenea ligamentelor transversale de pe cotor.

CAPITĂLUŢĂ (poligr.) Literă majusculă de dimensiunea literei minuscule a aceluiaşi corp. **C.** se folosesc în bibliografii pentru a reda numele autorului (de regulă numai numele de familie se scoate astfel în evidenţă), în lucrări lexicografice etc.

CAPITOL (edit.) Diviziune de bază a textului unei lucrări; ◇ cap (2). De obicei, c. începe pe pagină nouă, fără soţ şi este marcat cu un număr de ordine (cifră romană, de cele mai multe ori) sau cu un titlu separat. □ Abrev. CAP.

CAPITULAŢIE (dipl.) → TRATAT (2).

CAPSA (lat.; bibl.) Cutie cilindrică, prevăzută cu un capac, în care romanii păstrau sulurile de papirus şi de pergament în poziţie verticală; ◇ scrinium. Grecii o numeau *bibliathèkè*. → şi BIBLIOTECĂ.

CARACTER (poligr.) Literă de tipar. Termenul se foloseşte îndeosebi cu referire la dimensiunile literei, poziţia axelor elementelor rotunde, grosimea liniilor etc., fără a se lua în consideraţie şi particularităţile grafice sau de stil, specifice unui anumit tip. Astfel, o literă poate fi *verzală* sau *de rînd*, *dreaptă* sau *cursivă*, *îngustă* sau *lată*, *albă*, *semineagră*, *neagră* etc. Totalitatea c. unui tip formează o *familie de litere*. → şi LITERĂ.

DE RÎND **Albe**	Dicţionar enciclopedic	**Drepte**
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
	Dicţionar enciclopedic	**Cursive**
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
	Dicţionar enciclopedic	**Drepte**
Seminegre	**DICŢIONAR ENCICLOPEDIC**	
	Dicţionar enciclopedic	**Cursive**
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
Negre	**Dicţionar enciclopedic**	**Drepte**
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
	Dicţionar enciclopedic	
VERZALE **Albe**	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
	Dicţionar enciclopedic	**Cursive**
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
Seminegre	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	**Drepte**
	Dicţionar enciclopedic	**Cursive**
	Dicţionar enciclopedic	**Drepte**
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
	Dicţionar enciclopedic	
	Dicţionar enciclopedic	
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
	Dicţionar enciclopedic	
	DICŢIONAR ENCICLOPEDIC	
Negre	**Dicţionar enciclopedic**	
	Dicţionar enciclopedic	
	Dicţionar enciclopedic	**Cursive**

Caractere

CARACTERISTICĂ DE REGĂSIRE (docum.) Redarea în termenii limbajului sistemului a conţinutului semantic al cererii de informare.

CARACTERIZARE CANTITATIVĂ (bibl.) → COLAŢIONARE (4).

CARBON (poligr.) → HÎRTIE COPIATIVĂ.

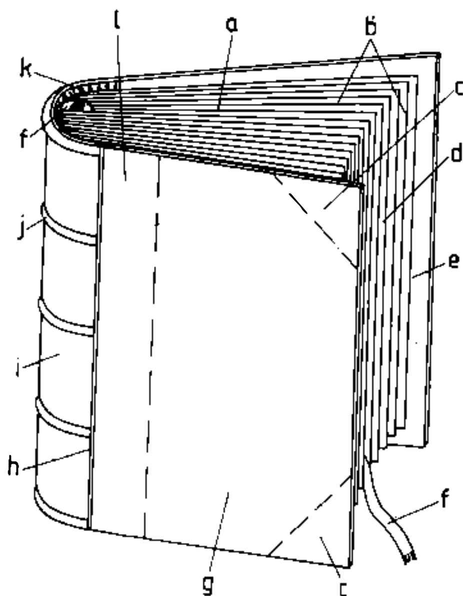
CARICATURĂ (graf.) Reprezentare comică sau grotească a realităţii, cu implicaţii satirice, prin exagerarea, îngroşarea sau deformarea unor anumite trăsături sau aspecte. **C.** se exprimă deplin prin intermediul mijloacelor grafice. ■ Mari artişti plastici români (Tonitza, Iser, Ressu, Şirato, Jiquidi etc.) au pus **c.** în slujba unor idealuri de progres, manifestînd o atitudine de critică în faţa unui univers social nedrept şi corupt.

CARNET 1. (dipl.) Act care consemnează apartenenţa posesorului la o organizaţie politică sau de masă, o anumită calitate profesională etc. **2.** Caiet de format mic pentru diferite însemnări.

CAROIAJ (graf.) Reţea formată din două familii de linii perpendiculare unele pe altele, trasate pe un plan, pe o hartă, pe o fişă de bibliotecă etc. şi care alcătuiesc patrate egale cu suprafaţa respectivă.

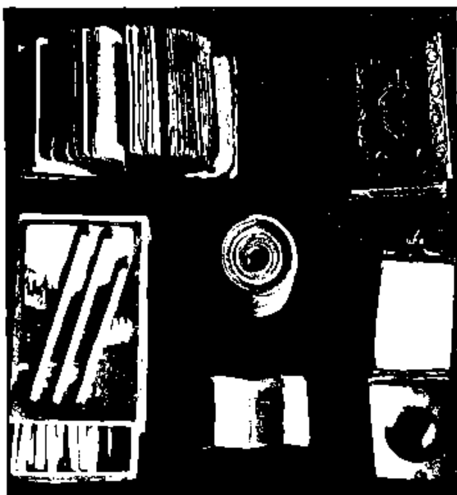
CARTĂ (dipl.) **1.** Act consemnînd drepturi şi libertăţi fundamentale, care servea de constituţie în evul mediu. **2.** Document ce stabileşte crearea unei organizaţii internaţionale, determinîndu-i competenţa şi modul de funcţionare. Ex.: *Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite*. **3.** Manifest cuprinzînd revendicările unei organizaţii politice, sociale, profesionale etc. **4.** → CHARTA (2).

CARTE (bibl.; edit.) **1.** Termen convenţional prin care se desemnează orice fel de document, tipărit sau ms. **2.** Concretizarea materială a unei lucrări cu ajutorul tiparului sau al unui procedeu de multiplicare pe file de dimensiuni egale, protejate de o copertă, avînd un conţinut unitar şi servind ca mijloc de informare cu valenţe educative. O carte poate avea unul sau mai multe volume ori una sau mai multe părţi. Principalele componente materiale ale unei cărţi sînt: a) *blocul de carte*, fixat de copertă cu ajutorul *ligamentelor* şi *forzaţului* şi prevăzut la cotor cu *capitalband*; b) *scoarţa* sau *coperta*; c) *cotorul scoarţei*, ornamentat uneori cu *binduri*, la cărţile legate şi d) *supracoperta*. || **c. acefală,** volum căruia îi lipsesc primele pagini, inclusiv foaia de titlu; **c. anepigrafică,** → ANEPIGRAF; **c. anonimă,** → ANONIM (2); **c. anopistografică** → ANOPISTOGRAF; **c. apocrifă,** → APOCRIF; **c. broşată, c.** ieftină ale cărei coperte sînt confecţionate din carton subţire şi flexibil. → şi BROŞARE, PAPERBACK; **c. cartonată, c.** cu scoarţe de carton. → şi HARDBACK; **c. cenzurată, c.** imprimată şi difuzată cu aprobarea autorităţilor în drept. → şi CENZURĂ; **c. clandestină, c.** tipărită şi pusă în circulaţie fără asentimentul organelor de cenzură; **c. clasică, c.** care are valoarea şi meritele consacrate de timp, public şi critică; **c. cu foi mobile, c.** livrată de tipografie în coliţe fie pentru a fi legată ulterior de posesorul ei, fie din raţiuni estetice (ex.: A. I. Odobescu. *Pseudo-Kinighetikos*.

Principalele componente materiale ale unei cărţi: a. capul blocului de carte ; b. şnit ; c. colţul scoarţei ; d. cantul sau buza cărţii ; e. jgheab ; f. semn de carte ; g. scoarţă ; h. şanţ de articulaţie ; i. cotorul scoarţei ; j. bind sau nervură ; k. capitalband ; l. semilegătură

Asociaţia Bibliofilă Română 1947.); **c. cu preţ redus, c.** al cărei preţ a fost scăzut dintr-o serie de motive: deteriorare, defecte de imprimare, audienţă slabă la public etc.; **c. curioasă,** → CURIOSA; **c. de anticariat, c.** provenită din achiziţii de anticariat; **c. de bibliotecă, c.** pe care figurează semnul de proprietate al unei biblioteci; **c. de bucate,** îndreptar de reţete culinare; **c. de buzunar,** volum portabil, de dimensiuni reduse: **c. de citire,** manual cuprinzînd o selecţie de texte din autori clasici, povestiri, legende istorice etc., destinate elevilor şcolilor elementare pentru exersarea cititului. Ex.: Vasile Petri. *Legendariu sau Carte de Cetire pentru scólele poporale.* Sibiu, 1878; **c. de colportaj,** → COLPORTAJ; **c. de donaţie,** → DONAŢIE; **c. de înţelepciune, c.** populară cu conţinut moral-sentenţios cum sînt, de ex., *Floarea darurilor* şi *Pilde filosofeşti.* Asemenea lucrări au apărut din nevoia de a răspîndi scrieri care să reunească sfaturi şi pilde deosebite de acelea oferite de literatura clericală. → şi C. POPULARĂ; **c. de referinţă,** → LUCRARE DE REFERINŢĂ; **c. de specialitate,** lucrare ştiinţifică (manual, tratat, curs etc.) care conţine materiale de informare axate pe o anumită temă sau care fixează cunoştinţele ştiinţifice şi tehnice necesare cercetătorilor, inginerilor, muncitorilor etc. dintr-un anumit domeniu; **c. de succes,** → BEST-SELLER; **c. de şcoală,** manual pentru cursul elementar şi liceal; **c. de vise, c.** ce pretinde că dezvăluie viitorul pe baza interpretării viselor; **c. dohtoricească,** lucrare veche cu conţinut farmacoterapeutic. Ex.: Ms. 1599 de la B.A., scris la 1854 de Nicanor monahul "bolnicerul (...) în sfînta Mănăstire Cernica"; **c. epurată, c.** îndepărtată din biblioteci şi librării ca necorespunzătoare din punct de vedere al conţinutului. → şi EPURARE; **c. erotică,** → EROTICA; **c. expurgată, c.** din care au fost îndepărtate anumite părţi necorespunzătoare cu prevederile cenzurii sau ale bisericii catolice incluse în *Index epurgatorius librorum.* → şi EPURGARE, INDEX (2); **c. ilustrată,** → ILUSTRAŢIE; **c. inedită,** → INEDIT; **c. interzisă (prohibită), c.** a cărei difuzare sau intrare în ţară a fost oprită de autorităţi; din aceeaşi categorie fac parte şi cărţile a căror lectură este oprită de *Index librorum prohibitorium.*

Cărţi liliputane

→ şi INDEX (2); **c. împrumutată,** → ÎMPRUMUT; **c. inlănţuită,** → LIBER CATENATUS; **c. liliputană, c.** de dimensiuni minuscule constituind o curiozitate bibliofilă; **c. neagră, c.** de magie; **c. nerestituită, c.** împrumutată care nu a fost înapoiată la termenul prevăzut de regulamentul bibliotecii; **c. opistografică,** → OPISTOGRAF; **c. pentru copii şi tineret, c.** cu conţinut şi prezentare grafică adecvate vîrstei celor mici şi adolescenţilor; **c. populară, c.** cuprinzînd scrieri religioase apocrife, legende hagiografice, naraţiuni fantastice sau moralizatoare etc., care se adresau unor categorii largi de cititori. Asemenea cărţi au circulat la români, încă din sec. 14—16, mai întîi sub formă de copii ms., apoi sub formă de tipărituri; **c. pornografică,** → INFERN; **c. prohibită,** → C. INTERZISĂ; **c. publicată prin subscripţie,** → SUBSCRIPŢIE (1); **c. rară,** → RARAE, RARITATE; **c. restaurată,** → RESTAURARE; **c. românească de învăţătură,** → CAZANIE (2), PRAVILĂ; **c. rotacizantă,** scriere caracterizată prin fenomenul fonetic de rotacism care constă, în limba română, în transformarea lui *n* intervocalic în *r*, în cuvinte moştenite din limba latină: bine în bire. Primele scrieri româneşti sînt **c.r.**: *Codicele Voroneţean, Psal-*

tirea Scheiană, *Psaltirea Voronețeană* și *Psaltirea Hurmuzaki*, monumente ale limbii române vechi, copiate, probabil, în nordul Moldovei, în sec. 16; **c. xilografiată, c.** imprimată în totalitate cu clișee de lemn pe care au fost gravate textul și imaginile din relief.

Imagini xilografice din *Biblia pauperum*, sec. 15

Procedeul, premergător tiparului cu litere mobile, este folosit astăzi rar, doar pentru unele ediții bibliofile. → și TIPAR TABELAR; **cartea morților,** culegere de texte funerare conținînd incantații și desene, pe care vechii egipteni o puneau în mormînt, alături de defunct; **cartea orelor, c.** bisericească pentru uzul credincioșilor catolici cuprinzînd un calendar, extrase din evanghelii, rugăciuni diverse etc. **C.o.** servea totodată la notarea principalelor evenimente din viața posesorului ei. → și BREVIAR (1). **3.** Diviziune a unei lucrări de proporții întinse. **4.** (dipl.) (însoțită de numele unei culori) Culegere oficială de documente prin care guvernul unei țări justifică o acțiune politică. Ex.: *Carte albastră*, raport oficial al guvernului britanic. **5.** Indicator conținînd date necesare desfășurării unei activități. Ex.: *Cartea farurilor*, document nautic care prezintă informații asupra farurilor necesare orientării navelor. **6.** (dipl.) Registru de evidență. || **c. de aur**, a) c. în care figura, cu litere de aur, aristocrația venețiană; *p. ext.* repertoriu al nobilimii. Ex.: Eugène Rizos-Rangabé. *Livre d'Or de la Noblesse Phanariote*. Athènes, 1892. → și ARHONDOLOGIE, LIBER NOBILITATIS; b) registru al unei instituții, întreprinderi, organizații etc. în care semnează vizitatori iluștri; **c. de imobil,** registru pentru evidența locatarilor unui imobil; **c. de impresii,** registru în care vizitatorii unei expoziții, unui muzeu etc. consemnează aprecieri; **c. funciară (funduară, tabulară),** registru de publicitate imobiliară care se întocmește pentru fiecare imobil și nu pe fiecare proprietar; **c. funduară,** → C. FUNCIARĂ; **c. mare,** registru comercial în care sînt trecute operațiile contabile ale unei întreprinderi economice; **c. tabulară,** → C. FUNCIARĂ. **7.** (dipl.) Termen generic întîlnit frecvent în documentele vechi românești pentru acte de diferite tipuri. || **c. cerculară,** → CIRCULARĂ; **c. cu limbă de moarte,** → TESTAMENT; **c. de hotărnicie,** înscris în care sînt trecute hotarele unei proprietăți; **c. de judecată,** act prin care se consemnează o hotărîre judecătărească; **c. de soroc,** somație cu termen de plată; **c. domnească**, act emis de domn; **c. țircularnică,** → CIRCULARĂ. Termenul mai desemna act de donație, act diplomatic, zapis de întărire, înștiințare oficială etc. **8.** Scrisoare. || **c. poștală,** formular de corespondență, confecționat din carton subțire, avînd o față rezervată textului iar cealaltă indicațiilor poștale; **c. poștală ilustrată, c.** poștală pe a cărei recto se află imprimată o imagine fotografică, spațiul de pe verso fiind destinat pentru corespondență, adresă și timbru poștal; ◇ i l u s t r a t ă, v e d e r e. **9. C. de joc,** fiecare dintre cartonașele dreptunghiulare care alcătuiesc o suită, diferențiate după culorile, semnele și figurile simbolice imprimate pe ele și întrebuințate în jocuri de societate, preziceri etc. Cărțile de joc sînt documente cu valoare istorică și artistică prin faptul că aparțin

categoriei de tipărituri tabelare. **10. C. de vizită,** cartonaş dreptunghiular pe care se imprimă numele, adresa, uneori şi profesia sau titlurile unei persoane pentru a servi în situaţii cerute de protocol; vizite, prezentări, felicitări etc. ● Vechimea şi locul de naştere al **c.** nu pot fi stabilite decît aproximativ. Fără îndoială, ea a apărut în acelaşi timp în mai multe ţări, ca produs al unei culturi suficient de avansate pentru a căuta şi afla o cale de transmitere a tezaurului de cunoştinţe generaţiilor următoare. Istoria **c.** cuprinde milenii, în cursul cărora aceasta a cunoscut numeroase alternative, proprii fiecărei epoci şi fiecărui teritoriu, fără a-şi modifica însă esenţa de vehicul al gîndirii scrise, ci doar înfăţişarea şi structura materială, tehnologia de confecţionare şi de multiplicare, cît şi mijloacele de difuzare. Vreme îndelungată, **c.** nu a existat decît sub formă de ms., fiecare comunitate folosind, pentru alcătuirea ei, materialele care se găseau la îndemînă: coajă de copac, frunze de palmier, tăbliţe de lut sau de lemn etc. **C.** asiro-babilonienilor erau tăbliţe de lut de dimensiuni variabile, fără a depăşi însă 40 cm în lungime şi 30 cm în lăţime, scrise în *cuneiforme*, de regulă pe ambele feţe. Titlul lucrării, numele proprietarului şi scribului erau trecute pe spatele primei tăbliţe din serie. Un progres însemnat s-a înregistrat în istoria **c.** odată cu producerea papirusului în cantităţi suficiente, ceea ce a dus la folosirea lui ca suport pentru scris nu numai în Egipt, ţara lui de origine, dar şi în Grecia şi la Roma. Material suplu, papirusul s-a acomodat perfect formei de atunci a **c.**, aceea de sul. Cînd foaia de papirus era înfăşurată, rectoul se afla în interior, în timp ce versoul, pe care nu se scria, alcătuia învelişul exterior. Pentru lectură, sulul era astfel desfăşurat încît textul se ivea treptat, de la dreapta la stînga, divizat în coloane asemănătoare paginilor de ziar. Lungimea unui rulou măsura cîţiva metri. Grecii numeau sulul de papirus *kylindros*, iar latinii *volumen*. Echivalent cu acestea era gr. tomos (lat. *tomus*). Cînd erau rulate, sulurile de papirus greceşti formau un *kylindros* de 20—30 cm înălţime, uşor de transportat în mînă. Se scria fără intervale între cuvinte, marcîndu-se doar sfîrşitul de alineat prin sublinierea începutului ultimului rînd cu o trăsătură numită *paragraphos*. Fiecare literă a ms. era caligrafiată separat, însă pentru documente curente, publice sau particulare, se recurgea la scrierea cursivă, rapidă şi practică. Cele mai vechi papirusuri greceşti nu purtau titlu, dar erau diferenţiate — aşa cum a procedat Calimach din Cyrene (sec. 3 î.e.n.) cînd a redactat un catalog la Biblioteca din Alexandria — fiind desemnate prin numele autorului şi prin primul cuvînt al textului. Pentru a deosebi mss. unele de altele, atunci cînd erau depozitate într-un vas sau într-o cutie (gr. *bibliothèkè*, lat. *capsa* sau *scrinium*), pe marginea superioară a ruloului se fixa o etichetă (gr. *sillybos*, lat. *titulus* sau *index*). Mai tîrziu, titlul era menţionat la sfîrşitul textului, probabil pentru a fi mai bine protejat. Papirusul prezenta şi destule neajunsuri: era fragil şi sensibil la umiditate, nu putea fi scris decît pe o singură faţă — prin urmare, pentru lucrări ample era nevoie de mai multe suluri —, nu se putea citi decît desfăşurat cu ambele mîini, iar după lectură trebuia rulat în întregime în sens invers, fabricarea lui era limitată la o singură ţară care deţinea toate drepturile de export şi de fixare a preţului de vînzare etc. Aceste dezavantaje au dus, spre sfîrşitul sec. 4 e.n., la înlocuirea lui treptată cu pergamentul care a dominat industria cărţii mai bine de un mileniu. Pergamentul a dobîndit proprietăţi care lipseau papirusului, pe măsură ce tehnologia prelucrării lui s-a perfecţionat. Mai puţin sensibil la umiditate şi chiar la foc decît papirusul, mai suplu şi totodată mai rezistent, pergamentul putea fi la fel de bine pliat sau rulat. În plus, putea fi scris pe ambele părţi. Prima realizare datorată pergamentului a fost apariţia şi dezvoltarea **c.** de forma unui pătrat. Iniţial, ms. de pergament moştenise de la papirus forma de sul. Însă, de-a lungul întregii antichităţi, grecii şi romanii au utilizat, alături de rulouri, tăbliţe cerate pentru diverse însemnări şi exerciţii şcolare. Aceste tăbliţe erau asamblate cîte două sau mai multe şi folosite frecvent de negustori, scribi etc. la note provizorii. Ideea de a întrebuinţa pergamentul în locul "filelor" de lemn a apărut la începutul Imperiului Roman. Această formă nouă de **c.**, care a primit numele de *codex*, s-a impus şi s-a menţinut pînă în zilele noastre. Aşadar, dipticul poate fi considerat premergătorul **c.** contemporane. Pergamentul

permitea decuparea în coli de dimensiuni egale care, reunite, constituiau un volum pătrat sau dreptunghiular, ajungîndu-se astfel la un tip ideal de c. ce putea fi consultată și manipulată în condiții optime. În secolele următoare, codexul s-a răspîndit repede, înlocuind sulul de papirus chiar și în Egipt. Papirusul nu s-a adaptat la noua formă a c., deși se pare că au existat la un moment dat și codexuri alcătuite din acest material greu de pliat. În evul mediu, întregul proces de confecționare a c. se desfășura în mănăstiri, începînd cu răzuirea, decuparea și egalizarea fîșiilor de pergament pînă la ultima dintre aceste operații, legarea. Bucata de pergament era tăiată pe margini cu un cuțit și o riglă, operație numită în lat. *quadratio*, și polisată. Se calculau apoi interliniile cu ajutorul unui compas (lat. *punctorium*). În scriptorii se lucra pe echipe, fiecare din ele primind un caiet din codexul respectiv, urmărindu-se standardizarea scrierii, astfel încît deosebirile de grafie să treacă aproape neobservate. Scrisul acoperea întreaga suprafață a suportului, nelăsîndu-se margine decît la mss. de lux. Textul începea cu formula *incipit* și se încheia cu *explicit*. Primele codexuri aveau titlul trecut la sfîrșit, obicei transmis de la sul, fără rațiuni practice de data aceasta. Abia din sec. 5 s-a generalizat plasarea titlului la începutul lucrării. O inovație adusă de codex a fost paginația, mai exact, *foliatio*, deoarece se numerotau filele sau numai o parte din ele și nu paginile. Scumpirea pergamentului determinată de creșterea cererii i-a obligat pe copiști să dezvolte la maximum sistemul de abrevieri. După transcriere, urma munca rubricatorului care caligrafia și desena cu roșu titlurile capitolelor și întărea inițialele cu o trăsătură verticală. În final, caietele erau reunite, ca și astăzi, într-un volum, prin coasere cu ață pe ligamente. Firul de ață străbătea colile dinspre interior prin îndoitura falțului și după ce se petrecea succesiv în jurul ligamentelor era readus în partea interioară. C. a căpătat dimensiuni tot mai mari deoarece nu era destinată să circule. Pînă în sec. 12, cel puțin, c. nu a trecut de pragul bibliotecilor monastice, rămînînd un monopol al clericilor. Această stare de lucruri s-a modificat, în secolele următoare, odată cu înființarea universităților și nașterea literaturilor naționale. Universitățile organizau și controlau confecționarea în serie a c. destinate învățămîntului și nu livrau profesorilor și studenților decît exemplare autorizate în ceea ce privește fondul și forma. În orașe au apărut atelierele laice ale acelor *librarii* care lucrau pentru un public larg, dornic de a citi și a se cultiva. Copiștii ambulanți, asemenea trubadurilor, intrau în slujba colecționarilor. Tot atunci a început să se răspîndească în Europa hîrtia, adusă, ca și pergamentul, din Orient. Ms. nu a îndeplinit decît în mică măsură rolul c. de a difuza, în masele largi, literatura și cultura. Scopul c. a căpătat noi dimensiuni cînd tiparul a revoluționat, în sec. 15, tehnica sa de realizare, înlocuind procedeele manuale. C. tipărită s-a impus rapid odată cu perfecționarea metodelor de imprimare și cu progresele înfăptuite în fabricarea hîrtiei. Însă tirajele mari au devenit o realitate abia în sec. 19, datorită inventării mașinilor de imprimare, de turnat și cules litere, stereotipiei, tiparului aproape simultan pe ambele fețe ale colii etc. În felul acesta, tiparul a transformat c. în principalul mijloc de informare și instruire universală. → și TIPAR.

CARTELĂ (docum.) **1.** Dreptunghi de carton folosit ca suport de date. || **c. magnetică**, c. acoperită cu o peliculă magnetică utilizată ca element de memorizare a datelor; **c. perforată**, c. destinată înregistrării informației codificată sub forma unor perforații. **2. C. cu apertură**, suport de carton cu ancoșă în care se fixează o microcopie.

CARTOGRAF (cart.) Specialist în *cartografie*. ■ Primul cartograf român este stolnicul Constantin Cantacuzino care a întocmit harta Țării Românești, tipărită la Padova, în 1700.

CARTOGRAFIE Știința întocmirii, redactării, multiplicării și interpretării hărților.

CARTOGRAFIERE (cart.) Totalitatea metodelor și procedeelor tehnice și artistice de executare a unei hărți. ■ În 1696, Antim Ivireanul a cartografiat moșia Negovani a Mănăstirii Snagov, realizînd cea mai veche schiță topografică cunoscută în Țara Românească.

CARTOGRAMĂ (cart.) Reprezentarea grafică pe o hartă a unor date statistice referitoare la densitatea populației, caracterizarea economică etc., prin hașuri, culori, semne etc.

CARTON 1. (poligr.) Produs asemănător hîrtiei, însă cu flexibilitate redusă şi gramaj superior. Unele sorturi de mucava, cum este de pildă **c.** triplex, poartă denumirea de **c.** deşi depăşesc gramajul admis de 600 g/m^2. **C.** se obţine din aceleaşi materii prime ca şi hîrtia, cu deosebirea că în compoziţia sa intră mai mult pastele de lemn, stuf, paie, maculatură, decît celuloza şi pasta de cîrpe. **C.** se fabrică în unul sau mai multe straturi de material fibros. || **c. bristol, c.** velin caşurat, alb de calitate superioară, folosit la tipărirea cărţilor de vizită şi altor lucrări poligrafice deosebite; **c. calibrat, c.** trecut prin calandrul de calibrare; alcătuit din mai multe straturi, **c.c.** se foloseşte în legătorie; **c. caşurat, c.** rigid fabricat prin caşurarea a două foi de hîrtie; are culoarea galben-cenuşiu şi se foloseşte la confecţionarea dosarelor, fişelor de biblioteci, copertelor de broşuri şi de cărţi de mare tiraj; **c. duplex, c.** format din două straturi; are culoarea albă, alb-gălbui sau este colorat pe faţă; se foloseşte la executarea copertelor de cărţi; **c. fotografic, c.** velin acoperit cu emulsie fotografică pentru a fi folosit la executarea copiilor fotografice pozitive; **c. litografic, c.** acoperit cu o pastă de pulbere de piatră litografică şi ciment; are aceleaşi întrebuinţări ca şi piatra litografică; se mai foloseşte la conservarea formelor litografice; **c. metalizat, c.** acoperit cu o pulbere sau cu o foiţă metalică, de obicei aluminiu; **c.m.** se foloseşte pentru lucrări grafice deosebite, cum sînt cele publicitare; **c. pentru cărţi poştale, c.** fabricat dintr-un singur strat, alb-gălbui, dens, rezistent, cu luciu slab, folosit exclusiv pentru confecţionarea de cărţi poştale; **c. pentru clişee de fond, c.** cu masă dură, acoperit cu un strat de cretă şi cazeină sau de gelatină cromată; acest sort de **c.** se utilizează la gravarea manuală a clişeelor de fond; **c. pentru coperte, c.** fabricat dintr-un singur strat, alb, alb-gălbui sau colorat în nuanţe deschise; se foloseşte la confecţionarea copertelor de cărţi, broşuri, caiete, reviste etc.; **c. pentru dosare, c.** alcătuit dintr-un singur strat, alb, galben, cenuşiu sau colorat în nuanţe deschise, cu luciu slab; este folosit la confecţionarea dosarelor, copertelor de caiete şi cărţi etc.; **c. pentru matriţe de stereotipie, c.** dur, format din mai multe straturi şi acoperit cu o vopsea care îi asigură rezistenţă termică; colorat de obicei în verde, acest sort de **c.** se întrebuinţează la formarea matriţelor pentru stereotipie; **c. pînzat, c.** caşurat cu pînză; este folosit la confecţionarea de coperte rezistente; **c. prespan, c.** dur, din mai multe straturi, satinat şi cu luciu puternic, de culoare portocaliu-brun; **c. triplex, c.** inferior, din trei straturi diferite sau colorate diferit; se foloseşte în legătorie; **c. velin caşurat, c.** obţinut prin caşurarea a două sau trei benzi de hîrtie velină; este rigid, fin, rezistent; se prezintă satinat, cu sau fără luciu; **c. velin simplu, c.** superior fabricat dintr-un singur strat, în general de culoare albă sau colorat în nuanţe deschise; este satinat, cu sau fără luciu. **2.** (graf.) Desen sau schiţă pe *carton* **(1)**, servind uneori ca model pentru executarea de fresce, tapiserii sau tablouri de dimensiuni mari.

CARTONAJ (leg.) **1.** Copertă de carton îmbrăcată în pînză sau în hîrtie. → şi BRADEL. **2.** Obiect (mapă, paspartu, cutie, casetă etc.) confecţionat din carton sau din mucava. **3.** Atelier în care se lucrează obicte din carton sau din mucava.

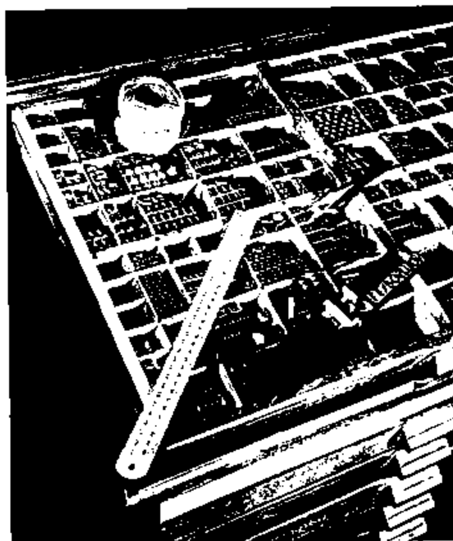
CARTONARE (leg.) Operaţie de legare a unei cărţi în scoarţe de carton sau de protejare a unei hărţi, a unui tablou etc., cu un suport de carton.

CARTOTECĂ (bibl.) **1.** Colecţie de hărţi. **2.** Dulap sau încăpere special amenajată în care se depozitează hărţi. **3.** → FIŞIER (2).

CARTULARIU (dipl.) Culegere de documente transcrise integral sau rezumativ într-un registru. În evul mediu, **c.** conţineau titlurile de proprietate mănăstireşti şi seniorale.

CARTUŞ 1. (graf.) Ornament gravat în formă de sul desfăşurat parţial, în centrul căruia se trece o inscripţie, o deviză, o monogramă etc. **2.** (poligr.) Chenar simplu sau ornament destinat să scoată un text în relief. **3.** (poligr.) Text scurt în chenar pe o pagină unde se află şi texte neîncadrate. **4.** (presă) Primul paragraf care subliniază şi rezumă ideea de bază a unui articol. 5. (leg.) Medalion în cîmpul central al unei coperte cuprinzînd o imagine sau blazonul şi deviza posesorului cărţii.

CASĂ DE LITERE (poligr.) Cutie compartimentată în care se depozitează materiale tipografice: litere, semne, albitură, ornamente, linii etc. De regulă, o **c. de l.** conţine

Casă de litere

un singur caracter de literă. După conținutul materialului poate fi pentru litere de rînd, pentru litere grotești, pentru accidențe, pentru cifre și semne matematice, pentru spații, pentru linii etc. **C. de l.** și-a menținut aceeași formă dreptunghiulară de la începutul tiparului, doar dimensiunile sînt mai reduse prin dispariția ligaturilor care pe vremea lui Gutenberg se foloseau excesiv.

CASETĂ 1. (leg.) **C. de carte,** → TOC (2). **2.** (poligr.) **C. de litere,** → CĂSUȚĂ DE LITERE. **3.** (leg.) **C. de poleit (de tipar),** cutie de bronz sau de alamă, cu mîner de lemn, folosită pentru strîngerea literelor culese și a ornamentelor care se imprimă prin poleire pe copertele și pe cotorul cărților. Presarea se execută manual după ce c. a fost în prealabil încălzită. **4.** (leg.) **C. de tipar,** → C. DE POLEIT . **5.** (poligr.) **C. fotografică,** cutie de lemn sau alt material unde se introduce placa sau filmul pe care se fotografiază; ◇ portclișeu. **6.** (docum.) **C. magnetică,** cutie de material plastic, capsulată, conținînd o bandă magnetică care servește ca memorie de date. **7.** (poligr.) **C. pentru sită fotografică,**

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U
V	W	X	Y	Z	J	Ç	ç	Æ	æ	Œ	œ			&	†	*	§	(	[
à	è	ì	ò	ù	â	ê	î	ô	û	ä	ë	ï	ö	ü	á	é	í	ó	ú
								—	'	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

fi		s	t	u	r	z	x	y	j		!	?
ffi						v	w				:	;
fl	k	h	m	i	n	o	q				-	
ffl	ff	l					p		,		.	
		c	a		e	d	f					
		b					g					

Casă de litere latine folosită în țara noastră în a doua jumătate a sec. 19

cutie cu pereţi mobili în care se fixează o sită fotografică pentru executarea negativelor în *autotipie*. **8.** (edit.) **C. redacţională,** → C. TIPOGRAFICĂ. **9.** (edit.) **C. tehnică,** → C. TIPOGRAFICĂ. **10.** (edit.) **C. tipografică (redacţională, tehnică),** notă editorială care conţine informaţii asupra apariţiei unei publicaţii: data predării ms. la cules, data definitivării zaţului, tirajul, calitatea hîrtiei, formatul, numărul colilor editoriale, numărul colilor de tipar, preţul, numărul comenzii, indicile C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici, numele şi adresa tipografiei etc. → şi COLOFON (2), NOTĂ TEHNOREDACŢIONALĂ.

CASETOTECĂ (docum.) **1.** Colecţie de *casete magnetice*. **2.** Dulap sau spaţiu special amenajat în care se păstrează casete magnetice.

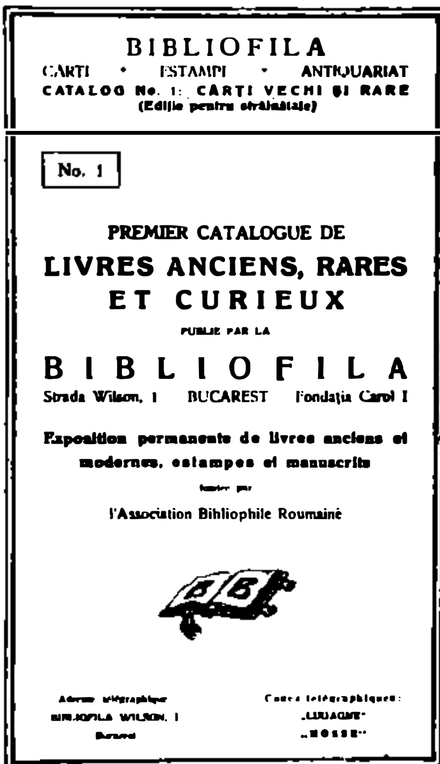
CASLON (engl.; poligr.) Tip de literă *anticvă* creat de englezul William Caslon (1692—1766). Inspirîndu-se din modele olandeze, Caslon a imprimat literelor sale varietate de formă, delicateţe şi eleganţă. În 1763, el a editat primul probar de litere din Anglia.

CAŞURARE (CAŞARE, CAŞERARE, CAŞURAT) (poligr.) Operaţie de dublare a unei coli de hîrtie cu un strat de pînză, hîrtie, carton, celofan etc., de obicei de altă culoare, pentru a obţine efecte decorative şi o rezistenţă sporită la degradare. Se execută manual sau cu ajutorul unei *maşini de caşurat*.

CAT (pal.) → SUPRASCRIERE.

CATAGRAFIE (dipl.) Termen de cancelarie pentru recensămînt sau inventar. Ex.: I.C. Filitti. *Catagrafia oficială de toţi boierii Ţării Româneşti la 1829.* Bucureşti, 1929.

CATALOG (bibl.) Listă ordonată de nume, concepte sau obiecte, alcătuită după anumite criterii şi servind ca instrument de informare. || **c. alfabetic de autori şi titluri, c.** care grupează descrierile bibliografice în succesiunea alfabetică a numelor autorilor, iar în cazul lucrărilor fără autor stabilit sau cu mai mult de trei autori, precum şi al periodicelor, în succesiunea alfabetică a titlurilor; **c. analitic,** → C. PE SUBIECTE; **c. central, c.** care oglindeşte fondurile unei reţele de biblioteci la sediul unităţii conducătoare; **c. colectiv (comun, cumulativ), c.** ce reflectă fondurile de acelaşi fel existente în mai multe biblioteci; **c. comercial,** → C. TEHNIC; **c. comun,** → C. COLECTIV; **c. cronologic, c.** care grupează documentele după anul sau secolul de apariţie; **c.c.** este folosit în special pentru periodice şi tipărituri vechi; **c. cumulativ,** → C. COLECTIV;

BIBLIOFILA

CARTI • ESTAMPI • ANTIQUARIAT

CATALOG No. 1: CARTI VECHI ŞI RARE

No. 1

PREMIER CATALOGUE DE

LIVRES ANCIENS, RARES ET CURIEUX

PUBLIE PAR LA

BIBLIOFILA

Strada Wilson, 1 BUCAREST Fondaţia Carol I

Exposition permanente de livres anciens et modernes, estampes et manuscrits

l'Association Bibliophile Roumaine

Primul catalog de anticariat din ţara noastră, Bucureşti, 1925

c. de anticariat, c. cuprinzînd publicaţiile de vînzare la un moment dat în anticariat, cu preţul lor orientativ. ■ În 1925, librăria-anticariat patronată de Asociaţia Bibliofilă Română a publicat „cel dintîi catalog de antiquariat din România": *Premier catalogue des livres anciens, rares* et *curieux*; **c. de bibliotecă, c.** care reflectă componenţa fondului de documente al unei anumite biblioteci. **C. de b.** este alcătuit pentru orientarea cititorilor şi bibliotecarilor în

fondul de material documentar. Adevărată colecţie de unităţi de date, **c. de b.** poate fi constituit în formă de fişe, benzi magnetice, cărţi tipărite sau registre şi organizat în diferite moduri: în ordine alfabetică, după titlu, autor sau subiect, după un sistem de clasificare a cunoştinţelor etc. O bibliotecă are nevoie de minimum trei tipuri de **c.**: topografic, alfabetic de autor şi titluri, pe materii. ● **C. de b.** constituie categoria cea mai veche de documente secundare. Există tăbliţe sumeriene cu liste de titluri de opere identificate. În sec. 3 î.e.n., Calimach din Cyrene, custode la Biblioteca din Alexandria, a redactat *Pinakes*, primul **c.** tematic al scrierilor clasicilor greci. **C.** bibliotecii din Cordoba musulmană număra 44 de volume. În 1373, Giles Malet, camerierul regelui Carol V al Franţei, a inventariat biblioteca regală cu 910 registre. La sfîrşitul sec. 14 s-a dispus recensămîntul cărţilor bibliotecilor mănăstireşti din Anglia. Listele au fost reunite într-un singur mare **c.** centralizat, denumit *Registrum Librorum Angliae*. ■ În ţara noastră, unul dintre cele mai vechi **c. de b.** s-a lucrat în 1575, la biblioteca din Braşov întemeiată de Johann Honterus. La sfîrşitul sec. 17, Luca Stroici, mare logofăt al Moldovei, ţinea un **c.** pentru biblioteca sa, pe care a donat-o apoi Mănăstirii Dragomirna. În Ţara Românească, Antim Ivireanul a alcătuit **c.** bibliotecii Mănăstirii Tuturor Sfinţilor. Boierul Matei Creţulescu a lăsat prin testament copiilor săi, în 1719, biblioteca sa, trecută într-un registru "pe nume scrise cărţi 124". **C.** bibliotecii de la Mănăstirea Văcăreşti, scris de Constantin Mavrocordat, datează din 1723. În 1727, s-a întocmit **c.** bibliotecii Mănăstirii Barnovschi din Iaşi, iar în 1791 şi 1804, cel al bibliotecii Mănăstirii Horezu. În 1836, Petrache Poenaru a redactat **c.** tematic al Bibliotecii Mitropoliei din Bucureşti, prima lucrare românească de acest fel. Dimitrie Gusti, întîiul conservator al Bibliotecii Academiei Mihăilene din Iaşi, a tipărit, în 1841, *Catalogue des livres de lecture de la bibliothèque de l'Académie*, primul **c.** imprimat al unei biblioteci publice din ţara noastră. D.Gusti a orînduit cărţile pe materii, iar în interiorul fiecărei materii, pe limbi, în ordinea alfabetică a autorilor. I. Genilie a aplicat, pentru prima dată, în 1846, un plan sistematic de clasificare bibliografică pentru **c.** Bibliotecii Colegiului Naţional Sfîntul Sava. Primul **c.** pe fişe — sferturi de coală — lucrat la Biblioteca Academiei, a fost început la 1867 şi întrerupt la 1905. Al doilea, pe fişe de format internaţional, merge de la 1905 pînă la 1916; **c. de dublete**, **c.** care înregistrează fiecare al doilea exemplar din documentele unei biblioteci; **c. de editură**, **c.** de lucrări tipărite sau planificate să fie publicate de o editură pe o anumită perioadă de timp. ● Aldus Manutius a fost primul editor care a imprimat un **c.** al tipăriturilor sale. ■ În sec. 19, odată cu laicizarea tipografiei, editori români au început să publice liste de cărţi pe foi volante sau în periodice. Marele postelnic Alexandru Beldiman a scos, la 8 oct. 1820, o foaie cu titlul *Înştiinţare către toţi iubitorii de ştiinţe. Pentru cărţile ce se află din nou tipărite...* Calendarele editate de Zaharia Carcalechi la începutul sec. 19, la Buda, conţineau *Însemnarea cărţilor care se află de vîndut în crăiasca tipografie*. Acelaşi Carcalechi anunţa, în colecţia *Biblioteca românească*, titlurile cîtorva tipărituri: *Însemnarea cărţilor româneşti ce s-au tipărit în anu 1828*. Heliade a publicat liste asemănătoare în "Curierul Românesc", începînd cu 1833. În apr. 1836, "Gazeta Teatrului Naţional" conţinea un **c.** al pieselor de teatru. După două luni, Heliade a publicat al doilea **c.** de dramaturgie în "Curierul Românesc". Heliade tipărea **c.** şi ca anexe la cărţile ieşite din tipografia sa. În 1837, a apărut *Catalog de cărţile ce se află în tipografia lui Eliade*, primul **c.** sub formă de broşură. Asachi a publicat în 1847 *Catalog de cărţile tipărite şi de manuscripte aflătoare la Institutul Albinei*. După 1840 au început să apară **c.** de opere universale, adevărate planuri de activitate editorială. Heliade a editat *Începutu de Bibliotheca Universala*, iar Negulici *Planul şi Catalogul bibliotecii enciclopedice*. *Publicaţiunile Academiei Române, 1867—1915* (Bucureşti, 1915) constituie un model de **c. de e.**, grupînd pe materii cuprinsul tuturor tomurilor din "Analele Academiei"; **c. de expoziţie**, **c.** care cuprinde lista pieselor expuse permanent sau ocazional, însoţită de lista celor mai reprezentative dintre ele. **C. de e.** au deseori o anumită tematică; **c. de fişe-document**, totalitatea fişelor-document aranjate în ordine numerică crescîndă, constituind o formă de memorie documentară a sistemului de informare; **c. de librărie**, **c.**

sub formă de registru, broşură sau volum care conţine titlurile cărţilor de vînzare într-o librărie. ■ Primul **c. de l.** cunoscut la români este *Catalog pentru toate cărţile ce se află în Librieriia D. D. Iosif Romanov şi Cumpania în Bucureşti . . .* (1836). Ediţia din 1838 a acestui **c.** cuprinde aproape toate cărţile şi periodicele tipărite între 1800—1838. După 1840, mai toţi marii librari au început să publice **c.**: Ioanid, Hristifor, Codrescu, Bălăceanu şi Varta, Walbaum, Rosetti şi Winterhalder, Nebunelli etc. Remarcabil prin bogăţia de informaţii, *Catalogue général des livres qui se trouvent au magasin de librairie de C. A. Rosetti* et *Winterhalder à Bucarest* (1847) include o diviziune de "Ouvrages valaques". În 1891, librăria Socec a iniţiat editarea *Catalogului mensual al Librăriei române*. Editorul Alexandru Degenmann publica un **c.** lunar încă din 1879. Alte **c.** au fost tipărite, la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, de librăriile Alcalay, Göbl şi Sfetea din Bucureşti, Şaraga din Iaşi, Samitca la Craiova, Ciurcu din Braşov, Krafft din Sibiu etc.; **c. de licitaţie,** listă care conţine descrierea cărţilor de vînzare în cadrul unei licitaţii, cu indicarea preţurilor respective. **C. de l.** se constituie uneori în adevărate volume unde figurează imaginea cărţilor, descrierea şi istoricul lor etc.; **c. de muzeu,** listă de documente iconografice expuse sau aflate în patrimoniul unui muzeu. Muzeele de artă dispun, de asemenea, de **c.** de fişe alfabetice, pe artişti sau sistematice, pe şcoli şi pe subiecte. Pentru vizitatori, se întocmesc **c.**-ghid cu indicarea pieselor expuse; **c. de periodice, c.** care grupează descrierile titlurilor fondului de periodice în ordine alfabetică sau în ordinea grupelor de clasificare. Pentru alcătuirea acestor **c.** se recurge şi la criterii geografice sau cronologice. Există, de asemenea, **c.** de articole din periodice alcătuite selectiv prin alegerea articolelor reprezentative pentru o anumită problemă; **c. de presă,** broşură sau volum care înregistrează ziarele şi revistele pe o anumită perioadă. ■ Primul **c. de p.** din România a fost editat în 1925 de Societatea Anonimă de Publicitate, într-un volum de 74 de pagini; **c. de serviciu (intern), c.** folosit numai de bibliotecari pentru control administrativ. Un asemenea **c.** este, de pildă, cel topografic; **c. de tîrg de cărţi,** listă de noutăţi cu care editorii şi librarii se prezintă pe pieţele cărţii. ● Între 1564—1749, s-a publicat la Frankfurt *Catalogus Universalis*, **c.** centralizat al tîrgului. În 1597, a apărut *Elenchus librorum omnium*, primul **c.** al tîrgului de cărţi de la Leipzig, editat de librarul Hennig Grosse; **c. direct, c.** orînduit alfabetic sau numeric, compus din fişe reprezentînd fiecare cîte un document caracteristic sistemelor tradiţionale de catalogare; **c. extern (public),** orice tip de **c.** pus la dispoziţia cititorilor unei biblioteci; **c. filatelic, c.** care înregistrează mărcile poştale, valoarea, descrierea şi iconografia lor, pe una sau mai multe ţări; **c. general, c.** al tuturor documentelor aflate într-o bibliotecă; **c. geografic, c.** care orînduieşte descrierile documentelor după locul de apariţie. **C.g.** este folosit mai mult pentru periodicele pe care le organizează sistematic pe ţări, iar în cuprinsul acestora, pe localităţi, în ordinea alfabetică a denumirii lor; **c. intern,** → C. DE SERVICIU; **c. inversat, c.** compus din fişe uniterm în ordinea alfabetică a noţiunilor. **C.i.** este caracteristic metodei de indexare coordonată; **c. metodic, c.** întocmit potrivit necesităţilor de cercetare ale instituţiei a cărei documentare o asigură biblioteca respectivă; **c. mixt, c.** ce reuneşte tipurile fundamentale de **c.** În practică se întîlnesc combinaţii cum este, de ex., *c. sistematic de subiecte*, în care capitolele se grupează după o schemă de clasificare, iar vedetele de subiect sînt ordonate alfabetic; **c. numeric, c.** care oglindeşte fondul unor categorii speciale de publicaţii (standarde, brevete etc.) orînduite după număr şi nu după titlu sau autor; **c. numismatic, c.** ce înregistrează şi descrie monede, bilete de bandă şi medalii. ■ S-a păstrat **c.n.** al banului Mihai Ghica, *Mes loisirs ou amusements numismatiques*, din prima jumătate a sec. 19; **c. pe materii, c.** care grupează descrierile documentelor după conţinut; **c. pe subiecte,** tip de **c.** pe materii care reuneşte descrierile bibliografice în ordinea alfabetică a cuvîntului care exprimă conţinutul pe subiectele fiecărui document, întocmindu-se o fişă pentru fiecare lucrare. Acest cuvînt se numeşte *vedetă de subiect* şi se ia din titlul sau din cuprinsul documentului. O variantă a **c.s.** este **c. analitic** în care sînt scoase în evidenţă, pe fişe separate, toate subiectele conţinute în lucrare. Se fac atîtea fişe cîte probleme sînt

tratate în lucrarea respectivă; **c. public,** → C. EXTERN; **c. sistematic,** tip de **c.** pe materii care încadrează conţinutul fiecărui document într-un sistem de clasificare a cunoştinţelor alcătuite pe grupe de discipline. Structura **c.s.** depinde direct de schema de clasificare adoptată. Cel mai răspîndit tip de **c.s.** este cel zecimal, bazat pe sistemul de *Clasificare zecimală universală*; **c. special, c.** destinat unor anumite fonduri de documente: periodice, colecţii speciale (mss., hărţi, stampe, cărţi rare, note muzicale, discuri etc.), publicaţii cu o destinaţie anumită (bibliografii în profilul unităţii respective etc.), publicaţii cu circulaţie restrînsă etc.; **c. tehnic (comercial), c.** care cuprinde enumerarea produselor fabricate de o întreprindere sau vîndute de o organizaţie comercială. **C.t.** conţine caracteristicile tehnice ale produselor, scheme, ilustraţii etc.; **c. tematic,** tip de **c.** pe materii, cu caracter selectiv, conţinînd descrierile limitate la unele teme de actualitate; **c. topografic, c.** care prezintă descrierile documentelor în ordinea aşezării lor în rafturi, potrivit cotei topografice. Acest tip de **c.** are caracter intern, servind la verificarea depozitului de bibliotecă şi la completarea colecţiilor; **c.-dicţionar, c.** cu caracter mixt care combină într-o ordine alfabetică unică, asemenea unui dicţionar, **c.** de autori şi titluri şi acela pe subiecte.

CATALOGARE (bibl.) Operaţie de înregistrare a documentelor grafice şi iconografice într-un *catalog*. **C.** cuprinde două etape: a) descrierea documentelor prin date bibliografice; b) organizarea acestor descrieri după anumite criterii, în vederea alcătuirii catalogului. || **c. centralizată, c.** care constă în elaborarea, la nivel naţional, a unor fişe standard, cu descriere unică şi care apoi sînt multiplicate ş: distribuite bibliotecilor. În unele ţări, **c.c.** este aplicată prin tipărirea descrierii chiar în cuprinsul publicaţiei; **c. de grup,** c. care, spre deosebire de cea individuală, caracterizează o suită de materiale omogene, în comun. Acest gen de **c.** este folosit numai pentru anumite categorii de documente: decizii, circulare, programe de învăţămînt, îndrumări metodice, instrucţiuni, regulamente, prospecte, formulare, brevete, pliante, afişe etc.; **c. individuală, c.** care cuprinde descrierea fiecărui document în parte; **c. la două nivele, c.** caracteristică lucrărilor în mai multe volume. Redactarea informaţiilor se face pe două coloane: prima, pentru elementele comune tuturor volumelor, iar a doua conţine datele particulare ale fiecărui volum.

CATALOGRAFIE (bibl.) Ramură a biblioteconomiei care studiază principiile şi metodele de alcătuire a cataloagelor.

CATASTIF (CATASTIH) (dipl.) → CONDICĂ (1).

CATAVASIER (edit.) **1.** Culegere de imnuri religioase numite catavasii; ◇ o s m o g l a s n i c. Ex.: *Catavasiearìu* "cu alte trebuincioase cîntări ce se cîntă peste tot anul. Acum întîi tîlmăcit pre limba rumânească şi tipărit... Prin usîrdia şi nevoinţa smeritului întru ieromona (hi) Filothei (sin Agăi Jipei), în Sf. Mitropolie a Tîrgoviştei, la anul de la Hs. 1714 august de Ghiorghie Radovici". **2.** → IRMOLOGHION.

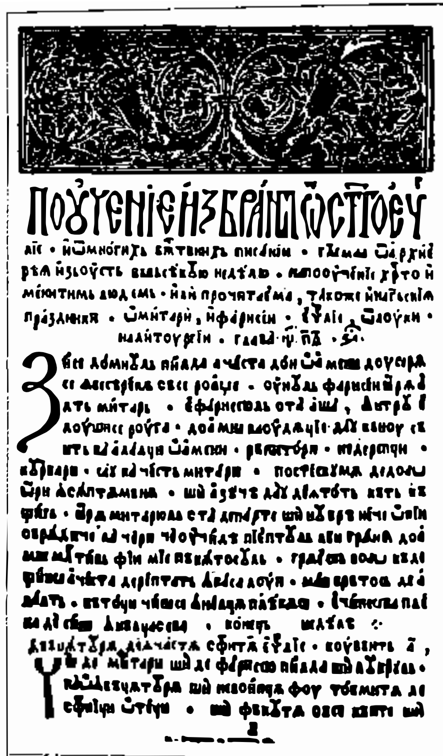
CATEHISM (CATECHISM) (edit.) Scriere care conţine, sub formă de întrebări şi răspunsuri, dogmele fundamentale ale religiei creştine; ◇ c a t i h i s, î n t r e b a r e c r e ş t i n e a s c ă. ■ Cel dintîi **c.** şi, totodată, cea mai veche carte românească tipărită, este *Catehismul*, numit luteran, (Sibiu, 1544). Nu se cunosc exemplare din această carte, însă existenţa ei este dovedită prin probe documentare şi mărturii contemporane. Tipăritura coresiană *Întrebare creştinească* (Braşov, 1560) ar fi, după unii cercetători, o reeditare a c. luteran de la 1544.

CATHEDRA (lat.; pal.) Pupitru înclinat la care scria copistul în evul mediu.

CATIHIS (edit.) → CATEHISM.

CAVILLA (lat.; pal.) Indicator de rînduri folosit de copişti în evul mediu. Confecţionată din pergament, **c.** era fixată pe fila ms. şi deplasată cu ajutorul unui fir ca pe un ax, la rîndul care urma să fie transcris.

CAZANIE (edit.) **1.** Predică bazată pe texte din *Evanghelie*; ◇ d i d a h i e, o m i l i e. **2.** Culegere de cuvîntări bisericeşti în care sînt explicate pasaje din *Noul Testament*; ◇ c h i r i a c o d r o m i o n, o m i l i a r, p ă u c e n i e. ■ Coresi a tipărit primele două **c.** româneşti: *Tîlcul evangheliilor* (1567—1568) şi *Evanghelie cu învăţătură* (1581). **C.** din 1581, care a cunoscut o răspîndire largă nu numai în Transilvania dar şi în Moldova şi Ţara Românească, a fost retipărită aproape pagină cu pagină în 1641, la

Prima pagină a *Evangheliei cu învăţătură*, tipărită de Coresi la Braşov, în 1581

Bălgrad (Alba Iulia). În 1642, a început la Govora imprimarea unei *Evanghelii învăţătoare*, "cazanie (...) scoasă şi primenită de pe limba rusească pe limba rumânească (...) cu osteneala şi izvodirea lui Silvestru ieromonah". Această **c.** a fost terminată la Mănăstirea Dealu unde s-a transferat materialul tipografic de la Govora. În 1643, mitropolitul Varlaam a editat la Iaşi o operă tipografică monumentală, intitulată *Carte românească de învăţătură* sau, după cum mai este numită în epilog, *Evanghelie cu învăţătură*. Această carte, "dar limbii româneşti", aşa cum spune în cuvîntul său domnul Vasile Lupu, este rodul luptei lui Varlaam pentru afirmarea limbii române în biserică. Prima **c.** tipărită la Bucureşti este *Cheia înţelesului* (1678), tradusă din ruseşte în româneşte la iniţiativa mitropolitului Varlaam al Ţării Româneşti şi considerată multă vreme prima tipăritură bucureşteană, Mihai Iştvanovici, tipograf trimis de Constantin Brîncoveanu în Ardeal, tipăreşte *Chiriacodromion sau Evanghelie învăţătoare*, la Alba Iulia, în 1699. Ion Bianu, în 1866 şi Constantin Erbiceanu, între 1888—1889, editează *Predicile* sau *Didahiile* lui Antim Ivireanul, care depăşesc prin valenţe stilistice şi elemente de critică socială tiparul îngust al **c.** de pînă atunci.

CAZIER 1. (poligr.) → REGAL. **2.** (bibl.) Dulap compartimentat în care se păstrează acte, dosare, note muzicale etc.

CAZIN (fr.; edit.) Editorul francez Hubert Martin Cazin (1724—1795) a dat numele său unei serii de aproape 500 de lucrări în format mic, elegant, multe dintre ele cu ilustraţii erotice, de certă valoare artistică, foarte apreciate de colecţionari.

CĂLĂREŢ (bibl.) Clamă de forme şi culori diferite, care se prinde la partea superioară a fişelor pentru a servi la divizarea sau la sublinierea lor din anumite puncte de vedere.

CĂLĂUZĂ (edit.) Ghid, îndreptar, manual. Ex.: George Ionescu. *Călăuza tipografului*. Bucureşti, 1906.

CĂLFUŢĂ (poligr.) Bucată de lemn, îmbrăcată uneori în piele, care este folosită la baterea formei de tipar; ◇ b ă t ă t o a r e. → şi BATERE (4).

CĂLIMARĂ (pal.) Recipient de sticlă, porţelan, metal sau alt material în care se păstrează cerneala. ● Diecii din evul mediu ţineau cerneala într-un corn prins la cingătoare. Copiştii de mss. aveau însă pe pupitru două **c.**: una pentru cerneala neagră şi alta pentru cea roşie. Prin sec. 17, englezii au început fabricarea **c.** de sticlă, care au înlocuit treptat pe acelea făcute din piele, corn sau metal. Tot ei au inventat **c.** cu marginile răsfrînte înăuntru, care nu se vărsau la răsturnare. Existau şi **c.** de campanie, de forma unor flacoane mici cu gîtul foarte îngust, prin care nu putea trece decît pana de gîscă. Se purtau la piept, într-un buzunar lateral.

CĂLUŞ (filgr.) Sîrmă dispusă vertical în cadrul formei de fabricare a hîrtiei, perpendiculară pe *vărgături*. → şi LINIE DE CĂLUŞ.

George Ionescu. *Călăuza tipografului*, Bucureşti, 1909. Pagina de titlu

CĂMAŞĂ 1. (consv.) Înveliş protector constînd dintr-o coală de hîrtie pliată la formatele documentelor. 2. (poligr.) → SUPRACOPERTĂ.

CĂRARE ÎNTRE RÎNDURI (poligr.) Culoar de albitură, oblic sau frînt, produs prin suprapunerea unor cuvinte sau rînduri succesive, dăunînd esteticii paginii; ◊ coridor între rînduri, scara pisicii.

CĂRBUNE (graf.) 1. Creion negru din lemn de tei mangalizat. 2. Desen executat cu astfel de creion; ◊ desen în cărbune.

CĂSUŢĂ DE LITERE (poligr.) Compartiment al *casei de litere* conţinînd un singur fel de literă sau de semn; ◊ casetă de litere. Atît numărul cît şi dimensiunile c. variază după natura şi cantitatea materialului tipografic care se depozitează în fiecare dintre ele.

CĂUŞ (sig.) Parte a *sigiliului atîrnat*, formată dintr-o capsulă de ceară, unde se toarnă ceară caldă peste care se aplică *matricea* sigilară; ◊ covăţică, cuib.

CĂUTARE A INFORMAŢIEI (docum.) Localizare a unei anumite informaţii pe baza unor proprietăţi date. **C.i.** constă în compararea listei de termeni care descriu cererea, cu listele de termeni de indexare a documentelor din colecţie, în vederea stabilirii coincidenţelor parţiale sau totale.

CEARCĂN DE APĂ (consv.) Conturul unei pete de apă pe hîrtie provenit din migrarea impurităţilor spre extremitatea suprafeţei inundate.

CEASLOV (CEASLOVEŢ, CEASOSLOV) (edit.) Culegere de cîntări şi rugăciuni rostite la anumite ore; ◊ orar (1), orologhion, orologiu. Ex.: *Ciasoslov*, "acum întîi tălmăcit în limba rumânească" de Antim Ivireanul, Tîrgovişte, 1715. **C.** împreună cu *mineiul*, *octoihul*, *triodul*, *strasnicul* şi *penticostarul* alcătuiesc *breviarul* bisericii ortodoxe. Odinioară, **c.** servea şi de abecedar pentru şcolari.

CEASLOVEŢ (edit.) Ceaslov. Ex.: *Ciasloveţ*, Alba Iulia, 1685.

CECOGRAF Instrument de scris pentru nevăzători.

CEDULĂ (dipl.) Termen medieval folosit în Transilvania în sensul de act, pentru o însemnare întărită cu pecete.

CELOFAN (poligr.) Foiţă transparentă, impermeabilă.

CELULOID (poligr.) Material plastic flexibil, transparent, translucid sau opac, folosit în poligrafie la executarea clişeelor, în stereotipie etc.

CELULOIDIZARE (consv.) Metodă de consolidare a documentelor al căror suport a devenit friabil prin îmbătrînire, expunere la temperaturi ridicate etc. Pe foaia de hîrtie se aplică o soluţie de celuloid în acetonă cu ajutorul unei pensule. După evaporarea solventului, suprafaţa hîrtiei rămîne acoperită de o peliculă protectoare de celuloid transparentă şi impermeabilă.

CELULOZĂ (poligr.) Materie vegetală folosită în industria hîrtiei. → şi HÎRTIE.

CENTAUR (poligr.) Unul dintre cele mai frumoase tipuri de literă *anticvă* a sec. 20, creat de gravorul american Bruce Rogers pentru traducerea în limba engleză a poemului în proză *Le Centaure* (1840) de scriitorul francez Maurice Guérin. Rogers şi-a modelat litera după anticva lui Nicolas Jenson (Veneţia, sec. 15).
CENTISIM (lat. cron.) Cifra pentru sute în sistemul de datare cu anii erei noastre.

¶ THE CENTAUR. WRITTEN BY MAURICE DE GUÉRIN AND NOW TRANSLATED FROM THE FRENCH BY GEORGE B. IVES.

Was born in a cavern of these mountains. Like the river in yonder valley, whose first drops flow from some cliff that weeps in a deep grotto, the first moments of my life sped amidst the shadows of a secluded retreat, nor vexed its silence. As our mothers draw near their term, they retire to the caverns, and in the innermost recesses of the wildest of them all, where the darkness is most dense, they bring forth, uncomplaining, offspring as silent as themselves. Their strength-giving milk enables us to endure without weakness or dubious struggles the first difficulties of life: yet

Text imprimat cu litere Centaur, sec. 20

CENTRARE (poligr.) Aliniere a unui text după lăţime, la dreapta şi la stînga.
CENTRU DE DOCUMENTARE (docum.) Organism specializat în realizarea transferului de informaţii ştiinţifice şi tehnice dintr-un anumit domeniu; ◇ c e n t r u d e i n f o r m a r e. Activitatea **c.d.** constă în colectarea, selectarea, evaluarea, analizarea, înmagazinarea şi regăsirea informaţiilor şi datelor cu scopul de a le rezuma, compila, sintetiza, sistematiza, reorganiza şi comunica la cererea beneficiarilor.
CENTRU DE INFORMARE (docum.) → CENTRU DE DOCUMENTARE.
CENTRUL PAGINII (poligr.) Spaţiu situat între cîmpul superior şi cîmpul inferior al unei pagini.
CENZOR (edit.) Persoană oficială însărcinată să asigure *cenzura*. ■ I. Silvestru Caliani, "celŭ dinŭ tîiŭ rĕvizorŭ a cărţilorŭ", semnează următoarea "aprobaţie": "Această sfîntă carte, chiemată Acathistiariu (...) o am cetitŭ şi neaflîndŭ nimica întrînsa împrotiva sfintei credinţă, o judicŭ a fi vrednică de a să tipări. Blajŭ, 17 Septemvrie 1774".
CENZURĂ (edit.) **1.** Control prealabil exercitat asupra conţinutului publicaţiilor. **2.** Organ care efectuează acest control. ■ Pînă în a doua jumătate a sec. 18, pentru tipărirea unei cărţi în Ţările Române era nevoie de aprobarea bisericii. Printr-un pitac din 25 iul. 1784, emis de Mihail Suţu, s-a introdus şi **c.** domnească. Adresîndu-se mitropolitului, domnitorul preciza că "de azi înainte, făr' de a nu ne arăta prea sfinţia sa întîi cu anafora şi făr' de a nu se da voia noastră, să nu se cuteze tipografii ni vre un vivlion, nici măcar altfel de scrisoare sau hîrtie veri cum a da în tipar".
CERA (lat. ; pal.) → TABLĂ CERATĂ.
CERDAC (pal.) → SUPRASCRIERE.
CERERE (dipl.) → PETIŢIE (1).
CERERE DE INFORMARE (docum.) Solicitare adresată unui sistem de informare de către un beneficiar, în vederea obţinerii de informaţii şi date în legătură cu un anumit subiect.
CERNEALĂ (consv. ; graf. ; pal. ; poligr.) Soluţie obţinută din diferite substanţe colorate, întrebuinţată la scris, tipărit, gravat etc. **C.** de scris se prepară din pigmenţi vegetali, negru de fum, anilină etc. **C.** de tipar este un amestec de pigmenţi, liant şi adaosuri speciale. Pigmenţii sînt particule care se dispersează în liant şi dau culoare **c.** Liantul (bitumuri, răşini, ulei de in sau minerale etc.) leagă pigmentul într-o pastă omogenă. În compoziţia **c.** de tipar mai intră: substanţe antioxidante, pigmenţi anorganici albi care evidenţiază culoarea pigmentului de bază, sicativi care accelerează procesul de uscare a **c.** pe suprafaţa tipărită etc. **C.** de tipar se fabrică în sorturi numeroase, a căror varietate este în funcţie de procedeul de imprimare, de viteza de imprimare, de calitatea hîrtiei etc. Majoritatea lucrărilor sînt imprimate cu **c.** de tipar la a căror preparare se foloseşte ca materie primă negru de fum. **C.** de tipar este aşternută pe suprafaţa activă a formei de tipar şi este apoi cedată, prin presare, materialului pe care se imprimă.

c. acoperitoare, c. care are proprietatea de a acopri complet suprafaţa materialului pe care se imprimă, precum şi orice altă culoare aplicată în prealabil pe această suprafaţă. Un tip special de **c.a.** este folosit ca strat protector la corodarea clişeelor în

chemigrafie ; c. **autografică, c.** care, prin conţinutul bogat de substanţe grase, permite transportul unui text sau desen pe piatră litografică sau pe o placă metalică, în vederea reproducerii prin *autografie* ; ◇ t u ş a u t o g r a f i c ; **c. calcografică,** → C. PENTRU TIPAR ADÎNC ; **c. copiativă, c.** specială pentru tipar înalt avînd aceleaşi proprietăţi şi aceeaşi întrebuinţare ca şi c. de copiat folosită la scris ; **c. de copiat, c.** foarte solubilă, din lemn de băcan, folosită pentru obţinerea de cópii prin presarea unei foiţe umezite pe suprafaţa scrisă ; **c. de desen,** → TUŞ DE DESEN ; **c. de ditocromie,** → C. DUBLU TON ; **c. de hectograf,** → C. DE ŞAPIROGRAF ; **c. de marcare, c.** întrebuinţată la marcarea obiectelor de metal, de sticlă sau de material plastic ; **c. de siguranţă, c.** folosită la tipărirea fondului hîrtiilor de valoare pentru a împiedica falsificarea acestora ; **c. de şapirograf (de hectograf), c.** pentru multiplicarea textelor scrise, la *şapirograf* sau la *hectograf* ; **c. de transport, c.** vîscoasă, cu conţinut de grăsimi, întrebuinţată la tiparul plan în vederea reproducerii şi multiplicării pe hîrtie de transport a unei forme, pentru a putea fi apoi trecută pe suprafaţa materialului care va constitui forma definitivă a tiparului ; **c. litografică, c.** grasă hidrofobă, utilizată la executarea desenelor direct pe piatra litografică sau pe un suport intermediar ; **c. mordantă, c.** cu proprietăţi adezive peste care se poate cerne o pulbere de bronz etc. imediat după executarea tiparului ; **c. pantografică,** → C. TIPOGRAFICĂ ; **c. pentru colografie, c.** de calitate superioară pentru tipar ofset ; **c. pentru heliogravură, c.** de tipar adînc pentru lucrări de calitate superioară ori pentru tipar de artă după clişee gravate manual sau chimic ; **c. pentru ofset, c.** consistentă pentru imprimare cu prese de tipar ofset ; **c. pentru policromie, c.** colorată întrebuinţată pentru obţinerea unor combinaţii de culori la tiparul suprapus ; **c. pentru rotoheliografie, c.** de tipar cu mare viteză de uscare, fabricată în diverse culori; **c. pentru serigrafie, c.** consistentă, cu viteză mică de uscare pentru a nu se lipi sau astupa sita şablonului în *serigrafie* ; **c. pentru tipar adînc (calcografică), c.** foarte fină care pătrunde în cele mai mici adîncituri ale formei. Pentru imprimare în relief, prin procedeul tiparului adînc se întrebuinţează o pastă de c. foarte concentrată. Relieful îl formează chiar stratul gros de cerneală ce se depune pe materialul pe care se tipăreşte ; **c. pentru tipar de fond, c.** de tipar cu o nuanţă de culoare diluată cu firnis de ulei de in, utilizată la tipărirea fondurilor ; ◇ t o n , **c. pentru tipar înalt,** → C. TIPOGRAFICĂ ; **c. pentru tipar plan (planografică), c.** cu conţinut bogat de materiale hidrofobe care permit fixarea ei pe suprafaţa activă a formei şi respingerea ei de pe suprafaţa neutră umezită în prealabil. Sorturile de **c.t.p.** includ: c. litografică, c. pentru colografie, c. pentru ofsettipie etc. ; **c. pentru tipar rotativ, c.** cu fluiditate mare şi capacitate de uscare rapidă, folosită pentru prese rotative, indiferent de procedeul de imprimare ; **c. planografică,** → C. PENTRU TIPAR PLAN ; **c. simpatică, c.** incoloră pentru scrierea secretă. Textul se poate citi numai prin developare chimică sau prin încălzire uşoară ; c. **tipografică (pantografică ; pentru tipar înalt), c.** consistentă, cu grad mare de viscozitate pentru a nu se scurge de pe suprafaţa formei de tipar înalt ; **c.-acuarelă, c.** asemănătoare culorilor în acuarelă însă insolubilă în apă. Acest sort de c. se foloseşte mai ales la tipar ofset pentru reproducerea originalelor în acuarelă ; **c.-dublu ton (de ditocromie), c.** pentru tipar înalt cu care se imprimă clişeele de *autotipie*. Efectul de ton dublu se obţine prin dizolvarea unei a doua culori într-un ulei care se amestecă în liant. ● De-a lungul timpurilor, s-a folosit o mare diversitate de c., unele deosebit de rezistente la acţiunea factorilor de degradare, altele, cum este de pildă c. obţinută din anilină, vulnerabile şi instabile, decolorîndu-se sau ştergîndu-se cu vremea. Cea mai veche c. este aceea de carbon, preparată din funingine în suspensie în ulei sau în clei, preferată şi astăzi pentru persistenţa scrisului. Egiptenii scriau pe papirus cu o asemenea c., dar şi cu roşu obţinut pe bază de *cinabru (chinovar)* sau extras din plante, insecte, moluşte. Încă din antichitate s-au transmis numeroase reţete de c. O mare răspîndire a cunoscut-o c. ferogalică, insolubilă şi durabilă, obţinută din acid galic, extras de nuci galice (gogoşi de ristic) şi o sare de fier. Dezavantajul c. ferogalice este aciditatea lor sporită care prin corodare poate duce la perforarea suportului grafic. În evul mediu, titlurile, iniţialele,

chenarele, numele proprii, citatele etc. se scoteau în relief cu **c.** roșie, ceea ce explică originea termenului *rubrică* (lat. *ruber* "roșu"). Se utiliza și miniu de plumb, de unde derivă și cuvîntul *miniatură*. Gutenberg a preparat, pentru prima dată, o **c.** de tipar care permitea imprimarea pe ambele fețe ale colii de hîrtie. Începînd cu sec. 19, **c.** este rezultatul procesului industrial, ca urmare a sintetizării de noi coloranți.

CEROGRAFIE (poligr.) Procedeu de pregătire a unei forme de tipar înalt prin executarea desenului într-un strat de ceară aplicat pe o placă de metal. Placa se introduce apoi într-o baie galvanică, după ce mai întîi s-a presărat praf de grafit pe suprafața ei pentru a o face bună conducătoare de electricitate ; ✧ stirografie.

CERTIFICAT (dipl.) Înscris prin care se confirmă exactitatea unui fapt, autenticitatea unui document sau se atestă o anumită calitate.

CF. (abrev.) → CONFER.

CHAMOIS (fr. ; leg. ; poligr.) → ȘAMOA.

CHARTA (lat.) **1.** (pal.) Termen care inițial desemna suportul de scris confecționat din *papirus (c. papyri)*, iar mai tîrziu, *pergamentul (c. pergamena)* și apoi *hîrtia (c. bombycina, c. cuttunea, c. pannucea)*. În limba română **c.** a dat termenul generic de *carte*. **2.** (dipl.) Document medieval scris pe pergament ; ✧ carte (4), quarta.

CHECRAGARION (edit.) → KECRAGARION.

CHEFALICALĂ (pal.) Denumire de origine greacă a slovelor chirilice capitale, folosită în sec. 18 în Țările Române ; *glaviznă*.

CHEGLU (poligr.) **1.** Instrument de măsurat dimensiunile literei, în turnătorie. **2.** → CORP DE LITERĂ.

CHEIE 1. (cript.) → CIFRU. **2.** (edit.) **Cheia înțelesului,** → CAZANIE (2). **3.** (cron) **Cheia Paștilor,** → CICLU PASCAL.

CHEMIGRAFIE (poligr.) Tehnica gravării chimice a clișeelor tipografice ; ✧ chemitipie. Înainte de corodare, desenul se transportă pe o placă de zinc, cupru, celuloid etc. prin reproducere fotomecanică. → și CORODARE.

CHEMITIPIE (poligr.) → CHEMIGRAFIE.

CHENAR (graf.) Ornament care încadrează un text sau o ilustrație, executat din linii sau elemente decorative ; ✧ bordură (1), cadru (1). || **c. de poartă,** → ANCADRAMENT ; **c. zețuit, c.** compus din materiale de ornamentică tipografică. În vechile tipărituri se lăsau spații libere pentru xilografierea sau desenarea de mînă a **c.** după modele din mss.

CHENDIMA (KENDEMA, KENTIMA) (pal.) Semn diacritic în formă de accent dublu (``) servind la marcarea accentului grav sau mai rar, a celui ascuțit în scrierea cu alfabet chirilic. Alteori, **c.** reprezintă litera scrisă deasupra rîndului, la sfîrșitul cuvîntului. → și ACCENT.

CHESTIONAR (red.) Corpus de întrebări alcătuit cu scopul de a obține, pe baza răspunsurilor date, informații și date statistice asupra unor probleme sociale, politice, lingvistice, culturale etc. ■ B. P. Hașdeu a cules obiceiuri juridice nescrise — de drept consuetudinar — prin întrebări adresate locuitorilor de la sate, cuprinse în *Cestionar juridic* (1878).

CHINONICAR (edit.) Carte de muzică bisericească ce cuprinde chinonice, cîntări executate spre sfîrșitul liturghiei ; ✧ pricestniar. → și HERUVICO-CHINONICAR.

CHINOVAR (pal.) **1.** Sulfură roșie naturală de mercur folosită la prepararea cernelii roșii mult răspîndită la noi, în evul mediu, pentru decorarea documentelor și mss. Se scriau cu **c.** titlurile, inițialele majuscule, numele de persoane și fragmentele de text pentru a le sublinia importanța. Dintre acte, se scriau cu **c.** numai cele emise de cancelaria domnească. **2.** (artă) Vechea denumire pentru miniu sau oxid roșu de plumb ; ✧ cinabru.

CHIRIACODROMION (edit.) Culegere de cuvîntări bisericești ; ✧ caz [redacted] (2). Termenul este folosit pentru prima dată într-o carte românească tipărită la Albae Iulia, în 1699: *Chiriacodromion sau Evanghelii învățătoare*, care are în ea cazaniile ..."

CHIROGRAF (dipl.) **1.** Act utilizat în Transilvania în sec. 13—14, alcătuit din două sau trei exemplare redactate pe o singură coală de pergament. Între texte se trecea o deviză formată de regulă din primele trei litere ale alfabetului. Textele erau apoi separate printr-o tăietură pe mijlocul devizei și predate părților interesate, unul rămînînd la arhivă. **2.** Act întărit cu semnături originale. **3.** Semnătură autentică ; ✧ chirographum.

CHIROGRAPHUM (lat. ; dipl.) → CHIROGRAF.
CHIROTIPOGRAFIE (poligr.) → TIPAR TABELAR.
CHIROXILOGRAFIE (poligr.) → TIPAR TABELAR.
CHRISMON (dipl.) → INVOCAŢIE SIMBOLICĂ.
CIANOTIPIE (poligr.) Procedeu de reproducere prin copiere fotografică a unui desen tehnic executat pe hîrtie de calc.
CICERO (poligr.) **1.** Unitate de măsură pentru întreg materialul tipografic, echivalînd cu 4,5126 mm în sistemul Didot. ● **C.** a fost creat în 1737 de Pierre-Simon Fournier, care a stabilit o scară de puncte tipografice şi a creat **c.** plecînd de la o literă de 11 puncte cu care Johann din Spira, primul tipograf venețian, imprimase în 1469 opera lui Cicero, *Epistulae ad familiares*. Sistemul lui Fournier a fost perfecţionat în 1757 de François-Ambroise Didot care a luat ca unitate corpul de literă cicero alcătuit din 12 puncte tipografice. **2.** Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 12 puncte tipografice. → şi CORP (1).
CICLU 1. (bibl.) Grup de opere literare, ştiinţifice, muzicale, de gravuri, desene etc. legate prin tematică ; ◇ s e r i e (3), s u i t ă . **2.** (presă) Succesiune de articole pe o anumită temă publicate într-un ziar în mai multe numere consecutive; ◇ s e r i e (3), s u i t ă . **3.** (cron.) **C. lunar,** → CRUGUL LUNII. **4.** (cron.) **C. pascal,** element de comput pentru fixarea sărbătorilor religioase de peste an. **C.p.** cuprinde o perioadă de 532 de ani, rezultatul multiplicării numărului 28 *(crugul soarelui)* cu numărul 19 *(crugul lunii)*. ● Primul **c.p.** a început în anul 345. Se numeşte *pascal* deoarece ajută la calcularea Paştelui cu ajutorul unor tabele denumite *Cheia Paştelui* care conțin o serie de litere *(slova pascalie)* sau cifre ce indică posibilităţile de stabilire a datei acestei sărbători. 5. (cron.) **C. solar,** → CRUGUL SOARELUI.
CIFRARE (CIFRAJ) (cript.) Operaţie de transpunere în limbaj secret a unui document scris în limbaj curent.
CIFRAT (cript.) **Text c.,** text compus cu ajutorul unui *cifru*.
CIFRĂ Semn grafic convenţional folosit pentru reprezentarea numerelor într-un sistem de numeraţie. **c. arabă** (pal.), oricare dintre cele zece simboluri grafice (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9) care exprimă numerele de la zero la nouă. **C.a.** se folosesc: a) în lucrări de matematică sau legate de matematică, fizică, tehnică, statistică, în tabele etc. (inclusiv cele de la zero la nouă) ; b) pentru cantităţi concrete superioare lui nouă (ex.: 25 exemplare) ; c) la numerele care indică ediţii, paragrafe, pagini, articole, versete etc. ; d) în reprezentarea măsurilor sistemului metric decimal ; e) pentru data calendaristică ; f) la numere care intră în denumirile străzilor (bulevardul 1848). ● De origine indiană, **c.a.** au ajuns să fie cunoscute şi folosite în Europa prin filieră arabă. ■ Amfilohie Hotiniul, autorul primelor lucrări didactice din Moldova, a anexat un tabel cu **c.a.,** "Arătare pentru numărul arăpesc . . .", la sfîrşitul manualului său *De obşte gheografie* (Iaşi, 1795) ; **c. binară** (docum.), **c.** a sistemului de numeraţie cu bază doi ; **c.b.** sînt 0 şi 1 ; **c. chirilică** (pal.), literă din alfabetul chirilic cu valoare numerică. Pentru a evita confuzii se punea o siglă numerică sub formă de tildă (~) deasupra literei cu semnificaţie de cifră ; ◇ s l o v o - c i f r ă ; **c. marginală** (edit.), **c.** plasată în marginea unui rînd pentru a numerota versurile sau pentru a înlesni citirea variantelor din aparatul critic ; **c. romană** (pal.), literă majusculă din alfabetul latin cu valoare numerică. ● Se presupune că **c.r.** ar fi ideograme: I, II, III semnificînd degetele mîinii, V (5), palma deschisă, X (10), două mîini încrucişate ; restul de **c.r.** sînt reprezentate de litere: L (50), C (100), D (500), M (1000). Astăzi, utilizarea **c.r.** se limitează la numerotarea paginilor unei prefețe (mai ales cînd aceasta aparţine altei persoane decît autorului), părţilor şi capitolelor dintr-o lucrare, tomurilor, actelor şi scenelor în opere dramatice, secolelor, mileniilor, congreselor şi festivalurilor, numelor de monarhi etc. → şi NUMĂR.
CIFRU (cript.) Ansamblu de semne grafice convenţionale care alcătuieşte codul unei scrieri secrete ; ◇ c h e i e (1).
CILINDRUM (lat. ; pal.) → SUL (1).
CINABRU (pal.) → CHINOVAR.
CINEDOCUMENT (docum.) Categorie de document audio-vizual care conţine informatii sonore şi figurative fixate cu ajutorul tehnicii cinematografice ; ◇ d o c u m e n t c i n e m a t o g r a f i c .
CINEMATECĂ (docum.) → FILMOTECĂ.

CIORNĂ (red.) → CONCEPT.
CIRCINUS (lat. ; pal.) → PUNCTORIUM.
CIRCULARĂ (dipl.) Document administrativ sub formă de scrisoare oficială, conținînd dispoziții, instrucțiuni etc., adresate mai multor persoane sau instituții subordonate ; ◇ carte cerculară, carte țircularnică, împrejurată scriere, scriere deprinprejur, țirculariu. Ex.: *Circulara* nr. 775 din 27 aug. 1850 prin care se anunța înființarea tipografiei eparhiale la Sibiu.
CITAT (red.) Fragment dintr-o lucrare reprodus întocmai într-o altă lucrare și cu precizarea sursei. **C.** este semnalat cu ghilimele sau cu un corp de literă mai mic decît acela al textului lucrării. Alternanța versurilor scrise în continuare se marchează cu o bară (/). Se va respecta redacția textului, adică se vor evita omisiuni de cuvinte, pasaje trunchiate etc. care să altereze sensul textului. Punctele de suspensie, prin care autorul substituie fragmente ce nu-l interesează să le citeze și nu modifică sensul citatului, se includ între paranteze drepte [...] sau rotunde (...). **C.** se reproduce în limba, ortografia și punctuația originalului. Se recurge la traducere atunci cînd limba **c.** nu este de circulație internațională sau cind lucrarea se adresează unui public mai puțin familiarizat cu limba respectivă. Se va acorda multă atenție regulilor de transliterare a textelor scrise în alte alfabete decît cel latin. Orice izvor primar folosit de autor pentru lucrarea sa trebuie citat. Referirea la documentul din care se citează se poate plasa chiar în text, între paranteze, în subsolul paginii care include **c.**, la sfîrșit de capitol, parte sau lucrare. Referirea corespunde unei trimiteri (asterisc sau cifră) și cuprinde: a) numele și prenumele autorului, separate prin virgulă ; numele coautorilor poate fi substituit prin *ș.a. (et al.)* ; b) titlul complet al lucrării, în cursive ; c) numele și prenumele traducătorului, editorului, prelucrătorului etc., urmate de virgulă ; d) locul de editare, editura, anul ediției ; dacă nu se cunosc locul sau anul se recurge la prescurtarea *f.l. (s.l.)* și respectiv *f.a. (s.a.)* ; e) pagina, cu cifre arabe, precedată de abrevierea *p.* ; dacă sînt mai multe pagini, se trec doar prima și ultima unite prin liniuță sau numai prima urmată de formula *ș.u. (sqq.)*. Pentru lucrări în mai multe volume sau tomuri se dă numărul volumului (tomului) din care se ia citatul, în cifre arabe sau romane cu abrevierea *vol.* sau *t.* imediat după titlu. Numărul colecției se menționează după anul ediției. Cînd conceptul se află în mai multe locuri din document, se pune *passim*. Dacă **c.** se repetă, nota se va limita la numele autorului însoțit de *op. cit.* Cînd sub un citat se dă un altul, din același autor însă dintr-o altă lucrare a sa, referirea începe cu *Idem (Id.)* care substituie numele autorului, urmat de titlul lucrării și de restul datelor. Dacă este vorba de același autor și de aceeași operă menționată deja (mai sus), numele autorului este înlocuit cu *Idem (Id.)*, iar titlul cărții prin *ibid. (ib.)*. Cînd pagina nu este aceeași, toate aceste formule se înlocuiesc prin concepte: nume, titlu etc. În cazul în care se citează după o altă lucrare, se va numi, atît sursa originară, cît și aceea utilizată precedată de mențiunea *apud*.
CITEȚ 1. → ANAGNOST. 2. → LIZIBIL.
CITIRE (CITIT) **1.** (edit.) Parcurgere a unui text pentru a-i înțelege conținutul ; ◇ lectură (1). || **c. pe zaț (tipografică)**, lectură de corectură efectuată direct pe zaț, în care literele și sensul sînt inversate ; **c. tipografică**, → C. PE ZAȚ. **2.** (cart.) Interpretare a indicațiilor topografice ale unei hărți.
CITITOR (bibl.) Persoană care consultă fondul de documente al unei biblioteci.
CITOCROMIE (poligr.) Procedeu rapid de *autotipie* în patru culori suprapuse. Ordinea de tipărire este inversă: negru, roșu, albastru și galben. **C.** se folosește mai ales pentru imprimarea revistelor ilustrate.
CÎMP 1. (poligr.) Spațiu tipografic al unei pagini. || **c. inferior,** spațiu situat în partea de jos a paginii rezervată adesea notelor de subsol, foiletoanelor de periodice etc. ; ◇ josul paginii, subsol ; **c. superior,** spațiu situat în partea de sus a unei pagini folosit, în cazul periodicelor, pentru articole importante. **2.** (leg.) **C. central,** cadru rectangular sau oval în mijlocul copertei ocupat de o figură sau o inscripție, de blazonul sau de deviza posesorului. **3.** (graf.) Fondul unui desen, unei stampe etc. **4.** (her.) Suprafața colorată a scutului din blazon pe care sînt reprezentate figurile heraldice. **5.** (docum.) **C. de codificare,** totalitatea perforațiilor amplasate pe o fișă.
CÎNT (edit.) **1.**→CÎNTEC, CÎNTARE. **2.** Diviziune a unui poem epic.

CÎNTARE (CÎNT) (edit.) **1.** Cîntec de slavă. **2.** Compoziție literară cu caracter apologetic. Ex.: Alecu Russo. *Cîntarea României*. Paris, 1850.

CÎNTEC (CÎNT) (edit.) **1.** Melodie însoțită de text. **2.** Compoziție literară în versuri. Ex.: George Coşbuc. *Cîntece de vitejie*. Bucureşti, 1904. **3.** → CÎNT (2).

CÎRJA ARHIEREILOR (edit.) → SINTAGMĂ.

CÎRLIG (poligr.) → CODIȚĂ (2).

CLARENDON (poligr.) Familie de litere *egiptiene* întrebuințate pentru prima dată în atelierele Clarendon Press, tipografia Universității Oxford.

CLAROBSCUR 1. (graf.) → CAMAÏEU (1). **2.** (artă) Tehnica în pictură prin care se realizează contraste puternice de lumină şi umbră.

CLASARE (bibl.) **1.** Grupare a fişelor pe categorii în vederea catalogării. **2.** Repartizare a fişelor folosite de un cercetător în cartoteci, potrivit unor anumite criterii, în vederea alcătuirii unei documentări personale. **3.** Orînduirea unor materiale diverse (fişe, fotografii, mărci poştale, documente etc.) pentru o mai bună conservare şi consultare.

CLASIFICARE 1. (bibl.) Ordonare a documentelor pe domenii de cunoaştere potrivit conținutului lor. **C.** de bibliotecă este o **c.** pe materii ce are în vedere stabilirea, codificarea şi repartizarea subiectelor care exprimă conținutul, într-un sistem. **c. colon,** sistem de **c.** elaborat de savantul indian Şiali Ramamrita Ranganathan, în 1933. **C.c.** cuprinde 25 de clase de bază. În locul unui singur rînd de diviziuni în fiecare clasă de bază, Ranganathan a alcătuit tabele pe baza unui aspect sub care obiectul poate fi cercetat în cadrul unei anumite ramuri ale ştiinței. Acest aspect sau caracteristică a primit denumirea de *fațetă*. Indicii care prezintă conținutul fiecărui document sînt formați din noțiuni luate din aceste tabele şi alăturați cu ajutorul a două puncte, de unde şi denumirea de *colon* (engl. "două puncte") dată acestui sistem ; **c. Cutter,** schemă concepută de bibliologul american C. A. Cutter (1837—1903), avînd la bază **c.** ştiințelor pe principiul dezvoltării evolutive a naturii. Cutter a împărțit domeniile cunoaşterii în 21 de grupe reprezentate de litere capitale. Diviziunea fiecărei clase este realizată prin litere mici. Cutter a introdus indici auxiliari de formă şi geografici notați cu cifre arabe. În cadrul fiecărei diviziuni, documentele sînt aşezate în ordinea alfabetică a autorilor sau a titlurilor. Alfabetizarea este asigurată cu ajutorul unor tabele de autori ; **c. zecimală Dewey (CZ),** sistem de **c.** bazat pe principiul diviziunii zecimale a ansamblului de cunoştințe umane. ● Autorul acestei scheme, publicată în 1876, este bibliologul american Melvil Dewey (1851—1931), care a repartizat unitatea cunoştințelor omeneşti în zece clase principale, notate cu cifre arabe de la zero la nouă: 0. Generalități ; 1. Filozofie ; 2. Religie ; 3. Ştiințe politice ; 4. Lingvistică ; 5. Ştiințe Naturale ; 6. Medicină. Tehnică. Agricultură ; 7. Arte. Jocuri. Sport ; 8. Literatură ; 9. Istorie. Geografie. Biografii. Clasele au subdiviziuni care, la rîndul lor, se subîmpart în subiecte tot mai specializate, pe grupe de cîte zece, notate tot de la zero la nouă. Clasei principale i se adaugă în dreapta un al doilea număr, apoi un al treilea. Numerelor alcătuite numai dintr-o cifră sau din două, li se adaugă zerouri în aşa fel încît să se obțină indici cu trei cifre în toate cazurile. Dewey a ajuns astfel la 1000 de subdiviziuni însoțite de un index alfabetic al noțiunilor codificate ; **c. zecimală universală (CZU),** variantă a *c. zecimale Dewey* prelucrată în 1895 de bibliografii belgieni Paul Otlet (1868—1944) şi Henry Lafontaine (1854—1943), pentru a corespunde cerințelor unei bibliografii cumulative internaționale. Clasele de bază au rămas aceleaşi, dar subdiviziunile au fost detaliate şi reformulate, renunțîndu-se totodată la zerourile din dreapta indicilor, astfel încît fiecare dintre ele să se poată subîmpărți indefinit fără modificarea structurii **c.** Extensiunea s-a realizat prin *indici principali* — cuprinzînd grupe de ştiințe înrudite, domeniile şi părțile unei ştiințe — şi *secundari* sau *auxiliari* (geografici, cronologici, de formă, de puncte de vedere, de limbă, de popoare etc.) exprimați prin semne ortografice şi matematice. ■ Bibliologul român Al.-Sadi Ionescu (1873—1926) a aplicat la noi pentru prima dată sistemul **c.** zecimale şi a făcut primele cercetări de *C.Z.U.* publicate în 1908 sub titlul *Bibliografia economică română*. În 1938, a apărut prima ediție românească a *CZU*, întocmită de D. Drăgulănescu. **2.** (edit.) **C. materialelor,** operație de critică textuală constînd din ordonarea mss.

ce nu au fost eliminate în vederea reconstituirii originalului pierdut, din care acestea derivă direct sau indirect.

CLASIFICATOR (bibl.) **1.** Specialist în *clasificare* de bibliotecă. **2.** → CLASOR.

CLASOR (bibl.) Mapă, album sau mobilier compartimentat pentru conservarea a diferite materiale (fișe, documente, acte, fotografii, mărci poștale etc.) orînduite pe clase ; ◇ c l a s i f i c a t o r (2).

CLAVIATURĂ (poligr.) Dispozitiv de cules prevăzut cu clape ; ◇ t a s t e r .

CLAVIERE (poligr.) Operație de culegere prin acționarea claviaturii la echipamentul mecanic sau electronic de cules ; ◇ t a s t a r e .

CLIȘARE (poligr.) Reproducerea unui text sau desen pe o placă de metal sau alt material.

CLIȘEU (poligr.) **1.** Formă de tipar plană sau cilindrică, confecționată din metal, lemn, cauciuc, matriale sintetice etc., care conține copia unui text sau desen și cu ajutorul căreia se reproduce și se imprimă originalul. **C.** are o suprafață activă cu elemente tipăritoare și alta neutră, care nu primește cerneală la imprimare. Desenul se execută prin gravare manuală, mecanică, electromecanică, fotomecanică sau fotochimică. **C.** se multiplică prin stereotipare sau galvanoplastie la tipar înalt, prin transport la tipar plan, prin repetare și multiplicare fotografică pentru toate procedeele de tipărire. La tipar policrom se prepară un c. parțial pentru fiecare culoare. || c. **cu raster,** c. tipografic sau de ofset obținut cu ajutorul unui *raster* care permite reproducerea imaginilor în semitonuri. → ȘI AUTOTIPIE (2) ; c. **galvanic,** c. metalic, de pildă zincografic, acoperit, prin depunere galvanică, cu metale dure în vederea obținerii unor tiraje mari. Prin metalizare cu crom se pot realiza tiraje pînă la două milioane de exemplare ; c. **în similigravură,** formă de tipar înalt divizată în puncte pentru tipărirea reproducerilor monocrome (autotipii) sau policrome (tricromii) în semitonuri ; c. **îngropat,** c. încadrat de text pe două sau mai multe laturi. **C.** încadrat pe două laturi se așază în capul sau la baza paginii, cel pe trei laturi, în partea superioară a paginii, cel pe patru laturi, în centrul optic al paginii ; c. **linear,** c. care are la bază un original cu elemente de aceeași intensitate, fără semitonuri, Desenul se poate face direct pe placă sau se transpune prin transport după ce a fost executat cu tuș litografic sau cu cerneală autografică pe hîrtie specială. Pentru desene în creion, se va folosi un creion gras litografic pe hîrtie granulată. Alteori se recurge la transport indirect: desenul se face mai întîi pe o piatră litografică și de pe aceasta se transportă pe placa de zinc. Cel mai utilizat procedeu este copierea fotografică a desenului pe placă. **C.l.** se folosește pentru a reproduce desene în peniță sau în creion, litografii monocrome, gravuri în piatră, cupru, oțel etc. ; c. **lipit,** c. pentru tipar înalt, preparat pe o placă de zinc subțire, destinată să fie lipită pe o placă de stereotipie cu scopul de a obține imagini clare. Se folosește pentru periodice ilustrate ; c. **mixt,** c. realizat prin combinarea procedeelor de c. cu raster și liniar ; c. **ofset,** c. metalic (zinc sau aluminiu) executat de obicei pe cale fotochimică, în care placa este mai întîi sensibilizată prin două structuri suprapuse care permit o corodare mai profundă. Imprimarea cu **c.o.** se face planografic prin intermediul unei pelicule de cauciuc ; c. **permatip,** formă de tipar înalt compusă din două straturi și obținută prin presarea directă a unei combinații de materii plastice după plăci zincografice pe care s-au lăsat marginile și părțile neutre. **C.p.** prezintă astfel o suprafață activă foarte dură, susținută de un strat intermediar de masă termoplastică ce formează un fel de pernă elastică datorită căreia pot fi efectuate variații foarte fine ale tiparului, corespunzător calității suprafeței și grosimii hîrtiei. **C.p.** se fixează pe un suport de magneziu sau de aluminiu. Se folosește mai ales la imprimare pe carton și folii, în mai multe culori, la mașini rotative și plane de tipar înalt ; c. **tăiat,** c. executat prin gravare manuală într-un material ușor de prelucrat (carton, celuloid, lemn, linoleum, plumb etc.) prin tăiere cu dălțița și cuțitașul. Se folosește ca clișeu de fond, alb-negru, la confecționarea de ornamente, litere de corp mare, pentru inscripții, viniete, pentru ilustrații de artă etc. ; c. **zincografic,** c. obținut pe o placă de zinc acoperită cu un strat fotosensibil ce se expune la lumină prin intermediul unui negativ al imaginii de reprodus după care se developează. Se presară apoi praf de asfalt care aderă, prin încălzire, la părțile plăcii ce nu trebuie adîncite, celelalte fiind supuse acțiunii unui acid. → și FORMĂ DE TIPAR.

2. Negativ fotografic executat pe un film sau pe un alt material (sticlă etc.).
CLIŞOGRAF (poligr.) Aparat automat de gravat clişee tipografice, cu raster sau liniare.
COAJNIC (pal.) → PERGAMENT (1).
COALĂ (edit. ; poligr.). Foaie dreptunghiulară de hîrtie sau carton, de format standardizat, întrebuinţată la scris, desen sau tipărit. || **c. de autor (de editură),** unitate de măsură editorială egală cu aproximativ 20 pagini dactilografiate, cuprinzînd 40 000 de semne, inclusiv spaţiile dintre cuvinte, sau 700 de versuri, sau 3 000 cm^2 de material ilustrativ (suprafaţă tipărită) care exprimă volumul muncii autorului ; **c. de control,** → C. DE REVIZIE ; **c. de divizare,** → FOTOMONTAJ (1) ; **c. de editură,** → C. DE AUTOR ; **c. de format,** c. de aceleaşi dimensiuni cu cea pe care se va tipări lucrarea, pe care au fost lipite pagini decupate de pe tiparele de probă şi aşezate în poziţia în care se va executa lucrarea, ţinînd seama de toate spaţiile intermediare de albitură. **C. de f.** serveşte ca îndreptar la fixarea paginilor în ramă şi la completarea spaţiilor libere cu albitura necesară indicată pe coală ; **c. de maculatură,** c. care se intercalează între foile proaspăt tipărite pentru a împiedica copierea cernelii ; **c. de potrivire,** → POTRIVIRE ; **c. de probă,** → C. DE REVIZIE ; **c. de producţie,** → C. DE REVIZIE ; **c. de revizie (de control, de probă, de producţie),** primul tipar de pe forma pusă în presă înainte de a începe multiplicarea. Prin **c. de r.** se verifică dacă greşelile semnalate au fost înlăturate. → şi TIPAR DE REVIZIE ; **c. de text,** orice **c.** care urmează după **c.** de titlu şi conţine o parte din textul propriu-zis al lucrării. **C. de t.** mai include: colontitlul, coloncifrul, signatura, norma, notele, adnotările, bibliografia, indicele cît şi tabla de materii şi lista de prescurtări, dacă nu sînt paginate în c. de titlu ; **c. de tipar,** unitate de măsură a muncii depuse într-o întreprindere poligrafică, egală cu 16 pagini de tipar corespunzînd unei **c.** de hîrtie de 860×610 mm. La calculele tehnoredacţionale este necesar să se ţină totdeauna seama de relaţia dintre **c.** de hîrtie şi **c. de t.** Deoarece fiecare filă se tipăreşte pe ambele pagini, rezultă că pe o **c.** de hîrtie se pot imprima două **c. de t.** O **c. de t.** reprezintă deci 1/2 dintr-o **c.** de hîrtie. De la această regulă face excepţie **c.** de 840×1080 mm care se consideră c. dublă, cuprinzînd prin urmare patru **c. de t.** ; **c. de titlu (zero),** prima **c.** a unei lucrări cuprinzînd pagina de gardă, pagina de titlu, prefaţa şi uneori sumarul şi lista abrevierilor ; **c. zero,** → C. DE TITLU.
COAUTOR (edit.) Autor care răspunde împreună cu un alt autor sau cu alţi autori de conţinutul unei lucrări, fără a se specifica partea pe care o aduce la alcătuirea operei. Dacă este specificată contribuţia fiecăruia, este vorba de autori, nu de c. Ordinea obişnuită în care figurează **c.** unei lucrări pe foaia de titlu este alfabetică. Alteori se ia în consideraţie contribuţia fiecăruia sau ierarhia ştiinţifică.
COD 1. (edit.) Corp de legi privitoare la o anumită ramură a dreptului ; ◇ codex (2), codice, condică (4). ■ În 1817, a apărut la Iaşi, în timpul domniei lui Scarlat Alexandru Calimach, *Codul civil al Principatului Moldovei*, iar în 1818, la Bucureşti, *Legiuire a preaînălţatului (. . .) Domn (. . .) a toată Ungro-Vlahia, Io Ioan Gheorghe Karagea.* **2.** (docum.) Sistem de simboluri folosite în operaţiile de înmagazinare şi de regăsire a informaţiilor. **3.** Culegere de reguli, norme, dispoziţii etc. referitoare la un anumit domeniu de activitate. Ex.: *Codul redactării corecte a publicaţiilor ştiinţifice*, editat de UNESCO în 1963. **4.** Ansamblu de semne convenţionale utilizat în reprezentarea şi transcrierea de informaţii sau de mesaje.
CODEX (bibl. ; cod.) **1.** Reunire de tăbliţe cerate, foi de papirus sau de pergament, mss., reprezentînd cea mai veche formă de carte ; ◇ filadă ; *p. ext.* carte veche ms. Termenul provine din lat. *caudex* "trunchi de arbore". ● Iniţial, **c.** era o tăbliţă de lemn acoperită cu ceară. Asemenea tăbliţe erau folosite şi cîte două, formînd *diptycha*, sau mai mult, *poliptycha*, găurite lateral şi prinse între ele cu o cureluşă de piele sau cu un şnur, avînd înfăţişarea unei cărţi cu file de lemn. Scris pe papirus sau pe pergament, **c.** va înlocui treptat sulul *(volumen)*, începînd cu sec. 1 e.n., astfel încît spre sfîrşitul sec. 4 majoritatea mss. aveau format de **c.** Primele **c.** aveau formă pătrată *(liber quadradus)* şi erau scrise pe patru coloane, deseori pe întreaga lăţime a paginii, pentru a economisi spaţiu. Forma dreptunghiulară, cu textul pe una sau pe două coloane, a apărut mai tîrziu. Un fragment dintr-unul din cele mai vechi c.

păstrate, *Codex aureus*, se află în țara noastră. Scris pe pergament, cu litere de aur, la porunca împăratului franc Carol cel Mare (742—814), acest ms. este un monument de artă caligrafică și miniaturistică. **2.** Culegere ms. de legi; ◇ c o d (1), c o d i c e (1). Denumirea se explică prin aceea că vechile selecții de reguli juridice aveau formă de c. (1). Ex.: *Codex Justinianus*, elaborat în 529 și cuprinzînd constituțiile imperiale de la Hadrianus pînă la Justinian. **3.** Culegere de texte vechi mss., de cele mai multe ori cu conținut variat, reunite într-un volum, cum sînt, de pildă, *Codex Sturdzanus* sau *Codicele Voronețean*; ◇ S i n. codice

Codicele Voronețean, sec. 16

CODICE 1. (edit.) → COD (1). **2.** (bibl.,; cod.) → CODEX (2, 3).

CODICIL (dipl.) Act juridic prin care se aduc modificări sau completări unui testament întocmit anterior. Ex.: "... cînd cineva după dieată va aduce aminte și de altele și le va trece deosebit isvod se numește *codicel*" (Andronache Donici. *Adunare*..., Iași, 1814. Cap. 25. Art. 1).

CODICOLOGIE Disciplină a *paleografiei* care studiază istoria cărții ms. **C.** cercetează condițiile socio-culturale și tehnice ale întocmirii codexurilor, tipurile de scrieri folosite în codexuri, genurile de ornamentare și legătură ale acestora.

CODIFICARE (docum.) Operație de transpunere a limbajului natural într-un sistem de simboluri, reprezentate prin cifre sau litere, numit *cod* (2).

CODIȚĂ (poligr.) **1.** → FINALĂ. **2.** Prelungire orizontală a piciorului sau a umărului la unele litere; ◇ c î r l i g.

COEDITARE (edit.) Editare la care participă mai mulți editori. Aceeași lucrare este uneori publicată în țări diferite sau în limbi diferite, cu același format, aceleași ilustrații și, în general, cu aceleași caracteristici.

COEDITOR (edit.) Fiecare dintre editorii care intervin într-o *coeditare*.

COLABORARE 1. (edit.) Participare, alături de alte persoane, la elaborarea unei lucrări, cu specificarea contribuției fiecăruia dintre autori. **2.** (presă) Text al cărui autor nu este membru al colectivului de redacție.

COLABORATOR 1. (edit.) Fiecare dintre persoanele care intervin la elaborarea unei lucrări și a cărei contribuție se precizează, fără a fi întotdeauna autor sau coautor, sau fără a răspunde de conținutul lucrării în totalitate. **2.** (presă) Persoană din afara redacției care publică cu regularitate articole în periodicul respectiv.

COLAJ 1. (presă) Text redactat pe baza unor date culese din diverse articole deja publicate. **2.** (artă) Procedeu pictural care constă în alăturarea unor materiale eterogene, mai ales fragmente de hîrtie decupate, asamblate prin lipire.

COLATOR (docum.) Dispozitiv de sortare mecanică a fișelor cu cîmp perforat; ◇ s o r t a t o r d e f i ș e. **C.** poate selecționa anumite fișe dintr-un set sau poate compara seturi de fișe care se deplasează simultan pe două piste.

COLAȚIONARE (COLAȚIUNE) **1.** (edit.) Fază preliminară a alcătuirii unei *ediții critice*. constînd în compararea conținutului tuturor materialelor tradiției critice a unui text în vederea ierarhizării și relaționării variantelor, stabilirii arhetipului comun etc.; ◇ c o l l a t i o. Uneori, din cauza imposibilității de c. a materialelor în toată extensiunea lor, se selecționează doar anumite fragmente *(loci critici)* semnificative pentru alterările lor grave (erori, suprimări, interpolări etc.). **2.** (edit.) Confruntare a unui text original cu copia lui dactilografiată sau cu proba lui tipografică pentru a verifica conformitatea acestora cu originalul. **3.** (leg.) Operație de control a ordinei și poziției corecte a signaturilor sau chiar a paginației colilor fălțuite și adunate,

în scopul asigurării continuităţii textului înainte de coaserea blocului de carte. **4.** (bibl.) Operaţie de *catalogare* cuprinzînd descrierea materială a unei lucrări. **C.** include date referitoare la numărul de pagini, numărul de volume, formatul lucrării, materialul ilustrativ şi anexă. ✧ c a r a c t e r i z a r e c a n t i t a t i v ă.

COLECTARE A INFORMAŢIILOR (docum.) Prima etapă de lucru a unui sistem de informare constînd în identificarea, selectarea, prelucrarea parţială şi înmagazinarea surselor de informare primară considerate importante pentru domeniul respectiv.

COLECTIV (edit.) **1. C. de autori,** autori multipli care răspund de conţinutul unei lucrări elaborate în comun. **2. C. de redacţie,** grup de persoane organizat sub o conducere unică, care răspunde de redactarea unei publicaţii periodice sau a unei lucrări vaste cu o durată lungă de elaborare (tratat, enciclopedie, lexicon etc.).

COLECTIVITATE-AUTOR (edit.) → AUTOR-COLECTIV.

COLECTURA BIBLIOTECILOR (bibl.) Oficiu de procurare a publicaţiilor necesare bibliotecilor pentru completarea fondurilor şi colecţiilor.

COLECŢIE (bibl.) **1.** Instituţie (bibliotecă, arhivă, muzeu etc.) care achiziţionează, organizează şi conservă documente. **2.** Serie de documente grafice sau iconografice asemănătoare sau de aceeaşi categorie, adunate şi conservate în mod sistematic. **3.** (edit.) Serie de cărţi conţinînd lucrări separate dar publicate la aceeaşi editură cu un titlu comun, pe lîngă titlurile individuale, apropiate ca tematică şi tipărite într-un format identic; ✧ b i b l i o t e c ă (5). ■ Aşa este, de pildă, *Colecţiunea Şaraga* apărută la Iaşi, după 1890, în 70 de numere. Fraţii Şaraga, librari şi editori, fac cunoscut, printr-un "avis", că "scopul nostru este de a da la lumină o colecţie de cărţi a *1 lĕu volumul* şi de a pune astfel în mîinile tuturor scrierile autorilor contemporani, înlocuind preţurile cele exorbitante cu un preţ moderat de tot. Aceste volume, în format potrivit, ca să poată ţine loc în orice bibliotecă, vor apărea regulat cîte două în fiecare lună". **C.** Şaraga este precursoare a *Bibliotecii pentru toţi* iniţiată în 1895 de librarul Carol Müller şi preluată în 1899 de Leon Alcalay. → şi EDITURĂ. **4.** (edit.) Culegere de scrieri literare, mai ales în versuri. Ex.: Alessandru Pelimon. *Faptele eroilorŭ, colecţiune de poesiĭ*. Bucureşti, 1857.

COLECŢIUNE DE POESIĬ

FAPTELE EROILORŬ,

CU ILUSTRAŢIE.

de

Alessandru Pelimon.

BUCURESTĬ.

Imprimeria Naţională a luĭ Iosif Romanow et Companie.

1857.

Al. Pelimon. *Faptele eroilor*, Bucureşti, 1857. Pagina de titlu

COLECŢIONAR (bibl.) → BIBLIOFIL (2).

COLEDNIC (edit.) Carte populară de prevestire a viitorului pe baza interpretării fenomenelor naturale din cursul sărbătorilor de iarnă.

COLEGIU 1. (presă) **C. de redacţie,** organ consultativ de pe lîngă redactorul-şef sau directorul unei publicaţii periodice; ✧ c o m i t e t d e r e d a c ţ i e. **2.** (edit.) **C. editorial,** organ consultativ pe lîngă conducerea unei edituri, alcătuit din specialişti.

COLIGAT (bibl.) **1.** Lucrare cuprinsă în acelaşi volum cu altele. **2.** Volum care reu-

nește mai multe lucrări cu conținut diferit; ◇ c o l l i g a t u m. → și MISCELANEU.

COLIȚĂ (poligr.) → FASCICULĂ (4).

COLLATIO (lat.; edit.) → COLAȚIONARE (1).

COLLIGATUM (lat.; bibl.) → COLIGAT.

COLOANĂ (poligr.) **1.** Fiecare dintre secțiunile verticale ale unei pagini de periodic, dicționar etc. despărțită de celelalte prin linii sau prin spații albe. || **c. exterioară, c.** din stînga a unei pagini impare sau cea din dreapta a unei pagini pare, situată la exteriorul paginii; **c. neîntreruptă, c.** compactă care ocupă întreaga lungime a unei pagini tipărite; **c. șchioapă, c.** mai scurtă decît celelalte. **2.** Rubrică de tabel, formular etc. cuprinsă între două linii sau între două spații albe, în care se înregistrează termenii de aceeași categorie. **3.** Ansamblu de cifre sau de alte semne dispuse pe aceeași verticală. **4. C. de zaț,** material tipografic cules în rînduri de lungime egală. De pe **c.z.** se dă prima corectură înainte ca materialul să fie paginat. → și ȘPALT (1).

COLOBLOC (poligr.) Procedeu de preparare a unui clișeu pentru tipar înalt, prin durificarea unei foi subțiri de gelatină preparată din trei straturi sensibilizate.

COLOFON 1. (bibl.; pal.) Text final la vechile mss. și tipărituri cuprinzînd titlul cărții, numele copistului sau tipografului, data cînd a fost scrisă sau imprimată, locul unde a fost lucrată etc.; ◇ c o l o p h o n. **2.** (edit.) Notă de la sfîrșitul unei lucrări tipărite incluzînd date în legătură cu editarea și imprimarea textului. → și CASETĂ TIPOGRAFICĂ. **3.** (graf.) Text pe o stampă chinezească, coreeană sau japoneză, conținînd informații asupra autorului, condițiile creării operei respective etc.

COLOGRAF (poligr.) Dispozitiv compus dintr-o placă gumată sau de gelatină și un rulou care servește la reproducerea scrierii de mînă fără a mai fi necesară presa de tipar.

COLOGRAFIE (poligr.) Procedeu de *tipar plan* la care prepararea clișeului se face pe o placă de sticlă acoperită cu un strat de gelatină bicromată expusă la lumină printr-un negativ fotografic al imaginii de reprodus. Părțile expuse se întăresc și devin receptive pentru cerneală, respingînd apa. Părțile neexpuse absorb apa și resping cerneala. Se obțin imagini cu o gradație foarte fină a semitonurilor; ◇ t i p a r c o l o g r a f i c. → și FOTOTIPIE.

COLONAJ (poligr.) Număr de coloane ocupate pe orizontală de un titlu, de un articol sau de un clișeu.

COLONCIFRĂ (COLONCIFRU) (poligr.) Cifră care indică numărul de ordine al paginii; ◇ c o l o n t i t l u m o r t. **C.** pot fi așezate în capul paginilor sau la piciorul lor, fie centrat față de lățimea rîndului, fie la marginile exterioare ale formatului de text. **C.** nu figurează pe paginile de gardă, de titlu și de titluri false, pe paginile a căror suprafață este în întregime ocupată de un tabel sau de un clișeu, pe paginile inițiale, atunci cînd **c.** se plasează în capul paginii, și pe paginile finale, cînd **c.** se așază la piciorul paginii, însă numărul acestor pagini se cuprinde în calculul volumului. De asemenea, nu se pun **c.** la planșe, ele avînd o numerotare specială. **C.** nu intră în oglinda paginilor și se culeg, de regulă, cu același corp și caracter ca și textul lucrării.

COLONEL (poligr.) Denumire tradițională pentru corpul de literă de șapte puncte tipografice; ◇ m i g n o n. → și CORP (1).

COLONELEMENTE (poligr.) Totalitatea indicațiilor în afara textului menite să înlesnească executarea corectă a operațiilor de paginare. **C.** includ: *coloncifrele*, *colontitlurile*, *norma* și *signatura*.

COLONPRINT (poligr.) Procedeu indirect de fotografiere și multiplicare în culori prin suprapunerea a trei imagini parțiale obținute pe principiul extraselor de culori.

COLONTITLU (poligr.) Rîndul separat de text, care se paginează deasupra formatului de text, cuprinzînd *coloncifra*, titlul lucrării (pe paginile din dreapta), părții sau capitolului și numele autorului (pe paginile din stînga); ◇ t i t l u d e c o l o a n ă. **C.** nu apare pe pagina de început a lucrării, a capitolelor, a părților și nici pe acelea ocupate în întregime de ilustrații sau tabele. || **c. cu urmărire, c.** alcătuit din primul și ultimul cuvînt al unei pagini de dicționar, culese în cap de coloană, pentru a înlesni găsirea cuvîntului căutat. → și LETRINĂ (2); **c. mort, c.** limitat la numărul de ordine al paginii; ◇ c o l o n c i f r ă; **c. viu, c.** care include toate indicațiile auxiliare de pe pagină enumerate mai sus.

COLOPHON (lat.; bibl.; pal.) → COLOFON.

COLORGRAF (poligr.) Aparat de selecţie electronică a culorilor destinat pregătirii formelor de tipar multicolor.
COLOTIPIE (poligr.) → FOTOTIPIE.
COLPORTAJ (edit.) **1.** Totalitatea mijloacelor de distribuire şi răspîndire a publicaţiilor. **2.** Comerţ ambulant de cărţi cu preţ scăzut, tipărite în tiraj mare şi tratînd teme variate pe înţelesul unor categorii largi de cititori.
COLPORTOR (edit.) **1.** Distribuitor de publicaţii. **2.** Negustor ambulant de cărţi. → şi LIBRAR, LIBRĂRIE.
COLŢ **1.** (poligr.) Element tipografic în unghi drept care completează liniile de alamă la executarea unui chenar. **2.** (leg.) Piesă metalică, uneori ornamentată, aplicată la colţurile unei cărţi pentru a le spori rezistenţa. → şi ECOINÇON.
COLŢAR (poligr.) **1.** Element tipografic de alamă sau de plumb care formează colţul unui chenar. || **c. casetat, c.** mărginit de linii alcătuind un patrulater. **2. C. de accidenţe,** galion cu o latură mobilă pentru a putea potrivi lăţimea necesară coloanei care se culege. **C.a.** este folosit la culegerea anunţurilor de dimensiuni mari şi la executarea lucrărilor tabelare. **3. C. de afişe,** galion format din două laturi de lemn în unghi drept, folosit la culesul afişelor mari.
COLŢIŞOR (presă) Articol scurt plasat în unul dintre colţurile paginii unui ziar, cu excepţia colţului din dreapta sus numit *fereastră.*
COLUMNATIO (lat.; pal.) Manieră de împodobire a primului rînd în actele medievale prin suprapunerea literelor în formă de coloană şi împletirea lor cu ornamente.
COMEMORARE (edit.) Omagiu. Ex.: *Comemorarea lui Eminescu.* În: "Convorbiri literare", 72, nr. 6—9, 1939, p. 731—1676.
COMENTARIU **1.** (edit.) Ansamblu de observaţii, interpretări, lămuriri şi aprecieri făcute la un text. Ex.: Neofit Ierodiaconul. *Comentar la Gramatica lui Teodor.* Bucureşti, 1768. **2.** (presă) Articol în care se face analiza unei probleme sau a unui eveniment de actualitate.
COMENTATOR (edit.; presă) Autor al unui *comentariu.*
COMICS (engl.; graf.) → BANDĂ DESENATĂ.
COMITET DE REDACŢIE (presă) → COLEGIU DE REDACŢIE.

COMP. (abrev.; red.) Prescurtare a trimiterii *compară cu,* prin care se recomandă cititorului să confrunte informaţiile dintr-o lucrare cu acelea cuprinse într-o lucrare semnalată prin referinţă bibliografică.
COMPACT (poligr.) Text cules strîns, cu litere înguste, fără spaţii mari între rînduri. Se caracterizează prin voumul mare de semne pe care îl cuprinde în raport cu spaţiul redus al paginii; ✧ c o m p r e s.
COMPACTARE (leg.) Legare de cărţi.
COMPACTOR (leg.) Legător de cărţi.
COMPARĂ CU (red.) → COMP.
COMPAS **1.** (pal.) → PUNCTORIUM. **2.** (poligr.) **C. de aur, c.** care indică raportul corect dintre lungimea şi lăţimea unui format de hîrtie, ale unei pagini de text sau ale unei forme tipografice.
COMPENDIU (edit.) Lucrare care include expunerea sintetică a unei probleme, a unui concept sau a principiilor unei discipline; ✧ c o n s p e c t (2), p r e s c u r t a r e (2). Ex.: G. Călinescu. *Istoria literaturii române. Compendiu.* Bucureşti, 1945. → şi SUMMULAE.
COMPILARE (COMPILAŢIE) (edit.) Utilizare de informaţii şi date culese din diverşi autori în vederea alcătuirii unei lucrări cu o parte neînsemnată de contribuţie personală.
COMPILATOR (edit.) Persoană care răspunde de conţinutul unei cărţi alcătuită dintr-o culegere de lucrări sau de părţi de lucrări ale unuia sau mai multor autori; ✧ a l c ă t u i t o r, c u l e g ă t o r (2).
COMPILAŢIE (edit.) **1.** Lucrare rezultată din informaţiile culese din mai multe surse **2.** → COMPILARE.
COMPLETARE **1.** (edit.) Adaos la un text sau la o lucrare. Ex.: Ion Roman. *Completări la "Bibliografia românească veche".* În: "Limba română", 14, nr. 6, 1965. **2.** (bibl.) **C. a colecţiilor,** serviciu de bibliotecă ce se îngrijeşte de îmbogăţirea şi împrospătarea fondului de documente cu noi achiziţii; ✧ c r e ş t e r e a c o l e c ţ i i l o r (1). **C.c.** se realizează prin cumpărare de la colectura bibliotecilor, librării şi anticariate, prin aplicarea legii depozitului legal, prin abonamente la periodice, prin schimburi şi transferuri de publicaţii, prin donaţii etc. **3.** (consv.) **C. a golurilor,** operaţie de întregire a suprafeţei suportului grafic care prezintă zone absente. Materialul de **c.** trebuie să aibă o compoziţie identică cu cea a suportului grafic. → şi FORMATOR DE FOI.

COMPOSUIT (lat.; graf.) → INVENIT.

COMPOZIŢIE TIPOGRAFICĂ (poligr.) Formă de tipar constituită din elementele ei componente: litere, albitură, linii, ornamente şi clişee; ◇ z a ţ. ● Prima **c.t.**, aceea a lui Gutenberg, alcătuia un zaţ compres, fără stări, titluri sau rubrici, urmînd modelul mss. Pentru a obţine rînduri pline, se foloseau ligaturi şi prescurtări. Culegerea se efectua strîns, cu un spaţiu de o treime de pătrişor, şi fără interlinii, pentru ca zaţul să capete continuitate. Se lăsau spaţii libere pentru iniţiale şi ornamente completate de mînă sau gravate în lemn.

COMPRES (poligr.) → COMPACT.

COMPTE RENDU (fr.; docum.) → DARE DE SEAMĂ.

COMPULSARE (docum.) Colectare şi examinare de documente şi informaţii.

COMPUT (cron.) Calcul cronologic efectuat pentru stabilirea calendarului şi sărbătorilor bisericeşti. Elementele computistice includ: *ciclurile pascale, crugul lunii* şi *al soarelui, epacta, indictonul, mîna anului, numărul de aur, temelia* etc.

COMUNICARE (docum.) **1.** Lucrare care conţine expunerea concisă a contribuţiei originale la soluţionarea unei probleme, adresată specialiştilor, susţinută într-o sesiune, într-un simpozion, colocviu sau într-un congres ştiinţific înainte de a fi publicată. **2.** (edit.) Publicaţie serială cu caracter ştiinţific. Ex.: *Comunicările Academiei*, Bucureşti, 1951—1958.

COMUNICAT (presă) Informare oficială sub formă de notă scurtă sau de expunere amănunţită asupra unui eveniment important de actualitate.

CONCEPT (red.) Primă redactare a unui text prin care se conturează ideile esenţiale ; ◇ b r u i o n, c i o r n ă, m i n u t ă.

CONCLUZIE 1. (red.) → ÎNCHEIERE. **2.** (poligr.) → TABEL (1).

CONDACARION (CONDACAR) (edit.) Carte bisericească ce cuprinde condacele (imnuri religioase) sărbătorilor din cursul unui an.

CONDEI (pal.) Denumire generică pentru un instrument de scris, confecţionat din trestie, lemn, plumb, fildeş, cretă, cărbune, pană de gîscă etc.

CONDICĂ 1. (dipl.) Grup de fascicule legate în formă de codex pe care sînt transcrise şi eventual traduse documentele originale ale unei mănăstiri, familii etc., colaţionate şi legalizate de logofeţie; ◇ c a t a s t i f, c a t a s t i h. ■ **C.** Mănăstirii Sărindar conţine peste 550 de documente, dintre care cel mai vechi datează de la 1472. Unele **c.** mănăstireşti cuprind desene şi miniaturi. Aşa este de pildă **c.** Mănăstirii Cotroceni, scrisă şi împodobită cu miniaturi fastuoase, între 1799—1806, de Dionisie Ecclesiarhul. **2.** (dipl.) Registru administrativ de însemnări şi evidenţă. Ex.: **C.** de venituri şi cheltuieli a vistieriei pe anii 1693—1703, la curtea lui Constantin Brîncoveanu. **3.** (edit.) Denumire purtată de unele scrieri vechi cu conţinut variat. Ex.: *Condica limbii rumâneşti alcătuită de dumnealui Iordache Golescul . . .* (1832), dicţionar al limbii române cu caracter enciclopedic (Mss. 844—850, B. A.) **4.** (edit.) Cod de legi. Ex.: *Pravilniceasca condică a lui Alexandru Ipsilante* (Bucureşti, 1780), primul cod civil greco-român.

CONDUCTOR (edit.) Ghid. Ex.: Nicolae Iorga. *Conductor istoric la bisericile din Bucureşti şi împrejurimile imediate*. Bucureşti, 1935; Dometiu Dogariu. *Conductor la întrebuinţarea "Noului Abecedar ilustrat"*. Braşov, 1891.

CONEXARE DE DOCUMENTE (docum.) Grupare a două sau mai multe documente care tratează aceeaşi problemă sau probleme asemănătoare.

CONF. (abrev.) → CONFER.

CONFER (lat.; red.) Trimitere comparativă ce semnalează un izvor cuprinzînd detalii în legătură cu o informaţie sau o idee la care se fac referiri. □ Abrev.: CF., CONF.

CONFERINŢĂ (docum.) Expunere făcută în public, pe o anumită temă, de obicei pe baza unui text scris.

CONJECTURĂ (edit.) Operaţie de îndreptare a unor cuvinte sau pasaje greşit transmise, cît şi de completare a lacunelor din text, pe bază de prezumţii deduse din comparaţia mss. şi din analiza particularităţilor de limbă şi de scriere, compoziţiei suportului grafic şi cernelii, filigranelor etc.; ◇ d i v i n a t i o.

CON LICENCIA (sp.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

CON LICENZA (it.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

CON PERMISO (sp.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

CONSCRIPTIO (lat.; dipl.) → CONSCRIPŢIE.

CONSCRIPŢIE (dipl.) Document feudal care cuprindea capacitatea economică a gospodăriilor, lista nominală a capilor de gospodărie, cît şi a tinerilor chemaţi să îndeplinească serviciul militar; ◇ c o n s c r i p t i o.

CONSERVARE (consv.) Totalitatea măsurilor avînd drept scop prelungirea vieţii documentelor, ca şi prevenirea degradării sau distrugerii lor. Protecţia implică un microclimat constant în spaţiile de depozitare, mobilier adecvat, manipulare şi transport în condiţii de deplină securitate, măsuri igienice şi profilactice etc. În afara tratamentului preventiv, c. poate include şi unul curativ, minor, menit să prelungească existenţa documentului respectiv şi să evite intervenţii ulterioare profunde.

CONSERVATOR (arhiv.; bibl.) Persoană însărcinată cu conducerea unei biblioteci, unei arhive, unei colecţii, unui muzeu etc.

CONSOLIDANT (consv.) Material, substanţă etc. folosite pentru a întări structura documentelor.

CONSOLIDARE (consv.) Totalitatea operaţiilor efectuate în vederea sporirii capacităţii de rezistenţă a documentelor la degradări provocate de diferiţi agenţi.

CONSPECT (docum.) **1.** Prezentare sintetică şi sistematică a datelor esenţiale ale unei lucrări. **C.** trebuie să respecte diviziunile lucrării studiate şi să semnaleze paginile din textul original delimitînd aceste diviziuni. **2.** (edit.) Tratare de ansamblu a unui subiect; ◇ c o m p e n d i u. Ex.: Vasile Gherman Pop. *Conspect asupra literaturii române şi scriitorilor ei de la început şi pînă astăzi, în ordine cronologică* (Bucureşti, 1875—1876), una dintre primele încercări de istorie literară la noi.

CONTAMINARE (edit.) Particularitate de transmitere a unui text constînd în substituirea, de către copist, a interpretărilor autentice prin altele, aflate pe marginea modelului său, luînd adnotările sau conjecturile unui copist anterior drept interpretări valabile; ◇ c o n t a m i n a t i o.

CONTAMINATIO (lat.; edit.) → CONTAMINARE.

CONTÉ (fr.; graf.) Creion gras descoperit de francezul Nicolas Jacques Conté (1755—1805).

CONTEXT 1. (red.) Totalitatea textului care precizează şi întregeşte înţelesul unui cuvînt, unui pasaj sau unui citat desprinse din el. **2.** (dipl.) Parte a *formularului diplomatic* cuprinzînd textul propriu-zis al actului respectiv. **C.** include *promulgaţia (promulgatio), intervenţia (interventio), naraţia (narratio), dispoziţia (dispositio), sancţiunea (sanctio)* şi *coroboraţia (corroboratio)*; ◇ c o n t e x t u s, t e x t (3).

CONTEXTUS (lat.) → CONTEXT (2).

CONTINUARE 1. (presă) Indicaţie care arată că celelalte părţi ale unui articol au apărut anterior. Termenul mai semnalează urmarea, în interiorul unui periodic, a unui text care începe pe prima pagină; ◇ u r m a r e. **2.** (red.) Semn grafic în formă de săgeată orientată cu vîrful în jos (↓) sau succesiunea punct — bară oblică — punct (./.), plasate sub ultimul rînd al unei pagini de ms. dactilografiat, pentru a arăta că textul pe pagina următoare se culege în continuare. **3.** (bibl.) Fond de publicaţii seriale care se cataloghează treptat şi provizoriu pe fişe speciale (de format 16×20 cm), pe măsură ce apare publicaţia.

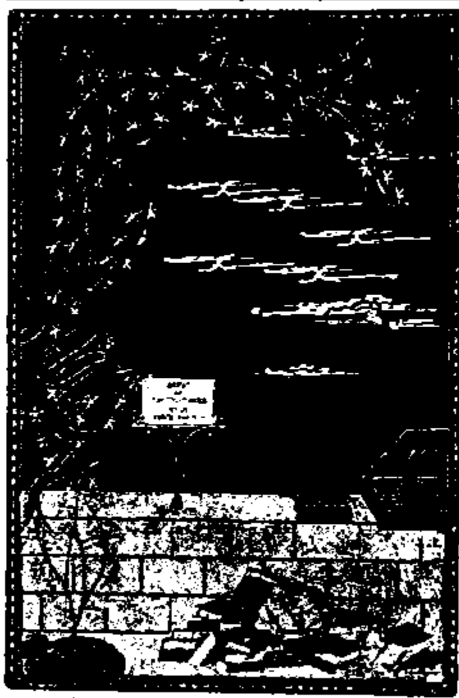
CONTRA (red.) Trimitere la lucrări care conţin idei şi informaţii opuse sau diferite de acelea ale autorului.

CONTRACT DE EDITARE (edit.) Document juridic de valorificare a dreptului de autor prin care creatorul unei opere literare, artistice sau ştiinţifice cedează unei instituţii specializate, numită editură, exerciţiul temporar şi exclusiv al dreptului de reproducere şi difuzare a lucrării în schimbul unei remuneraţii de autor. Prin **c.**, autorul este obligat să respecte condiţiile de predare a ms., să efectueze unele modificări, îndreptări, completări, prescurtări etc. solicitate de editură şi să corecteze şpalturile. La rîndul său, editura se obligă să publice lucrarea în condiţiile şi termenele stabilite şi să achite remuneraţia cuvenită autorului.

CONTRACTIO (lat.; pal.) → CONTRACŢIE.

CONTRACŢIE (pal.) Sistem de *prescurtare* care constă în scoaterea uneia sau mai multor litere din interiorul cuvîntului, păstrîndu-se doar începutul şi sfîrşitul acestuia. Suprimarea este marcată cu o liniuţă *(signus contractionis)* plasată deasupra cuvîntului (ex.: s̄ps. = *spiritus*). Deoarece copiştii din evul mediu foloseau frecvent **c.** în mss. religioase, sistemul a fost numit şi *nomina sacra*; ◇ c o n t r a c t i o.

CONTRAFACERE (consv.) **1.** Reproducere frauduloasă, prin imitaţie, a unui document, dîndu-l drept autentic. **2.** Document falsificat. → şi FALS.
CONTRAMARCĂ (filgr.) Filigran complementar, fixat de regulă în colţul de jos sau în centrul uneia dintre cele două jumătăţi ale *sitei-suport* a formei de fabricare a hîrtiei, care însoţea filigranul principal pentru a caracteriza mai bine producţia de hîrtie dintr-o anumită perioadă; ◇ f i l i g r a n s e c u n d a r. **C.** este de cele mai multe ori alcătuită din iniţiale unite reprezentînd numele proprietarului morii de hîrtie, al meşterului sau al locului unde se afla fabrica. Uneori, c. este redată printr-o imagine simbolică, cum este de pildă vulpea, semnul lui Hans Fuchs, coproprietar, alături de Johannes Benkner, al morii de hîrtie înfiinţată la Braşov în 1546.
CONTRAPAGINĂ (poligr.) → VERSO.
CONTRAPARTIU (poligr.) Matriţă preparată galvanoplastic în vederea reproducerii şi multiplicării unui clişeu.
CONTRAREVIZIE (poligr.) A doua revizie a unei tipărituri, făcută în coală. → şi TIPAR DE REVIZIE.
CONTRASIGILIU (sig.) Amprentă sigilară realizată cu *matricea* sigiliului mic sau cu inelul sigilar pe reversul sigiliului mare, pe căuş sau pe suport, în scopul sporirii autenticităţii.
CONTRATIP (poligr.) **1.** Negativ fotografic retuşat, obţinut de pe un negativ, pozitiv sau interpozitiv, care serveşte la executarea unui număr mai mare de copii pozitive cu un contrast mai bun; ◇ d u p l i c a t n e g a t i v, i n t e r n e g a t i v. **2.** Reproducerea în alb-negru a unui diapozitiv color.
CONTRATIPAR (poligr.) → TIPAR PE VERSO.
CONTRATIPARE (poligr.) Proces de prelucrare a *peliculei* prin care se obţin duplicate *(contratipe)* alb-negru sau color. **C.** se poate efectua fie prin procedeul reversibil (negativul de imagine este copiat pe o peliculă specială care este apoi prelucrată reversibil, obţinîndu-se direct duplicatul negativ), fie prin procedeul cu pozitiv intermediar (se realizează mai întîi o copie pozitivă intermediară după care se obţine duplicatul negativ).
CONTRATIPIE (poligr.) Procedeu de *retuşare* fotografică pe un negativ intermediar, pentru protejarea negativului principal.
CONTRATITLU (bibl.) Titlul comun al unei lucrări mai întinse sau al unei serii de mai multe volume apărute fiecare cu titlu individual. → şi PAGINĂ DE TITLU DUBLĂ.
CONTRIBUŢIE (edit.) Lucrare care aduce un nou aport la realizările anterioare în cercetarea unei probleme. Ex.: Daniela Poenaru. *Contribuţii la "Bibliografia românească veche"*. Tîrgovişte, 1973.
CONŢ (poligr.) Unitate de măsură a hîrtiei egală cu 24 de coli.
CONŢINUT (edit.) **1.** Ansamblu de idei, semnificaţii, mesaje, date şi informaţii cuprinse într-o lucrare; ◇ c u p r i n s (2). **2.** → CUPRINS (1).
CONVENŢIE (dipl.) → ACORD.
CONVOLUT (CONVOLUTĂ) (bibl.; edit.) **1.** Volum care întruneşte mai multe lucrări, editate iniţial separat, dar avînd acelaşi autor sau cuprinzînd materii înrudite. **2.** Grup de cărţi strînse la un loc într-o librărie sub un preţ de vînzare unic.
COORDONATOR (edit.) Persoană sub îndrumarea căreia se realizează o lucrare şi care poate fi sau nu autor ori coautor al acesteia.
COPERTARE (leg.) Operaţie de îmbrăcare a *blocului de carte* cu un înveliş protector de hîrtie groasă, carton, masă plastică etc., fixat manual sau mecanic prin lipire sau coasere de cotorul cărţii.
COPERTĂ (leg.) Îmbrăcăminte a *blocului de carte* confecţionată din hîrtie groasă, carton etc. **C.** poate fi formată dintr-o bucată întreagă de carton special sau din două părţi de carton *(tartajele)*, unite între ele printr-un cotor de pînză, peste care se caşerează hîrtie, pînză, piele, stofă, mătase sau alte materiale de legătorie. Pe **c.** se imprimă numele autorului şi titlul lucrării, precum şi ornamente sau ilustraţii. Aceleaşi date se trec şi pe cotorul cărţii. || **c. de gardă,** → FOAIE DE GARDĂ; **c. exterioară,** pagina întîi şi a patra a **c.**; **c. interioară,** a) → PAGINĂ DE TITLU; b) pagina a doua şi a treia a **c.**, adică versoul **c.** din faţă şi rectoul celei din spate; **c. interioară dublă,** → PAGINĂ DE TITLU DUBLĂ; **c. mută, c.** fără titlu, text şi ornamente; **c. vorbitoare, c.** ilustrată cu desene inspirate din conţinutul lucrării. → şi LEGĂTURĂ VORBI-

Copertă vorbitoare *(parlant)* realizata de legătorul francez Meunier, în sec. 19, pentru volumul *Bouquinistes des Quais de la Seine* de Octave Uzanne

TOARE. ● Codexurile se căptuşeau cu plăci de lemn cusute de cotor cu nervi de bou şi învelite în piele, protejată cu nituri de bronz sau împodobită cu ferecături şi pietre preţioase. Mss. de preţ aveau **c.** de fildeş. Pînă la începutul sec. 16, multe mss. aveau învelitori de pergament — aşa-numitele *legături moi* — care depăşeau cu mult laturile blocului, pentru a putea fi pliate. Sec. 16 a impus **c.** de lemn fixată de bloc cu ligamente de piele. Îmbrăcămintea de piele depăşea scoarţa de jur împrejur, astfel încît acoperea complet blocul de carte. Cu timpul, acest exces de piele începe să fie îndoit spre interior, formînd muchea şi *ainşlagul.* Astfel s-a ajuns la o formă a **c.** care în linii generale, este folosită şi astăzi. → şi LEGĂTURĂ, SCOARŢĂ.

COPIE 1. (bibl.; docum.; edit.; poligr.) Reproducere a unui original (text, desen etc.) executată în vederea multiplicării, folosind de regulă alte mijloace decît tiparul. Spre deosebire de **c.** executate de mînă sau la maşina de scris, care reproduc mai mult sau mai puţin exact originalul, **c.** fotografice, anastatice şi xerografiate redau modelul scris sau desenat cu fidelitate maximă. || **c. albastră, c.** realizată pe hîrtie ferogalică; **c. autografă, c.** ms. făcută chiar de autor de pe original; **c. dactilografiată, c.** obţinută la maşina de scris, întrebuinţîndu-se hîrtie carbon; **c. facsimilată,** → FACSIMIL; **c. fotografică,** a) → POZITIV FOTOGRAFIC; b) → FOTOCOPIE; **c. heliografică, c.** pe hîrtie heliografică după un desen executat pe un suport transparent; **c. ms., c.** de mînă efectuată după original sau după alt model; **c. pozitivă, c.** fotografică realizată cu ajutorul unui dispozitiv pentru fotografiere în culori sau pentru pregătirea formelor de tipar ofset şi adînc; **c. xerografiată,** → XEROCOPIE; **c. xerox,** → XEROCOPIE. **2.** (graf.) Imitaţie sau reproducere a unei lucrări originale (desen, gravură etc.) pe acelaşi material sau pe material diferit de al originalului.

COPIER (dipl.) Registru cu file subţiri în care se copiază acte, scrisori, operaţii contabile etc.

COPIERE (poligr.) **1.** Procedeu de reproducere a unei imagini fotografice obţinute pe un clişeu. || **c. prin contact, c.** prin suprapunerea celor două pelicule, negativă şi pozitivă, în timpul expunerii, emulsie peste emulsie, dimensiunile imaginii pozitive fiind egale cu cele ale negativului; **c. prin proiecţie, c.** prin care se realizează o micşorare sau o mărire a imaginii; **c. prin reflexie, c.** la care în locul unui clişeu fotografic se reproduce direct o imagine originală (text, desen etc.) netransparentă. **2.** Operaţie fotomecanică de pregătire a formelor de tipar constînd în reproducerea prin **c.** fotografică a imaginii pe suprafaţa unei plăci de metal, sticlă, material plastic etc. care va constitui forma. **3.** Murdărire a unei coli de hîrtie imprimată sau destinată imprimării prin contact cu o coală proaspăt tipărită; ◇ m a c u l a j, m a c u l a r e. Pentru evitarea **c.** se intercalează coli albe de maculatură între

cele imprimate sau se recurge la alte remedii cum sînt, de pildă, pulverizarea de praf anticopiativ, accelerarea uscării colilor tipărite prin folosirea cernelurilor concentrate etc.

COPIST (pal.) Persoană care odinioară copia mss. sau transcria şi chiar redacta diverse acte de cancelarie; ✧ s c r i b. ■ Numele multor **c.** de la noi au rămas necunoscute, însă lor li se datorește, în mare măsură, propăşirea limbii româneşti. Printre cei dintîi **c.** identificaţi se află Popa Grigore din Măhaci (localitate în apropiere de Turda) care a copiat, între 1580—1620, aşa-numitul *Codex Sturdzanus.*→ şi CALIGRAF, CALIGRAFIE.

COPYRIGHT (engl.; edit.) Drept legal exclusiv rezervat autorului sau editorului de a reproduce şi a vinde o publicaţie în alte ţări; ✧ d r e p t d e r e p r o d u c e r e ş i d i f u z a r e. Termenul figurează pe pagina de drepturi a publicaţiei, abreviat uneori cu sigla ©, fiind urmat de numele autorului sau editorului şi de anul primei ediţii

CORAN (edit.) Carte religioasă fundamentală a musulmanilor care conţine învăţăturile propovăduite de profetul Mahomed. **C.** este o culegere de principii religioase, juridice şi etice, de legende şi mituri etc. Scris în arabă de către discipolii lui Mahomed, pe cioburi de argilă, pe foi de palmier sau pe omoplaţi de cămilă, **C.** a fost redactat la jumătatea sec. 7, după moartea profetului, într-o versiune oficială.

CORECTARE A MANUSCRISULUI (edit.) → CORECTURĂ (1).

CORECTOR (poligr.) **1.** Persoană calificată care răspunde de lectura textului unei lucrări, în original şi în şpalt, în vederea depistării şi înlăturării erorilor, de comun acord cu autorul. || **c. urmăritor, c.** diferit de cel care a citit prima probă sau o probă anterioară. ● Ocupaţia de **c.** există cu mult înainte de inventarea tiparului. **C.** de mss. erau adevăraţi învăţaţi. La greci şi la romani, mss. copiate sau scrise după dictare de copişti deseori inculţi, cuprindeau numeroase greşeli care tebuiau îndreptate de un **c.** prin colaţionare. Uneori, acest **c.** adăuga şi note marginale conţinînd comentarii asupra textului. Odată cu apariţia tiparului, numărul greşelilor s-a micşorat, însă lipsa de cultură gramaticală a tipografilor a dus, destul de des, la pagini de erate egale ca volum cu paginile de text. ■ În istoria tiparului românesc, denumirea de **c.** este de asemenea foarte veche. Se întîlneşte în *Psaltirea* slavonă, tipărită la Cîmpulung în 1650: "... smerit ieromonah Dionisie Ecclesiarhul corector ...". Inochientie ieromonah a corectat *Liturghia* de la Bucureşti din 1680. În *Triodul* tipărit la Bucureşti în 1768 se cere iertare pentru "multe alunecături şi greşeli (...) prin citirea prubelor de noapte". Alte denumiri pentru **c.** erau acelea de *diortositor, îndreptoriul tiparelor* şi *probar*. Din prefaţa la *Pravoslavnica Mărturisire* (Buzău, 1691) se desprinde: "... virtos ajutoriu şi îndireptoriul mai grelelor cuvinte şi noime am avut pe dumnealui Constandin Cantacuzino biv vel stolnic ..." iar în *Ceaslovul* de la Rădăuţi (1745) este amintit "îndreptoriul tiparelor". În *Hrismos, adecă prorocie* (Iaşi, 1818) tradus din greceşte, semnează "... ierodiacon Grigorie, aşezătorul slovelor şi Dimitrie Antonovici, cel mai mic între prubari". **2. C. mecanic,** dispozitiv de fotocompoziţie prin intermediul căruia se taie rîndurile care conţin greşeli, înlocuindu-se cu cele corectate.

CORECTURĂ (edit.; poligr.) **1.** Operaţie de rectificare a greşelilor de fond şi de formă pe care le conţine un mss. original; ✧ c o r e c t a r e a m a n u s c r i s u l u i, c o r e c ţ i u n e, î n d r e p t a r e (1). Se urmăreşte atît o revizie de concept şi de stil cît şi îndreptarea ortografică, stabilirea punctuaţiei şi a unităţii scrierii notaţiilor şi abreviaţiilor, verificarea alcătuirii juste a tabelelor, verificarea trimiterilor la ilustraţii, numerotarea definitivă a textului şi anexelor, verificarea corespondenţei dintre titluri şi subtitluri cu rubricile şi cu cuprinsul etc. **2.** Operaţie tipografică de înlăturare a greşelilor strecurate într-o formă de tipar. **C.** cuprinde de regulă trei etape: a) *darea corecturii*, adică executarea unui tipar de corectură; b) *facerea corecturii*, constînd în notarea erorilor pe tiparul de corectură cu semne convenţionale; c) *scoaterea corecturii*, reprezentată de îndepărtarea erorilor semnalate prin intervenţii în zaţ sau pe film, conform notaţiei aflate pe proba de tipar. **C.** se repetă pînă cînd ultimul tipar de **c.**, fără greşeli, primeşte menţiunea *bun de tipar*, datată şi semnată. || **c. de autor (de editură), c.** diferită de cea tipografică, efectuată de autor sau traducător, prin care acesta modifică

materialul cules față de ms. original sau față de **c.** anterioară. Această intervenție este cerută de îndreptarea conținutului lucrării prin apariția de date noi sau prin constatarea de erori în ms.; **c. de editură,** → C. DE AUTOR; **c. încărcată,** probă de tipar care conține multe rectificări; ◊ p r o b ă î n c ă r c a t ă. **c. în pagină, c.** executată pe foile de probă luate de pe zațul fiecărei pagini; **c. în șpalt, c.** care se dă pe zațul cules în galioane, într-o coloană lungă, nepaginată; **3.** Probă de tipar pe care se notează erorile; ◊ p e r i e (2), t r a s. → și TIPAR DE CORECTURĂ. **4.** Mențiune făcută pe o probă de tipar cu ajutorul unor semne convenționale prin care se indică modificările de operat în proba de tipar următoare. → și SEMNE DE CORECTURĂ. **5.** Serviciu sau colectiv de persoane calificate care efectuează operația de depistare și de îndreptare a greșelilor de pe o formă de tipar.

CORECȚIUNE (edit.) → CORECTURĂ (1).

COREDACTOR (edit.) Redactor care răspunde, împreună cu alții, de realizarea și publicarea unei lucrări.

COREFERAT (docum.) Referat care reia și dezvoltă critic unele probleme dezbătute într-un referat principal alcătuit de un alt autor.

COREFERENT (docum.) Autor al unui *coreferat*.

CORESPONDENT (presă) Ziarist care transmite informații din altă localitate decît aceea a redacției.

CORESPONDENȚĂ 1. (edit.) Colecție de scrisori schimbate între două sau mai multe personalități literare, artistice, politice etc.; ◊ e p i s t o l a r (2). Ex.: Ion Ghica. *Scrisori către Vasile Alecsandri.* București, 1887. **2.** (presă) Informații transmise de un *corespondent* la redacția unei publicații periodice.

CORIDOR ÎNTRE RÎNDURI (poligr.) → CĂRARE ÎNTRE RÎNDURI.

CORNU (lat.; pal.) **1.** Extremitate a baghetei de lemn sau de os numită *umbilicus*, în jurul căreia se înfășura sulul de pergament sau de papirus. **C.** se confecționa din coarne sau din copite de animale. **2.** → UMBILICUS.

COROBORAȚIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, inclus în *context*, care enunță modalitățile de întărire a actului. De regulă, în **c.** se menționează numele martorilor și copistului, modul de validare etc. **C.** se întîlnește în actele de proprietate, în testamente și în donații; ◊ c o r r o b o r a t i o.

CORODARE 1. (graf.; poligr.) Procedeu de obținere a unui *clișeu* de gravură prin atacare cu acizi a contururilor unei imagini desenate direct sau transpus pe o placă metalică; ◊ e t u i r e. Porțiunile de placă ce nu se expun acțiunii acidului sînt acoperite cu un lac protector. **2.** (poligr.) Procedeu de pregătire a unei *forme de tipar* prin gravare chimică cu soluții de acid. Prin **c.,** porțiunile de placă atacate cu acid se adîncesc. Potrivit tehnicii de **c.** utilizate se pot obține clișee pentru tipar înalt — avînd părțile active la suprafață și cele neutre adîncite —, pentru tipar adînc — cu părțile imprimabile adîncite și cele neimprimabile la suprafață —, pentru tipar litografic și ofset — cu ambele suprafețe foarte puțin denivelate. **C.** pietrei litografice se efectuează prin ungere cu soluție de gumă arabică slab acidulată. Porțiunile astfel tratate rețin umezeala însă resping cerneala de pe suprafețele care nu sînt acoperite de imagine. Alteori, clișeele sînt corodate galvanic, într-o soluție electrolitică. **C.** electrolitică este folosită cu deosebire la clișeele pentru tipar înalt. Ca anod al băii galvanice se întrebuințează chiar placa gravată. În cursul procesului de **c.,** materialul desprins de pe clișeu se depune pe catod.

CORP 1. (poligr.) **C. de literă,** dimensiune a literei de tipar exprimată prin lungimea bazei literei perpendiculară pe grosime; ◊ c h e g l u (2) g r a d d e l i t e r ă. Mărimea unei litere este determinată de mărimea **c.** care se exprimă în *puncte tipografice*, fiecare punct fiind egal cu 0,376 mm (sau 0,351 mm pentru punctul tipografic englezesc). ● Cele mai vechi litere, turnate de Gutenberg, aveau dimensiunile caracterelor mss. Litera în care s-a cules textul *Bibliei cu 42 de rînduri* corespunde **c.** 20 de astăzi și a primit, cu timpul numele de *text*. Urmașii lui Gutenberg au diversificat gradația literelor și au turnat mai ales **c.** mici, ale căror denumiri tradiționale sînt uneori ușor de descifrat: *tertia* (**c.** 16) deoarece era al treilea **c.** ca mărime la vremea aceea; *cicero* (**c.** 12), cu care s-au imprimat epistolele lui Cicero; *corpus* (**c.** 10) folosit la tipărirea colecției de legi *Corpus juris*, denumit și *Garamond* după gravorul francez (sec. 16) cu același nume; *petit* (**c.** 8) deoarece era cel

Corp 6
Editură

Corp 8
Editură

Corp 10
Editură

Corp 12
Editură

Corp 14
Editură

Corp 16
Editură

Corp 24
Editură

Corp 28
Editură

Corp 36
Editură

Corp 48
EDITURĂ

Corp 60
EDITURĂ

Corpuri de literă

mai mic grad de literă cunoscut de vechii tipografi; *missal* (c. 48), *canon* (c. 36) şi *breviar* (c. 11), după titlurile cărţilor bisericeşti; *mittel* (c. 14), de mărime mijlocie; *microscop*, o literă minusculă creată de tipograful francez Henri Didot (1765—1852) etc. Cele mai utilizate **c.** sînt: **c.** 6 pentru tipărirea statisticilor şi a notelor în text; **c.** 8 pentru statistici, note în text şi lucrări de referinţă (dicţionare etc.); **c.** 9 pentru ziare şi reviste; **c.** 10 pentru textul de bază al publicaţiilor curente. Titlurile se culeg deseori cu *cicero* (c. 12). La imprimarea afişelor se întrebuinţează **c.** mari de la *dublucicero* (c. 24) pînă la *sabon* (c. 72). **2.** (edit.) → CORPUS (1).

CORPUS (lat.) **1.** (edit.) Culegere de texte din mai mulţi autori, colecţie de documente, legi, inscripţii etc. cu privire la un anumit subiect, domeniu sau la o anumită epocă; ◇ c o r p (2). Ex.: *Corpus Chronicarum Romaniae*, colecţie monumentală, începută în 1959, care cuprinde toate cronicile ţării; *Corpus iuris civilis* — operă de sistematizare a legislaţiei realizată în sec. 6 sub împăratul Justinian — include *Codex Justinianus*, *Digestele (Pandectele)*, *Novelele* şi *Instituţiile*. **2.** (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de zece puncte tipografice; ◇ g a r a m o n d (2). → şi CORP (1).

CORRIGENDA (lat.; edit.) → ERATĂ.

CORROBORATIO (lat.; dipl.) → COROBORAŢIE.

CORVINĂ (bibl.) Ms. care provine din Bibliotheca Corviniana, renumita colecţie a regelui Matei Corvin (1458—1490). ● La curtea sa funcţiona un atelier în care lucrau caligrafi, miniaturişti şi legători. La moartea regelui, biblioteca reunea în jur de 2 000 de volume miniate, în mare parte florentine. După cucerirea Ungariei de către turci, în 1541, Soliman II a transportat colecţia la Istanbul. În 1877, Abdulhamid II a restituit Ungariei ceea ce s-a mai păstrat din colecţie. Astăzi se cunosc circa 170 de **c.** răspîndite în diferite mari biblioteci din lume. **C.** se remarcă printr-o legătură specifică pe care se află imprimat un corb.

COSMOGRAFIE (edit.) Tratat de geografie universală şi astronomie. Ex.: *Cosmografia, adecă izvodirea lumii*, "care acum întîiu s-au scris româneşte (...) de Anatolie ierodiacon în oraşul Rîmnicului, 1774." (Ms. 1267, B. A.). De menţionat şi opera umanistului sas Johannes Honterus: *Ioannis Honter Coronensis Rudimentorum Cosmographiae* (Cracovia, 1530), retipărită în numeroase ediţii europene, unele versificate. Honterus exprimă, printre cei dintîi, ideea de unitate istorică şi geografică a celor trei ţări româneşti, arătînd, în versuri latine, că ţinuturile moesilor şi oraşele dacilor sînt stăpînite de moldoveni, de valahii transalpini şi de transilvăneni cu cele şapte cetăţi înconjurate de Carpaţi. → şi SPHAERA MUNDI.

COTARE (bibl.) Operaţie de stabilire a *cotei* pentru publicaţiile care intră într-o bibliotecă. Un sistem eficient de **c.** este acela în care cota topografică se stabileşte pentru fiecare titlu, astfel încît toate volumele şi exemplarele aceluiaşi titlu vor avea o singură cotă topografică.

COTĂ (bibl.) Combinaţie de semne grafice (cifre şi litere) prin care se precizează locul ocupat de un document într-o bibliotecă, formatul lui, precum şi fondul din care face parte. De pildă, **c.** P — II — 12316 semnalează prin P (periodic) — fondul, prin II — formatul şi prin 12316 — numărul de catalog. ‖ **c. topografică, c.** alcătuită după locul ocupat de document. **C.t.** este formată dintr-o cifră romană — care indică dulapul —, o literă majusculă a alfabetului latin — pentru raft — şi o cifră arabă — pentru locul ocupat în raft. **C.t.** apare în catalogul pe fişe în colţul din stînga, sus, al fişei şi pe ştampila de pe versoul foii de titlu, pe ex librisul lipit pe partea interioară a copertei, pe eticheta aplicată pe cotorul volumului, la 1,5 cm distanţă de marginea sa inferioară, sau în colţul din stînga, sus, al copertei în cazul publicaţiilor subţiri.

COTIDIAN (presă) Periodic care apare cel puţin patru zile pe săptămînă. ■ Cel dintîi **c.** din ţara noastră, "România", a văzut lumina tiparului la Bucureşti, la 20 dec. 1837.

COTOR (leg.) Partea laterală, din stînga, opusă muchiei, a unei cărţi, reprezentînd îndoiturile fasciculelor suprapuse şi cusute în ordinea numerică a paginilor. De **c.** se fixează coperta prin încleiere. La volumele legate, **c.** se rotunjeşte şi se acoperă cu o teacă de carton îmbrăcată în pînză sau în piele. Această îmbrăcăminte formează legătura dintre cele două scoarţe ale cărţii. ‖ **C. aurit, c.** pe care numele autorului, titlul lucrării, ornamentele etc. se imprimă cu foiţă de aur; **c. cu binduri, c.** cu nervuri relie-

Harta țării noastre în *Joannis Honter Coronensis Rudimentorum Cosmographiae*, Cracovia, 1530

fate orizontal. → și BIND; **c. neted, c.** plat, fără *binduri*.

COUPE-PAPIER (fr.) **1.** Cuțit de birou pentru tăiat hîrtie. **2.** (leg.) → GHILOTINĂ.

COVĂȚICĂ (sig.) → CĂUȘ.

CRACLARE (consv.) Fenomen de fisurare care apare în pelicula de culoare, în vernis sau în grund, ca efect al contractărilor și dilatărilor materialelor din compoziția stratului pictural sau a suportului sub influența agenților externi de degradare. Deseori, **c.** este rezultatul unor deficiențe tehnice: uscarea prea rapidă a liantului, amestecul de culori cu perioade de uscare diferite, excesul de ulei etc. La acestea se adaugă accidentele mecanice: lovituri, înfășurări ale pînzei în sens invers etc.

CRACLURI (consv.) Fisuri fine dezvoltate în stratul pictural prin fenomenul de *craclare*.

CRAIȘER (leg.) Foarfecă prevăzută cu cuțite circulare, folosită la croirea cartonului pentru lucrări de legătorie.

CRATIMĂ (red.) Semn ortografic, de forma unei liniuțe orizontale (-) mai scurtă decît *linia de pauză*, folosit pentru a marca rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte; ◇ l i n i u ț ă d e u n i r e ș i d e d e s p ă r ț i r e. Situații frecvente de utilizare a c: a) unirea cuvintelor care alcătuiesc o singură unitate accentuată sau sintactică (ex.: *scrie-mi*); b) scrierea unor cuvinte compuse ale căror elemente alcătuitoare mai păstrează o oarecare independență (ex.: *redactor-șef*); c) scrierea unor denumiri de localități sau nume proprii compuse din două sau mai multe cuvinte care formează o unitate aparte (ex.: *Alba-Iulia*, *Popescu-Vîlcea*); d) legarea ocazională a unor elemente (ex.: bibliografie *româno-maghiară*, dicționar *român-englez*); e) exprimarea unor relații de familie sau sociale, în unele formule tradiționale (ex.: *nevastă-mea*); f) marcarea unor cuvinte repetate sau rimate (ex.: *rînduri-rînduri*); g) ilustrarea cantității aproximative la numeralele alăturate (ex.: *trei-patru* pagini); h) exprimarea unui interval de timp sau o aproximație (ex.: *între orele*

10-12, de *trei-patru* ori); i) marcarea căderii unei vocale la cuvinte strîns legate între ele, primul terminîndu-se într-o vocală iar al doilea începînd tot cu o vocală, cu condiţia formării unei silabe între sunetele alăturate (ex.: *într-un* volum); j) despărţirea unui cuvînt în silabe, fie accidental sau pentru a le accentua, fie pentru a arăta grafic silabele din care este format.

CREDENŢIONAL (dipl.) Împuternicire. Ex.: **C.** eliberat de Cercul Electoral al Rodnei, comitatul Arad, prin care românii îşi autorizează delegaţii să decidă „asupra sorţii viitoare a neamului românesc din Transilvania" (7 nov. 1918).

CREION 1. (graf.) Instrument pentru scris şi desenat, cilindric sau paralelipipedic, confecţionat dintr-o mină de grafit sau din alt material, protejată sau nu de un înveliş de lemn. ‖ **c. de corectură, c.** fabricat dintr-o substanţă abrazivă şi folosit pentru corecturi pe piatră litografică. Cînd suprafaţa de corectat este mare se recurge la *cretă de corectură*, care este preparată din acelaşi material; **c. litografic, c.** preparat din săpun, ceară de albină, ulei şi negru de fum. **C.l.** este utilizat la executarea desenelor pe piatră litografică, pe placă de zinc sau pe hîrtie de transport. **2.** (graf.) Desen executat cu mină de grafit sau cu *conté*; ◇ desen în creion.

CRESTARE (leg.) Operaţie de subţiere locală a hîrtiei sau a cartonului în scopul îndoirii acestora. → şi RIŢUIRE.

CRESTOMAŢIE (edit.) Selecţie de texte din diferiţi autori din cadrul uneia sau mai multor literaturi, reprezentative pentru valoarea lor filologică, istorică, documentară etc.; ◇ analecte. Fragmentele, destinate mai ales învăţămîntului şi cercetării, sînt însoţite de note biobibliografice şi de comentarii lingvistice, filologice, istorice etc. Spre deosebire de *antologie*, profilată mai mult pe poezie, textele cuprinse într-o **c.** sînt de obicei în proză. Ex.: Moses Gaster. *Chrestomatie română*. Vol. 1—2. Leipzig—Bucureşti, 1891.

CREŞTERE A COLECŢIILOR (bibl.) **1.** → COMPLETARE (2). **2.** Publicaţie care oglindea periodic noile intrări în fondurile unei biblioteci. Ex.: *Creşterea colecţiilor*. Bucureşti, B.A., 1904—1942.

CRETARE (poligr.) Tratare a suprafeţei hîrtiei cu o peliculă de soluţie coloidală sau cu un pigment, în scopul obţinerii unei hîrtii speciale numită *cretată*.

CRETATĂ (poligr.) → CRETARE, HÎRTIE CRETATĂ.

CRETĂ (graf.; poligr.) Baton de calcar sau alt material, folosit în tehnica desenului. ‖ **c. de corectură,** → CREION DE CORECTURĂ; **c. litografică,** produs preparat din săpun, grăsime, ceară, răşină, şelac şi negru de fum, întrebuinţat la executarea desenelor pe piatră litografică sau pe o placă metalică (zinc, aluminiu etc.).

CRIBLÉ (fr.; graf.) **1.** Procedeu de gravură în relief pe metal practicată în sec. 15—16, în Germania şi în Franţa. După gravarea imaginii, suprafeţele mai întinse ale acesteia erau „ciuruite" cu un *poanson*. La imprimare pe hîrtie, porţiunile adîncite apăreau sub forma unor puncte albe, luminoase, pe fond negru. **2.** Stampă obţinută prin acest procedeu; ◇ gravură ciuruită, manière criblée.

Gravură în manieră *criblé* de un anonim german din sec. 15

CRINII ȚARINII (edit.) Carte monahală care conține o selecție de pasaje moral sentențioase din *Biblie*. Ex.: *Carte ce se chiiamă Crinii țarinii, sau Flori prea frumoase care s-au adunat din dumnezeiasca scriptură pentru mîntuirea sufletească* ... Ms. (2334, B.A.) din 1769.

CRIPTOGRAF (cript.) Aparat cu ajutorul căruia se cifrează sau se descifrează un text.

CRIPTOGRAFIE 1. Știința celor mai adecvate metode de asigurare a secretului unui text dat, prin folosirea unui limbaj cifrat sau convenit. ● Primul tratat de **c.**, intitulat *Polygraphiae*, a fost alcătuit, în 1499, în orașul german Spanheim, de călugărul benedictin Johann Trithemus. **2.** Scriere modificată convențional prin care se atribuie literelor și cifrelor alte semnificații decît cele obișnuite, în așa fel încît înțelesul mesajului să nu fie accesibil decît persoanelor aflate în posesia cheii sau cifrului. ■ Scrierea criptată chirilică s-a numit *filtă* în Țara Românească și *hiltă* în Moldova. **3.** → CRIPTOLOGIE.

CRIPTOGRAMĂ (cript.) Text cu semnificație secretă compus într-un limbaj cifrat.

CRIPTOLOGIE Disciplină care cercetează textele cifrate; ◇ criptografie (3).

CRIPTONIM (bibl.; cript.) Nume imaginar sau reprezentat prin inițiale și alte semne convenționale cu care un autor semnează o lucrare. Ex.: Ion Fără țară și (?) sînt două **c.** ale lui Octavian Goga.

CRISOGLIFIE (HRISOGLIFIE) (graf.) Procedeu de gravare cu aur.

CRISOGRAF (HRISOGRAF) (pal.) Caligraf care scria și decora mss. cu cerneală de aur.

CRISOGRAFIE (HRISOGRAFIE) (pal.) Arta de a scrie cu litere de aur; ◇ scriptio aurea.

CRISTAL (poligr.) → LITERĂ ALBĂ.

CRITICĂ (edit.) **1. C. a textelor (textuală, verbală)**, ansamblu de operații constînd în depistarea alterărilor involuntare și interpolărilor efectuate de copiști, avînd ca scop reconstituirea unui text transmis cu corupții. **C.t.** poate fi: a) **externă**, cînd are ca obiect istoria ms.; b) **internă**, cînd studiază conținutul textului în vederea stabilirii autenticității și paternității, îndepărtării erorilor etc. ● Istoria **c.t.** începe din antichitate. La Alexandria, Zenodot și Aristarh (sec. 3 î.e.n.) au dezvoltat o c. erudită, examinînd textele homerice. În Renaștere, interesul umanismului pentru cultura antică a dus la examinarea atentă și la compararea vechilor cópii mss. în scopul stabilirii textelor originale ce urmau să fie tipărite în ediții critice. → și FILOLOGIE (2), TEXTOLOGIE. **2.** Ansamblu de judecăți de valoare formulate în legătură cu manifestări concrete de literatură, știință, artă plastică, muzică, cinematografie etc. **3.** Tip de literatură specializată în analiza, interpretarea și aprecierea valorilor operelor literare, artistice, muzicale, științifice etc.

CROCHIU (graf.) Desen sumar, executat rapid, care nu reține decît trăsăturile esențiale, fără estompări, ale unei figuri, ale unui obiect, peisaj etc.; ◇ eboșă, schiță (4).

CROMATICĂ Arta preparării și folosirii culorilor.

CROMOALGRAFIE (poligr.) Procedeu de pregătire a unei forme de tipar plan multicolor, prin executarea manuală a imaginilor pe plăci de aluminiu.

CROMOCOLOGRAFIE (poligr.) Procedeu de tipar colografic în culori; ◇ cromocolotipie, cromoheliografie, cromoheliotipie.

CROMOCOLOTIPIE (poligr.) → CROMOCOLOGRAFIE.

CROMOFOTOGRAFIE (poligr.) **1.** Fotografie în culori. **2.** Procedeu de colorare manuală a unei imagini fotografice copiată pe hîrtie și înmuiată apoi în ulei pentru a căpăta transparență.

CROMOFOTOGRAVURĂ (poligr.) Fotogravură destinată imprimării policrome.

CROMOFOTOLITOGRAFIE (poligr.) Procedeu de pregătire a unei *forme de tipar plan litografic*, multicolor, și de multiplicare, prin reproducere fotografică, a imaginilor obținute pe această cale.

CROMOFOTOTIPIE (poligr.) Stampă executată în tipar multicolor, indiferent de procedeul de imprimare folosit, la care formele de tipar au fost pregătite cu ajutorul reproducerii fotomecanice.

CROMOHELIOGRAFIE (poligr.) → CROMOCOLOGRAFIE.

CROMOHELIOTIPIE (poligr.) → CROMOCOLOGRAFIE.

CROMOLITOGRAFIE (graf.; poligr.) **1.** Procedeu de *litografiere* în mai multe culori prin imprimări succesive. ● Tehnica, pusă la punct în 1819 de Aloys Senefelder, se folosește pentru executarea de stampe și hărți colorate. **2.** Stampa obținută prin acest procedeu; ◇ litocromografie.

CROMOTIPIE (poligr.) Denumire generică pentru toate procedeele de tipar în culori.
CROMOTIPOGRAFIE (poligr.) Denumire generică pentru toate procedeele de tipar înalt multicolor.
CROMOXILOGRAFIE (poligr.) Tipar înalt multicolor, executat cu clişee gravate în lemn.
CRONICAR (HRONICAR) **1.** (bibl.; edit.) Autor de *cronici* (**1**); ◇ l e t o p i s e ţ (2). ■ Cel dintîi **c.** în limba română este Grigore Ureche (circa 1590—1647). **2.** (presă) Redactor al unei *cronici* (2) dintr-o publicaţie periodică.
CRONICĂ (HRONIC) **1.** (edit.) Scriere cu caracter istoric în care evenimentele sînt consemnate în ordine strict cronologică; ◇ a n a l e (1), l e t o p i s e ţ (1) ■ Primele noastre **c.** cu autor cunoscut sînt cele moldoveneşti. Scrise în slavonă, ele datează toate din sec. 16. Macarie, episcop de Roman, a scris, la cererea lui Petru Rareş, o **c.** a Moldovei de la moartea lui Ştefan cel Mare (1504) pînă la începutul domniei lui Ştefan Rareş (1551). Drept model literar, Macarie foloseşte opera cronicarului bizantin Constantin Manase din prima parte a sec. 12. **C.** lui Macarie este continuată de ucenicii săi, Eftimie şi Azarie, care merg pînă la 1554 şi respectiv 1574. Cea dintîi **c.** în limba română o alcătuieşte Grigore Ureche în prima jumătate a sec. 17, cuprinzînd istoria Moldovei de la întemeiere (1359) pînă la Aron Vodă (1594). Spre deosebire de înaintaşi, care au descris evenimentele pe provincii, Dimitrie Cantemir înfăţişează în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, redactat între 1719—1722, istoria întregului teritoriu locuit de români, ca un proces unic de dezvoltare şi de continuitate etică şi politică a aceluiaşi popor. În 1959, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti a iniţiat editarea unei colecţii monumentale sub titlul *Corpus Chronicarum Romaniae*, care cuprinde toate **c.** ţării. **2.** (presă) Articol de periodic care comentează evenimente politice, sociale şi culturale de actualitate. **3.** (presă) Scurtă comunicare oficială privind modificări în componenţa guvernului, mişcări în corpul diplomatic etc.
CRONOGRAF (HRONOGRAF) (edit.) **1.** Repertoriu de istorie universală care încorporează întreaga tradiţie biblică, legende apocrife şi tradiţii populare. ● Alcătuite de călugări bizantini, **c.** începeau relatările cu crearea lumii şi legendele biblice şi continuau cu istoria popoarelor din antichitate pînă la vremea autorului. Începute în sec. 6 cu Malalas, **c.** au fost necontenit amplificate şi prelucrate pînă în sec. 17. Cel mai răspîndit a fost **c.** lui Manase (prima jumătate a sec. 12), scris în versuri. A fost tradus în slavă, în proză, şi a influenţat pe călugării cronicari moldoveni din sec. 16, Macarie şi Azarie. ■ Cel mai vechi **c.** cunoscut în limba română a fost compilat în 1620 de Mihail Moxa (sec. 16—17), călugăr la Mănăstirea Bistriţa. Cuprinde istoria lumii de la începuturile ei biblice pînă în 1489, constituind prima istorie universală scrisă în limba română. Acest **c.** este o prelucrare a mai multor izvoare — nu o simplă traducere a **c.** lui Manase — în care autorul a intercalat elemente autohtone. **C.** lui Moxa a fost publicat de Hasdeu în *Cuvente den bătrăni*. Altă ediţie, cu titlul *Hronograful lui Mihail Moxa*, a apărut în 1942, la Buzău. **2.** Autor de scrieri istorice.
CRONOGRAFIE (edit.) **1.** Scriere de *cronici* şi de *cronografe*. **2.** Totalitatea lucrărilor în care evenimentele şi faptele sînt prezentate în ordine cronologică.
CRONOGRAMĂ **1.** (poligr.) Dată a imprimării unei lucrări. **2.** (epigr.) Inscripţie, vers etc. în care unele litere, corespunzătoare cifrelor romane, indică o dată anumită. Ex.: SVCCVMbVnt p Vgna CIsLILIa gaLLI semnifică 1525, anul bătăliei de la Pavia.
CRONOLOGIE (HRONOLOGIE) **1.** Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu datarea evenimentelor istorice în vederea stabilirii succesiunii acestora, fixarea datei documentelor, studierea sistemelor de măsurare a timpului. **2.** Sistem de socotire a timpului. **3.** (edit.) Prezentare a unor fapte sau figuri istorice în ordinea succesiunii lor în timp. ■ Dosoftei a scris o **c.** în versuri a domnilor Moldovei, apărută mai întîi în *Molitvănic de-nţăles* (Iaşi, 1681) şi retipărită în *Parimiile preste an* (Iaşi, 1683). **4.** (presă) Articol recapitulativ prezentînd evenimentele referitoare la un anumit subiect în ordinea desfăşurării lor în timp.
CROŞETĂ (red.) → PARANTEZĂ DREAPTĂ.
CRUCE-AJUTĂ (dipl.) → INVOCAŢIE SIMBOLICĂ.
CRUG (cron.) Element computistic. **1. C. lunii,** perioadă de 19 ani, după care fazele lunare revin la aceleaşi date ale lunilor; ◇ c i c l u l u n a r. **C.l.** indică ordinea unui

an într-un ciclu de 19 ani şi corespunde *numărului de aur*, element cronologic occidental care începe însă cu trei ani mai tîrziu. **2. C. soarelui,** ciclu de 28 de ani după a cărui împlinire zilele săptămînii cad la aceleaşi date de lună; ✧ c i c l u s o l a r. **C.s.** a început la anul 9 e.n. pentru bizantini şi la anul 9 î.e.n. pentru occidentali.

CUADRAT (poligr.) → CVADRAT.

CUADRICROMIE (poligr.) → TETRACROMIE.

CUARTO (bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

CU BINECUVÎNTAREA (bibl.) Formulă prin care o autoritate laică (domnitor etc.) sau bisericească (mitropolit etc.) încuviinţa imprimarea unei cărţi vechi româneşti. Expresia figurează pe fila de titlu, în predoslovie sau în epilog; ✧ c u b l a g o s l o v e n i a. → şi BUN DE TIPAR.

CU BLAGOSLOVENIA (bibl.) → CU BINECUVÎNTAREA.

CU CHELTUIALA (bibl.) → CU PORUNCA ŞI CHELTUIALA, SUMPTIBUS.

CUFICĂ (pal.) Scriere caligrafică arabă, colţuroasă, a cărei dezvoltare a fost pusă de unii autori arabi în legătură cu localitatea Kufa, din sudul Irakului. **C.** s-a folosit de la începuturile islamului fiind rezervată aproape exclusiv scrierii *Coranului*. Iniţial ascuţită şi rigidă, ea avea să evolueze spre forme din ce în ce mai decorative.

CUIB (sig.) → CĂUŞ.

CUL-DE-LAMPE (fr.; graf.) **1.** Vinietă decorativă, care se poate înscrie aproximativ într-un triunghi, plasată la sfîrşit de capitol şi de carte; ✧ s f î r ş i t d e c a p i t o l. Acest gen de ornament a fost deosebit de frecvent în tipăriturile din sec. 18. **2.** Formă de compoziţie tipografică, specifică pentru *colofon*, ale cărei rînduri, descrescînd treptat, capătă înfăţişarea unei piramide răsturnate.

CULEGAR (CULEGĂU) (poligr.) Dispozitiv de lemn sau metal în care se aşază literele culese, albitura şi celelalte semne tipografice; ✧ v i n g a l a c. **C.** se foloseşte şi la alte operaţiuni cum este, de pildă, împărţirea materialului după executarea unei lucrări. Forma, dimensiunile şi elementele componente ale **c.** variază după scopul în care este utilizat. Există astfel **c.** pentru corecturi în care se aşază literele şi albitura necesară la scoaterea corecturilor din forma pusă în maşină, **c.** pentru tabele cu un număr mai mare de cursoare şi de pereţi despărţitori pentru culegerea simultană a mai multor coloane ale unui tabel etc. Un **c.** obişnuit are forma unei casete alungite, dreptunghiulare, avînd la unul dintre capete o latură mobilă montată pe un cursor pentru a fi deplasată pe placa **c.** şi fixată în poziţia dorită, cu ajutorul unui închizător. ● Primele **c.** erau lucrate din lemn de fag şi cuprindeau un singur rînd. Englezul Joseph Moxon, turnător de litere din sec. 17, a descris în lucrarea sa *Mechanick Exercises or the Doctrine of Handy-Works Applied to the Art of Printing* (1683), un **c.** metalic cu şase rînduri. ■ Într-un inventar al tipografiei de la Buzău, întocmit la **1846**, figurează trei ,,vinghelaţi", cu varianta ,,vingăloţi", cum erau numite **c.** la acea vreme.

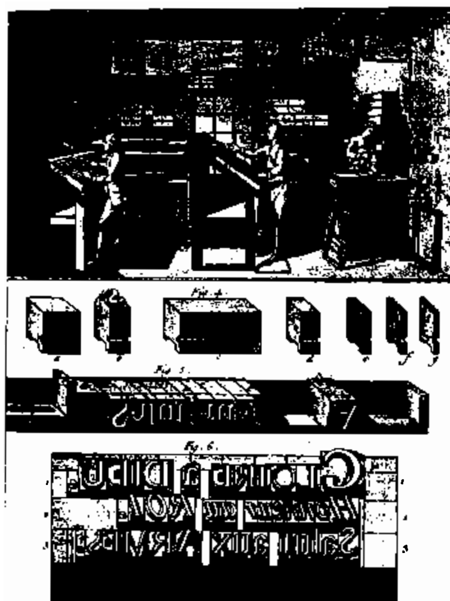
CULEGĂTOR 1. (poligr.) Lucrător tipograf specializat în tehnica *culesului manual*; ✧ z e ţ a r. El culge literele şi albitura, scoate corecturile şi împarte literele. ■ Odinioară **c.** era numit ,,aşezătorul slovelor" (ex.: În *Molitvelnic*, Iaşi, 1764), ,,aşezător de cuvinte" (ex.: În *Molitvenic*. Govora, 1635), ,,zăţariu" (ex.: În *Psaltire*. Iaşi, 1782) sau ,,jăţar" (ex.: În: *Tocmeala tipografilor* din **1747**, contract inclus de N. Iorga în *Scrisori şi zapise*. Bucureşti, 1926). **2.** (edit.) → COMPILATOR.

CULEGĂTORIE (poligr.) Atelier într-o întreprindere poligrafică destinat operaţiilor de *cules manual*; ✧ z e ţ ă r i e.

CULEGĂU (poligr.) → CULEGAR.

CULEGERE 1. (edit.) Lucrare în care sînt reunite selecţii din scrierile unuia sau mai multor autori, tratînd de obicei un subiect comun. **C.** de documente sau de texte literare, numite *antologii*, *crestomaţii* etc., au ca scop să reunească cele mai importante izvoare privitoare la o anumită problemă, la un anumit domeniu, cele mai reprezentative pagini dintr-un autor etc. **C.** poate fi formată şi din contribuţii originale omagiale publicate cu ocazia aniversării unei personalităţi pentru a alcătui un volum jubiliar *(omagiu, închinare, prinos* etc.) de materiale din acelaşi domeniu sau din domenii diferite *(mélanges)*. **2.** (edit.) Suită de exerciţii şi probleme pentru o anumită disciplină (matematică, fizică, gramatică etc.), destinată uzului didactic. **3.** (poligr.) → CULES.

CULES (CULEGERE) (poligr.) Operaţie de pregătire a unei forme de tipar constînd în strîngerea şi aşezarea elementelor tipăritoare (litere, semne, linii, ornamente şi clişee), completarea acestora cu albitură şi gruparea

Atelier de culegătorie, sec. 18

lor într-un bloc care va constitui forma; ◊ z e ţ u i r e, z e ţ u i t. **C.** se execută manual, mecanic, fotografic, electronic etc. || **c. dactilografic,** → DACTILOCULEGERE; **c. dublu,** → DUBLURĂ; **c. electronic, c.** efectuat cu ajutorul calculatoarelor electronice. Comenzile pentru turnarea sau expunerea literelor și albiturii și pentru împlinirea rîndurilor sînt înregistrate pe suport magnetic. → și FOTOCULEGERE; **c. manual, c.** făcut de zeţar care alege cu mîna literele din *casă* și le așază pe *culegar*. **C.m.** nu se mai aplică astăzi decît pentru unele titluri și iniţiale sau pentru tipărituri speciale; **c. mecanic, c.** executat cu ajutorul mașinilor, cele mai obișnuite fiind *linotipul* și *monotipul*; **c. plin, c.** fără spaţii între rînduri. → și MAȘINĂ DE CULES.

CUM GRATIA ET PRIVILEGIO (lat.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

CUM PERMISSU (lat.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

CUM PRIVILEGIIS (lat.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE (lat.; bibl.) Formulă care figurează pe foaia de titlu a cărţilor vechi certificînd aprobarea dată de o autoritate laică sau bisericească pentru imprimarea lucrării respective; ◊ a v e c p e r m i s s i o n, a v e c p r i v i l è g e e t a p p r o b a t i o n, c o n l i c e n c i a, c o n l i c e n z a, c o n p e r m i s o, c o n p r i v i l e g i o, c u m g r a t i a e t p r i v i l e g i o, c u m p e r m i s s u, c u m p r i v i l e g i i s, d e c o n s e n s u, i u s s u e t a u c t o r i t a t e, m i t p r i v i l e g i o, n o n s i n e p r i v i l e g i o. → și NIHIL OBSTAT.

CUNEATĂ (pal.) → CUNEIFORMĂ.

CUNEIFORMĂ (pal.) **1.** Scriere cu semne în formă de unghiuri (lat. *cuneus* „unghi") folosită de popoarele care au locuit în antichitate pe teritoriul cuprins între fluviile Tigru și Eufrat; ◊ c u n e a t ă. ● În întreaga istorie a **c.** materialul de scris a fost prin excelenţă argila, ușor de incizat cu ajutorul unui stilet confecţionat dintr-o tijă de trestie ascuţită la vîrf. Descifrarea **c.** a fost iniţiată de germanul Georg Friederich Grotenfend al cărui memoriu, *Praevia de cuneatis quas vocant inscriptionibus Persepolitanis legendis et explicandis relatio*, a fost prezentat, în 1802, la Academia de Ştiinţe din Göttingen. Cercetările au fost reluate, cîteva decenii mai tîrziu, de francezul E. Burnouf și de norvegianul Chr. Lassen. Progrese remarcabile pe calea descifrării s-au făcut prin studiile englezului Henry Rawlinson, care a descifrat și tradus în 1846 celebra inscripţie trilingvă de la Behistun (Iran). Spre sfîrșitul sec. 19, a devenit posibilă citirea diferitelor forme de **c.** în care erau scrise numeroasele limbi de pe acest teritoriu, locurile de seamă între acestea deţinîndu-le sumeriana, în sudul Mesopotamiei, și accadiana, (limbă semitică vorbită în nordul Mesopotamiei care includea două dialecte principale, babiloniana și asiriana). Spre sfîrșitul mileniului 3 î.e.n. sumeriana s-a stins, făcînd loc accadienei. Termenul de **c.** nu poate fi aplicat primelor stadii constituite de semne pictografice. Fazele de dezvoltare ale acestei scrieri (pictografică, ideografică și silabică) au putut fi reconstituite abia în sec. 20, pe baza descoperirii celor mai vechi tăbliţe sumeriene, la Uruk. Datarea lor, controversată încă, este cuprinsă între sfîrșitul mile-

Tăbliță asiro-babiloniană de argilă cu scriere cuneiformă

niului 4 și începutul mileniului 3. **2.** Literă a acestui sistem de scriere. → și SCRIERE.

CUPLAJ BIBLIOGRAFIC (bibl.; docum.) **1.** Metodă de stabilire a gradului de legătură semantică între două documente pe baza numărului de referințe bibliografice comune. **2.** Procedeu de indexare cu ajutorul numărului de referințe bibliografice comune în două documente.

CU PORUNCA ȘI CHELTUIALA (bibl.) Formulă pe cărțile vechi românești indicînd persoana (domnitor, mitropolit, boier etc.) care a finanțat editarea lucrării respective.

CUPRINDERE ÎN SCURT (edit.) → SINOPSIS (1).

CUPRINS (edit.) **1.** Listă cu titlurile diferitelor diviziuni ale unei lucrări, ordonate după locul în care încep în lucrare și cu menționarea ierarhiei lor; ◇ c o n ț i n u t (2), s u m a r (3), t a b l ă d e m a t e r i i. **C.** arată, pentru fiecare diviziune (parte, capitol etc.) numărul paginii la care începe. **C.** se culege cu literă mai mică decît textul și în general se paginează la sfîrșitul lucrării, începînd cu pagină nouă, fără soț. Cînd se paginează la începutul lucrării — cazul cărților englezești — **c.** se plasează după prefață. În vechile tipărituri românești **c.** figurează frecvent cu numele de *scară* și mai rar, de *pinax*. **2.** → CONȚINUT (1).

CUPROGRAVURĂ (graf.) Gravură pe placă de aramă.

CUPROTIPIE (poligr.) Procedeu de preparare a unui clișeu de tipar înalt folosindu-se o placă de aramă.

CUPURĂ (presă) Text (articol, anunț etc.) decupat dintr-o publicație periodică; ◇ t ă i e t u r ă d i n p r e s ă.

CURIALĂ (pal.) → SCRIERE CURIALĂ.

CURIER (presă) **1.** Rubrică de periodic rezervată dialogului cu cititorii asupra unor probleme diverse. → și POȘTA REDACȚIEI. **2.** Titlul unor publicații periodice cu conținut variat. Ex.: „Curier de ambe-sexe" (București, 1836—1847), „jurnal litterar" editat și redactat de I. Heliade-Rădulescu.

CURRIER DE AMBE SEXE

JURNAL LITTERAR.

ISTORIA PATRIEI.

Primul număr al *Curierului de ambe sexe* București, 1836

CURIOSA (lat.; bibl.) Colecţie de curiozităţi bibliofile, prin conţinut sau prin înfăţişare. Printre **c.** se numără cărţile prohibite, erotice sau cele care tratează subiecte bizare (ex.: Richard Payne Knight. *Le culte de Priape*. Bruxelles, 1883). Tot din această categorie fac parte şi volumele care se disting prin formate gigantice sau minuscule, ori prin alte caracteristici materiale, mai puţin obişnuite, cum este, de pildă, coperta metalică, din oţel polisat, montată cu şarniere şi buloane, pe care a realizat-o legătoarea franceză Marie-Jeanne Maudot, prin 1930, pentru *Prière à Dieu pour le bon usage des maladies*, de Blaise Pascal.

Legătură de Marie-Jeanne Maudot, sec. 20

CURRICULUM VITAE (lat.; docum.; red.) Memoriu asupra vieţii şi activităţii ştiinţifice a unui autor prezentate de el însuşi, în ordine cronologică.

CURS (edit.) **1.** Ciclu de lecţii sau prelegeri referitoare la un anumit domeniu de cunoştinţe predate în învăţămîntul superior. **2.** Volum tipărit sau multiplicat prin alte procedee (dactilografiere, litografiere, şapirografiere etc.) reunind un ciclu de lecţii sau prelegeri universitare. Ex.: Dan Simonescu. *Curs de teorie a bibliografiei*. Bucureşti, 1976.

CURSIVĂ **1.** (poligr.) Literă tipografică uşor înclinată spre dreapta după modelul scrisului de mînă; ◇ i t a l i c ă. Se imprimă în **c.**: a). titlurile publicaţiilor; b) numele operelor de artă (ex.: *Masa tăcerii* de Brâncuşi); c) cuvintele şi expresiile latineşti, inclusiv cele care se folosesc în note bibliografice (ex.: *idem*, *passim* etc.); d) numele latineşti în tratate de medicină, de ştiinţe naturale etc. pentru boli, plante, animale etc. sub care sînt cunoscute internaţional; e) cuvintele şi propoziţiile pe care autorul doreşte să le evidenţieze din punct de vedere logic sau stilistic; f) orice cuvînt sau expresie în limbă străină; g) cuvintele redate în mod deliberat cu ortografie viciată; h) observaţiile şi notele la început, mijloc sau sfîrşit de articol de periodic (ex.: *continuare*, *concluzii* etc.); i) adverbul *sic* între paranteze; j) literele alfabetului cînd se folosesc pentru a marca părţile unui paragraf, k) indicaţiile regizorale la piesele de teatru; l) literele şi cuvintele lipsă din epigrafe ori din alte texte şterse sau prescurtate. Literele şi cuvintele reconstituite se pun între paranteze. ● **C.** a fost creată de gravorul italian Francesco Griffi da Bologna, la sfîrşitul sec. 15 la cererea lui Aldus Manutius. → şi ALDINĂ (2). **2.** (pal.) → SCRIERE CURSIVĂ.

CUSTODE **1.** (bibl.) Bibliotecar de serviciu care asigură buna funcţionare a sălii de lectură supraveghind, îndrumînd şi efectuînd operaţiile de predare şi restituire a cărţilor, pentru şi de către cititori. **2.** (poligr.) Cuvînt sau o parte din cuvîntul cu care începe pagina următoare repetat în colţul din dreapta, sub ultimul rînd al fiecărei pagini anterioare; ◇ r e c l a m ă (2), s i g n a t u r ă (3). ● Deoarece codexurile nu aveau colontitlu, în locul numerotării se recurgea la **c.**, „paznic" al succesiunii fasciculelor: primul cuvînt al fasciculei următoare era repetat sub ultimul cuvînt al celei precedente. Urmînd modelul mss., vechii tipografi imprimau la sfîrşitul unei coli primul cuvînt cu care începea coala următoare. Iniţial, **c.** se tipărea doar la sfîrşit de

coală; cu timpul însă a ajuns să se repete pe fiecare pagină. Tăblițele de lut descoperite în Mesopotamia sînt de asemenea prevăzute cu **c.** Fiecare dintre ele are însemnat în colțul de jos primul cuvînt cu care începe tăblița următoare, pentru a asigura continuitatea textului.
CUTTERIZARE (bibl.) Sistem de cotare și așezare a publicațiilor în rafturi după conținut, conceput de bibliologul american C. A. Cutter (1837—1903). **C.** constă în ordonarea publicațiilor pe grupe de cunoștințe și, în cadrul fiecărui grup, în ordinea alfabetică a autorilor, folosindu-se în acest scop primele litere ale numelor care, combinate cu indicele de clasificare, dau *semnul de autor*.
CUVETTE (fr.; graf.) Bordură adîncită lăsată în hîrtie de marginile plăcii metalice la imprimarea unei gravuri (*acvaforte*, *burin* etc.); ◇ albie, bordură (3), platemark. Prin imprimări repetate, **c.** își pierde treptat conturul, ca urmare a aplatizării clișeului, indicație prețioasă că gravura respectivă face parte din ultimele exemplare trase. Nu de puține ori s-a recurs la trasarea unei **c.**, prin tipar sec, în jurul litografiilor, heligravurilor sau reproducerilor fotomecanice pentru a trece drept gravuri.
CUVINT 1. Unitate de bază a vocabularului unei limbi. || **c. caracteristic** (bibl.; docum.) → C.-CHEIE; **c. de ordine** (bibl.), **c.** care este primul factor determinant al locului unei notițe bibliografice în catalog. De obicei **c.o.**, scris cu majuscule, este primul **c.** al notiței bibliografice sau, dacă notița este prevăzută cu o vedetă, primul **c.** din vedetă. → și VEDETĂ; **c. parazitar** (edit.; pal.), **c.** de prisos intercalat într-un text fără a fi legat semantic de acesta. Apariția frecventă a **c.p.** în vechile mss. trebuie pusă pe seama distracției sau neglijenței copistului care a transcris textul în mod mecanic; **c. cheie (caracteristic)** (bibl.; docum.), **c.** sau sintagmă reprezentînd un concept unic, care servește la descrierea conținutului unui document, în vederea indexării acestuia; ◇ c.-vedetă (a), noțiune caracteristică, termen caracteristic. **C.c.** constituie termenul neprelucrat, așa cum a fost el extras din document și stă la baza vocabularului brut; **c.-matcă** (lex.), c.-titlu ce se află în fruntea unui articol de dicționar, lucrat pe cuiburi de cuvinte, sub care se grupează toate variantele, expresiile, uneori și derivatele sau compusele; **c.-titlu** (lex.), **c.** care constituie prima parte a unui articol de dicționar; ◇ c.-vedetă (b); **c.-vedetă** (bibl.; docum.; lex.) → a) C.-CHEIE; b) C.-TITLU. **2.** (edit.; red.) Prefață, introducere la o lucrare, de regulă în sintagmele *c. înainte*, *c. introductiv*, *c. către cititor*. **3.** (edit.) → CUVÎNTARE. **4.** (presă) Titlul unor publicații periodice cu conținut divers. Ex.: „Cuvîntul, revistă literară independentă". București, 1904—1906. **5.** (dipl.) **C. păstoresc** → PASTORALĂ.
CUVÎNTARE (edit.) Lucrare care conține un discurs ținut în public pe o anumită temă; ◇ cuvînt (3) ■ În literatura veche românească culegerile de **c.** sînt cunoscute sub diverse denumiri: *cuvinte*, *mărgăritare*, *împărțire de griu*, *puț*, *semințe* etc. În 1787 s-a tipărit la Rîmnic *Cuvintele fericitului părintelui nostru Dorotei*, „tălmăcite de pe limba cea proastă grecească și îndreptate de preasfințitul părinte Kir Filaret, episcopul Rîmnicului". În 1833, la Buzău, mitropolitul Grigorie a tradus din greacă *Puțul lui Ioan*, "cuprinzătoare de cuvinte ale sfîntului". În același an s-a tipărit tot la Buzău, o traducere a mitropolitului Grigore din **c.** lui Hrisostom, *Împărțire de griu*, „cuprinzătoare de învățătură de năravuri". Panegiricile erau numite *cuvînt la îngropăciune*, cînd se țineau la înmormîntări și *cuvînt de laudă*, pentru alte împrejurări.
CVADRAT (CUADRAT, QUADRAT) (poligr.) **1.** Unitate de măsură tipografică egală cu patru cicero sau cu 48 de puncte. Întregul material tipografic de culegere, ca și suprafața formelor de tipar compuse din acest material, se măsoară în **c.** întregi și în fracțiuni de **c.** (trei sferturi, jumătăți și cicero). **2.** Albitură de același corp ca și litera care se culege, avînd lungimea de 13,05 mm. **C.** se folosește la completarea spațiilor albe mai mari sau la culesul rîndurilor albe. || **c. fațetat**, albitură prevăzută cu o fațetă în formă de coadă de rîndunică, în care se fixează marginea unui clișeu sau a unei plăci de stereotipie. **C.f.** este folosit atît la fixarea clișeului cît și la formarea spațiului alb liber necesar în jurul clișeului.
CVADRICROMIE (poligr.) → TETRACROMIE.
CVARTO (bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.
CVER (poligr.) Ansamblu de linii orizontale dintr-un tabel sau dintr-un formular tabelar.
CZ (abrev.) → CLASIFICARE ZECIMALĂ.
CZU (abrev.) → CLASIFICARE ZECIMALĂ UNIVERSALĂ.

DACTILOCULEGERE (poligr.) Cules în care caracterele sînt bătute direct la o maşină de scris specială, pe hîrtie sau pe un suport translucid asemănător peliculei; ✧ c u l e s d a c t i l o g r a f i c.

DACTILOGRAF (red.) Persoană calificată care copiază texte la maşina de scris.

DACTILOGRAFIAT (red.) **1. Text d.**, text reprodus şi multiplicat la maşina de scris. **2.** → DACTILOGRAFIERE.

DACTILOGRAFIE (red.) Tehnica de a copia un text la maşina de scris.

DACTILOGRAFIERE (DACTILOGRAFIAT) (red.) Reproducerea şi multiplicarea unui text la maşina de scris. Iată cîteva reguli de **d.** a ms. original: a) hîrtia de aceeaşi calitate şi de acelaşi format, să aibă trasat conturul suprafeţei în care se încadrează ms., sub forma unui chenar; b) la rîndul cu care începe un alineat se lasă libere, în stînga, cinci bătăi, iar la referinţele care alcătuiesc listele bibliografice se procedează invers, adică primul rînd din alineat va avea 65 de bătăi şi următoarele 60; c) la tabla de materii şi listele de titluri, rîndurile care indică diviziunile de acelaşi grad încep pe aceeaşi verticală, cel mai mare grad din diviziune începînd cu 65 de semne, pentru fiecare dintre gradele următoare lăsîndu-se libere, succesiv cîte trei-patru bătăi; d) marginalele, bibliografia finală, tabelele şi explicaţiile la materialul ilustrativ se dactilografiază pe pagină separată; e) pentru texte şi semne care urmează să fie trecute cu mîna (formule, cuvinte şi pasaje în alt alfabet etc.) se lasă spaţiu liber; f) textul care urmează să se imprime în cursive, se subliniază continuu; g) textul în aldine (seminegre) se semnalează cu dublă subliniere continuă; h) pentru litere spaţiate se lasă intervale albe între litere (ex.: e d i t u r ă) sau se subliniază întrerupt (e d i t u r ă); i) în josul paginii se trece semnul de continuare a paginaţiei (↑ sau ·/·), mai ales la redactilografiere cînd pagina rebătută nu s-a completat, pentru a arăta că textul de pe pagina următoare se va culege în continuare. → şi PREZENTAREA MS. PENTRU TIPĂRIRE.

DACTILOGRAMĂ (red.) Text bătut la maşina de scris.

DAGHEROTIPIE (poligr.) **1.** Cel mai vechi procedeu de fotografiere pus la punct în 1838 de francezul Jacques-Mandé Daguerre. ■ În 1842, Colegiul Sfîntul Sava din Bucureşti a achiziţionat primul aparat de **d.** cunoscut şi folosit la noi în ţară. Cel dintîi atelier de **d.** s-a deschis la Bucureşti, în 1843, sub numele de *Wilhemina Priz*. **2.** Imagine fotografică obţinută prin acest procedeu.

DAMASCHINAJ (artă) Procedeu de ornamentare constînd în încrustarea unor fire de aur sau de argint într-un obiect din metal.

DAMASCHINĂ (edit.) Culegere de cuvîntări religioase.

DARE 1. (poligr.) **D. a cernelii,** operaţie de alimentare precum şi de reglare şi control a aparatelor de cerneală în timpul procesului de imprimare, în vederea realizării unei uniformităţi depline a tiparelor executate. **2.** (poligr.) **D. a corecturii,** → CORECTURĂ (2). **3.** (docum.) **D. de seamă,** referat asupra unei activităţi într-o anumită perioadă; ✧ c o m p t e r e n d u. Ex.: Aurel Sacerdo-

ţeanu. *Dare de seamă despre Arhivele Statului*. Bucureşti, 1940. Extras din „Revista Arhivelor", 4, nr. 1, 1940.

DASIA (gr.; pal.) Denumirea grecească a *spiritului aspru*, semn diacritic al scrierii chirilice româneşti.

DATARE (cron.; pal.) Operaţie de stabilire a datei probabile a unui text ms. sau tipărit, pe baza studiului caracteristicilor externe (hîrtie, filigran, cerneală, grafie, ornamentaţie, legătură) şi interne (limbă, stil etc.), care ar putea furniza informaţii asupra anului sau perioadei cînd textul respectiv a fost elaborat.

DATAT (cron.; pal.) **Text d.**, text care poartă o dată de elaborare sau de publicare, ori căruia i s-a stabilit data ca sigură prin diferite procedee de *datare*.

DATĂ **1.** (cron.; dipl.) Element al *formularului diplomatic* inclus în *eschatocol*, cuprinzînd locul unde şi timpul cînd s-a redactat actul. În majoritatea documentelor româneşti vechi, indicarea anului se face după vechiul comput bizantin, anul calculat de la facerea lumii. Cele două componente ale **d.**, topografică şi cronologică, sînt de obicei exprimate în slavonă. **2.** (edit.) **D. de copyright, d.** de înregistrare a dreptului de autor. **3.** (poligr.) **D. de imprimare, d.** la care s-a tipărit lucrarea, trecută în caseta tipografică cu menţionarea începerii şi încheierii tipăririi sau primirii aprobării pentru *bun de tipar*; ◇ c r o n o g r a m ă (1). **4.** (edit.) **D. de publicare, d.** la care lucrarea a fost încheiată şi poate fi difuzată. **D.p.** este imprimată pe foaia de titlu şi uneori pe copertă. → şi AN (2).

DATE (bibl.) **1. D. de apariţie,** indicaţii cu privire la editarea unei lucrări, înregistrate în *adresa bibliografică*: locul de publicare, numele editorului, data de publicare, locul de imprimare şi numele tipografului etc.; ◇ d a t e e d i t o r i a l e. → şi NOTĂ TEHNOREDACŢIONALĂ. **2. D. editoriale,** → DATE DE APARIŢIE.

DATUM (lat.; dipl.) Termen care introduce formula de datare a documentelor latine medievale; ◇ a c t u m.

DATUM UT SUPRA (lat.; dipl.) Formulă finală în documentele latine medievale prin care se precizează că data a fost înregistrată la începutul actului; ◇ a c t u m u t s u p r a.

DĂLTIŢĂ (graf.) Instrument din oţel dur, cu tăişul drept sau curb, ori redus la un singur vîrf, cu sau fără mîner, folosit la lucrări de gravare în lemn, metal sau alte materiale, ca şi la lucrări de corectare a plăcilor de stereotipie şi a fondurilor executate prin alte procedee; ◇ b u r i n (1), s t i h e l.

DECADA CĂRŢII (edit.) Perioadă de zece zile închinate cărţii şi activităţii editoriale, în care au loc expoziţii de carte cu vînzare, întîlniri ale cititorilor cu scriitorii etc.

DECALC (graf.) Copie pe *hîrtie de calc* a unui desen original.

DECALCARE (graf.) Transpunere a unui desen original cu ajutorul *hîrtiei de calc* pe un alt suport.

DECALCOMANIE (poligr.) **1.** Procedeu de ornamentare a unei suprafeţe de sticlă, ceramică etc., prin transportul unei imagini pe o hîrtie specială folosită ca suport provizoriu. Desprinderea imaginii de pe suportul provizoriu se obţine prin umezire sau prin încălzire. **2.** Imagine obţinută prin acest procedeu; ◇ m e t a c r o m i e.

DECODAJ (DECODARE, DECODIFICARE) (docum.) Descifrare a unui mesaj alcătuit pe baza unui cod.

DECOLORARE (consv.) Fenomen care constă în schimbarea nuanţei cernelurilor, culorilor sau hîrtiei, provocată de agenţi externi (umiditate, lumină, aer poluat etc.) şi interni (substanţe din componenţa cernelurilor şi hîrtiei).

DE CONSENSU (lat.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

DECRET (DECRETUM) (dipl.) Act prin care se stabilesc dispoziţii obligatorii, de la organul suprem al puterii de stat.

DECRETUM (lat.; dipl.) → DECRET.

DEDICAŢIE (bibl.) Text omagial la începutul unei cărţi prin care autorul închină lucrarea unei anumite persoane; ◇ î n c h i n a r e (2) ‖ **d. autografă, d.** scrisă şi iscălită de autor pe o lucrare a sa în semn de omagiu sau afecţiune. ● **D.a.** înnobilează cartea şi totodată oferă date importante despre provenienţa şi proprietarul ei. Odinioară, **d.** era adresată de regulă unui protector, iar textul era amplu şi căpăta deseori caracter ditirambic. În evul mediu, **d.** unei compoziţii poetice lua uneori forma unei strofe finale numită *envoi*.

DE EXEMPLU (red.) Locuţiune servind ca indicaţie de introducere a unei lucrări etc., care poate ilustra o afirmaţie făcută în text; ◇ e x e m p l i g r a t i a (abrev. **e.g.**), v e r b i g r a t i a. □ Abrev. EX.

DEFTER (tc.; dipl.) Condică, registru. → şi ANATEFTER.

lui Păstorel în amintirea cuvintelor ministeriale dela Ciurea cu dragoste Octavian Goga

OCTAVIAN GOGA

Cântece fără Țară

Dedicație autografă a lui Octavian Goga pentru Al. O. Teodoreanu

DEGRADARE (consv.) Proces de deteriorare a documentelor sub acțiunea factorilor fizico-chimici (lumină, praf, temperatură ridicată sau scăzută, umiditate, aciditate etc.), biologici (microorganisme, bacterii, ciuperci, insecte etc.) și mecanici (manipulare neglijentă, ruperi etc.). **D.** se combate prin măsuri de *conservare* și prin lucrări de *restaurare*.

DEL. (abrev.) → DELINEAVIT.

DELEATUR (lat.; red.) Semn de corectură prin care se indică suprimarea unor litere sau cuvinte greșite.

DELERE (lat.; edit.) Operație din cadrul *emendației* constînd în suprimarea de cuvinte și pasaje care aparțin vreunui adnotator (ϑ) sau copist și nu autorului.

DE L'IMPRIMERIE DE (fr.; bibl.) → IMPRIMÉ.

DELIN. (abrev.) → DELINEAVIT.

DELINEAVIT (lat.; graf.) Termen ce figurează de obicei abreviat în colțul din stînga, jos, al unei gravuri alături de numele artistului care a desenat compoziția; ✧ d e s c r i p s i t, d e s i g n a v i t (abrev. d e s i g n.), e f f i g i a v i t (abrev. e f f i g.), f i g u r a v i t (abrev. f i g.). Formula mai este folosită cînd desenul — adesea copia unei picturi celebre — a fost executat de un artist intermediar, special pentru gravor. □ Abrev.: DEL., DELIN.

DEMOTICA (pal.) Veche scriere cursivă egipteană, apărută spre sfîrșitul sec. 7 î.e.n. ● Numită **d.** „populară" de către Herodot, această scriere derivată din *hieratica* administrativă, s-a impus ca o scriere curentă timp de aproape un mileniu, *hieroglifele* fiind utilizate aproape exclusiv la inscripții lapidare iar hieratica, în opere religioase. **D.** era folosită pentru scrierea contractelor, textelor juridice, documentelor administrative, dar și a multor opere literare.

DEPEȘĂ (presă) → TELEGRAMĂ DE PRESĂ.

DEPLIERE (consv.) Operație de netezire a îndoiturilor apărute la hîrtie, ca urmare a unor șocuri mecanice. Metoda cea mai simplă de **d.** constă în umezirea îndoiturilor, aplicarea peste acestea a unei hîrtii de filtru și trecerea deasupra a unui fier de călcat încălzit.

DEPOZIT LEGAL (bibl.) Exemplare din publicațiile pe care tipografiile sau editurile sînt obligate prin lege să le predea gratuit bibliotecilor mari nominalizate, pentru completarea fondurilor. Formula **d.l.** figurează de obicei pe foaia de drepturi a publicației, însoțită de numărul decretului și de anul emiterii acestuia. ● Primul **d.l.** a fost institut în 1537 de regele Francisc I care a ordonat tuturor imprimeriilor franceze să remită bibliotecii regale un exemplar din fiecare tipăritură. ■ Începuturile d.l. la români le aflăm într-un zapis de pe la 1800, care venea în sprijinul bibliotecii de la Socola: „iar spre împodobirea și bunul nume al acestei biblioteci, nici unul dintre negustori nu va aduce în pămîntul acesta carte nouă și de curînd ieșită la lumină, pînă nu va da una dintr-însele să se pue în biblioteca aceasta de obște; iar de va fi carte mare și de mult preț, atunci i se va da prețul de jumătate". Regulamentul din 1840 pentru funcționarea Bibliotecii Centrale din Iași, înființată în 1835, prevedea că „autorii scriirilor nouă vor fi datori să depună în biblioteca publică cîte cinci exemplare din uvrajurile tipărite" iar regulamentul din 1851, al acelelași biblioteci, cerea „autoriilor, editoriilor și redactoriilor, gazetelor și altor scrieri periodice, să dea cîte șase exemplare gratuit". În „Măsurile pentru cenzură" tipărite în „Monitorul oficial", nr. 47, din 15 oct. 1883, art. 7 dispunea: „Editorul, autorul și tipograful sînt datori a depune la secretariatul Statului un exemplar din cartea ce se va tipări, cinci la biblioteca națională de la Sfîntul Sava din București și două la biblioteca școalei din Craiova".

DES. (abrev.) → DESINIT.

DESCIFRARE (cript.) Operaţie de a transpune în limba curentă un text în limbaj secret fără a poseda chela cifrului.

DESCOMPUNERE A CULORILOR (poligr.) Operaţie fotomecanică de extragere dintr-o imagine colorată a celor trei culori fundamentale — galben, magenta (purpuriu), chyan (albastru azuriu) —, în vederea preparării de clişee separate pentru fiecare dintre cele trei culori.

DESCOPERIRE (edit.) → TÎLC.

DESCRIERE 1. (bibl.) **D. bibliografică,** ansamblu de date bibliografice care înregistrează şi identifică o publicaţie sau părţi ale unei publicaţii; ◇ notă (notiţă) bibliografică. În linii mari, **d.b.** cuprinde elementele foii de titlu a publicaţiei: autorul, titlul, subtitlul, traducătorul, ediţia, volumul, locul, editura, anul apariţiei, paginaţia, instituţia sub ale cărei auspicii apare lucrarea, colecţia, seria etc. Datele furnizate incomplet de publicaţie, sînt adăugate în paranteze drepte. Datele în limbi sau alfabete străine pot fi traduse sau transliterate, cu excepţia limbilor de circulaţie internaţională. **D.b.** este completată adesea cu observaţii şi scurte informaţii suplimentare privind particularităţile editoriale ale publicaţiei. || **d. analitică, d.** a cuprinsului cărţii (prefaţă, capitole, anexe etc.), a unui studiu dintr-o culegere sau a unui articol dintr-un periodic, indicîndu-se în ce publicaţie şi la ce pagină se găseşte studiul sau articolul respectiv; **d. auxiliară (secundară), d.** care repetă, sub o altă vedetă, toate sau o parte din informaţiile menţionate în descrierea principală; **d. centralizată, d.** în comun a lucrărilor în mai multe volume, a colecţiilor, seriilor publicaţiilor periodice etc. **D.c.** poate fi *complementară*, de *trimitere* şi *informativă*; **d. complementară, d.** auxiliară care completează capacitatea de informare a catalogului alfabetic prin faptul că aceeaşi lucrare poate fi căutată în mai multe locuri, după cum beneficiarul a reţinut sau este interesat numai de anumite caracteristici ale lucrării. **D.c.** se întocmeşte pentru: a) autor, traducător, compilator, culegător, editor, redactor, adnotator, ilustrator, localitate etc., cu vedetă complementară la nume de persoane fizice, de colectivităţi sau de denumiri geografice; b) titlu, pentru o lucrare descrisă la un autor nemenţionat şi pe copertă sau menţionat în altă parte decît foaia de titlu şi copertă sau determinat din alte izvoare decît documentul descris; c) culegere descrisă la compilator; d) dicţionar sau enciclopedie descrisă în principal la numele autorului; e) orice lucrare descrisă în principal la autorul ei, cînd titlul este un alt mijloc important de identificare, cu vedetă complementară de titlu; **d. de trimitere, d.** care conduce de la forme de nume şi titluri neacceptate ca vedetă la o formă a lor unică, acceptată ca vedetă (ex.: numele lui Heliade-Rădulescu apare în diversele ediţii ale operelor sale: I. Eliad, I. Eliade R., I. Heliade R., Heliade Radoulescu, Ion Heliade etc. Pentru vedetă a fost aleasă forma stabilită de lucrările de istorie literară, HELIADE-RĂDULESCU, ION. Toate celelalte forme vor figura în *fişe* de *trimitere*, care vor îndruma către forma selectată ca vedetă unitară). Există şi **d. de t.** speciale, numite şi *trimiteri încrucişate*, care arată că informaţia căutată poate fi găsită şi la o altă formă de vedetă — mai ales în cazul colectivităţilor sau publicaţiilor seriale care şi-au schimbat numele; **d. individuală, d.** a fiecărei unităţi tipografice: volum dintr-o lucrare în mai multe tomuri sau al unei publicaţii în continuare etc.; **d. informativă, d.** auxiliară care furnizează informaţia că anumite documente care poartă titluri generice (hotărîri, rapoarte, ordine, decizii, directive, dări de seamă etc.) se găsesc catalogate la denumirea instituţiei sau colectivităţii care le-a elaborat; **d. principală, d.** cuprinzînd toate datele esenţiale necesare pentru identificarea şi localizarea documentului. **D.p.** conţine **d.** completă cu toate datele bibliografice necesare identificării documentului; **d. secundară,** → D. AUXILIARĂ. **2.** (edit.) Lucrare monografică cu caracter ştiinţific. Ex.: Ion Heliade-Rădulescu. *Descrierea Europei după tractatul din Paris.* Paris, 1856.

DESCRIPSIT (lat.; graf.) → DELINEAVIT.

DESCRIPTOR (docum.) Cuvînt-cheie selectat prin eliminarea problemelor semantice (sinonimie, polisemie, omonimie), utilizabil într-un tezaur; ◇ termen descriptor. Pentru a deveni **d.,** un termen trebuie să aibă frecvenţă mare în lucrările de specialitate ca şi în cererile de regăsire a informaţiilor, să corespundă ca formulare modulul de exprimare a specialiştilor domeniului respectiv etc.

DESEN (graf.) Reprezentare grafică de forme, prin linii, contururi şi umbre, comportînd sau nu reliefări colorate, executată pe diverse suporturi (hîrtie, carton, pergament etc.) cu creion, cărbune, tuş etc. || **d. artistic, d.** care reprezintă o interpretare a subiectului potrivit unei anumite viziuni plastice; **d. cartografic, d.** care reproduce configuraţia unei regiuni geografice sau a unei suprafeţe de teren cu toate formele de relief şi cu toate elementele naturale şi artificiale ale terenului cu ajutorul curbelor de nivel, haşurilor etc; **d. geometric, d**, care redă proporţiile geometrice ale unui obiect; **d. industrial (tehnic), d.** linear care înfăţişează convenţional instalaţii industriale sau părţi componente ale acestora; **d. în cărbune,** → CĂRBUNE (2); **d. în creion,** → CREION (2); **d. linear, d.** executat în linii sau în puncte, cu sau fără haşuri pentru tonurile de umbră. Se recomandă ca **d.l.** original să fie făcut la dimensiuni mai mari decît cel care urmează să figureze în carte. Prin micşorare la reproducere, micile neregularităţi ale liniilor dispar şi compoziţia cîştigă în calitate. Reproducerea **d.l.** se face de obicei prin clişee zincografice; **d. tehnic** → D. INDUSTRIAL.

DESENATOR (graf.) Autor al unui *desen.*

DESIDERATA (lat.; bibl.) Publicaţiile absente dintr-o bibliotecă, propuse de cititori pentru achiziţionare. În registrul de **d.** pus la dispoziţia cititorilor, se trec nu numai propuneri pentru procurarea cărţilor care lipsesc, dar şi diferite alte sugestii legate de o mai bună organizare a serviciului şi de funcţionarea bibliotecii.

DESIG. (abrev.) → DELINEAVIT.

DESIGN (engl.; graf.) Disiplină de sinteză care urmăreşte îmbinarea utilului cu frumosul în realizarea produselor şi echipamentelor industriale, expresie a unităţii între ştiinţă, tehnică şi artă. Tot în domeniul **d.** intră amenajarea ambianţei de muncă şi viaţă, grafica publicitară etc.

DESIGNAVIT (lat.; graf.) → DELINEAVIT.

DESINIT (lat.; pal.) Termen folosit de copişti pentru a semnala încheierea unui ms. ☐ Abrev. DES.

DESPUIERE (bibl.; red.) Operaţie de extragere a tuturor datelor din cuprinsul unei publicaţii; ✧ e x c e r p t a r e. Există şi **d.** parţiale, limitate la scoaterea acelor elemente care privesc un anumit domeniu sau o anumita temă.

DETERIOR (lat.; edit.; pal.) Ms. vechi copiat neglijent, fără rigurozitate filologică, în scopuri comerciale. → şi RECENTIOR.

DEVELOPARE (poligr.) Proces prin care imaginea latentă a unei plăci, a unui film sau a unei hîrtii fotografice devine vizibilă sub acţiunea unei soluţii speciale numită *revelator*; ✧ r e v e l a r e.

DEVIZĂ (her.; sig.) Inscripţie pe o stemă, sigiliu etc. exprimînd concis o maximă, o idee călăuzitoare, o formulă de credinţă etc. ● Numeroase **d.** figurează pe emblemele tipografice şi editoriale, ca şi pe ex librisuri. Ex.: *Fortuna opes auffere, non animum potest* „Soarta poate să lovească bogăţii, dar nu poate vătăma sufletul", **d.** lui Henri Estienne (1470—1520), tipograf şi editor francez.

DE VÎNZARE LA (bibl.) Formulă pe foaia de titlu a cărţilor vechi indicînd numele persoanei (librar, comisionar, editor, tipograf etc.) de la care se putea procura lucrarea respectivă; ✧ e n d é p ô t c h e z, e n d é p o s i t o e n c a s a d e, e n v e n t a e n c a s a d e, e n v e n t e c h e z, i n d e r B u c h h a n d l u n g, i n K o m m i s s i o n, i n V e r t r i e b d u r c h, K o m m i s s i o n v e r l a g v o n, o n s a l e a t, s e h a l l a r à e n, z u f i n d e n b e i.

DEZACIDIFICARE A HÎRTIEI (consv.) Tratament chimic aplicat documentelor în vederea combaterii *acidităţii* hîrtiei şi asigurării stabilităţii ei. → şi NEUTRALIZARE A HÎRTIEI.

DEZINFECŢIE A DOCUMENTELOR (consv.) Tratament fizic sau chimic aplicat documentelor pentru distrugerea microorganismelor.

DIAC (dipl.; pal.) → GRĂMĂTIC.

DIACRITIC (red.) → SEMN (1).

DIAFANIE (poligr.) **1.** Procedeu de tipărire cu cerneluri transparente imprimate pe un suport de asemenea transparent (celofan, celuloid etc.); ✧ d i a f a n o g r a f i e, t i p a r t r a n s p a r e n t. **2.** Produsul obţinut prin acest procedeu.

DIAFANOGRAFIE → DIAFANIE (1).

DIAFILM (bibl.) Film fotografic cuprinzînd o succesiune de *diapozitive* pe o temă dată, care poate fi proiectat pe un ecran.

DIAGLIPTICĂ (gl.) Arta de a grava pietre preţioase şi semipreţioase în adîncime.

DIAGRAMĂ 1. (red.) Reprezentare grafică, prin liniatură, a relației funcționale a unor mărimi. Spre deosebire de *grafic*, **d.** este o reprezentare de mai mare precizie. Într-o lucrare, **d.** se numerotează separat, iar menționarea lor în text se face prin numerele respective. **2.** (poligr.) Schemă de distribuire a unei compoziții tipografice.

DIALOG (edit.) Operă literară, filozofică etc. în formă de conversație între două personaje, în cadrul căreia se expun idei pe o anumită temă. Ex.: Petru Maior. *Dialog pentru începutul limbei române între nepot și unchi*. Buda, 1819.

DIAMANT (poligr.) Denumire tradițională pentru corpul de literă de patru puncte tipografice. → și CORP (1).

DIAPOZITIV (bibl.; poligr.) Pozitiv fotografic copiat pe un suport transparent în vederea proiectării imaginii pe un ecran cu ajutorul *diascopului*. Acest pozitiv se obține fie prin copierea imaginii fotografice de pe un negativ, fie direct în cazul cînd fotografierea s-a făcut pe film reversibil. În poligrafie, **d.** servesc la pregătirea formelor rotoheliografice și la tipar *ofset* (pentru toate procedeele pozitive de copiere sau ca fază intermediară la lucrările de retușare).

DIAPROIECTOR 1. (bibl.) → DIASCOP. **2.** (consv.) Aparat folosit în *microfotografie* pentru iluminarea prin transmisiune a obiectului de fotografiat.

DIASCOP (bibl.) Aparat de proiecție prin transparență a *diapozitivelor* și *diafilmelor*; ◊ diaproiector (1).

DIATĂ (dipl.) Veche denumire a *testamentului* scris, constînd dintr-un act ce cuprindea expresia ultimei voințe. Alteori testamentul purta numele generic de *carte*, *izvod*, *scrisoare*, *zapis*.

DIATECĂ (bibl.) **1.** Colecție organizată de *diapozitive* și de *diafilme*. **2.** Spațiu special amenajat pentru păstrarea diapozitivelor și diafilmelor.

DIAVIZOR (bibl.) Dispozitiv de vizionare a imaginii *diapozitivului* prin intermediul unei lentile, cu sau fără sursă proprie de iluminare.

DIAZOCOPIE (consv.) Copie a unui document original obținută prin *diazografie*.

DIAZOGRAFIE (consv.) Procedeu de reproducere fotografică a unui document original prin folosirea unui film ce constă dintr-o folie de acetat de celuloză care are incorporat un colorant sensibil la lumină. Imaginea se formează prin expunerea peliculei la lumină ultravioletă și developată apoi în vapori de amoniac.

DICTAFON (red.) Aparat pentru înregistrarea vorbirii în vederea dactilografierii ulterioare a textului.

DICTARE (red). Pronunțare rară și deslușită a unui text în scopul înregistrării acestuia în scris.

DICȚIONAR 1. (lex.) Lucrare de referință cu caracter lexicografic care codifică lexicul unui sistem lingvistic. Ordinea alfabetică este principiul cel mai frecvent de clasificare a intrărilor în toate tipurile de dicționare, cu excepția celor *onomasiologice* unde termenii sînt de regulă grupați pe materii. || **d. alfabetic,** tip de **d.** în care termenii sînt orînduiți în succesiunea literelor unui alfabet; **d. bilingv, d.** care dă echivalența unităților lexicale într-o altă limbă; **d. biografic, d.** în care sînt prezentate date privind viața și activitatea personalităților științifice, politice și culturale, dintr-una sau mai multe țări; ◊ Who's Who. Ex.: Dimitrie R. Rosetti. *Dicționarul contimporanilor din România (1800—1898)*. București, 1898; **d. cronologic, d.** care înregistrează cuvintele în ordinea corespunzătoare primelor atestări. Ex.: D. Messner. *Dictionnaire chronologique de la langue espagnole*. Heidelberg, 1978; **d. de abrevieri, d.** care înregistrează prescurtările convenționale din unul sau mai multe domenii. Ex.: C. Popa și A. Bantaș. *Culegere de abrevieri în limba engleză*. București, 1978; **d. de antonime, d.** care redă relațiile structurale între cuvinte cu sensul opus. Ex.: M. Bucă și O. Vințeler. *Dicționar de antonime*. București, 1974; **d. de argou, d.** care cuprinde numai elementele lexicale caracteristice unui grup social determinat, de pildă, cel al delincvenților, care folosesc cuvinte din limba comună cu sensuri ascunse. ■ Prima listă de termeni argotici românești se întîlnește în publicația satirică *Coarnele lui Nichipercea*, editată de N. T. Orășanu, în 1860; **d. de buzunar, d.** portabil, de format mic. Denumirea este uneori derutantă; astfel, **d.** german *Taschenwörterbuch* nu are dimensiunile potrivite pentru

buzunar. Ex.: J. A. Vaillant. *Vocabular purtăreţ rumânesc-franţozesc şi franţozesc-rumânesc.* Bucureşti, 1839; **d. de citate, d.** conţinînd fragmente semnificative din autori celebri. Ex.: B. Marian. *Dicţionar de citate şi locuţiuni străine.* Bucureşti, 1916; **d. de frecvenţă, d.** cu caracter statistic, bazat pe frecvenţa termenilor în vorbirea individuală sau colectivă. Ex.: Alphonse Juilland ş.a. *Frequency Dictionary of Romanian Words:* London—Hague—Paris, 1965; **d. de limbă, d.** care, spre deosebire de enciclopedii, conţine un repertoriu de semne lingvistice a căror natură (pronunţare, grafie şi caracteristici gramaticale), sens, valori de folosire şi relaţii paradigmatice sau sintagmatice cu alte elemente ale lexicului sînt explicate printr-o metalimbă; **d. de maxime, d.** care include maxime, sentinţe, aforisme etc. ■ Primul **d.** românesc de acest gen este *Dicţionăraşul inimei*, publicat de Theodor Codrescu în 1851, la Iaşi; **d. de neologisme, d.** de cuvinte nou create sau împrumutate din alte limbi. ■ Prima listă de neologisme se află în „Scară a numerelor şi cuvintelor streine tălmăcitoare", anexă la *Istoria ieroglifică* (1703—1705) a lui Dimitrie Cantemir. În 1961, Florin Marcu şi Constant Maneca au publicat cel dintîi **d. de n.** pentru limba română; **d. de omonime, d.** de cuvinte asemănătoare ca formă şi pronunţare însă diferite ca sens şi origine. ■ Primul **d. de o.** românesc figurează ca apendice la *Condica limbii rumâneşti* (Mss. 844—850, B.A.) de Iordache Golescu: „Cuvinte ce se aseamănă dar la înţelegere au deosebire"; **d. de proverbe, d.** sintagmatic care include o culegere din proverbele şi zicătorile unui popor. ■ Remarcabilă este culegerea în zece vol. *Proverbele românilor* (Bucureşti, 1895—1903), alcătuită de A. Zanne; **d. de regionalisme, d.** care înregistrează variantele regionale ale unei limbi. De obicei, asemenea **d.** sînt de fapt glosare care fac parte din alte lucrări (atlase lingvistice, monografii asupra dialectelor şi obiceiurilor locale etc.); **d. de rime, d.** invers *sui-generis.* ■ Primul **d. de r.** românesc, rămas în ms., este *Rimario moldavo* de Gheorghe Asachi; **d. de sinonime, d.** care redă relaţiile structurale între cuvintele diferite ca formă dar asemănătoare sau apropiate ca sens. ■ Cel dintîi **d. de s.** românesc este *Vocabularul de quateva Vorbe synonyme* (Bucureşti, 1867), alcătuit de C. Canella. În 1982, a apărut *Dicţionar de sinonime al limbii române* de Luiza şi Mircea Seche; **d. de terminologie, d.** care grupează cuvintele folosite cu sensuri speciale într-un anumit domeniu. Ex: Gh. Constantinescu-Dobridor. *Mic dicţionar de terminologie lingvistică.* Bucureşti, 1980; **d. enciclopedic,** tip de **d.** hibrid care combină descrierea enciclopedică cu cea lingvistică. Ex.: I.A. Candrea şi Gh. Adamescu. *Dicţionar enciclopedic ilustrat „Cartea Românească".* Bucureşti, 1926—1931; **d. etimologic, d.** care explică originea cuvintelor, urmărindu-se uneori şi evoluţia formală a unui semnificant de-a lungul secolelor. ■ Primul **d.** cu referiri etimologice la limba română este „Scară a numerelor şi cuvintelor streine tălmăcitoare", în *Istoria ieroglifică* (1703—1705) a lui Dimitrie Cantemir. Alexandru Cihac a publicat, între 1870—1879, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, în două voi.; **d. explicativ, d.** general care explică termenii dînd definiţiile acestora şi clasificările corespunzătoare de obicei în aceeaşi limbă. ■ Cel dintîi **d.e.** general al limbii române, tipărit, este *Dictionaru romano-francesu* (Bucureşti, 1870), redactat de Ion Costinescu în două voi., ca **d.** monolingv, în ciuda titlului; **d. frazeologic, d.** de regulă bilingv care tratează cuvintele în context. Ex.: Adrian Nicolescu ş.a. *Dicţionar frazeologic englez-român.* Bucureşti, 1967; **d. ideologic, d.** de concepte, reunind în grupuri omogene cuvinte privitoare la relaţia cu o idee determinată; **d. invers, d.** în care ordinea alfabetică se aplică finalului cuvintelor şi nu începutului acestora. Asemenea **d.** prezintă un catalog de cuvinte fără indicaţii şi fără echivalenţi în alte limbi. **D.i.** se utilizează pentru studii de formarea cuvintelor, pentru rime etc. Ex.: *Dicţionar invers.* Bucureşti, Institutul de Lingvistică, 1957; **d. istoric,** tip de **d.** semasiologic care stabileşte o ordine genetică şi evolutivă în sensul şi în folosirea cuvintelor **D.i.** prezintă evoluţia cuvintelor de-a lungul secolelor prin intermediul citatelor de texte aparţinînd unor epoci diferite; **d. monolingv (unilingv), d.** al unei singure limbi, în opoziţie cu *plurilingv*; **d. multilingv, d.** plurilingv care oferă posibilitatea de traducere a semnificanţilor în mai mult de două limbi; **d. normativ,** tip de **d.** cu caracter prescriptiv cum sînt, de pildă, **d.** de pronunţie, ortografie, orto-

DICTIONARU

ROMANO-FRANCESU

LUCRAT DUPE DICȚIONARUL ACADEMIEI FRANCESE

NAPOLEONE LANDAIS

ȘI ALTE DICTIONARE LATINE, ITALIANE etc.

de

ION COSTINESCU

Aprobată de Eforia școalelorŭ.

BUCURESCI

LIBRARIA PARȚII JOANIȚIU & COMP.

No. 27. — Strada Lipscani No. — 7.

Ion Costinescu, *Dictionaru Romano-Francesu*, București, 1870

epice, academice etc.; **d. onomasiologic**, tip de **d.** în care se pleacă de la concepte și materii determinate, indicînd semnificanții lingvistice care le corespund; **d. onomastic, d.** etimologic care include antroponime și toponime. **D.o.** explică originea, sigură sau posibilă a numelor proprii Ex.: N. A. Constantinescu. *Dicționar onomastic românesc*. București, 1963: → și ONOMASTICON; **d. ortoepic, d.** normativ care informează asupra pronunției corecte a unui cuvînt; **d. ortografic, d.** normativ care indică grafia corectă a unui cuvînt și variantele sale posibile. Ex.: *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române.* București, Institutul de Lingvistică, 1982; **d. plurilingv (poliglot), d.** care dă echivalenții unităților lexicale în alte limbi. **D.p.** sînt *bilingve* și *multilingve*. Ex.: *Dicționar tehnic poliglot — română, rusă, engleză, germană, franceză, maghiară*. București, 1963; **d. poliglot,** → D. PLURILINGV; **d. semasiologic,** tip de **d.** care pornește de la semnificant pentru a reda conținuturi. Majoritatea **d.s.** își prezintă materia în ordine alfabetică; **d. sintagmatic,** tip de **d.** care tratează cuvintele în context: frazeologii, citate, construcții gramaticale etc.; **d. tehnic, d.** care grupează termenii cu sensuri speciale, de regulă pentru industrie dar și pentru alte domenii ale științei. ■ Partea a doua a lexiconului italian-român alcătuit de stolnicul Constantin Cantacuzino, pe la anul 1700, conține prima încercare de **d.** de termeni științifici (geografici în cazul de față). Primul **d.** de științe naturale românesc este *Vocabularium pertinens ad Tria Regna Naturae*, ms. al lui Gheorghe Șincai. În 1840, Teodor Stamati, întemeietorul primului laborator de fizică experimentală, a publicat *Disionăraș de cuvinte tehnice*. Prin 1865, Petre Ispirescu a strîns 118 cuvinte tipografice într-un vocabular rămas în ms.: *Adunare de principalele ziceri tehnice întrebuințate în tipografie*. În 1927, Virgil Molin a scos, la Craiova, *Vocabularul tipografului*, încercare meritorie de întregire a nomenclaturii profesionale; **d. unilingv,** → D. MONOLINGV. ■ Primele **d.** românești au fost glosarele bilingve slavo-române, mss. din sec. 16. Cel dintîi **d.** în care româna apare ca limbă de bază este *Anonymus Caransebesiensis*, român-latin, atribuit, frecvent bănățeanului Mihail Halici (1643—1712). În 1789, Mihail Strilbițchi a scos la Iași un mic **d.** bilingv, rus-român, prima tipăritură lexicografică la noi. **2.** (docum.) **D. de date,** listă de corespondență între denumirile simbolice ale unor date și descrierea acestora.

DIDAHIE (edit.) Predică moralizatoare care are drept punct de plecare un text din *Biblie*; ◇ c a z a n i e (1), o m i l i e. *Didahiile* lui Antim Ivireanul sînt predici pline de viață și culoare, cu numeroase elemente de critică socială vizînd moravurile epocii.

DIDOT 1. (edit.) Ediție imprimată de familia de tipografi și editori francezi Didot. Întemeietorul acestei familii este considerat

François Didot (1689—1759), amintit și astăzi pentru publicarea, în 1747, a unei colecții de călătorii, în 20 de vol. de Abbé Prévost. Fiii săi, François Ambroise (1730—1804) și Pierre François (1732—1793), au contribuit remarcabil la dezvoltarea industriei cărții. François Ambroise a imprimat o serie de autori francezi, la ordinul lui Ludovic XVI, și o serie de alte cărți la cererea contelui d'Artois, fratele regelui. Tot el a introdus hîrtia velină, nevărgată, a desenat litere noi și a pus la punct presa "cu o singură apăsare". Fiii săi, Pierre (1761—1853) și Firmin (1764—1836), au preluat unul, tipografia iar celălalt, turnătoria de litere. Folosind literele turnate de Firmin, Pierre a scos *Editions du Louvre*, colecție începută cu Virgiliu și încheiată cu Racine. Ediția Racine — capodoperă tipografică prin splen-

QUINTI

HORATII FLACCI

CARMINUM

LIBER QUARTUS.

ODE I.

AD VENEREM.

INTERMISSA, Venus, diu
Rursus bella moves. Parce, precor, precor!
Non sum qualis eram bonæ
Sub regno Cinaræ. Desine, dulcium
Mater sæva Cupidinum,
Circa lustra decem flectere mollibus
Iam durum imperiis. Abi
Quo blandæ iuvenum te revocant preces.

Ediție Didot, Paris, 1799

doarea execuției și perfecțiunea formei — a fost imprimată între 1801—1805, în trei vol., *in folio*, în tiraj de 250 de exemplare. Firmin, preocupat de stereotipie, a lansat ediții populare standard la preț scăzut. Fiii lui Firmin, Ambroise Firmin și Hyacinthe, au continuat afacerile familiei sub firma Firmin-Didot. Pierre François (1732—1793), fratele lui François Ambroise, a fost, la rîndul său, editor și turnător de litere, dar mai ales fabricant de hîrtie. Fiul său, Henri (1765—1852), a creat litere minuscule, iar alt fiu, Léger (1767—1829), a inventat o mașină de fabricat hîrtie "pe sul neîntrerupt". **2.** (poligr.) Tip de literă anticvă a clasicismului francez caracterizată prin contraste accentuate între liniile subțiri și cele pline și prin tălpi orizontale, în linii drepte, ceea ce le imprimă sobrietate, răceală și o oarecare rigiditate. Creatorul noului tip este François Ambroise Didot. Fiul său, Firmin, a cristalizat tipul Didot calculîndu-i formele cu precizie matematică. Deși austeră și rece, această literă numită și *anticvă* sau *romană Didot*, a fost pe gustul epocii și a jucat un rol deosebit în dezvoltarea caracterelor sec. 19. Contrastul dintre liniile pline și cele înguste, reduse la dimensiunile unui fir de păr, este violent. Majestuoase și lipsite de viață, aceste litere par a fi chintesența spiritului antic de care era pătrunsă întreaga epocă a neoclasicismului francez. Evoluția acestui caracter poate fi urmărită în *Spécimen des Nouveaux Caractères (...) de P. Didot l'aîné* (1819), care oferă un stil nou, ireproșabil sub aspect tehnic, însă glacial și rigid. Cu asemenea litere s-au imprimat, între 1800—1850, cărți publicate de diferiți membri ai familiei Didot, de Antoine Auguste Renouard și de alți mulți editori francezi. În 1855, Firmin Didot a experimentat caractere foarte mici pentru a tipări opera lui Horațiu. Henri Didot a imprimat, în 1827, o ediție minusculă din *Maximes* de La Rochefoucauld, cu litere microscopice. **3.** (poligr.) Sistem de puncte tipografice elaborat de François Ambroise Didot prin revizuirea sistemului *Fournier*, fixînd dimensiunile punctului tipografic la 0,376 mm.

DIFUZARE 1. (edit.) **D. a cărților,** ansamblu de activități legate de distribuirea și răspîndirea publicațiilor în rețelele de librării și colecturi de biblioteci, ca și organizarea acțiunilor de publicitate și popu-

larizare. **2.** (docum.) **D. a informaţiilor,** transmitere de informaţii selecţionate potrivit profilului de preocupări al beneficiarilor. **3.** (presă) **D. a presei,** a) acţiunea de punere a unui periodic la dispoziţia publicului, prin vînzare; b) grad de răspîndire a unei publicaţii periodice, la o populaţie dată.

DIGEST (engl.) **1.** (edit.) → EDIŢIE PRESCURTATĂ. **2.** (presă) Revistă cu conţinut variat care condensează materiale din alte publicaţii.

DIGESTE (edit.) Parte din opera juridică redactată sub Justinian, în anul 533, constituind o colecţie de legi care sintetizează gîndirea jurisconsulţilor clasici romani; ◇ p a n d e c t e.

DIMINUTIO (lat.; pal.) → TRUNCHIERE (2).

DIOPTRĂ (edit.) → SPECULUM.

DIORTOSITOR (poligr.) Corector în vechile tipografii româneşti, care totodată stiliza, colaţiona şi revizuia ms. ■ În *Psaltirea* tipărită la Rîmnic, în 1779, sînt menţionaţi: "Tuturor plecaţi şi poftitori de tot binele, Anatolie Ierod din Episcopia Rîmnicului, cu monahul Rafail din Mănăstirea Horezu, diortositori".

DIPLOGRAF (poligr.) Aparat cu ajutorul căruia se trag simultan două copii ale unui text, obţinîndu-se produse diferite. De pildă, **d.** pentru uzul nevăzătorilor imprimă pe o foaie caractere obişnuite, iar pe o a doua foaie, semne în relief.

DIPLOMATARIUM (lat.; arhiv.) Colecţie de documente vechi, de obicei mss. Ex.: *Diplomatarium Transilvanicum,* culegere de documente despre Transilvania, alcătuită de Josephus Kemeny (1795—1855).

DIPLOMATICĂ Ştiinţă auxiliară a istoriei care cercetează apariţia, forma şi tradiţia grafică a actelor vechi şi le stabileşte autenticitatea.

DIPLOMĂ (dipl.) Înscris emis de o autoritate, consemnînd drepturi sau privilegii. ● În antichitatea romană, termenul era folosit fie cu sensul de mandat, care împuternicea pe cei aflaţi în misiuni oficiale să folosească mijloacele de transport necesare, fie cu acela de livret, alcătuit din două tăbliţe de bronz, ce dădea soldaţilor din trupele auxiliare sau din flotă, lăsaţi la vatră, dreptul de cetăţenie romană şi de legalizare a căsătoriei. În evul mediu, **d.** definea un act solemn (carte, hrisov, sinet etc.) care prevedea anumite privilegii, înnobilări etc. În epoca modernă, **d.** este un act prin care o instituţie de învăţămînt certifică pregătirea profesională a unei persoane. **D.** se acordă şi cîştigătorilor unor concursuri diferite, participanţilor remarcaţi la o expoziţie etc.

DIPTIC 1. (pal.) Tăbliţă dublă alcătuită din două planşe de lemn, bronz, fildeş etc. prinse cu inele metalice sau cu cureluşe de pergament şi acoperite cu ceară, pe care se putea scrie. O ramă interioară permitea închiderea planşelor fără să se atingă prin suprapunere; ◇ d i p t y c h a, d u p l i c e s. ● Obiceiul înalţilor demnitari romani de a trimite, înainte de a-şi prelua funcţia, prietenilor în dar **d.** lucrate în fildeş, cu ornamente de aur, con-

Diptic roman, c. 400 e.n.

ţinînd portretul lor, a fost interzis prin lege ca fiind prea costisitor. → şi TABLĂ (1). **2.** (artă) Tablou executat pe două panouri fixe sau articulate, fiecare cuprinzînd o scenă a compoziţiei de ansamblu.

DIPTYCHA (lat.; pal.) → DIPTIC (1).

DIRECTOGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere fotomecanică în care aceeaşi placă, acoperită cu două straturi sensibile,

este folosită, atît pentru fotoreproducere, cît și pentru copiere și corodare. **D.** este utilizată mai ales la pregătirea formelor de tipar pentru lucrări de dimensiuni mari, cum sînt, de pildă, afișele.

DIRES (DIREASĂ) (dipl.) Formă de document vechi emanat de la un domn sau de la o administrație publică, în Țara Românească.

DIREX. (abrev.) → DIREXIT.

DIREXIT (lat.; graf.) Formulă care figurează pe unele gravuri din sec. 18 și 19, mai ales în Franța, executate sub supravegherea unui meșter, șef de atelier. □ Abrev. DIREX.

DISC 1. (bibl.) Document auditiv sub formă de placă circulară, confecționată din material plastic, pe care sînt gravate înregistrări sonore. **2.** (docum.) **D. magnetic,** suport de memorare a datelor, alcătuit din una sau mai multe plăci circulare de oțel, acoperite cu material ușor magnetizabil. **3.** (docum.) **D. optic numeric,** suport de memorare a datelor, de forma unei plăci circulare cu diametrul de 30 cm, care poate înmagazina 2000 de pagini de informații înregistrate cu ajutorul laserului.

DISCOGRAFIE (bibl.) Evidența înregistrărilor pe disc cu indicarea titlului, autorului, interpretului etc.

DISCOTECĂ (bibl.) **1.** Colecție de documente auditive imprimate pe *discuri*. **2.** Mobilier compartimentat în care se conservă discuri. **3.** Încăpere special amenajată pentru păstrarea și audierea discurilor.

DISCURS (edit.) **1.** Expunere făcută în fața unui auditoriu pe o anumită temă, uneori pe baza unui text scris. Discursurile unuia sau mai multor autori care tratează același subiect se pot publica în volum sub formă de culegere. Ex.: Titu Maiorescu. *Discursuri parlamentare* ..., Vol. 1—4. București, 1897—1904. **2.** Lucrare în care se dezvoltă o temă științifică, filozofică, literară etc. Cu acest sens, termenul a fost preluat din franceză. Ex.: Descartes. *Discours de la méthode*. Leyden, 1637.

DISERTAȚIE (DIZERTAȚIE) (edit.) **1.** Lucrare de erudiție care tratează o problemă științifică, filozofică, morală etc. Ex.: Vasilie Popp. *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele Țări de la începutul lor pînă la vremile noastre*. Sibiu, 1838. **2.** (docum.) Expunere a cercetării științifice prezentată în fața unui public de specialitate, în vederea obținerii unui titlu, a unui grad academic sau profesional. Deși nu este întotdeauna publicată ca atare, **d.** se înregistrează bibliografic.

DISGRAFIE (pal.) Tulburare a facultăților de a scrie datorită unor disfuncții ale centrilor nervoși; ◇ agrafie.

DISPONENDĂ (edit.) Totalitatea cărților nevîndute aflate la o anumită dată în depozitul unei librării.

DISPOSITIO (lat.; dipl.) → DISPOZIȚIE.

DISPOZIȚIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, inclus în *context*, care exprimă, într-o formulă lapidară, voința emitentului cu privire la obiectul actului. **D.** figurează mai ales în actele vechi românești de vînzare-cumpărare, de donație și în testamente; ◇ dispositio.

DITOCROMIE (poligr.) Tipar utilizat pentru clișee în *autotipie*, cu *cerneluri dublu-ton*; ◇ metaton, tipar în dublu ton, tipar metaton.

DITOGRAFIE (pal.) Repetare a unei silabe în vechile mss. din neglijența copistului.

DIURNAL (edit.) Carte liturgică specifică cultului catolic, care conține slujba religioasă de fiecare zi, mai exact rugăciunile și tipicul vecerniei.

DIVAN (edit.) Termen oriental, probabil de origine iraniană, care desemnează, pe de o parte, registru administrativ și, pe de altă parte, o culegere de versuri sau de narațiuni cu caracter de antologie. Ex.: Dimitrie Cantemir. *Divanul sau Gîlceava înțeleptului cu lumea*, redactat între 1697—1698.

DIVANÎ (tc.; pal.) Tip de scriere solemnă turcă, utilizat îndeosebi la redactarea documentelor importante. Se caracterizează prin oblicitate accentuată, împletire continuă a literelor, exces de ornamente.

DIVICTAR (pal.) Slujbaș în cancelaria domnească, în sec. 18—19, care avea în grijă călimările și ustensilele de scris.

DIVINITIO (lat.; edit.) → CONJECTURĂ.

DIVULG. (abrev.) → EXCUDIT.

DIVULGAVIT (lat.; graf.) → EXCUDIT.

DIZERTAȚIE (docum.; edit.) A DISERTAȚIE.

DOASCĂ (leg.) → SCOARȚĂ.

DOCSASTAR (edit.) → DOXASTAR.

DOCUMATOR (bibl.; docum.) Tip de aparat destinat executării de *microfilme*.

DOCUMENT 1. (docum.) Orice bază de

cunoaştere fixată material şi susceptibilă de a fi utilizată pentru consultare, studiu sau probă. Ca mijloc principal de transmitere a cunoştinţelor şi informaţiilor, **d.** poate fi text scris sau tipărit, stampă, hartă, desen, fotografie, microfilm, bandă magnetică, disc, film etc., adică orice produs al unei activităţi intelectuale. || **d. audio-vizual, d.** care conţine de regulă informaţii sonore şi figurative înregistrate şi redate cu ajutorul tehnicii cinematografice; **d. auditiv,** → FONODOCUMENT; **d. cinematografic,** → CINEDOCUMENT; **d. fonic,** → FONODOCUMENT; **d. grafic, d.** vizual al cărui conţinut este redat prin imagini şi reprezentări (desen, gravură, pictură, etc.); **d. primar, d.** care reprezintă rezultatul unei lucrări originale, publicată sau nu; **d. secundar, d.** rezultat în urma prelucrării şi restructurării unuia sau mai multor **d.** primare. Principalele categorii de **d.s.** sînt cataloagele, bibliografiile, lucrările de referinţă (dicţionare, enciclopedii, ghiduri etc), revistele de referate şi de titluri, indexurile de citate etc.; **d. sonor,** → FONODOCUMENT; **d. terţiar, d.** rezultat în urma prelucrării şi restructurării unuia sau mai multor **d.** primare şi secundare, cum sînt, de pildă, sintezele referative destinate informării tematice; **d. vizual, d.** al cărui conţinut de informaţii este exprimat grafic şi iconografic, prin texte şi imagini: mss, tipărituri, stampe, desene, picturi, hărţi, monede, medalii, inscripţii lapidare etc; **d. cadru, d.** care conţine transcris un alt **d. 2.** (arhiv. dipl.) Înscris creat în decursul vremii de o persoană fizică sau juridică; ◇ h î r t i e (2). Purtînd uneori numele generic de acte, aceste categorii de **d.,** emise de cancelariile publice sau particulare, furnizează informaţii de ordin istoric, economic, cultural, administrativ, juridic şi militar. Principalele forme sub care aceste **d.** au circulat pe teritoriul ţării noastre sînt acelea de *zapis, carte, hrisov, poruncă* etc. (în Ţara Românească), *zapis, izvod, ispisoc, carte, mărturie, privilegiu, direasă, scriptură, scriere, uric* etc. (în Moldova) şi *carta, cedula, codex, epistola, littera, pagina, registrum, scriptum, sigillium* etc. (în Transilvania). Publicarea colecţiilor de **d.** începe în sec. 19. Primul care a adus în circuitul ştiinţific un număr mare de **d.** vechi româneşti şi le-a tratat monografic a fost B. P. Haşdeu în *Cuvinte den bătrâni.* Bucureşti, 1877—1881.

DOCUMENTARE Activitatea de a depista, colecta, înmagazina, clasifica, prelucra şi pune la dispoziţia beneficiarilor informaţiile cuprinse în documente. Organizînd colectarea, prelucrarea şi difuzarea documentelor, **d.** pune la îndemîna cercetătorilor sursele tuturor cunoştinţelor anterioare, ca şi stadiul unor studii contemporane consacrate temei alese. Prin metodele **d.** se realizează trecerea de la bibliografia tradiţională la informarea automată. Termenul de **d,** se utilizează atît cu sens de activitate cît şi de disciplină, deşi pentru a doua accepţiune denumirea mai potrivită ar fi aceea de *documentologie.* ● Precursorii **d.** moderne sînt juriştii belgieni Henri Lafontaine (1854—1943) şi Paul Otlet (1868—1944), care au pus bazele Institutului Internaţional de Bibliografie, înfiinţat la Bruxelles, în 1895. În lucrarea sa *Traité de documentation . . .* (Bruxelles, 1934), Otlet a făcut prima încercare de sistematizare a ştiinţei **d.** ■ Pionierul **d.** în ţara noastră a fost Emil Racoviţă care, în 1926, a iniţiat un repertoriu colectiv al revistelor ştiinţifice din bibliotecile din Cluj: *Catalogul revistelor ştiinţifice şi medicale din Cluj,* alcătuit de A. Valentiny sub direcţia lui Racoviţă. În prefaţa la această lucrare, Racoviţă a expus ideile sale despre **d.** modernă. În 1940, a început publicarea unei reviste de specialitate: *Buletin de studii şi informaţii documentare,* continuată sub titlul *Buletinul C.R.D.,* 1940—1944. Amplu tratat de **d.,** *Introducere în documentarea ştiinţifică* (Bucureşti, 1960), elaborat de Aurel Avramescu şi Virgil Cândea, este prima lucrare românească care a deschis orizonturile **d.** în ţara noastră.

DOCUMENTARIST (DOCUMENTALIST) (docum.) Specialist în tehnica *documentării.*

DOCUMENTAŢIE (docum.) Totalitatea mijloacelor de informare relative la o anumită problemă sau la un anumit domeniu de activitate. Studiile, proiectele şi celelalte lucrări cu caracter special, rezultate în urma procesului de documentare, se exprimă în documente materiale, adică în texte şi imagini.

DOCUMENTOGRAFIE (docum.) Tehnica descrierii documentelor.

DOCUMENTOLOGIE Ştiinţa documentării şi a documentelor. → şi DOCUMENTARE.

DOCUMENTOTECĂ (arhiv.; docum.) **1.** Colecţie de documente. **2.** Spaţiu special amenajat pentru conservarea documentelor.

DONATĂ (bibl.) Titlu purtat de tratatele vechi de gramatică elementară extrase din *Ars Gramatica* de Aelius Donatus (sec. 4). Prin analogie, termenul a fost extins la un mare număr de cărţi elementare din sec. 15 imprimate tabelar, cu clişee gravate în lemn.

DONAŢIE (bibl.) **1.** Contract prin care o persoană fizică transferă gratuit dreptul său de proprietate asupra bibliotecii sau arhivei personale unei instituţii specializate. ■ În istoria bibliotecilor româneşti există exemple de colecţii întregi donate. Printre marii donatori ai Bibliotecii Academiei se află D. A. Sturdza, C. Erbiceanu, V. Mangră etc. → şi BIBLIOFILIE. **2.** Carte sau orice alt document dintr-o bibliotecă, arhivă sau instituţie muzeală care provine dintr-o colecţie particulară prin contact cu titlu gratuit. → şi EX DONO.

DOSAR (dipl.) **1.** Grupare de documente referitoare la aceeaşi problemă. **2.** Învelitoare de carton sau alt material în care se păstrează acte şi documente privitoare la o anumită problemă.

DOUĂ PUNCTE (red.) Semn de punctuaţie (:) care indică, în interiorul unei propoziţii, vorbirea directă, citate, enumerări, explicaţii, concluzii, reproducerea unor sunete sau zgomote, cuvinte care trebuie scoase în relief etc., marcînd totodată o pauză mai scurtă decît aceea indicată de *punct*. În notiţele bibliografice analitice, **d.p.** apar între prepoziţia *în* şi volumul în care se află lucrarea respectivă. Ex.: BRĂTULESCU, VICTOR. *Miniaturişti*. În: Brătulescu, Victor. *Miniaturi şi manuscrise*, Bucureşti, 1939.

DOXASTAR (DOXASTARION) (edit.) Culegere de doxologii, imnuri de preamărire a sfintei treimi. Ex.: Anton Pann. *Noul Doxastar*. Vol. 1. Bucureşti, 1841 → şi IDIOMELAR.

DOXOGRAF (edit.) Compilator din antichitate care spicuia părerile filozofilor precum şi scrierile altor autori şi le expunea pe probleme. ● Astfel, Ioannes Stobaeus din Macedonia (sec. 5—6) lexicograf bizantin, a alcătuit o antologie filozofică şi alta de poezie.

DRAMATIZARE (edit.) **1.** Prelucrare a unei opere literare (roman, nuvelă, poem epic) în vederea reprezentării pe scenă, pe ecran, la radio sau la televiziune. **2.** Piesă de teatru creată prin adaptarea unei opere literare cu caracter epic la condiţiile reprezentării scenice. ■ Aşa este, de pildă, **d.** după nuvela lui Delavrancea *Hagi-Tudose*, realizată de însuşi autorul, în 1912.

DRAMATURGIE (bibl.) **1.** Totalitatea operelor literare scrise sub formă de dialog şi destinate a fi reprezentate pe scenă. **2.** Arta teatrală.

DREAPTĂ (poligr.) → LITERĂ DREAPTĂ.

DREPT 1. (edit.) **D. de autor,** a) totalitatea normelor juridice care reglementează relaţiile sociale ce rezultă din crearea unei opere literare, artistice sau ştiinţifice şi de valorificare a acesteia prin publicare şi difuzare; b) ansamblu de drepturi personale şi patrimoniale recunoscute autorilor asupra operelor lor: dreptul de a-şi reproduce, difuza, expune etc. opera de creaţie intelectuală şi dreptul la remunerare pentru folosirea operei sale. ● În antichitate, **d. de a.** nu avea o recunoaştere legală. Doar dramaturgii primeau uneori bani de la actori sau de la vreun protector, pentru piesele jucate. În evul mediu, **d. de a.** şi cel de reproducere s-au manifestat sporadic pe plan local. Este cunoscut, de pildă, cazul lui Aldus Manutius, care obţinuse de la senatul veneţian **d.** de a-şi publica ediţiile în exclusivitate, ceea ce nu a stînjenit pe tipografii din Lyon să le imite. Epilogul diacului Lorinţ la *Tetraevanghel* slavon, Bălgrad, 1579, avertizează: "... şi cu puterea marelui voievod Batăr Cristov în timp de 30 de ani nimenea să nu îndrăznească a o tipări din nou". Primele legiferări ale **d. de a.** s-au făcut în Franţa, în 1777 şi în Germania, în 1791. Cea dintîi convenţie internaţională pentru protejarea **d. de a.** s-a încheiat în 1866 la Berna, în Elveţia. **2.** (edit.) **D. de citare, d.** de reproducere a unor fragmente dintr-o lucrare deja publicată fără consimţămîntul şi remunerarea autorului; **3.** (edit.) **D. de reproducere şi difuzare, d.** legal al autorului unei opere de creaţie intelectuală prin care este singurul împuternicit de a fixa material lucrarea prin tipărire, fotocopiere etc., în baza unor contracte de valorificare a dreptului de autor, încheiate cu o editură sau cu o organizaţie specializată. **D. de r. şi d.**

este în general semnalat printr-o serie de formule convenţionale imprimate pe pagina de drepturi a publicaţiei: *copyright, dreptul de reproducere rezervat, toate drepturile rezervate, reproducerea interzisă* etc. **4.** (presă) **D. la răspuns (la replică),** obligaţie a unui periodic de a insera în coloanele sale răspunsul unei persoane fizice sau juridice care a fost menţionată în publicaţia respectivă, solicitînd uneori rectificări. **5.** (presă) **D. la replică** → D. LA RĂSPUNS.

DRUCK (germ.; poligr.) Tipar; ◇ B u c h d r u c k.

DRUCKER (germ.; poligr.) Tipograf; ◇ B u c h d r u c k e r.

DRUCKEREI (germ.; poligr.) Tipografie; ◇ B u c h d r u c k e r e i.

DRUGAR (poligr.) Termen vechi românesc, provenind din germ. *Drucker* "tipograf", pentru a denumi lucrătorul de la teasc care îngrijea de imprimarea propriu-zisă. ■ Un hrisov din 15 febr. 1806 al domnitorului Alexandru Moruzi, reprodus de V. A. Urechia în *Istoria românilor* (vol. XI), menţionează în lista lucrătorilor din tipografia mitropolitului Veniamin Costache patru **d.**

DRYPOINT (engl.; graf.) → POINTE SÉCHE (2, 3).

DUBLARE 1. (consv.) **D. a suportului,** operaţie de consolidare a suportului original prin aplicare pe spatele acestuia a unui material (hîrtie, carton, pînză etc.) de aceleaşi dimensiuni şi de structură cît mai asemănătoare. **2.** (poligr.) **D. a tiparului,** repetare a imprimării datorită unor deficienţe tehnologice care duc la deplasarea colii de hîrtie sau a formei de tipar.

DUBLET (bibl.) Al doilea exemplar din aceeaşi lucrare aflat în fondul unei biblioteci.

DUBLON (poligr.) → DUBLURĂ (1).

DUBLUCICERO (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 24 de puncte tipografice sau doi *cicero.* → şi CORP (1).

DUBLUGARAMOND (poligr.) → TEXT (5).

DUBLUMITTEL (polig.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 28 de puncte tipografice. → şi CORP (1).

DUBLURĂ 1. (poligr.) Literă, cuvînt sau chiar rînd culese, din greşeală de două ori; ◇ c u l e s d u b l u, d u b l o n. **2.** (leg.) Căptuşeală de mătase sau piele fină care acoperă interiorul copertelor în legăturile de lux.

DUBLUTERŢIA (poligr.) Denumirea tradiţională pentru corpul de literă de 32 de puncte tipografice; ◇ m i c u l c a n o n. → şi CORP (1).

DUBLUTEXT (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 40 de puncte tipografice; ◇ m a r e l e c a n o n. → şi CORP (1).

DUCERE DE MÎNĂ 1. (edit.) Titlu purtat de unele îndrumare şi manuale vechi; ◇ m a n u d u c e r e, m a n u d u c t o r. Ex.: *Ducere de mînă către aritmetică.* Viena, 1782; *Ducere de mînă către frumoasa scrisoare.* Viena, 1792. **2.** (dipl.) → INSTRUCŢIUNI.

DUCT (pal.) Modul de mînuire a instrumentului de scris din care rezultă *imaginea scrierii.*

DULAP (bibl.) Mobilă de lemn sau metal prevăzută cu rafturi pentru păstrat cărţi.

DUPLEX (poligr.) **1.** Tipar în două culori complementare la care se utilizează acelaşi clişeu sau două clişee ale aceleiaşi imagini, primul mai puternic corodat, pentru tiparul de fond, iar al doilea corodat mai slab, pentru tonuri; ◇ b i c r o m i e, t i p a r d u b l u, t i p a r d u p l e x. **2.** → CARTON DUPLEX.

DUPLEXAJ (poligr.) Capacitate a matriţelor de linotip de a efectua o compoziţie cu două tipuri de caractere diferite.

DUPLICAT 1. (dipl.) Înscris autentificat care reproduce şi substituie originalul. **2.** (poligr.) **D. negativ,** → CONTRATIP (1).

DUPLICES (lat.; pal.) → DIPTIC (1).

DURABILITATE A HÎRTIEI (consv.) Gradul de rezistenţă mecanică şi flexibilitate necesar unei utilizări intense a hîrtiei.

DURŞUS (poligr.) → INTERLINIE (2).

DUSEUIL (fr.; leg.) Stil de legătură din sec. 17 numit în mod surprinzător *á la Duseuil,* cu toate că legătorul francez Augustin Duseuil a lucrat în prima jumătate a sec. 18. Decorul sobru este limitat la două chenare alcătuite din linii drepte. Colţurile cadrului interior sînt împodobite cu fleuroane.

DUXOCROMIE (poligr.) Procedeu de obţinere a *fotografiilor* şi *diapozitivelor* colorate, pentru lucrări de artă, prin suprapunerea a trei imagini parţiale, executate separat pentru fiecare culoare fundamentală.

EAD. (abrev.) → EADEM.
EADEM (lat.; red.) Trimitere la aceeaşi autoare ca în referinţa precedentă. □ Abrev. EAD.
EAU-FORTE (fr.; graf.) → ACVAFORTE.
EBDOMADAR (presă) → SĂPTĂMÎNAL.
EBOŞĂ (graf.) Primul stadiu în realizarea unei lucrări grafice sau plastice constînd în trasarea unui contur general sau parţial al compoziţiei; ◇ crochiu, schiţă (4).
ECDOTICĂ (edit.) **1.** Ramură a filologiei care studiază tehnica de alcătuire a ediţiilor critice. **2.** Ansamblu de reguli privind editarea.
ECLOGĂ (edit.) Colecţie de legi bizantine redactată în sec. 8, în timpul dinastiei isauriene, cunoscută şi sub titlul de *Alegerea legilor în scurt, făcută de împăraţii Leon şi Constantin.* ■ **E.** este menţionată în toate culegerile de legi vechi româneşti sub denumirea de *Pravila împăraţilor Leon şi Constantin* sau *Aşezămîntul lui Leon şi Constantin.* Aşa de pildă, în *Adunare cuprinzătoare în scurt din cărţile împărăteştilor pravile*, redactată de Andronachi Donici în 1814, se află citate din **e.** amintite prin formula *Aşezămîntul lui Leon şi Constantin.*
ECOINÇON (fr.; graf.; leg.) Ornament triunghiular de colţ, în ilustrarea şi legătura cărţilor. → şi COLŢ (2).
ECRAN (poligr.) → SERIGRAFIE.
ECRASEU (leg.) Piele de capră sau viţel, rigidă, cu aspect mozaicat, folosită în legătorie. Reliefurile sînt colorate iar spaţiile intermediare rămîn nevopsite.
ECTENIE (edit.) Rugăciune constînd în cereri repetate adresate divinităţii de către preot sau de diacon în timpul serviciului liturgic. Ex.: *Ectenii pentru biruinţa oştii creştineşti.* Iaşi, 1769.
ECUSON (graf.) Ornament în formă de scut incluzînd de obicei inscripţii, elemente heraldice, figuri alegorice etc.
ED. (abrev.) → EDIŢIE.
EDEN (artă) Rulou japonez conţinînd biografii în imagini ale unor sfinţi.
EDICT (dipl.) **1.** Act prin care un magistrat roman făcea cunoscute normele juridice şi formele procedurale aplicate pe timpul mandatului său. **2.** Decret al împăratului roman prevăzînd măsuri cu caracter general. **3.** Act medieval emis de un monarh sau de autorităţi ecleziastice superioare cu privire la o anumită problemă.
EDITARE 1. Activitatea de stabilire, pe baza unor investigaţii filologice, a textului originar transmis prin mai multe variante şi publicarea acestuia însoţit de un *aparat critic.* **2.** Ansamblul activităţilor de tipărire şi eventual de difuzare a unei lucrări, cuprinzînd pregătirea ms. pentru tipar, tehnoredactarea, culegerea, corectarea, imprimarea şi finisarea. **3.** Finanţarea tipăririi şi răspîndirii lucrării unui autor de către o organizaţie specializată sau de către autor, în regie proprie. **4.** (docum.) Activitatea de pregătire, corectare, selectare, completare sau modificare a unor date în vederea prelucrării lor la calculator.
ÉDITION SOUS LE MANTEAU (fr.; edit.) → EDIŢIE CLANDESTINĂ.

EDITOR (edit.) Colectivitate sau persoană care răspunde de pubicarea unei lucrări sau a unei colecţii. || **e. comercial,** colectivitate sau persoană care se îngrijeşte de publicarea şi difuzarea unei lucrări, asigurînd toate mijloacele materiale şi financiare necesare; **e. intelectual,** persoană care pregăteşte o lucrare pentru publicare şi elaborează eventual *aparatul critic* pentru textele cu tradiţie diplomatică; **e.-autor,** → AUTOR-EDITOR; **e.-tipograf,** e. cu tipografie proprie. → şi EDITURĂ.

EDITORIAL (presă) Articol, de obicei nesemnat sau semnat de comitetul de redacţie al periodicului, în care se precizează poziţia redacţiei faţă de o problemă majoră de actualitate sau faţă de un eveniment semnificativ; ✧ articol editorial. || **e. semnat, e.** semnat de un colaborator extern care nu exprimă în mod necesar punctul de vedere al redacţiei într-o anumită problemă.

EDITURĂ (edit.) Organizaţie cu personalitate juridică proprie, specializată în valorificarea *dreptului de autor* prin publicarea şi difuzarea operelor de creaţie intelectuală. || **editura autorului** → AUTOR-EDITOR. ● Pînă la apariţia tiparului cu tiraje relativ numeroase, realizate prin cheltuieli reduse, şi pînă la aşezarea pe baze sigure a drepturilor autorului asupra operei sale, nu se poate vorbi de **e.** ca instituţie organizată. În antichitate, profesia de editor a fost exercitată ocazional, mai ales la Roma, unde se simţea nevoia unui intermediar între scriitor şi cititorii răspîndiţi în Imperiu. Literatura latină a conservat numele cîtorva editori: Atticus, fraţii Sosius, Trifon etc. Nici o legislaţie nu proteja însă proprietatea literară. Autorul era liber să intre în relaţie cu mai mulţi editori pentru a reproduce aceeaşi operă. Mai mult chiar, fiecare editor putea să achiziţioneze un exemplar şi să-l recopieze. În asemenea condiţii, autorul trebuia să conteze mai mult pe devotamentul prietenilor şi pe sprijinul protectorilor pentru remunerarea şi răspîndirea lucrărilor sale. În evul mediu, cînd atelierele de copiat s-au mutat în mănăstiri, principalul editor, dacă nu unicul, a devenit biserica. Situaţia s-a schimbat odată cu dezvoltarea universităţilor europene, care editau lucrări necesare învăţămîntului; apariţia universităţii ca editor, alături de biserică, a dus totodată la creşterea considerabilă a numărului de cărţi laice. La sfîrşitul sec. 15, în sec. 16 şi 17 s-au afirmat case de **e.** a căror faimă dăinuie pînă în zilele noastre: Aldus la Veneţia, Elzévir la Leyden, Plantin la Anvers, Estienne la Paris etc. Elzévirii au dat dimensiuni noi **e.** prin tipărire în mai multe limbi şi prin înfiinţare de sucursale şi reprezentanţe în alte ţări. Multă vreme **e.** a rămas legată organic de imprimerie, tipograful fiind în acelaşi timp editor şi chiar difuzor al produselor sale. Desprinderea editorului de tipograf, proces complex şi îndelungat, s-a realizat în sec. 19, odată cu perfecţionarea preselor de tipar şi a maşinilor de fabricat hîrtie. ■ Primul tipograf-editor român a fost Coresi care, din 1569, a scos o serie de tipărituri din proprie iniţiativă: *Sbornic* slavon (1569), *Psaltire* slavo-română (1577), *Tetraevanghel* slavon (1579) etc. Epilogurile la aceste cărţi subliniază că tipărirea s-a făcut de către el ("eu păcătosul diacon Coresi"), fără a se aminti alte persoane la comanda cărora s-ar fi putut imprima scrierile respective. Diacul Lorinţ a căpătat de la voievodul Transilvaniei dreptul exclusiv pe 30 de ani pentru editarea *Tetraevanghelului* slavon (Alba Iulia, 1579), primul privilegiu de acest fel acordat în Ţările Române. Iniţiative editoriale a avut şi Filip Moldoveanul, primul tipograf român care şi-a desfăşurat activitatea la Sibiu, în perioada 1544—1554. "Suma de 100 florini pe care acesta o împrumută în anul 1550 din casa sfatului oraşului, cu condiţia de a o restitui în 1552, a fost pusă în legătură cu cheltuielile necesitate de imprimarea ediţiei bilingve a evangheliilor. Într-o asemenea interpretare, Filip Moldoveanul poate fi considerat dacă nu proprietarul, cel puţin concesionarul tipografiei chirilice din localitate". (Ion Gheţie şi Al. Mareş. *Originile scrisului în limba română*. Bucureşti, 1985, p. 98—99.). Coresi, Lorinţ şi Filip Moldoveanul sînt însă exemple izolate de editori laici ai acestei perioade. Biserica a continuat să-şi exercite monopolul editorial, cărţile publicîndu-se ca şi pînă atunci "din porunca şi cu cheltuiala" domnitorului, înalţilor demnitari şi clerici. Spre sfîrşitul sec. 18 s-au conturat iniţiative particulare de tipărire şi editare, manifestate la început prin închirierea tipografiilor bisericeşti. Mihail Strilbiţchi a închiriat tipografia mitropoliei din Iaşi şi a debutat ca editor cu *Psaltirea* din 1782. Din 1785, a imprimat cărţi populare, manuale

şi calendare în propria sa tipografie. Fraţii Lazaru, negustori de cărţi, au deschis la Bucureşti un atelier tipografic şi au editat cîteva lucrări în limba greacă între 1783—1789. La Bucureşti, în 1817, doctorul Constantin Caracaş, stolnicul Răducanul Clinceanul şi slugerul Dumitrache Topliceanul au obţinut de la domnitorul Ioan Caragea învoirea de a ridica lîngă "Cişmeaua lui Mavrogheni" o tipografie laică şi "privileghiul" pe 20 de ani de a nu se admite înfiinţarea altor tipografii. Printre puţinele tipărituri scoase aici s-au aflat *Legiuirea lui Caragea* (1818) şi *Proclamaţia* lui Tudor Vladimirescu (1821). "Privileghiata tipografie" a fost cumpărată în 1830 de I. Heliade-Rădulescu, care a preluat dreptul de monopol pentru editarea tipăriturilor oficiale. Contribuţia lui Heliade la înflorirea e. româneşti impresionează prin tipărirea unor lucrări numeroase şi variate: periodice, scrieri originale româneşti, traduceri etc. Unii boieri şi negustori au continuat să închirieze tipografii bisericeşti, aşa cum a fost Gheorghe Vlădescu, care a editat cărţi în tipografia episcopală de la Rîmnic şi în aceea a mitropoliei din Bucureşti. Cuvintele *editor* şi *ediţie* au fost atestate în prima jumătate a sec. 19. Prefaţa de la *Octoih şi Catavasieru*, tipărite la Buzău în 1839, este semnată *editoriul*, Dionisie Romano. Tot la Buzău, s-a folosit termenul *ediţie* în prefaţa la *Chiriacodromionul* din 1839. Intelectualii români de frunte, preocupaţi de răspîndirea cunoştinţelor prin intermediul cărţilor, au lansat ample proiecte editoriale: *Biblioteca Universală*, preconizată în 1843 de I. H.-Rădulescu, *Biblioteca Enciclopedică*, imaginată în 1846 de pictorul I. D. Negulici, *Ortăcie sau Societatea Bibliografică Românească*, propusă în 1833 de Alexandru Gavra, profesor din Arad, etc. Prin deschiderea unei tipografii la Iaşi, în 1833, Gh. Asachi a pus temelia instituţiei editoriale *Albina Românească*, unde a publicat tablouri istorice, lucrări didactice şi lexicografice, almanahuri şi calendare, tălmăciri din limbi străine etc. După 1840, M. Kogălniceanu a scos în e. sa — cunoscută sub mai multe nume: La Cantora Daciei Litterare, La Cantora Journalului, La Cantora Foaiei Săteşti — "Dacia Litterară", "Almanahul de învăţătură şi petrecere", opere ale scriitorilor contemporani (A. Donici, Gr. Alexandrescu), letopiseţe etc. Ca tipograf-editor, C. A. Rosetti a publicat, din 1846, lucrări literare ale autorilor vremii, dar mai ales gazete. În 1876, tipografia lui Rosetti a fost cumpărată de Carol Göbl, care a devenit unul dintre cei mai prestigioşi editori din România. Cărţi editate de Göbl au fost medaliate cu aur, în 1894, la expoziţia internaţională de la Liège. Bazele e. laice de stat au fost puse de tipografia Colegiului Naţional Sfîntul Sava, profilată îndeosebi pe publicaţii oficiale şi cărţi pentru învăţămînt. În a doua jumătate a sec. 19 s-au ridicat mari case de e. Primul editor modern din Principate a fost George Ioanid, negustor de cărţi care, din 1852, s-a dedicat activităţii editoriale. El a iniţiat *Biblioteca litteraria*, una din primele colecţii populare europene şi a editat scrieri originale, mai ales istorice. Tot el a introdus remunerarea autorilor şi traducătorilor după numărul de coli. Ion V. Socec, ucenicul lui Ioanid, a deschis o librărie din 1852 şi, în scurt timp, s-a remarcat ca editor, publicînd manuale şcolare, opere complete ale scriitorilor români, lucrări ale Academiei etc. Ediţiile Socec se evidenţiază prin condiţii grafice deosebite. Astfel, sînt celebre legăturile industriale ale acestei e., în pînză colorată, împodobite cu ornamente aurite; uneori, într-un medalion din cîmpul central al copertei figurează portretul autorului. În ultimile decenii ale sec. 19, prin introducerea de tehnologie tipografică perfecţionată, producţia editorială a sporit şi s-a diversificat. Se publicau cărţi de istorie şi de ştiinţe sociale, lucrări filozofice, scriitori clasici şi contemporani, traduceri din literatura universală etc. S-au iniţiat colecţii noi, de cultură generală, destinate unor pături largi de cititori: *Biblioteca pentru toţi*, realizată de Carol Müller şi Dimitrie Stăncescu, la Bucureşti, *Colecţia Şaraga*, la Iaşi, *Biblioteca de popularizare* a E. Samitca, la Craiova, *Biblioteca poporului* a E. Ciurcu, la Braşov etc. S-au întemelat noi aşezăminte editoriale, iar cele vechi s-au consolidat şi modernizat. În 1898, a luat fiinţă E. Minerva care a publicat, printre altele, *Biblioteca scriitorilor români* şi a inaugurat un stil naţional de legătură comercială, executată în pînză împodobită cu un chenar multicolor, inspirat din decorul ţesăturilor populare. E. Alcallay, specializată în lucrări juridice, a preluat, în 1899, *Biblioteca*

Primul număr al *Bibliotecii pentru toţi*

Biblioteca scriitorilor români, colecţie a Editurii Minerva

pentru toţi de la Carol Müller. Un alt librar, Theodosiu Ionniţiu a editat, din 1882, cărţi populare şi didactice, tablouri istorice, scrieri literare şi, pentru prima dată la noi, calendare de perete. Printre creatorii e. româneşti moderne se numără şi Constantin Sfetea, care a făcut eforturi remarcabile pentru publicarea scriitorilor români moderni (G. Coşbuc, Th. Speranţia etc). Librarul H. Steinberg s-a profilat pe editarea de poveşti haiduceşti, scrieri hagiografice şi astrologice, traduceri etc. În 1910, librăria Steinberg a devenit societate anonimă editorială sub denumirea de Cultura Românească. Alte e. importante din ţară erau Fraţii Şaraga la Iaşi, Samitca (Scrisul Românesc, din 1922) la Craiova, Miloşescu la Tîrgu Jiu, Astra şi Krafft la Sibiu, Ciurcu la Braşov, Diecezană la Arad, Aurora la Gherla etc. Încă de la sfîrşitul sec. 18, au fost editate texte româneşti şi dincolo de hotarele ţării: de Iosif Kurzbek (Kurzböck) la Viena, fraţii Piller la Lvov, Zaharia Carcalechi în tipografia Universităţii din Buda, Josif Cieslar la Graz etc. În 1908, N. Iorga a întemeiat la Vălenii de Munte un aşezămînt tipografic-editorial care, din 1924, s-a numit Datina Românească. Academia Română a desfăşurat de asemenea o rodnică activitate editorială pentru promovarea cărţii ştiinţifice. Realizările Casei Şcoalelor, editură de Stat, înfiinţată în 1896, sînt remarcabile: tablouri istorice şi albume pentru uz didactic, numeroase colecţii (*Biblioteca populară, Biblioteca pedagogică, Biblioteca ştiinţifică, Biblioteca istorică, Biblioteca literară, Biblioteca filosofică, Biblioteca pentru tineret* şi *şcolari* etc). În 1919, s-au pus bazele E. Cartea Româ-

nească prin fuzionarea firmelor Rasidescu, Ionniţiu, Sfetea, Flacăra şi Minerva. La Cartea Românească au apărut scrieri ale clasicilor români şi ale autorilor moderni (Arghezi, Agîrbiceanu, Blaga, Rebreanu, Sadoveanu, Vianu etc), colecţii de popularizare (*Biblioteca Agricolă*, *Cunoştinţe folositoare*, *Pagini alese din scriitori români* etc), lucrări lexicografice (*Dicţionarul enciclopedic ilustrat al limbii române* de I. A. Candrea şi Gh. Adamescu, 1931) şi de bibliofilie (Adrian Maniu. *La gravure sur bois en Roumanie*. 1929) etc. **E.** „Cultura Naţională" fondată în 1921, a publicat, la început sub direcţia lui Vasile Pârvan, apoi sub cea a lui Alexandru Rosetti, opere grupate în colecţii pe specialităţi: *Scriitori Români*, *Ţara Noastră*, *Biblioteca Rurală*, *Studii Politice*, *Biblioteca de Literatură Universală*, *Studii*, *Eseuri*, *Memorii* etc. Tradiţia „Culturii Naţionale", care se preocupa de aspectul grafic îngrijit şi de ţinuta ştiinţifică elevată, a fost continuată, din 1933, de **E.** „Fundaţiei Regale pentru Literatură şi Artă", de asemenea sub conducerea marelui edtor, Al. Rosetti. În 1948, **e.**, tipografiile şi librăriile au trecut în proprietatea Statului.

a

b

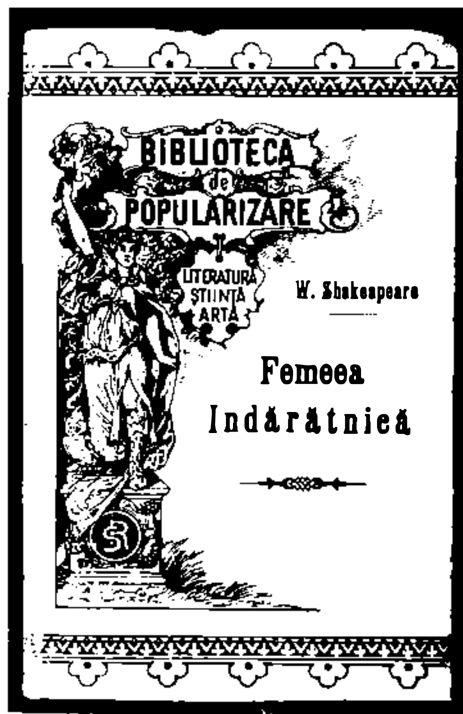

c

d

Embleme editoriale româneşti: a. Minerva ; b. Cartea Românească ; c. Cultura Naţională ; d. Scrisul Românesc, Craiova

Biblioteca de popularizare a Editurii Samitca

Pentru îndrumarea, coordonarea și organizarea procesului de editare și răspîndire a publicațiilor a fost creată, în 1949, Direcția generală a e., întreprinderilor poligrafice și difuzării cărții. S-au constituit marile e. de Stat, cele ale unor organizații obștești, cît și cele departamentale, profilate pe anumite domenii ale literaturii, științei și tehnicii: E. de Stat pentru Literatură și Artă, E. în Limbi Străine, E. Academiei, E. Tehnică, E. Tineretului, E. pentru Cultură Fizică și Sport (E. Stadion, din 1962; E. Sport-Turism. din 1973), E. C.F.R., E. Militară. După 1950, procesul de specializare a e. s-a accentuat. Prin reorganizări succesive (constituirea unor redacții în e. de sine stătătoare, contopirea unor e. etc.), au luat ființă: E. de Stat pentru Literatură Didactică și Pedagogică, în 1951; E. Agro-Silvică de Stat, în 1953 (E. Ceres, din 1970); E. Muzicală, în 1957; E. Medicală, în 1958; E. Științifică, în 1960; E. Meridiane, în 1960; E. Universală, în 1960 (E. Univers, din 1970), E. Enciclopedică, în 1968. În 1969 au fost înființate E. Minerva (care valorifică moștenirea literară), E. Eminescu (profilată pe creații originale contemporane), E. Cartea Românească (a Uniunii Scriitorilor) și E. Kriterion (pentru literatură în limba naționalităților conlocuitoare). În același an, E. Tineretului s-a scindat în E. Albatros (care publică ediții destinate tineretului) și E. Ion Creangă (specializată în literatură pentru copii). Diversificarea tematică a fost însoțită de una teritorială, prin crearea de e. într-o serie de mari centre economice și culturale ale țării, cu vechi și bogate tradiții editoriale: E. Dacia la Cluj-Napoca și E. Junimea la Iași, în 1969; E. Scrisul Românesc la Craiova, și E. Facla la Timișoara, în 1972.

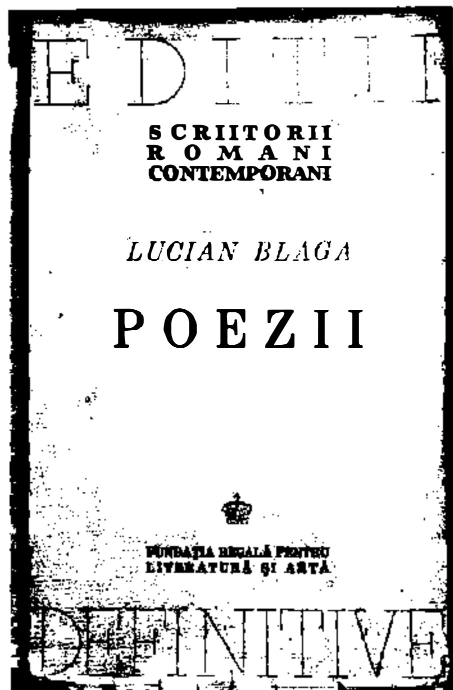
EDIȚIE (EDIȚIUNE) **1.** (edit.) Totalitatea exemplarelor unei lucrări cu același conținut, aceeași limbă și aceeași tehnoredactare, imprimate la aceeași dată, cu același zaț. Pentru o nouă e. este necesară o altă compoziție tipografică decît cea care a servit la executarea e. anterioare. Dacă se folosește același zaț, conservat prin *stereotipie*, nu se poate vorbi de o e. nouă, ci doar de reimprimare sau *tiraj nou* al aceleiași e. Numărul e. unei lucrări se înregistrează de obicei pe foaia de titlu sau pe foaia de drepturi, în coloană, pentru e. repetate, și însoțit de dată; uneori se adaugă formule cum ar fi e. *nouă*, e. *revăzută* etc. || **e. abreviată,** → E. PRESCURTATĂ; **e. academică,** e. diplomatică cuprinzînd variante, comentarii de critică textuală, bibliografie, indici, eventual facsimile, ilustrații etc; **e. actualizată,** e. repetată după aducerea textului la zi conform normelor ortografice în vigoare sau modificărilor operate de autor; **e. ad usum Delphini** (lat.), e. repetată cu conținutul modificat sau expurgat potrivit scopului respectiv (didactic etc). ● Denumirea își are originea în e. de clasici greci și latini purificate de elemente considerate needucative pentru moștenitorul tronului Franței, Le Dauphin, fiul lui Ludovic XIV; **e. adăugată,** → E. ADĂUGITĂ; **e. adăugită (adăugată),** e. repetată cu introducere de materiale inedite; **e. adnotată,** e. completată cu note ale editorului în vederea lămuririi și întregirii textului; **e. aldină** → ALDINĂ(1); **e. anastatică,** e. reimprimată prin transport chimic pe o piatră litografică sau pe o placă de zinc fără a se recurge la procedee fotografice; **e. anopistografică,** e. cu textul imprimat numai pe o singură față a foii, destinată bibliofiliei sau pentru a înlesni decuparea textului în vederea întocmirii de fișe etc.; **e. antumă,** e. publicată în timpul vieții autorului; **e. apocrifă,** e. a unei lucrări cu autor ipotetic sau inexistent; e. autorizată, e. publicată cu aprobarea organelor de stat competente; **e. bibliofilă,** e. variantă a unei lucrări tipărite, destinată mai ales colecționarilor nu numai pentru conținut dar și pentru condiții grafice deosebite (hîrtie de calitate superioară, pagini cu margine amplă, ornamente și ilustrații de artiști cu renume, cel puțin două file de gardă, tiraj redus și de regulă înseriat, format uneori puțin obișnuit — liliputan, de pildă —, legătură scumpă etc) ■ O asemenea e., remarcabilă prin frumusețea ei, este C. Negruzzi. *Alexandru Lăpușneanul* (București, 1946), cu xilogravuri de Fred Micoș, în tiraj de numai 142 de exemplare numerotate, imprimată anopistografic, cu o suită de gravuri la sfîrșitul volumului; **e. bilingvă,** e. publicată în două limbi; **e. castigata** (lat.) → E. EXPURGATĂ; **e. cenzurată,** a) e. publicată cu aprobarea

Constantin Negruzzi. *Alexandru Lăpuşneanu*, Bucureşti, 1946. Gravură de Fred Micoş

cenzurii; b) **e.** expurgată sau interzisă de cenzură; **e. clandestină (neautorizată)**,**e.** realizată sau difuzată ilegal; ✧ é d i t i o n s o u s l e m a n t e a u; **e. clasică, e.** considerată standard, de cele mai multe ori destinată uzului didactic şi însoţită de comentarii; **e. comemorativă, e.** publicată cu prilejul evocării unei personalităţi dispărute sau celebrării unui eveniment solemn; **e. comentată, e.** însoţită de comentarii şi interpretări asupra operei cît şi aprecieri relative la autor; **e. completă, e.** în care nu s-au operat prescurtări ale textului original; **e. contrafăcută (falsificată), e.** care imită o **e.** originală sau celebră încercînd să i se substituie; **e. corectată (îndreptată), e.** repetată după corijarea greşelilor **e.** anterioare de către autor sau editor; **e. critică, e.** diplomatică ce cuprinde, alături de textul originar reconstituit, variantele însoţite eventual de comentarii, studiu introductiv, glosar, index şi, în general, de toate informaţiile şi criteriile care au ajutat la stabilirea originalului şi pe care editorul şi-a bazat întreaga muncă. Pînă la începutul sec. 20, prin **e.c.** se înţelegea acea **e.** care încearcă să refacă arhetipul pornind de la variante incluse şi ele în subsolul paginilor sau în partea a doua a lucrării, fără a se recurge la o critică textuală întemeiată pe studiul comparativ filologic şi paleografic. O **e.c.** arbitrară este, de pildă, *Psaltirea Scheiană* publicată de I. A. Candrea în 1916. În accepţia de **e.c.** intră şi publicarea operelor scriitorilor clasici atunci cînd, datorită faptului că autorul nu şi-a supravegheat singur tipărirea, sau ms. său autograf s-a rătăcit, editarea comportă alegerea textului celui mai potrivit prin colaţionarea **e.** succesive, comentarea lor filologică şi istoric-literară. O asemenea **e.** este *Opere* de Mihai Eminescu, a cărei redactare a început-o Perpessicius, în 1939. ■ Prima **e.c.** tipărită în Principate este *Dialog în contra ereziilor*, scris de Simeon al Thessalonicului, în sec. 14, şi editat la Iaşi, în 1683, de Ioan Malvidos din Heracleea (Ioan Comnen). A doua, *Dicţionarul lui Chiril*, din care s-a tipărit doar prima coală a fost alcătuită de Ştefan Bergler, în 1723. Deşi nu a îngrijit în mod particular **e.c.**, Bogdan Petriceicu Haşdeu este precursorul şi rămîne model de competenţă în alcătuirea unei **e.** de texte vechi aşa cum o ilustrează mai ales *Cuvente den bătrîni*. Vol. 1—3. Bucureşti, 1877—1881; **e. cu variante, e.** care cuprinde variante ale unui text transmis prin copii sau prin **e.** succesive, însoţite eventual de adnotările diferiţilor comentatori; ✧ e. v a r i o r u m; **e. de autor, e.** ale cărei cheltuieli de publicare au fost suportate de autor; **e. de buzunar, e.** de format mic, în volum uşor; **e. definitivă, e.** revăzută de regulă de autor şi declarată fixă şi invariabilă. **E.** ulterioare, indiferent dacă autorul mai este sau nu în viaţă, trebuie să urmeze întocmai textul **e.d.**, fără să se opereze schimbări. Există situaţii excepţionale cînd autorul intervine pentru a modifica, îmbunătăţi, corecta sau adăuga materiale noi, aşa cum a procedat Tudor Arghezi cu **e.d.** de versuri din 1936, republicată în 1940 şi 1943, cu mărturisirea poetului, în prefaţa la **e.** a doua, că "s-au

adăugat un număr de bucăţi scăpate din vedere..." Între 1936—1947, Fundaţia pentru Literatură şi Artă a publicat excepţionala colecţie "Scriitori români contemporani", cuprinzînd **e.d.** ale scrierilor lui Tudor Arhgezi (1936, 1940, 1943), Mateiu Caragiale (1936), Elena Farago (1937), Adrian Maniu (1938), Mihai Codreanu (1939), Ion Minu-

Lucian Blaga, *Poezii*. Ediţie definitivă, Bucureşti, 1942

lescu (1939, 1943), Şt. O. Iosif (1939, 1944), Al. T. Stamatiad (1942), Lucian Blaga (1942), Bacovia (1944), Ion Pillat (Voi. 1—3, 1944), Vasile Voiculescu (1944), Emil Isac (1946), Camil Petrescu (Vol. 1—3, 1946—1947); ◇ e. n e v a r i e t u r (abrev. **n. v.**); **e. de lux, e.** executată în condiţii grafice deosebite (hîrtie scumpă, litere alese, legătură în piele etc.) şi pusă în vînzare la un preţ ridicat; **e. de popularizare,** e. de scrieri vechi sau clasice care reproduc textul în ortografia curentă şi pot conţine note lingvistice şi enciclopedice, un glosar şi o introducere, fără a mai include însă variante şi comentarii de critică textuală; **e. de uz intern, e.** a cărei folosire este autorizată exclusiv pentru membrii colectivităţii căreia îi este destinată prin conţinut; **e. diplomatică,** a) **e.** care conţine numai una dintre versiunile cunoscute ale scrierii respective, versiune pe care editorul o consideră, în urma investigaţiilor filologice, ca fiind cea mai apropiată de original. În subsol sau în volum separat se includ celelalte versiuni de prim rang, atunci cînd **e.** unor opere s-au transmis în mai multe versiuni. În cazul în care se intervine pentru a se corecta o serie de erori (nume proprii şi termeni denaturaţi, date calendaristice inexacte etc), editorul are obligaţia de a menţiona toate modificările operate; b) → E. PALEOGRAFICĂ; **e. elzeviriană,** → ELZÉVIR (1); **e. epuizată, e.** distribuită de editor în totalitate fără a mai dispune de exemplare destinate comerţului; **e. expurgată, e.** din care s-au eliminat texte considerate improprii difuzării; ◇ e. c a s t i g a t a; **e. extrailustrată, e.** bibliofilă cu supliment de ilustraţii deseori autentificate de grafician; **e. facsimilată (fototipică), e.** care reproduce cu fidelitate textul şi ilustraţiile **e.** originale, prin folosirea de regulă a unor procedee fotomecanice; **e. falsificată,** → E. CONTRAFĂCUTĂ; **e. fototipică,** → E. FACSIMILATĂ; **e. hors commerce** (fr.), → E. ÎN AFARA COMERŢULUI; **e. ilustrată, e.** al cărui text este însoţit de gravuri, desene fotografii etc; **e. interzisă, e.** a cărei circulaţie sau reeditare este oprită. → şi E. CENZURATĂ b) **e. inversă, e.** bilingvă în care cele două texte încep fiecare cu una dintre cele două coperte şi se întîlnesc la mijlocul lucrării; **e. ipotetică (presupusă), e.** a cărei existenţă este bănuită prin menţionare în unele lucrări bibliografice sau prin citare de vreun autor fără alte probe; **e. iuxtalineară,** → E. JUXTALINEARĂ; **e. în afara comerţului (nepusă în comerţ), e.** care nu este destinată vînzării; ◇ e. h o r s c o m m e r c e (abrev. *h. c.*). → şi E. DE UZ INTERN, SINE PRETIO; **e. îndreptată,** → E. CORECTATĂ; **e. înseriată (numerotată), e.** cu tiraj restrîns ale cărei exemplare, individualizate prin numerotare, sînt

destinate colecţionarilor sau au un regim special de difuzare; **e. în tiraj restrîns, e.** limitată la un număr mic de exemplare, de obicei destinată colecţionarilor; **e. intîi, e.** care constituie primul tiraj al unei lucrări originale; ◇ p r i m a e d i ţ i e; **e. jubiliară, e.** publicată cu prilejul împlinirii unui număr rotund de ani (de obicei cincizeci) de la naşterea autorului sau de la debut; **e. juxtaliniară (iuxtaliniară), e.** bilingvă de obicei de autori clasici, fiecare rînd de pe coloana din stînga în limba originală avînd traducerea pe rîndul corespunzător al coloanei din dreapta; **e. liliputană, e.** de format minuscul, ce constituie o curiozitate bibiliofilă; **e. neautorizată,** → E.CLANDESTINĂ; **e. nepusă în comerţ,** → E. ÎN AFARA COMERŢULUI; **e. ne varietur** (lat.), → E. DEFINITIVĂ; **e. nouă, e.** care cuprinde texte sau adnotări suplimentare faţă de ediţia precedentă, sau alte caracteristici tipografice decît **e.** precedentă, necesitînd o nouă compoziţie tipografică (zaţ nou); ◇ n o u ă e d i ţ i e, r e e d i t a r e; **e. numerotată,** → E. ÎNSERIATĂ; **e. omagială, e.** realizată în semn de preţuire a unei personalităţi, de obicei legată de data aniversării acesteia. → şi OMAGIU; **e. originală** (abrev. **e. o.**), a) prima **e.** a unei lucrări redactată cu participarea autorului şi al cărei text constituie un model de referinţă pentru **e.** următoare; b) **e.** care apare pentru prima dată în editura respectivă; **e. paleografică (diplomatică), e.** care reproduce un text vechi ms. cu toate caracteristicile sale grafice; **e. poliglotă, e.** cu textul în mai multe limbi; **e. populară, e.** cu tiraj ridicat şi preţ de vînzare scăzut care se adresează unui public foarte larg; **e. postumă, e.** apărută după încetarea din viaţă a autorului, conţinînd texte inedite; **e. preliminară,** a) **e.** provizorie, destinată colaborării criticii de specialitate care completează cu date şi observaţii pertinente în vederea realizării ei definitive. → şi MACHETĂ (1); b) tiraj de probă al unei lucrări avînd drept scop sondarea audienţei la public, pentru stabilirea tirajului final al **e.** respective; **e prescurtată (abreviată), e.** cu texte condensate faţă de **e.** originală, adresîndu-se unei anumite categorii de cititori; ◇ d i g e s t (1) **e. presupusă,** → E. IPOTETICĂ; **e. princeps** (lat.), prima **e.** tipărită a unei scrieri vechi sau clasice, cu deosebire atunci cînd a fost urmată de reeditări; **e. privată, e.** fără destinaţie comercială, difuzată unor intimi ai autorului sau editorului; **e. provizorie,** → E. PRELIMINARĂ (a); **e. repetată, e.** reimprimată, cu sau fără modificări. **E. r.** sînt realizate cu ajutorul *stereotipiilor*, prin *fotoreproducere* sau prin culegerea din nou a textului (cazul **e.** revăzute, adăugite, actualizate, corectate etc). La **e.r.,** foaia de titlu şi pagina cu datele de apariţie ale cărţii se culeg din nou; **e. revăzută, e.** repetată după un control al textului efectuat de autor; **e. revizuită, e.** revăzută în care autorul a operat modificări; **e. rezervată, e.** care nu intră în circuitultul comercial obişnuit, fiind destinată unei anumite categorii de cititori sau unui număr de abonaţi; **e. stereotipă, e.** repetată, identică cu **e.** precedentă, imprimată cu acelaşi zaţ, conservat prin *stereotipie*; **e. sub tipar, e.** care a primit *bunul de cules*, aflîndu-se într-un anumit stadiu de realizare tehnologică, dar încă nedifuzată; **e. şcolară, e.** destinată învăţămîntului; **e unică, e.** publicată dar niciodată repetată; **e. variorum** (lat.), → E. CU VARIANTE; **e. -pirat, e.** realizată fără consimţămîntul autorului sau editorului. → şi ALDINĂ (1), ELZEVIR (1). **2.** (presă) Număr de exemplare al unei publicaţii periodice care aparţine aceluiaşi tiraj şi prezintă diferenţe faţă de alte **e.** ale aceleiaşi publicaţii, apărînd în general simultan. Aceste diferenţe pot privi conţinutul (ex.:ştiri specifice unei ediţii locale), limba, imprimarea (ex.: Braille), suportul (ex.: microfilm) sau calitatea acestuia (ex.: hîrtie specială pentru **e.** difuzate prin avion), formatul etc. || **e. internaţională, e.** a unui periodic important destinată difuzării în alte ţări; **e. specială, e.** a unui ziar publicată în afara periodicităţii sale obişnuite şi a cărei apariţie este determinată de împrejurări excepţionale. □ Abrev. ED. → şi TIRAJ (1).

EFEMERIDE 1. (edit.) Tabele astronomice în care se anticipează poziţiile aştrilor şi succesiunea unor fenomene cereşti pe durata unui an. **2.** (bibl.) Însemnări risipite pe foi de calendar sau pe file de mss. şi vechi tipărituri, despre evenimente sociale şi de familie, cataclisme şi fenomene naturale neobişnuite, cheltuieli personale etc. **3.** (presă) Rubrică de periodic sau de calendar cu note

şi informaţii despre evenimente care au avut loc la aceeaşi dată în epoci diferite.

EFEMEROTECĂ (bibl.) → HEMEROTECĂ.

EFFIG. (abrev.) → DELINEAVIT.

EFFIGIAVIT (lat.; graf.) → DELINEAVIT.

EFIGIE (graf.; her.; med.) Reprezentare solemnă sau marţială a chipului unei personalităţi.

E.G. (abrev.) → DE EXEMPLU.

EGALIZARE A LITERELOR (poligr.) Alinierea la aceeaşi înălţime a literelor de corpuri diferite cu elemente de albitură şi cvadraţi.

EGIPŢIANĂ (EGIPTEANĂ) (poligr.) Literă de construcţie geometrică cu grosime uniformă şi tălpi dreptunghiulare, numită astfel la apariţie datorită interesului deosebit manifestat pentru cultura egipteană la începutul sec. 19.

EINBAND (germ.; leg.) Legătură de carte.

EINGEBUNDEN (germ.; leg.) Termen care însoţeşte numele legătorului unei cărţi.

EJE NACIOLO (sl.; pal.) → INCIPIT.

ELECTROAUTOGRAF (presă) Tip de *pantelegraf* cu ajutorul căruia se transmit la distanţă fotogravuri care pot fi folosite direct pentru clişee tipografice.

ELECTROGRAF (presă) → PANTELEGRAF.

ELECTROGRAFIE (poligr.) **1.** Procedeu de pregătire a unui clişeu prin *corodare electrolitică*; ◇ e l e c t r o g r a v u r ă (1). **2.** Denumire generică a tehnicilor de imprimare şi reproducere electrostatică a documentelor (*xerografie*, etc).

ELECTROGRAVURĂ (poligr.) **1.** → ELECTROGRAFIE. **2.** Gravură obţinută prin *corodare electrolitică*.

ELECTROTIP (poligr.) **1.** Aparat utilizat în *electrotipie*. **2.** Duplicat al unui clişeu tipografic obţinut prin *electrotipie*. → şi GALVANO.

ELECTROTIPIE (poligr.) Procedeu de reproducere a caracterelor, gravurilor sau clişeelor tipografice prin intermediul *galvanoplastiei*. → şi GALVANOTIPIE.

ELEMENTARIU (edit.) Termen folosit în Transilvania în sec. 19 pentru *abecedar*. Ex.: Basiliu Petri. *Elementariu séu Abecedariu pentru şcólele romanesci*. Sibiu, 1861.

ELEMENTE (edit.) Lucrare care conţine noţiunile de bază ale unei discipline, unui domeniu etc. Ex.: Daniil P. Barcianu. *Elemente de istoria naturală*. Sibiu, 1881; I. V. Russu. *Elemente de istoria Transilvaniei*. Sibiu, 1865.

ELGRAMĂ (poligr.) Maşină electrică de gravat pentru confecţionare de clişee lineare sau în semitonuri. Efectele de semitonuri se obţin prin descompunerea imaginii în linii paralele de diferite grosimi.

ELIMINATIO CODICUM DESCRIPTORUM (lat.; edit.) Etapă de pregătire a unei *ediţii critice* care urmează *colaţionării* (*collatio*). Operaţia constă în localizarea şi eliminarea acelor mss. sau tipărituri care sînt copia unor modele anterioare.

ELROD (poligr.) Maşină de turnat, în benzi fine, regleţi, interlinii şi alte materiale de albitură, linii de plumb etc.

ELZÉVIR 1. (edit.) Ediţie imprimată sau publicată de unii dintre membrii vestitei familii de librari olandezi Elzévir, a căror activitate editorială şi tipografică acoperă o perioadă de peste un veac, de la sfîrşitul sec. 16 pînă la începutul sec. 18. Întemeietorul familiei, Louis Elzévir, librar şi legător din Louvain (Belgia) s-a refugiat în 1580 din raţiuni religioase, la Leyden (Olanda) unde, trei ani mai tîrziu, a început să tipărească şi să publice cărţi. Cinci dintre fiii săi i-au continuat activitatea la Leyden, Amsterdam şi Utrecht. Editori inteligenţi şi oameni de afaceri inspiraţi, Elzévirii au publicat scrierile a peste 1600 de autori, clasici şi contemporani, la care se adaugă peste 3000 de teze academice. Cei mai proeminenţi reprezentanţi ai acestei familii au fost Bonaventure şi Abraham, parteneri din 1256, care au scos ediţii de clasici în format mic, la preţuri accesibile. Astăzi, Elzévirii sînt amintiţi mai ales pentru ediţiile de format redus, cu frontispicii gravate, margini înguste şi text compact. La vremea lor, aceste ediţii atît de rîvnite şi de apreciate astăzi, erau foarte populare şi ieftine. Calităţile deosebite ale ediţiilor **E.** sînt formatul uşor de manipulat editarea îngrijită, imprimarea elegantă, claritatea textului şi delicateţea literei. Seria lor de cărţi de călătorie, numite "republici", de diferiţi autori descriind ţări europene, au impus formatele *în* 12 şi *in* 24. Printre cele mai reuşite ediţii **E.** se află scrieri de Cezar, Pliniu şi Terenţiu (Leyden, 1635), Virgiliu, (Leyden, 1636), Cicero, *în* 10 vol. (Leyden, 1642), *Confesiunile* Sfîntului Augustin (1675) şi *Instituţiile* lui Justinian (1776), ambele editate de Daniel Elzévir la Amsterdam

Marcă tipografică Elzévir

HELVETIORVM RESPVBLICA.

DIVERSORVM

Lugd. Bat.

Ex officina Elzeviriana.
Anno cIↃIↃcXXVII.

Cum Privilegio.

Ediţie Elzévir, 1627

Ediţiile de clasici în general nu sînt adnotate sau dacă conţin totuşi note, acestea sînt plasate la sfîrşitul lucrării sau în subsolul paginilor, pe două coloane. Dintre ediţiile *in folio* se remarcă Filip Cluverius, *Germania Antiqua* (Leyden, 1631), ilustrată cu gravuri în aramă, şi Piso şi Marcgravius, *Historia Naturalis Brasiliae* (Amsterdam, 1648). De reţinut că unele lucrări au fost publicate sub pseudonime editoriale, cum sînt de pildă Jean Sambix şi Pierre Marteau "a Cologne", din considerente politice, religioase sau personale. Alte cărţi sînt cu totul anonime sub aspect editorial, fără indicarea locului. Marele prestigiu al Elzévirilor printre contemporani a dus, ca şi în cazul lui Aldus Manutius, la numeroase contrafaceri de ediţii **E.** Filiala din Cluj-Napoca a B.A. se află în posesia unei frumoase colecţii de **E.**, al căror număr se ridică la peste 300 de lucrări. **2.** (poligr.) a) Tip de literă derivat din anticva romană, cu tălpi triunghiulare, numit astfel deoarece a fost utilizat în ediţiile publicate de Elézviri; ◇ m e d i e v a l ă, r o m a n ă E l z é v i r. Litera — mică, rotundă şi subţire, elegantă, clară, lizibilă — este creaţia marelui gravor olandez al epocii Christoffel van Dyck. Litera M are liniile deschise spre exterior, în timp ce la anticva ele sînt drepte. În 1681, văduva lui Daniel Elzévir a scos la vînzare turnătoria de litere şi a editat cu acest prilej un probar de caractere **E.** care să servească de specimen comercial. b) Fiecare dintre literele create în sec. 19 de Louis Perrin din Lyon, de P. Jeannet şi de Théophile Beaudoire din Paris. Interesul epocii pentru creaţiile elzéviriene a dus la o renaştere a anticvei romane. În 1846, Louis Perrin a inventat remarcabilele "capitale augustale" pentru lucrarea *Inscriptions antiques de Lyon*, de Alphonse de Boissieu. Librarul parizian P. Jeannet a desenat personal caractere noi, (imitînd pe acelea din sec. 16) destinate imprimării colecţiei *Bibliotheque elzévirienne*, pe care a editat-o după 1853. Tot la Paris, turnătorul de litere Théophile Beaudoire a scos, în 1858, o literă care s-a numit **E.** pentru tipărirea lucrărilor literare, replică la austeritatea caracterului *Didot*, folosit la imprimarea operelor ştiinţifice.

EMAKIMONO (artă; graf.) Rulou japonez desenat sau pictat pe lungime.

EMBLEMĂ (bibl.; edit.; her.) Compoziţie iconografică alcătuită din imagini şi simboluri,

însoţite sau nu de o deviză sau de o legendă, ca semne distinctive ale unui rang, unei demnităţi, unei profesii etc. || **e. editorială,** →

Emblema universală a litografilor

MARCĂ EDITORIALĂ; **e. heraldică,** totalitatea elementelor simbolice şi alegorice dintr-o stemă (chipuri de oameni, animale stilizate sau fantastice, costume, arme, semne convenţionale etc.) care constituie un atribut; **e. sigilară, e.** gravată pe suprafaţa unui *sigiliu*; **e. tipografică,** → MARCĂ TIPOGRAFICĂ. ● Folosite încă din cele mai vechi timpuri, **e.** au cunoscut o mare răspîndire în evul mediu. Gravate pe monumente, monede, medalii şi sigilii, sau desenate în mss. şi reproduse în vechile tipărituri, **e.** constituie documente care pot furniza informaţii preţioase de interes istoric.

EMENDATIO (lat.; edit.) → EMENDAŢIE.

EMENDAŢIE (EMENDARE) (edit.) Etapă de pregătire a unei *ediţii critice*, ulterioară lui *recensio*, constînd în corectarea acelor tipuri de erori caligrafice sau paleografice uşor de detectat, cum sînt, de pildă, cazurile de *homoioteleuton* şi de *haplografie*. Corectarea se poate executa şi asupra pasajelor obscure unde tradiţia diplomatică n-a făcut încă lumină. În această fază este necesar să se cunoască *usus scribendi* al autorului editat, adică ansamblul preferinţelor sale lingvistice şi estetice pentru a restabili textul prin *conjectură*. Această critică conjecturală poate cuprinde următoarele faze: *interpungere, mutare, transponere, delere* şi *supplere*. ◇ e m e n d a t i o.

EMENDENDA (lat.; poligr.) Ansamblu de corecturi tipografice la un text.

E.N. (abrev.) → ERA CREŞTINĂ.

ENCAUSTICĂ (artă) Procedeu de pictură în culori de ceară pe suporturi variate (lemn, fildeş, piatră etc.), folosit în antichitate de greci şi de romani.

ENCHIRIDION (ENHIRID) (edit.) Termen grec pentru manual, îndrumător sau tratat ştiinţific. Ex.: Nicolae Milescu. *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens* (Paris, 1669), studiu teologic apologetic, cea dintîi lucrare a unui român, tipărită în Franţa; Andrei Şaguna. *Enchiridionu*, "adecă Carte manuale de canoane ale unei, sîntei sobornicesci şi apostolesci Biserici . . .". Sibiu, 1871; Eufrosin Poteca. *Enhirid sau Mînelnic al pravoslavnicului hristian*. Bucureşti, 1832.

ENCICLICĂ (dipl.) Scrisoare circulară semnată de papă, adresată preoţilor şi cuprinzînd directive oficiale privind o serie de probleme religioase, juridice, etice etc.

ENCICLOPEDIE (lex.) Lucrare de referinţă cu caracter lexicografic care prezintă ansamblul de cunoştinţe din unul sau mai multe domenii. Spre deosebire de *dicţionar*, **e.** nu explică legătura dintre semnificant şi conţinutul acestuia, ci cunoştinţele umane grupate de obicei alfabetic în articole prin intermediul semnificanţilor care figurează ca elemente lexicale. Materia într-o **e.**, poate fi organizată şi după conţinut, nu numai alfabetic, cum este de pildă *Enciclopedia României*, elaborată de un colectiv condus de D. Gusti, între 1938—1943, în patru vol. din şase proiectate. Operele de tip enciclopedic sînt la origine mari compilaţii, care expun sistematic cunoştinţele unei epoci sau ale unei discipline. ● Vechii învăţaţi egipteni întocmeau liste lungi cu enumerări de elemente ale cerului, pămîntului şi apelor, ale categoriilor sociale, ale oraşelor etc., adevărate *onomasticoane* care prefigurează **e.** de mai tîrziu. Pliniu (sec. 1 e.n.) a compilat în *Historia Naturalis* extrase din 500 de autori pentru a prezenta cunoştinţele epocii sale asupra naturii. Alte compilaţii enciclopedice sînt seriile de *specula* şi *summa* ale evului

mediu. În Renaştere s-au publicat, mai ales în Italia, lucrări enciclopedice cu teme variate. La sfîrşitul sec. 17 a apărut tipul modern de **e.**, în care materiile erau expuse alfabetic în limbă modernă şi nu în latină. Prima **e.** redactată într-o limbă naţională este *Le Grand Dictionnaire historique* (1674), de eruditul francez Louis Moreri. Iluminismul a fost totodată epoca marilor **e.** Englezul Ephraim Chambers a elaborat *Cyclopaedia* (1728), care a inspirat celebra *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, prima **e.** în sensul modern al termenului, apărută în 28 vol., între 1751—1772, sub îngrijirea lui Denis Diderot şi D'Alembert. ■ Primul proiect de **e.** românească poate fi considerat *Leksiconul de conversaţie* elaborat de Gh. Asachi, concretizat doar într-o primă fasciculă, tipărită la Iaşi, în 1842. I. Heliade-Rădulescu a publicat în "Curierul Românesc" (nr. 3, 1842) cîteva articole dintr-un *Dicţionar de cunoştinţe universale.* În 1847, Alexandru Gavra a tipărit la Buda primul volum (A—B) din *Lexicon de conversaţie storicesc religionariu*, una dintre cele dintîi încercări de dicţionar enciclopedic de la noi. Prima **e.** românească, *Enciclopedia Română* (Vol. 1—3 Sibiu, 1898—1904), a fost realizată de un colectiv condus de Corneliu Diaconovich, sub auspiciile Asociaţiunii pentru Literatură Română şi Cultura Poporului Român (Astra). Seria **e.** şi dicţionarelor enciclopedice româneşti s-a îmbogăţit în deceniile următoare cu: *"Minerva"*. *Enciclopedie română* (Cluj, 1929), *Dicţionarul enciclopedic ilustrat "Cartea Românească"* de I. A. Candrea şi Gh. Adamescu (Bucureşti, 1931), *Enciclopedia României* (Vol. 1—4. Bucureşti, 1938—1943), *Enciclopedia "Cugetarea"* de Lucian Predescu (Bucureşti, 1940), *Dicţionarul enciclopedic român* (Vol. 1—4. Bucureşti, 1962—1966) etc. În 1972 Editura Enciclopedică a publicat *Mic dicţionar enciclopedic (M.D.E.)*, lucrare lexicografică editată în ţara noastră într-un singur volum, care, cuprinde o largă şi multilaterală informaţie". *M.D.E.* a fost reeditat în 1978 şi 1986, considerabil îmbunătăţit.

EN DEPÓSITO EN CASA DE (sp.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.

EN DÉPÔT CHEZ (fr.; bibl) → DE VÎNZARE LA.

ENGHENIASMOS (edit.) → TÎRNOSANIE.

ENGI (graf.) Rulou japonez pe care sînt înfăţişate locuri sacre.

ENGOLPION (ENCOLPION, ENCOLPIU) **1.** (edit.) Titlul unor tratate vechi de medicină populară (ex.: *Encolpiu! doctorilor sau medicina practică.* Iaşi, 1849.) sau de morală, "**e.** de aur" (ex.: *Engolpion de auru.* Sibiu, 1833.) **2.** (sig.) Denumire veche a matriţei sigilare utilizată în cancelaria domnească. **3.** Document iconografic în formă de cruce, iconiţă sau medalion, gravat sau pictat, avînd uneori în interior o relicvă sau un pergament cu texte de rugăciuni, purtat de arhierei pe piept, suspendat de un lănţişor.

EN LA IMPRENTA DEL (sp.; bibl.) Formulă care însoţeşte numele tipografului pe foaia de titlu a cărţilor vechi.

ENTRELACS (fr.; graf.) Motiv ornamental alcătuit dintr-o împletitură continuă de linii curbe sau frînte, întîlnite frecvent pe frontispicii şi ferecături de mss. sau în decorul legăturilor de carte.

EN VENTA EN CASA DE (sp.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.

EN VENTE CHEZ (fr.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.

ENVOI (fr.; bibl.) → DEDICAŢIE.

E.O. (abrev.) → EDIŢIE ORIGINALĂ.

EORTOLOGIU (EORTOLOGHION, EORTOLOGHIU) (edit.) Carte religioasă care dezbate o serie de probleme de cult: cronologia sărbătorilor, principii canonice etc. Ex.: Sevastos Chimenitul. *Eortologhion* "în care se tratează unele chestiuni: despre certitudinea cronologiei, despre toate sărbătorile şi teoriile lor, despre sfînta Pască, despre unele canoane bisericeşti, despre minologiu cel scurt . . .", Snagov, 1701.

EPACTĂ (cron.) Element computistic occidental, corespunzător *temeliei* răsăritene, exprimat printr-un număr care indică vîrsta lunii la 1 ian. a fiecărui an, adică numărul de zile scurse de la ultima lună nouă pînă la sfîrşitul anului precedent. **E.** ajută la stabilirea zilei din săptămînă şi la calculul datelor pascale din calendarele perpetue.

EPANAGOGĂ (edit.) → PROCHIRON.

ÉPARGNE (fr.; graf.) Procedeu de gravare în relief *(en taille d'épargne)* mai ales a lemnului, prin adîncirea porţiunilor care apar în alb la tipar. La suprafaţa plăcii rămîne reliefat doar desenul care se va imprima pe

coala de hîrtie prin ungere cu cerneală și presare. Această tehnică a dat naștere gravurii în *camaïeu*. ● În Franța se conservă cel mai vechi clișeu de lemn din Europa apuseană, datînd de prin 1370, cunoscut sub denumirea de *Protat*, care cuprinde două compoziții: *Crucificarea* și *Bunavestire*.

EPIDIAPROIECTOR (bibl.) → EPIDIASCOP.

EPIDIASCOP (bibl.) Aparat echipat cu două dispozitive optice: unul pentru proiecție statică, prin transparență, a *diapozitivelor* și *diafilmelor*, altul pentru proiecția ilustrațiilor și textelor pe suport opac; ◇ e p i d i a p r o i e c t o r.

EPIGRAF 1. (red.) Citat semnificativ pus la începutul unei cărți sau capitol, rezumînd ideea principală a cărții sau a capitolului respectiv; ◇ *m o t o*. **2.** (epigr.) Inscripție scurtă plasată de obicei într-un cartuș sau în spațiul liber al unui ornament, pe fațada unui monument sau edificiu, conținînd data construcției, destinația, numele arhitectului etc.

EPIGRAFIE Știință auxiliară a istoriei al cărei obiect de studiu îl constituie depistarea, transcrierea, descifrarea, clasificarea și interpretarea textelor vechi de pe un suport solid: piatră, marmoră, bronz sau alt metal, ceramică, lemn etc. Domeniul cercetării **e.**, limitat inițial, la studiul inscripțiilor grecești și latine, s-a extins treptat la cele egiptene, sumeriene, asiriene, hitite, etrusce, punice, miceniene, scandinave etc. ● **E.** s-a constituit ca știință în sec. 19, odată cu publicarea a două colecții de inscripții grecești și latine editate de academia berlineză: *Corpus Inscriptionum Graecarum* și *Corpus Inscriptionum Latinarum*. ■ Precursorii e. românești sînt Grigore Tocilescu (1850—1909) și Vasile Pârvan (1882—1927).

EPIGRAMĂ (edit.) Desemnînd la vechii greci o inscripție pe un monument funerar, pe un soclu de statuie etc. sau o dedicație pe un obiect de artă, termenul de e. a evoluat pentru a denumi o specie a poeziei lirice de proporții reduse, cu un conținut spiritual, deseori incisiv. ■ Cartea patriarhului Nectarie, *Întîmpinare în contra primatului Papei* (Iași, 1682), include o semnificativă *Epigramă la tipografie*: "Îngîmfarea apuseană se laudă că întrece mai înainte cu mult pe Răsăriteni în știința grecească și în tipărirea cărților; luminarea ambelor acestor lucruri a răsărit de curînd aici pentru credincioși: lucrurile *acestea* sînt lauda lor, iar Dumnezeu a Răsăritenilor". De menționat pentru iubitorii de cărți rare și frumoase *Epigramele* lui Quintus, cu ilustrații de Nicolae Vermont (București, 1896).

EPILOG (edit.; red.) Parte finală a unei lucrări în care autorul rezumă concluziile sale și subliniază anumite idei din cuprins. Ex.: **E.** la *Tetraevanghelul* românesc, tipărit de Coresi la Brașov în 1561: "... în zilele măriei lui Ionașu Crai, eu jupînul Hanășu Begneru de în Brașovu amu avutu jelanie

Epilogul *Tetraevanghelului* românesc, tipărit de Coresi la Brașov, în 1561

pentru sf-ntele cărţi creştineşti tetraevgl. şi amu scrisu aceste sfente cărţi de învăţătură, să fie popilor rumâneşti să înţeleagă, să înveţe Rumânii cine-s creştini, cum grăieşte sf-ntul Pavel ap-slu către Corinteni 14 capete: în sfănta besearecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înţelesu decîtu 10 mie de cuvinte neînţelese în limba striină. (...) Şi cu zisa jupînului Haneşu Begneru, scris-amu eu diaconu Coresi ot Tărgovişte şi Tudor diacu. Şi s-au începutu în luna lui Mai 3 zile şi s-au sfîrşitu în luna lui Ghenuarie 30 zile. In anul 7 mie 69 în cetate în Braşovu". → şi INCHEIERE.

EPIPROIECTOR (bibl.) Aparat pentru proiecţia statică, pe un ecran, a documentelor pe suport opac (fotografii, desene, hărţi, grafice, texte din cărţi etc.).

EPISTOLAR (edit.) **1.** Manual de compus scrisori. Ex.: Constantin Diaconovici-Loga. *Epistolariu românesc pentru facerea a tot felul de scrisori*. Buda, 1841. → şi ARS DICTAMINIS. **2.** Colecţie de scrisori publicate; ◇ c o r e s p o n d e n ţ ă (1), e p i s t o l ă (6), s c r i s o a r e (2). **3.** → EPISTOLĂ (5).

EPISTOLĂ 1. (red.) → SCRISOARE (1). **2.** (edit.) Scriere didactică sau satirică în versuri sub forma unei scrisori. Ex.: Grigore Alexandrescu. *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule*. Bucureşti, 1863. **3.** (edit.; red.) Cuvînt introductiv dedicatoriu adresat de autor de obicei unei personalităţi. Ex.: *Epistolie închinătoare către Mitru Perea* (anagrama lui Petru Maior). În: Ion Budai-Deleanu. *Ţiganiada*. Bucureşti, 1925. **4.** (dipl.) Termen folosit în documentele latine medievale din Transilvania cu sensul de act. **5.** (pl.; edit.) Memorial de călătorie; ◇ e p i s t o l a r (3), s c r i s o a r e (3). Ex.: Ion Codru-Drăguşanu. *Peregrinulu transelvanu sau Epistole scrise din tiere straine unui amicu in patria*. T.I. Sibiu, 1865; **6.** (pl.; edit.) → EPISTOLAR (2).

EPISTOLIE (edit.; red.) → EPISTOLĂ (3).

EPISTOLIER (edit.) Carte liturgică specifică cultului catolic, echivalentă *apostolului* ortodox.

EPISTOLOGRAFIE (red.) Arta de a redacta scrisori.

EPITAF 1. (edit.) Carte bisericească cuprinzînd slujba punerii în mormînt a lui Iisus sau a Maicii Domnului; ◇ e p i t a f i o n, p r o h o d (2). Ex.: Anton Pann. *Epitaful sau slujba înmormîntării Domnului*. Bucureşti, 1846. **2.** (epigr.) Inscripţie funerară, în versuri sau în proză, care conţine elogiul defunctului sau o sentinţă morală. **3.** Document iconografic brodat pe stofă înfăţişînd plîngerea la mormîntul lui Iisus sau adormirea Maicii Domnului.

EPITAFION (edit.) → EPITAF (1).

EPITALAM (edit.) Poem liric care însoţeşte desfăşurarea ceremonialului nupţial, unul dintre cele mai vechi modele fiind *Cîntarea cîntărilor*. Corespondentul **e.** în literatura populară este *oraţia* (1).

EPITOM (edit.) Culegere de texte prescurtate. Ex.: *Epitomul sau Scurte arătări pentru Sînta Besearică* (Buda, 1808), tradusă din sîrbeşte de Dimitrie Ţichindeal.

EPONIM (bibl.) Strămoş legendar, erou mitic, persoană ilustră etc. al căror nume se dă unui loc, unei epoci, unui curent literar sau artistic etc. Ex.: *Prerafaeliţi*, denumirea unui grup artistic din sec. 19, în Anglia, provenind de la numele pictorului italian Raffaello Sanzio (1483—1520).

EPURARE (bibl.) **1.** Selectarea şi îndepărtarea din biblioteci şi librării a publicaţiilor necorespunzătoare din punct de vedere al conţinutului ideologic, ştiinţific, moral etc. **2.** (edit.) → EXPURGARE.

EPURĂ (graf.) Reprezentare geometrică plană a unui obiect obţinută prin una sau mai multe proiecţii, în unul sau mai multe planuri.

ERATĂ (edit.) **1.** Totalitatea greşelilor strecurate într-o publicaţie. **2.** Listă adăugată la sfîrşitul unei lucrări în care sînt semnalate şi îndreptate greşelile rămase în text; ◇ c o r r i g e n d a, e r r a t a. Tipărită sub formă de tabel, pe foaie separată, **e.** cuprinde următoarele rubrici sau coloane: pagina, rîndul, textul imprimat greşit şi textul rectificat. Cînd **e.** conţine doar erorile unei singure pagini, se va trece la aceeaşi pagină, situaţie în care se numeşte *fluturaş*. || **e. decupabilă**, → TEXTURĂ. ● Prima lucrare care a apărut cu lista de greşeli, pe două pagini, este un *Juvenal* tipărit la Veneţia, în 1478. Robert Estienne folosea în tipografia sa zece corectori. După ce erau citite, probele se expuneau la fereastră pentru a fi consultate de trecători; cei care descopereau greşeli primeau un premiu. ■ Vechile tipărituri româneşti, semnalează **e.** printr-o serie de formule cum sînt de pildă: "greşiturile ce se află într-aciastă svîntă carte" (În: Dosoftei. *Molitvenic*. Iaşi, 1681), sau

"îndreptaria cuvintelor" (în: Dosoftei. *Psaltire*. Iaşi, 1680). În *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) figurează termenul *errata*.

ERĂ (cron.) Sistem de numărare a anilor plecînd de la un moment marcat de un eveniment astronomic, politic, istoric sau religios. || **e. bizantină (constantinopolitană, ecleziastică), e.** care calculează anii de la "facerea" sau "zidirea lumii", fixată convenţional la 1 sep. 5509 î.e.n. În evul mediu românii au utilizat **e.b.** pentru datarea textelor scrise în slavonă, greacă sau română. În Moldova, în sec. 14—16, s-a adoptat **e.b.** cu începutul anului la 1 ian. în loc de 1 sep. De la sfîrşitul sec. 16 atît în Ţara Românească, cît şi în Moldova, s-a folosit **e. noastră** paralel cu **e.b.** Documentele medievale privind Transilvania erau emise în latină şi datate cu anul **e. noastre.** Actele din Transilvania redactate în slavonă şi română purtau anul **e.b.**; **e. costantinopolitană,** → E. BIZANTINĂ. **e. creştină, e.** pornind de la 25 dec. anul 754 de la fundarea Romei cînd s-a născut Iisus; ◇ e r a n o a s t r ă (abrev. **e.n.**); **e. ebraică, e.** a cărei numerotare începe de la 1 oct. 3761 î.e.n.; **e. ecleziastică,** → E. BIZANTINĂ; **e. musulmană, e.** care începe cu ziua emigrării lui Mahomed de la Mecca la Iathrib (Medina); ◇ h e g i r a. Opiniile despre data exactă la care a avut loc acest eveniment, numit *hegira*, sînt împărţite; cea mai răspîndită o fixează la 16 iul. 622, anul 1 al **e.m.**; **e. republicană, e.** instituită la 22 sep. 1792 cînd a început numărătoarea cu anul 1 al Republicii Franceze. **E.r.** a durat 13 ani, pînă la 31 dec. 1805 → şi CALENDAR REPUBLICAN; **e. romană, e.** care socoteşte anii de la fundarea Romei în 753 î.e.n.; **era noastră,** → E. CREŞTINĂ.

ERBAR (poligr.) Tip de literă *grotesc* creat în 1916 de tipograful şi gravorul Jakob Erbar (1878—1935).

ERMENEUTICĂ → HERMENEUTICĂ.

ERMINIE (artă) Tratat de pictură religioasă bizantină. ● Termenul înseamnă în gr. "tîlcuire", "interpretare", "explicare". Aceste manuale se ocupau mai puţin de tehnica picturală şi insistau mai mult asupra unor canoane complicate de iconografie teologică: compoziţia scenelor, reprezentarea chipurilor şi înfăţişării sfinţilor şi a celorlalte personaje, suita de texte care însoţea fiecare imagine, distribuirea tablourilor în spaţiul bisericii etc. Un asemenea studiu este *Erminia* lui Dionisie din Furna, întocmită în primele decenii ale sec. 18 după modele anterioare şi tălmăcită, în 1805, de Macarie de la Căldăruşani. Traducerea lui Macarie a fost inclusă de Vasile Grecu în *Cărţi de pictură bisericească bizantină*. Cernăuţi, 1936.

EROTICA (bibl.) Colecţie de documente (cărţi, gravuri, desene etc) cu subiect erotic.

EROTOCRITUL (edit.) Carte populară din seria romanelor cavalereşti de dragoste. ● La baza versiunilor răspîndite în întreaga Europă se află romanul medieval provensal

Miniatură de Logofătul Petrache la *Erotocritul*, 1787

din sec. 15, *Paris et Vienne*, tradus în franceză de Pierre de la Cypède şi tipărit la Anvers, în 1487. În a doua jumătate a sec. 17, poetul cretan Vincenţiu Cornaros a preluat tema şi acţiunea romanului compunînd un poem care a circulat iniţial sub formă de ms. şi a fost

apoi publicat în 1713, la Veneția. ■ **E.** a pătruns în Țările Române prin traducerea din greacă făcută de Hristodor Ioan Trapezuntul, între 1770—1780. A doua versiune românească aparține unui anonim. Un copist din Botoșani, Vasile Vîrnav, a localizat narațiunea recurgînd la această tălmăcire anonimă. Deosebit de valoroasă este o copie a **E.** executată în 1787, la București, de logofătul Ioniță, bogat ilustrată cu imagini colorate de logofătul Petrache (Ms. 3514, B.A.).

ERRATA (lat.; edit.) → ERATĂ.

ESCATOLOGIE (edit.) Scriere religioasă în care se descrie alegoric, prin viziunile unor sfinți și prooroci, soarta finală a lumii și a omului. ■ În literatura română, numeroase texte escatologice au circulat sub denumirile de *Apocalips* și *vedenii.*

ESCHATOCOL (dipl.) Parte a *formularului diplomatic* însumînd elementele care se plasează la sfîrșitul actului: *urarea finală* (caracteristică scrisorilor), *data (datum), aprecația (apprecatio)* și *semnele de validare*; ◇ e s c h a t o c o l l u m, p r o t o c o l f i n a l.

ESCHATOCOLLUM (lat.; dipl.) → ESCHATOCOL.

ESEISTICĂ 1. (bibl.) Totalitatea lucrărilor redactate sub formă de *eseu* (1). **2.** (red.) Arta *eseului* (1).

ESEU 1. (edit.; red.) Studiu de mică întindere, cu caracter personal, asupra unor teme diverse, fără intenția autorului de a epuiza subiectul. **2.** (graf.) Exemplar de probă al unei gravuri, imprimat anterior tirajului; ◇ p r o b ă d e g r a v o r. **E.** dă prilejul artistului să-și examineze critic opera și, eventual, să-i aducă îmbunătățiri sau retușuri. **E.** sînt considerate adevărate rarități și se bucură de o prețuire deosebită printre colecționari.

ESOPIA (edit.) Carte populară cu conținut moralizator, cuprinzînd viața și fabulele atribuite lui Esop (sec. 6 î.e.n.). ● Foarte răspîndită încă din antichitate, **E.** a ajuns în Europa apuseană unde s-a tipărit în 1479, la Milano. ■ În 1703, dascălul Costea din Brașov a transcris în românește *Istoria lui Isoop.* În 1717, au fost copiate *Pildele lui Isop cu toate jiganiile.* Cele două părți ale **E.** au circulat împreună sau separat, în numeroase copii, în întreaga țară. În 1795, tipografia lui Petru Bart din Sibiu a editat *Viața și pildele prea înțeleptului Esop.*

ESTIENNE (edit.) Ediție imprimată sau publicată de membrii celebrei familii de tipografi francezi Estienne, care s-au impus timp de peste un secol și jumătate în universul cărții europene. Fondatorul acestei familii este Henri Estienne, numit și Henricus Stephanus (1470—1520), stabilit la Paris la sfîrșitul sec. 15. Henri a publicat numeroase ediții între care vestita *Quincuplex Psalterium* (1509). Fiul său, Robert I (1503—1559), a

Emblema tipografică a lui Robert Estienne

reunit în jurul său floarea umanismului francez. El a inițiat, în 1523, editarea *Noului Testament.* Emblema sa tipografică și editorială era un pom de măslin. Filolog de renume, el a publicat numeroase lucrări lexicografice, în fruntea cărora se află propria sa operă *Thesaurus linguae latinae* (1531—1532), scrieri ale clasicilor greci și latini și chiar ediții *princeps* după mss. lui Dionysios din Halicarnas, Dio Cassius Apian și Iustis. A scos de asemenea numeroase ediții de *donate* și a alcătuit o gramatică franceză, în 1557. După o călătorie în Italia, s-a stabilit în Elveția, la Geneva, ca urmare a răcirii relațiilor sale cu

5

PAVLI IOVII NOVOCOMENſis in Vitas duodecim Vicecomitum Mediolani Principum Præfatio.

ETVSTATEM nobiliſſimæ Vicecomitum familiæ qui ambitioſius à præalta Romanorũ Cæſarum origine, Longobardiſq; regibus deducto ſtemmate, repetere contẽdunt, fabuloſis penè initiis inuoluere videntur. Nos autem recentiora illuſtrioráque, vti ab omnibus recepta, ſequemur: cõtentique erimus inſigni memoria Heriprandi & Galuanii nepotis, qui eximia cum laude rei militaris, ciuiliſque prudentiæ, Mediolani principem locum tenuerunt. Incidit Galuanius in id tempus quo Mediolanum à Federico AEnobarbo deletũ eſt, vir ſumma rerum geſtarum gloria, & quod in fatis fuit, inſigni calamitate memorabilis. Captus enim, & ad triumphum in Germaniam ductus fuiſſe traditur: ſed non multo pòſt carceris catenas fregit, ingentíque animi virtute non ſemel cæſis Barbaris, vltus iniurias, patriã reſtituit. Fuit hic (vt Annales ferunt) Othonis nepos, eius qui ab inſigni pietate magnitudinéque animi, canente illo pernobili claſſico excitus, ad ſacrũ bellum in Syriam contendit, communicatis ſcilicet conſiliis atque opibus cũ Guliermo Montiſſerrati regulo, qui à proceritate corporis, Longa ſpatha vocabatur. Voluntariorum enim equitum ac peditum delectæ no-

A.iii.

Text dintr-o ediţie Estienne, Paris, 1549

regele Francisc I. Fratele său, Charles (1504—1564), medic şi savant, a continuat activitatea familiei de tipărire şi editare. Henri II (1531—1598), om de litere erudit, a preluat tipografia de la Geneva şi a editat dicţionare şi scriitori clasici în format mic. În 1572, a prezentat operele complete ale lui Plutarh în 12 vol., *in octavo*. În acelaşi an, a publicat *Thesaurus grecae linguae*, *in folio*, în 4 vol., continuînd astfel marea lucrare începută de tatăl său, Robert I. La moartea sa, atelierul din Elveţia a revenit fiului său Paul (1566—1627). Ultimul reprezentant al familiei a fost Antoine (1592—1674), fiul lui Paul, tipograf al regelui şi al clerului, la Paris. Ediţiile E. impresionează prin eleganţă, sobrietate şi echilibru în compoziţia tipografică, deşi textul este compact iar suprafaţa hîrtiei folosită cu multă economie.

ESTOMPĂ (graf.) **1.** Instrument pentru desen, de forma unui baton cu extremităţile conice, confecţionat din hîrtie, piele sau alt material şi folosit la întinderea prafului de creion, de cărbune sau de culoare pentru a potrivi umbrele unui desen şi pentru a uniformiza tentele fără a recurge la haşuri. **2.** Desenul executat cu acest instrument.

ETAJ (poligr.) Subdiviziune orizontală a capului de tabel.

ET AL. (abrev.) → ŞI ALŢII.

ET ALIA (lat.; red.) → ŞI ALŢII.

ET ALII (lat.; red.) → ŞI ALŢII.

ETC. (abrev.) → ETCAETERA.

ETCAETERA (lat.; red.) Indicaţie a unei enumerări suplimentare la care s-a renunţat a o specifica. Acest termen se foloseşte numai abreviat, cu excepţia începutului de rînd. Repetarea lui *(etc., etc.)* trebuie evitată deoarece este redundantă. □ Abrev. ETC.

ETCHING (engl.; graf.) → ACVCAFORTE.

ETERONIM (bibl.) Autor care publică sub diferite nume.

ETEROTIP (poligr.) Text tipărit cu clişee ale căror caractere sînt mobile şi nu fixe ca în *stereotipie*.

ETICHETĂ (bibl.) Bucată de hîrtie, de obicei dreptunghiulară, care se fixează pe cotorul sau pe coperta unui volum, pe o cutie de fişe, pe marginea unei poliţe etc. şi poartă un text de identificare a acestora sau a conţinutului lor.

ETIOPICA (edit.) Carte populară al cărei conţinut este o poveste de dragoste, desfăşurată pe fundalul unor întîmplări miraculoase; ◇ I l i o d o r. ● Prototipul versiunilor care au circulat în Europa medievală este romanul lui Heliodor din Emesa (sec. 3), *Theaghen şi Haricleea*, tradus în franţuzeşte de Jacques Amyot, în sec. 16, după ce circulase multă vreme în ms., în limba greacă. ■ E. a fost cunoscută în Ţările Române încă din sec. 17. Răspîndită în Moldova sub titlul de *Iliodor*, adaptare de la numele autorului Heliodor, E. este menţionată de Dimitrie Cantemir în prefaţa la *Istoria ieroglifică* (1705). Cea mai veche copie cunoscută la noi a fost întocmită în 1772—1773, în Moldova, de pisarul Grigore Ilievici şi reproduce, ca şi restul copiilor care au circulat în sec.

18 şi 19, traducerea făcută de logofătul Toma Dimitriu, pe la mijlocul sec. 18, *A lui Eliodor istorie etiopicească.*

ÉTUI (fr.; leg.) → TOC (2).

ET VIDE (lat.; red.) → VEZI ŞI.

EŢUIRE (poligr.) → CORODARE CHIMICĂ

EUCHOLOGHION (EUCHOLOGIU, EUHOLOGHION) (edit.) → EVHOLOGHION.

EULOGIA (lat.; bibl.) → NECROLOG (1).

EVALUARE 1. (bibl.) Stabilire a valorii economice a unui document (carte, gravură, hartă etc.), în baza unor criterii cum sînt: valenţe estetice şi de conţinut, raritate, vechime, grad de conservare, modă, succes de public etc. **2.** (docum.) Apreciere a calităţii şi utilităţii informaţiilor conţinute de un document; ◇ s e l e c t a r e. Scopul **e.** este de a selecţiona numai acele documente intrate într-o colecţie care trebuie să fie prelucrate în cadrul sistemului de informare.

EVANGHELIAR (edit.) Carte care cuprinde pasaje din cele patru *evanghelii*, mai exact *pericopele* pentru duminici şi sărbători, începînd cu pericopa la duminica Învierii; ◇ e v a n g h e l i e (2). → şi TETRAEVANGHEL.

EVANGHELIE (edit.) **1.** Fiecare din cele patru versiuni incluse în *Noul Testament* care cuprinde legende privitoare la viaţa şi învăţăturile lui Iisus Cristos şi la doctrina creştină. **2.** → EVANGHELIAR. **3. E. cu învăţătură (învăţătoare),** carte conţinînd explicaţii ale *Noului Testament* şi predici inspirate din diferite pasaje ale acestuia. Ex.: *Evanghelie cu învăţătură* (Braşov, 1581), tipărită de Coresi; *Evanghelie învăţătoare* sau *Cazania de la Govora* (1642—1644). → şi CAZANIE (2). **4. E. învăţătoare,** → E. CU ÎNVĂŢĂTURĂ.

EVAPOROGRAFIE (poligr.) → TERMOCOPIERE.

EVERGHETOS (edit.) Culegere de cuvîntări duhovniceşti.

EVHOLOGHION (EUCHOLOGHION, EUCHOLOGIU, EUHOLOGHION, EVHOLOGION, EVHOLOGIU) (edit.) Carte rituală ce conţine cicluri de rugăciuni pentru diferite rînduieli bisericeşti; ◇ m a t v i n i c, t r e b n i c. Ex.: *Evhologhion, adecă Molitvenic,* "care cuprinde întru sine toată treaba Besearicii ce se cuvine preoţilor . . .". Buzău, 1699. → şi MOLITVELNIC.

EVIDENŢA FONDURILOR (bibl.) Totalitatea operaţiilor de înregistrare care precizează componenţa fondurilor unei biblioteci, la o anumită dată. || **e. individuală, e.** a fiecărei unităţi componente a unui fond; **e. mişcării fondurilor, e.** care menţionează orice modificare în structura unui fond; **e. preliminară, e.** a fiecărui număr de publicaţie serială intrat în bibliotecă în vederea completării volumului trimestrial, semestrial sau anual; **e. primară, e.** în *registrul de mişcare a fondurilor* pentru fiecare grup de publicaţii intrate simultan pe baza aceluiaşi act însoţitor.

EX. (abrev.) **1.** (red.) → DE EXEMPLU. **2.** (graf.) → EXCUDIT.

EXABIBLU (edit.) → EXAVIVLOS.

EX AEDIBUS (lat.; bibl.) → IN AEDIBUS.

EXAIMERON (edit.) Explicaţie la un text, mai ales religios. Ex.: *Exaimeron, adecă Tîlc la cele şase zile ale Facerii şi deosăbit cuvînt pentru facerea raiului.* 1782. (Ms. 3094, B.A.).

EX ARCHETYPIS (lat.; graf.) Formulă care figurează uneori pe copia unui document iconografic (desen, gravură etc.).

EXAVIVLOS (EXABIBLU) (edit.) Manual juridic întocmit pe la 1345 de Constantin Armenopol, judecător din Tessalonic, în care a concentrat materiale de drept civil, penal şi procedural. Traducerea **e.** în latină este cunoscută sub denumirea *Promtuarium juris civilis.* ■ Paharnicul Toma Carra a tălmăcit acest manual, la porunca domnitorului Moldovei Alexandru Moruzi, în 1804, cu titlul *Îndemînoasa adunare a pravilelor* ce se numeşte *Exavivlos.* → şi BASILICALE.

EX BIBLIOTHECA (lat.; bibl.) **1.** → EXLIBRIS. **2.** Formulă editorială care figurează pe foaia de titlu a unor tipărituri vechi, de pildă cele *aldine*.

EXCELSIOR (poligr.) Tip de literă *egipţiană* adecvat tiparului rotativ pentru imprimarea ziarelor. **E.** este creaţia graficianului american C. H. Griffith.

EXCERPT 1. (red.) Termen sau pasaj extras dintr-o lucrare. **2.** (pl.; edit.) Culegere de fragmente din unul sau mai mulţi autori sau din lucrări care tratează acelaşi domeniu; ◇ e x c e r p t a.

EXCERPTA (lat.; edit.) → EXCERPT (2).

EXCERPTARE (edit.; red.) Extragere de materiale dintr-o lucrare în vederea examinării lor, întocmirii unui studiu etc. → şi DESPUIERE.

EXCUD. (abrev.) → EXCUDIT.
EXCUDEBAT (lat.; bibl.) → EXCUDIT.
EXCUDIT (lat.) **1.** (graf.) Termen, folosit de obicei abreviat, care însoţeşte numele editorului unei gravuri; ◇ d i v u l g a v i t (abrev. **divulg.**). **2.** (bibl.) Formulă care însoţeşte numele tipografului pe vechile tipărituri; ◇ e x c u d e b a t, e x c u s u m. □ Abrev.: EX., EXCUD.
EXCUSUM (lat.; bibl.) → EXCUDIT.
EX-DONO (lat.; bibl.) Ex-libris care identifică o carte provenită din *donaţie*.
EXEGEZĂ (edit.) Comentarea, interpretarea şi explicarea istorică şi filologică a unui text.

EXEMPLAR (bibl.; edit.) **1.** Fiecare carte, periodic sau gravură care constituie copia unui original. **2.** Fiecare dintre cópiile reproduse tipografic din care este alcătuită o ediţie, reprezentînd o unitate în totalul unui tiraj. || **e. acefal, e.** căruia îi lipsesc filele de început, mai ales foaia de titlu; **e. adnotat, e.** care conţine apostilele autografe ale autorului sau ale unei personalităţi; **e. anepigraf, e.** cu foaia de titlu lipsă; **e. bibliofil, e.** de colecţionar, remarcabil pentru calitatea hîrtiei şi a ilustraţiilor, legăturii de lux, raritate, vechime etc.; **e. broşat e.** pus în comerţ cu copertă de hîrtie sau de carton flexibil; **e. cartonat, e.** cu scoarţe de carton, legat în pînză, piele sau alt material; **e. cu autograf, e.** care conţine semnătura autografă a autorului; **e. cu dedicaţie autografă,** e. cu dedicaţie scrisă de autor însuşi; **e. cu scrisoare de dedicaţie, e.** însoţit de o scrisoare dedicatorie a autorului şi legată împreună cu volumul; **e. dactilografiat, e.** reprodus la maşina de scris; **e. de arhivă, e.** conservat în arhivă pentru raritatea lui şi care poate fi consultat numai de specialişti. **E.a.** nu se pun la dispoziţia publicului decît facsimilate; **e. de autor, e.** care revine autorului gratuit prin stipulaţiile contractului cu editorul; **e. de control, e.** din primul tiraj trimis de tipografie editorului pentru a primi *bunul de difuzare*; **e. de depozit legal, e.** necomercializat expediat de editor unor biblioteci în baza legii *depozitului legal*; e. **defect, e.** cu neajunsuri de imprimare (litere şterse, neclare, duble, întoarse; pagini inversate sau albe; file lipsă sau dimpotrivă în plus; etc.) de legătorie (cusut necorespunzător, rama albă a blocului de carte îngustată în mod exagerat prin tăiere etc.), sau de întreţinere (pete de apă şi de grăsime, file arse sau rupte, coperte deteriorate etc.). Vechile mss. **prezintă** şi defecte paleografice: scris neclar sau şters, litere şi cuvinte lipsă etc.; **e. de lux, e.** care face parte dintr-o *ediţie de lux*; **e. de presă, e.** al unei lucrări inedite pe care editorul îl trimite periodicelor de specialitate pentru a-l anunţa apariţia sau a o recenza; **e. de probă,** a) **e.** care constituie ultima formă a modelului înainte de a fi multiplicat şi care se distribuie, anterior punerii în comerţ, unor periodice sau persoane de specialitate pentru recenzare critică; b) (graf.) → ESEU (2); **e. de provenienţă ilustră, e.** care a aparţinut unei personalităţi sau a făcut parte dintr-o bibliotecă renumită, fapt demonstrat de *ex-libris* sau consemnat în cataloage de colecţie; **e. de semnal, e.** de probă pe care tehnoredactorul verifică calitatea execuţiei poligrafice: imprimarea din punct de vedere al omogenităţii distribuirii cernelei, al registrului şi al felului în care apar ilustraţiile, albitura din capul paginilor şi felul în care s-a închis forma la tipar, formatul de text, rubricarea, fălţuirea colilor, broşarea cărţii etc. După examinare, **e.s.** este trimis în producţie, pentru definitivarea procesului de legătorie al întregii ediţii; ◇ s e m n a l; **e. desperecheat,** singurul **e.** rămas dintr-o operă în mai multe volume sau dintr-o suită de gravuri; **e. facsimilat, e.** reprodus prin *facsimilare*; **e. gratuit, e.** necomercializat, distribuit de editor autorului, prin prevederi contractuale şi unor biblioteci de depozit legal;
e. hors commerce (fr.), → E. ÎN AFARA COMERŢULUI; **e. incomplet e.** din care lipsesc file sau fragmente de text prin imprimare sau legare defectuoasă sau prin mutilări ulterioare; **e. îmbogăţit, e.** completat ulterior publicării cu autografe, dedicaţii, ilustraţii etc., ceea ce dă cărţii caracter de unicitate, mărindu-i valoarea şi înnobilîndu-o; ◇ e. t r u f f é e; **e. în afara comerţului (nepus în comerţ), e.** care nu este destinat vînzării; ◇ e. h o r s c o m m e r c e (abrev. **h. c.**). → şi SINE PRETIO; **e. în coli, e.** distribuit în coliţe nelegate, fie din raţiuni estetice, fie pentru a fi legat ulterior de posesorul lui, după plac; **e. legat, e.** cu legătură de editură sau de amator, executată în piele, pînză sau alt material; **e. litografiat, e.** reprodus prin *litografie*;

e. mutilat, e. din care lipsesc file şi ilustraţii prin rupere, desprindere şi decupare; **e. nepus în comerţ,** → E. ÎN AFARA COMERŢULUI; **e. netăiat, e.** ale cărui margini nu au fost îngustate prin tăiere la legare. → şi E. TĂIAT; **e. numerotat, e.** aparţinînd unei ediţii înseriate cu tiraj limitat; **e. peste tiraj,** → E. SUPLIMENTAR (b); **e. rar, e.** dintr-o publicaţie din care mai există puţine copii (fie prin vechime, pierdere, distrugere, fie prin ediţie cu tiraj redus), sau care posedă caracteristici deosebite prin legătură, ilustraţii, adnotări, dedicaţie etc. → şi RARITATE; **e. stenodactilografiat, e.** reprodus prin *stenodactilografie*; **e. subscris, e.** rezervat unei persoane care a contribuit prin *subscriere* la imprimarea unei ediţii sau părţi dintr-o ediţie. Numele celui abonat apare de obicei pe lista de subscripţie, publicată la sfîrşitul lucrării, sau pe pagina de justificare a tirajului; **e. suplimentar,** a) e. care trece peste numărul prevăzut pentru aceeaşi operă în patrimoniul unei biblioteci; b) **e.** care depăşeşte tirajul anunţat, fără a constitui însă un **e.** dintr-o *nouă ediţie*; ◊ e. p e s t e t i r a j; **e. tăiat, e.** cu foile îngustate la legat. **E.t.** are dimensiuni mai mici decît cel editat şi este considerat greşeală de legătorie; **e. truffée** (fr.), → E. ÎMBOGĂŢIT; **e. ultim, e.** conservat de editor după ce întreaga ediţie a fost epuizată; **e. unic,** → UNICAT; **e. xerografiat, e.** reprodus prin *xerografie*. **3.** (lat.) **E. ceterorum,** → ARHETIP.

EXEMPLI GRATIA (lat.; red.) → DE EXEMPLU.

EXERGĂ (med.; sig.) **1.** Spaţiu pe o medalie sau pe un sigiliu destinat gravării unui text. **2.** Inscripţie pe o medalie sau pe un sigiliu.

EX-LIBRIS (lat.; bibl.) Formulă care identifică proprietarul unei cărţi. **E.-l.** este o marcă de proprietate aplicată pe carte de posesorul ei sub formă de iscălitură autografă, sigiliu, ştampilă, timbru sec sau cel mai adesea de etichetă; ◊ e x b i b l i o t h e c a (1), e x m u s e o. || **e.-l. autograf,** însemn de proprietate alcătuit din una din indicaţiile: "Ex-libris", "Ex meis libris", "Din cărţile mele", "Din biblioteca mea" etc. însoţite de semnătura autografă a posesorului. ■ Exemplare din biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino şi din aceea a domnitorului bibliofil Nicolae Mavrocordat poartă asemenea **e.-l.**; **e.-l. figurativ,** etichetă pe care s-a gravat o compoziţie

Ex-libris figurativ

cu caracter simbolic sau alegoric, oglindind personalitatea posesorului, gusturile şi aspiraţiile sale, profesia şi alte preocupări etc. **E.-l. f.** sînt executate prin toate genurile de gravură litografie sau chiar fotografie. ■ Cel mai vechi **e.-.l. f.** românesc cunoscut, datat 1692, a aparţinut lui Pantaleon Calliarchi, medicul curţii lui Constantin Brîncoveanu; **e.-l. heraldic, e.-l.** care reproduce blazonul proprietarului, cum este de pildă cel al lui Cuza Vodă, completat cu legenda "Ex-libris Bibliotheca Ruginossensi". **E.-l.h.** poate figura pe carte sub formă de etichetă gravată, de ştampilă sau de timbru sec. Alteori, este imprimat pe copertă şi pe cotor, prin presare *(super ex-libris)*; **e.-l. monogram, e.-l.** al cărui text este limitat la iniţialele numelui posesorului, dispuse

AMICVS ME-
DICORVM MAGISTRI
IOANNIS GANI-
VETI,

Cum opusculo, quod inscribitur, Cœli enarrant: & cum abbreviatione Abrahe Avenazra de luminaribus, & diebus criticis.

QVIBVS ADIECIMVS
Astrologium Hippocratis, & indicem copiosissimum.

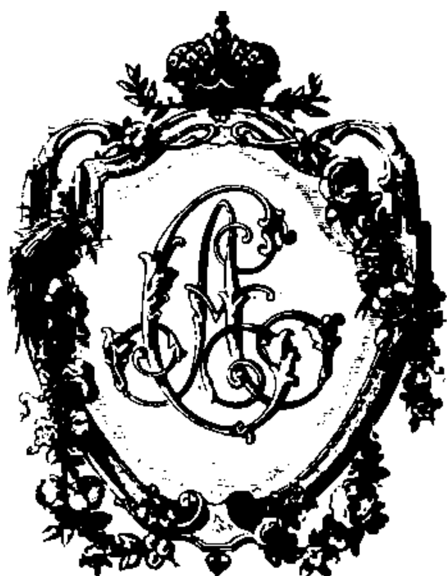

LVGDVNI,
Apud Gulielmum Rouillium, sub scuto Veneto.
1550.

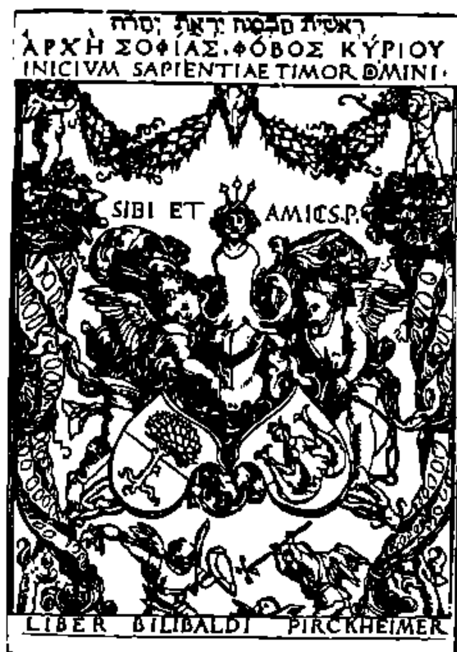
ex libris Constantini Cantacuzeni

Ex-libris autograf al stolnicului Constantin Cantacuzino

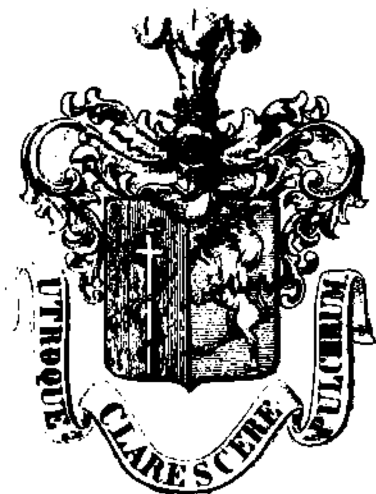

Ex-libris monogram

într-un anumit mod; **e.-l. profesional, e.-l.** figurativ a cărui compoziţie include referiri la ocupaţia posesorului; **e.-l.-sigiliu, e.-l.** realizat prin imprimarea unei matrice sigilare pe carte. **E.-l.-s.** redă de regulă numele, iniţialele sau simbolul heraldic al posesorului. ■ Constantin Brîncoveanu, de pildă, a aplicat sigiliul domnesc pe cărţile dăruite Mănăstirii Horezu; **e.-l.-ştampilă, e.-l.** imprimat cu o parafă gravată în lemn, metal, cauciuc sau linoleum; **e.-l.-timbru sec, e.-l.** sigilar, obţinut prin reliefarea textului sau imaginii gravate pe matrice cu ajutorul unei prese. ● Istoria menţiunii de proprietate este strîns legată de aceea a scrisului şi a cărţii. Pe tăbliţele de lut descoperite la Ninive este imprimat sigiliul regelui asirian Assurbanipal (sec. 7 î.e.n.). Vechile codexuri conţineau blazonul, monograma sau numele posesorului. Mss. şi tipăriturile româneşti includ în epilog numele aceluia care a comandat cartea şi uneori, pe acela al persoanei căreia i-a fost destinată. Astfel, din epilogul *Tetraevanghelului* din 1502 reiese că ms. a fost lucrat la porunca lui Ştefan cel Mare pentru Mănăstirea Borzeşti. Numeroasele şi uneori amplele însemnări de pe cărţile vechi, însoţite de blesteme, oferă informaţii despre proprietarii lor. Prin sec. 15, au apărut **e.-l.** figurative constituind de la început creaţii artistice autentice. Pictorul şi gravorul german Albrecht Dürer (1471—1528) a desenat şi a gravat în lemn o serie de **e.-l.** figurative, capodopere ale genului. Cel mai cunoscut dintre ele este cel lucrat pentru umanistul Willibald Pirckheimer. **E.-l.** figurativ a dus la apariţia colecţiilor şi amatorilor de asemenea documente. Valoarea unui **e.-l.** este dată de coţinutul său documentar, de vechimea lui, de personalitatea proprietarului cărţii pre-

Ex-libris gravat de Albrecht Dürer

Ex-libris heraldic

cum şi a artistului care l-a creat etc. Veritabil document istoric, **e.-l.** oferă cercetătorilor date despre destinul cărţii vechi: cine a scris-o sau a tipărit-o, cine a finanţat-o, pentru cine s-a comandat, cine a legat-o sau a ferecat-o, prin ce biblioteci a trecut ş.a.m.d. Iată, de pildă cîtă bogăţie de informaţii pot dezvălui însemnările de pe lucrarea lui A. Gwagnin, *Kronika Sarmacyey Europskiey* (Cracovia, 1611), aflată la secţia de cărţi rare a B.A.: "Aciastă carte este a dumisal[e] Pătraşco, fiiul dum[i]sale lui Miron Costin log[o]fătului. Deci să s[ă] ştie cînd au fostu dumn[ea]lui spătar în dzileli lui Constantin vod[ă] să s[ă] ştie. Iar cin[e] s-ar ispiti a o fura să fie afurisit şi anatima şi treclet şi proclet (. . .). Az Pătraşco Costin spătar iscal. (. . .). L[ea]t 7214, iun. 7". "Aciastă carte, ce să chiamă cronic leşesc, o am legat eu, Ştefan Pădure, cu toată cheltuiala dumisali bl[a]gorodnic Nicolai C[ostin] v[e]l vor[nic]dolnei zemli. L[ea]t 7214, iun. 7". "S-au făcut proprietate a lui Gh. Asaki, 1815" (*apud* Ilie Corfus. *Însemnări de demult*. Iaşi, 1975, p. 188).

EXLIBRISTICĂ (bibl.) **1.** Ramură a bibliologiei care studiază *ex-librisuri*. **2.** Colecţie publică sau particulară de *ex-librisuri*.

EX MEIS LIBRIS (lat.; bibl.) → EX-LIBRIS.

EX MUSEO (lat.; bibl.) → EX-LIBRIS.

EX OFFICINA (lat.; bibl.) Formulă care însoţeşte denumirea imprimeriei pe vechile tipărituri; ◇ (ex) typis, (ex) typographia, (in) officina, (in) typographia, litteris.

EXORDIU (edit.) Introducere la o lucrare; ◇ preambul (1).

EXPERTIZĂ (bibl.; consv.) Operaţie care urmăreşte să stabilească gradul de autenticitate al unui document, precum şi să evalueze, în anumite cazuri, preţul de vînzare al acestuia. **E.** are loc pe baza unor metode

ştiinţifice de investigaţie desfăşurate succesiv: fotografice, microscopice, spectrometrice etc. Ele se aplică atît la grafie cît şi la suport.

EXPLICIT (lat.; pal.) Prescurtare a formulei de încheiere *Explicitus est liber* care figurează în vechile mss., menţionînd uneori şi titlul şi autorul lucrării, data şi locul copierii. ● Termenii latini *plicare* şi *complicare* însemnau a "înfăşura" un *rulou*, iar *explicare* "a-l desfăşura"; de aici a derivat *explicitus liber* "carte derulată" care indică sfîrşitul textului, în vreme ce *incipit* marchează începutul ei. → şi INCIPIT.

EXPLICITUS EST LIBER (lat.; pal.) → EXPLICIT.

EXPONENT (edit.; red.) Simbol alcătuit de obicei dintr-o literă sau dintr-o cifră aşezată sus în dreapta unui cuvînt, servind drept trimitere de la text la aparatul critic şi la notele explicative; ◊ s e m n d e n o t ă.

EXPOSITIO (lat.; dipl.) → NARAŢIE.

EXPOZEU 1. (docum.) → EXPUNERE (1). **2.** (edit.) Parte introductivă a unei piese de teatru; ◊ p r o l o g (1).

EXPOZIŢIE 1. (dipl.) → NARAŢIE. **2.** (bibl.) **E. de documente**, prezentare publică, de regulă pe o perioadă limitată de timp, a unor documente grafice şi iconografice (cărţi, mss., stampe, hărţi, ex-librisuri, medalii, fotografii etc.), avînd o temă comună şi aparţinînd aceleiaşi epoci, aceluiaşi artist sau grup de artişti, aceleiaşi şcoli etc.

EXPUNCTARE (EXPUNCTUAŢIE, EXPUNCŢIE) (edit.; pal.) **1.** Corectură de anulare a unei litere sau a unui cuvînt, efectuată prin plasarea unui punct deasupra sau dedesubtul semnului respectiv. **2.** Suprimare a unor litere sau cuvinte dintr-un text. → şi CANCELAŢIE.

EXPUNERE 1. (docum.) Prezentare detaliată şi sistematică a unor fapte, situaţii, idei etc.; ◊ e x p o z e u (1). ‖ **e. de titluri şi lucrări**, → MEMORIU DE TITLURI ŞI LUCRĂRI. **2.** (dipl.) → NARAŢIE.

EXPURGARE (edit.) Îndepărtare a unor cuvinte sau pasaje dintr-o carte considerate improprii difuzării, prin dispoziţia autorităţilor de drept; ◊ e p u r a r e (2). → şi EDIŢIE EXPURGATĂ.

EXTRAS (EXTRACT) **1.** (bibl.; edit.) Studiu apărut iniţial într-un periodic, sub formă de articol, sau într-o lucrare, sub formă de capitol, şi publicat apoi ca unitate tipografică de sine stătătoare sub formă de broşură, cu menţiunea *extras*. Deseori coperta **e.** se tipăreşte pe hîrtia blocului de carte. Descrierea bibliografică sau citarea unui **e.** ca lucrare independentă se face cu indicarea, de obicei în paranteze, a revistei din care a făcut parte. Ex.: SIMONESCU, DAN. *Diaconul Coresi. Note pe marginea unei cărţi* Bucureşti, 1933. (Extras din "Raze de lumină", 5, 1933, p. 86—101.) **2.** (bibl.) Scurtă analiză a elementelor informative conţinute într-o lucrare sau într-un articol, însoţită de referinţa bibliografică corespunzătoare. **3.** (red.) Fragment dintr-un text copiat pe o fişă de către cercetător în vederea examinării lui ulterioare sau includerii acestuia într-o lucrare, sub formă de citat. **4.** (arhiv.) Transcriere a datelor referitoare la o persoană cuprinse într-un registru, avînd puterea juridică a documentului original. **5.** (arhiv.) Act oficial, legalizat, care reproduce părţi din unul sau mai multe documente. **6.** (edit.; red.) → TABEL (1).

EX TYPIS (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.

EX TYPOGRAPHIA (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.

EX VOTO (lat.) Obiect însoţit de o inscripţie dedicatorie *(votivă)* donat unui lăcaş de cult.

F. (abrev.) **1.** (bibl.) → FILĂ (1). **2.** (graf.)→ FECIT.

F.A. (abrev.) → FĂRĂ AN.

FABRICĂ (MOARĂ) DE HÎRTIE (poligr.) Întreprindere specializată în fabricarea hîrtiei, cartonului, mucavalei, şi a altor produse papetare. ● Prima **f.h.** europeană, menţionată documentar în 1150, s-a aflat la San Felipe de Játiba (Spania). ■ Fabricarea hîrtiei în ţara noastră a început în 1546, la Braşov, întreprinderea fiind finanţată de juzii Johannes Benkner şi Hans Fuchs. → şi HÎRTIE (1).

FABULĂ (edit.) Scurtă povestire didactic-moralizatoare, în proză sau în versuri, care exprimă alegoric, prin reprezentări din lumea animalelor, a plantelor sau a lucrurilor, anumite trăsături şi atitudini omeneşti. Ex.: *Alese fabule.* "Acuma întîiu pre limba românească înturnate de Nicolae Oţălea" (Viena,

Moară de hîrtie de la începutul sec. 18

1784), cea dintîi culegere de acest fel în limba română.

FAC. (abrev.) → FECIT.

FACEREA CORECTURII (poligr.) → CORECTURĂ (2).

FACEREA FORMATULUI (poligr.) Operaţie din cadrul *pregătirii formei* care constă în asigurarea dimensiunilor acesteia pentru a corespunde formatului de text, fălţuirii şi formatului de hîrtie pe care se tipăreşte.

FACIEBAT (lat.; graf.) → FECIT.

FACSIMIL (consv.; docum.) Copia exactă a unui document. Caracteristica fundamentală a unui **f.** o constituie fidelitatea faţă de original. Iată de ce, pentru a evita confuziile cu originalul, pe **f.** se aplică un semn discret de identificare (ştampilă, timbru sec etc.).

FACSIMILARE (consv.; docum.) Operaţie manuală sau mecanică de reproducere riguros exactă a grafiei şi structurii materiale (suport, elemente ornamentale etc.) a unui document. **F.** manuală este aplicată în situaţia unor documente cu o structură complexă, prezentînd ferecături, legătură artistică, şnururi, sigilii etc. Documentele bidimensionale sînt reproduse prin tehnici tipografice. **F.** permite substituirea originalului prin copia sa, în cazul unor documente preţioase ce ar putea fi deteriorate prin manipulări frecvente. Totodată, **f.** facilitează expunerea şi difuzarea unor documente greu accesibile.

FALS (bibl.; consv.) Reproducere a unui document original cu intenţia frauduloasă de a-l prezenta drept autentic, pentru obţinerea unui cîştig material sau moral. Există şi numeroase **f.** parţiale, realizate prin contrafacere de file, ilustraţii şi legături la exemplare vechi, mutilate sau deteriorate, prin înlocuirea unor cuvinte într-un text original, ataşarea de sigilii autentice la acte plastografiate etc. **F.** sînt uneori însoţite de pedigriuri imaginare: mărci de proprietate, cataloage de expoziţie, mărturii scrise autentificate etc. Identificarea unui **f.** se face printr-o serie de investigaţii de laborator: analiza chimică şi radiografică a suportului şi a scrierii etc.

FALŢ 1. (poligr.) Îndoitură la o coală de hîrtie pentru a-i reduce formatul prin împăturire. **2.** (leg.) Bentiţă de hîrtie sau de pînză de care se fixează, prin lipire, planşele intercalate într-un volum sau hărţile într-un atlas; ◇ o n g l e u.

FAMILIE DE LITERE (poligr.) Totalitatea caracterelor unui anumit *tip de literă*. De pildă, ansamblul de caractere Bodoni alcătuieşte **f. de l.** a acestui tip. O **f. de l.** este formată din caractere *verzale* şi *de rînd*, fiecare dintre acestea putînd fi *drepte* sau *cursive*, *albe seminegre* sau *negre*, *late* sau *înguste*. Există patru **f. de l.** fundamentale clasificate după grosimea liniilor de bază dar mai ales după forma tălpilor: a) *medievale (elzevire, romane Elzévir)*, cu tălpici triunghiulare; b) *anticve (romane Didot)*, ale căror picioruşe sînt alcătuite din linii subţiri, orizontale, iar contrastul dintre liniile înguste şi cele pline este foarte accentuat; c) *egip-*

ABCDEFGHILMNO
ABCDEFGHILMNO
ABCDEFGHILMNO
ABCDEFGHILMNOPQRS

Cele patru familii fundamentale de litere, de sus în jos: medievale (elzevire sau romane Elzévir), anticve (romane Didot), egipţiene şi groteşti

ţiene, caracterizate prin construcţie geometrică şi tălpi orizontale; d) *groteşti*, la care lipsesc piciorușele iar grosimea liniilor este uniformă. Dintre **f. de l.** secundare sînt de menţionat: literele *caligrafice*, cele de *maşină de scris* şi cele de *fantezie*.

FANION (bibl.) Fişă bibliografică a unei lucrări, de format internaţional (125 × 75 mm), anexată la cotorul unei reviste ştiinţifice, conţinînd titlurile articolelor din numărul respectiv, clasificate zecimal şi adnotate într-o limbă de circulaţie internaţională. Valenţele bibliografice ale **f.** scutesc adesea pe cercetător de lectura integrală a revistei.

FAPT DIVERS (presă) Rubrică de cotidian care prezintă pe scurt o diversitate de evenimente de actualitate.

FASC. (abrev.) → FASCICULĂ.

FASCICULĂ (FASCICOLA) **1.** (edit.) Fiecare din părţile unei lucrări unice care se publică în etape succesive, urmînd a fi reunite într-un tot după apariţia integrală a lucrării; ◇ s a r c i n ă **2.** (edit.) Broşură conţinînd o parte dintr-o lucrare publicată în fragmente succesive. Există şi situaţii cînd **f.** poate să cuprindă o lucrare încheiată (eseu, conferinţă etc.) cu o întindere de mai puţin de 100 de pagini. **3.** (arhiv.) Unitate de păstrare a documentelor din Transilvania care cuprinde o colecţie de acte legate la un loc, potrivit unui anumit criteriu (tematic, cronologic etc.); ◇ f a s c i c u l u s. **4.** (poligr.) Coală tipărită şi fălţuită înainte de a fi legată sau broşată; ◇ c o l i ţ ă. → şi CAIET (1). □ Abrev. FASC.

FASCICULUS (lat.; arhiv.) → FASCICULĂ (3).

FASONARE (poligr.) Ansamblu de operaţii (fălţuire, broşare etc.) care se efectuează imediat după tipărirea unei publicaţii şi precede difuzarea ei.

FAŢĂ (poligr.) Tiparul de pe fiecare dintre cele două părţi ale unei coli. || **faţa a doua,** → TIPAR PE VERSO; **faţa întîi,** → TIPAR PE FAŢĂ.

FAŢETARE (poligr.) Operaţie manuală sau mecanică de prelucrare a unui clişeu sau a unei plăci de stereotipie, prin teşirea marginilor sau prin trasarea unui şanţ, în vederea fixării pe un suport care să-i dea înălţimea necesară procesului de tipărire.

FAŢETĂ 1. (bibl.) Totalitatea termenilor unor subdiviziuni ale aceleiaşi categorii generale, care au deci o notaţie omogenă. **F.** este aspectul sub care obiectul poate fi cercetat în cadrul unui anumit domeniu ştiinţific sau tehnic. → şi CLASIFICARE COLON. **2.** (poligr.) Margine adîncită sau şanţ în jurul unui clişeu în vederea fixării lui pe un suport. **3.** (poligr.) Planşă de fontă utilizată ca fundament pentru clişee sau pentru plăci de stereotipie.

FĂLŢUIRE (FĂLŢUIT) (poligr.) Operaţie de îndoire şi împăturire a unei coli de hîrtie, pentru a-i reduce formatul; ◇ î n t o c m i r e. **F.** se execută manual sau cu ajutorul unei *maşini de fălţuit* care taie banda de hîrtie în coli la lungimea formatului respectiv, apoi le îndoaie în caiete şi, eventual, le coase. Cel mai utilizat procedeu de **f.** este "la jumătate": coala se îndoaie la jumătate pentru a se obţine patru pagini. Altă tehnică de **f.** este "la o treime": coala se fălţuieşte de două ori, la o treime din lungimea ei, realizîndu-se şase pagini, după care restul de îndoituri se efectuează la jumătate. **F.** este în general operaţia prin care coala tipărită se aduce la formatul cărţii, astfel încît paginile să se suprapună în ordinea indicată prin numerotarea lor. || **f. combinată, f.** la care falţurile sînt unele perpendiculare, altele paralele cu îndoiturile precedente; **f. în cruce, f.** la care fiecare îndoitură este perpendiculară pe linia de îndoire precedentă; **f. în paralel, f.** la care fiecare îndoitură este paralelă cu falţul precedent.

FĂLŢUITOARE (poligr.) Instrument plat, de obicei de os, folosit la desprinderea colilor, în cursul imprimării şi în legătorie, pentru presarea şi netezirea falţurilor, prelucrarea pielii de cotor etc.

FĂRĂ ALINEAT (poligr.) Rînd nou, plin, care începe din marginea formei tipografice, fără albitură; ◇ f ă r ă s t a r e.

FĂRĂ AN (bibl.) Formulă utilizată abreviat în descrierile bibliografice pentru a indica lipsa anului sau a datei de apariţie a publicaţiei; ◇ f ă r ă d a t ă (abrev. **f. d.**), s i n e a n n o (abrev. **s. a.**), s i n e d a t u m (abrev. **s. d.**). □ Abrev. F.A.

FĂRĂ DATĂ (bibl.) → FĂRĂ AN.

FĂRĂ EDITOR (bibl.) Formulă de descriere bibliografică, utilizată abreviat cînd nu se cunoaşte numele editorului; ◇ s i n e e d i t o r e (abrev. **s. e.**), s i n e n o m i n e (abrev. **s. n.**). Locul de imprimare şi numele tipografului nu se substituie locului de publicare şi numelui editorului necunoscut. Dacă

tipografia este de asemenea editură, va fi înregistrată ca atare. □ Abrev. F.E.

FĂRĂ LOC (bibl.) Formulă utilizată abreviat în descriere pentru a indica lipsa locului de publicare a unei lucrări; ◇ s i n e l o c o (abrev. **s. l.**). □ Abrev. F.L.

FĂRĂ STARE (poligr.) → FĂRĂ ALINEAT.

FĂRĂ TITLU (bibl.) Locuţiune folosită abreviat prin care se semnalează, în descrieri bibliografice, absenţa titlului unei lucrări; ◇ s i n e t i t u l o (abrev. **s. t.**). □ Abrev. F.T.

F.D. (abrev.) → FĂRĂ AN.

F.E. (abrev.) → FĂRĂ EDITOR.

FEC. (abrev.) → FECIT.

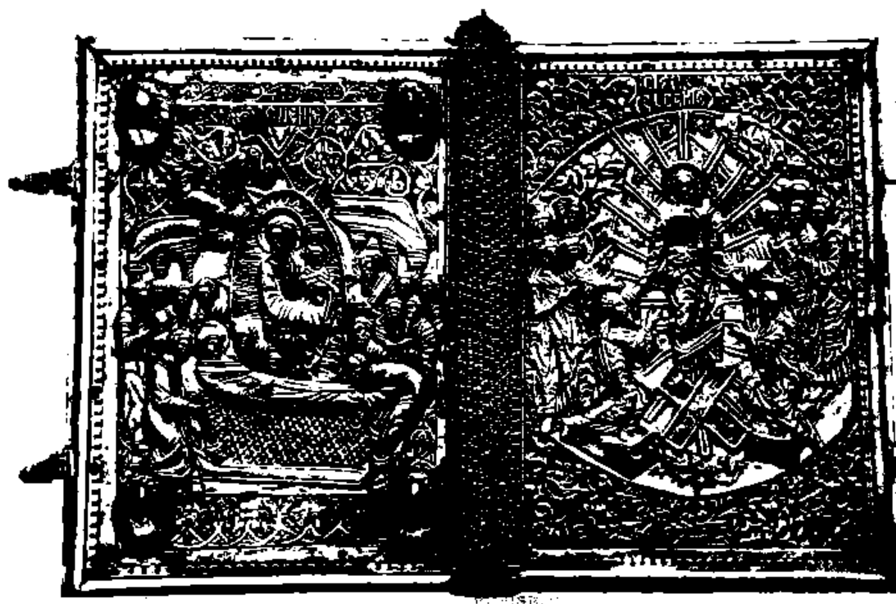
FECIT (lat.; graf.) Termen care însoţeşte numele gravorului sau al desenatorului plasat sub imagine, în dreapta; ◇ f a c i e b a t (abrev. **fac.**). □ Abrev.: **F.** (2), FEC.

FEREASTRĂ 1. (presă) Articol scurt sau clişeu plasat în colţul din dreapta sus al unui ziar şi despărţit de restul paginii printr-o linie compactă. → şi COLŢIŞOR. **2.** (poligr.) → ANCOŞĂ.

FERECĂTURĂ (leg.) Legătură executată integral sau parţial, din metal preţios, prin ciocănire, gravare sau cizelare şi decorată uneori cu pietre preţioase şi emailuri. ■ Numeroase mss. şi tipărituri vechi româneşti au scoarţele îmbrăcate în plăci metalice decorate cu scene religioase. Aşa sînt de pildă, *Tetraevanghelul* lui Nicodim (1404—1405), *Tetraevanghel* scris în 1488 de Paladie, din porunca lui Ştefan cel Mare şi ferecat la 1569, la cererea Ruxandrei, soţia lui Alexandru Lăpuşneanu, *Tetraevanghel* comandat în 1504 de Ştefan cel Mare şi ferecat în timpul domniei fiului său Bogdan, în 1707, *Tetraevanghel* dat la ferecat în 1519 de Marele postelnic Marcea etc. → şi LEGĂTURĂ.

FEROTIPIE (poligr.) Vechi procedeu fotografic în care pasta sensibilă întrebuinţată este o emulsie de colodiu aplicată pe o tablă smălţuită.

FERPAR (presă) Text scurt sau scrisoare de tip special prin care se anunţă un eveniment de familie sau social.

Ferecătură de manuscris, Moldova, sec. 15

FIARE (leg.) **1.** Denumire generică a ansamblului de instrumente folosite în legătorie la decorarea şi poleirea copertelor şi cotorului: *ştampile*, *filete*, *rolete* etc. **2.** Ornamente, aurite sau nu, imprimate cu aceste unelte.

FIG. (abrev.) **1.** (edit.) → FIGURĂ. **2.** (graf.) → DELINEAVIT.

FIGGINS (engl.; poligr.) Tip de literă *egipţiană* creată în 1815 de graficianul englez Vincent Figgins.

FIGURAVIT (lat.; graf.) → DELINEAVIT.

FIGURĂ (edit.) Denumire generică prin care se desemnează o ilustraţie de carte, avînd drept scop înlesnirea înţelegerii textului şi sublinierea valorii lui documentare. Iată cîteva reguli cu privire la prezentarea materialului ilustrativ original pentru imprimare: a) fiecare **f.** a unei lucrări poartă un număr de ordine; dacă mai multe **f.** sînt grupate într-o planşă, numerotarea se face cu cifră romană pentru planşă şi cu cifre arabe pentru **f.**; b) menţionarea **f.** în text se face prin numărul său de ordine, iar în ms. prin locul aproximativ, cît mai aproape de textul unde urmează să fie reprodusă; c) cînd lucrarea conţine o singură **f.**, aceasta nu se mai numerotează; d) originalul nu trebuie să aibă pete, zgîrieturi, crăpături, îndoituri sau alte neajunsuri de aceeaşi natură; e) se admit lipituri numai dacă acestea sînt făcute cu aceeaşi nuanţă şi calitate de suport ca a originalului şi dacă la caşerare s-a folosit un adeziv incolor; f) cînd ilustraţia se redă parţial, întreaga suprafaţă a originalului se va acoperi cu hîrtie albă, lăsîndu-se fereastră pentru porţiunea indicată a fi reprodusă; g) desenele lineare vor fi executate cu tuş sau culoare neagră pe hîrtie albă netedă (negranulată), fără luciu, sau pe hîrtie transparentă (calc); densitatea tuşului trebuie să fie uniformă pe toate liniile originalului, nu sînt recomandate originalele executate în albastru, violet sau albastru-verzui deoarece aceste culori acţionează asupra stratului sensibil aproape la fel ca şi albul; **f.** lineare se lucrează mai mari pentru a fi micşorate la reproducere; prin micşorare (1/3, 1/2 sau cel mult 2/3 din original), micile defecte ale originalului şi eventualele umbre ale hîrtiei dispar; mărirea originalului nu este indicată; h) dacă în desenul linear trebuie introdus text, acesta se va tipări separat pe hîrtie velină, apoi se va face un negativ care va fi copiat odată cu negativul originalului; i) fotografiile destinate reproducerii trebuie să fie clare, cu contraste accentuate, pe hîrtie albă (nu galbenă sau crem) şi executate la dimensiuni mai mari decît acelea în care urmează să apară în lucrare; j) originalul trebuie protejat de o foiţă transparentă suprapusă peste imagine şi lipită la marginea superioară, mai ales în cazul fotografiilor; k) **f.** se păstrează într-un tub sau într-un plic pe care se trec datele de identificare: autorul şi titlul cărţii, titlul şi numărul **f.**, legenda, locul aproximativ al **f.** în text (dacă este cazul), poziţia **f.** semnalată printr-un vector îndreptat spre latura de jos a **f.**, indicaţiile de culoare (negru, duplex etc.), de mărime (scara), de retuşare, rasterul (dacă este cazul) etc.; l) dacă **f.** este reprodusă după un alt autor, se recurge la formula "reprodus după" însoţită de referinţa respectivă bibliografică. □ Abrev. FIG. (1).

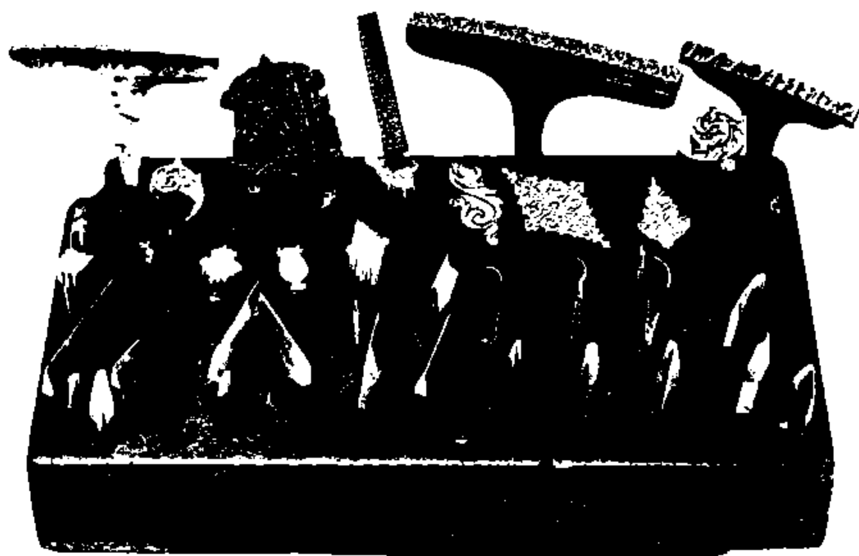
FILACTERĂ (graf.) Fîşie de pergament care conţine un text dispus pe o singură coloană. **F.** apar frecvent în miniaturi, gravuri, ferecături, embleme etc. purtate de vreun personaj sau plasate deasupra scenei centrale.

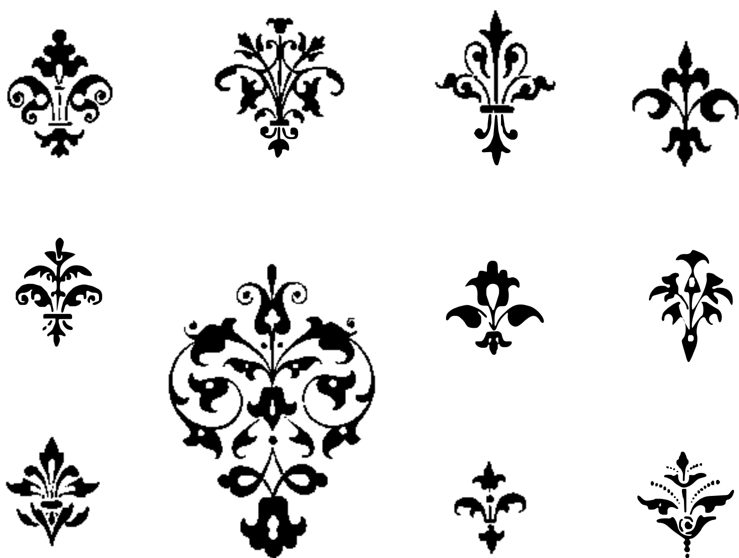
FILADĂ (bibl.) Termen provenind din greacă, corespunzător lat. *codex* (1).

FILATELIE 1. Colecţionare de mărci poştale. **2.** Disciplină care studiază mărcile poştale.

FILĂ 1. (bibl.; poligr.) Fiecare din foile unei publicaţii numărînd două pagini. Dacă **f.** sînt *anopistografice*, adică textul este imprimat doar pe una dintre cele două pagini, cartea se va descrie numărînd **f.** şi nu paginile. ‖ **f. de erată**, → FOAIE DE ERATĂ; **f. de gardă**, → FOAIE DE GARDĂ; **f. de titlu**, → PAGINĂ DE TITLU; **f. de titlu dublă**, → PAGINĂ DE TITLU DUBLĂ; **f. de titlu fals**, → PAGINĂ DE TITLU FALS; **f. intercalată**, → FOAIE INTERCALATĂ; **f. liminară**, → PAGINĂ LIMINARĂ. □ Abrev. F. **2.** (pl.; edit.) → FRAGMENT (3).

FILETĂ (leg.) **1.** Instrument de alamă, de formă curbă, folosit în legătorie pentru imprimare la cald a liniilor şi ornamentelor poleite pe cotorul şi pe coperta unei cărţi legate. **F.** are floarea gravată în alamă, cu motive ornamentale, putînd presa linii simple, duble, triple, drepte, semicirculare sau în serpentină, continue sau punctate etc. **2.** Ornament aurit, egal şi repetat, cu trăsături paralele, care se aplică pe copertele şi cotorul

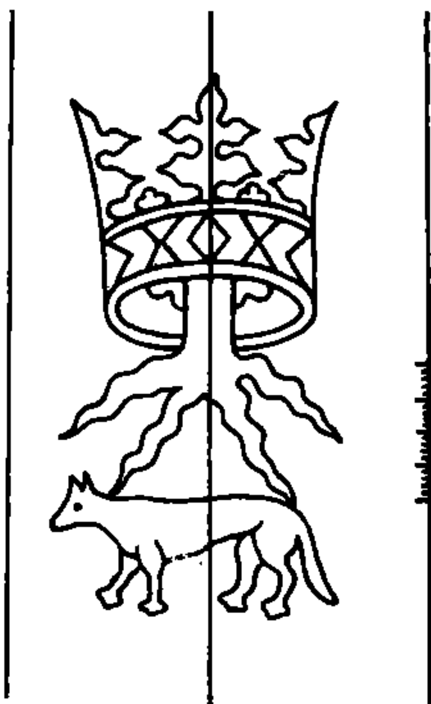
Fiare şi ornamente de legătorie

cărţilor legate în piele sau în alt material.

FILIALĂ DE BIBLIOTECĂ (bibl.) Bibliotecă subordonată, îndrumată şi controlată de o unitate centrală; ◇ b i b l i o t e c ă - f i l i a l ă.

FILIAŢIA MANUSCRISELOR (edit.) Ansamblu de raporturi existente între versiunile diferite ale aceluiaşi text. Prin **f.m.** se urmăreşte determinarea formei originare pe care trebuie s-o fi avut un text scris, transmis prin copii diferite. Pentru a stabili **f.m.**, editorul trebuie să studieze întreaga ediţie diplomatică: istoria fiecărui text în parte, compararea tuturor versiunilor, analiza elementelor grafice, lingvistice, bibliografice etc.

FILIGRAN (filgr.) Figurină de sîrmă cusută pe *sita-suport* a formei de fabricare a hîrtiei; *p. ext.* imaginea acestei figurine pe coala de hîrtie şi care, privită în transparenţă, se detaşează într-un ton mai luminos decît restul suprafeţei hîrtiei; ◇ m a r c ă d e a p ă, m a r c ă d e h î r t i e. **F.** identifică provenienţa hîrtiei, formatul şi calitatea ei, împiedicînd totodată încercările de contrafacere. Procedeul tradiţional de obţinere a **f.** constă în prinderea pe sită a unor fire de aramă ale căror contururi reproduc imaginea de imprimat, prin apăsare, în pasta de hîrtie. || **f. artificial, f.** aplicat pe hîrtie finită cu ajutorul unor valţuri gravate. **F.a.** îşi pierd, treptat din transparenţă şi, cu timpul, dispare complet; ◇ p s e u d o f i l i g r a n; **f. natural, f.** obţinut pe sita maşinii de fabricat hîrtie în momentul formării colii: desenul este realizat prin aplicarea pe sită a unei reproduceri galvanice a imaginii respective, sau prin presarea sitei, înainte de montare, pe două clişee — negativul şi pozitivul desenului — gravate în două plăci metalice; **f. secundar,** → CONTRAMARCĂ. ● Cele mai vechi **f.** europene se află pe o hîrtie fabricată în 1282, în Italia şi constau din cruci şi cercuri simple. În sec. 14, **f.** s-a răspîndit aproape în întreaga Europă, într-o mare varietate de modele şi imagini. La început, vechile **f.** reproduceau doar numele fabricantului de hîrtie. Mai tîrziu, şi-au extins sfera la numele locului de fabricare şi la anul de producţie. Cele mai frecvente desene înfăţişau simboluri heraldice şi religioase, sau motive ornamentale animaliere şi vegetale. Iniţial, **f.** era plasat la întîmplare în forma

Filigran al morii de hîrtie de la Braşov, 1546

de hîrte. Treptat însă, şi-a fixat un loc, de regulă în centrul uneia din cele două jumătăţi ale colii de hîrtie. Altele erau aşezate în mijlocul foii desfăcute, sau spre una din marginile acesteia, ori în colţ. Poziţia **f.** poate fi astfel un indice de format pentru vechile mss. şi tipărituri. **F.** constituie un element hotărîtor în datarea, localizarea şi verificarea autenticităţii unui text. ■ Studiul **f.** a făcut posibilă stabilirea originii hîrtiei mss. noastre. În sec. 16, cele mai frecvente **f.** din Ţările Române erau de provenienţă italiană şi germană: *pălăria de cardinal*, *cumpăna în cerc* şi *ancora în cerc*, toate trei prezente în *Liturghierul* slavonesc, tipărit de Macarie la Tîrgovişte, în 1508. Unele mss. moldoveneşti din sec. 17 au hîrtie poloneză, fabricată la Cracovia sau la Mniszek, cum este aceea a Ms. de la Ieud cu **f.** care

reproduce un scut secționat în patru cîmpuri, conținînd figuri heraldice: cruce, aripă de vultur, corn de zimbru și corn de cerb. Studiul f. poate duce și la rezultate eronate, fie pentru că aceeași moară folosea uneori mai multe feluri de f., fie datorită unor contrafaceri de mărci celebre de către fabricanți de hîrie mai neînsemnați. Astăzi, f. apare mai des pe unele ediții de lux sau bibliofile, pe hîrtii de valoare, pe mărci poștale, pe diplome și anumite documente etc.

FILIGRANOLOGIE Disciplină specială a istoriei care studiază mărcile de hîrtie pentru a stabili proveniența, data de fabricare, calitatea și formatul hîrtiei. **F.** vine în sprijinul paleografiei, bibliologiei și filologiei pentru localizarea, datarea și verificarea autenticității documentelor vechi. În sfera cercetărilor **f.** intră, de asemenea, istoricul hîrtiei și al fabricilor care o produceau.

● **F.** s-a conturat ca știință de sine stătătoare la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, prin lucrările italianului Aurelio Zonghi și ale germanului Ernst Kirchner. Printre cei dintîi cercetători care au contribuit la afirmarea **f.** ca știință se află și elvețianul Charles-Moïse Briquet care a publicat, în 1907, la Paris, monumentala lucrare *Les Filigranes: Dictionnaire historique des marques du papier.*

■ Un precursor al **f.** românești a fost Bogdan Petriceicu Hasdeu care a inclus 32 de documente vechi românești împreună cu reproducerea a 23 de filigrane de pe hîrtia acestora în primul volum din *Cuvente den bătrâni* (București, 1878).

FILM 1. (docum.; poligr.) Peliculă fotosensibilă pe care se pot copia documente grafice și iconografice. || **f. reversibil, f.** care permite, printr-o prelucrare adecvată, obținerea directă a unei imagini pozitive conforme cu originalul. **2.** (docum.) Peliculă ce conține o succesiune de imagini pozitive, statice sau în mișcare, și fonograma corespunzătoare, în vederea proiectării lor pe ecran. **3.** (poligr.) Peliculă folosită la fotoculegerea unui text.

FILMOGRAFIE (docum.) **1.** Colecție de filme reunite pe baza unui anumit criteriu (tematic, regizoral etc.). **2.** Totalitatea filmelor realizate de un regizor sau interpretate de același actor.

FILMOTECĂ (docum.) **1.** Colecție ordonată de filme. **2.** Spațiu special amenajat pentru conservarea și proiectarea filmelor; ◇ c i n e m a t e c ă

FILOLOGIE 1. Disciplină care studiază limba și literatura unuia sau a mai multor popoare. **2.** Critică a textelor și tehnică a edițiilor științifice. ● Istoria termenului **f.** a cunoscut mai multe accepții. În antichitatea clasică, prin **f.** se înțelegea dragostea pentru cuvîntul scris, stabilirea, reconstituirea și comentarea textelor literare. Interesul umaniștilor din Renaștere pentru cultura antică a extins noțiunea de **f.** la studiul tuturor manifestărilor spirituale ale unui popor. Sec. 19 a restrîns sensul termenului la acela de disciplină care se ocupă cu studiul limbii și literaturii unui popor, noțiune care se suprapunea parțial cu aceea de lingvistică. Astăzi, termenul se conturează tot mai mult cu două sensuri: unul mai amplu, de cercetare a limbii, literaturii și tuturor fenomenelor de cultură ale unui popor sau a unui grup de popoare prin intermediul textelor scrise, celălalt limitat la studiul științific al textelor, în vederea alcătuirii de *ediții critice*. → și CRITICĂ A TEXTELOR, TEXTOLOGIE.

FILTĂ (cript.) → CRIPTOGRAFIE (2).

FINALĂ (poligr.) Ornament tipografic care marchează sfîrșitul unui caitol, unei lucrări sau părți de lucrare; ◇ c o d i ț ă (1) ș p i ț.

FIRMAN (tc.; dipl.) Act solemn emis de sultan. → și NAME.

FIȘ (poligr.) Amestec de litere de diferite caractere și corpuri provenite dintr-o formă stricată; ◇ a m e s t e c ă t u r ă.

FIȘARE (bibl.; docum.) Operație de extragere pe o *fișă* a datelor bibliografice ale unei publicații, în vederea catalogării acesteia, întocmirii unei bibliografii etc.

FIȘĂ (bibl.; docum.) Suport material al unei *descrieri bibliografice*. **F.** este o foaie de hîrtie, carton sau alt material, albă sau colorată, de format în general standardizat, deseori imprimată cu indicații-tip de completat, pe care se trec datele de identificare a unui document. || **f. a cărții, f.** de evidență a împrumuturilor unei cărți. În rubricile ei se trec numele cititorului, data împrumutului și cea a restituirii; **f. a cititorului, f.** rubricată pentru înregistrarea datelor de identificare a cititorului și a împrumuturilor pe care le face; **f. analitică, f.** pe care, alături de elementele de identificare respective,

figurează şi o prezentare rezumativă a conţinutului sau a temelor cuprinse în documentul în discuţie; **f. bibliografică, f.** întocmită în vederea alcătuirii unei bibliografii. De format standardizat (150×100 mm), **f.b.** conţine datele de identificare a unui document, indicaţii asupra cuprinsului, aprecieri asupra valorii lui etc.; **f. caroiată, f.** a cărei suprafaţă este divizată în careuri sau pătrăţele; **f. complementară, f.** în care se dau informaţii despre un anumit document, pe lîngă cele conţinute în f. principală; **f. cu apertură, f.** perforată care permite înscrierea unui microfilm al documentului într-o deschizătură decupată în spaţiul central al fişei; **f. cu termen de restituire, f.** care poartă în vedetă data la care cititorul trebuie să înapoieze cartea; **f. de alarmă,** → F. DE SEMNALIZARE; **f. de catalog, f.** de format internaţional (125×75 mm) destinată constituirii unui catalog de bibliotecă; **f.de citat,** tip de f. de extras în care ideea notată de cercetător este reprodusă, între ghilimele, aidoma formulării autorului lucrării parcurse; **f. de extras, f.** care cuprinde idei, citate şi chiar aprecieri critice notate de cercetător în vederea informării. **F. de e.** include, de asemenea, indicaţii bibliografice; **f. de material, f.** în care se înregistrează un cuvînt sau o formă ce constituie materialul faptic de care este interesat cercetătorul. Se recomandă ca materialul să fie reprodus în contextul la care aparţine şi să nu fie fişat izolat; **f. de referinţă, f.** care indică sursele de documentare pentru anumite teme; **f. de semnalizare (de alarmă), f.** care semnalează o carte propusă pentru eliminare, rătăcită sau pierdută din depozitul bibliotecii; **f. de trimitere, f.** care conţine numai raportarea la o f. unică. În afară de **f. de t.** generală, care colectează toate descrierile aceluiaşi document la o singură vedetă, există şi **f. de t.** specială sau "încrucişată", care arată că informaţia căutată poate fi găsită şi la o altă formă de vedetă; **f. divizionară, f.** menită să grupeze f. din catalogul pe diviziuni. **F.d.** are aceleaşi dimensiuni ca şi fişele de bază, însă se deosebeşte de acestea prin culoare şi înălţime superioară, depăşind celelalte f. pe toată lăţimea lor sau numai pe anumite spaţii (dreapta, stînga sau mijloc) unde se trec clasele, diviziunile şi subdiviziunile; **f. internaţională, f.** de forma standard (125×75 mm) stabilit de congresele de bibliologie pentru a realiza o unificare a redactării; **f. pentru continuări, f.** de evidenţă a lucrărilor în curs de apariţie pe tomuri, fascicule etc., care nu au intrat încă în bibliotecă; **f. pentru periodice, f.** care conţine elementele de identificare ale fiecărui periodic (titlu, loc de apariţie, periodicitate etc.) şi data intrării în bibliotecă; **f. perforată, f.** divizată în coloane verticale şi rînduri orizontale în care se înregistrează datele prin perforări în poziţiile corespunzătoare. Datele înmagazinate sînt în prealabil codificate. Poziţiile perforabile sînt semnalate prin rînduri şi coloane de cifre care se intersectează. **F.** poate fi perforată marginal (cu unul sau mai multe rînduri de orificii, amplasate pe una sau mai multe laturi) sau pe întregul ei cîmp. Poziţiile perforate indică prezenţa caracteristicilor respective, iar cele neperforate, absenţa acestora. Spaţiul central al **f.p.** marginal permite înregistrarea unor date în limbaj natural sau fixarea unui microfilm al documentului într-o apertură; **f. principală, f.** de bază care cuprinde toate datele bibliografice necesare identificării şi localizătii documentului respectiv. **F.p.** este **f.** unică ce se multiplică pentru a servi ca unitate pentru toate descrierile aceleiaşi publicaţii în toate cataloagele, prin simpla adăugare a vedetelor adecvate; **f. provizorie, f.** întocmită pe timp limitat, pînă la completarea sau verificarea datelor cuprinse în ea; **f.-document, f.** de catalog pe care se înregistrează rezultatele prelucrării unui document: termenii bibliografici, termenii de indexare şi adresa documentului; **f.-termen (-uniterm), f.** reprezentînd un termen şi conţinînd toate numerele documentelor din colecţie care tratează despre acel termen. **F.-t,** se selectează manual sau vizual. **F.-t.** cu selecţie manuală este împărţită în zece coloane verticale, numerotate de la zero la nouă, în care se trec numerele documentelor înscrise în fişă. Din catalog se extrag manual fişele termenilor care caracterizează cererea şi se compară vizual, coloană cu coloană, numerele documentelor pentru stabilirea coincidenţelor. În sistemul cu selecţie vizuală, extragerea **f.-t.** din index se efectuează de asemenea manual, însă compararea se realizează prin suprapunerea **f.** într-un flux de lumină care localizează per-

forațiile ce coincid; numerele corespunzătoare acestor perforații reprezintă documentele căutate; **f.-uniterm,** → F.-TERMEN.

FIŞIER (bibl.; docum.) **1.** Repertoriu bibliografic realizat sub formă de *fişe*. **F.** este un instrument de evidență a documentelor dintr-o bibliotecă, arhivă sau dintr-un centru de informare, dar şi din orice instituție producătoare de documente (academie, institut de cercetare, editură etc.). Întocmirea **f.** se face după criteriul alfabetic, metodic, sistematic, geografic etc., luîndu-se în considerație şi natura documentelor sau scopurile informative ale fişierului respectiv. || **f. analitic, f.** documentar cuprinzînd descrierea prin notițe bibliografice, adnotări, abstracte etc. a unor materiale din revistele de specialitate care interesează anumite categorii de beneficiari; **f. cumulativ, f.** documentar cu evidența tuturor documentelor existente în bibliotecile şi arhivele de pe un teritoriu (oraş, regiune, județ, țară etc.). Se întocmeşte de regulă la fel ca şi **f.** unei singure colecții, cu deosebirea că descrierea cuprinde toate cotele sub care publicația se află catalogată în diferite colecții; **f. documentar, f.** care informează asupra izvoarelor documentare existente, indiferent dacă aceste surse sînt sau nu disponibile. **F.d.** nu se limitează la documentele unei arhive sau biblioteci, ci semnalează şi documentele existente în alte centre. → şi CATALOG. **2.** Cutie sau dulap cu sertare în care se păstrează fişele; ◇ c a r t o t e c ă (3). **3.** Încăpere special amenajată în care se conservă şi se consultă fişele. → şi SALA CATALOAGELOR.

FITOXIGRAFIE (poligr.) → FIZIOTIPIE.

FIȚUICĂ (presă) Termen peiorativ pentru o publicație periodică de nivel scăzut.

FIXARE (poligr.) Etapă a procesului de prelucrare a materialelor fotosensibile constînd în introducerea materialului developat într-o soluție care conține tiosulfat de sodiu, cu scopul de a face imaginea fotografică insensibilă la lumină.

FIXATOR (poligr.) Soluție chimică conținînd un agent de fixare (de regulă tiosulfat de sodiu sau amoniu) cu ajutorul căreia se realizează *fixarea* negativelor sau pozitivelor fotografice după operația de *developare*.

FIZIOLOG (edit.) Carte populară cu conținut moralizator-didactic, creată prin sec. 2 în Egipt şi răspîndită în Europa medievală sub numele de *bestiar*. ■ La noi. **F.** a pătruns prin sec. 16 sub formă de manual de zoologie populară în care descrierea animalelor, multe dintre ele fictive sau exotice, este însoțită de pilde şi învățături. Imagini şi simboluri din **F.** se regăsesc în *Albinuşa*, *Floarea darurilor*, *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, *Cazania* tipărită în **1644** la Dealu, în *Didahiile* lui Antim Ivireanul, precum şi în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir. Cel mai vechi text al **F.** în limba română este o copie conținută în Ms. nr. **1436** de la **B.A.**, executată la **1693** de Costea Dascălul din Şcheii Braşovului.

FIZIOTIPIE (poligr.) Procedeu de tipar cu obiecte naturale realizat prin presarea directă a obiectului, care urmează să fie reprodus pe o placă de plumb moale sau prin *galvanoplastie*; ◇ a u t o p l a s t i e, f i t o x i g r a f i e. ● **F.** a fost inventată în **1852** de austriacul Alois Auer şi patentată de Henry Bradbury în anul următor, în Anglia, unde s-a bucurat de multă popularitate. Procedeul a avut un predecesor în sec. **18**, cînd obiecte plate, (textile sau plante, mai ales) erau unse cu cerneală şi imprimate apoi pe hîrtie: tipograful american Benjamin Franklin (1706—1790) imprima frunze de ferigă pe bancnote pentru a împiedica falsificarea acestora.

F.L. (abrev.) → FĂRĂ LOC.

FLANC DE STEREOTIPIE (poligr.) Folie de carton special întrebuințată la scoaterea unei *matrițe* de pe forma de tipar înalt, în vederea multiplicării prin *stereotipie*.

FLEURON (fr.; graf.) Ornament vegetal alcătuit din una sau mai multe flori sau frunze stilizate şi folosit ca vinietă tipografică sau ca decor în legătorie.

FLEXOGRAFIE (poligr.) Procedeu de tipar înalt la care se folosesc forme preparate pe plăci de cauciuc sau de material plastic de mare flexibilitate; ◇ t i p a r f l e x o g r a f i c, t i p a r î n a n i l i n ă. Imprimarea se face la maşini rotative cu cerneluri preparate din coloranți solubili sau din pigmenți cu lianți pe bază de alcool sau alți solvenți volatili, pe diferite sorturi de hîrtie, ca şi pe folii de aluminiu, peliculă de film, staniol, celofan etc.

FLOARE (graf.) Denumire veche românească pentru *vinietă*.

FLOAREA ADEVĂRULUI (edit.) Carte religioasă care conține dogmele bisericii creștine. Ex.: *Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște. Din grădinile sfintelor Scripturi prin marea strădanie cucernicilor între ieromonași în Mănăstirea Sfintei Troiță de la Blaj la anul 1750 culeasă*, cea dintîi tipăritură ieșită din teascul tipografiei de la Blaj.

FLOAREA DARURILOR (edit.) Carte populară cu conținut moral-sententios. **F.d.** este o culegere de maxime ilustrate prin chipuri de viețuitoare luate din *Fiziolog* simbolizînd virtuți și vicii. Textul care a circulat la noi reprezintă o versiune a scrierii *Fiore di virtú*, alcătuită în Italia, între 1313—1323, de un autor anonim (și nu de călugărul Tommaso Gozzadini, cum s-a considerat pînă nu de mult) și tipărită la Veneția. Cea mai veche traducere românească a *Florii darurilor* este păstrată în ms. 4620, B.A., copiat la Mănăstirea Putna, la sfîrșitul sec. 16. Prima copie a altor traduceri, din sîrbește, este inclusă în *Codex Neagoeanus*, scris de Ion Românul în 1620, la Sînpetru-Hunedoara. Filotei Sfîntagorețul a făcut o nouă traducere, *Floarea darurilor*, "carte foarte frumoasă și de folos fieștecăruia creștin, carele vrea să se împodobească pre sine cu bunătăți", tipărită de Antim Ivireanul în 1700, la Snagov.

FLOAREA LITEREI (poligr.) Suprafața activă a unui element tipografic care poartă semnul grafic ce urmează să fie imprimat.

FLORILEGIU (edit.) Culegere de texte. → și ANTOLOGIE, CRESTOMAȚIE.

FLUOROGRAFIE (poligr.) Procedeu fotografic de gravură pe sticlă, realizat cu ajutorul acidului fluorhidric.

FLUTURAȘ (edit.) Ștraif de hîrtie prins sau lipit deasupra unui fragment de text care trebuie modificat sau suprimat. → și ERATĂ (2).

FOAIE 1. Bucată dreptunghiulară de hîrtie folosită la scris. **2.** (bibl.) Filă a unei lucrări ms. sau tipărite. || **f. de erată, f.** aflată la sfîrșitul cărții care conține greșelile tipografice și corectarea lor. Uneori **f. de e.** este o filă volantă intercalată; ◇ filă de erată; **f. de gardă, f.** de protecție plasată înaintea **f.** de titlu, de regulă albă sau avînd uneori imprimat pe ea titlul lucrării pe scurt *(f. de titlu fals)*; ◇ copertă (filă) de gardă. Edițiile bibliofile conțin mai multe **f. de g.**, atît la începutul cît și la sfîrșitul volumului. **f. de titlu,** → PAGINĂ DE TITLU; **f. de titlu dublă,** → PAGINĂ DE TITLU DUBLĂ; **f. de titlu fals,** → PAGINĂ DE TITLU FALS; **f. intercalată, f.** introdusă într-o lucrare fără a fi cuprinsă în paginația ei; ◇ filă intercalată; **f. liminară,** → PAGINĂ LIMINARĂ. **3.** (arhiv.; bibl.) **F. volantă,** publicație alcătuită dintr-o singură filă, imprimată numai pe o față, și constituind un document cu conținut de sine stătător. În cadrul **f.v.** se disting, pe de o parte, tipăriturile administrative cu caracter de periodicitate și, pe de altă parte, cele publicitare (afișe, anunțuri, programe etc.). Din punct de vedere tipografic și editorial, **f.v.** formează o categorie distinctă de imprimate și alcătuiesc în biblioteci colecții organizate separat de celelalte publicații. **4.** (bibl.) **F. de drum a cărții,** formular care însoțește publicația intrată pe traseul ei de înregistrare la diferite servicii ale unei biblioteci. **5.** (bibl.) **F. de expediție,** imprimat în care se trece numărul de exemplare sau de pachete dintr-o publicație distribuită bibliotecilor. **6.** (presă) Denumire a unor periodice românești din sec. 19 și de la începutul sec. 20. Ex.: "Foae pentru minte, inimă si literatura" revistă cu caracter social, literar și științific întemeiată de George Barițiu în 1838, la Brașov, ca supliment al "Gazetei de Transilvania".

FOILETON (presă) Articol critic, în general cu caracter literar sau artistic, ori fragment dintr-o lucrare publicată în serie, tipărit în spațiul inferior al unei pagini de periodic. ● În 1810, periodicul parizian "Le Journal des Débats" a rezervat, pentru prima dată, o rubrică pentru **f.** ■ Primul **f.** din istoria presei românești a fost publicat în 1839, la Iași, în revista "Albina românească" sub denumirea de "feileton". Mai tîrziu, genul va fi localizat sub numele de *foiță* (3).

FOIȚĂ 1. (consv.; poligr.) Foaie de hîrtie fină și subțire avînd felurite întrebuințări: se intercalează uneori între filele unei cărți pentru a proteja ilustrațiile, dublează suportul unor gravuri deteriorate pentru a le consolida etc. **2.** (sig.) **F.-timbru,** hîrtie utilizată la confecționarea sigiliilor timbrate. După ce **f.-t.** era fixată deasupra cerii sau cocăi, pe suprafața sa se aplica matricea sigilară, obținîndu-se o impresiune în relief. Deseori **f.-t.** avea și valențe ornamentale prin decuparea colțurilor ei în formă de

frunză, stea, arbore etc., fapt pentru care *sigiliul* astfel realizat a fost numit *înstelat* sau *dantelat*. **3.** (presă) → FOILETON.

FOLETUL NOVEL (edit.) Fiecare dintre calendarele mss. întocmite între 1693–1704, la cererea domnului Constantin Brîncoveanu, de unul dintre secretarii lui, italianul Giovanni Candido Romano, care semnează cu pseudonimele de Ioan Romanul sau Ioan Frîncu. Constituind primul calendar în limba română, **F.N.** conține preziceri referitoare la evenimente politice și previziuni cu caracter astrologic și meteorologic întocmai ca și modelele sale italiene. Cîteva exemplare cuprind însemnările marginale autografe ale domnitorului. A. I. Odobescu a descoperit pentru prima dată copii ale **F.N.** provenind din biblioteca lui Brîncoveanu de la Mănăstirea Horezu. Emil Vîrtosu a îngrijit ediția completă a **F.N.**: *Foletul Novel, Calendarul lui Constantin Vodă Brîncoveanu, 1693–1704*. București, 1942.

FOLIANT (bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

FOLIATIO (lat.; pal.) Numerotare pe file a codexurilor pentru a stabili succesiunea părților textului, însoțită uneori de numerotarea coloanelor celor două pagini ce stau față în față în cartea deschisă. → și PAGINAȚIE (3).

FOLIE (consv.; poligr.) Foiță de metal (aur, aluminiu etc.) sau de material plastic, uneori peliculă de pulbere metalică ori de substanță colorată, folosită ca atare sau aplicată pe un suport de hîrtie. **F.** este întrebuințată la diferite lucrări în poligrafie, ca și la consolidarea și restaurarea documentelor.

FOLIO (bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

FOND 1. (arhiv.; bibl.) Totalitatea documentelor aflate în patrimoniul unei biblioteci sau arhive. **2.** (arhiv.; bibl.) Categorie de documente grupate după un anumit criteriu într-o bibliotecă sau arhivă. || **f. de asigurare, f.** de microfilme reprezentînd copia documentelor prețioase, rare sau unice; **f. de bază,** primul stoc de documente intrat în bibliotecă sau arhivă la fundarea ei; **f. de împrumut,** totalitatea cărților care pot fi împrumutate; **f. mobil, f.** alcătuit din cărțile bibliotecilor volante; **f. personal, f.** de documente dintr-o colecție particulară; **f. special, f.** constînd în mss., tipărituri vechi și rare, stampe și hărți, publicații în Braille etc. **3.** (docum.) Ansamblu de documente sau de informații asupra căruia se efectuează operația de *regăsire*, într-un sistem de informare. **4.** (presă) → ARTICOL DE FOND. **5.** (poligr.) Strat de culoare sau ornament cu care se acoperă suprafața hîrtiei înainte de imprimarea textului respectiv prin supratipărire; ◇ f o n t ă, p a t ă d e c u l o a r e. Aplicarea **f.** sporește expresivitatea textului sau previne încercarea de contrafacere a hîrtiilor de valoare. **F.** poate fi executat cu o suprafață uniformă, într-un singur ton, sau poate fi format din diverse elemente și ornamente tipografice. Tiparul **f.** se efectuează într-o nuanță deschisă pentru a nu influența lizibilitatea textului. → și TIPAR DE FONTE. **6.** (artă) Primul strat de culoare care dă tonalitatea generală a unui tablou și pe care se conturează întreaga compoziție.

FONDARE (arhiv.; bibl.) Operație de stabilire a apartenenței documentelor la un fond sau la o colecție.

FONDERIE DE LITERE (poligr.) → TURNĂTORIE DE LITERE.

FONODOCUMENT (docum.) Categorie de document (bandă magnetică, disc, peliculă etc.) pe care sînt înregistrate informații sonore; ◇ d o c u m e n t a u d i t i v (f o n i c, s o n o r), f o n o g r a m ă (2), î n r e g i s t r a r e f o n i c ă.

FONOGRAF (docum.) Aparat pentru înregistrarea și reproducerea mecanică a sunetelor.

FONOGRAFIE (pl.) Scriere alcătuită dintr-un sistem de semne care exprimă elemente lingvistice prin intermediul semnelor vizibile.

FONOGRAMĂ 1. (pal.) Semn grafic care evocă un sunet. Astfel, în evoluția scrierii egiptene vechi, o serie de ideograme au pierdut valoarea lor de sugestie vizuală, păstrînd doar valoarea lor fonetică. **2.** (docum.) → FONODOCUMENT.

FONOTECĂ (bibl.; docum.) **1.** Colecție de documente sonore înregistrate pe discuri, benzi magnetice, pelicule etc. **2.** Spațiu special amenajat în care sînt depozitate și audiate documente fonice.

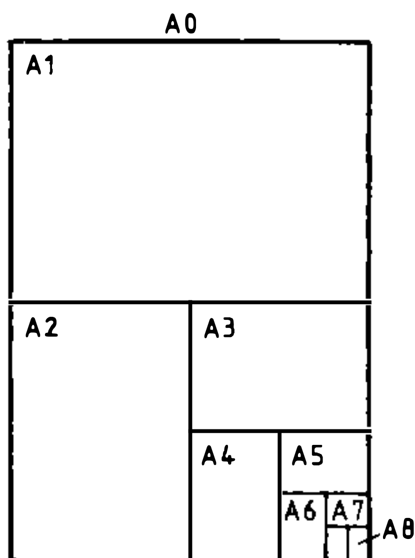
FONOTIP (poligr.) Aparat care transformă sunetele în semne grafice.

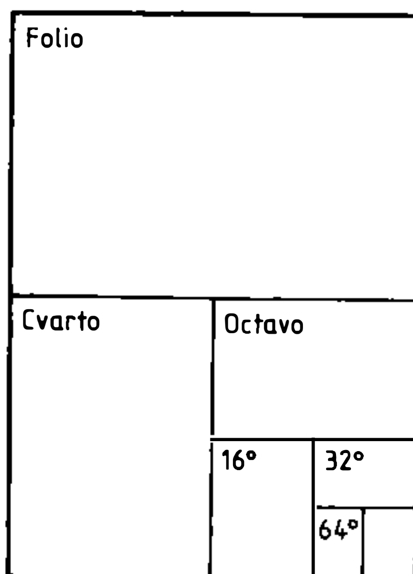
FONTĂ (poligr.) → FOND (5).

FORCEPS (lat.; pal.) Foarfecă folosită de copist în evul mediu petru a decupa coala

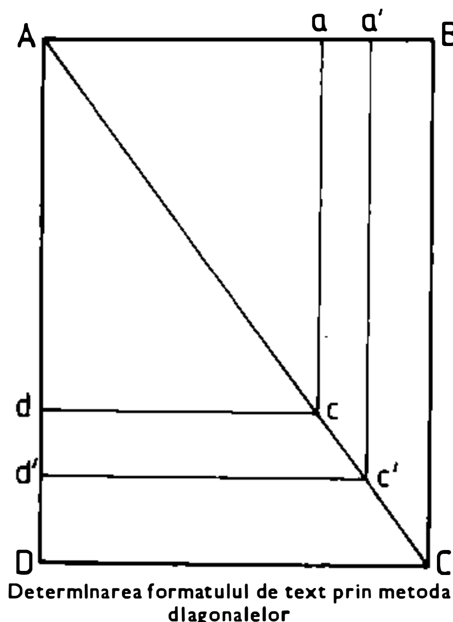
de pergament sau de hîrtie la dimensiunile textului.

FORMAT 1. (bibl.; edit.) **F. de carte,** expresie care denumeşte atît dimensiunile paginilor unei lucrări (înălţime şi lăţime), exprimate în milimetri sau în centimetri, cît şi numărul de îndoituri ale colii de hîrtie imprimate, în vederea alcătuirii caietelor unei cărţi. Atunci cînd latura mare a **f. de c.** este obţinută din latura mare a **f.** de hîrtie, se numeşte **f.** *direct*, iar cînd aceeaşi latură a **f. de c.** este obţinută din latura mică a **f.** de hîrtie, este vorba de **f.** *invers*. După numărul paginilor obţinute prin împăturirea colii de hîrtie, **f. de c.** a primit diverse denumiri: a) *in plano (atlas)*, cînd coala nefălţuită formează o singură filă (două pagini), înălţimea cărţii depăşind 60 cm; b) *in folio (folio, foliant, in 2)*, rezultat din îndoirea colii o singură dată fiind alcătuit din două file (patru pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 45×30 cm. Într-o accepţie mai largă, termenii *(in) folio* şi *foliant* denumesc orice carte de dimensiuni mari, indiferent dacă fălţuirea colii s-a făcut sau nu la jumătate; c) *in quarto (in cuarto, in cvarto, cuarto, cvarto, quarto, in 4)*, obţinut din coala fălţuită de două ori, adică patru file (opt pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 33×25 cm; d) *in octavo (octavo, in 8)*, a cărui coală pliată de trei ori dă opt foi (16 pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 24×16 cm; e) *in 12*, avînd coala împărţită în 12 foi (24 pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 21×12 cm; f) *in 16*, la care din coala fălţuită de patru ori rezultă 16 file (32 pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 16×11 cm; g) *in 18*, avînd coala divizată în 18 file (36 pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 15×10 cm; h) *in 24*, obţinut prin împărţirea colii în 24 file (48 pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 16×8 cm; i) *in 32*, a cărui coală împăturită de cinci ori are 32 file (64 pagini). Dimensiunile medii sînt de aproximativ 12×8 cm. Gama **f. de c.** poate merge mai departe: cu cît numărul de îndoituri ale colii tipografice este mai mare, cu atît **f. de c.** este mai mic. Dacă lăţimea unei cărţi este mai mare decît înălţimea ei se adaugă cuvîntul *oblong* (ex.: *in quarto oblong*). Acest **f. de c.** este cunoscut şi sub denumirea de *album*. Cînd un periodic are dimensiunile reduse la jumătate din **f.** adoptat în mod obişnuit la ziare, se utilizează termenul de → *tabloid*. ● Mai toate tipăriturile vechi aveau **f.** mari, incomode şi costisitoare. Aldus Manutius, tipograf şi editor din Veneţia, a fost primul care, din 1501, a redus **f. de c.** la dimensiuni practice şi economice. În sec. 17, **f. de c.** a început să se diversifice, iar în sec. 19 s-a ajuns la o mare varietate de dimensiuni în cadrul aceluiaşi **f.**, deoarece fiecare fabricant de hîrtie punea în circulaţie coli de mărimi diferite. Iată de ce formulele clasice *(in folio, in plano, in quarto* etc.) nu sînt suficiente în descrierea cărţilor. Astăzi se preferă denumirile de **f.** *mare, mijlociu* şi *mic*, sau indicarea **f. de c.** prin semne convenţionale, de pildă litere majuscule: A, B, C etc. Alteori, se vorbeşte de **f. real,** corespunzător numărului de îndoituri ale colii, de **f. aparent,** rezultat din compararea cu unul din tipurile tradiţionale, sau de **f. convenţional,** după cum cartea se încadrează în dimensiuni milimetrice sau centimetrice pentru fiecare **f.** Pentru a preciza mărimea **f. de c.**, se obişnuieşte să se înregistreze atît dimensiunile paginii cît şi numărul de împăturiri ale colii de tipar. Sistemul cel mai practic de bibliografiere a **f. de c.** este măsurarea înălţimii şi a lăţimii corespunzătoare. Unii catalografi recomandă doar măsurarea înălţimii cărţii, rotunjită la centimetri superiori; lăţimea se indică atunci cînd este mai mică decît jumătatea înălţimii sau mai mare decît înălţimea. Poziţia filigranului pe foaia de hîrtie poate de asemenea servi ca reper în precizarea **f.** vechilor tipărituri. Publicaţiile actuale semnalează **f.**, alături de dimensiunile colii de tipar, în caseta tipografică. Ex.: *Format: 16/70×100* arată că lucrarea s-a imprimat pe o coală avînd 100 cm lungime şi 70 cm lăţime, care s-a pliat în opt pentru a se obţine 16 pagini de tipar. 2. (edit.; poligr.) **F. de hîrtie,** dimensiunile colii dreptunghiulare de hîrtie (lăţime şi lungime) exprimate în milimetri sau în centimetri. Astăzi, pentru înlesnirea producţiei, există un anumit număr de **f. de h.** standardizate: seria A, rezervată hîrtiei de scris, seriile B şi C, pentru mape, plicuri etc. O serie cuprinde mai multe **f. de h.** indicate prin cifre (ex.: A_1, A_2, A_3, etc.). Avantajul **f. de h.** normalizat este că fiecare **f.** subordonat unei anumite serii rezultă din înjumătăţirea **f.** imediat superior. De pildă, **f.** de bază A_0 are suprafaţa de un metru pătrat,

Formate de hîrtie (A) din care derivă formatele de carte folio, cvarto, octavo etc

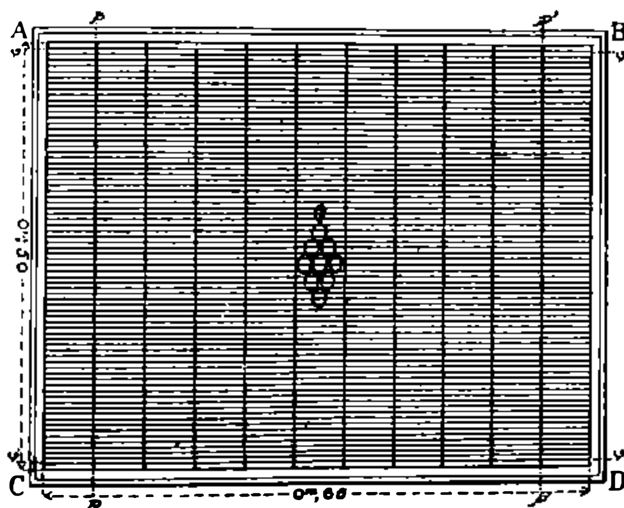
Determinarea formatului de text prin metoda diagonalelor

mai exact 841×1189 mm, prin îndoire se obţine A_1=594×841 mm, jumătatea lui A_1 este A_2=420×594 mm ş.a.m.d. **F.** sulurilor şi bobinelor se stabileşte prin măsurarea lăţimii benzii de hîrtie. **3.** (edit.; poligr.) **F. de text,** dimensiunile textului cules, inclusiv clişeele şi albitura, aşezate în formă de pagină pentru a fi tipărite; ◇ format de zaţ, oglinda paginii (zaţului). Mărimea **f. de t.** se exprimă în unităţi tipografice: cvadraţi sau cicero. Relaţia dintre spaţiul ocupat de **f. de t.** şi rama albă lăsată în jurul textului se determină în funcţie de scopul şi felul lucrării respective. La ediţii bibliofile şi de lux, **f. de t.** ocupă pînă la două treimi din suprafaţa paginii, lăsîndu-se o margine amplă pentru a se sublinia valenţele estetice ale lucrării. La publicaţiile de mare tiraj, spaţiul paginii este mai economic repartizat prin standardizări, **f. de t.** acoperind de obicei trei pătrimi din suprafaţa foii şi lăsîndu-se o margine albă îngustă. În cazul folosirii unui f. de carte nestandardizat, pentru ediţii artistice, calcularea **f. de t.** se efectuează prin aplicarea regulii *tăieturii de aur* sau a *metodei diagonalei*. **4.** (edit.; poligr.) **Format de zaţ,** → FORMAT DE

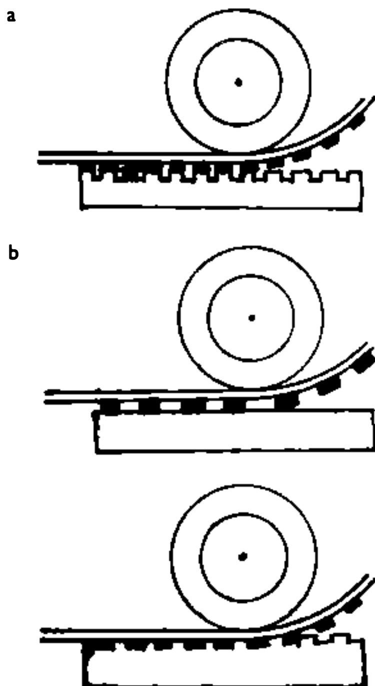
TEXT; **5.** (poligr.) **F. fals,** lățime a coloanei diferită de cea folosită în mod obișnuit în restul paginii. **6.** (docum.) Mod de înregistrare și dispunere a datelor pe un suport de informații.

FORMATOR DE FOI (consv.) Aparat cu ajutorul căruia se întregesc zonele absente de pe suprafața unui document deteriorat. Completarea se face prin împîslire cu pastă celulozică, trecută printr-o sită.

FORMĂ (poligr.) **1. F. de hîrtie,** cadru de lemn în care este fixată *sita-suport* servind la fabricarea hîrtiei. **2. F. de tipar,** suprafață a compoziției tipografice compusă din elemente de text, ilustrații sau text combinat cu ilustrații și care, unsă cu cerneală, le imprimă prin presare pe o coală de hîrtie. **F. de t.** dispune de o suprafață activă care primește cerneala și alta neutră care nu reține cerneala. Suprafața activă este constituită din elemente imprimabile reprezentînd acele porțiuni ale **f. de t.** care conțin textul și imaginile de reprodus. În timpul imprimării, cerneala este depusă pe elementele imprimabile de unde este transferată pe hîrtie. Suprafața neutră este alcătuită din elemente neimprimabile care sînt acele părți ale **f. de t.** ce apar în alb pe coală: spațiile dintre litere, cuvinte, rînduri, cele care mărginesc pagina etc. || **f. de t. adînc, f. de t.** a cărei parte activă este adîncită față de suprafața neutră. Adînciturile se umplu cu cerneală, apoi se presează hîrtia pe **f.** pînă vine în contact cu elementele imprimabile. Spre deosebire de **f. de t.** înalt, **f. de t.a.** se prepară, ca și aceea de tipar plan, dintr-o singură bucată de material gravat în profunzime; **f. de t. înalt, f. de t.** a cărei suprafață activă este înălțată față de cea neutră. Cerneala se depune numai pe porțiunile în relief care vin în contact cu hîrtia prin presare. **F. de t.î.** este compusă dintr-un număr mare de elemente imprimabile individuale (litere, cifre, semne, clișee zincografice etc.), grupate și fixate astfel, încît să rezulte un ansamblu compact, care să poată fi introdus în mașina de tipar. Deși elementele componente ale **f. de t.î.** se obțin prin tehnologii diferite (culegere pentru text, zincografie pentru ilustrații etc.), ele constituie un întreg unitar în cadrul operațiilor de închidere a **f.** Pentru tiraje mari **f. de t.î.** se execută prin stereotipare,

Formă de hîrtie cu filigran fixat în centru pe sita-suport

Schema de principiu a formelor de tipar: a. înalt ; b. plan ; c. adînc

iar pentru lucrări speciale, din cauciuc, linoleum etc.; **f. de t. ofset sau plan, de f.t.** la care atît partea activă (oleofilă) cît şi cea neutră (hidrofilă) se află în acelaşi plan. Suprafaţa imprimabilă este preparată astfel încît numai ea primeşte şi reţine cerneala, în timp ce porţiunea neutră o respinge. Ca şi **f. de t.** adînc, **f. de o. sau p.** este monolită, alcătuită dintr-o singură bucată de material (piatră de calcar litografic, placă metalică cu suprafaţa granulată etc.); **f. de t. serigrafic**, → SERIGRAFIE; **f. de t. stereotipată, f. de t.** executată prin *stereotipare* în vederea reproducerii şi multiplicării **f. de t.** înalt originale pentru tiraje mari **F. de t.s.** se pregăteşte prin turnare, prin presare la cald (cînd se obţin stereotipii din materiale plastice sau din cauciuc) sau pe cale galvanică (galvanostereotipii) → şi CLIŞEU (1).

FORMIS (lat.; bibl.) Formulă care însoţeşte numele tipografului — editor pe vechile tipărituri şi gravuri.

FORMULAE (lat.) **1.** (red.) → ARS DICTAMINIS. **2.** (dipl.) → FORMULARIA.

FORMULAR 1. (dipl.) **F. diplomatic,** ansamblu de elemente componente ale unui document de cancelarie. **F.d.** este alcătuit din trei părţi: a) *protocol iniţial (protocollum)* constituit din *invocaţie (invocatio), intitulaţie (intitulatio), inscripţie (inscriptio), salutaţie (salutatio)* şi *arenga*; b) *context (contextus)* cuprinzînd: *promulgaţie (promulgatio), intervenţie (interventio), naraţie (narratio), dispoziţie (dispositio), sancţiune (sanctio) şi coroboraţie (corroboratio)*; c) *eschatocol (eschatocollum)* numit şi *protocol final,* compus din *dată (datum), aprecaţie (apprecatio)* şi *semnele de validare.* Aceste elemente figurează într-un act total sau parţial, potrivit naturii şi destinaţiei acestuia. Unele părţi de primă importanţă apar în toate documentele fără excepţie, în timp ce altele nu se întîlnesc decît în acte a căror redactare impune o formă solemnă şi completă. **2.** (edit.) Lucrare care îndrumă asupra desfăşurării activităţii într-un anumit domeniu. Ex.: Melchisedec. *Manual de tipicul sau formularul slujirei de Dumnezeu a bisericii ortodoxe.* Iaşi, 1854. **3.** (edit.) Culegere de formule dintr-un anumit domeniu al unei ştiinţe (ex.: f. de algebră). **4.** (bibl.; poligr.) Imprimat volant cu text fix şi cu spaţiile albe care se completează de mînă sau cu maşina de scris, într-o ordine anumită, în vederea întocmirii unui act, unui tabel etc. (ex.: f. de înscriere la o bibliotecă).

FORMULARIA (lat.; dipl.) Culegere de *formulare* (1) folosite ca modele de redactare în cancelariile din evul mediu; ◊ f o r m u l a e (2).

FORULUS (lat.; bibl.) Bibliotecă portabilă în care romanii transportau volumele preferate în timpul unei călătorii.

FORZAŢ (leg.) Foaie dublă de hîrtie, albă sau colorată, simplă sau ornamentată, care face legătura între blocul de carte şi copertă. Una din filele f. se lipeşte pe partea interioară a copertei, iar cealaltă pe prima filă a cărţii, în întregime sau numai la cotor. **F.** măreşte rezistenţa scoarţelor, maschează ligamentele dintre cotor şi

scoarţe şi contribuie la frumuseţea volumului, fiind adesea decorat cu diverse desene imitînd marmura, lemnul, pielea etc. sau cu motive ornamentale inspirate din conţinutul cărţii.

FOTOALGRAFIE (poligr.) Procedeu de pregătire a unei *forme de tipar plan* prin fotoreproducere, asemănător *fotolitografiei*, cu deosebirea că pentru formă se foloseşte o placă subţire de aluminiu cu suprafaţa uşor granulată.

FOTOAPARAT (poligr.) → APARAT DE FOTOGRAFIAT.

FOTOAUTOGRAFIE (poligr.) Procedeu de pregătire a unei *forme de tipar plan*, folosind ca original o fotografie; ◇ h e l i o a u t o g r a f i e. Copia, executată cu tuş litografic, este transportată pe piatră sau pe metal.

FOTOCALCOGRAFIE (poligr.) Procedeu de gravare în adîncime la care se foloseşte o placă de cupru acoperită cu un strat de gelatină sensibilizat la acţiunea luminii.

FOTOCARTOGRAFIE (cart.) Procedeu de alcătuire a hărţilor cu ajutorul *fotogramelor* (2).

FOTOCERAMICĂ (poligr.) Tehnică de ornamentare fotografică a obiectelor de porţelan.

FOTOCHEMIGRAFIE (poligr.) Procedeu combinat, chimic şi fotografic, de pregătire a unei *forme de tipar*. → şi CHEMIGRAFIE.

FOTOCOLOGRAFIE (poligr.) Procedeu de tipărire la care se foloseşte ca *formă de tipar* un strat de gelatină sensibilizat la acţiunea luminii şi transformat în clişeu imprimabil prin reproducere fotomecanică. → şi FOTOTIPIE.

FOTOCOPIE (bibl.; docum.) Reproducere a unui document prin procedee fotografice; ◇ c o p i e f o t o g r a f i c ă (b).

FOTOCOPIER (poligr.) Aparat de efectuat copii fotografice.

FOTOCOPIERE (poligr.) Operaţie de reproducere fotografică directă, fără negativ, a unui document.

FOTOCROMIE (poligr.) Procedeu de reproducere fotografică în culori prin suprapunere de clişee parţiale.

FOTOCROMOALGRAFIE (poligr.) Procedeu fotocromografic la care se folosesc clişee de aluminiu.

FOTOCROMOGRAFIE (poligr.) Denumire generică pentru diferite sisteme de fotocromie: *fotocromoalgrafie*, *fotocromolitografie*; *fotocromometalografie*, *fotocromotipografie*, *fotocromoxilografie*, *fotocromozincografie* etc.

FOTOCROMOLITOGRAFIE (poligr.) Procedeu fotocromografic la care se folosesc clişee litografice.

FOTOCROMOMETALOGRAFIE (poligr.) Procedeu fotocromografic la care se folosesc clişee metalografice.

FOTOCROMOTIPOGRAFIE (poligr.) Procedeu fotocromografic de reproducere a unui original la *tipar înalt*.

FOTOCROMOXILOGRAFIE (poligr.) Procedeu de *tipar înalt* multicolor cu clişee gravate în lemn. De pe primul clişeu, confecţionat prin reproducere fotografică, se scot copii care se transportă pe alte plăci de lemn destinate clişeelor parţiale în culori.

FOTOCROMOZINCOGRAFIE (poligr.) Procedeu fotocromografic la care se folosesc clişee de zinc.

FOTOCRONICĂ (presă) Cronică jurnalistică alcătuită din fotografii.

FOTOCRONOGRAF (poligr.) Aparat fotografic care serveşte la înregistrarea fotografiilor sau a fotogramelor luate în serie, cu o periodicitate dată.

FOTOCULEGERE (poligr.) Procedeu fotomecanic sau electronic de culegere a unui text. Operaţia se execută cu ajutorul unei maşini echipată cu un aparat fotografic şi clişeu-matriţă care reprezintă negativul fotografic al literelor. Culegerea este de fapt un proces de fotografiere literă cu literă, în rînduri, obţinîndu-se în locul şpaltului de aliaj tipografic un şpalt din film fotosensibil care, după developare, este folosit la pregătirea formelor de text pentru tiparul ofset sau adînc. F. electronică este dirijată de un calculator. Textul claviat la un videoterminal este urmărit pe ecran şi îndreptat sau completat pe loc. Corectura se poate face şi pe copii de hîrtie furnizată de o *imprimantă* de calculator. După prelucrare, textul este depozitat în memoria calculatorului central pe un suport magnetic, de unde este dirijat către echipamentul de f. care decodifică şi transpune informaţiile pe un material fotosensibil. Eventualele greşeli sînt semnalate pe film direct sau pe o copie *ozalid* sau *xerox* a acestuia. Corectura textului este reluată pe videoterminal. Urmează decodificarea pe film, în caractere tipografice, la maşina de f. a întregului text corectat şi paginat în

vederea montajului final. În atelierul de montaj are loc fixarea filmului pe folie transparentă, împreună cu imaginile şi celelalte elemente de pagină. Înainte de a se trece la realizarea formei de imprimare, se corectează, în montaj, ultimile greşeli. *Bunul de tipar* se dă pe o copie a montajului executată pe *ozalid*. → şi FOTOSETER, MAŞINĂ DE CULES, MONOFOTO.

FOTODOCUMENT (bibl.; docum.) → DOCUMENT FOTOGRAFIC.

FOTOELECTROGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere electrografică. || **f. directă, f.** bazată pe atragerea cernelii de către straturi de materiale fotoconductoare depuse pe suportul de imprimare; **f. indirectă,** → XEROGRAFIE.

FOTOEXPOZIŢIE (bibl). **1** Expoziţie fotografică pe o anumită temă.

FOTOFONOGRAMĂ (docum.) Document auditiv înregistrat pe peliculă sau pe hîrtie fotografică.

FOTOGALVANOGRAFIE (poligr.) Procedeu galvanoplastic de preparare a unui clişeu heliografic pentru tipar adînc prin reproducere fotomecanică.

FOTOGELATINOGRAFIE (poligr.) → FOTOTIPIE.

FOTOGPLITOGRAFIE (poligr.) Denumire generică pentru procedeele de gravare prin intermediul unui clişeu fotografic.

FOTOGRAFIE (consv.; docum.; poligr.) **1.** Imagine a unui subiect transpusă pe hîrtie fotografică. || **f. de asigurare,** fotocopie sau clişeu executat după un document înainte de restaurare, în vederea asigurării conţinutului acestuia faţă de eventuale accidente. **F.a.** serveşte totodată ca martor în evaluarea calităţii lucrărilor de restaurare. **2.** Tehnică de fixare a imaginilor pe stratul fotosensibil care acoperă un suport solid cu ajutorul reacţiilor fotochimice ce au loc în substanţa sensibilă din acest strat. ● Noţiunea de **f.** a fost introdusă de astronomul engelz John F. W. Herschel (1792—1871), care a folosit hiposulfitul de sodiu pentru fixarea clişeelor developate. Descoperitorul **f.** a fost francezul Nicéphore Niepce (1765—1833), care a reuşit să fixeze imaginea obiectelor exterioare cu ajutorul luminii. În 1838, un alt francez, Jacques-Mandé Daguerre (1787—1851) a pus la punct *dagherotipia*, procedeu de reproducere a **f.** pe metal, brevetat în 1839, dată oficială a inventării **f.** Englezul Fox Talbot (1800—1877) a perfecţionat tehnica şi a introdus hîrtia fotografică. În 1848, fizicianul francez Alexandre E. Becquerel (1820—1891) a obţinut primele **f.** în culori. ■ În ţara noastră, primele **f.** de certă valoare artistică şi documentară au fost realizate, după 1844, de pictorul Carol Popp de Szathmary (1812—1888). El este totodată cel dintîi reporter-fotograf de război din lume, prin participarea sa la războiul din Crimeea. → şi FOTOGRAFIERE.

FOTOGRAFIERE (poligr.) Operaţie de înregistrare, cu ajutorul unui *aparat fotografic*, pe un material care conţine unul sau mai multe straturi fotosensibile, a unei imagini latente care prin prelucrări ulterioare devine vizibilă. Imaginea pozitivă se obţine prin prelucrarea imaginii negative realizată în prealabil pe un material fotosensibil. Procedeele fotografice reversibile permit obţinerea directă a imaginii pozitive, vizibilă pe materialul fotosensibil expus, prin aplicarea unor tehnici speciale de prelucrare fotochimică. → şi FOTOGRAFIE (2).

FOTOGRAMĂ 1. (poligr.) Unitate de bază a filmului fotografic care conţine o singură imagine. **2.** (cart.) Fotografie aeriană folosită mai ales în cartografie la alcătuirea hărţilor.

FOTOGRAVURĂ (poligr.) **1.** Ansamblu de procedee pentru obţinerea formelor de tipar cu ajutorul fotografiei şi al gravării chimice sau electrolitice; ✧ h e l i o g r a v u r ă. ● Bazele tehnicii de **f.** au fost puse în 1850 de francezul Firmin Gillot. **2.** Stampă obţinută prin acest procedeu.

FOTOL (poligr.) Procedeu rapid de multiplicare a unui desen, într-un număr mic de exemplare, folosind o copie în *cianotipie*.

FOTOLITOGRAFIE (poligr.) **1.** Tehnică de preparare a formelor de tipar plan în care desenul sau textul este reportat pe piatră, metal sau material sintetic cu mijloace fotografice; ✧ l i t o f o t o g r a f i e. ● Procedeul a fost pus la punct, în 1853, de chimistul francez Alphonse Poitevin (1819—1882). **2.** Stampă obţinută prin această tehnică.

FOTOMATRIŢĂ (poligr.) Matriţă pentru maşinile de *fotoculegere* din generaţiile I şi II la care semnul grafic în loc să fie gravat este reprodus pe un negativ sau pe un pozitiv fotografic.

FOTOMECANIC (poligr.) → TIPAR FOFOTOMECANIC.

FOTOMETALOGRAFIE (poligr.) Denumire generică pentru procedee fotolitografice la care copierea se face direct de pe negativul fotografic pe o placă de metal (zinc, aluminiu, etc.) sensibilizată. **F.** este de regulă folosită la pregătirea formelor de tipar ofset şi în cartografie.

FOTOMICROGRAFIE (consv.; docum.) Procedeu de fotografiere cu un dispozitiv optic care micşorează mult proporţiile obiectului reprezentat. Prin **f.** se obţin imagini reduse ale documentelor, în vederea conservării originalului, ca şi a economisirii spaţiului de depozitare.

FOTOMONTAJ 1. (poligr.) Ansamblu de fotografii sau de fragmente de fotografii reunite cu scopul de a obţine un nou clişeu fotografic; ✧ c o a l ă d e d i v i z a r e. **2.** (graf.) Document vizual alcătuit dintr-o serie de imagini fotografice cu temă comună expuse pe un panou.

FOTOREPORTAJ (presă) Reportaj care prezintă fapte sau evenimente de actualitate alcătuit dintr-o succesiune de fotografii însoţite de un scurt text explicativ.

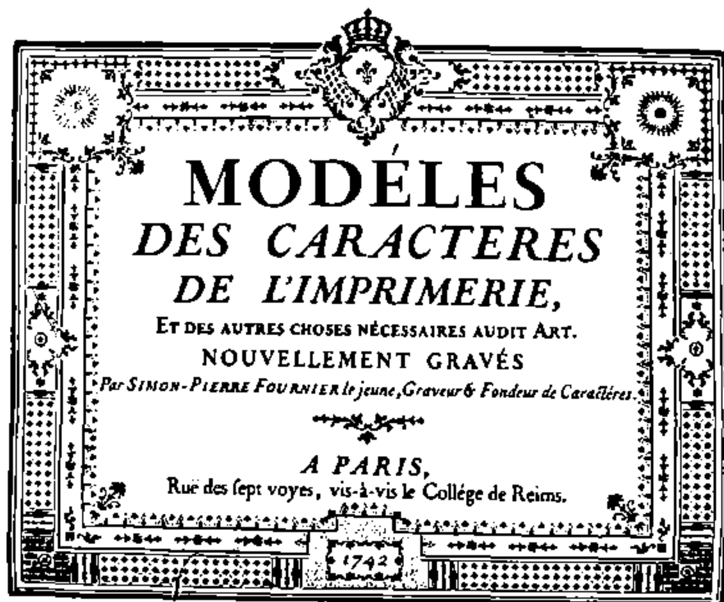
FOTOREPRODUCERE (poligr.) **1.** Ansamblu de procedee cu ajutorul cărora se obţine după un original negativele şi diapozitivele necesare pregătirii clişeelor de tipar. **2.** Suită de operaţii prin care se realizează pe cale fotografică, direct sau prin intermediul tiparului, reproducerea unui original.

FOTOSETER (poligr.) Tip de maşină de *fotoculegere* care funcţionează după principiul *linotipului*, cu deosebirea că matriţele metalice sînt înlocuite cu filme transparente pe care sînt imprimate caracterele tipografice.

FOTOSTAT (consv.; docum.) Copie a unui document obţinută direct pe hîrtie, fără intermediul unui clişeu.

FOTOTECĂ (arhiv.; bibl.) 1. Fond de documente fotografice (plăci şi filme fotografice, ilustrate, fotografii, diapozitive etc.) organizat tematic. **2.** Spaţiu special amenajat pentru depozitarea unei astfel de colecţii.

FOTOTEXT (presă; red.) Text-legendă la o fotografie.

Probar de litere Fournier, 1742

FOTOTIPIE (poligr.) **1.** Cel mai vechi procedeu de reproducere fotomecanică în care se utilizează clişee de gelatină. ● Denumit iniţial *fotocolografie*, sistemul a fost brevetat în 1855 de francezul Alphonse Poitevin. Introducerea **f.** în practică a fost realizată tot de un francez, Tessié du Motay, în 1865. Corespondentul german al **f.** este *albertipie*, de la numele inventatorului Joseph Albert. **2.** Reproducere obţinută prin acest procedeu; ✧ c o l o t i p i e, f o t o g e l a t i n o g r a f i e, h e l i o t i p i e.

FOTOTIPOGRAFIE (poligr.) Procedeu fotografic cu ajutorul căruia se obţin clişee gravate folosite în tipografie la reproducerea desenelor, figurilor etc.

FOTOZAŢ (poligr.) Compoziţie tipografică obţinută prin *fotoculegere*.

FOTOZINCOGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere a unui desen prin transport fotografic pe o placă de zinc.

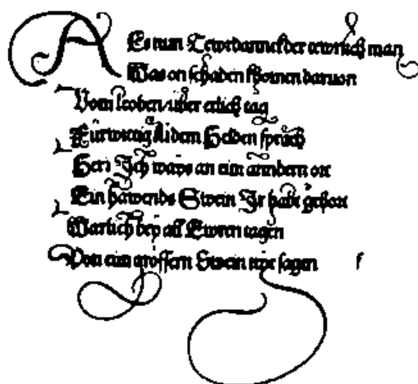
FOURNIER (poligr.) **1.** Sistem de *puncte tipografice* elaborat de gravorul de litere parizian Pierre-Simon Fournier le Jeune (1712—1768). Fournier a început să-şi formuleze sistemul tipometric în 1737, iar în 1764 l-a prezentat într-o formă finală în lucrarea sa *Manuel Typographique*. **2.** Tip de literă anticvă a clasicismului francez, creat de Pierre-Simon Fournier. Se caracterizează prin contrast echilibrat între liniile subţiri şi cele pline. În 1742, Fournier a publicat *Modèle des Caractères de l'Imprimerie*, primul său probar de litere şi ornamente tipografice.

FOXING (engl.; consv.) → BRUNARE A HÎRTIEI.

FRACTUR 1. (poligr.) Tip *de literă gotică* cu înfăţişare colţuroasă. ● Apărută la sfîrşitul sec. 15 în Germania, ea a evoluat într-o mare varietate de forme. Un exemplu splendid de **f.** timpuriu se întîlneşte în *Diurnale*, lucrare tipărită în 1514 la Nürnberg de Hans Schönsperger. Modelul clasic de **f.** este cel cu care s-a imprimat, în 1517, de către acelaşi Schönsperger, poemul cavaleresc *Teuerdank*. În sec. 17, **f.** a înlocuit aproape cu totul anticva romană în tipăriturile germane. → şi SCRIERE GOTICĂ. **2.** (dipl) Mod de dispunere a textului pe două coloane în unele categorii de acte medievale (procese-verbale, rapoarte etc.): una pentru textul propriu-zis al documentului şi alta, lăsată liberă, pentru consemnarea rezoluţiilor de către autorităţile superioare.

FRAGMENT (edit.) **1.** Parte dintr-o lucrare care nu s-a păstrat sau nu a fost redactată de autor în întregime. **2.** Parte extrasă dintr-o lucrare pentru a ilustra o afirmaţie sau pentru a fi publicată într-o culegere de texte, într-un periodic etc. **3.** (pl.) Selecţie de texte semnificative. Asemenea lucrări poartă uneori diverse denumiri: *file* (ex.: Alexandru Vlahuţă. *File rupte*. Bucureşti, 1909), *pagini* (ex.: *Pagini de limbă şi literatură română veche*. Bucureşti, 1964), *spice*

Poemul *Teuerdank*, imprimat cu litere fractur, în 1517, de Schönsperger

(ex.: I. Lupaş. *Spice din istoria noastră bisericească*. Sibiu, 1912) etc.

FRAZEOGRAFIE Sistem de scriere în care un grup de cuvinte sau o propoziţie întreagă sînt redate printr-un singur semn grafic, cum se întîlneşte, de pildă, în stenografie.

FREE-LANCE (engl.; presă) → ZIARIST

FRESCĂ (artă) Document iconografic mural executat cu pigmenţi minerali dizolvaţi în apă, pe un suport de mortar proaspăt compus din nisip şi var stins.

FROBEN (edit.) Ediţie imprimată la Basel în tipografia familiei Froben (sec. 15—16). Fondatorul întreprinderii este Johann Froben — Frobenius — (c. 1460—1527) care a editat mai ales lucrări în latină şi greacă, ornate cu imagini desenate de Urs Graf şi Hans Holbein şi gravate de Hans Lützelburger. Printre cele mai cunoscute tipărituri ale sale se află *Elogiul nebuniei* de Erasmus (1515) şi *Noul Testament* (1516), tradus din greacă în latină şi comentat de Erasmus. Pe emblema tipografică a casei Froben figurează un şarpe şi o porumbiţă.

FRONTISPICIU **1.** (bibl.) Foaie de titlu a unei cărţi, cu deosebire cînd este ilustrată sau încadrată de un ornament în legătură cu subiectul cărţii. **2.** (graf.) Ilustraţie care precede pagina de titlu, reprezentînd portretul autorului sau o scenă semnificativă inspirată din conţinutul cărţii. → şi PAGINĂ DE TITLU DUBLĂ. **3.** (graf.) Compoziţie ornamentală plasată în spaţiul superior al paginilor, mai cu seamă la început de carte, parte sau capitol; ◇ f r u n t a r. Vechile mss. şi tipărituri româneşti cuprind numeroase **f.** de mare valoare artistică, alcătuite din entrelacsuri şi motive vegetale. De pildă *Liturghierul* tipărit de Macarie în 1508, la Tîrgovişte, include trei modele de **f.** cu ornamente împletite, unul dintre acestea conţinînd stema Ţării Româneşti. **4.** (presă) Text aflat în cîmpul superior al primei pagini dintr-un periodic care cuprinde titlul acestuia şi unele date suplimentare de ordin administrativ. **F.** figurează, neschimbat, la toate numerele publicaţiei respective. → şi CAP DE ZIAR.

FRUNTAR (graf.) → FRONTISPICIU (3).

F.T. (abrev.) → FĂRĂ TITLU.

FUMIGARE (consv.) Vaporizare a unei substanţe toxice pentru dezinfecţia sau dezinsecţia documentelor. → şi BIBLIOFAG.

Frontispiciu din *Liturghierul*, imprimat de Macarie, în 1508

FUNDAMENT (poligr.) **1.** Planşetă de lemn pe care se păstrează şi se transportă formele de imprimare. **2. F. de presiune,** piesă mobilă a *aparatului de tipărit* care în procesul de imprimare presează coala de hîrtie pe suprafaţa formei de tipar. **3. F. portformă,** parte componentă a *aparatului de tipărit* pe care se montează forma de tipar pentru rotativă. În funcţie de principiul de construcţie al maşinii de imprimare, **f. de p.** poate fi fix sau mobil.

FUNERALIA (lat.; arhiv.) Colecţie de acte administrative referitoare la decese.

FUTURA (poligr.) Tip de literă *grotescă* creat în 1927 de gravorul german Paul Renner (1878—1956).

GALERIE DE ARTĂ (artă; graf.) **1.** Ansamblul colecțiilor de pictură, gravură, sculptură etc. expuse într-un muzeu. **2.** Magazin specializat în vînzarea obiectelor de artă.

GALION (poligr.) Planșetă de lemn sau metal încadrată pe două sau pe trei părți de o ramă pe care se deplasează rîndurile de litere din culegar; ◇ l u n t r e, ș i f, ș p a l t (3).

GALVANO (poligr.) Clișeu durabil obținut prin *galvanotipie* și destinat reproducerii unui text sau desen într-un număr mare de exemplare; ◇ g a l v a n o t i p.

GALVANOGLIFIE (poligr.) Procedeu de *electrotipie* pentru preparare de forme gravate în relief.; ◇ g l i f o g r a f i e ● **G.** a fost inventată în 1840 de englezul Edward Palmer.

GALVANOGRAFIE (poligr.) Procedeu electrografic de preparare a clișeelor pentru reproducerea desenelor.

GALVANOPLASTIE Tehnică de obținere a copiei unui obiect sau de depunere a unor straturi metalice pe acesta pe cale electrolitică.

GALVANOTIP (poligr.) → GALVANO.

GALVANOTIPIE (poligr.) Procedeu galvanoplastic de reproducere a formelor tipografice și a gravurilor prin depunerea electrolitică a unui strat de metal pe un mulaj de ceară și cerezină sau de material plastic.

GARAMOND (poligr.)). Cel mai frumos tip de literă anticvă al Renașterii, creat de gravorul francez Claude Garamond (1480—1561). Acest caracter impresionează prin proporții desăvîrșite, claritate, finețe și eleganța liniilor. Garamond a fost primul gravor care a completat tipul său cu litere cursive. Între 1540—1545, la îndemnul regelui Francisc I, el a proiectat celebrele sale litere grecești cunoscute sub denumirea de *grecs du roi* sau *typi regi*, inspirate de scrierea caligrafului regal Angelos Vergetios. **2.** →CORPUS (2).

GARNITURĂ DE LITERE (poligr.) Ansamblul literelor și semnelor tipografice de același fel cuprinzînd toate corpurile caracterului respectiv.

GAZETAR (presă() → ZIARIST.

GAZETĂ (bibl.; presă) **1.** Publicație periodică cotidiană care conține informații politice, sociale, culturale etc. de actualitate; ◇ z i a r. Ex.: "Gazeta". București, 24 oct.—13 nov. 1888. **2.** Publicație serială cu apariție săptămînală, lunară etc. care cuprinde articole și informații dintr-un anumit domeniu. Ex.: "Gazeta artelor". București, 27 oct. 1902 — 15 mai 1904; "Gazeta matematică". București, sept 1895 —.

GAZETĂRIE (presă) → JURNALISTICĂ.

GĂITAN (sig.) Șiret împletit de mătase sau din fir metalic care asigură prinderea sigiliului de suportul actului.

GEDRUCKT BEI (germ.; bibl.) Formulă care însoțește numele tipografului pe foaia de titlu a vechilor tipărituri.

GELATINOGRAFIE (poligr.) Procedeu de gravare la care clișeul se prepară cu gelatină.

GENEALOGIAE (lat.; arhiv.; gen.) Colecție de documente referitoare la descendența unor familii nobile.

Text imprimat cu *grecs du roi*, litere create de Claude Garamond

GENEALOGIE 1. Ştiinţă specială a istoriei care studiază filiaţia unei familii pentru a stabili originea, gradul de rudenie şi rolul istoric al membrilor acesteia. **2.** Repertoriu al membrilor unei familii care determină descendenţa acestora pe bază de documente şi mărturii. Ex.: *Genealogia Cantacuzinilor*, alcătuită de banul Mihai Cantacuzino şi publicată în 1902 de Nicolae Iorga.

GENERALIA (lat.; bibl.) Colecţie de lucrări care tratează subiecte de interes general.

GEOGLIFĂ (epigr.) Inscripţie străveche, de mari dimensiuni, săpată în stîncă, pantă de deal sau dune de nisip, care alcătuieşte un fel de scriere pictografică gigantică. ● Asemenea desene, înfăţişînd diferite vieţuitoare, există, de ex., în deşertul Atacama (Chile).

GHEFIRT (GHIFERT) (poligr.) → PĂTRIŞOR.

GHERGHEF (leg.) Dispozitiv folosit la cusutul manual al *blocului de carte*.

GHID (edit.) Publicaţie de orientare într-un anumit domeniu: turism, ştiinţă, artă etc.; ◇ c ă l ă u z ă, c o n d u c t o r. Ex.: *Ghidul bibliotecilor din România*. Bucureşti, 1970.

GHIFERTARE (poligr.) Modalitate de compunere tipografică a unui text în care primul rînd se prelungeşte pînă la marginea formei de tipar, în timp ce restul textului se află mai retras faţă de margine.

GHILIMELE (GHILIMETE) (red.) Semn de punctuaţie de forma a două virgule („ ") sau unghiuri (« ») dispuse paralel; ◇ s e m n e l e c i t ă r i i. **G.** se plasează la începutul şi sfîrşitul unuia sau mai multor cuvinte pentru a marca vorbirea directă, citarea exactă a unui text, sublinierile stilistice ale autorului, titlurile unor lucrări reproduse într-o frază, cu excepţia descrierilor bibliografice, sensul elementelor lexicale într-un studiu de limbă, cuvintele şi construcţiile străine, cuvintele folosite defectuos de altcineva etc. Cînd în interiorul unui citat intervine alt citat acesta se încadrează în **g.** unghiulare.

GHILOŞ (GHIOŞ) (graf.) Desen ornamental complex alcătuit din linii drepte, frînte, curbe, spirale, elipse, cercuri etc. paralele sau încrucişate sub diferite unghiuri, servind la obţinerea unor fonduri de siguranţă, mai ales pentru hîrtii cu valoare nominală. **G.** se execută cu ajutorul unui dispozitiv special echipat cu un ac de gravat.

GHILOTINĂ (leg.) Dispozitiv echipat cu o lamă ascuţită, care serveşte la tăierea colilor de hîrtie şi carton, a blocurilor de carte şi la alte operaţii de legătorie (rotunjirea produselor finisate, presare etc.); ◇ c o u p - p a p i e r. → şi MASSICOT, MAŞINĂ DE TĂIAT HÎRTIE.

GHISER (poligr.) → TURNĂTOR DE LITERE.

GIGANTOGRAFIE (poligr.) Procedeu de fotoreproducere prin imprimare ofset a

unor lucrări de format mare: afișe, autotipii pentru pagini întregi de ziare etc.

GILL (poligr.) Familie de litere *grotești* gravate de englezul Eric Gill (1882—1940). Creația sa cea mai importantă este *Perpetua*, unul dintre cele mai originale caractere tipografice ale sec. 20.

GILOTAJ (poligr.) **1.** Procedeu de preparare a unui *clișeu tipografic* la care piatra litografică este înlocuită cu o placă de zinc. ● Strămoș al *zincografiei*, **g.** a fost pus la punct în 1850 de litograful francez Firmin Gillot, care a avut primul ideea de a utiliza tehnica de transport litografic pentru a fixa, prin *decalc*, imaginea de reprodus pe zinc, care este apoi supusă acțiunii acidului și imprimată. **2.** Operație de acoperire cu un strat protector a suprafețelor neutre și a elementelor active, care au ajuns la adîncimea necesară, ale unui clișeu zincografic în timpul corodării.

GLAGOLITIC (pal.) → ALFABET GLAGOLITIC.

GLAVĂ (edit.) Denumire de origine slavă a diviziunilor din vechile scrieri juridice românești; ◇ c a p (3).

GLAVIZNĂ (pal.) Denumire de origine slavă a slovelor chirilice capitale, atestată din sec. 17 în Țările Române; ◇ c h e f a l i c a l ă.

GLIFĂ (epigr.) Inscripție sau desen pe un suport dur, de regulă pe piatră.

GLIFOGRAFIE (poligr.) → GALVANOGLIFIE.

GLIPTICĂ **1.** Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu originea, identificarea și clasarea pietrelor antice gravate; ◇ g l i p t o g r a f i e, g l i p t o l o g i e. **2.** Arta de a grava pietre prețioase și semiprețioase.

GLIPTOGRAFIE → GLIPTICĂ (1).

GLIPTOLOGIE → GLIPTICĂ (1).

GLIPTOTECĂ (gl.) **1.** Colecție de pietre prețioase și semiprețioase gravate. **2.** Spațiu special amenajat pentru depozitarea unei asemenea colecții.

GLOSAR (lex.; red.) Repertoriu de cuvinte menite să explice un text vechi, dialectal sau tehnic de specialitate, opera unui autor, conceput ca anexă sau ca lucrare independentă. Uneori **g.** este însoțit de trimiteri la paginile din lucrare unde figurează termenii respectivi.

GLOSARE (red.) Explicare a unui pasaj sau cuvînt dintr-un text prin note plasate la margine sau între rînduri.

GLOSĂ **1.** (edit.; red.) Notă explicativă adăugată pe marginea unui text sau între rînduri pentru a comenta sau interpreta un pasaj, a lămuri un cuvînt obscur sau cu sens dificil, a traduce un termen străin etc.; ◇ a d n o t a r e (2), a p o s t i l ă (1). **2.** (edit.; pal.) → INTERPOLARE (2).

GLUTINATOR (lat.; pal.) Un fel de legător la romani, care lipea cap la cap foile de papirus sau de pergament pe care scriau copiștii și, adesea, orna lucrarea odată încheiată.

GOFRARE (leg.) Operație de reliefare la presă a unei coli de hîrtie sau de carton în vederea confecționării de ambalaje, diverse obiecte etc. De asemenea, prin **g.** se pot imprima la cald, în adîncime sau în relief, ornamente de legătorie pe cartonul, pînza sau chiar pielea copertelor.

GOFRAT (poligr.) → TIPAR ÎN RELIEF.

GOLDSCHNITT (germ.; leg.) → ȘNIT AURIT.

GOTHA (gen.) Anuar diplomatic și statistic, relativ la genealogia suveranilor, publicat la Gotha (Germania) între 1763—1944, în franceză și în germană.

GOTICĂ **1.** (poligr.) Denumire generică a unei litere de tipar cu aspect unghiular imprimat de linii frînte, copiată din mss. sec. 14 și 15 care foloseau variante naționale ale *scrierii minuscule carolingiene*. ● Cele mai vechi tipărituri cu **g.** sînt atribuite lui Gutenberg, între 1445 — 1456, perioadă care debutează cu un fragment din *Cartea Sibilelor* (1445) și se încheie cu celebra *Biblie cu 42 de rînduri* (1455—1456). Primul text datat imprimat cu **g.** este *Indulgența* dată în 1454 de papa Nicolae V tuturor celor care au contribuit cu bani la lupta împotriva turcilor. Cartea care oglindește cel mai fidel caracteristicile literei **g.** timpurii, numită și *lettre de forme*, este *Psaltirea* tipărită de Fust și Schöffer în 1457, la Mainz, prima lucrare în care figurează numele tipografilor și data publicării. Germanii i-au spus acestei litere *textur* deoarece lasă în pagină efectul unei țesături. Alături de *lettre de forme*, care a evoluat spre o formă simplificată numită *fractur*, s-a folosit și un caracter rotunjit, cu înfățișare mai puțin masivă, cunoscut sub denumirea de *lettre de somme*. Exemple din această variantă de literă **g.** se întîlnesc

Pagină din *Psaltirea* latină, imprimată cu litere gotice de Fust şi Schöffer, la Mainz, în 1457

în lucrările *Catholicon*, tipărită probabil de Gutenberg în 1460 şi în *Rationale Divinorum Officiorum*, imprimată în 1459 de Fust şi Schöffer. **2.** (pal.) → SCRIERE GOTICĂ.

GRAD DE LITERĂ (poligr.) → CORP DE LITERĂ.

GRADUAL (edit.) Carte de cîntări psalmice specifică cultului catolic.

GRAFFITO (it.; epigr.) Inscripţie sau desen avînd uneori caracter satiric, zgîriat pe suprafaţa unui zid, unor obiecte ceramice etc.; ◇ g r a f i t (2). ■ Un număr mare de **g.**, datînd din sec. 10, a fost descoperit pe monumentele cioplite în cariera de cretă de la Murfatlar. **G.** au valoare documentară deosebită, contribuind la datarea unor construcţii, picturi murale etc., şi furnizînd informaţii despre viaţa socială şi politică din antichitate.

GRAFIC (red.) Reprezentare printr-un desen alcătuit din linii şi figuri geometrice sau simbolice a unui fenomen, a dezvoltării şi raporturilor lui cu alte fenomene, pentru a simplifica şi restrînge expunerea în cuvinte. **G.** se pot prezenta ca anexe ale unor lucrări al căror conţinut îl ilustrează sau ca piese independente. Într-o lucrare, **g.** se numerotează separat, iar menţionarea lor în text se face prin numerele respective. Cînd lucrarea conţine un singur **g.**, acesta nu se mai numerotează.

GRAFICĂ Ramură a artelor plastice la baza căreia se afla iniţial reprezentarea liniară, într-o singură culoare. Treptat însă domeniul **g.** s-a extins prin includerea unei mari varietăţi de tehnici şi de mijloace de expresie. Astăzi, noţiunea de **g.** cuprinde, atît arta scrisului, cît şi aceea a desenului, gravurii mono- şi policromă, litografiei etc. || **g. de carte,** gen al artelor plastice care îşi subordonează procedeele artistice reflectării conţinutului unei cărţi. **G. de c.** apelează şi la pictură, artă fotografică etc. ■ **G. de c.** românească a fost exemplar ilustrată în creaţia unor mari pictori şi gravori: Theodor Aman, Sava Henţia, Constantin şi Aurel Jiquidi, Nicolae Vermont, Vitold Rola Piekarski, Francisc Şirato, Nicolae Tonitza etc.

GRAFICIAN (graf.) Artist plastic specializat în lucrări de *grafică*.

GRAFIE 1. (pal.) Reprezentare a cuvintelor în scris. **2.** (pal.) Totalitatea particularităţilor care caracterizează scrierea unei persoane. || **g. dublă,** notare diferită a aceluiaşi sunet în aceeaşi epocă, în acelaşi text sau în texte diferite, din cauze diverse: contradicţia dintre tradiţia grafică şi evoluţia limbii, caracterul complex al unui sunet greu de trasat etc. **3.** (graf.) → GRAFISM (1).

GRAFISM (graf.) **1.** Linie specifică ce caracterizează pe autorul unui desen; ◇ g r a f i e (3). **2.** Manieră de realizare a unui desen cu ajutorul liniilor pentru a reda schematic conturul unui obiect.

GRAFIT 1. (graf.) Carbon natural aproape pur, de culoare cenuşie închisă, cu luciu metalic, folosit la fabricarea minelor de creion pentru scris şi desenat. La sfîrşitul sec. 18, francezul Nicolas Jacques Conté a reuşit

să fabrice **g.** artificial care îi poartă numele. **2.** (epigr.) → GRAFFITO.

GRAFOLOGIE Disciplină care studiază raporturile existente între scrisul şi caracterul sau comportamentul unei persoane. Prin investigaţii de **g.** se poate stabili autenticitatea unor acte, iscălituri, dedicaţii autografe etc.

GRAFOSCOPIE (consv.; pal.) Analiză a particularităţilor de grafie în scopul identificării scrierii.

GRAIFER (poligr.) → APARAT DE PUS COLI.

GRAMATĂ (dipl.) Decret semnat de patriarh sau de mitropolit cuprinzînd hotărîri sau dispoziţii relative la acordarea de ranguri preoţeşti, instalarea unui episcop, înfiinţarea şi funcţionarea unor instituţii subordonate etc.

GRAMATOLOGIE (pal.) Termen pus în circulaţie de lingvistul american contemporan I. J. Gelb pentru a denumi ştiinţa scrierii.

GRANDE MARGE (fr.; edit.; poligr.) → MARGINE EXTERIOARĂ.

GRAPHIUM (lat.; pal.) Stilus metalic folosit de romani la scrierea pe tăbliţe şi care se putea deschide sau închide ca un cuţit cu lamă mobilă.

GRASĂ (poligr.) → LITERĂ GRASĂ.

GRATUITĂŢI (presă) Exemplare dintr-o publicaţie periodică distribuite gratuit.

GRAVARE (poligr.) Arta şi tehnica de a săpa imagini, ornamente şi litere în adîncime sau în relief, în metal, lemn, piatră, linoleum etc. prin mijloace manuale, mecanice, chimice, electrice etc. sau prin procedee combinate, pentru a obţine suprafaţa activă a unui clişeu de tipar. || **g. chimică,** → CORODARE; **g. electrică,** → CORODARE; **g. electronică,** procedeu de *fotogravură* efectuat cu ajutorul unui *clişograf*; **g. manuală, g.** executată cu mîna, folosind o mare varietate de unelte speciale: *ac de gravat, dălţiţă* etc.; **g. mecanică, g.** realizată prin aşchiere cu o maşină de frezat; **g.m.** este de obicei precedată de **g.** chimică a suprafeţelor neutre dintre elementele active mai apropiate. → şi GRAVURĂ.

GRAVOR (graf.; poligr.) Artist plastic sau lucrător într-o tipografie specializat în arta şi tehnica de *gravare*. → şi GRAVURĂ.

GRAVURĂ (graf.) Arta şi tehnica de a trasa prin incizie figuri şi ornamente pe suprafaţa unui material; *p. ext.* rezultatul obţinut prin imprimarea plăcii gravate, unsă cu cerneală, de obicei pe o coală de hîrtie. Denumind iniţial numai lucrarea realizată prin incizarea sau săparea plăcii cu un instrument ascuţit (*ac, burin, dălţiţă, poanson* etc.), termenul şi-a lărgit treptat sensul la opera creată prin gravare în adîncime sau în relief, chiar cu mijloace chimice. || **g. ciuruită,** → CRIBLÉ; **g. cu acul,** → POINTE SÈCHE; **g. cu burinul,** → BURIN; **g. cu dălţiţa,** → BURIN; **g. în acvaforte,** → ACVAFORTE; **g. în acvatintă,** → ACVATINTĂ; **g. în adîncime,** denumire generică pentru **g.** realizată prin săparea sau incizarea compoziţiei în profunzime (*taille-douce*), în general pe o placă de metal, cu ajutorul unui instrument ascuţit sau cu acid. Cele mai uzuale genuri de **g. în a.** sînt: *acvaforte, acvatintă, burin* sau *dălţiţă, mezzotinto, pointe sèche* etc.; **g. în aramă, g.** în adîncime executată cu dălţiţa sau prin corodare, pe o placă de cupru; **g. în camaïeu,** → CAMAÏEU (1); **g. în clarobscur,** → CAMAÏEU (1); **g. în culori, g.** policromă obţinută fie prin colorare cu mîna, fie prin imprimare. Pentru **g.** pe lemn, policromia se realizează prin tirajul suprapus al mai multor planşe, acoperindu-se la fiecare doar părţile subiectului corespunzătoare culorii pe care trebuie s-o redea. Este de fapt o aplicare perfecţionată a **g.** în *camaïeu* întrebuinţată încă din sec. 16. Cei mai mari artişti ai tehnicii lemnului în culori sînt gravorii japonezi (Utamaro, Hokusai etc.). Însă spre deosebire de gravorii europeni, celor japonezi le sînt străine clarobscurul şi trecerile tonale complexe. În **g.** lor, forma este redată de cele mai multe ori cu ajutorul liniei precise şi expresive. La **g.** pe metal în adîncime există două maniere de obţinere a reproducerii colorate: a) prin folosirea unei plăci de aramă, care în momentul ungerii cu cerneală primeşte toate culorile în acelaşi timp, repartizate cu o serie de tamponaşe, imprimare numită în fr. *à la poupée*; b) prin suprapunerea mai multor planşe, pentru fiecare culoare: una pentru negru şi restul pentru culorile fundamentale. Acelaşi procedeu se foloseşte şi pentru litografia în culori; **g. în lemn,** → XILOGRAVURĂ; **g. în linoleum,** → LINOGRAVURĂ; **g. în manieră neagră (manière noire),** → MEZZOTINTO; **g. în manieră-creion (manière au crayon),** → MANIERĂ-CREION; **g. în manieră-laviu (manière du lavis),** → ACVATINTĂ;

Atelierul lui Wolfgang Kilian, gravor din Augsburg, sec. 17

g. în metal, g. de regulă în adîncime executată cu o unealtă ascuţită sau prin corodare pe o placă de aramă, oţel etc.; **g. în oţel, g.** în acvaforte lucrată pe o planşă de oţel polisată la temperatură înaltă şi recălită după executarea compoziţiei; **g. în relief,** denumire generică pentru **g.** realizată prin adîncirea *(taille d'épargne)* părţilor care apar pe stampă în relief. Imaginea reliefată se unge cu cerneală şi se imprimă, prin presare, pe o foaie de hîrtie. **G. în r.** se lucrează de obicei pe lemn şi linoleum şi mai rar pe metal *(criblé*, de pildă); **g. punctată,** → POINTILLÉ (1). ● Popoarele din antichitate gravau sigilii pe pietre preţioase, confecţionau ştampile pentru cărămizi sau incizau imagini pe metal şi pe alte materiale, fără a cunoaşte însă şi meşteşugul de a le reproduce şi multiplica pe un alt suport. Xilografia a precedat **g.** pe metal. Egiptenii şi chinezii săpau blocuri de lemn pentru imprimarea textilelor, cele mai timpurii exemple fiind din sec. 6—7 e.n. Cam tot de atunci dăinuie şi primele xilogravuri pe hîrtie, făcute în China, ţara de origine a acestui material. Etapele răspîndirii **g.** în lemn în Europa sînt greu de definit. Folosirea ei în sec. 13—14 era limitată la imprimarea stofelor. Se crede că ţesăturile astfel decorate au fost importate odată cu procedeul de fabricare. Celebrul clişeu de lemn *Protat*, descoperit în Franţa în 1900, datează de pe la 1370 şi a servit la o imprimare de acest gen. Localizarea şi cronologia primelor imprimări xilografice europene pe hîrtie sînt incerte. Cele mai vechi provin din ultimii ani ai sec. 14 şi au fost lucrate în Germania şi Italia. Explicaţia acestei întîrzieri poate fi aflată în istoria fabricării hîrtiei: xilogravura nu a avut o răspîndire comercială decît din clipa cînd morile de hîrtie au putut furniza acest suport în cantitate suficientă, la un preţ relativ scăzut. Cele dintîi **g.** pe lemn, opere ale unor meşteri anonimi de la sfîrşitul sec. 14 şi începutul sec. 15, aparţin unui stil gotic internaţional şi sînt surprinzător de bine executate. După această perioadă, lucrările s-au fixat la un nivel artistic modest, înfăţişînd mai ales imagini religioase şi figuri ale cărţilor de joc. Compoziţiile lor naive, din care se vor inspira gravorii expresionişti germani la începutul sec. 20, prezintă perspective absurde, personaje disproporţionate, cu malformaţii, gesturi exagerate şi expresii bizare. Puţine dintre ele sînt semnate şi este greu de stabilit cărei şcoli artistice sau ţări aparţin. Erau confecţionate în serie şi vîndute de colportori la bîlciuri şi locuri de pelerinaj. Distribuirea lor masivă a dus la paradoxul că astăzi sînt extrem de rare. Pînă la sfîrşitul sec. 15, xilografia a rămas o artă minoră. A devenit importantă după 1490, cînd tipografii şi-au dat seama că puteau confecţiona cărţi ale căror ilustraţii erau imprimate simultan cu textul, la acelaşi teasc, în timp ce gravura pe metal în adîncime cerea o imprimare separată de text, la o altă presă. Descoperirea a avut loc la Nürnberg unde, în 1493, s-a publicat prima carte amplu ilustrată, *Weltchronik*, cu imagini de Michael Wolgemut. Albrecht Dürer, ucenic la această remarcabilă întreprindere, a explorat resursele xilografiei şi prin suitele sale, de la *Apocalips* (1499) la *Viaţa Fecioarei* (1511), a înălţat-o la rangul de artă majoră. Execuţia ireproşabilă a detaliilor i-a permis să realizeze compoziţii mult mai complexe decît ale înaintaşilor săi. Exemplul lui Dürer a fost hotărîtor pentru dezvoltarea **g.** pe lemn care, în primele trei decenii ale sec. 16, a traversat

perioada cea mai înfloritoare din întreaga ei istorie, atît în lucrări independente, cît şi în ilustrarea cărţilor, prin creaţiile lui Albrecht Altdorfer, Hans Baldung Grien, Lucas Cranach, Urs Graf, Hans Holbein etc. În Ţările de Jos, istoria **g.** pe lemn a început cu Lucas van Leyden (1494—1533), primul care a ţinut seama de diferenţe de planuri, de perspective şi mai ales de valori inegale în tonuri şi nuanţe pentru a obţine puternice efecte de lumină. Deşi multe dintre cărţile tabelare sînt la origine olandeze, ele nu se disting prin valori artistice deosebite. Predecesorii lui Lucas van Leyden, din sec. 15 (Maestrul cu Banderole şi alţi anonimi care formau grupul primitivilor olandezi) nu atinseseră măiestria contemporanilor lor germani şi italieni. În Italia sec. 15, stampele xilografiate erau destul de rare: ilustraţii la cîteva predici de Savonarola, o suită de *Sacre Rappresentazioni*, harta Veneţiei de Jacopo da' Barbari (1500), dar mai ales vestitele imagini anonime din capodopera tipografică aldină *Hypnerotomachia Poliphili* (1499). În sec. 16, xilografia italiană a continuat cu peisaje de Domenico Campagnola şi un grup de **g.** după desene atribuite lui Tiziano. În Franţa, puţinele **g.** pe lemn oglindeau influenţa stilului artiştilor italieni aduşi acolo de Francisc I. Splendidele *Cărţi ale Orelor*, produse la Paris şi Lyon la sfîrşitul sec. 15, erau gravate pe metal. Începutul dezvoltării xilografiei franceze în sec. 16 trebuie căutat în Elveţia, la Holbein, ale cărui ilustraţii la *Dansul Morţii* şi *Vechiul Testament*, gravate ireproşabil de Hans Lützelburger din Basel, au fost publicate mai întîi la Lyon, în 1538. Acestea au inspirat compoziţiile lui Bernard Salomon care a aprovizionat pe editorii din Lyon cu ilustraţii pînă la moartea sa, în 1561. La sfîrşitul sec. 16, ca urmare a preferinţei editorilor pentru ornarea cărţilor cu produse ale **g.** în adîncime, care permitea o mai mare acurateţe a detaliului, xilografia a început să decadă. Declinul ei s-a accentuat în sec. 17—18 şi ar fi dispărut cu totul dacă n-ar fi salvat-o inovaţiile tehnice îndrăzneţe ale englezului Thomas Bewick (1753—1828) care a introdus *wood-engraving*, gravarea în lemn vertical, cu fibrele perpendiculare pe suprafaţa plăcii. Bewick a realizat viniete cu păsări, animale şi peisaje pentru a ilustra cărţile scrise chiar de el. Tehnica lui a fost dezvoltată de artiştii de pe continent, îndeosebi pentru împodobirea cărţilor: Bertall, Daumier, Deveria, Doré, Gavarni, Grandville, Johannot, Meissonier, Monnier, Nanteuil, Raffet, Thompson etc. în Franţa, Menzel, cu celebrele sale creaţii pentru *Geschichte Friedrichs des Grossen* (1839—1842) de Franz Kluger, în Germania. Tradiţia **g.** în lemn longitudinal, tăiat în direcţia fibrelor, a fost reluată la sfîrşitul sec. 19, prin francezul Gauguin şi norvegianul Munch. Lucrările lor au inspirat mai tîrziu compoziţiile artiştilor din grupul *Die Brücke*, format la Dresda, în 1905: Ernst Ludwig Kirchner, Erich Heckel, Karl Schmidt-Rottluff şi Emil Nolde. Unul dintre cei mai profunzi gravori în lemn ai sec. 20 este olandezul Mauritz Cornelis Escher. Diferite alte procedee de gravare în relief, pe o placă de metal, s-au practicat încă din sec. 15, mai ales pentru ediţii repetate de frontispicii, metalul fiind mai puţin supus uzurii decît lemnul. Efecte deosebite s-au obţinut prin maniera *criblé*, în sec. 15, în Germania, dar mai ales în Franţa, pentru ornamentarea de *Cărţi ale Orelor*. **G.** în adîncime pe metal şi-a făcut apariţia cu o jumătate de secol mai tîrziu decît xilografia şi îşi are începutul probabil în practica orfevrierilor de a păstra copii pe hîrtie ale unor modele. Giorgio Vasari (sec. 16) atribuie paternitatea procedeului aurarului florentin Maso Finiguerra (sec. 15) care, verificînd starea unei plăci cizelate destinată *nielării*, a avut ideea de a umple adînciturile compoziţiei cu cerneală, înainte de emailare, şi de a imprima o probă pe hîrtie. Există însă imagini gravate (scene religioase, cărţi de joc etc.) anterioare experimentului lui Finiguerra, datînd de pe la 1430, care aparţin unor artişti nordici anonimi. Aceste lucări poartă totuşi mărci de hîrtie sau iniţiale care au permis erudiţilor să discute, prin convenţie, despre Maestrul E. S., Maestrul din 1464 etc. Alteori, gravorii neidentificaţi, sînt numiţi după subiectul înfăţişat (Maestrul cu Banderole, Maestrul Livezilor Iubirii etc.) sau după locul unde a fost identificată şi se păstrează **g.** (Maestrul Cabinetului din Amsterdam etc.). În Italia, dintre toţi artiştii care pînă la începutul sec. 16 au popularizat meşteşugul gravării pe metal cei mai inspiraţi au fost Andrea Mantegna şi Marcantonio Raimondi, acesta din urmă asociat mai mult cu numele lui Rafael, ale cărui picturi le-a transpus în **g.** Însă arta gravorilor nordici a

rămas multă vreme superioară celor italieni. Maestrul din 1466, prin tehnica sa remarcabilă, a deschis drum g. cu dălţiţa în Germania. Maestrul Cabinetului din Amsterdam este primul care s-a servit de *pointe sèche*. Martin Schongauer (1450–1491) a ameliorat procedeul de gravare în adîncime, demonstrînd o îndemînare nemaiîntîlnită pînă la el în folosirea dălţiţei. Tot el a introdus în compoziţiile sale un sens al spaţiului care anunţa Renaşterea. Faima lui a depăşit hotarele Germaniei, iar numele său a fost alăturat lui Dürer şi Holbein, trei artişti care rezumă calităţile esenţiale ale măiestriei gravorilor germani. Prin opera lui Dürer arta gravurii a ajuns la apogeu. La începutul sec. 16 a apărut o tehnică nouă, g. în *clarobscur* sau *camaïeu*, practicată în Germania, Ţările de Jos şi Italia de Waechtlin-Pilgrim, Jost de Necker (Dienecker) şi Ugo da Carpi care îşi dispută onoarea invenţiei. Baldung, Cranach şi Dürer au lăsat exemple valoroase ale acestui gen. Primele decenii ale sec. 16 au cunoscut şi g. în acvaforte, preluată de la armurieri şi experimentată de o serie de pictori: germanii Daniel Hopfer şi Albrecht Altdorfer, italienii Marcantonio Raimondi şi Francesco Mazzola-Parmigianino, olandezul Lucas van Leyden etc. Cea dintîi imprimare în acvaforte, datată 1513, aparţine lui Urs Graf. Epoca de aur a acestui procedeu a fost însă sec. 17. Francezul Jacques Callot (1592–1635) a fost primul mare maestru al suitelor în acvaforte: *Misères et Malheurs de la guerre* etc. Cei mai importanţi urmaşi ai săi din sec. 17 au fost Abraham Bosse, autor al primelor studii despre acvaforte, Claude Lorrain, Jean Morin şi Robert Nanteuil. În Ţările de Jos, acvaforte a înregistrat un adevărat triumf cu lucrările lui Rembrandt, cel mai mare gravor al sec. 17. El a recurs şi la procedee combinate cu dălţiţa şi acul. În sec. 18, pictorii italieni Canaletto şi Tiepolo au lucrat ocazional în acvaforte, fără a depăşi însă măiestria lui Piranesi. În Franţa, g. în acvaforte a creat o adevărată şcoală a ilustratorilor de carte, Philippe Choffard, Charles-Nicolas Cochin fiul, Jean-Michel Moreau le Jeune etc., care gravau viniete personal sau după desenele lui Charles Eisen, Gravelot, Pierre-Clément Marillier, Saint-Aubin etc. Contemporanul şi corespondentul lor german era Daniel Chodowiecki. În Spania, lipsită de tradiţia g. în acvaforte, Goya, cel mai mare artist al epocii, lucra izolat în această tehnică redînd scene de moravuri, satire politice şi viziuni fantastice. Popularitatea g. în acvaforte, în sec. 18, a dus la degradarea procedeului prin folosirea lui de către numeroşi amatori. Toată lumea grava cu entuziasm şi lipsă de talent. În sec. următor, litografia va cunoaşte o situaţie asemănătoare. Prima jumătate a sec. 19 a marcat un hiatus în istoria acvafortei. A renăscut în a doua jumătate a sec. 19 şi la începutul sec. 20, prin francezii Charles Daubigny, Charles Meryon şi Jean-François Millet. Interesul crescînd pentru acvaforte a dus la fondarea grupării artistice *Société des aquafortistes*, cei mai reprezentativi membri ai acesteia fiind Manet şi Degas. Moda a fost adusă din Franţa în Anglia de americanul James McNeill Whistler, cel mai influent artist al timpului său, aşezat de admiratori alături de Rembrandt. El s-a impus prin delicateţea şi discreţia rafinată a peisajelor sale. În sec. 20, acvaforte a cunoscut o vogă fără precedent. Capodopere ale genului au fost realizate de Chagall, Dali, Picasso etc. G. cu acul (fr. *pointe sèche*, engl. *dry point)* fusese folosită încă din 1480 de Maestrul Cabinetului din Amsterdam şi perfecţionată de Rembrandt. Cel mai mare gravor francez în *pointe sèche* a fost Paul-César Helleu, la sfîrşitul sec. 19. O artistă de excepţie a acestui procedeu a fost Mary Cassatt, americancă stabilită în Franţa. Şcoala germană a g. cu acul a înflorit la începutul sec. 20 prin Max Beckmann, Lovis Corinth şi Max Liebermann. G. cu acul a fost de asemenea abordată de mari pictori ai sec. nostru: Chagall, Dali, Derain, Miró, Munch, Rouault etc. Un alt procedeu, *maniera-creion*, are un precursor în opera veneţianului Giulio Campagnola, la începutul sec. 16. Tehnica a fost reluată în sec. 18 de englezii Arthur Pond şi Charles Knapton şi perfecţionată de francezii Jean-Charles François, Gilles Demarteau şi de elevul acestora, Louis-Marin Bonnet, care a multiplicat numărul planşelor pentru a evoca pastelul. În a doua jumătate a sec. 18, a apărut g. punctată (fr. *pointillé* engl. *stipple*), versiune simplificată a *manierei-creion*, cultivată în Anglia de William Wynne Ryland şi de florentinul Francesco Bartolozzi. Procedeul a rămas la modă pînă la sfîrşitul sec. 18 cînd s-a stins. La această tehnică de gravare în adîncime, tonurile sînt adăugate printr-o aglomeraţie de puncte. În 1642, germanul

Ludwig von Siegen a descoperit *mezzotinto*, procedeu de gravare transpus în Anglia, după 1850, de prinţul Rupert. Pictorul francez Jean-Baptiste Le Prince a expus, în 1769, la Salonul de Artă fără prea mult ecou, primele stampe în *manieră-laviu*. Procedeul a găsit însă adepţi în Anglia şi a primit numele de *acvatintă*. Reintrodusă în Franţa, acvatinta a dobîndit strălucire prin Matisse. În 1722, germanul de origine franceză Le Blon a expus principiile **g.** în culori, numită iniţial *în pastel*. Sec. 20 a cunoscut aproape toate genurile şi procedeele de **g.**, multe dintre ele amplificate şi renovate prin Ernst Barlach, Max Beckmann, Gus Bofa, Pierre Bonard, Georges Braque, Bernard Buffet, Paul Cézanne, Marc Chagall, Jean-Gabriel Daragnès, André Derain, Raoul Dufy, Erich Heckel, Ernst Ludwig Kirchner, Max Klinger, Oscar Kokoschka, Käthe Kollwitz, Chas Laborde, Jean-Emile Laboureur, Louis Legrand, Auguste Lepère, Martin Lewis, Aristide Maillol, Franz Marc, Frans Masereel, Henri Matisse, Joan Miró, Edvard Munch, Emil Nolde, Pablo Picasso, George Rouault, Karl-Schmidt Rottluff, Dunoyer de Segonzac, John Sloan, Hermann Struck etc. ■ De la începuturile ei şi pînă la răspîndirea litografiei în sec. 19, **g.** românească a fost preponderent xilografică, destinată mai mult ilustrării cărţilor şi mai puţin lucrărilor independente. Xilografia a pătruns în ţara noastră la începutul sec. 16, odată cu tipăriturile lui Macarie, ornate cu frontispicii şi iniţiale după modelul celor care decorau vechile mss. româneşti. Între produsele tiparului străvechi românesc se află opere remarcabile de artă xilografică ale unor creatori rămaşi, în bună parte, anonimi. Primul gravor şi, totodată, tipograf român cunoscut este Filip Moldoveanul care a semnat în monogramă o xilogravură din *Tetraevanghelul* slavon, tipărit de el în 1546, la Sibiu. În 1558, Coresi a scos la Tîrgovişte, *Triod-Penticostar* slavonesc, cu 11 icoane de mărimea unei pagini, săpate în lemn, reprezentînd scene din viaţa şi patimile lui Iisus şi alcătuind prima suită unitară tematic din istoria **g.** româneşti. La aceste creaţii unice s-au adăugat mai tîrziu cele din *Îndreptarea legii* (Tîrgovişte, 1652), semnate "Petru Theodor, 7159". În sec. 17, s-a făcut simţită influenţa **g.** germane, cu fondul închis, introdusă la noi de meşteri ucraineni, cel

Tetraevanghel slavon, Sibiu, 1546. Gravură cu monograma lui Filip Moldoveanul

mai de seamă dintre ei fiind Ilia, care a ilustrat *Cartea românească de învăţătură*, tipărită la Iaşi, în 1643. În a doua jumătate a sec. 17, alături de gravorii ucraineni, veniţi în Moldova şi în Ţara Românească, s-au afirmat şi meşteri locali: Stancul faurul, Petru Theodor, Ursul zugravul, Mitrofan etc. În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, **g.** românească a strălucit mai ales prin arta lui Antim Ivireanul, despre care Del Chiaro, secretarul domnitorului, afirmă că grava nu numai în lemn dar şi în aramă. Sec. 18 a fost veacul de aur al xilografiei româneşti. În centrele tipografice de la Blaj, Bucureşti, Buzău, Iaşi, Rădăuţi, Rîmnic, Snagov etc.

Carte românească de învățătură, Iași, 1643. Gravură de Ilia

Funcționau adevărate școli de gravori, care înnobilau cu meșteșugul lor tipăriturile românești. Se obișnuia schimbul de materiale între tipografi, cît și folosirea clișeelor de lemn mai vechi. Ornamentele lucrate de Mihail Strilbițchi pentru *Prăvilioara* tipărită la Iași, în 1784, s-au repetat pe mai multe cărți. Atît în *Penticostariul* tipărit la București, în 1800, de Stanciul Thomovici, cît și în *Penticostarionul* imprimat la Blaj, în 1808, și ilustrat de Petru Papavici Rîmniceanul, imaginile sînt aceleași, ceea ce înseamnă că ambii gravori au avut ca model un original mai vechi de la care au plecat. A doua jumătate a sec. 18 a fost dominată de grupul gravorilor de la Blaj: Vlaicul, Dimitrie Rîmniceanul, Sandul, Petru Papavici Rîmniceanul, Ioan Rîmniceanul, Gherman etc. Meșteri xilografi și tipografi totodată, ei au scos peste 60 de cărți, aproape toate împodobite cu **g.** în lemn de cea mai bună tradiție românească. Vlaicul a ilustrat, printre altele, *Strastnicul* din 1753 în care se află cunoscuta sa **g.** a Mănăstirii de la Blaj. Sandul a adus cu sine tradiția și măiestria de gravor format la Rădăuți și Iași. Desenul lui se remarcă prin linii fine și proporții îngrijite. Petru Papavici Rîmniceanul a fost cel mai productiv dintre toți xilografii Blajului. Sfîrșitul sec. 18 și aproape întreg sec. 19 au cunoscut și **g.** în afara cărților, răspîndite ca icoane, multe dintre ele produse ale gravorilor de la Mănăstirea Neamț, dar și creații țărănești din Transilvania. Școala de **g.** de la Neamț s-a impus cu autoritate încă de la începutul sec. 19 prin Strilbițchi, Simeon, Ghervasie, Teodosie, Damian etc., meșteri renumiți care au lucrat și prin alte locuri. Cel mai înzestrat dintre ei, Ghervasie, a împodobit cu **g.**, în 1818, *Noul Testament*, una dintre cele mai frumoase cărți românești. Același Ghervasie a lucrat pentru cea dintîi *Evanghelie* ilustrată la români, tipăritură monumentală ieșită din teascurile de la Neamț, în 1821. Spre deosebire de xilografie care a dobîndit la români permanența unei arte tradiționale, **g.** pe metal n-a fost niciodată la îndemîna gravorilor noștri, pînă la Aman. Ea s-a mani-

Apostol. Buzău, 1704. Gravură de Ursul zugravul

festat sporadic, cel mai adesea ca portret în cîteva tipărituri. Una dintre cele mai vechi **g.** în metal de la noi înfățișează pe Dositheiu, autorul *Istoriei patriarhilor Ierusalimului* (București, 1715). Portretul, servind de frontispiciu, este semnat cu inițialele A. F. Multe **g.** pe metal din cărțile românești vechi au fost lucrate de artiști străini: patru scene gravate în aramă de vienezul H. Benedicti pentru traducerea lui Iordache Slătineanu, *Ahilefs la Schiro* (Sibiu, 1797), hărțile și chipul domnitorului Alexandru Moruzi din *Atlasul* publicat de Gheorghe Golescu în 1800 la Viena, portretul mitropolitului Iacov (Iași, 1803) de Filip Knischeck, după o pictură de Topler, cei patru evangheliști din *Evanghelia* tipărită la Buda, în 1812, **g.** remarcabile în aramă semnate cu chirilice "Vențel Enghelmann, Beci (Viena), 1795" etc. Primele **g.** în metal lucrate de un român însoțesc *Ușa pocăinții* (Brașov, 1812) și aparțin lui Rafail de la Mănăstirea Neamț, care a tălmăcit cartea din grecește și a îngrijit de tipărirea ei. Imaginile, în număr de cinci, au fost executate cu stîngăcie. Un alt moldovean, Dimitrie Contoleu, a săpat în aramă cu mai mult meșteșug pentru a ilustra *Codul Civil al Principatului Moldovei*, (Iași, 1817), podoabă a tiparului românesc. După 1820, **g.** în metal a suferit din ce în ce mai mult concurența litografiei. Gheorghe Asachi a achiziționat plăci gravate în oțel de artiști străini pentru calendarele sale și mai ales pentru seria a doua a "Icoanei lumei. Jurnalu periodicu Scientificu, Comercialu și Industrialu, Ilustratu cu stampe" (Iași, 1865—1866). Printre **g.** sec. 19 se află și o acvaforte izolată, semnată N.P.S. în *Acathistul și Paraclisul Sfintei Cruci* (Sibiu, 1802). **G.** românească pe metal a înflorit începînd din a doua jumătate a sec. 19 cu operele lui Theodor Aman (1831—1891), Gabriel Popescu (1866—1937), Nicolae Vermont (1866—1932) etc.

GRĂMĂTIC (dipl.) Persoană care copia și uneori redacta acte într-o cancelarie; ◊ p i s a r, s c r i i t o r (2), u r i c a r (2). Scriitorii actelor moldovenești foloseau îndeosebi titlul de *diac*.

GREC (pal.) → ALFABET GREC.

GRESARE (poligr.) → TONARE (1).

GREȘEALĂ DE TIPAR (poligr.) Eroare de imprimare constînd în omiterea, inversarea, adăugarea sau substituirea unui caracter, unor imagini, culori etc. **G. de t.** rămase în text sînt semnalate în *erată* (2).

GRIMOAR (edit.) Tratat de magie.

GRISAI (artă) Pictură monocromă în *camaïeu* **(2)** gri cu efecte de basorelief.

GROLIER (fr.). **1.** (leg.) Legătură care poartă numele bibliofilului francez Jean Grolier de Servières (1479—1565). Grolier a adus din Italia gustul pentru cărți frumos legate, îndeosebi *aldine*. Legăturile sale expun o mare varietate de ornamente, de cele mai multe ori aurite sau policrome (entrelacsuri, arabescuri, fleuroane, rinsouri etc.), încadrînd centrul copertei care conține pe recto

titlul cărţii cu majuscule de aur şi pe verso deviza *Portio mea, Domine, sit in terra viventium*. La baza primei pagini a copertei figu-

Legătură Grolier, sec. 16

rează de obicei super ex-librisul *Jo Grolierii et amicorum*. Pînă în prezent, au fost identificate aproximativ 400 de volume legate de Grolier. **2.** (edit.) Denumire sub care este cunoscut un celebru catalog de licitaţie francez. Ex.: E. de Grolier. *Le guide du bibliophile et du libraire*. Vol. 6. Paris, 1959.

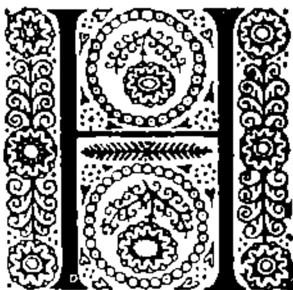
GROMOVNIC (edit.) Carte populară cu caracter astrologic care pretinde că prevesteşte viitorul pe baza interpretării tunetelor, fulgerelor şi cutremurelor. Unul dintre cele mai vechi **g.** româneşti cunoscute este cuprins în *Sbornicul* slavo-român, cea dintîi carte ieşită din tipografia instalată la Alba Iulia, în 1639, cu sprijin din Ţara Românească.

GROSIMEA LITEREI (poligr.) Dimensiune a bazei paralelă cu *linia literei*. În cadrul aceluiaşi corp, **g.l.** variază în funcţie de lăţimea figurii (m faţă de l., de pildă) şi de caracterul tipului care poate fi lat sau îngust

GROTESC (poligr.) Literă de tipar caracterizată prin grosimea aparent uniformă a liniilor şi lipsa tălpicelor. Desenată după capitale romane arhaice, această literă este numită uneori şi *anticvă*. **G.** a apărut la începutul sec. 19 din cerinţe publicitare. Dintre cele mai frumoase tipuri **g.** sînt de remarcat *Erbar, Futura* şi *Gill*.

GRUND (artă) Strat de legătură aplicat între suport şi culoare, preparat dintr-un liant şi o substanţă inertă (ghips, cretă etc.).

GUAŞĂ (artă) **1.** Procedeu de pictură cu culori dizolvate în apă şi amestecate cu gumă. Confundată uneori cu *tempera*, **g.** se deosebeşte de aceasta prin faptul că nu foloseşte albul decît pentru lumini mai deschise decît suportul, restul nuanţelor obţinîndu-se prin subţierea tonurilor cu apă. Numeroase miniaturi din mss. evului mediu au fost lucrate în **g.** **2.** Operă realizată prin această tehnică.

HAGIOGRAFIE 1. (edit.) Scriere care narează viața unuia sau a mai multor sfinți. Multe legende hagiografice cu caracter apocrif sînt incluse în categoria cărtilor populare din perioada de început a culturii române. Cea mai amplă operă de acest gen este traducerea lui Dosoftei, *Viața și petreacerea svinților*. Vol. 1—4. Iași, 1682—1686. **2.** Ramură a istoriei religioase consacrată studiului și relatării vieții sfintilor; ◇ h a g i o l o g i e.

HAGIOLOGIE → HAGIOGRAFIE (2).

HALCOGRAFIE (poligr.) → CALCOGRAFIE.

HALCOTIPIE (poligr.) → CALCOTIPIE.

HALIMA (edit.) Titlu sub care s-a răspîndit la români versiunea a două culegeri de povestiri orientale; *O mie și una de nopți* (1704—1708), tradusă în Franța de Antoine Galland și *O mie și una de zile* (1710—1712), prelucrare cu caracter apocrif, după surse eterogene, de Pétis de la Croix. Cele două cărți au fost contopite în una singură într-o traducere grecească apărută în 1757, la Veneția, cu titlul *Aravicon Mithologhicon*, în care povestitoarea Șeherezada este numită de astă dată Halima. Această versiune a pătruns în Țările Române spre sfîrșitul sec. 18. ■ Prima tălmăcire integrală a cărții, atribuită monahului Rafail de la Mănăstirea Horezu datează din 1783. Gherasim Gorjanu a publicat această traducere, revizuită și prelucrată, sub titlul *Halima sau Povestiri mitologhicești arabești*. București, 1835—1838. Ioan Barac a tradus din germană *O mie și una de nopți. Istorii arabicești sau Halima*. Vol. 1—8. Brașov, 1836—1840.

HANDDRUCK (germ.; graf.) Formulă prin care se subliniază că gravura a fost imprimată de artist personal.

HAPAX LEGOMENON (gr.) Cuvînt care apare într-un singur loc, în literatură sau într-un text.

HAPLOGRAFIE (APLOGRAFIE) (pal.) Tip de eroare relativ frecventă în vechile copii mss. care constă în suprimarea unei silabe identice sau asemănătoare cu o silabă vecină, din același cuvînt sau din cuvinte învecinate. Ex.: *paralipiped* în loc de *paralelipiped*.

HARAG (pal.) **1.** Instrument de liniat mss., în formă de ramă, pe marginea căruia erau fixate, la distanțe egale, fire de ață pe care se apăsau pergamentul sau hîrtia, obținîndu-se o *liniatură oarbă*. **2.** Spațiul dintre rîndurile unui text ms.; ◇ h a t.

HARDBACK (engl.; leg.) Ediție scumpă, cartonată. → și PAPERBACK.

HARDWARE (engl.; docum.) Termen generic care desemnează echipamentele și dispozitivele tehnice de elaborare și stocare a datelor în cadrul unui sistem de informare.

HARTĂ (bibl.; cart.) Reprezentare grafică, plană sau în relief, a suprafeței pămîntului în ansamblu sau a unei porțiuni din aceasta, generalizată și micșorată conform unei anumite scări de proporție și întocmită pe baza unei proiecții cartografice. **H.** pot înfățișa suprafața terestră sau maritimă *(h. marină)*, relieful submarin *(h. batimetrică)*, subsolul *(h. geologică)*, bolta cerească *(h. astrono-*

mică), fapte de limbă *(h. lingvistică)*, date şi fenomene politice, istorice, economice, statistice etc., sub formă de simboluri şi imagini convenţionale. Fiecare **h.** are un titlu, o scară care exprimă de cîte ori a fost micşorată suprafaţa reală şi o legendă care explică semnele convenţionale folosite. **H.** se prezintă sub formă de exemplare separate, de atlase sau de anexe ale studiilor pe care le ilustrează. **H.** imprimate separat sînt conservate în secţii speciale ale bibiotecilor în cutii cilindrice sau în mape. ■ Prima hartă cunoscută în care figurează şi Dacia este *Tabula Peutingeriana*, copie realizată în 1265 după un exemplar mai vechi care, la rîndul său, se referea la un original din sec. 2 sau 3. Cele mai vechi documente cartografice europene în care apar Ţările Române sînt patru hărţi editate la Veneţia în 1546, 1548, 1559 şi 1584 de italianul Iacobo Gastaldo (Castaldi). În 1700, stolnicul Constantin Cantacuzino (1640—1716) a tipărit la Padova o **h.** a Ţării Româneşti, cea mai bună din cîte se alcătuiseră pînă atunci, cuprinzînd şi porţiuni din Dobrogea, Moldova, Transilvania şi Banat. Anton-Maria del Chiaro a reprodus această **h.** în lucrarea sa *Storia della moderne rivoluzioni della Vallachia* (Veneţia, 1718).

HARTOFILAX (bibl.) Bibliotecar sau arhivar al unei mănăstiri, în evul mediu.

HAŞURI (graf.) Sistem de linii paralele sau întretăiate, de aceeaşi grosime, trasate la distanţe egale pentru a marca semitonuri şi umbre pe un desen sau pentru a reprezenta convenţional relieful pe o hartă.

HAT (pal.) Spaţiu interlinear. Termenul se foloseşte cu referire la distanţa dintre rîndurile unui text ms.; ◇ h a r a g (2).

HATIHUMAIUM (tc.; dipl.) Hatişerif întărit cu o formulă autografă a sultanului pentru a sublinia importanţa deosebită a documentului.

HATIM (tc.; sig.) → MUHUR.

HATIŞERIF (tc.; dipl.) Act solemn redactat de cancelaria Porţii Otomane care cuprindea un decret sau un ordin către demnitarii imperiului. Ex.: *Hatişerif hărăzit la 1791 de sultanul Selim III şi tradus de Ienache Văcărescu . . .*, Bucureşti, 1791.

HAVALELE (tc.; dipl.) Ordin al Porţii Otomane către Ţările Române în legătură cu executarea unor anumite prestaţii.

H.C. (abrev.) → EDIŢIE (EXEMPLAR) ÎN AFARA COMERŢULUI.

HEBDOMADAR (EBDOMADAR) (presă) → SĂPTĂMÎNAL.

HECTOGRAF (poligr.) → ŞAPIROGRAF.

HEGIRA (cron.) → ERĂ MUSULMANĂ.

HELIOAUTOGRAFIE (poligr.) → FOTOAUTOGRAFIE.

HELIOGRAF 1. (poligr.) Multiplicator fotografic folosit la obţinerea de copii de pe desene, planuri, hărţi etc. executate pe calc, cu ajutorul unei hîrtii speciale *(ozalid*, de pildă), sensibilă la acţiunea luminii. **2.** Aparat telegrafic care transmite semnale luminoase prin intermediul unor oglinzi.

HELIOGRAFIE (poligr.) Procedeu de tipar adînc pentru reproducerea şi multiplicarea originalelor în semitonuri, cu clişee preparate fotochimic; ◇ t i p a r h e l i o g r a f i c. ● În 1813, francezul Nicéphore Niepce (1765—1833) a pus la punct **h.**, primul procedeu de tipar calcografic care stă la baza tehnicilor fotomecanice moderne.

HELIOGRAVURĂ (poligr.) **1.** Ansamblu de procedee fotochimice şi fizice cu ajutorul cărora se execută clişeele pentru tipar în *heliografie*. **2.** Gravură obţinută prin aceste procedee; ◇ f o t o g r a v u r ă.

HELIOPLASTIE (poligr.) Procedeu de gravură fotografică prin care se realizează forme de tipar gravate în relief.

HELIOTIPIE (poligr.) → FOTOTIPIE.

HELIOZINCOGRAFIE (poligr.) **1.** Tehnică de reproducere a desenelor şi hărţilor care constă în transportul imaginii pe o placă de zinc granulată. **2.** Reproducere obţinută prin acest procedeu.

HEMEROLOGIE (edit.) **1.** Arta şi tehnica de a alcătui calendare. **2.** Studiul publicaţiilor periodice.

HEMEROTECĂ (EFEMEROTECĂ) (bibl.) **1.** Colecţie de publicaţii periodice. **2.** Secţie de bibliotecă rezervată periodicelor.

HERALDICĂ Ştiinţă specială a istoriei care se ocupă cu identificarea, descrierea, interpretarea şi clasarea *stemelor*. **H.** studiază totodată regulile de alcătuire a stemelor. ■ În ţara noastră, preocupări heraldice cu caracter ştiinţific au început în a doua jumătate a sec. 19 fiind legate de numele lui Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, C. Bolliac, B. P. Hasdeu, D. A. Sturdza, Şt. D. Grecianu, P. V. Năsturel. Prin numeroasele sale studii, C. Moisil a contribuit hotărîtor la dezvoltarea **h.** ca ştiinţă.

HERB (her.) → STEMĂ (1).

HERBAR (edit.) → IERBAR.

HERMENEUTICĂ (ERMENEUTICĂ) **1.** Ansamblu de reguli folosite la comentarea textelor vechi, în special religioase. **2.** Interpretare a fenomenelor de cultură spirituală a omenirii.

HERUVICO-CHINONICAR (edit.) Volum de muzică bisericească ce cuprinde imnuri liturgice numite heruvice şi chinonice. Ex.: Anton Pann. *Heruvico-Chinonicar*. T. 1—2 Bucureşti, 1847 → şi CHINONICAR.

HEXAPLA (edit.) Codex de scrieri biblice alcătuit în 217 de teologul creştin Origenes din Alexandria (185—254). **H.** cuprinde textul ebraic tradițional, traducerile greceşti ale *Bibliei* şi un ms. descoperit de Origenes lîngă Ierihon.

HEXATEUH (edit.) Cartea prorocului Iosua, în *Vechiul Testament*, numită astfel deoarece urmează imediat după *Pentateuh*.

HIALOGRAFIE (graf.) Arta gravării pe sticlă.

HIALOTIPIE (poligr.) Procedeu de preparare a unui *clişeu* în relief pe placă de sticlă.

HIC INCIPIT LIBER (lat.; pal.) → INCIPIT.

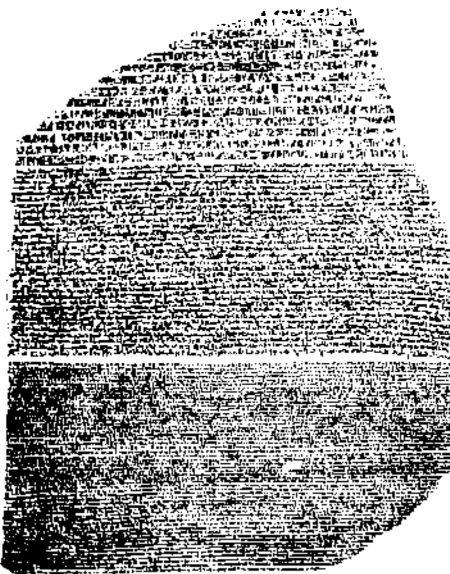
HIDROGRAFIE (cart.) **1.** Știința cartografierii hărților marine. **2.** Totalitatea hărților marine care reprezintă o mare sau un ocean.

HIDROTIPIE (poligr.) Procedeu de reproducere a unor imagini fotografice bazat pe proprietatea gelatinei bicromate de a se impermeabiliza în porțiunile expuse luminii, în timp ce suprafețele neimpresionate absorb apa şi cerneala.

HIERATICĂ (pal.) Scriere egipteană veche, variantă simplificată şi cursivă a celei *hieroglifice*. ● Documente care atestă existența **h.** datează din vremea primelor dinastii. Deoarce scrierea hieroglifică, prin caracterul ei monumental, nu permitea o notare rapidă, s-a dezvoltat un decalc, semn cu semn al notării hieroglifice, o schematizare a originalului său lapidar. **H.** era mai ales scrierea papirusurilor, folosită atît în administrație, cît şi în literatură. **H.** era scrisă cu o trestie cu vîrful strivit, asemenea unei pensule, care îi imprima eleganță şi suplețe. Curînd, **h.** a evoluat independent de modelul său folosind ligaturi şi semne modificate. Introducerea condeiului de trestie cu vîrf ascuțit a sărăcit aspectul elegant al **h.**, simplificîndu-l la o formă lineară. Cu timpul, ea a devenit o scriere rezervată textelor religioase pe papirus, motiv pentru care grecii au numit-o *hieratică*, adică *scriere sfîntă*.

HIEROGLIFĂ (IEROGLIFĂ) (pal.) Semn ideografic al scrierii *hieroglifice*.

HIEROGLIFICĂ (IEROGLIFICĂ) (pal.) Scriere egipteană veche care folosea figuri drept semne. ● Apărută în zorii primei dinastii, scrierea **h.** oferea egiptenilor posibilitatea de a reda grafic toate cuvintele limbii lor cu ajutorul ideogramelor, care figurau direct obiectul evocat, şi fonogramelor, care permiteau transcrierea fonetică a tuturor grupurilor posibile de sunete. Textele erau dispuse în linii orizontale sau în coloane verticale, fie de la dreapta la stînga, fie de la stînga la dreapta, toate imaginile ființelor însuflețite privind în direcția începutului inscripției drept reper. În 1799,

Piatra de la Rosette

François Xavier Bouchard, ofițer a lui Napoleon, a descoperit în cursul lucrărilor de terasament la Fort Julien, în apropiere de

portul Rosette, în Delta Nilului, celebra "piatră de la Rosette", o stelă purtînd copia trilingvă a unui decret sacerdotal (196 î.e.n.), scrisă cu hieroglife, în *demotică* și în grecește. Acest text l-a ajutat pe egiptologul francez Jean-François Champollion (1790—1832) să descifreze, 23 de ani mai tîrziu, scrierea **h.**

HIGROGRAF (consv.) Aparat care înregistrează pe bandă de hîrtie, sub forma unei diagrame, umiditatea relativă a spațiilor în care sînt depozitate documente.

HIGROMETRU (consv.) Aparat care măsoară gradul de umiditate a aerului în spațiile unde sînt conservate sau expuse documente.

HILTĂ (cript.) → CRIPTOGRAFIE (2).

HIROTENIER (edit.) Carte bisericească cuprinzînd slujba hirotoniei, de învestire a unui diacon etc. cu rangul de preot. → și HIROTEZIER.

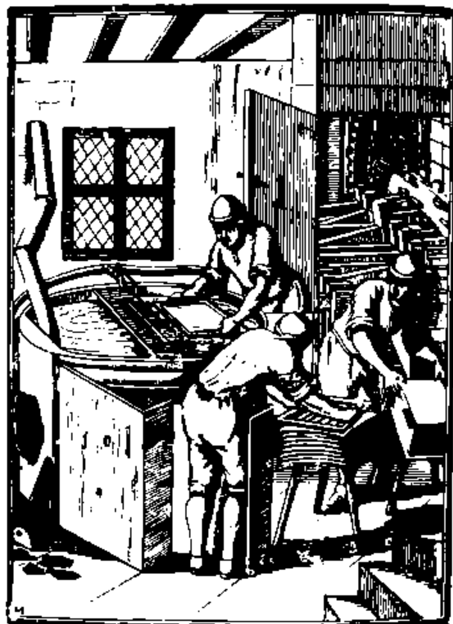
HIROTEZIER (edit.) Carte care conține slujba hirotesiei, de ridicare a unui membru din cler la o dregătorie bisericească. Ex.: *Hirotezieriu și Hirotenieriu.* Sibiu, 1861.

HISTORIAT (graf.; pal.) → ISTORIAT.

HÎRTIE 1. (consv.; pal; poligr.) Material subiacent fabricat din substanțe vegetale aduse la forma de pastă și apoi uscate. În compoziția **h.** intră materiale fibroase sau celulozice și nefibroase sau de umplere. Celuloza, unitatea structurală organică fundamentală a **h.**, este un polimer care se găsește în stare naturală în plante (lemn, paie, trestie etc.). Cele mai importante materii prime nefibroase sînt calcarul, silicatul de natriu, sulful, clorul, piatra de var, carbonatul de calciu, pigmenții de titan, talcul, alaunul, argila, carbonatul de natriu, soda caustică, diferite materii rășinoase, amidonul și coloranți. || **h. alfa,** → ALFA; **h. autografă (de report), h.** special preparată pentru ca desenul executat pe ea să poată fi transportat pe piatră litografică sau pe placă metalică. → și AUTOGRAFIE (2, 3); **h. chamois** (fr.), → ȘAMOA (2); **h. copiativă, h.** subțire acoperită pe una din fețe cu un strat cerat colorat în negru *(h.-carbon)* sau în albastru *(indigo)*, pentru mutiplicarea textelor prin coplere la mașina de scris sau cu creionul; ◇ p l o m b a g i n ă; **h. cretată, h.** de calitate superioară fabricată din celuloză înălbită, acoperită pe una sau pe ambele fețe cu un strat mineral alb sau colorat care o înnobilează și o face rezistentă la apă. Se utilizează pentru tiparul monocrom și policrom în special la imprimarea lucrărilor cu ilustrații, cu raster fin; ◇ h. K u n s t d r u c k. → și CRETARE; **h. de ambalaj, h.** fabricată în general din celuloză sulfit și pastă mecanică albă de lemn și destinată împachetării produselor comerciale și industriale, tipăriturilor etc.; **h. de calc,** → CALC (1); **h. de China, h.** fină, subțire, ușoară, strălucitoare, de culoare cenușie sau gălbuie, confecționată odinioară din partea interioară a cojii de bambus, iar astăzi din pastă de celuloză. Se folosește pentru ediții de lux, gravuri și în transport litografic; **h. de desen, h.** velină pentru desenat în creion sau tuș; **h. de filtru,** sort de **h.** sugătoare cu utilizări în industrie, la filtrarea diverselor suspensii, și în laboratoare la analiză cromatografică etc.; **h. de Japonia, h.** superioară, flexibilă, ușoară, sidefată, fabricată din partea albă interioară a cojii de dud, făină de orez și vîrfuri de cînepă sau imitată cu pastă de celuloză. În fruntea tuturor sorturilor de **h. de J.** se află cea *imperială*, destinată inițial cancelariei împăratului; **h. de Olanda,** tip de hîrtie vărgată făcută din pastă de cîrpe, apreciată pentru rezistența ei remarcabilă; **h. de report,** → H. AUTOGRAFĂ; **h. de scris, h.** utilizată ca suport pentru scrierea de mînă. **H. de s.** cuprinde o gamă largă de sorturi, de la velină, în a cărei compoziție intră celuloză sulfit înălbită 100%, pînă la cele inferioare, produse din pastă mecanică albă de lemn și celuloză neînălbită. Unele tipuri de **h. de. s.** se folosesc și pentru tipar înalt sau ofset; **h. de tipar, h.** întrebuințată în industria poligrafică. **H. de t.** include o mare varietate de sorturi, de la velină la cea pentru ziare, cu peste 75% pastă mecanică; **h. de transport, h.** specială acoperită cu un strat format dintr-un amestec de amidon, glicerină și gelatină, la care cerneala aderă ușor. Servește la operația de *transport* în industria tiparului; **h. de ziar, h.** fabricată din pastă mecanică și celuloză sulfit neînălbită care îi conferă rezistență la tracțiune. Nu se încleiază și de obicei nu conține materiale de umplere. Este folosită mai ales la mașinile rotative de mare viteză pentru imprimarea publicațiilor periodice; **h. duplex, h.** alcătuită din două straturi. Se utilizează pentru lucrări de legătorie, ambalaje, confecționare de plicuri etc.; **h. filigranată, h.** de cali-

tate superioară în care s-a imprimat un *filigran*; **h. fotografică, h.** velină înnobilată, acoperită cu un strat de emulsie fotosensibilă, utilizată la obţinerea copiilor pozitive de pe negativele fotografice; **h. fotolito, h.** rezistentă, acoperită cu un strat de gelatină sau de albumină care se sensibilizează cu o soluţie de bicromat de amoniu. **H.f.** serveşte la prepararea clişeului de calcar planografic prin report fotolitografic; **h. fotosensibilă, h.** la care una dintre feţe este sensibilă la acţiunea radiaţiilor luminoase. **H.f.** este întrebuinţată la obţinerea de copii fotografice de pe desene în creion sau în tuş pe hîrtie transparentă. → şi H. FOTOGRAFICĂ, OZALID; **h. glacé** (fr.), **h.** cretată cu luciu intens obţinut prin satinaj puternic şi prin înglobare în masa de acoperire a unor cantităţi mari de ceruri; **h. heliografică,** → OZALID; **h. indigo,** → H. COPIATIVĂ; **h. Kunstdruck** (germ.), → H. CRETATĂ; **h. litografică, h.** asemănătoare celei ofset însă cu o netezime mai accentuată; **h. marmorată, h.** a cărei suprafaţă a fost înnobilată prin *marmorare*. Se foloseşte ca forzaţ sau ca înveliş de copertă; **h. metalizată, h.** acoperită cu pulbere metalică (bronz etc.) prin vopsire, imprimare sau depunere sub vid (evaporare catodică) ori cu folii metalice, prin caşurare. Se utilizează pentru coperte, reclame, prospecte, ambalaje decorative etc.; **h. milimetrică, h.,** în general de desen, imprimată pe o faţă cu linii rectangulare la distanţe de cîte un milimetru; **h. negativă, h.** fotosensibilă care înlocuieşte plăcile şi peliculele fotografice pentru realizarea negativelor de dimensiuni mari, prin fotografiere directă sau prin mărire; **h. ofset, h.** de calitate bună obţinută din pastă de cîrpe şi celuloză înălbită. **H.o.** serveşte la imprimarea unor lucrări deosebite la tiparul plan pe maşini *ofset*; **h. ozalid,** → OZALID; **h. parafinată, h.** de ambalaj impermeabilizată cu un strat de parafină; **h. pelur, h.** subţire folosită mai ales pentru copii la maşina de scris; **h. pentru afişe, h.** satinată cu luciu pe una din feţe. Se utilizează la imprimarea materialelor publicitare în una sau mai multe culori, fără suprapunere, la maşini de tipar înalt plane; **h. pentru cărţi şcolare, h.** fabricată din celuloză sulfit neînălbită şi pastă mecanică albă pentru manuale de şcoală, broşuri, calendare, publicaţii periodice etc. la maşini de tipar înalt rotative şi plane. Culoarea obişnuită a acestui sort de **h.** este alb-gălbuie, corespunzătoare materialului fibros; **h. pentru ediţii,** cel mai răspîndit sort de **h.** pentru cărţi, broşuri, periodice etc. imprimate la tipar înalt pe maşini plane sau rotative. Se confecţionează din celuloză înălbită la care se adaugă uneori pastă mecanică. Se produce în trei tipuri principale: A (velină), B (semivelină) şi C (asemănătoare **h.** pentru cărţi şcolare); **h. pentru fotocopii, h.** fotosensibilă pentru fotografierea directă a textelor şi desenelor; **h. pentru ilustraţii,** sort de **h.** pentru ediţii, velină, satinată cu luciu intens. Se întrebuinţează pentru imprimarea lucrărilor la tipar înalt cu similigravuri fine, monocrome sau policrome, **h. pentru negrografie, h.** acoperită cu un strat de gumă arabică sensibilizată cu bicromat de potasiu, utilizată în *negrografie* la copierea desenelor lineare în negru pe fond alb; **h. pentru rotoheliogravură, h.** cu luciu intens şi grad de încleiere slab, destinată tiparului adînc pentru maşini rotoheliografice plane sau rotative; **h. pergaminată, h.** subţire, rezistentă, impermeabilă, bine încleiată, de culoare alb-gălbuie pînă la brun deschis. Se fabrică numai din celuloză sulfit şi are diverse utilizări în legătorie, ambalaj etc. → şi PERGAMIN; **h. pînzată, h.** obţinută prin lipirea pe una sau pe ambele feţe ale unei benzi de hîrtie a unei ţesături textile sau prin caşurarea acesteia între două foi de hîrtie. Se foloseşte mai ales pentru lucrări de legătorie şi cartografie; **h. satinată, h.** cu suprafaţa netedă, uniformă, fără pori, de obicei cu luciu. → şi SATINARE; **h. sugătoare, h.** poroasă cu mare absorbţie de apă, folosită la uscarea cernelii *(sugativă)*. Un sort de **h.s.** este *filtru*, utilizată în industrie şi laboratoare; **h. şagrinată,** sort de **h.** care imită floarea pieii de *şagrin*. → şi ŞAGRINARE; **h. şamoa,** → ŞAMOA (2); **h. tip biblie, h.** pentru ediţii, subţire, în compoziţia căreia intră pasta de cîrpe înălbită şi celuloză înălbită. Se întrebuinţează la imprimarea lucrărilor ample (enciclopedii, dicţionare, opere complete etc.) prin procedeul de tipar înalt; **h. tip foiţă pentru ţigarete, h.** velină subţire avînd compoziţie şi destinaţie asemănătoare cu **h.** tip biblie; **h. tip sulfat, h.** de ambalaj, rezistentă, produsă din celuloză sulfat neînălbită, ceea ce îi dă

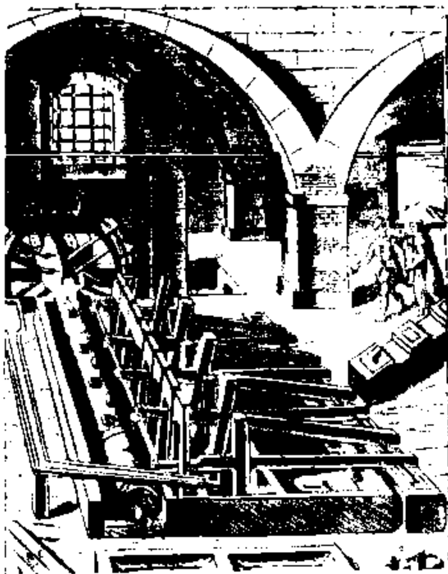
o culoare brună; **h. tip sulfit, h.** de ambalaj cu luciu pe o parte. Se fabrică din celuloză sulfit şi pastă mecanică albă de lemn. Se foloseşte şi la unele lucrări tipografice (confecţionarea copertelor de caiete etc.); **h. vărgată, h.** superioară la care se văd în zare urme ale sitei de fabricare: dungi paralele şi orizontale *(linii de vărgătură)* intersectate de altele, mai rare, verticale *(linii de căluş)*; ◇ h. vergé; **h. velină,** → VELINĂ; **h. vergé** (fr.), → H. VĂRGATĂ; **h. Whatman** (engl.), **h.** cu granulaţie mare utilizată pentru ediţii bibliofile şi în gravură; **h.-carbon,** → H. COPIATIVĂ; **h.-document, h.** de scris, în general cu filigran, în compoziţie cu fibre textile care îi asigură durabilitate mare. Se foloseşte la scrierea şi imprimarea actelor, diplomelor etc., dar şi la ediţii cu tiraj restrîns; **h.-marochin,** → MAROCHIN; **h.-mătase, h.** subţire de ambalaj, cu luciu pe o parte, fabricată în general din celuloză sulfit neînălbită, cu

Fabricarea hîrtiei în Europa în sec. 17

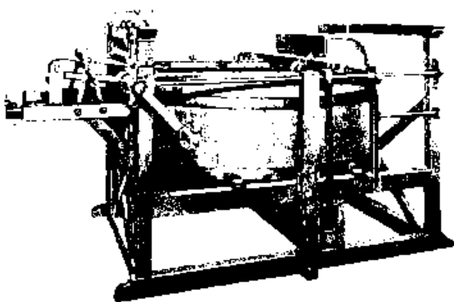
adaos de pastă de cîrpe; **h.-pergament, h.** de ambalaj pergaminată, cu permeabilitate slabă la grăsimi şi apă; **h.-pigment, h.** acoperită cu un strat de gelatină colorată care, sensibilizată cu bicromat de amoniu sau de potasiu, serveşte la executarea clişeelor în heliogravură, cu raster. ● Deşi cercetări recente devansează inventarea **h.**, tradiţia o localizează în China, în 105 e. n., atribuind-o lui Ţai Lun (Dzing-Djund, **48—118** e.n.) care a confecţionat-o din coajă de dud, cîrpe şi plase vechi de pescuit. La începutul sec. 3, **h.** era general acceptată, înlocuind bambusul şi mătasea ca suport pentru scris. Schimburile comerciale şi expediţiile militare au făcut-o cunoscută şi în afara hotarelor Chinei. În 751 a început fabricarea ei la Samarkand de meşteri chinezi stabiliţi acolo după războiul cu Califatul arab. Din Samarkand, prin Bagdad, Damasc, Egipt şi Nordul Africii, **h.** a pătruns în Spania la San Felipe de Játiba, în 1150, apoi în, celelalte ţări europene: Italia (la Fabriano în 1276 şi la Bologna, în 1293), Franţa (în 1348 la Saint-Julien, lîngă Troyes şi probabil, cam tot pe atunci, la Essonnes), Germania (la Nürnberg, în 1390), Anglia (în 1495, în Hertfordshire) etc. ■ Primele mori de **h.** pe teritoriul românesc au fost instalate la Braşov (1546), Cluj (1562) şi Sibiu (1574). Prima menţiune despre o fabrică de **h.**, înfiinţată pe la 1640 în Ţara Românească de Matei Basarab pe lîngă Călimăneşti, datează din 1646. Cea dintîi fabrică de **h.** a cărei existenţă este certă a fost ridicată în 1775, cînd Alexandru Ipsilanti a dat un hrisov lui Nicolae şi Ion Lazaru, negustori de cărţi şi tipografi, să înfiinţeze o "harturghie" pe apa Leuta a moşiei Batiştei, lîngă Snagov. Moara a fost construită mai întîi la Fundeni, pe malul Colentinei, şi apoi mutată la Batiştea. În 1841, Gheorghe Asachi a înălţat o fabrică de **h.** în Moldova, la locul numit Cetăţuia, pe moşia Petrodava, lîngă Piatra Neamţ. În a doua jumătate a sec. 19, în Ţările Române numărul fabricilor de **h.** a crescut, prin înfiinţarea celor de la Zărneşti (1853), Buşteni (1882), Scăeni (1883), Letea (1885), Cîmpulung (1888) etc. La origine **h.** era constituită din cîrpe de in şi de cînepă, macerate, frămîntate într-o covată pentru a le transforma în pastă care se turna pe o sită şi era apoi uscată la soare. Forma era compusă dintr-un cadru dreptun-

ghiular pe care erau întinse fire paralele de mătase, rafie sau bambus şi mai tîrziu de aramă, consolidate de *căluşuri*, aşezaţi perpendicular pe ţesătură la cîţiva centimetri unul de altul. Pe ţesătură se prindea imaginea destinată să fie reprodusă în *filigran*. Acest grătar de fire îşi lăsa amprenta uşoară în coala de hîrtie care, privită în zare, apărea vărgată. Abia în sec. 13, la Fabriano, în Italia, piua arhaică a fost înlocuită cu şteampuri. Transformarea cîrpelor în pastă avea loc într-o cuvă de lemn sau piatră cu ajutorul unor maiuri puse în funcţie de un arbore orizontal cu came, acţionat manual sau hidraulic

Cuvă cu şteampuri pentru fabricarea pastei de hîrtie, în Italia, la începutul sec. 17

de o roată. Aceasta a fost singura perfecţionare adusă procesului de fabricare a **h.** pînă la sfîrşitul sec. 17 cînd, în Olanda, a fost conceput *holendrul*, un cilindru făcut dintr-un trunchi de copac prevăzut cu cuţite metalice, care se rotea într-o cadă de lemn unde se forma pasta. Invenţia a eliminat faza de macerare a cîrpelor, reducînd ciclul de fabricare cu aproape două luni. În 1798, francezul Nicolas-Louis Robert, asistent al lui Saint-Léger Didot, proprietarul morii de **h.** de la Essonnes, a brevetat prima maşină de fabricat **h.** ale cărei principii de funcţionare

Prima maşină de fabricat hîrtie, proiectată de Louis Robert şi construită de Fourdrinier în 1805

sînt valabile şi astăzi. Neînţelegerile dintre Robert şi Didot au întîrziat punerea în funcţie a acestei instalaţii. Cîţiva ani mai tîrziu, proiectul a trecut în Anglia la cumnatul lui Didot, John Gamble, care, asociat cu fraţii Henry şi Sealy Fourdrinier, a reconstruit dispozitivul lui Robert cu ajutorul mecanicului Bryan Donkin. Perfecţionată şi echipată cu o sită fără sfîrşit, maşina a ajuns să fie cunoscută sub numele de Fourdrinier. Odată cu apariţia maşinii de fabricat **h.** şi creşterea consumului, a început să se simtă lipsa tot mai accentuată a materiei prime. Ideea de a înlocui cîrpele cu lemnul fusese sugerată, încă din 1719, de savantul francez Antoine Ferchault de Réaumur care observase că viespile canadiene îşi construiesc cuibul dintr-un material asemănător cu **h.** Primul care a trecut la introducerea în fabricaţie a unor fibre noi (paie şi lemn) şi la refolosirea maculaturii a fost Mattias Koops, la începutul sec. 19, în Anglia. Cea mai mare parte a industriei **h.** de astăzi este întemeiată pe cercetările lui Koops expuse în lucrarea *Historical Account of the Substances Which Have Been Used to Describe Events and to Convey Ideas from the Earliest Date to the Invention of Paper*, publicată la Londra în 1801. Desfacerea fibrelor de lemn era

efectuată mecanic fără nici un fel de tratament chimic, obţinîndu-se ceea ce se numeşte astăzi *pastă mecanică*. Creşterea producţiei acestui tip de pastă a devenit posibilă prin construirea primului defibrator, cu pietre de moară, în 1844, de fabricantul de **h.** german Heinrich Völter, după o idee din 1840 a lui Friedrich Gottlob Keller, şi perfecţionatăîn 1847 de un alt german, I. M. Voith. În 1851, englezii Hugh Burgess şi Charles Watt au produs pasta chimică (celuloza natron) prin tratarea pulpei de lemn cu sodă caustică la temperatură înaltă. Invenţia lor a fost brevetată, trei ani mai tîrziu, în Statele Unite. Prin acest procedeu, ei au reuşit să elimine lignina, substanţă organică din structura lemnului, pentru a obţine fibre de celuloză mai bune şi mai rezistente. În 1857, fraţii Benjamin şi Richard Tilghman din Philadelphia, aflaţi la Paris, au descoperit că pot dizolva lignina cu acid sulfuros. Experimentul lor a fost reluat în 1872 de suedezul Carl Daniel Ekman şi de englezul George Fry. Metoda poartă numele de *procedeul sulfit*. În 1884, Carl Dahl a pus la punct al treilea procedeu chimic de bază în fabricarea **h.**, cunoscut sub numele de *sulfat*, întrucît agentul chimic utilizat este sulfatul de sodiu. În sec. 19, s-a introdus albirea pastei cu clor, proces pus în evidenţă încă din 1774 de chimistul suedez Karl Wilhelm Scheele. Folosirea excesivă a clorului pentru obţinerea unei **h.** de un alb strălucitor a dus la apariţia de pete galbene pe suprafaţa acesteia, ca urmare a alteraţiilor provocate de reacţiile chimice ale sărurilor de fier. Înălbirea **h.** a devenit durabilă numai prin folosirea anticlorului. În mod paradoxal, astăzi, cînd se produc celuloze chimice de mare randament şi se diversifică sortimentele papetare din paste chimico-mecanice şi semichimice, iar celuloza se foloseşte din ce în ce mai mult împreună cu diverse fibre sintetice sau materiale plastice, **h.** a devenit mai puţin rezistentă la atacul factorilor fizico-chimici şi biologici de degradare decît cea din cîrpe. **H.** făcute numai din paste mecanice de lemn (cum este aceea de ziar) sau cele în compoziţia cărora această pastă intră în procent mare, îmbătrînesc, se îngălbenesc şi se fragilizează prin descompunerea fibrelor. Clorura de calciu, folosită la extragerea celulozei, venind în contact cu alaunul utilizat ca adeziv, se transformă în clorură de aluminiu care dă naştere acidului clorhidric liber, substanţă ce exercită asupra **h.** o acţiune distructivă. La fel de dăunătoare pot deveni cristalele de anticlor întrebuinţate la albirea **h.** Calitatea şi conţinutul de apă influenţează mult comportarea **h.** După fabricare, **h.** are un conţinut de umiditate de 5—8%. Scăderea acestuia duce la apariţia fenomenului de prăfuire în timpul imprimării şi al electricităţii statice, iar creşterea gradului de umiditate, la cute şi la receptivitate scăzută faţă de cerneală. Limitele de umiditate admise în mediul de conservare a documentelor sînt încă controversate. În general, se acceptă ca la o temperatură interioară de 18—20° C umiditatea relativă să nu scadă sub 40% sau să nu depăşească 60%. La peste 65%, poate să înceapă o activitate intensă microbiologică: **h.** prinde o floră de bacterii şi ciuperci saprofite la atacul cărora îşi modifică culoarea, devine friabilă, cerneala se şterge etc. **2.** (arhiv.) Denumirea generică pentru act sau document scris pe acest material. Ex.: Nicolae Iorga. *Hîrtii din arhiva Mănăstirii Horezu*. Bucureşti, 1907.

HODEGETICĂ (edit.) → PROPEDEUTICĂ.

HOGET (tc.; dipl.) Document care conţine o decizie judecătorească.

HOLENDRU (poligr.) Instalaţie care execută o serie de operaţii tehnologice în procesul de fabricare a hîrtiei, în special de măcinare a pastei. → şi HÎRTIE (1).

HOLOGRAF (dipl.; pal.) → OLOGRAF.

HOLOGRAFIE Procedeu de înregistrare a imaginii spaţiale a unui obiect cu ajutorul unui sistem laser, fundamentat teoretic în 1947 de fizicianul englez Denis Gabor.

HOLOGRAMĂ Fotografie tridimensională a unui obiect.

HOLZSCHNITT (germ.; graf.) → XILOGRAVURĂ.

HOMAGIALIA (lat.; arhiv.) Colecţie de documente de prestare a jurămintelor către suveran.

HONDIUS (edit.) Ediţie de hărţi Mercator imprimată de Jodocus Hondius — Joost Hondt — (1563—1611), geograf şi gravor din Amsterdam. Cel mai impunător atlas publicat de Hondius, *Urbium Totius Germaniae, Galiae, et Helvetiae, Italiae, Belgii, urbium septentr. Europae et Hispaniae, Asiae, Africae et Americae Tabulae antique et novae* —

ed. 1 a apărut în 1606 —, cuprinde opt vol. cu 509 hărţi.

HORIZON (engl.; poligr.) → IMPRIMATUR (3).

HOROSCOP (graf.) Reprezentare grafică a poziţiei corpurilor cereşti după care astrologii preziceau soarta cuiva.

HORS COMMERCE (fr.; edit.) → EDIŢIE (EXEMPLAR) ÎN AFARA COMERŢULUI.

HORS TEXTE (fr.; edit.) → ÎN AFARA TEXTULUI.

HRISMOLOGHION (edit.) Carte de profeţii şi de interpretare a oracolelor. Ex.: *Hresmologhion* (1673), tradus şi prelucrat în ruseşte, "după vechi manuscripte greceşti", de spătarul Nicolae Milescu în perioada şederii sale în Rusia, între 1671—1708. → şi HRISMOS.

HRISMOS (edit.) Carte de profeţii. Ex.: Ieronim Agatanghel. *Hrismos, adecă prorocire.* Iaşi, 1818.

HRISOGLIFIE (graf.) → CRISOGLIFIE.

HRISOGRAF (pal.) → CRISOGRAF.

HRISOGRAFIE (pal.) → CRISOGRAFIE.

HRISOV 1. (dipl.) Act solemn emis de cancelaria domnească a Ţării Româneşti, autentificat de obicei cu pecetea mare a ţării şi întărit uneori cu iscălitura autografă a domnitorului. Prin **h.** se dădeau sau confirmau cuiva privilegii. **2.** (sig.) Bulă de aur. Cînd unii domni români atîrnau de anumite diplome, sigiliul de aur în locul celui de ceară, îl numeau *hrisov*, termenul slav pentru "bulă de aur". **3.** (arhiv.) Titlul unui buletin anual al Şcolii de Arhivistică, publicat între 1941—1947.

HRISTOITIE (edit.) Carte care conţine norme de bună cuviinţă, răspîndită în şcolile din ţara noastră în sec. 18—19. **H.** este o versiune grecească a lucrării lui Erasmus *De civilitate morum puerilum* (Anvers, 1526). În 1834, Anton Pann a editat *Hristoitie sau Şcoala moralului care învaţă toate obiceiurile şi năravurile cele bune*, o traducere liberă a textului grecesc.

HRONIC (edit.) → CRONICĂ (1).

HRONICAR (bibl.) → CRONICAR (1)

HRONOGRAF (edit.()→ CRONOGRAF.

HRONOLOGIE (edit.) → CRONOLOGIE (3).

H.T. (abrev.) → ÎN AFARA TEXTULUI.

HUMAIUNNAME (tc.; dipl.) Scrisoare emisă de cancelaria Porţii Otomane. → şi NAME.

HYMNARIUM (lat.; edit.) Culegere de imnuri religioase, cîntece de slavă ale bisericii catolice; ✧ i m n a r.

IB. (abrev.) → IBIDEM.
IBID. (abrev.) → IBIDEM.
IBIDEM (lat., red.) Trimitere, folosită prescurtat, la aceeași lucrare a unui autor și, uneori, la același pasaj din opera respectivă, pentru a evita reproducerea integrală a datelor bibliografice ale lucrării din care se citează foarte des. La această formulă se recurge cînd se fac mai multe referiri la aceeași lucrare pe o singură pagină și trimiterile apar imediat una sub alta. □ Abrev.: IB., IBID.
ICHIMATARION (edit.) Carte de muzică bisericească ce cuprinde cîntări religioase numite icoase.
ICOANĂ 1. (artă) Pictură cu subiect religios executată mai ales pe un panou de lemn. **2.** (graf.) Denumire veche românească pentru o imagine de obicei gravată.
ICONOGRAFIE 1. Știință a imaginilor. **I.** studiază reprezentările figurative referitoare la o temă, epocă, personalitate etc., precum și simbolurile vizuale ale unei culturi, religii etc. Ca ramură a istoriei artelor, **i.** are ca obiect principal identificarea și clasificarea temelor operelor de artă. **2.** (artă; bibl.; docum.) Colecție de imagini care se raportează la un anumit subiect. **3.** (edit.; red.) Ansamblul figurilor dintr-o lucrare ilustrată.
ID. (abrev.) → IDEM.
IDEM (lat.; red.) Trimitere, folosită de regulă abreviat, la un autor citat anterior. De ex., dacă s-a citat o lucrare a unui autor și în nota următoare se citează alte opere ale aceluiași autor, neintercalate cu lucrările altor autori, în locul numelui său se trece formula *idem*, continuată de titlul lucrării respective și de celelalte date bibliografice. Acest termen poate semnala și o informație sau o opinie a altui autor identică celei expuse în text. □ Abrev. ID.
IDENTIFICARE 1. (bibl.) **I. a autorului,** investigație avînd ca scop cunoașterea exactă și precizarea diferitelor nume, pseudonime, criptonime etc. sub care un autor și-a publicat lucrările, cu stabilirea formelor mai răspîndite și a numelui său real; în cazul scrierilor anonime, deducerea din studiul lor și din alte izvoare externe a paternității acestora. **2.** (docum.) **I. a informațiilor,** fază operațională a *indexării coordonate* în care conținutul documentului este pus în relație cu necesitățile sistemului și ale beneficiarilor.
IDEOGRAFIE (pal.) Sistem de scriere cu *ideograme*, adică de reprezentare a ideilor prin semne grafice care redau imaginile obiectelor. Exemple de **i.** sînt scrierile egipteană veche, hitită, chineză și japoneză. Scrierea ideografică se opune celei fonetice în care semnele reprezintă sunete și nu imagini.
IDEOGRAMĂ (pal.) Semn grafic care reprezintă un cuvînt, o idee sau un obiect, așa cum sînt hieroglifele vechilor egipteni sau semnele scrierii chineze; ◇ logogramă.
ID EST (lat.; red.) Formulă folosită de obicei prescurtat, prin care se introduce o explicație asupra unei referințe citate în text; ◇ scilicet (abrev. sc.). De pildă, cînd se menționează o lucrare în latină

în original în text, iar în notă se dă traducerea. ☐ Abrev. I.E.

IDIOMELAR (edit.) Carte de muzică bisericească ce cuprinde imnuri numite idiomele. Ex.: *Idiomelariu, adecă Cîntare pe un singur glasul unit cu Doxastarul*, tradus din grecește în românește de Dimitrie Suceveanu (Neamț, 1856—1857).

I.E. (abrev.) → ID EST.

IERBAR (HERBAR) (edit.) Colecție sau catalog de plante uscate sau desenate însoțite uneori de explicații și studii botanice. Ex.: *Codex Constantinopolitanus*, ms. bizantin executat la sfîrșitul sec. 5 pentru Anicia, fiica împăratului Flavius Anicius Olibrius.

Codex Constantinopolitanus, ierbar bizantin din sec. 5

IERIC (pal.) Semn diacritic (ʃ) folosit în scrierea chirilică românească pentru a marca absența ierului neintens (ь) în interiorul unui cuvînt. **I.** se plasa deasupra cuvîntului, de cele mai multe ori intercalat între două consoane.

IEROGLIFĂ (pal.) → HIEROGLIFĂ.

IEȘIRE CU TEXTUL ÎN LUMINA PAGINII (poligr.) Trecere a unei compoziții tipografice în afara spațiului normal de paginare.

IFEN (pal.) Semn ortografic subscris, în formă de arc (◡), întrebuințat rar în scrierea chirilică românească, în sec. **18—19**, pentru marcarea diftongilor.

IL. (abrev.) → ILUSTRAȚIE.

ILIODOR (edit.) → ETIOPICA.

ILIZIBIL (pal.) **Text i.**, text indescifrabil.

ILUSTRATĂ (bibl.) → CARTE POȘTALĂ ILUSTRATĂ.

ILUSTRATOR (graf.) Grafician specializat în ilustrația de carte. → și ILUSTRAȚIE.

ILUSTRAȚIE (graf.) Figură, imagine sau orice altă reprezentare grafică existentă în interiorul unei cărți sau publicații periodice, plasată în text sau în afara textului și realizată prin diverse procedee de pictură, desen, gravură, litografie etc. Într-un text, **i.** are un dublu rol, documentar și estetic, mai ales cînd la o carte colaborează artiști reprezentativi. Unele **i.** au o valoare exclusiv decorativă (inițialele ornate, vinietele, frontispiciile, chenarele etc.), iar altele funcțională, redînd imagini legate de text pe care îl explică și îl completează. ● **I.** este aproape tot atît de veche ca și cartea, însă abia în mss. medievale a cunoscut o înflorire deosebită. Primele scrieri realizate pe lemn, lut, frunze de palmier etc. nu conțineau **i.**, desigur și pentru că aceste materiale erau mai puțin adecvate desenului. S-a putut desena, într-o oarecare măsură, pe papirus. Exemple sînt *Cărțile morților*, confecționate la comandă, pe care figurau scene simbolice cu semnificații funebre, potrivite cu conținutul textului. Pergamentul însă a servit **i.** mai bine decît papirisul. În antichitatea greco-romană, **i.** de carte a căpătat un caracter didactic, fiind prezentă mai ales în tratatele de științe naturale și medicale. În evul mediu, s-a depășit stadiul încercărilor izolate din antichitate și **i.** a devenit cu adevărat artistică în codexuri. **I.** primelor tipărituri derivă din ornamentica mss. Se rezervau spații albe pentru inițiale pictate sau gravate. Cărțile xilografice din sec. 15 (*Apocalipsul*, *Ars moriendi*, *Biblia pauperum*, *Speculum humanae salvationis* etc.) erau alcătuite dintr-o suită de stampe, însoțite de un text-legendă, menite să popularizeze prin imagini subiecte religioase. Textul era subordonat, prin urmare, figurii care constituia elementul esențial. În 1461, a apărut la

Papirus cu fragment dintr-o *Carte a morţilor*

Bamberg, în Germania, prima carte ilustrată imprimată cu caractere mobile, *Edelstein*, de Ulrich Boner, în tipografia lui Albrecht Pfister. Contemporanul său, Günther Zainer tipograf şi gravor din Augsburg, a generalizat folosirea iniţialelor gravate. La Mainz, în 1486, s-a editat *Pilgerfahrt in das Heilige Land*, de Bernhard von Breydenbach, cea dintîi carte cu ilustrator cunoscut, Erhard Reuwig. În 1493, a fost publicată la Nürnberg, de Hartmann Schedel, celebra *Weltchronik* cu 1800 de gravuri pe lemn, de Michael Wolgemut şi Wilhelm Pleydenwurff, una dintre cărţile cele mai bogat ilustrate care au existat vreodată. Ulrich Han, tipograf german stabilit la Roma, a editat în 1467 scrierile lui Torquemada, *Meditationes de vita Christi*, prima carte ilustrată în Italia. În 1472, a apărut la Verona cea dintîi lucrare ilustrată de un italian, *De re militari*, de Roberto Valturio, cu desene atribuite lui Matteo da Pasti. Un alt german, Erhard Ratdolf, la Veneţia, a creat ornamente şi iniţiale renascentiste pe fond negru şi a realizat primele **i.** policrome. În această perioadă, cartea italiană a dobîndit o înfăţişare rafinată sub influenţa esteticii umaniste. Aldus Manutius, renumit tipograf şi editor la Veneţia, a introdus în tipăriturile sale superbe iniţiale pe fond alb, iar în 1499 a imprimat cea mai celebră carte ilustrată a acelei epoci, *Hypnerotomachia Poliphili*, de

Emblema editorială *pot cassé* a lui Geoffroy Tory, sec. 16

Francesco Colonna, cu admirabile compoziţii lineare. Prima carte ilustrată franceză a apărut în 1478 la Lyon, *Le Mirouer de la rédemption de l'humain lignaige*, cu gravuri pe lemn achiziţionate din Basel de tipograful Martin Husz. La Paris, cea mai veche carte ilustrată, *Missale Viroduneuse*, a fost imprimată de Jean Du Pré, în 1481. În Elveţia, la Basel, s-a publicat în 1494, una dintre cele

mai răspîndite cărţi ale timpului, *Narrenschiff (Corabia nebunilor)*, de Sebastian Brant, cu I. gravate în lemn, considerate de unii autori a fi opere din tinereţe ale lui Dürer. La începutul sec. 16, cartea a atins perfecţiunea tipografică. În Germania, mari pictori participau la ilustrarea textelor luterane (Lucas Cranach, de pildă, la *Das Newe Testament Deutzsch*). La Basel, Hans Holbein, colabora cu gravorul Hans Lützelburger pentru a decora cu ancadramente foile de titlu ale cărţilor tipărite de Johann Froben. În 1538, au apărut la Lyon *Vechiul Testament* şi *Dans macabru*, cu desene de Holbein, gravate de Lützelburger. La Veneţia, în 1509, a văzut lumina tiparului celebra lucrare a lui Luca Pacioli, *De Divina Proportione*, cu figuri desenate se pare de Leonardo da Vinci. Cartea conţine, printre altele, un alfabet de majuscule reluat şi remodelat de Dürer şi Tory. În Franţa, Geoffroy Tory din Bourges, gravor, desenator de litere şi teoretician al esteticii cărţii, a publicat, în 1529, *Champfleury*, tratat de caligrafie şi ortografie, pe coperta căruia figurează emblema sa editorială, *pot cassé*. Elementele sale decorative, I. şi punerile în pagină sînt exemple de eleganţă şi acurateţe. În 1568, la Frankfurt, lucra cel mai prolific gravor, elveţianul Jost Amman. Cea mai populară carte ilustrată de el, *Eygentliche Beschreibung aller Stände*, cuprinde istoria meseriilor şi înfăţişează cele mai vechi imagini despre meşteşugul cărţii: munca turnătorului de litere, gravorului, tiparnicului, legătorului, papetarului etc. La sfîrşitul sec. 16, oraşul Anvers a devenit mare centru european al editurii, graţie lui Plantin, care a dat cărţii o formă desăvîrşită. Principalul său ilustrator, cu deosebire pentru lucrările documentare şi ştiinţifice, era Pieter van der Borcht. În Anglia, cele mai frumoase cărţi ilustrate au ieşit din presa lui John Day, în a doua jumătate a sec. 16. În sec. 17, ornamentica tipăriturilor a fost dominată de stilul baroc. Frontispiciile erau încărcate cu personaje alegorice, animale exotice, ruine etc., astfel încît titlurilor li se rezerva un spaţiu restrîns (cazul frontispiciilor desenate de Rubens pentru ediţiile Plantin). Sec. 18 a marcat perioada de supremaţie a cărţii ilustrate franceze care a atins apogeul în 1734 cu o ediţie din operele lui Molière, ornată cu viniete gravate de Laurent Cars după desenele pictorului François Boucher.

POLIPHILO QVIVI NARRA,CHE GLI PARVE ANCORA DI DORMIRE,ET ALTRONDE IN SOMNO RITROVARSE IN VNA CONVALLE,LAQVALE NEL FINE ERA SERATA DE VNA MIRABILE CLAVSVRA CVM VNA PORTENTOSA PYRAMIDE,DE ADMIRATIONE DIGNA,ET VNO EXCELSO OBELISCO DE SOPRA,LAQVALE CVM DILIGENTIA ET PIACERE SVBTILMENTE LA CONSIDEROE.

A SPAVENTEVOLE SILVA,ET CONSTIpato Nemore euaso,&gli primi altri lochi per el dolce somno che se hauea per le fesse & prosternate membre diffuso relicti,me ritrouai di nouo in uno piu delectabile sito assai piu che el praecedente. El quale non era de monti horridi,& crepidinose rupe intorniato,ne falcato di strumosi iugi. Ma compositamente de grate montagniole di nontropo altecia. Siluose di giouani quercioli, di roburi, fraxini & Carpini,& di frondosi Esculi,& Ilice,& di teneri Coryli,& di Alni,& di Tilie,& di Opio,& de infructuosi Oleastri, dispositi secondo lo aspecto de gli arboriferi Colli. Et giu al piano erano grate siluule di altri siluatici

Ilustraţie şi text din *Hypnerotomachia Poliphili* imprimată de Aldus Manutius la Veneţia, în 1499

Vinieta domina decorul cărţilor, iar motivele preferate erau cele ale epocii rococo: cochilii, ramuri de palmieri, buchete de flori şi fructe etc. Triumfau gravurile de dimensiuni mici prin creaţiile lui Pierre Philippe Choffard, Charles-Nicolas Cochin le Jeune, Charles Eisen, Hubert-François Gravelot, Pierre-Clément Marillier, Jean-Michel Moreau le Jeune etc. Între cărţile reprezentative ale sec. 18 se situează o ediţie *in folio* a fabulelor lui La Fontaine (1755—1759), cu planşe mari, gravate după compoziţiile pictorului animalier Jean-Baptiste Oudry. În Germania, cel mai important ilustrator al sec. 18 a fost Daniel Chodowiecki, aflat sub înrîurirea

FRANCISCI HARÆI
ANNALES
DVCVM SEV PRINCIPVM
BRABANTIÆ
TOTIVSQ. BELGII.
TOMI TRES:
ANTVERPIÆ,

Frontispiciu gravat în *taille-douce* după desenele lui Rubens la o ediție Moretus, imprimată la Anvers, în 1623

contemporanilor săi francezi. Aceeași influență franceză se făcea simțită și în Anglia. Gravelot, de pildă, furniza viniete editorilor englezi. Însă marele gravor William Hogarth s-a îndepărtat de tehnica continentală a autorilor de viniete reușind să-și dezvolte un stil personal. Cea mai tipică operă ilustrată pentru arta sa este *Hudibras* de Samuel Butler (1726). În a doua jumătate a sec. 18, gravura pe lemn în sensul transversal pe fibră, lansată de englezul Thomas Bewick, s-a răspîndit în întreaga lume. Bewick a excelat în compoziții minuscule cu scene animaliere și de viață la țară. Cele mai inspirate I. ale sale se află în *British Birds* (1797). Poetul și gravorul englez William Blake a realizat în *Sangs of Innocence* (1789), *Songs of Experience* (1793), etc., simbioza text-imagine printr-un procedeu de acvaforte în relief, colorat de mînă, într-o manieră care evocă miniaturile evului mediu. La sfîrșitul sec. 18, liniile sinuoase ale stilului rococo au fost înlocuite de cele austere și pure ale antichității. Chenarul grecesc, frunza de acantă, coroana de lauri și ceramica romană au devenit elemente decorative dominante și s-au răspîndit în mare măsură prin edițiile Didot, ilustrate de pictorul Louis David și discipolii săi. Prin I. lui Prud'hon la operele lui Gentil-Bernard (1797), se anunța romantismul. Perioada romantică este una dintre cele mai frumoase din istoria cărții. Pentru prima dată, cartea s-a degajat de formula clasică, perfectă însă lipsită de varietate, și editorii au adaptat arhitectura fiecărei lucrări la cerințele convenabile ilustratorului. Imaginile sobre și reci à *la romaine* din anii 1800—1820 au făcut loc unor creații avîntate, pline de fantezie. În acest sens, în primele decenii ale sec. 19, în Franța s-au remarcat două cărți: *Chansons*, de Béranger, cu I. de Henry Monnier și *Faust*, litografiat de Delacroix, ambele din 1828. Gravura nu s-a mai folosit exclusiv *hors-texte*, în frontispicii și în *culs-de-lampe* și a început să fie intercalată în text, ca în *Chants et Chansons populaires de la France* (1843). I. sînt acum lucrate în lemn, după procedeul lui Bewick, în oțel sau pe piatră, de cei mai înzestrați artiști ai vremii: Bertall, Bida, Charlet, Daubigny, Daumier, Deveria, Gavarni, Gigoux, Grandville, Alfred și Tony Johannot, Meissonier, Monnier, Raffet etc. După 1850, epoca postromantică poartă amprenta geniului lui Gustave Doré, unul dintre cei mai mari ilustratori ai cărții franceze. In Germania, Adolph Menzel a furnizat desenele pentru *Geschichte Friedrichs des Grossen*, de Franz Kluger (1839—1842), cea mai impresionantă carte ilustrată a sec. 19. Perfecționarea tiparului printr-o serie de descoperiri tehnice, dezvoltarea procedeelor fotomecanice, care au vulgarizat imaginea, precum și apariția tirajelor mari au dus la o reacție împotriva exagerărilor mașinismului. Unul din exponenții acestei revolte, spre sfîrșitul sec. 19, a fost scriitorul, pictorul și gravorul englez William Morris, care a revenit în mod deliberat la stilurile decorative vechi, cultivate de prerafaeliți. În Franța, o serie de cărți au continuat să fie ilustrate de mari artiști cu

gravuri pe lemn, acvaforte, litografii etc. În 1785, Manet a lucrat litografii pentru *Corbul* lui Edgar Poe. Toulouse-Lautrec a ilustrat *Au pied du Sinai* (1898), de Georges Clemenceau, și *Histoires naturelles*, (1899) de Jules Renard. La sfîrșitul sec. 19, editorii au solicitat pentru ilustrarea cărților lor desenatori și gravori remarcabili: Charles Guérin, Auguste Lepère, August Leroux, Georges Rochegrosse, Théophile Steinlen, Daniel Vierge etc. La începutul sec. 20, deși dezvoltarea industriei grafice a dus la înlocuirea procedeelor artizanale prin heliogravură și fototipie, **i.** artistică a supraviețuit prin contribuția lui Bonnard, Chagall, Derain, Dufy, Matisse, Maillol, Picasso, Rouault, Vlaminck etc. După primul război mondial, numărul ilustratorilor de talent este remarcabil: Gus Bofa, Jean-Gabriel Daragnès, Pierre Falké, Herman-Paul, Louis Jou, Chas Labord, Jean-Emil Laboureur, Dunoyer de Segonzac etc., în Franța; Ernst Barlach, Max Beckmann, Willi Geiger, Käthe Kollwitz, Felix Messek etc., în Germania; Gordon Craig (remarcabil creator de ex-librisuri), Paul Nash, William Nicholson, Charles Ricketts, Charles Shannon, Clifford Webb etc., în Anglia; Frans Masereel, gravor de mare forță și efecte dramatice, în Belgia. ■ **I.** primelor tipărituri românești își are obîrșia în decorul mss. și în ornamentația arhitectonică. Frontispiciile din cărțile imprimate de Macarie, între 1508—1512 *(Liturghier, Octoih, Tetraevanghel)*, sînt aproape identice cu cele din mss. moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare: aceeași formă dreptunghiulară și aceleași împletituri de plante stilizate. Inițialele ornate urmează, în cea mai mare parte, stilul frontispiciilor. Singura gravură, aflată în *Octoih*, înfățișează sfinți cu filactere în mîini, ca în picturile bisericești. Un număr mai mare de reprezentări umane este întîlnit în *Tetraevanghelul* slavon (Sibiu, 1546) și în *Tetraevanghelul* slavo-român (Sibiu, 1551—1553), imprimate de Filip Moldoveanul, cel dintîi tipograf și xilograf român. Compoziții gravate pe pagini întregi, în manieră bizantină, se află și în *Triod-Penticostar*, tipărit de Coresi în 1558 la Tîrgoviște. În 1581, a apărut *Evanghelie cu învățătură*, una dintre cele mai elegante tipărituri coresiene, împodobită cu frontispicii florale în stilul Renașterii. În sec. 17, foaia de titlu, inovație recentă, a început să fie încadrată de chenare alcătuite din medalioane de sfinți și pilaștri. Inițialele, de mărimi diferite, erau ornate cu elemente botanice și animaliere, cu chipuri și scene sacre. Predomină frontispicii compuse din stema țării, capete de sfinți și subiecte biblice plasate în ancadramente florale. Se remarcă prin frumusețea lor *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643), cu gravuri de Ilia, și *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652), cu gra-

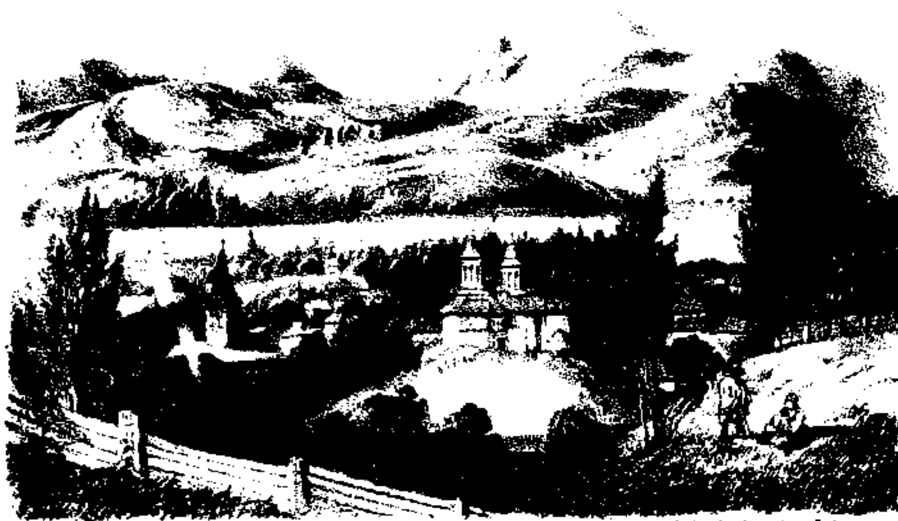

Carte românească de învățătură. Iași, 1643. Pagina de titlu

vuri de Petru Theodor. **I.** unor cărți din a doua jumătate a sec. 17 și începutul sec. 18 au căpătat o notă distinctă prin măiestria lui Antim Ivireanul, Ioanichie Bacov, Damaschin Gherbest și Ursul zugravul. Compozițiile lor se evidențiază prin efecte de perspectivă, dispunere armonioasă a persona-

jelor în mai multe planuri, acuratețe a detaliilor și au constituit izvoare de inspirație pentru gravorii din secolul următor. Cele mai reprezentative cărți ale acestei perioade sînt *Octoih* și *Triodion*, ambele ieșite din tiparnița de la Buzău, în 1700, și ilustrate în bună parte de Bacov. Tipăriturile din prima jumătate a sec. 18 au reluat clișee din secolul precedent. În a doua parte a aceluiași veac, se pot distinge note de originalitate în arta lui Mihail Strilbițchi (*Prăvilioară*. Iași, 1784) și în cea a xilografilor de la Blaj. În prima jumătate a sec. 19 s-au impus cărțile ilustrate de gravorii de la Mănăstirea Neamț. Paginile de titlu conțin chenare bogate, iar textul este împodobit cu inițiale mari, ornate, frontispicii și viniete finale. Aici a apărut în 1821, prima *Evanghelie* ilustrată la români, tipăritură monumentală. Cărți frumoase s-au tipărit, în această perioadă, și la Blaj, Brașov, București, Buda, Chișinău și Sibiu. În 1812, s-a editat la Buda o *Evanghelie* ornată cu gravuri în aramă. Sibiul a dat *Biblia cu iconițe* (1552—1554), prima de acest fel la noi. În cea de a doua parte a sec. 19, cartea a devenit preponderent laică, iar **I.** s-a diversificat. La început naivă și fără valoare artistică deosebită, **I.** imita modele străine, preluate fără mențiune, prin traduceri. Astfel, *Istoria Ghenovevii de Brabant* (București, 1838), întîia carte ilustrată în Principate, conține "icoane" litografice copiate probabil de C. Lecca, iar *Agatocles* (Iași, 1843) are 12 planșe litografiate se pare de Al. Asachi după un original străin. *Călătoriile lui Gulliver* (București, 1848) cuprinde litografii lucrate de I. D. Negulici după gravurile lui Grandville la ediția franceză din 1838 etc. Alături de aceste prelucrări și interpretări după modelele altora, și-au făcut curînd loc **i.** originale inspirate din realitatea românească, de lupta pentru Unire, progres și educare patriotică a poporului. Imaginile din calendarele și almanahurile editate de Gh. Asachi și M. Kogălniceanu, în Moldova, și de Z. Carcalechi la Buda, evocau figuri și evenimente din trecut sau reproduceau monumente și locuri istorice. Dintre primele scrieri literare ilustrate trebuie amintită *Faptele eroilor*, "colecțiune de poesii", de Al. Pelimon (1857), cu 16 planșe (chipuri de domnitori, peisaje etc.), unele executate de pictorul Gh. M. Tatarescu, imprimate la "Stabilimentul lithografic Wonneberg" din București. Spre sfîrșitul sec. 19, editurile erau preocupate și de înfățișarea copertei, ca element de reclamă. Sînt remarcabile copertele la *Pseudo-Kineghetikos*, de Odobescu, la romanele *Elena* de Bolintineanu (desenate de C. Jiquidi) și *Dan*, de Vlahuță. Frontispiciile și vinietele au căpătat un caracter ornamental tipografic destul de eterogen ca stil, deoarece multe clișee erau lucrate în străinătate. Odată cu deschiderea unor ateliere de zincografie în țară, o serie de artiști de seamă au început să colaboreze la ilustrarea cărților românești: Aman pentru al doilea volum de *Nuvele*, de Dem. C. Teleor (1884), Sava Hențla pentru *Elena* (1890), de Bolintineanu, Vermont cu 60 de desene pentru *Epigramele* lui Quintus (1896), Stoica la *Din trecutul nostru* de Vlahuță (1908) etc. Un stil nou în ornamentarea cărții și-a făcut drum la începutul sec. 20. Editura Minerva a inaugurat o copertă ilustrată în culori, cu scene și figuri din cuprinsul cărții sau cu motive decorative tradiționale. Promotorul acestor inovații a fost, fără îndoială, V. Rola Piekarski, primul grafician al cărții românești în sensul modern al termenului. El a introdus decorații în stil românesc, inspirîndu-se din arta populară, din motivele de pe ouăle încondeiate, din ceramică, covoare etc. Un alt deschizător de drumuri pentru promovarea ornamenticii naționale a fost Ary Murnu. În primele decenii ale sec. 20, numeroși alți pictori, desenatori și gravori (B'Arg, Bulgăraș, Hlavsa, Iser, Pallady, Costin Petrescu, Poitevin-Scheletti, Schweitzer-Cumpănă, Stoica, Șirato, Smigelschi, Tonitza etc.) și-au adus, prin măiestria lor, aportul la afirmarea graficii de carte ca artă autentică. De menționat că nici o scriere românească nu a stîrnit atîta interes pentru ilustratori ca poeziile lui Eminescu. De la Murnu, Teișanu, Steriadi și Ressu pînă la Perahim și Ligia Macovei, artiștii români s-au străduit să găsească echivalente plastice versurilor eminesciene. Impresionează îndeosebi I. lui Mișu Teișanu la *Luceafărul*, lucrare imprimată între 1921—1923, în 250 de exemplare. □ Abrev. IL. → și GRAVURĂ.

IMAGINE 1. (graf.) Termen generic care denumește o reprezentare grafică, fotografică sau plastică a unei ființe, a unui obiect, a unei idei etc. **2.** (pal.) **I. a scrierii**, forma fiecărei litere, precum și aspectul de ansamblu al scrierii. **I.s.** este în funcție de instrumentul

Al. Pelimon. *Faptele eroilor*, Bucureşti, 1857. Ilustraţie litografiată

de scris, de poziţia mîinii şi de tehnica scrierii.

IMITAŢIE 1. (graf.) → COPIE (2). **2.** (leg.) **I. de piele** → PIELE ARTIFICIALĂ.

IMNAR (edit.) → HYMNARIUM.

IMNOGRAF (bibl.) Creator de imnuri. ■ Unul dintre primii I. români cunoscuţi este Filotei (sec. 14—15) de la Mănăstirea Cozia, fost mare logofăt al lui Mircea cel Bătrîn. Ms. său s-a transmis prin copii, prima datînd din 1493.

IMNOGRAFIE (edit.) Colecţie de imnuri aparţinînd unui anumit creator, unei anumite epoci etc. Aşa de pildă, I. bizantină cuprinde *irmologhionul*, *octoihul*, *triodul* etc.

IMP. (abrev.) → IMPRESSIT.

IMPENSIS (lat.; bibl.) Formulă editorială pe vechile tipărituri. → şi SUMPTIBUS.

IMPRESIUNE SIGILARĂ (sig.) → AMPRENTĂ SIGILARĂ.

IMPRESSIT (lat.; bibl.; graf.) Termen care odinioară însoţea numele tipografului pe o carte sau o gravură; ✧ I m p r i m e b a t. □ Abrev. IMP.

IMPRESSUM (lat.) 1. (poligr.) → MARCĂ TIPOGRAFICĂ. **2.** (bibl.) **I. in**, formulă alăturată localităţii de imprimare sau tipografiei pe foaia de titlu a vechilor tipărituri.

IMPRIMANTĂ 1. (poligr.) Maşină de tipar, comandată de un computer, pentru realizarea probelor tipografice. **2.** (docum.) Dispozitiv de imprimare a rezultatelor furnizate de un sistem de calcul. **3.** (docum.) Bandă de hîrtie care conţine înregistrările efectuate de un calculator.

IMPRIMARE 1. (poligr.) **I. cu contact,** proces de multiplicare a textelor şi imaginilor prin transferul cernelii de tipar de pe o suprafaţă special pregătită, numită *formă de tipar*, pe hîrtie sau alt material, cu ajutorul unei prese care pune în contact forma cu suprafaţa pe care se tipăreşte. **I.** urmează operaţiilor de culegere a textului, executării clişeelor şi paginaţiei; ✧ t i p ă r i r e, t i p ă r i t, t i r a j (3); **I. fără contact,** sistem de decodificare a informaţiilor de montaj electronic, direct pe suportul de tipărit. De ex.: **I.** cu picături de cerneală, cunoscută sub numele de *ink jet*. Comanda **I.** se face prin informaţiile de text înmagazinate de un microsistem de calcul şi prin programele acestuia. Principiul procedeului *ink jet* constă în formarea unui şir de picături minuscule de cerneală, încărcarea anumitor

picături cu sarcini electrice conform comenzilor generatorului de caractere şi selectarea acestora prin deviere în cîmp electric pentru I. pe hîrtie sau pentru recuperare spre rezervorul de cerneală. **2.** (arhiv.; bibl.; docum.) Înregistrare a unei piese muzicale, a unui discurs etc. pe disc, bandă magnetică etc. → şi ÎNREGISTRARE (2).

IMPRIMATE (bibl.) **1.** Categorie de publicaţii tipărite care constituie fondul principal al unei biblioteci; tipărituri. **2.** Serie de formulare tip şi publicaţii cu caracter administrativ (adrese, instrucţiuni, registre etc.) folosite în instituţii şi întreprinderi.

IMPRIMATUR (lat.; poligr.) **1.** Termen prin care cenzura bisericii catolice aproba tipărirea unei cărţi; ◇ imprimi permittitur, nihil obstat. **2.** → BUN DE TIPAR. **3.** Tip de literă îngustă creat de K. F. Bauer şi W. Baum, constituind o variantă modernă a anticvei barocului. În Anglia, **I.** este cunoscut sub numele de *Horizon*.

IMPRIMÉ (fr.; poligr.) Termen care însoţeşte numele tipografului pe foaia de titlu a unei cărţi; ◇ de l'imprimerie de.

IMPRIMEBAT (lat.; bibl.) → IMPRESSIT.

IMPRIMERIE (poligr.) → TIPOGRAFIE.

IMPRIMEUR (fr.; poligr.) Tipograf.

IMPRIMI PERMITTITUR (lat.; poligr.) → IMPRIMATUR (1).

IM VERLAG BEI (germ.; bibl.) → IN VERLEGUNG.

IN AEDIBUS (lat.; bibl.; edit.) Formulă care însoţeşte numele editorului pe vechile tipărituri; ◇ aedes, aedis, ex aedibus.

IN BIBLIOPOLO (lat.; bibl.; edit.) Formulă editorială pe vechile tipărituri.

INC. (abrev.) **1.** (pal.) → INCIPIT. **2.** (graf.) → INCIDIT.

INCID. (lat.; graf) → INCIDIT.

INCIDEBAT (lat.; graf.) → INCIDIT.

INCIDIT (lat.; graf.) Termen care însoţeşte numele gravorului, jos în dreapta, sub imagine; ◇ Incidebat. Formula figurează doar pe gravuri incizate sau săpate, nu şi pe acelea în acvaforte. □ Abrev.: INC., INCID.

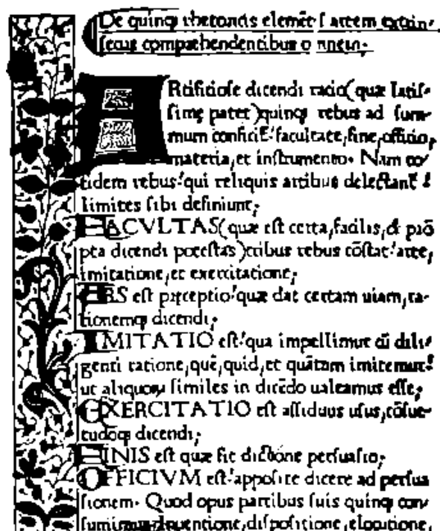
INCIPIT (lat.; pal.) Notă prin care se marca începutul textului în mss. medievale şi primele tipărituri. Deoarece nu purta titlu, textul multor mss. latine debuta cu formula *Hic incipit liber* urmată de unele explicaţii asupra conţinutului. Cartea se încheia cu menţiunea *explicit*. **I.** corespunde cu formulele introductive slavone *eje naclolo* sau *skazanie* folosite şi în scrierile vechi româneşti. □ Abrev. INC. → şi EXPLICIT.

INCIZARE (artă) Tehnică de ornamentare constînd în zgîrierea materialului (piatră, metal, lemn etc.) care urmează să fie decorat cu un instrument ascuţit.

INCRUSTARE (ÎNCRUSTARE) (artă) Tehnică de ornamentare constînd în fixarea în adînciturile obţinute prin *incizare* a unor materiale diferite ca textură şi culoare de cel al suportului, fără a depăşi însă suprafaţa acestuia.

IN CUARTO (lat.; bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

INCUNABUL (bibl.) Carte datînd din faza de "leagăn" (lat. *incunabula*) a tiparului, adică de la apariţie pînă în jurul anului 1500, perioadă în care forma cărţii a evoluat de la ms. la tipăritură, căpătînd o înfăţişare foarte asemănătoare celei de astăzi prin introducerea foii de titlu, ornamentelor tipografice etc. Unii cercetători limitează această dată la anul 1480, cînd s-a produs o diferenţiere precisă a tipurilor de literă şi o unificare a fiecărui caracter în parte. Alţii extind perioada pînă la începutul sec. 16, cînd perfecţionările tehnologice aduse tiparului au permis tiraje mai numeroase şi o ieftinire relativă a cărţilor. Caracteristica de bază a **I.** este identitatea lor anatomică şi arhitecturală cu mss. Astfel, lipsind foaia de titlu la primele **I.**, textul se deschide cu *incipit* şi se încheie cu *explicit*, formule proprii mss. Cele mai vechi **I.** reproduc prescurtările, ligaturile şi ornamentele din mss. Literele sînt inegale ca grosime şi imperfect conturate. Oglinda paginii conţinea suprafeţe albe pentru a fi completate de mînă cu iniţiale, titluri şi decoruri. Titlurile urmau să fie caligrafiate pe baza *registrului*, o enumerare a cuvintelor cu care începea prima foaie, plasată de tipograf la sfîrşitul lucrării. Există **I.** care s-au păstrat pînă astăzi cu locuri goale pe pagini deoarece posesorii nu le-au mai dat rubricatorilor pentru a le completa. Filele sînt confecţionate dintr-un suport inegal ca grosime, semn că pentru aceeaşi carte au fost folosite calităţi diferite de hîrtie. Unele **I.** prezintă pe marginea foilor înţepături provenite de la ştifturile care fixau coala la tipărire. În sfîrşit, multe **I.** erau puse în vînzare sub formă de coli, cumpărătorul

De quinq rhetoricis elemẽt artem extrin-
secus comprehendentibus o nnein-
Rtificiose dicendi ratio (quæ latis-
sime patet) quinq rebus ad sum-
mum conficit: facultate, fine, officio,
materia, et instrumento. Nam co-
tidem rebus qui reliquis artibus delectant
limites sibi definiunt.
FACVLTAS (quæ est certa, facilis, & prō-
pta dicendi potestas) tribus rebus cōstat: arte,
imitatione, et exercitatione.
ARS est præceptio quæ dat certam uiam, ra-
tionemq dicendi.
IMITATIO est qua impellimur cū dili-
genti ratione, quẽ, quid, et quātum imitemur
ut aliquoru similes in dicēdo ualeamus esse.
EXERCITATIO est assiduus usus, cōsue-
tudoq dicendi.
FINIS est quæ fit dictiōne persuasio.
OFFICIVM est appositè dicere ad persua-
sionem. Quod opus partibus suis quinq con-
sumitur, inventione, dispositione, elocutione,

Filă de incunabul, Paris, 1471

urmînd să le lege după gustul său. În afara I. tipografice, compuse cu caractere mobile, sînt de menţionat şi I. tabelare sau xilografice imprimate cu clişee gravate în lemn: *Donatele*, *Biblia pauperum*, *Speculum humanae salvationis* etc. ● Termenul I. a fost folosit pentru prima dată de Bernhard von Mallinckroth, în 1639, cu ocazia bicentenarului invenţiei lui Gutenberg, referindu-se la *prima tipographiae incunabula* pentru a denumi perioada de început a tiparului şi nu cărţile însele. Studiul ştiinţific al I. a început la jumătatea sec. 17. În 1643, Johannes Saubertus a întocmit o listă cronologică a I. aflate la Biblioteca de Stat din Nürnberg. În 1653, Philippe Labbe a descris I. Bibliotecii Regale din Paris. În 1904, la iniţiativa bibliologului german Konrad Haebler, a luat fiinţă o comisie de redactare a unui repertoriu general al primelor tipărituri, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke (G.K.W.)*. Primul volum a apărut în 1925. ■ Colecţii importante de I. se găsesc şi în marile biblioteci din ţara noastră: Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Naţională, Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca etc.

IN CVARTO (lat.; bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

IN DER BUCHHANDLUNG (germ.; bibl.; edit.) → DE VÎNZARE LA.

INDEX (lat.; bibl.; docum.) **1.** Enumerare de subiecte, autori etc. tipărită sau înregistrată pe un purtător de informaţii, organizată după un anumit criteriu (alfabetic, sistematic, pe subiecte etc.), care semnalează informaţiile conţinute într-un document sau într-o grupă de documente. De regulă I. este plasat la sfîrşitul unei lucrări sau al ultimului volum, dar poate figura şi la început sau este integrat în ansamblul lucrării pentru a putea fi consultat cu uşurinţă de cercetător în cursul lecturii. Uneori I. apare separat (de pildă cazul I. unei lucrări editate în mai multe volume sau al unui periodic pe mai mulţi ani.) În sistemul modern de documentare se operează cu I. înregistrat pe *fişe-termen*, sistematizat alfabetic şi care indică adresele *fişelor-document*. || **I. alfabetic**, I. alcătuit în ordinea strict alfabetică a termenilor indexaţi; **I. analitic**, I. în care conţinutul lucrării indexate este divizat într-un număr de *vedete de subiect* orînduite alfabetic; **I. bibliografic**, I. constituit din lista principalelor scrieri privitoare la o problemă însoţită uneori de o *descriere bibliografică* sumară; **I. cumulativ**, I. care grupează materialele din mai multe I. similare, consecutive sau periodice, îmbinîndu-le şi prelucrîndu-le într-o formă omogenă; **I. de autori**, I. în care vedetele sînt formate din numele autorilor menţionaţi într-una sau mai multe lucrări, ordonate, de regulă, alfabetic: **I. de cuvinte-chele din titlu**, → I. KWIC; **I. de cuvinte-chele în afara titlului**, → I. KWOC: **I. de cuvinte-chele şi de autori**, → I. WADEX; **I. de cuvinte-chele şi de titluri**, → I. KWAC; **I. de materii**, → I. SISTEMATIC; **I. de nume**, listă de nume proprii sau de denumiri geografice, istorice etc. cu indicarea locului unde ele apar într-o lucrare; **I. de subiecte**, I. în care termenii ce caracterizează conţinutul lucrărilor sînt orînduiţi alfabetic; **I. de titluri**, I. cu vedete alcătuite din titlurile menţionate într-o publicaţie; **I. de titluri prin permutare**, → I. KWIC; **I. general**, I. cu referiri la întregul cuprins al unui document; **I. geografic**, I. de denumiri geografice ordonate alfabetic; **I. încrucişat**, → I.-DICŢIONAR; **I. KWAC (I. de cuvinte-chele şi de**

titluri), i. compus din *cuvinte-cheie* în afara contextului şi din titlurile respective reproduse în întregime; **i. KWIC (i. de cuvinte-cheie din titlu; i. de titluri prin permutare), i.** alfabetic care scoate succesiv în vedetă fiecare termen caracteristic al titlului unei lucrări, redînd totodată şi contextul respectiv, şi indicînd, prescurtat sau codificat, sursa de informare corespunzătoare; **i. KWOC (i. de cuvinte-cheie în afara titlului), i.** întocmit din toate cuvintele semnificative din titlurile unor documente, dispuse alfabetic; **i. prin permutare, i.** de *cuvinte-cheie* din titluri sau din documente, în care fiecare cuvînt-cheie devine la rîndul său vedetă; **i. sistematic (de materii), i.** ordonat pe grupe de materii, stabilind relaţiile între subiecte; **i. SLIC, i.** realizat prin formarea tuturor combinaţiilor de termeni posibile din setul de termeni atribuiţi unui document, selectîndu-se şi orînduindu-se alfabetic numai combinaţiile care nu sînt lungi; **i. topografic, i.** care indică locul unei publicaţii în raft. → şi COTĂ TOPOGRAFICĂ; **i. toponimic, i.** cuprinzînd numele de locuri într-o lucrare; **i. WADEX (i. de cuvinte-cheie şi de autori), i.** care foloseste drept vedete numele autorilor şi cuvintele semnificative din titlurile lucrărilor însoţite de descrieri bibliografice; **i.-dicţionar (încrucişat), i.** ce sistematizează alfabetic atît numele proprii cît şi subiectele materiilor: **i.-glosar, i.** unei lucrări unde termenii indexaţi sînt însoţiţi de descrieri sau de definiţii şi de numărul paginii la care apar în lucrarea respectivă. ● Romanii numeau **i.** o etichetă de pergament cu titlul scrierii, fixată pe *volumen* sau prinsă de *umbilicus*. În tipăriturile vechi **i.** era un semn tipografic reprezentînd o mînă cu degetul arătător (lat. *index*) marcînd referinţele marginale. Odată cu răspîndirea tiparului, **i.** a devenit un adevărat instrument de sistematizare şi cercetare a textului. Aşa este, de pildă, **i.** alfabetic plasat la începutul *Cronicilor lui Eusebiu* imprimate de Erhard Ratdolf în 1483 la Veneţia. **2.** Listă de cărţi interzise. ● *Index librorum prohibitorum*, întocmit în 1559 sub papa Pius IV este prima enumerare sistematică a scrierilor prohibite pe care biserica catolică a început să o publice din 1563. În 1571, a apărut *Index expurgatorius librorum*, cu indicaţii cum trebuiau epurate părţile suspecte ale unor cărţi tolerate. **3.** Publicaţie care cuprinde lista de instituţii, adrese, standarde de stat etc. → şi INDICATOR (3).

INDEXARE (bibl.; docum.) Proces de analiză în care conţinutul unui document este descris după anumite reguli prin termeni sau simboluri în vederea introducerii acestora într-un *index* (1). ‖ **i. coordonată, i.** în care cuprinsul documentelor este caracterizat prin termeni sau simboluri reprezentînd concepte unice, iar informaţiile sînt regăsite prin recombinarea acestor termeni sau simboluri. **I. c.** stabileşte termenii de specialitate în vederea întocmirii *indexului alfabetic al memoriei informaţionale*, rezultatul fiind o listă de termeni, numiţi şi *cuvinte-cheie* sau *descriptori*, fixaţi pe purtătorul de informaţii, adică pe *fişele-termen* care, în totalitatea lor, aranjate alfabetic, constituie indexul sistemului. Avantajul **I.c.**, faţă de tradiţionala **I.**, pe subiecte este că permite recombinarea termenilor în etapa de regăsire a informaţiilor. **I.** pe subiecte, înregistrînd pe aceeaşi fişă toate elementele referitoare la un document, face imposibilă asocierea termenilor în faza de regăsire. **I.c.** dă posibilitatea concentrării pe aceeaşi fişă-termen a informaţiilor referitoare la o anumită problemă, indiferent de categoria de publicaţie în care apare, în timp ce metoda tradiţională oferă informaţiile în mod dispersat, prin alcătuirea catalogului sistematic, celui pe subiecte etc. Fazele de lucru ale **i.c.** sînt: a) *familiarizarea* cu domeniul documentului; b) *analiza*, procesul de separare în subiecte principale a informaţiilor; c) *identificarea*, adică detectarea informaţiilor necesare sistemului şi beneficiarilor; d) *evaluarea*, stabilirea valorii informaţiilor pentru beneficiar; e) *descrierea*, alcătuirea fişei-document după ce termenii care caracterizează cel mai bine informaţiile selectate au fost selectaţi; **i. pe subiecte, i.** care redă subiectele determinate prin *vedete de subiect*, în vederea întocmirii *indexului alfabetic pe subiecte*.

INDEXATOR (bibl.; docum.) Specialist în *indexarea* documentelor.

INDICATIV (docum.) Element de individualizare a titlurilor documentelor cu caracter normativ (standarde, instrucţiuni, norme, regulamente etc.). **I.** este exprimat prin simboluri alcătuite din litere şi cifre. Ex.: ISO 822-1968 este un **i.** care reprezintă abrevieri ale cuvintelor tipice în referinţele biblio-

grafice, ISO fiind denumirea prescurtată pentru *International Standardization Organization*.

INDICATOR 1. (docum.) Instrument auxiliar al *indexării coordonate* alcătuit dintr-un simbol care se adaugă termenilor pentru a-i caracteriza între ei şi faţă de tema documentului. || **i. de legătură,** simbol, în general literă majusculă, folosit pentru a indica relaţiile între termenii care descriu un document, grupînd termenii implicaţi în aceeaşi problemă; **i. de rol,** simbol folosit pentru a arăta punctul de vedere din care este tratat rolul pe care îl are un termen într-un anumit context. **I.r.** este alcătuit din cifre sau litere care se alătură termenului respectiv pentru a-i preciza sensul. **2.** (bibl.) **i. de raft,** bucată de carton care substituie o carte luată din depozitul unei biblioteci. Pe **i.r.** se trec autorul precum şi destinaţia dată cărţii. **3.** (bibl.; docum.) Lucrare care serveşte ca îndrumător bibliografic într-un anumit domeniu. Ex.: *Indicatorul standardelor de stat*. Bucureşti, 1975.

INDICE (bibl.; docum.) **1.** Listă alfabetică sau metodică a numelor şi materiilor cuprinse într-o lucrare, de obicei aşezată la sfîrşitul acesteia. → şi INDEX (1). **2.** Simbol de orientare în sistemele de clasificare a publicaţiilor format din litere şi cifre. || **i. auxiliar, i.** întrebuinţat la diviziunile după timp, loc, limbă, formă a publicaţiilor etc. în clasificarea zecimală; **i. complet, i.** al unei lucrări clasificate în mai multe diviziuni ale catalogului sistematic şi reprezentate complet prin toţi acei **i.** din clasificarea catalogului, uniţi prin semnul plus (+); **i. CZU, i.** al sistemului zecimal de clasificare. Figurează în tabele speciale şi în caseta tipografică a publicaţiei. CZU este constituită dintr-un tabel de bază şi din tabele auxiliare. Tabelul de bază cuprinde **i.** cu ajutorul cărora sînt sistematizate documentele după conţinutul lor. Fiecărei noţiuni oglindite în tabelul de bază îi corespunde un anumit **i.** CZU. Cu cît gradul de diviziune a noţiunii este mai mare, cu atît **i.** este format din mai multe cifre. Tabelele de bază conţin şi **i.** auxiliari speciali (analitici), care reflectă proprietăţi şi semnalmente caracteristice pentru un grup restrîns de noţiuni şi aplicabile numai clasei la începutul căreia sînt daţi. În tabelele auxiliare CZU sînt enumeraţi **i.** auxiliari generali ce reflectă caracteristicile după care documentele pot fi împărţite în toate sau în mai multe domenii ale ştiinţelor şi aplicabili în toate clasele CZU; **i. principal, i.** alcătuit după principiile tabelului de bază al unei clasificări. **3.** Număr care indică nivelul activităţii într-un anumit domeniu. De pildă, **i. de frecvenţă a cititorilor,** număr obţinut prin raportarea frecvenţei la numărul cititorilor într-o bibliotecă pe o anumită perioadă de timp. **4.** Simbol literal sau cifric plasat jos în dreapta unui semn principal.

INDICTON (INDICŢIE) (cron.) Element computistic care reprezintă o perioadă convenţională de 15 ani, avînd în general începutul la 1 sep.

INDIGO (poligr.) → HÎRTIE COPIATIVĂ.

INDORSATIO (lat.; dipl.) → INDORSAŢIE.

INDORSAŢIE (dipl.) Însemnare făcută de diac sau de alte persoane pe reversul suportului actului în legătură cu obiectul înscrisului, împrejurările în care acesta a fost redactat, rezolvarea celor cuprinse în el (rezoluţia) etc.; ✧ i n d o r s a t i o.

INDULGENŢĂ (dipl.) Document dat de biserica catolică pentru iertarea păcatelor credincioşilor în schimbul unei sume de bani. ● Între primele tipărituri figurează şi **i.** dată în 1454 de papa Nicolae V celor care au sprijinit financiar lupta împotriva turcilor, imprimată de Gutenberg.

INDUSTRIE POLIGRAFICĂ (poligr.) Ansamblu de întreprinderi şi instituţii specializate care cooperează la realizarea produselor tipărite. → şi ARTE GRAFICE.

INEDIT (edit.) Text care nu a mai fost editat sau publicat. Noţiunea de **i.** implică şi gradul de răspîndire a lucrării, în ce măsură aceasta este cunoscută de specialişti. Uneori lucrări importante, publicate în reviste minore sau de altă specialitate rămîn necunoscute cercetătorilor ani de zile. Prin redescoperirea lor, ele redevin materiale **i.**

IN EXTENSO (lat.; edit.; red.) Text reprodus în întregime, fără omisiuni.

INF. (abrev.) → INFRA.

INFERN (bibl.) Fond special al unei biblioteci rezervat publicaţiilor licenţioase. → şi EROTICA.

IN FOLIO (lat.; bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

INFORMARE DOCUMENTARĂ (docum) Activitate de colectare, prelucrare, înmagazinare, regăsire şi difuzare a informa-

ţiilor. La baza i. se află transferul de cunoştinţe de la autor la beneficiar prin intermediul unui sistem de informare care, prelucrînd informaţiile cuprinse în documentele primare, elaborează documentele secundare. || **i. curentă, i.** care semnalează continuu, periodic, cele mai recente informaţii privind o temă sau un domeniu; **i. retrospective, i.** care semnalează informaţiile apărute într-o perioadă determinată în legătură cu un anumit subiect, specific sau generic.

INFORMATICĂ Ştiinţă a prelucrării şi distribuirii automate a informaţiilor. || **i. documentară,** disciplină ştiinţifică care se ocupă cu studiul proceselor, metodelor şi legilor privind elaborarea, prelucrarea, înmagazinarea, regăsirea şi transmiterea informaţiilor conţinute în documente. Scopul **i.d.** este de a prelucra informaţiile prin intermediul mijloacelor automate de calcul, folosind procedee electronice.

INFORMAŢIE (docum.) Cunoştinţă transmisă oral, în scris sau în oricare alt mod. || **i. de bază, i.** care se înmagazinează obligatoriu pe purtătorul de informaţie. **I.b.** sînt: adresa documentului, reprezentînd numărul său de acces în colecţie sau la prelucrare, şi lista termenilor care caracterizează documentul; **i. suplimentară, i.** care se înmagazinează, de la caz la caz, în funcţie de tipul sistemului. **I.s.** sînt: indicatorii de legătură, indicatorii de rol, condensatul (prescurtarea) şi copia documentului primar.

INFRA (lat.; red.) Referinţă semnalînd o idee, o afirmaţie, un citat etc. care se află în locuri ulterioare celui în care apare. Dacă trimiterea se referă la aceeaşi pagină sau la acelaşi paragraf, formula *infra* este completată cu locul citării (numărul paginii, notei, capitolului etc.). □ Abrev. INF.

INFRAMARGINALĂ (edit.; red.) → NOTĂ DE SUBSOL.

INIMIOARĂ (edit.) Culegere de poezii. Ex.: *Inimioara, adecă floarea poeziei naţionale din cei mai buni scriitori români în uzul tinerimii române.* Ed. nouă îndreptată. Sibiu, 1907.

INIŢIALĂ (pal.; poligr.) **1.** Prima literă a unui cuvînt sau a unui text. **2.** Literă de corp mai mare, uneori ornamentată, cu care începe un text sau o parte a unui text; ✧ letrină (1). || **i. indicatoare,** literă plasată în fruntea fiecărei coloane sau a fiecărui capitol, ori în crestăturile de la marginea publicaţiilor care cuprind materiale în ordine alfabetică,

Iniţială istoriată din *Liturghierul* lui Brîncoveanu

ca de ex. la dicţionare; **i. istoriată, i.** decorată cu scene şi personaje inspirate din conţinutul cărţii; **i. încadrată, i.** în chenar; **i. îngropată, i.** aliniată cu mai multe rînduri ale textului; **i. ornată,** literă cu care începe o carte, un capitol sau un anumit cuvînt cu o semnificaţie deosebită, de dimensiuni mai mari decît celelalte caractere ale textului, caligrafiată sau imprimată în culori, împletită cu elemente geometrice, cu motive florale sau animaliere, încadrată în chenar etc. ● **I.** capitolelor erau împodobite încă din antichitate cu ornamente geometrice sau florale. În mss. merovingiene, **i.** erau scoase în relief cu motive în formă de păsări sau peşti, colorate în roşu, galben sau verde. Letrinele din codicele insulare (irlandeze şi anglo-saxone) erau alcătuite din benzi împletite care adeseori porneau dintr-un cap de om, de cîine, de pisică sau de animal

Inițială ornată din *Liturghierul* lui Brîncoveanu

fantastic. În sec. 11—12, ornamentația i. era predominant florală. În secolele următoare, decorația vegetală, completată cu figuri de oameni și viețuitoare, a evoluat spre autentice scene picturale legate de subiectul cărții. I. Renașterii, viu colorate, apar în general în chenare dreptunghiulare. ■ Mss. românești, îndeosebi cele moldovenești din sec. 15—16, sînt ornamentate cu i. de o frumusețe remarcabilă, care au servit mai tîrziu drept modele celor din cărțile tipărite. Tipăriturile lui Macarie, de pildă, cuprind i. al căror desen pur românesc a fost inspirat de vechile mss.

INK JET (engl.; poligr.) → IMPRIMARE (1).

IN KOMMISSION (germ.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.

INLUMINURĂ (pal.) → ANLUMINURĂ.

IN MEMORIAM (lat.; edit.) Omaglu. Ex.: *În memoriam Vasile Pârvan.* București, 1934.

IN OCTAVO (lat.; bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

IN OFFICINA (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.

IN PLANO (lat.; bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.

INSCRIPTIO (lat.; dipl.) → ADRESĂ (3).

INSCRIPȚIE 1. (epigr.) Text de obicei gravat pe piatră, lemn sau metal, care conține informații asupra unei perioade îndepărtate din istoria omenirii, mai ales antichitatea și evul mediu. || **i. votivă, i.** care conține o făgăduință solemnă, adresată în principiu unei divinități. De pildă, celebra **i.v.** din sec. 4 de la Biertan cuprinzînd una dintre primele mărturii ale pătrunderii creștinismului în țara noastră. **2.** (dipl.) → ADRESĂ (3).

INSERARE 1. (red.) Includere a unui adaus într-un text, într-un șir de numere, într-un tabel etc. **2.** (presă) Intercalare a unui anunț sau a unei informații într-un periodic.

INSERȚIE (dipl.) Rezumat al unui document anterior, transcris în cuprinsul altuia.

INSETTER (engl.; poligr.) Aparat automat de alimentare cu suplimente ilustrate pentru ziare și reviste.

INSTITUȚIILE (edit.) Manual elementar de drept, parte din *Corpus iuris civilis*, redactat sub Justinian (527—565).

INSTRUCȚIUNI (dipl.) Text care cuprinde îndrumări și dispoziții într-o anumită problemă; ◇ d u c e r e d e m î n ă (2), î n d r e p t a r e (4), î n v ă ț ă t u r ă (2), p o v ă ț u i r e. Ex.: *Instrucțiuni adecă: Îndreptare cea ce trebuie să facă cu furătorii de sare.* Guvernul Ardealului, 1786.

INSTRUMENT 1. (arhiv.; bibl.) **I. de evidență,** document (registru, repertoriu, index, fișier etc.) în care sînt trecute, într-o ordine prestabilită, fondurile și colecțiile unei biblioteci sau arhive. **2.** (pl.; pal.) **I. de scris și auxiliare,** totalitatea ustensilelor *(condei, pană, pensulă, călimară, harag, perghel* etc.) folosite la pregătirea suportului pentru scris și al așternerii textului pe acesta.

INSTRUMENTUM (lat.; dipl.) Nume generic dat în evul mediu unui act privat sau notarial.

INSULARĂ (pal.) → SCRIERE INSULARĂ.

INTABULATURĂ (edit.) Culegere de piese muzicale. Ex.: *Intabulatura* muzicianului transilvănean Valentin Bacfarc, tipărită la Lyon, în 1552 sau 1553.

INTALIE 1. (graf.) Termen generic pentru procedeele de gravare în adîncime. **2.** (gl.;

Instrumente de scris folosite de scribi în antichitate

sig.) Piatră dură gravată în adîncime, folosită mai ales ca sigiliu.

INTARSIE (leg.) Tehnică de ornamentare specifică artei lemnului, care constă din încrustarea la nivelul suprafeței, a unor plăcuțe, fire etc., fie a unui material asemănător, dar de structură și culori diferite, fie din alt material (fildeș, metal, sidef, pietre semiprețioase etc.).

INTERCALARE 1. (edit.; pal.) → INTERCALAT, INTERPOLARE. **2.** (bibl.) **I. de fișe,** introducere de alte fișe între cele existente pentru a completa sau corecta un catalog de bibliotecă.

INTERCALAT (edit.; pal.) **Text I.,** text de obicei tradus, scris sau tipărit alternativ cu textul original.

INTERFOLIAJ (INTERFOLIERE) **1.** (consv.) Operație de introducere a unor coli de hîrtie de filtru între filele unei cărți pentru uscarea sau dezinfecția acestora. În cel de al doilea caz, coala de filtru este impregnată cu o substanță dezinfectantă. **2.** (poligr.) Intercalare de file albe între paginile unei tipărituri, în scopul prevenirii copierii cernelii etc.

INTERIM (presă) Notă finală însoțind un articol care nu a fost redactat de titularul rubricii respective.

INTERLINEAR (INTERLINIAR) (edit.; pal.) Text, de obicei tradus, scris sau tipărit în spațiul dintre rîndurile textului original.

INTERLINIE 1. (pal.; poligr.) Distanța dintre două rînduri consecutive de litere; ◇ h a t. **2.** (poligr.) Albitură între două rînduri de litere, alcătuită dintr-o *linie* (2) de înălțime mai mică decît a literelor pentru a nu apărea la imprimare; ◇ d u r ș u s.

INTERLINIERE (poligr.) Valoare a *interliniei* care se exprimă printr-o cifră. De pildă, 10/10 = corp 10/interliniere 10.

INTERNEGATIV (poligr.) → CONTRATIP (1).

INTERPOLARE (INTERPOLAȚIE) (edit.; pal.) **1.** Intercalare ulterioară a unui cuvînt sau pasaj care de obicei nu aparține textului original. **2.** Cuvînt sau fragment adăugat ulterior pentru a explica, completa sau corecta textul inițial; ◇ g l o s ă (2).

INTERPOLAT (edit.; pal.) → INTERCALAT, INTERPOLARE.

INTERPOZITIV (poligr.) Copie pozitivă intermediară executată de pe negativul de imagine al filmului, utilizată în procesul de *contratipare*.

INTERPUNCTUAȚIE (pal.) Așezarea slovo-cifrelor unui număr complex între puncte despărțitoare. Uneori slovo-cifra inițială este și ea precedată de un punct, tot așa cum acest punct este prezent și după ultima slovo-cifră a numărului respectiv. **I.** este specifică sec. 16—17.

INTERPUNGERE (lat.; edit.) Operație din cadrul *emendației* care constă în stabilirea punctuației unei ediții critice conform unui criteriu dat sau normelor în vigoare.

INTERTITLU (edit.) Titlu al unui paragraf sau grup de paragrafe avînd rolul de a preciza conținutul. **I.** se culege de obicei cu litere de subliniere (aldine, cursive etc.) și se intercalează în text, înaintea primului rînd al paragrafului respectiv, sau în marginea începutului de paragraf.

INTERVENTIO (lat.; dipl.) → INTERVENȚIE.

INTERVENȚIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, inclus în *context*, inserînd numele celor care solicită actul și confirmarea că acesta a fost redactat ca urmare a rugăminții lor; ◇ i n t e r v e n t i o, p e t i t i o, p e t i ț i e (2).

INTERVIU (presă) Text al unei convorbiri cu caracter informativ între un reporter

şi o persoană sau o personalitate. ||**I. -anchetă**, I. cu diverse persoane pe o temă dată.
INTITULARE (ÎNTITULARE) (red.) Punere de titlu la o lucrare.
INTITULATIO (lat.; dipl.) → INTITULAŢIE.
INTITULAŢIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, inclus în *protocolul iniţial*, însumînd titlurile şi calităţile persoanei de la care emană actul; ◇ intitulatio, titulatură (2).
INTRODUCERE (edit.; red.) **1.** Parte sau capitol la începutul unei lucrări care cuprinde datele de orientare asupra acesteia. În I. sînt prezentate intenţiile autorului, scopul urmărit, importanţa şi actualitatea subiectului tratat, mijloacele şi metodele întrebuinţate, structura lucrării etc. **I.** începe pe prima pagină fără soţ, după coperta interioară. Atunci cînd lucrarea are şi *prefaţă*, **I.** se paginează după aceasta. **2.** Lucrare în care se expun noţiunile generale, elementare sau pregătitoare ale unui domeniu de cunoştinţe. Ex.: Aurel Avramescu şi Vîrgil Cândea. *Introducere în documentarea ştiinţifică*. Bucureşti, 1960.
IN TYPOGRAPHIA (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.
INV. (abrev.) → INVENIT.
INVENIT (lat.; graf.) Termen care însoţeşte, pe o gravură, numele artistului care a creat compoziţia originală; ◇ composuit. ☐ Abrev. INV.
INVENTAR (arhiv.; bibl.) Instrument de evidenţă a patrimoniului unei biblioteci sau în care fiecare unitate este înregistrată din punct de vedere cantitativ şi al conţinutului.
IN VERLEGUNG (germ.; bibl.) Formulă care însoţeşte numele editorului pe foala de titlu a vechilor tipărituri; ◇ Im Verlag bei, Verlag von, verlegt bei.
IN VERTRIEB DURCH (germ.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.
INVOCATIO (lat.; dipl.) **1. I. symbolica**, → INVOCAŢIE SIMBOLICĂ. **2. I. verbalis**, → INVOCAŢIE VERBALĂ.
INVOCAŢIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, specific *protocolului iniţial*, prin care se invocă protecţia divină pentru conţinutul unui act. ||**I. monogramatică**, → I. SIMBOLICĂ; **I. simbolică (monogramatică)**, I. reprezentată prin semnul crucii; ◇ chrismon, cruce-ajută, invocatio symbolica; **I. verbală**, I. exprimată de cerere a sprijinului divinităţii: *Dei gratia*, *Din mila lui Dumnezeu* etc.; ◇ invocatio verbalis.
IN 2 (4, 8, 12, 16, 18, 24, 32) (lat.; bibl.; edit.) → FORMAT DE CARTE.
IRADEA (dipl.) Document emis de cancelaria Porţii Otomane conţinînd o poruncă.
IRMOLOGHION (edit.) Culegere de irmoase, cîntări bisericeşti reprezentînd premodelul strofelor următoare care alcătuiesc troparele; ◇ catavasier (2); Ex.: *Irmologhion sau Catavasieriu muzicesc*, tradus din greceşte în româneşte de Macarie Ieromonahul şi imprimat, împreună cu *Theoriticon* şi *Anastasimatariu*, la Viena, în 1823.
ISAGOGIE (ISAGOGICĂ) (edit.) Introducere într-o ştiinţă. Iniţial sensul termenului era restrîns la studiul cărţilor sfinte. Ex.: Ilarion Puşcariu. *Isagogică, adecă introducere în cunoscinţa cărţilor sântei scripturi*. Sibiu, 1878.
ISBD (bibl.) Siglă pentru *International Standard Bibliographic Description*. Conţine un set de reguli standardizate pe plan internaţional, care stabilesc elementele ce intră în descrierea bibliografică a unei publicaţii, specificînd succesiunea lor şi simbolurile respective.
ISBD(S) (bibl.) Abreviere pentru *International Standard Bibliographic Description (for Serials)*. Expune regulile descrierii bibliografice standardizate pentru publicaţii seriale.
ISBN (bibl.) Prescurtare pentru *International Standard Book Number* care de regulă figurează pe pagina de drepturi a publicaţiei. Constă într-o serie de grupuri de numere de la unu la nouă, inclusiv litera X, care înlocuieşte cifra zece, despărţite prin liniuţe. Primul grup se referă la ţara de ediţie (dar nu de tipărire), al doilea constituie codul editurii, al treilea identifică fiecare carte după materie, în funcţie de normele de clasificare stabilite de UNESCO, iar ultimul reprezintă numărul de control Ex.: Yves Devaux. *La reliure en France*. Paris, 1981.
ISBN 2-85704-111-X.
ISCĂLITURĂ (dipl.) → SEMNĂTURĂ.
ISDS (bibl.) Siglă pentru *International Serial Data System*. Enumeră principiile de înregistrare a publicaţiilor seriale.

ISOGLOSĂ (edit.) Linie care marchează pe o hartă lingvistică aria de răspîndire a unui fenomen de limbă.

ISON (pal.) Semn diacritic al scrierii chirilice româneşti, compus din *spiritul lin* însoţit de *accentul ascuţit* ('′) care se plasează pe vocala iniţială a unui cuvînt cînd accentul cade pe prima silabă. **I.** se întîlneşte şi pe *invocaţia simbolică* (+), luînd înfăţişări variate: '+′, ′′+, +′′. Începînd din a doua jumătate a sec. 18, **I.** înlocuieşte invocaţia simbolică sub forma a două spirite line ('') sau a două accente ascuţite (′′). **I.** a evoluat ca semn grafic independent prin îmbinarea spiritului lin cu accentul ascuţit (ζ,ε,ξ, etc.).

ISPISOC (dipl.) Denumire veche pentru act public sau particular, în Moldova. Paleograful Gheorghe Ghibănescu a editat o colecţie de *Ispisoace şi zapise*, în şase vol., publicată la Iaşi, între 1906—1922.

ISSN (bibl.) Abreviere pentru *International Standard Serial Number*, număr standardizat care se atribuie fiecărui titlu de *serial* şi serveşte la identificarea lui.

ISTORIA POAMELOR (edit.) → PORICOLOGOS.

ISTORIAT (HISTORIAT) (graf.; pal.) Frontispiciu, literă iniţială, chenar sau alt element ornamental împodobit cu scene şi personaje inspirate din subiectul cărţii.

ISTORIE (edit.) **1.** Scriere care cuprinde fapte şi evenimente din existenţa unui sau mai multor popoare, consemnate cronologic ca un proces unitar. Ex.: Samuil Micu. *Istoria, lucrurile* şi *întîmplările românilor*, în 4 vol. mss., redactată între 1800—1806, prima lucrare de proporţii asupra tuturor românilor, care demonstrează originea, continuitatea şi unitatea poporului român. **2.** Lucrare care prezintă apariţia şi evoluţia faptelor dintr-un anumit domeniu. Ex.: Niculae Th. Ionniţiu. *Istoria editurii româneşti*. Bucureşti, 1943. **3.** Naraţiune; ◇ i s t o r i s i r e. Ex.: *Istoria lui Constantin Vodă Brîncoveanul*, povestire istorică în versuri aparţinînd unui autor anonim din sec. 18.

ISTORIOGRAFIE 1. Ştiinţă auxiliară a istoriei care studiază evoluţia concepţiilor şi scrierilor istorice. **2.** Totalitatea operelor istorice dintr-o anumită ţară sau dintr-o anumită epocă. **3.** Disciplină care studiază dezvoltarea cunoştinţelor dintr-un anumit domeniu, izvoarele sale istorice, diversitatea de interpretări, metodele de cercetare etc.

ISTORISIRE (edit.) → ISTORIE (3).

ITALIANĂ 1. (poligr.) Variantă de literă *egipţiană* cu desen îngust şi tălpici mai pline decît liniile de bază. **2.** (pal.) → SCRIERE ITALIANĂ.

ITALICĂ (poligr.) → ALDINĂ (2b), CURSIVĂ (1).

IUFT (leg.) Piele de viţel, capră sau porc, impregnată cu ulei de gudron, vopsită şi eventual ornamentată cu desene presate, folosită în legătorie.

IUSSU ET AUCTORITATE (lat.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

IUXTALINEARĂ (edit.; red.) → JUXTALINEARĂ.

IZVOD (dipl.) Denumire folosită în Moldova şi Ţara Românească pentru un act sau o copie a acestuia.

IZVOR (edit.; red.) Text care constituie sursa documentară a unei opere literare sau ştiinţifice şi la care se fac trimiterile din lucrarea respectivă.

ÎMBĂTRÎNIRE A HÎRTIEI (consv.) Proces de degradare a structurii hîrtiei sub acţiunea unor agenţi diverşi, interni şi externi. **Î.h.** se manifestă prin îngălbenire, friabilitate sporită, creştere a acidităţii etc. **Î.h.** poate fi provocată şi prin metode de laborator, pentru a se studia modul de comportare a hîrtiei în timp. **Î.h.** pe cale artificială se obţine prin tratament termic sau prin expunere la radiaţii solare sau la lumină ultravioletă.

ÎMBINARE (pal.) Prescurtare prin litere reunite sau împletite *(ligaturi, monograme, monocondili)*; ✧ s c r i e r e   î m b i n a t ă.

ÎMPĂRŢIRE 1. (poligr.) Operaţie de repartizare a materialului tipografic în case şi casete după folosirea acestuia la imprimare. **2.** (poligr.) Operaţie de distribuire a matriţelor de la maşina de cules pentru a fi refolosite la culegerea următoare. **3.** (edit.) **Î. de grîu,** → CUVÎNTARE.

ÎMPLINIRE (poligr.) Substituirea materialelor nedefinitivate (titlu, ilustraţie etc.) prin blocuri de plumb de aceleaşi dimensiuni, la culegerea unei pagini.

ÎMPREJURATĂ SCRIERE (dipl.) → CIRCULARĂ.

ÎMPRUMUT (bibl.) Modalitate de difuzare a unor anumite categorii de publicaţii pentru o perioadă de timp limitată către beneficiari, în condiţii reglementate pe plan naţional sau internaţional. Documentele unice, cărţile rare, periodicele etc. sînt excluse de la î. || **î. cu evidenţă dublă, î.** pentru care se completează două fişe: una a împrumutătorului, alta a cărţii împrumutate; **î. extern, î.** în altă localitate sau ţară; **î. interbibliotecar, î.** efectuat între biblioteci; **î. intern, î.** în serviciile aceleiaşi biblioteci sau în aceeaşi localitate; **î. internaţional, î.** de la o ţară la alta; **î. restrîns, î.** limitat la anumite categorii de cărţi sau de cititori. ■ Primele reguli de împrumutat cărţi au fost stabilite în ţara noastră de Antim Ivireanul (1660—1716) pentru biblioteca Mănăstirii Tuturor Sfinţilor.

ÎN AFARA COMERŢULUI (edit.) → EDIŢIE (EXEMPLAR) ÎN AFARA COMERŢULUI.

ÎN AFARA TEXTULUI (edit.; red.) Ilustraţie plasată pe pagină întreagă, însoţită eventual de legendă; ✧ h o r s   t e x t e (abrev. *h. t.*).

ÎN ALINIERE (poligr.) Compoziţie tipografică în care numai primul rînd al fiecărui paragraf este aliniat pe marginea din stînga a formei.

ÎN AMINTIREA (edit.) → OMAGIU.

ÎNĂLŢIME (poligr.) **1. Î. a literei,** distanţa dintre cele două planuri orizontale ale literei de metal (suprafaţa florii şi baza literei), normată la $62^{2}/_{3}$ puncte tipografice. **2. Î. a textului,** dimensiunea pe verticală a unui text dintr-o compoziţie tipografică.

ÎNCADRARE (poligr.) Punere a unui text sau clişeu *în chenar.*

ÎNCĂRCAREA FORMELOR (poligr.) Operaţie de alimentare a formelor cu aliaj tipografic în vederea obţinerii materialului brut pentru turnarea matriţelor.

ÎNCHEIERE (edit.; red.) Parte finală a unei lucrări care conţine concluziile autoru-

lui, însoţite de unele consideraţii asupra importanţei, actualităţii şi caracterului aplicativ al rezultatelor obţinute.

ÎN CHENAR (poligr.) Menţiune pe un text prin care se indică imprimarea acestuia într-un cadru.

ÎNCHIDEREA FORMEI (poligr.) Operaţie de aranjare şi fixare a formelor pe fundamentul maşinii plane de tipar înalt. Formele, dispuse în ordinea în care vor fi imprimate, sînt plasate în interiorul unei rame metalice, variabilă ca dimensiuni, fixată pe fundamentul presei.

ÎNCHINARE (edit.) **1.** Omagiu. Ex. *Închinare lui Nicolae Iorga, cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani.* Cluj, 1931. **2.** (bibl.) → DEDICAŢIE.

ÎNCLEIERE 1. (leg.) Operaţie mecanică sau manuală de ungere cu clei a cotorului blocului de carte pentru a fi fixat în copertă. **2.** (poligr.) Operaţie tehnologică, efectuată în cursul fabricării hîrtiei, de tratare a acesteia cu substanţe care o impermeabilizează, îi sporesc rezistenţa mecanică, ajută la fixarea coloranţilor etc. ● Odinioară, hîrtia de tipar se fabrica neîncleiată pentru a primi mai bine cerneala. **Î.** se executa ulterior de către legător, înainte de legare, pentru a-i mări rezistenţa.

ÎN COLABORARE CU (bibl.; edit.) → AUTOR PRINCIPAL, COLABORATOR.

ÎNCRUSTARE (artă) → INCRUSTARE.

ÎNCUIETOARE DE CARTE (leg.) Fîşie de piele sau alt material, trecută de la o copertă la alta, în partea opusă cotorului, la cărţile vechi, prevăzută cu un dispozitiv care împiedică deschiderea volumului.

Încuietoare de carte

ÎNDREPTAR (edit.) Lucrare ce conţine îndrumări, norme şi reguli pentru un anumit domeniu. Ex.: *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie.* Ed. Academiei. Bucureşti, 1983; Carol F. Pfan. *Tînărul editor. Îndreptar pentru începători şi pentru cei ce voiesc a se ocupa cu editura.* Traducere de Radu P. Barcianu. Sibiu, 1911.

ÎNDREPTARE (edit.) **1.** → CORECTURĂ (1). **2.** (pl.) Lucrare ce conţine completări, corectări, observaţii etc. la o operă. Ex.: Dumitru Şandru *Îndreptări la "Bibliografia românească veche".* În: "Revista Istorică Română". Vol. 17. Fasc. 1—2, p. 138—155. **3.** Îndreptarea legii, pravilă. Ex.: *Îndreptarea legii cu Dumnezeu, care are toată judecata arhierească şi împărătească, de toate vinil(i) preoţeşt(i) şi mireneşti.* Tîrgovişte, 1652. **4.** (dipl.) → INSTRUCŢIUNI.

ÎNDRUMĂTOR (ÎNDRUMAR) (edit.) Lucrare care orientează într-un anumit domeniu; ◇ f o r m u l a r (2). Ex.: Al. C. Andrian. *Îndrumător pentru utilizarea clasificării zecimale universale (C.Z.U.).* Bucureşti, 1969.

ÎNECAT (poligr.) Text, probă de tipar, caractere tipografice etc. cu exces de cerneală.

ÎN EDITURA AUTORULUI (edit.) → AUTOR-EDITOR.

ÎN FOILETON (presă) Text plasat în cîmpul inferior al paginii unui periodic.

ÎNGĂLBENIRE A HÎRTIEI (consv.) Colorare a hîrtiei în galben intens sub acţiunea oxidantă a factorilor de degradare fizico-

chimici; ⟡ y e l l o w i n g. De pildă, o gravură în paspartu, dublată pe un carton brun, se poate îngălbeni prin contribuţia mucavalei acide care conţine fibre lignificate în masa ei. **Î. h.** se combate cu metode de *albire*. → şi BRUNARE A HÎRTIEI.

ÎNGERESCUL CHIP (edit.) Carte monahală care cuprinde rînduiala tunderii.

ÎNGROPARE (poligr.) Dispunere a unui text în jurul unui titlu, unei ilustraţii etc.

ÎNGROPAT (poligr.) Text plasat în jurul unui titlu, unei ilustraţii etc.

ÎNGUSTĂ (poligr.) → LITERĂ ŞMALĂ.

ÎNLOCUITOR DE PIELE (leg.) → PIELE ARTIFICIALĂ.

ÎNMAGAZINARE A INFORMAŢIILOR (docum.) Acţiune de înregistrare sistematică şi de conservare a informaţiilor pe un purtător de informaţii (fişă, microfilm, fişă perforată, bandă magnetică etc.) în cadrul unui *sistem de informare*. Scopul **î.i.** este alcătuirea *memoriei informaţionale active* a sistemului. Rezultatul **î.i.** este un index sau catalog alcătuit din fişe, fişe perforate, fişe-termen, benzi magnetice etc.

ÎN MEMORIA (edit.) Omagiu. Ex.: *În memoria profesorului Ioan Cantacuzino (1863—1936)*. Bucureşti, 1936.

ÎN PIRAMIDĂ RĂSTURNATĂ (poligr.) Compoziţie tipografică la care rîndurile descresc în lăţime pe verticală, de sus în jos, cum este de pildă aceea pentru *colofon*.

ÎNREGISTRARE (arhiv.; bibl.; docum.) **1.** Operaţie de înscriere în registre speciale a tuturor publicaţiilor şi documentelor intrate într-o bibliotecă, arhivă etc. **Î.** se efectuează cronologic, în ordinea primirii publicaţiilor. **2.** Fixare mecanică pe un suport (disc, bandă magnetică, peliculă etc.) a valorilor succesive ale unor semnale audiovizuale purtătoare de informaţii, în vederea păstrării şi reproducerii lor ulterioare; ⟡ i m p r i m a r e (2). **3.** Document audiovizual realizat prin acest procedeu. || **î. fonică**, → FONODOCUMENT; **î. video**, → Î. VIDEOMAGNETICĂ; **î. videomagnetică (video)**, tip de document audiovizual care reproduce imagini fixe şi mobile însoţite de sunetul respectiv; ⟡ v i d e o b a n d ă. **4.** Fixare pe un purtător de informaţie a unei *adrese* (2) sau a unei *caracteristici de regăsire*.

ÎN SCARĂ (poligr.) Punere în pagină la care diversele materiale componente (titluri, ilustraţii etc.) se succed la nivele diferite.

ÎNSCRIERE DE CITITORI (bibl.) Operaţie de trecere a cititorilor unei biblioteci în registre de evidenţă.

ÎNSCRIS (dipl.) Denumire generică pentru orice informaţie fixată în scris ca mijloc de comunicare socială.

ÎNSEMNARE 1. (red.) Notă, glosă, adnotare. **2.** (pl.; edit.) Note cu caracter personal, impresii de călătorie etc.; ⟡ j u r n a l (3). Ex.: Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice*. Vol. 1—3, Bucureşti, 1937—1943; Octavian Goga. *Însemnările unui călător*. Arad, 1911.

ÎNŞTIINŢARE (dipl.) Text scurt care conţine un anunţ, ştire, o dispoziţie, o

ÎNВЪЦЪТꙊРІЛЕ

БꙊНꙊЛꙊІ ШІ КРЕДІНЧІОСꙊЛꙊІ

DOMN...

ал църії Ромѫнещі,

НЕАГОЕ БАСАРАБ ВВ.

кътре

Фіюл съѹ Теодосіе ВВ.

Прецул есте 6 леі 10 парале.

БꙊКꙊРЕЩІ.

Ін Тіпографіа Колеџіулуї Сф. Сава,

1843.

Învăţăturile lui Neagoe Basarab, Bucureşti, 1843. Pagina de titlu

informaţie etc. adusă la cunoştinţa publicului; ◊ vestire. Ex.: Gh. Lazăr. *Înştiinţare despre şcoala de la Sfîntul Sava.* Bucureşti, 1818; *Înştiinţarea Soţietăţii filosofeşti din Ardeal* (Sibiu, 1795), cuprinzînd prospectul unei colecţii româneşti sub titlul general de *Vestiri Filosofeşti şi Moraliceşti*, care avea să apară în fascicule, de două ori pe săptămînă.

ÎNTINDEREA RÎNDURILOR (poligr.) → RĂRIRE (2).

ÎNTITULARE (red.) → INTITULARE.

ÎNTOCMIRE (poligr.) → FĂLŢUIRE.

ÎNTREBARE CREŞTINEASCĂ (edit.) → CATEHISM.

ÎNŢELEGERE (dipl.) Denumire sub care este cunoscută o categorie de *acorduri* sau *tratate*.

ÎNVĂŢĂTURĂ 1. (edit.) Lucrare ce conţine îndrumări, precepte, principii teoretice şi practice într-un anumit domeniu. Ex.: *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, scriere parentică din sec. 16, tipărită la Bucureşti, în 1843. **2.** (dipl.) → INSTRUCŢIUNI.

ÎNVELITOARE DE CARTE (poligr.) Orice îmbrăcăminte protectoare a cărţii care nu face parte din legătura ei propriu-zisă. → şi SUPRACOPERTĂ.

ÎNVIORARE A TEXTULUI (consv.) Tratament chimic de regenerare a pigmenţilor de scriere care s-au decolorat ca urmare a acţiunii unor factori interni şi externi.

ÎNVOIALĂ (dipl.) Denumire veche pentru acord, înţelegere.

JALBĂ (dipl.) Act prin care una sau mai multe persoane cer autorităţilor rezolvarea unei nedreptăţi; ◇ p l î n g e r e.
JGHEAB 1. (leg.) Adîncitură a blocului de carte, de forma unui şănţuleţ, paralel cu cotorul; ◇ m u c h i a c ă r ţ i i, u l u c. **2.** (poligr.) Rezervor de alimentare cu cerneală a maşinii de tipar. **3.** (poligr.) → CANALUL LITEREI.
JITIE (edit.) Scriere hagiografică care conţine biografia şi faptele unui martir, ascet, părinte sau ierarh al bisericii creştine. **J.** sînt cunoscute îndeosebi sub numele de *Viaţa sfinţilor*. Ex.: *Viaţa Sfîntului Ioan cel Nou*, scrisă de Grigorie Ţamblac în 1402.
JOSUL PAGINII (poligr.) Cîmpul inferior al unei pagini.
JUMĂTATE PIELE (leg.) → SEMILEGĂTURĂ.
JURNAL 1. (presă) → ZIAR. **2.** (presă) Revistă cu conţinut ştiinţific, cultural etc. Ex.: "Jurnal pentru toţi". Iaşi, 1 ian. 1868 — 7 iun. 1869. → şi MAGAZIN (1). **3.** (edit.) Scriere, iniţial nedestinată publicării, în care un autor notează, sub formă de însemnări zilnice, evenimente din viaţa sa particulară şi socială, impresii de călătorie, observaţii ştiinţifice etc. Ex.: Tudor Vianu. *Jurnal*. Bucureşti, 1961. **4.** (dipl.) Termen utilizat în Moldova pînă în a doua jumătate a sec. 19 pentru a denumi registrul de procese-verbale al instanţelor de judecată. **5.** (dipl.) Condică în care se înregistrau cronologic tranzacţiile comerciale ale unei întreprinderi.
JURNALIST (presă) → ZIARIST.
JURNALISTICĂ (JURNALISM) (presă) **1.** Ştiinţă a modalităţilor de selectare, prelucrare şi transmitere a informaţiilor din presă. **2.** Ansamblu de evenimente actuale imprimate, radiodifuzate sau televizate, prezentate în mod periodic. **3.** Profesia de *ziarist*. ◇ g a z e t ă r i e, z i a r i s t i c ă. → şi PRESĂ (1, 2).
JUSTIFICAREA TIRAJULUI (bibl.; edit.) Cifră sau literă care identifică fiecare exemplar al unei *ediţii inseriate*. Ex.: "Această carte s-a tipărit în două formate şi anume: o sută cincizeci de exemplare, format mare, sub copertă specială, trase pe hîrtie velină vărgată fabricată pentru Editura Cultura Naţională, din care douăzeci şi şase de exemplare nepuse în comerţ şi semnate de autor, numerotate de la A la Z, şi o sută douăzeci şi patru exemplare subscrise, numerotate de la 1, la 124". (Octavian Goga. *Precursorii*. Bucureşti, 1930.)
JUVENILIA (lat.; edit.) Scriere din tinereţea unui autor, deci cu imperfecţiuni tolerate. Ex.: Sextil Puşcariu. *Juvenilia. Proză şi versuri*. Braşov, 1898.
JUXTALINEARĂ (IUXTALINEARĂ) (edit.; red.) Traducere, în principiu din autori clasici, însoţită de reproducerea paralelă a textului original, pentru uz didactic.

KAKEMONO (artă; graf.) Rulou japonez pictat pe verticală în culori de apă sau în tuş de China.

Kakemono înfăţişînd pe Ţai Lun (Dzing — Djund), inventatorul hîrtiei, în 105 e.n.

KALOFONIC (edit.) → CALOFONIC.
KALOFONICON (edit.) → CALOFONIC.
KECRAGARION (CHECRAGARION) (edit.) Carte religioasă care conţine laude şi rugăciuni de mulţumire către Dumnezeu; ✧ strigalnicariu. Ex.: Augustin, episcopul Ipponului. *Kecragarion* (Neamţ, 1814), tradus din greceşte de Gherontie şi Grigorie.
KENDEMA (KENTIMA) (pal.) → CHENDIMA.
KITSCH (germ.; artă) Termen care desemnează orice creaţie artistică comercială, de prost gust.
KYLINDROS (gr.; pal.) → SUL (1).

LACHMANN (edit.) Metodă a criticii textuale inițiată de filologul german Karl Lachmann (1793—1851). Cuprinde trei etape: *recensere*, *emendare* și *originem detegere*.

LACUNĂ (edit.; pal.) Spațiu gol sau întrerupere într-un text. Frecvența l. în mss. vechi se explică prin mai multe cauze: neglijența și ignoranța copistului care omitea cuvinte pe care nu le înțelegea sau nu-i încăpeau într-un anumit spațiu, deteriorarea suportului etc. În situația transmiterii ms. original sau a unei copii unice, l. se completează prin *conjectură*.

LAFSAICON (edit.) Scriere hagiografică ce conține viețile pustnicilor. Ex.: *Lafsaicon*, „întru care să cuprind vieți pustnicești de bărbați și de muiari". București, 1760. → și LIMONARION.

LAMINARE (consv.) Procedeu de restaurare constînd în placarea ambelor părți ale unei file cu folii sintetice. Operația se execută de obicei cu o presă la cald.

LAPIDARIU (epigr.) Colecție organizată de pietre mari, gravate cu inscripții și imagini, sau sculptate (pietre tombale, basoreliefuri etc.).

LAPSUS CALAMI (lat.; pal.) Denumire generică pentru orice tip de greșeală de scriere.

LAROUSSE (edit.) Denumire sub care este cunoscută colecția de lucrări lexicografice inițiată de francezul Pierre Larousse (1817—1875). Prima sa editare a fost *Grand Dictionnaire universel du XIX*[e] *siècle*, publicat la Paris, între 1866—1876, în 17 vol.

LATĂ (poligr.) → LITERĂ LATĂ.

LAVIU (graf.) **1.** Tehnică de a colora un desen în creion într-o tonalitate monocromă cu ajutorul tentelor de tuș, baiț, sepia sau orice altă culoare diluată cu apă, astfel încît să poată fi redat volumul obiectelor desenate, prin lumini și umbre. ● În sec. 18, pictorul francez Jean-Baptiste Le Prince (1734—1781) a descoperit procedeul de gravură numit *manière de lavis*. În sec. 19, s-a practicat l. pe piatră litografică. **2.** Desen obținut prin acest procedeu.

LĂSĂTURĂ (poligr.) Eroare de compoziție tipografică care constă în omisiunea uneia sau a mai multor litere, a unui cuvînt, rînd sau fragment de text la cules; ✧ s ă r i t u r ă, s c ă p a r e.

LĂȚIMEA COLOANEI (poligr.) Dimensiune pe orizontală a coloanei unei compoziții tipografice exprimată în puncte sau în milimetri.

L.C. (abrev.) → LOCUL CITAT.

LEASTVIȚĂ (edit.) Culegere de scrieri morale atribuite lui Ioan Sinaitul Scărarul (sec. 6). Cartea este cunoscută și sub numele de *Scară* deoarece arată treptele spre desăvîrșire spirituală. ■ Gavriil Uric (sec. 15), caligraf și miniaturist de la Mănăstirea Neamț, a copiat o l. în 1446. Tot la Neamț în 1814 s-a tipărit *Scara Părintelui Ioan*.

LECTIO (lat.; edit.) **1. L. facilior,** în critica textuală, variantă care reprezintă o reducere a dificultăților, realizată de copist atunci cînd nu înțelege sensul textului pe care îl copiază. **2. L. dificilior,** variantă complexă a tradiției diplomatice care, în

absenţa altor criterii hotărîtoare, se preferă la alcătuirea ediţiei critice a unui text. → şi LECTURĂ (4), LECŢIUNE (1), VARIANTĂ.

LECTOR DE CARTE (edit.) → REDACTOR (1).

LECTRIUM (lat.; bibl.) Pupitru pe care se aşezau cărţile în bibliotecile medievale; ◇ pulpitum. → şi BIBLIOTECĂ.

LECTURĂ 1. (edit.; red.) Actul sau modalitatea de a citi un text; ◇ citire (1). || **l. de confruntare cu ms.,** → CORECTURĂ. **2.** (poligr.) Operaţia de citire a probelor de tipar. **3.** (bibl.; edit.; poligr.; red.) Text de citit. || **l. facultativă,** → BIBLIOGRAFIE FACULTATIVĂ; **l. obligatorie,** → BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE; **l. particulară,** l. recomandată elevilor în afara manualelor; **l. rapidă,** tehnică de l. care permite asimilarea şi prelucrarea informaţiilor utile cuprinse într-un anumit text în minimum de timp. **4.** (edit.) Forma unui cuvînt sau pasaj dintr-un text aflată în unul sau mai multe mss. sau ediţii. Faţă de *variantă*, l. nu implică obligatoriu şi noţiunea de deosebire. → şi LECTIO, LECŢIUNE (1).

LECŢIONAR (edit.) Carte liturgică cuprinzînd pilde extrase din epistolele apostolilor ordonate după succesiunea zilelor anilor. Fiecare pildă poate fi precedată de un pasaj din *Evanghelie* destinat să fie recitat în ziua respectivă. Unele l. conţin şi notaţie muzicală. Ex.: *Lecţionarul evanghelic de la Iaşi* (sec. 10), păstrat în B.C.U. — Iaşi (Ms. 160/IV-34).

LECŢIUNE (edit.) **1.** Fiecare dintre formele sub care se prezintă un text în diferitele lui mss. sau ediţii, datorită modului în care a fost citit şi interpretat de un copist sau de un autor. → şi LECTIO, LECTURĂ (4), VARIANTĂ. **2.** Modalitate de citire comparativă a unui text pentru stabilirea versiunii lui originale.

LEGAT (LEGARE) (leg.) **1.** Ansamblul operaţiilor de reunire prin coasere, lipire şi copertare a colilor tipărite care, de regulă, aparţin aceleiaşi lucrări, sub formă de volum, broşură, caiet, registru etc. **2.** Arta şi tehnica de a reuni filele uneia sau ale mai multor lucrări sub aceeaşi copertă; ◇ compactare, legătorie (1).

LEGĂTOR (leg.) Specialist în *legatul* cărţilor; ◇ compactor. → şi LEGĂTURĂ.

Atelier de legătorie, sec. 18

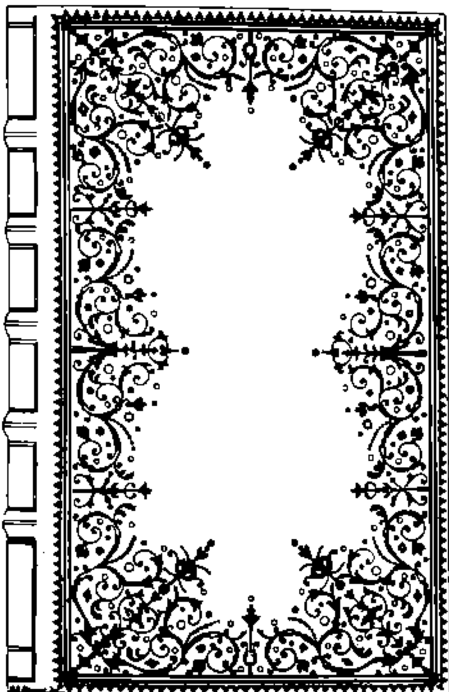
LEGĂTORIE 1. Arta și tehnica *legatului* de cărți. **2.** Atelier specializat în *legatul* și finisarea cărților tipărite. → și LEGĂTURĂ.

LEGĂTURĂ (leg.) Ansamblu de elemente destinate să protejeze blocul de carte, alcătuit din cusătură, cotor, scoarțe, precum și din învelișul acestora. || **l. à caissons** (fr.), **l.** compartimentată în forme geometrice, fiecare casetă reproducînd același motiv ornamental, de inspirație clasică; **l. à décor de semé** (fr.), **l.** pe a cărei suprafață figurează blazonul sau monograma repetată a posesorului cărții; **l. à entrelacs** (fr.). → ENTRELACS; **l. à la cathédrale** (fr.), gen de **l.** romantică, cu decor compus din elemente

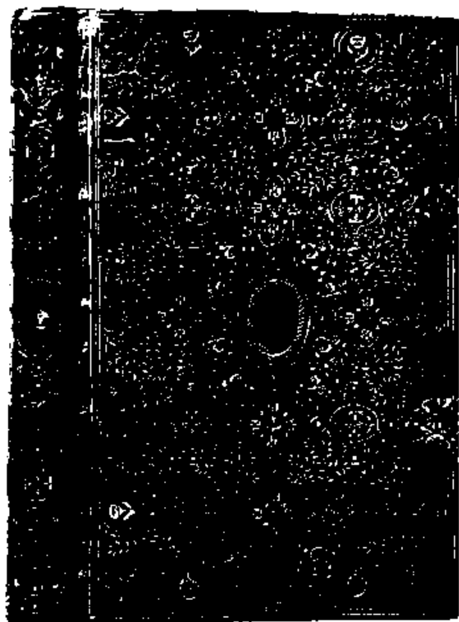
Legătură *à la cathédrale*, sec. 19

arhitectonice ale bisericilor medievale (ogive etc.); **l. à la dentelle** (fr.), **l.** ornamentată cu un chenar dantelat ale cărui colțuri înaintează spre centrul copertei. Țesătura de floricele, volute, inele etc. include uneori un element heraldic, o pasăre în zbor, un profil uman, o pereche de porumbei, inimi străpunse de săgeți etc. Cele mai frumoase **l.** dantelate au fost lucrate de Antoine-Michel Padeloup și de Jacques-Antoine Derome. Motivul preferat al lui Derome era *à l'oiseau*, o pasăre în zbor; **l. à la fanfare** (fr.), **l.** al

Legătură dantelată *à l'oiseau*, lucrată de Jacques-Antoine Derome, sec. 18

cărei tip de decorație prezintă compartimente de forme diverse, adesea curbate, ovale sau cvadrilobe, dispuse pe întreaga suprafață a copertei în jurul unui centru oval. Spațiile libere sînt completate cu motive vegetale de mare finețe. Atribuit fraților Nicolas și Clovis Eve, legători francezi din a doua jumătate a sec. 16, acest stil de **l.** și-a primit numele de la o carte din biblioteca lui Charles Nodier, *Les Fanfares et courvées abba-*

Legătură *à la fanfare* de Clovis Eve, sec. 16

desques des Roules-Bontemps, legată de Joseph Thouvenin, care a copiat tipul decorativ creat de frații Eve, în 1829 epocă a *pastișelor* după **l.** celebre ale trecutului; **l. à la grille** (fr.), l. al cărei decor este inspirat din arta porților forjate; **l. à la grotesque** (fr.), **l.** din sec. 17—18. Motivul ornamental se repetă, fără întrerupere, pe întreaga suprafață a cotorului cărții, cu excepția spațiului rezervat pentru titlu; **l. aldină,** → ALDINĂ (4); **l. à l'éventail** (fr.), **l.** cu decor alcătuit din evantaie plasate în colțurile chenarului sau dispuse în formă de rozetă la mijlocul copertei. De origine orientală, motivul evantaiului a fost întrebuințat mai ales în Italia, Franța și Germania. A pătruns și în Transilvania, în a doua jumătate a sec. 17, unde **l.** împodobite cu acest ornament au devenit cunoscute sub numele Anei de Bornemisza, soția principelui Mihai Apafi I, la comanda căreia se lucrau; **l. à l'oiseau** (fr.), tip de **l.** dantelată a sec. 18, în compoziția căreia este reprezentată o pasăre cu aripile deschise între două ramuri plasate simetric; **l. Badier** (fr.), → BADIER; **l. Bauzonnet** (fr.) → BAUZONNET; **l. Bonet** (fr.) → BONET; **l. Bozérian** (fr.) → BOZÉRIAN; **l. Bradel** (fr.), → BRADEL; **l. comercială,** tip de **l.** de editor destinată să stimuleze vînzarea unei cărți printr-o prezentare elegantă și atractivă; **l. cu camee, l.** ornamentată cu o compoziție în

Legătură cu camee, sec. 16

relief plasată într-un cartuș oval, în centrul copertei, amintind de cameele antichității. Primele **l. cu c.** au fost lucrate în sec. 16 pentru bibliofilul italian Demetrio Conevari, medicul papei Urban VII. Unii istorici ai cărții folosesc formula de **l. pseudo-Conevari,** atribuind acest gen de **l.** altor colecționari ai vremii (Farnese etc.); **l. de amator,** l. executată potrivit dorinței și prescripțiilor posesorului cărții; **l. de artă, l.** realizată după desenul sau macheta proiectată de un artist plastic de prestigiu; **l. de editor, l.** confecționată într-un atelier al tipografiei

care a imprimat cartea. Printre cele mai vechi **l. de e.** se numără cele executate în tipografia lui Aldus Manutius (1449—1515), la Veneția; **l. de epocă, l.** care datează dintr-o perioadă contemporană cu scrierea sau tipărirea cărții respective; **l. de lux, l.** de piele fină (marochin etc.), căptușită cu materiale scumpe (mătase etc.), aplicată în general lucrărilor tipărite în exemplare puține, numerotate, pe hîrtie deosebită; **l. de orfevrărie,** denumire generică a **l.** lucrate cu aur, argint, fildeș, email, piètre prețioase și semiprețioase, în primele 13 secole ale e.n. Ca și miniaturile, **l. de o.** prezintă stiluri diferite după epoca și locul unde au fost executate. De pildă, multe **l. de o.** bizantine sînt de email, cele irlandeze de argint sau bronz ornate cu dragoni, iar **l.** de fildeș cu ornamente bogate, compuse din frunze în stil roman clasic, poartă amprenta artei carolingiene. O caracteristică comună a **l. de o.** este aceea de a nu fi întotdeauna contemporane cu ms., putînd aparține altei perioade; **l. dublă, l.** nouă aplicată peste cea veche; **l. Duseuil** (fr.), → DUSEUIL; **l. Groller** (fr.) → GROLIER (1); **l. industrială, l.** executată la mașină, de obicei în pînză, carton, hîrtie sau imitație de piele, cu aspect atrăgător și rezistență redusă; **l. jumătate piele,** → SEMILEGĂTURĂ; **l. Le Gascon** (fr.), → POINTILLÉ (2); **l. Legrain** (fr.), → LEGRAIN; **l. Maiolus,** → MAIOLUS; **l. Marius-Michel** (fr.) → MARIUS-MICHEL; **l. mănăstirească (monastică),** denumire generică a **l.** medievale executate în atelierele din mănăstiri. În categoria **l.m.** intră, pe de o parte, *l. de orfevrărie* lucrate cu aur, argint, fildeș, pietre prețioase și ferecături, pe de altă parte, **l.** mai modeste în piele, pe care se aplicau plăci de metal, la colțuri și în centru, cu ornamentații realizate la rece; **l. moale, l.** medievală compusă dintr-o învelitoare de pergament care depășea laturile blocului de carte pentru a putea fi pliată să protejeze ms. Coperta din spate se prelungea cu o clapă triunghiulară, prevăzută cu curelușe care se înfășurau în jurul cărții. Alteori, pielea depășea cu mult marginea inferioară, formînd un săculeț care se prindea de un inel la brîu; **l. monastică,** → L. MĂNĂSTIREASCĂ; **l. mozaicată, l.** realizată printr-o prelucrare specială a îmbrăcăminții copertei cu bucăți și ștraifuri de piele de diverse culori, aplicate prin lipire sau prin intarsie. De menționat **l.m.** lucrate în sec. 18 de Jean-Charles Le Monnier (subiecte exotice cu flori și păsări pe fond deschis) și de contemporanul său Antoine-Michel Padeloup; **l. originală, l.** inițială a unei cărți, de obicei vechi, care nu a suferit nici o modificare sau înlocuire ulterioară. Termenul mai este folosit pentru a sublinia unicitatea unei *l. de artă*; **l. parlante** (fr.) → L. VORBITOARE; **l. plină, l.** la care cotorul și copertele sînt acoperite în întregime cu aceeași bucată de piele sau de alt material; **l. pointillé** (fr.), → POINTILLÉ (2); **l. pot cassé** (fr.) → TORY; **l. romantică,** gen de **l.** din prima jumătate a sec. 19 care copiază, în general, stiluri vechi ca urmare a interesului epocii pentru arta evului mediu. Decorul conține motive gotice, arabescuri, mozaicuri policrome etc. **L.** caracteristică acestei perioade este cea *à la cathédrale*. Cel mai mare legător romantic a fost Joseph Thouvenin; **l. simbolică,** → L. VORBITOARE; **l. Tory** (fr.), → TORY; **l. vorbitoare, l.** care reproduce subiectul cărții prin imagini gravate în piele; ◇ l. p a r l a n t e. → și COPERTĂ VORBITOARE; **l.-pastișă, l.** al cărei decor imită modele celebre, îndeosebi mai vechi. **L.-p.** au fost la modă mai ales în sec. 19. → și PASTIȘĂ.

● Începuturile **l.** au fost determinate de apariția mss. sub formă de codex, în sec. 1 e.n. Preocuparea pentru apărarea integrității textului este însă mai veche. În antichitate, rulourile de papirus erau păstrate în cutii de lemn *(capsae)* sau în tocuri cilindrice de piele și pergament *(paenulae)*. Asemănarea dintre aceste învelitori și coperta de astăzi este doar funcțională. În timpul imperiului, romanii confecționau *diptice* de fildeș ornamentate artistic pentru ocazii solemne. Aceste tăblițe au fost utlizate de primii creștini drept coperte pentru scrierile religioase. **L.** s-a ivit deci din nevoia de a menține laolaltă caietele care alcătuiau codicele. Primele cărți erau în general învelite în coperte moi de pergament îngroșat prin lipirea a două sau trei foi, scopul inițial al **l.** fiind acela de a feri scrierea de stricăciuni. Condițiile climaterice ale Egiptului au favorizat conservarea unor **l.** din sec. 4. Cel mai vechi exemplar de **l.** realizată în Occident este al unei evanghelii găsite în mormîntul sfîntului Cuthbert (sec. 7), avînd coperta de lemn, acoperită cu piele decorată în relief. Cea mai veche școală de legătorie este cea

bizantină. Denumirea convențională de *l. bizantină* alcătuită din fildeș, email, metale și pietre prețioase, executată în primele 13 secole ale e.n., nu are însă o semnificație geografică rigidă, aria ei de răspîndire cuprinzînd întregul univers creștin de atunci. Un termen mai potrivit este acela de *l. de orfevrărie*.

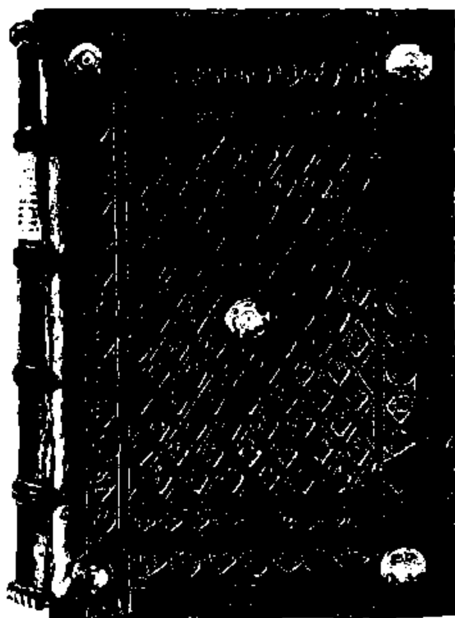
Legătură de orfevrărie, sec. 9

Asemenea lucrări erau compuse din scoarțe de lemn căptușite cu catifea sau mătase, ornate cu o placă de fildeș sculptată, care ocupa suprafața din mijloc, fiind încadrată de plăcuțe de aur sau argint acoperite cu pietre prețioase, perle și emailuri. Se lucrau îndeosebi pentru evangheliare, de unde și denumirea de *l. de altar.* Însă acest gen de l. aparține cu totul de domeniul artei bijutierilor și sculptorilor în fildeș. Legătorul nu avea decît un rol secundar: acela de a coase filele, a le prinde de scoarțe și a înveli acestea în stofe scumpe. Pentru scrierile mai puțin importante se folosea o îmbrăcăminte de piele sau de pergament. Din sec. 12, somptuozitatea *l. de orfevrărie* a dispărut treptat, prin creșterea numărului cărților și laicizarea culturii. Locul fildeșului din cîmpul central

Legătură gotică medievală

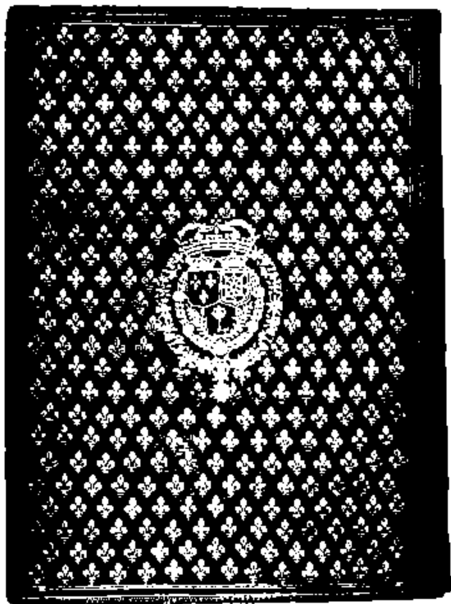
al copertei a fost luat de o pictură protejată cu o plăcuță subțire de corn. În sec. 14, cărțile liturgice erau legate în catifea sau piele, metalul fiind rezervat pentru colțare, pentru medalionul sau rozeta din mijloc, precum și pentru închizători. Ornamentele și imaginile erau gravate pe piele, în relief, prin scobirea fondului, cu un cuțitaș, de jur împrejurul desenului. Între timp, s-a răspîndit și procedeul de imprimare a decorului pe piele, la rece (deci fără a comporta aurirea), în relief, cu unelte încălzite care aveau ornamente gravate în adîncime. Ornamentele aplicate erau specifice perioadei gotice: elemente florale împrumutate de pe frontoanele clădirilor sau din feronerie, animale reale sau fantastice (dragon etc.), portrete de sfinți și cavaleri etc. Sentințe și inscripții pioase însoțeau unele subiecte. Colțarele înaintau spre centrul copertei într-un unghi ascuțit, în formă de trifoi. Chenarul multor cărți de la sfîrșitul sec. 15 era alcătuit dintr-un toiag

Legătură gotică cu decor imprimat la rece şi încuietori metalice

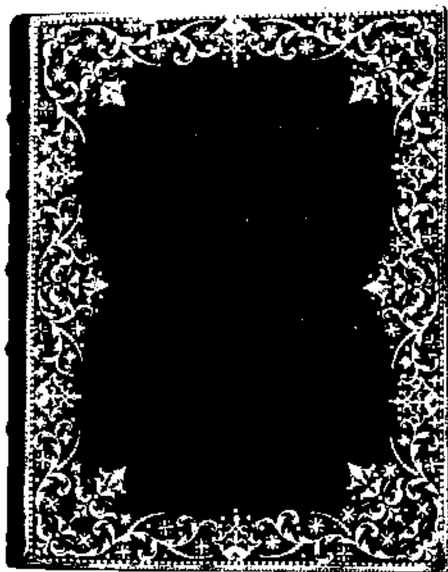
în jurul căruia se înfăşura un vrej înfrunzit, asemănător frizelor sculptate în grinzile clădirilor de lemn în stil gotic. Deoarece asemenea lucrări se executau mai mult în mănăstiri s-au numit *l. mănăstireşti* sau *monastice*. Invenţia tiparului a marcat o nouă epocă în istoria l. Tipografii angajau legători în ateliere care funcţionau pe lîngă imprimerii. Deoarece scrierile erau reproduse prin tipărire în exemplare tot mai numeroase, procedeele de legare au fost adaptate la noile împrejurări. Cel mai la îndemînă sistem de împodobire a copertei era cel de presare la rece, cu *fiare* mici, decorative. În a doua jumătate a sec. 15, a apărut în Olanda imprimarea decorului copertei cu o singură placă. Compoziţia era gravată în adîncime, ca şi pînă atunci, iar presarea se făcea de asemenea sec, fără aur. Subiectele erau figuri de sfinţi, îngeri, păsări, şi animale, blazoane etc. Trecerea de la tiparul sec la poleire a fost făcută de un grup de l. venețiene cu chenare alcătuite dintr-un ornament lat, imprimat cu aur. Locurile de îmbinare erau de asemenea aurite cu o ştampilă, reprezentînd un crin sau o frunză. Mijlocul copertei era însă ocupat de o elipsă sau de un cerc care închideau o compoziţie în relief, asemănătoare unei camee. Coperta aurită a apărut în Renaştere şi s-a răspîndit prin Italia şi Spania — zone de confluenţă între arta l. orientale şi cele occidentale — în restul Europei. L. ornată la rece a supravieţuit încă multă vreme, îndeosebi în Germania unde a cedat tîrziu locul rivalului său strălucitor, aurul. În Orient, cei mai mari meşteri legători erau persani şi se inspirau din ornamentica covoarelor şi miniaturilor din sec. 14—15. Coperta aurită, confecţionată din carton, avea un chenar viu subliniat, mijlocul în formă de migdală sau de cerc era ocupat de numeroase detalii, precum şi de un motiv în formă de rozetă sau de stea, iar colţurile umplute cu arabescuri erau subordonate formei de bază a desenului central. Coperta din spate era prevăzută cu o clapă al cărei vîrf coincidea perfect cu mijlocul şi ornamentul copertei superioare. Din Persia, acest gen de l. a trecut în celelalte ţări musulmane, de unde a ajuns în Italia, ţara unde s-au realizat cele mai vechi ornamente aurite de pe continent. Caracteristic cărţilor italiene timpurii este decorul fin, din trăsături largi, de obicei spiralate, cu frunze şi flori, care acoperă cea mai mare parte a copertei, rămînînd liberă numai o margine îngustă, cu un cadru simplu. Mijlocul era destinat unui blazon, unei devize sau titlului. Ulterior, s-au adăugat ornamente de piele împletite fin şi pictate cu lac colorat sau din ştraifuri aplicate, alcătuind o *l. mozaicată*. Meritul de a fi statornicit în Europa ornarea aurită şi scoarţele de mucava îi revine marelui tipograf şi editor veneţian Aldus Manutius. L. cărţilor de la începutul Renaşterii sînt fără indiciul numelui celui care le-a produs, însă ele au devenit cunoscute prin colecţionarii lor: Jean Grolier, Thomas Mahieu (Maiolus), Demetrio Conevari etc. Prima marcă de legător a fost pusă de Johann Reichenbach pe o carte imprimată de Johann Mentelin, tipograf din Strasbourg. Pe copertă figurează anul 1469, ars cu fierul înroşit. Cele mai celebre l. ale Renaşterii italiene au fost lucrate în tipografia lui Manutius. *L. aldine*, în marochin, sînt primele

care poartă influenţa artei islamice. Iniţial, Manutius nu folosea decît ornamentarea la rece. Mai tîrziu, l. sale prezintă, alături de chenare presate sec, elemente decorative poleite în armonie cu destinaţia cărţii. El a realizat şi l. de lux pentru Jean Grolier şi alţi colecţionari vestiţi ai epocii. În 1469, în atelierele germane şi-a făcut apariţia un nou instrument: *roleta*. Ornamentul era gravat pe muchea unui disc care rula prin presare pe pielea umectată. Cu ajutorul roletei se trasau linii sau o bordură formată din acelaşi motiv repetat. Pentru imprimarea suprafeţei centrale a copertei s-a menţinut placa gravată în profunzime. Cele mai frecvente compoziţii înfăţişau scene biblice, figuri alegorice, steme, dar mai ales portrete (Luther, reformatori ai bisericii, scriitori clasici, prinţi electori etc.) care alcătuiau, adesea, un chenar de medalioane în jurul imaginii centrale. Alteori, întreaga suprafaţă era acoperită cu o reţea de romburi, în cea mai bună tradiţie gotică. Aurirea şi-a făcut intrarea în Germania abia la jumătatea sec. 16 şi, odată cu aceasta, s-a modificat compoziţia ornamentală după modele din Renaşterea italiană. Coperta albă imprimată sec pe pergament sau piele de porc, cît şi scoarţele grele de lemn, s-au menţinut pînă în sec. 18. În Anglia, la începutul tiparului, coperta era decorată la rece. În epoca elisabetană, cărţile reginei şi ale nobililor erau îmbrăcate în brocart şi mătase împodobită cu broderii de aur, argint şi perle. Decoraţia aurită, introdusă în Anglia în a doua jumătate a sec. 16, a urmat în mare măsură modelele franceze şi italiene. Note distincte au apărut la sfîrşitul sec. 16, odată cu *l. Harley*, în marochin roşu, ale conţilor de Oxford, împodobite cu o combinaţie de dantele, muguri şi flori. În a doua jumătate a sec. 16, poleirea cu aur şi-a făcut loc şi pe l. germane ale electorilor de Saxa. Pentru principele August a lucrat legătorul Jakob Krause căruia i s-a alăturat, după 1570, Kaspar Meuser. În l. lui Krause se regăsesc toate elementele decorative caracteristice Renaşterii veneţiene, însă şi cele tradiţionale germane, cum sînt de pildă l. în piele albă de porc, imprimate la rece cu placă şi roletă. În Franţa, sec. 16 a fost o perioadă excepţională în istoria l., datorită varietăţii decorurilor imprimate în aur şi argint. Se executau l. de lux pentru biblioteca regală şi pentru alţi colecţionari. Cărţile lui Ludovic XII aveau pe copertă ca emblemă un porc spinos, cele ale lui Francisc I, o salamandră înconjurată de flăcări, iar cele ale lui Henri II, o monogramă compusă din literele H şi doi de C ai reginei, Catherina de Médicis, interpretaţi de unii istorici ai cărţii ca doi de D răsturnaţi, atribuiţi Dianei de Poitiers, favorita regelui. Henri III avea pasiunea motivelor macabre (cimitire, schelete, capete de mort etc.). Marele artist al cărţii, Geoffroy Tory, a creat l. cu decor inspirat din arta italiană. Ornamentele se înalţă de la baza unui ulcior spart — semn distinctiv al autorului — şi se amplifică spre margini. În a doua jumătate a sec. 16, legătorii Nicolas şi Clovis Eve au înlocuit principiul împărţirii geometrice a suprafeţei copertei şi al dezvoltării simetrice a ornamentelor folosite pînă atunci cu un joc de motive (cununi de laur, ramuri de palmier, volute etc.), acoperind întreaga copertă, cu excepţia unui medalion central, care în sec. 19 a primit denumirea de *à la fanfare*. O mare răspîndire

Legătură *à décor de semé*

au cunoscut, în sec. 16, şi *l. à décor de semé* caracterizată prin repetarea unei monograme, embleme, flori de crin etc. pe întreg spaţiul copertei. Sfîrşitul sec. 16 a adus în legătoria italiană o serie de elemente ornamentale noi: linii sinuoase cu aspect de vaze şi urne, arabescuri murale, mozaicuri persane, portrete în miniatură aplicate în centrul copertei etc. În sec. 17, Franţa a preluat realizarea artistică a l. de carte, de unde aceasta s-a răspîndit în întreaga lume. Iată de ce afirmaţia lui Ernest Roquet Thoinan că "la reliure est un art tout français" (*Les Relieurs français*. Paris, 1893) nu pare exagerată. Către 1630 s-a impus un stil decorativ cu totul nou, *pointillé*, de filigrane punctate care iradiază în jurul cîmpului central al copertei. Stilul punctat este în general atribuit lui Le Gascon, legător despre care se ştie foarte puţin. Florimond Badier, singurul legător din acea epocă ce îşi semna lucrările a realizat l. în aceeaşi manieră. *L. pointillé* au fost imitate, pentru alţii, de familia Magnus care se afla în serviciul editurii Elzévir. Englezul Samuel Mearne a combinat motivele punctate cu semiluni, lalele şi alte flori stilizate pentru care l. supraîncărcată de ornamente a fost numită *all-over*. În sec. 18, s-au detaşat două tipuri de l.: pe de o parte l. cu compartimente mozaicate cu vegetaţie, păsări şi compoziţii exotice abordată de Jean-Charles Le Monnier şi alţii, pe de altă parte *l. dantelată* (fr. *à la dentelle*) lucrată de Antoine-Michel Padeloup, Nicolas-Denis Derome, Jacques-Antoine Derome, Pierre-Paul Dubuisson, Louis Douceur, Le Monnier etc. În general, l. *à la dentelle* este compusă dintr-un chenar lat de dantele aurite. Un alt gen de l. a sec. 18 a fost cel ornat cu evantaie (*l. à l'évantail*). Spre sfîrşitul sec. 18, sub înrîurirea neoclasicismului englez, decorul l. s-a simplificat. Gustul epocii pentru elementele decorative ale antichităţii s-a manifestat în chenare cu motive romane, restul suprafeţei copertei rămînînd neornamentată. Cea mai mare influenţă a exercitat-o legătorul englez Roger Payne, autor al unui gen de copertă sobră cu bordură alcătuită din filete fine sau mici ornamente (frunze de stejar, de tutun etc.). Reacţia Revoluţiei franceze la rafinamentul sec. 18 a impus forme decorative din timpul Republicii romane. Alexis Pierre Bradel, inventatorul cartonajului care îi poartă

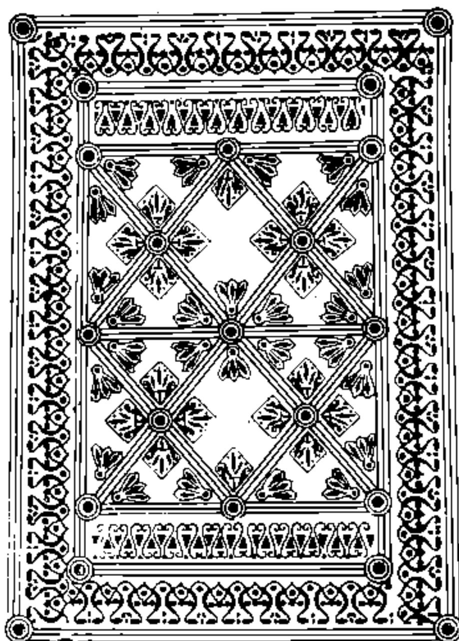

Legătură *à la dentelle* de Nicolas-Denis Derome, sec. 18

numele, a împodobit l. sale cu embleme patriotice şi simboluri revoluţionare. La începutul sec. 19, în timpul lui Napoleon, s-a manifestat aceeaşi preferinţă pentru motive vechi romane, greceşti sau egiptene, întîlnite frecvent în l. fraţilor Jean-Claude şi François Bozerian, René Simier etc. Este vorba de stilul *empire*. În al doilea deceniu al sec. 19, bibliofilul francez Charles Nodier a reintrodus, prin legătorul său favorit, Joseph Thouvenin, l. istorică. Această tendinţă romantică s-a accentuat odată cu publicarea romanului *Notre-Dame de Paris* de Victor Hugo. Copertele cărţilor prezentau imitaţii de ferestre ogivale şi alte detalii, împrumutate din arhitectura bisericilor medievale. S-a născut astfel *l. à la cathédrale* cultivată în mod deosebit de Joseph Thouvenin, dar şi de René Simier şi fiul său Alphonse, de Purgold, Vogel etc. Cea mai mare parte a sec. 19 poartă amprenta *pastişelor* după l. istorice. Se imitau *l. Grolier, Eve, Badier* etc. Puţinele l. originale sînt, în mare parte, creaţiile lui Bauzonnet şi Trautz. În sec. 19, o serie de legători germani au lucrat

în Franța, Anglia și Italia. Purgold a devenit renumit la Paris, iar ginerele său Georg Trautz a întemeiat marea legătorie Trautz-Bauzonnet. La Londra, s-au impus Baumgärtner, Kalthöfer, Zaensdorf și Müallen. După 1870, s-a revenit la *l. mozaicată*. Cel mai mare legător al epocii a fost Marius-Michel, care s-a îndepărtat de gustul contemporanilor săi pentru pastișe și s-a inspirat din motivele florale ale artei decorative. Compozițiile sale sînt alcătuite din linii curbe, aurite și mozaicate. În 1878, el a lansat postulatul **l.** moderne: armonizarea decorului copertei cu subiectul cărții. Arta lui Marius-Michel a exercitat o influență covîrșitoare asupra multor legători contemporani: Amand, Bosquet, Capé, Chambolle-Duru, Cuzin, Gruel, Mercier, Meunier etc. Spre 1880 și-a făcut apariția așa-numita *l. vorbitoare* (fr. *parlante*), care evoca conținutul cărții prin imagini executate în piele incizată, după desenele unor pictori și graficieni (Steinlen etc.). Cei mai cunoscuți reprezentanți ai genului sînt: Cuzin, Kieffer, Mercier, Meunier etc. În Anglia, avocatul Cobden-Sanderson a executat **l.** influențat de estetica gravorului William Morris, care cultiva principiile decorative ale maeștrilor din evul mediu și Renaștere. **L.** lui Cobden-Sanderson sînt ornamentate cu flori stilizate, dispuse într-un chenar de linii drepte. La începutul sec. 20, în Anglia, s-au remarcat prin **l.** artistice Douglas Cockerell și Miss S. T. Prideaux, elevi ai lui Cobden-Sanderson. Legătura la modă era *peacock binding* cu ornamente inspirate din penajul păunului. Dintre atelierele londoneze de **l.** s-a remarcat cel al lui Sangorski și Sutcliffe. În Franța, o serie de legători se aflau sub influența artei japoneze (Amand, de pildă). La sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, alături de **l.** artizanală tradițională a progresat *l. industrială*, destinată tirajelor mari. Încă de la începutul sec. 19 apăruseră *semilegăturile*, executate la mașină, în carton, hîrtie, pînză și alte materiale care înlocuiau pielea. Primul atelier de *l. industrială* în Franța a fost fondat de Engel, la sfîrșitul sec. 19. Cărțile, legate în pînză colorată, erau ornamentate cu ajutorul plăcilor. Compozițiile erau colorate și poleite. Cele mai apreciate *l. industriale* sînt ale cărților lui Jules Verne, editate de Hetzel. În sec. 20, căile **l.** moderne au fost deschise de Pierre Legrain care a introdus în legătorie forme cubiste. I se alătură alți doi mari legători, de originalitate indiscutabilă: Paul Bonet, ale cărui **l.** se află sub influența artei suprarealiste și Pierre L. Martin, cu **l.** caracterizate de decor geometric. ■ Cele mai vechi **l.** de cărți românești datează din primii ani ai sec. 15. Tetraevanghelele mai ales, comandate de domni sau de boieri pentru înzestrarea mănăstirilor, erau adesea ferecate în argint ciocănit, gravat sau cizelat, completat cu cristale de rocă și pietre prețioase. Scoarțele de lemn erau învelite în catifea peste care se aplicau plăci metalice, unite la cotor prin împletituri de zale sau șiruri de inele prinse pe verigi de fier. Ferecătura reda subiecte religioase la care s-au adăugat, din sec. 16, reprezentări laice cu caracter votiv. Cea mai veche ferecătură de carte împodobește un ms. de la Mănăstirea Tismana, copiat pe pergament și ornat cu frontispicii de Nicodim, în 1404—1405. O serie de ferecături au fost lucrate în Transilvania. De pildă, ferecătura comandată la începutul sec. 16 de Lațcu Cândea, pîrcălab de Hațeg, pentru un ms. caligrafiat de Gavriil Uric la Mănăstirea Neamț, în 1436, și cea lucrată în aur ciocănit și cizelat de meșterul sas Sebastian Hann, în 1709, pentru Constantin Brîncoveanu. Cele mai multe ferecături își au însă obîrșia în atelierele aflate în mănăstiri (Neamț, Putna, Bistrița-Vîlcea etc.) sau în centre economice (Suceava etc.). Ferecătura *Tetraevanghelului* scris de Nicodim, în 1473, și dăruit de Ștefan cel Mare Mănăstirii Humor, poartă o însemnare din care reiese că a fost executată la Putna, în 1487. Inscripția de danie de pe *Tetraevanghelul* din sec. 15—16 de la Mănăstirea Bistrița din Țara Românească amintește pe "jupan Marcea marele postelnic și jupanița lui Marga, în zilele lui Io Neagoe Voevod și ale doamnei Despina, în anul 7027" (1519). Sînt de asemenea cunoscute numele unor meșteri români. La Suceava, Ioachim zlătarul a ferecat, în 1598, un *Tetraevanghel* donat Mănăstirii Putna de Gheorghe Izloveanu, pîrcălabul Hotinului. Gligorie Moesiu, argintar din Suceava, este menționat ca autor al mai multor piese, între care ferecătura unui evangheliar din 1609, ilustrat de Anastasie Crimca la Mănăstirea Dragomirna. **L.** vechi în piele din sec. 16, ajunse pînă la noi, sînt puține. Se confecționau din scoarțe de lemn,

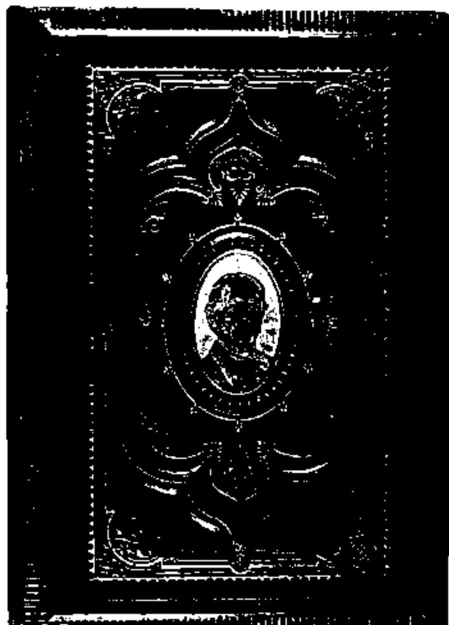
tei mai ales, învelite cu piele de oaie, viţel, iepure sau porc, vopsite în culori închise care variau de la roşu sîngeriu la negru, mat sau strălucitor, decorate cu ornamente presate la rece. De obicei, pe coperta din faţă se afla un chenar alcătuit din elemente botanice sau geometrice, motivul predominant fiind un ghiocel cu trei petale. Deseori, formele ornamentale din cele două ţări se conjugau prin interferenţe reciproce. Cîmpul central era ocupat de un simbol religios (cruce etc.), sau de o reprezentare religioasă (chip de sfînt etc.), dispusă într-un romb. Coperta din spate, mai simplu împodobită, prezenta linii întretălate. Peste învelişul de piele se aplicau uneori plăci metalice, la colţuri şi în mijloc. Două exemplare din *Liturghierul* tipărit în 1508 de Macarie, provenind de la Mănăstirea Bistriţa-Vîlcea şi aflate la B.A., au l. de epocă asemănătoare. Desenul imprimat în pielea cafenie este format din

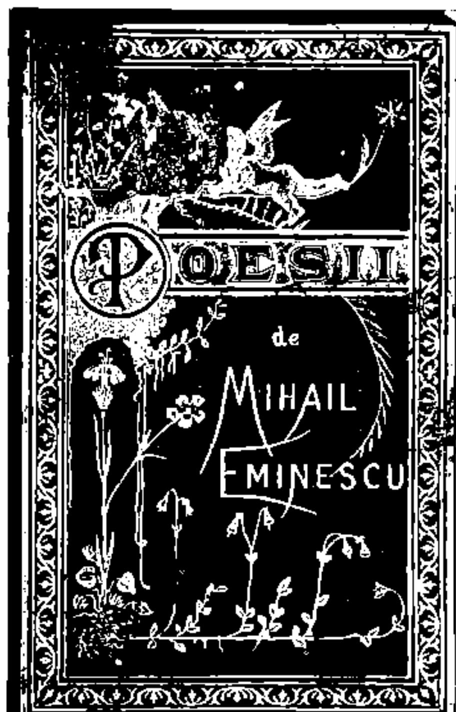

Legătura *Liturghierului*, tipărit de Macarie, în 1508

două chenare late, mărginite de trei linii, împodobite cu elemente vegetale stilizate. Perimetrul lor este divizat în romburi cu ajutorul unor diagonale. Unghiurile sînt ocupate de motive florale stilizate, îndeosebi ghiocei, ornament caracteristic l. de carte românească pînă la sfîrşitul sec. 17. Asemenea l. s-au numit *mănăstireşti* deoarece erau lucrate de călugări. În sec. 16, se întîlnesc numele lui Ioasaf de la Neamţ, Partenie de la Dobrovăţ etc., iar în secolul următor, cele ale lui Agathon şi Isaiia de la Neamţ, Ghedeon şi Ifrosin de la Dobrovăţ etc. În sec. 18, numele legătorilor de profesie au fost din ce în ce mai frecvent menţionate în însemnările de pe cărţile legate, în acte precum şi în alte mărturii. În a doua jumătate a sec. 17 au apărut şi l. în piele aurită. La sfîrşitul sec. 17 şi începutul sec. 18, gama formulelor ilustrative ale l. româneşti s-a amplificat prin pătrunderea ornamentaţiei apusene adusă în ţara noastră de Renaştere şi baroc. În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu s-a accentuat diversitatea tipologică a l. de carte, prin imagini rafinat elaborate. Chenarele erau alcătuite din vrejuri stilizate, frunze de acantă, flori de maci, bujori, lalele etc. Medalionul central înfăţişa steme, scene din *Noul Testament* (Răstignirea etc.) sau figuri de îngeri şi sfinţi (arhanghelul Mihail etc.). Motivul evantaiului, de origine orientală, prelucrat şi adaptat prin grefarea unor elemente autohtone, ocupa colţurile scoarţei, dar şi centrul, structurat sub formă de rozetă. În sec. 18, colţurile chenarelor multor cărţi liturgice erau decorate cu chipurile celor patru evanghelişti, ornamente care s-au menţinut şi la începutul sec. 19. În sec. 19, a crescut numărul tipăriturilor şi s-au ivit tendinţe de industrializare a l. de carte. Multe cărţi se puneau acum în vînzare broşate sau legate în copertă de hîrtie şi carton. În ultimele decenii ale sec. 19, editurile au început să publice ediţii legate în pînză împodobită cu ornamente policrome executate prin presare la cald. Celebrele l. comerciale ale Editurii Socec sînt în pînză colorată, au coperta din faţă ornamentată cu flori şi frunze stilizate, amoraşi, scene şi figuri inspirate de conţinutul cărţii, portretul autorului într-un medalion central etc. Decorul l. industriale realizate de Editura Minerva este preluat din ornamentica tradiţională românească. Coper-

ta în pînză este împodobită cu un chenar alcătuit din motive asemănătoare celor de pe cusături, covoare, crestături în lemn etc.

Legături editoriale *Socec*

Jos în dreapta se află emblema editorială. **L.** comerciale remarcabile au fost executate şi de alte edituri din ţară: Samitca la Craiova, Şaraga la Iaşi etc. De reţinut faptul că multe **l.** artistice din sec. 20 sînt operele unor decoratoare: Ella Cancicov-Solomon, Varinca Diaconu, Valeria Dobrescu, Aura Grigorescu, Bălaşa Ionescu, Alice Ivănceanu-Koppes, Ana Mitrea, Elena Noica, Viorica Prodanof etc.

LEGE 1. (bibl.) **L. a depozitului legal,** → DEPOZIT LEGAL. **2.** (presă) **L. a presei,** ansamblu de instrucţiuni şi dispoziţii care reglementează funcţionarea presei şi exercitarea profesiei de ziarist într-o ţară.

LEGENDAR (edit.) **1.** → CARTE DE CITIRE. **2.** Carte liturgică specifică cultului catolic care cuprinde extrase din *Vieţile sfinţilor*, orînduite după zilele anului.

LEGENDĂ 1. (edit.; red.) Text explicativ ce însoţeşte o figură, completînd-o cu datele care nu pot fi reprezentate grafic. Prezenţa **l.** este necesară cînd figura cuprinde mai multe obiecte, cînd se dau detalii din figură, mai ales dacă acestea sînt simbolizate prin litere şi cifre, cînd figura este reprodusă după un alt autor şi se specifică acest lucru prin formula "reprodus după", urmată de referinţa bibliografică corespunzătoare etc. **2.** (graf.) Text sub sau pe o gravură, desen, miniatură etc. În unele situaţii, **l.** apare pe o fîşie de pergament, numită *filacteră*, desfăşurată de unul dintre personajele reprezentate sau plasată deasupra scenei centrale. **3.** (cart.; red.) Listă a semnelor convenţionale, anexată la o hartă, o diagramă, un plan etc., care înlesneşte citirea acestora. **4.** (med.; numis.; sig.) Text circular care figurează pe un sigiliu, pe o medalie sau pe o monedă. **5.** (edit.) Specie a literaturii populare, în

Legătură editorială *Socec*

Legătură editorială *Minerva*

proză sau în versuri, de mică întindere, care relatează geneza cosmosului, a pămîntului, a florei şi faunei, evenimente istorice, faptele sfinţilor şi ale unor eroi mitici, reinterpretate prin intervenţia miraculosului. Ex.: Simion Florea Marian. *Legenda ciocîrliei*, Bucureşti, 1923.

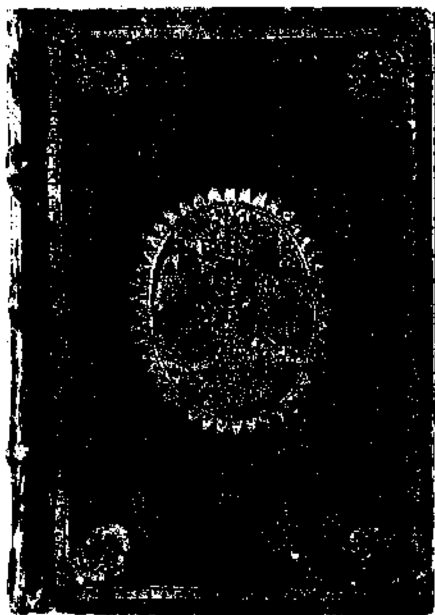
LEGRAIN (fr.; leg.) Gen de legătură creat în primele decenii ale sec. 20 de francezul Pierre Legrain. Legăturile sale, simple şi sobre, ornate cu motive geometrice mozaicate, sînt marcate de estetica cubismului. O caracteristică a legăturilor Legrain este folosirea unor materiale mai puţin obişnuite: piei de reptile, plăcuţe de sidef, placaje de lemn exotic etc. Arhitect şi decorator, Legrain concepea doar macheta legăturilor, executate apoi de un profesionist.

LEMĂ (edit.) Semn grafic în formă de paranteză dreaptă (]) după care urmează variante la termenul sau la pasajul precedent, într-o ediţie critică.

LEMN (graf.) Clişeu xilografic; *p. ext.* gravură pe lemn.

LEPTURARIU (edit.) Antologie. Ex.: Arune Pumnul. *Lepturariu rumânesc cules din scriptori rumâni.* Vol. 1—4. Viena, 1862—1865, prima antologie românească.

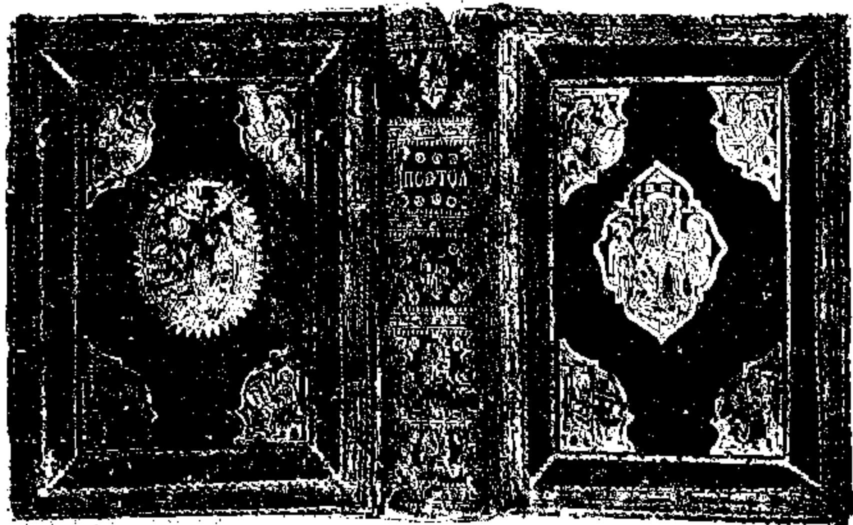
LETOPISEŢ (edit.) **1.** Scriere veche cu conţinut istoric în care evenimentele sînt consemnate cronologic; ◇ anale (1), cronică (1). ■ Primele l. cunoscute la români prezintă istoria Moldovei de la întemeiere pînă la începutul sec. 16. *Letopiseţul de cînd s-a început Ţara Moldovei*, numit şi *Letopiseţul de la Bistriţa*, versiune a unei cronici slavone alcătuită la curtea lui Ştefan cel Mare în a doua jumătate a sec. 15 şi la începutul sec. 16, este totodată prima lucrare

Legătură mănăstirească a unei cărţi româneşti, sec. 18

cu caracter laic din literatura română. *Cronica moldo-germană*, scrisă în a doua jumătate a sec. 15 în limba germană, reprezintă, alături de *Letopiseţul de la Bistriţa*, versiunea cea mai veche şi mai apropiată de arhetipul slavon rămas necunoscut. *Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359—1595)*, alcătuit de Grigore Ureche, este cea dintîi cronică românească ajunsă pînă la noi, nu însă în versiune originală, ci în diverse interpolări. **L.** lui Grigore Ureche este prima operă cu caracter literar compusă în limba română. **2.** Autor de cronici; ◇ c r o n i c a r (1).

LETRINĂ 1. (pal.) → INIŢIALĂ. **2.** (lex.) Grup de majuscule alcătuind o silabă care figurează pe fiecare pagină a unui dicţionar, în cap de coloană, pentru a înlesni găsirea unui cuvînt. → şi COLONTITLU DE URMĂRIRE. **3.** (poligr.; red.) Literă sau semn de corp mai mic aşezată, între paranteze, alături de un cuvînt sau puţin mai sus decît

Legătură mănăstirească românească, sec. 18

el, pentru a semnala trimiterea la o notă din subsolul paginii.

LEUCOGRAFIE (poligr.) Procedeu de desen și imprimare în alb pe fond negru.

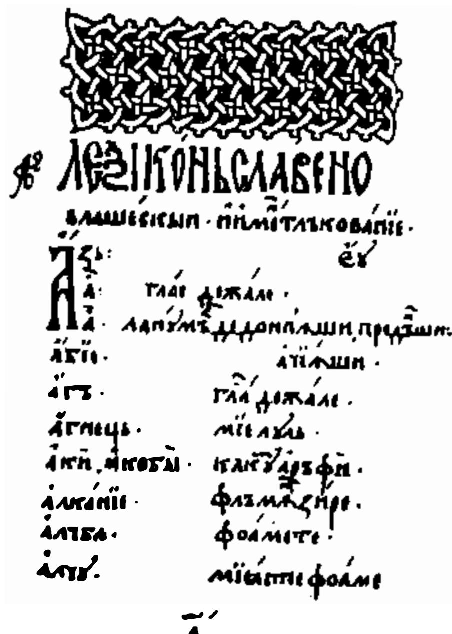
LEUKOMA (gr.; pal.) Panou de lemn, vopsit în alb, pe care vechii greci afișau decrete, legi etc.

LEVANT (leg.) → MAROCHIN.

LEXIC (lex.) Totalitatea cuvintelor unui sistem lingvistic individual sau colectiv; ◇ v o c a b u l a r (2).

LEXICOGRAF (lex.) **1.** Specialist în *lexicografie* (1). **2.** Autor de dicționare.

LEXICOGRAFIE 1. Ramură a lingvisticii care stabilește principiile și metodele practice de întocmire a dicționarelor. **2.** Totalitatea dicționarelor dintr-o țară, dintr-o epocă, dintr-un domeniu etc. ■ Primele lucrări de **l.** pe teritoriul românesc sînt două fragmente de vocabular slavo-românesc din sec. 16. Prima operă lexicografică completă ajunsă pînă la noi este *Lexiconul slavo-român*

Pagină din *Lexiconul slavo-român*, întocmit de Mardarie Cozianul, în 1649

întocmit de Mardarie Cozianul în 1649. *Dictionarium valachico-latinum*, cunoscut sub numele de *Anonymus Caransebesiensis*, ms. de pe la 1700, este cel dintîi dicționar bilingv cu limba de bază românească. În 1789, Mihail Strilbițchi a scos la Iași un mic dicționar bilingv ruso-român, prima tipăritură lexicografică la noi. La inițiativa lui Ioan Bobb, vlădică al Făgărașului, a apărut la Cluj, în 1822—1823, *Dicționarul rumanesc, lateinesc și unguresc*, tipărit în întregime cu litere latine. Începutul **l.** românești moderne a fost marcat de apariția la Buda, în 1825, a *Lesiconului romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu* "care de mai mulți autori în cursul a treizeci și mai multor ani s-au lucrat", avînd printre autori pe Samuil Micu și Petru Maior. → și DICȚIONAR, ENCICLOPEDIE, LEXICON, VOCABULAR.

LEXICOLOGIE Ramură a lingvisticii care studiază lexicul unui sistem individual sau colectiv sub aspect sincronic.

LEXICON (lex.) **1.** Dicționar în mai multe limbi. Ex.: *Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu* (Buda, 1825), cunoscut sub numele de *Lexiconul de la Buda*. **2.** Enciclopedie, de obicei în mai multe volume, care cuprinde cunoștințe de orientare într-un anumit domeniu. Ex.: *Lexiconul tehnic român*. Vol. 1—19. București, 1957—1965.

LEXICOTECĂ (bibl.; lex.) **1.** Colecție de dicționare. **2.** Spațiu special amenajat în care se păstrează lucrări lexicografice.

LIBEL (edit.) Scurtă scriere satirică, asemănătoare pamfletului, avînd uneori caracter denigrator. ●Romanii aveau *libellum*, diminitivul de la *liber*, "carte", care conținea o acuzație sau o rugăminte formulată de o persoană particulară și adresată autorităților sau chiar împăratului.

LIBER (lat.) **1.** (bibl.) Carte. || **l. catenatus,** volum fixat cu lanțuri de raftul unei biblioteci medievale pentru a fi protejat de răufăcători; ◇ c a r t e î n l ă n ț u i t ă. → și BIBLIOTECĂ. La origine, **l.** denumea tulpina interioară a plantei *Cyperus Papyrus*, din care se obținea suportul de scris. Sensul inițial s-a extins pentru a desemna conținutul lucrării. Termenul s-a păstrat în unele limbi romanice pentru noțiunea de *carte*: *livre* (fr.), *libro* (it. și sp.). **2.** (cod.) **L. quadradus,** → CODEX (1). **3.** (dipl.) Termen medieval pentru registru de administrație. Ex.: **l. civitatis,** registru general orășenesc utilizat în Tran-

LESICON
ROMÂNESCU-LÂTINESCU-UNGURESCU-NEMŢESCU
QUARE
DE MAI MULTI AUTORI, IN CURSUL' A TRIDECI, SI MAI MULTORU ANI S' AU LUCRATU.

SEU

LEXICON
VALACHICO-LATINO-HUNGARICO-GERMANICUM
QUOD
A PLURIBUS AUCTORIBUS DECURSU TRIGINTA ET AMPLIUS ANNORUM ELABORATUM EST.

BUDAE
Typis et [illegible] Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae,
1825.

Lexiconul de la Buda, 1825

silvania în sec. 14—17. **4.** (gen.) **L. nobilitatis,** repertoriu al familiilor nobile dintr-o ţară. —> şi ARHONDOLOGIE, CARTE DE AUR (a); **l. vitae,** onomasticon medieval.

LIBRAR (bibl.; edit.) Proprietar al unei *librării*; *p. ext.* vînzător într-o *librărie*. —> şi LIBRĂRIE.

LIBRARIUS (lat.; bibl.; pal.) Termen prin care romanii denumeau deopotrivă pe copistul de mss. şi pe cel care le difuza, le comercializa, adică pe librar, deşi pentru cel de-al doilea cuvîntul *bibliopola* era mai răspîndit. În evul mediu, **l.** era bibliotecarul unei mănăstiri. —> şi BIBLIOTECĂ.

LIBRARY (engl.; bibl.) Bibliotecă.

LIBRĂRIE (bibl.; edit.) Magazin în care se vînd cărţi. ● Ocupaţia de librar este, fără îndoială, la fel de veche ca aceea de editor. În antichitate, textele erau difuzate prin copii pe tăbliţe de lut sau ceară, papirus şi pergament. Egiptenii comercializau *Cărţile morţilor*, executate în serie. Textul era convenţional; se lăsa doar un spaţiu liber pentru a fi completat cu numele defunctului. Se pare că grecii aveau **l.** la Atena, în sec. 5 î.e.n. Biblioteca din Alexandria multiplica mss. şi vindea copiile. La Roma, copistul de mss. se ocupa şi de vînzarea lor. Era numit *librarius* sau *bibliopola*. Atelierele, ţinute în general de greci, primeau comenzi pentru copierea scrierilor autorilor clasici, dar şi ale celor contemporani. La intrare se afişau listele cu noutăţi. **L.** era totodată loc de reunire pentru literaţi şi savanţi. La începutul evului mediu, scriptoriile mănăstirilor lucrau mai mult pentru nevoile proprii. Comerţul cu cartea a renăscut odată cu înfiinţarea primelor universităţi europene, în sec. 12. Atelierele în care lucrau copişti, rubricatori, meşteri în prepararea pergamentului, librari etc. îşi desfăşurau activitatea sub îndrumarea şi controlul universităţilor. Primele regulamente pentru librari au fost date de universitatea din Bologna, în 1259, şi de cea din Paris, în 1275. Apariţia tiparului şi răspîndirea hîrtiei în Europa a impulsionat negoţul cu cartea. Tipograful era în acelaşi timp editor şi chiar librar. Cei mai vestiţi tipografi-editori din sec. 16 (Aldus Manutius la Veneţia, Estienne la Paris, Plantin la Anvers etc.) îşi vindeau singuri cărţile pe care le imprimau. În sec. 17—18, familia tipografilor-editori Elzévir din Olanda şi-a depăşit toţi contemporanii prin amploarea comerţului cu cărţi. Printre altele, Elzévirii au organizat o reţea de difuzare a tipăriturilor lor prin sucursale în mai multe ţări. Creşterea tirajelor a dus curînd la o diviziune a muncii legate de producţia şi vînzarea cărţilor: editorul se limita la îngrijirea ms. pentru tipar, tipograful la imprimarea lucrării, iar librarul la vînzarea tipăriturii. În sec. 19, s-au organizat marile **l.,** uneori pe un anumit profil (istoric, juridic, medical etc.), care publicau cataloage, bibliografii etc. Se cuvine a fi amintiţi, alături de librari, *colportorii de cărţi*, vînzători ambulanţi care, începînd cu evul mediu, au contribuit la răspîndirea cunoştinţelor în cele mai largi pături sociale. ■ În ţara noastră, la sfîrşitul sec. 18 tipăriturile se vindeau în dughene, de-a valma cu alte produse. Cărţile se desfă-

ceau şi prin tîrguri, cum spune George Bariţiu, "de neguţetoraşi desăgari călare (. . .) oreşcum librarii noştri populari ambulanţi, eară franţozii le-ar zice colporteri de téră" ("Gazeta de Transilvania", 26 nov. 1859). Odată cu sporirea producţiei de cărţi, au luat fiinţă şi primele l. Se cunosc numele unor librari din prima parte a sec. 19: Thierin de Meronville şi Gheorghe "libraru" la Bucureşti, Alexa Emanoil, Gravril Braşoveanul, Theodor Codrescu la Iaşi, Samuel Filtsch şi Martin Hochmeister la Sibiu, Iovan Marcovici la Timişoara etc. **L.** francezului Thierin de Meronville, considerată cea mai veche din Bucureşti, a fost cumpărată, în 1837, de Walbaum şi Weisse, iar de la aceştia a fost preluată, în 1846, de C. A. Rosetti şi Winterhalder. Unul dintre cei mai întreprinzători librari de carte românească din această perioadă a fost Iosif Romanov, care a promovat intense legături comerciale cu alţi librari din Moldova şi Transilvania. La fel de activ în schimbul de cărţi între Ţara Românească şi Moldova înainte de Unire era Hagi Calciu la Focşani. Librari destoinici din a doua jumătate a sec. 19 au pus bazele comerţului modern cu cartea: George Ioanid, a cărui **l.** a trecut în 1866 în proprietatea fraţilor Theodosiu şi Constantin Ionniţiu, Ion V. Socec, Carol Müller, Leon Alcalay, H. Steinberg, Constantin Sfetea la Bucureşti, fraţii Şaraga la Iaşi, George Cîrjan la Ploieşti, Nebunelli la Galaţi, Alexandru Georgescu la Buzău, Filip Lazăr (**L.** Centrală) la Craiova, Ciurcu la Braşov etc. La Gherla funcţiona **L.** Aurora. La Sibiu, W. Krafft, succesorul lui Filtsch, a cerut, în 1860, dreptul de a importa cărţi româneşti în Transilvania. Majoritatea acestor librari erau şi editori. → şi EDITURĂ.

LIBRET (edit.) Textul literar al unei lucrări muzicale (operă, operetă, oratoriu etc.).

LICITAŢIE DE CĂRŢI (bibl.) Vînzare publică a unor cărţi de valoare adjudecate persoanei care oferă preţul cel mai ridicat. Organizatorii unei **l.c.** alcătuiesc în prealabil un catalog cuprinzînd descrierea fiecărei piese (format, legătură, stare etc.) şi preţul estimativ de la care porneşte vînzarea. Uneori se publică şi un catalog al cărţilor vîndute pentru a servi la orientarea amatorilor, cum este, de pildă, catalogul *Grolier*. ● Primele **l.c.** în Europa au fost iniţiate de Lodewijk Elzévir (1540—1617).

LIGAMENT (leg.) → BIND.

LIGATOR (lat.; leg.) Călugăr din evul mediu care se ocupa de legarea cărţilor într-o mănăstire.

LIGATURĂ (pal; poligr.) Îmbinarea a două sau mai multe litere într-un singur semn grafic; ◇ l o g o t i p, p o l i t i p, p r e s c u r t a r e p r i n (î m b i n a r e) l i g a t u r ă. ● Copiştii evului mediu recurgeau frecvent la **l.**, îndeosebi pentru a face economie de spaţiu, de timp şi de efort. Vechii tipografi foloseau **l.** pentru a realiza un zaţ compact. ■ În textele româneşti, **l.** sînt prezente încă din sec. 16. Numeroase **l.** apar de asemenea în inscripţiile lapidare şi sigilare. → şi ÎMBINARE.

LIMINARĂ (bibl.) Parte de la începutul cărţii, anterioară textului, utilizată ca sursă de informaţii pentru descrierile bibliografice. Elementele **l.** sînt: titlul prescurtat, versoul paginii de titlu şi coperta.

LIMITE CRONOLOGICE ŞI NUMERICE (bibl.) Elemente de identificare a unei publicaţii seriale alcătuite din data, şi, eventual, numerotarea primei şi ultimei fascicule sau volum.

LIMONARION (LIMONAR) (edit.) Lucrare hagiografică despre vieţile asceţilor. Ex.: Ioan Moshos. *Limonarion, adică Raiul Nou sau Livada duhovnicească*, Braşov, 1780 (Ms. 2485, B.A.). → şi LAFSAICON.

LINIA LITEREI (poligr.) Linia optică formată de baza literelor aşezate într-un rînd. **L.l.** este standardizată, adică toate turnătoriile de litere trebuie s-o plaseze la aceeaşi înălţime în cadrul unui corp.

LINIAR (LINEAR) (graf.; poligr.) Desen, clişeu etc. care reprezintă o imagine alcătuită numai din linii şi contururi, fără umbre.

LINIATURĂ 1. (graf.; poligr.) Ansamblu de *linii* (1) orizontale sau verticale aplicate prin liniere sau imprimare cu clişee pe colile de hîrtie care formează filele unui caiet, registru etc. **2.** (pal.) **L. oarbă,** → HARAG (1).

LINIE 1. (graf.; poligr.) Trăsătură fină desenată sau imprimată pe suprafaţa unui suport. **2.** (poligr.) Lamă metalică cu ajutorul căreia se tipăresc *linii* (1) de diferite lungimi şi grosimi. **L.** are aceeaşi înălţime ca şi litera şi grosime variabilă. După floare, se deosebesc: **l.** fine, duble, punctate sau întrerupte, seminegre, compacte, ondulate sau ajurate etc. || **l. de siguranţă, l.** ondulată sau în zig-zag.

repetată, care se imprimă pe hîrtiile de valoare pentru a preveni falsificarea acestora; ◇ a z u r e e. **3.** (poligr.) Rînd de cuvinte într-un text tipărit. **4.** (graf.; pal.) Instrument de liniat; ◇ r i g l a. În evul mediu, copiştii foloseau **l.**, alături de *perghel*, pentru fixarea distanţelor egale între rînduri şi trasarea *liniaturii* respective. → şi REGULA. **5.** (filgr.) **L. de căluş,** imagine a *căluşului* pe coala de hîrtie. **6.** (red.) **L. de dialog,** semn de punctuaţie de forma unei linii orizontale (—) indicînd începutul vorbirii fiecărei persoane care participă la o conversaţie. **7.** (red.) **L. de pauză,** semn de punctuaţie de forma unei linii orizontale (—), identic cu *linia de dialog*, însă mai lungă decît *cratima*, care marchează pauza dintre cuvintele sau construcţiile incidente şi restul propoziţiei, dintre o propoziţie incidentă şi restul frazei, dintre o apoziţie explicativă şi restul propoziţiei, dintre o apozitivă şi restul frazei, elipsa predicatului sau a verbului copulativ etc.; ◇ p a u z ă. **8.** (filgr.) **Linie de vărgătură,** imagine a *vărgăturii* pe coala de hîrtie.

LINIERE (LINIAT) (graf.; pal.; poligr.) Operaţie de aplicare, trasare sau imprimare a unor *linii* (**1**) pe o coală de hîrtie. ● **L.** vechilor mss. se făcea, în marea majoritate a cazurilor, prin zgîriere cu un instrument ascuţit sau prin apăsare cu *haragul*, fără întrebuinţarea unei substanţe colorate. Astăzi, **l.** se execută cu forme curbe la o maşină bazată pe principiul tiparului înalt rotativ.

LINIOMETRU (poligr.) Riglă cu secţiune triunghiulară sau pătrată care are pe fiecare muchie cîte o scară gradată în puncte tipografice corespunzătoare unui corp de literă. **L.** este folosit la numărarea *liniilor* (2).

LINIUŢĂ DE UNIRE ŞI DE DESPĂRŢIRE (red.) → CRATIMĂ.

LINOGRAVURĂ (graf.) **1.** Procedeu de gravură în relief asemănător *xilografiei*, cu deosebirea că în locul unui bloc de lemn se foloseşte linoleum; ◇ g r a v u r ă î n l i n o l e u m. Acest material se sapă mai uşor decît lemnul însă, datorită structurii sale deosebite, efectele obţinute sînt limitate la un desen simplu. **2.** Reproducere realizată prin acest procedeu. ● Primele **l.** au fost create în cel de-al doilea deceniu al sec. 20. Capodopere ale genului sînt **l.** executate de Matisse şi Picasso. ■ Dintre artiştii români care au abordat **l.** sînt de menţionat M. Olinescu şi A. Mărculescu.

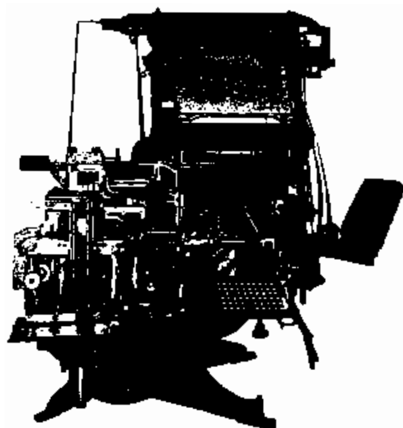
Linogravură de Aurel Mărculescu, sec. 20

LINOTIP (poligr.) Maşină de cules şi turnat rînduri întregi de litere pentru forma de imprimare la tipar înalt. Echipamentul de culegere al **l.** se compune dintr-o claviatură *(taster)* prevăzută cu litere şi semne care trimite *matriţele*, păstrate în *magazie*, la dispozitivul de turnare alcătuit dintr-un rezervor (creuzet) pentru topirea aliajului, matriţe şi forme de turnare. **L.** moderne funcţionează electronic cu bandă perforată comandată de calculator. ● În **1884,** Ottmar Mergenthaler (**1854—1899**), ceasornicar de origine germană stabilit în Statele Unite, a construit primul **l.** pe care l-a pus în funcţie, doi ani mai tîrziu, pentru ziarul "New York Tribune". → şi MAŞINĂ DE CULES.

LINOTIPIE (poligr.) **1.** Operaţie de culegere tipografică cu ajutorul *linotipului*. **2.** Secţie sau atelier într-o tipografie unde culegerea se efectuează la *linotip*. **3.** Profesia de *linotipist*.

LINOTIPIST (poligr.) Lucrător tipograf specializat în *linotipie* (1).

LISTĂ (bibl.; poligr.; red.) Text care conţine o enumerare ordonată de nume şi semne. || **l. bibliografică,** ansamblu de re-

Linotip

ferinţe bibliografice plasat la sfîrşitul unei cărţi, cu indicaţia generală de *bibliografie* sau *lucrări consultate*, servind la identificarea documentelor folosite de autor la elaborarea lucrării. Referinţele din **l.** se numerotează dacă textul face trimiteri la ele; **l. de abrevieri, l.** aşezată după prefaţa unei lucrări, cuprinzînd prescurtările şi simbolizările utilizate în opera respectivă; **l. de ilustraţii, l.** a planşelor plasată la sfîrşitul unei lucrări; **l. de subscripţie,** → SUBSCRIPŢIE (1). **l. de turnare, l.** de litere şi semne aparţinînd unui anumit tip de caractere.

LIT. (abrev.; graf.) Inscripţie prescurtată pe o *litografie* care însoţeşte numele artistului. Termenul este ambiguu deoarece poate fi folosit, fie de cel care a desenat imaginea pe piatră, fie de către tipograful-litograf care a imprimat lucrarea.

LITERALĂ (red.) Traducere sau transcriere a unui text făcută cuvînt cu cuvînt.

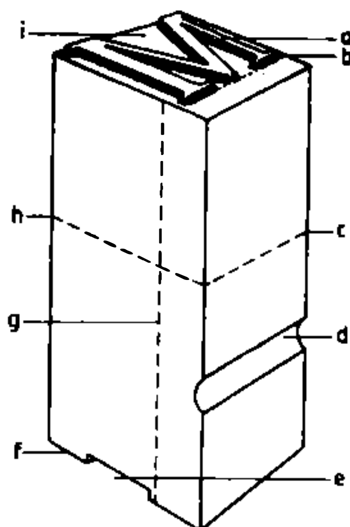
LITERAR Text care aparţine sau corespunde cerinţelor literaturii.

LITERARIU (edit.) Abecedar (1). ■ În 1850, profesorul arădean Atanasie Sandor a elaborat *A.B.C. — Dariu sau Literariu românesc cu slove cirilice şi litere latine*, rămas în ms.

LITERAT Om de litere: scriitor, critic, erudit etc. ● La romani, *litteratus* era fie un sclav instruit folosit de stăpîn ca secretar, fie un savant, exeget al textelor poetice.

LITERATURĂ 1. Ansamblul operelor scrise aparţinînd unei ţări, unei epoci, unui anumit domeniu etc. || **l. naţională,** totalitatea creaţiilor literare care exprimă spiritualitatea unei naţiuni; **l. universală, l.** care însumează operele valoroase şi semnificative ale popoarelor din întreaga lume. **2.** Totalitatea lucrărilor de profil dintr-un anumit domeniu în care este tratată aceeaşi problemă, alcătuind bibliografia sau **l.** acelei probleme, situaţie în care se menţionează adesea termenul de *l. de specialitate*.

LITERĂ 1. (pal.) Fiecare dintre semnele grafice ale alfabetului unei limbi care corespunde în general unui fonem. **2.** (poligr.) Piesă paralelipipedică de metal (de cele mai multe ori aliaj de plumb cu antimoniu şi staniu), lemn, masă plastică sau alt material care conţine în planul superior copia (clişeul) unui semn grafic; *p. ext.* imaginea unui semn grafic imprimată pe hîrtie. → şi TIP (1). Cu excepţia **l.** de corp foarte mare, de lemn (pentru afişe etc.), celor de alamă (pentru *poleire*) etc., **l.** se confecţionează din aliaj tipografic, prin turnare cu ajutorul unor maşini speciale, sau direct în maşinile de cules (*monotip, linotip* etc.). Tehnologia fabricării **l.** tipografice include următoarele faze: a) executarea desenului original al **l.**; b) transpunerea desenului pe suprafaţa *patriţei*, la scara cerută de dimensiunile reale ale **l.**; c) executarea *matriţei* care cuprinde copia semnului de pe patriţă; d) turnarea **l.** Elementele principale ale **l.** tipografice sînt: a) *floarea l.*, trunchiul de con care rezultă din racordarea suprafeţei active (copia tipului) cu suprafaţa neutră care are ca bază conturul clişeului; b) *linia l.*, latura de la baza imaginii imprimate; c) *înălţimea florii*, distanţa dintre planul imprimabil şi cel neimprimabil, adică înălţimea trunchiului de con; d) *piciorul l.*, baza paralelipipedului opusă planului superior; e) *grosimea l.*, dimensiunea bazei paralelă cu *linia l.* Grosimea variază la acelaşi corp după felul **l.**: cea mai mică la *i* şi cea mai mare la *M*; f) *corpul l.*, lungimea bazei perpendiculară pe *grosimea l.* Excesul corpului faţă de floare se numeşte *carne* sau *spinare*; g) *înălţimea l.*, distanţa dintre suprafaţa activă şi *piciorul l.*, reprezentînd grosimea plăcii din care s-a tăiat **l.**; h) *signatura*, şanţ paralel cu *linia l.*,

Schema literei de metal: a. floarea ; b. linia ; c. grosimea ; d. signatura ; e. canalul ; f. piciorul ; g. înălţimea ; h. corpul ; i. spinarea

practicat pe faţa paralelipipedului care corespunde laturii mici a bazei. Signatura înlesneşte cunoaşterea poziţiei *florii l.* prin pipăit, cînd se aşază alături de celelalte **l.** ale unui text; i) *canalul l.*, scobitură la baza paralelipipedului care ajută la diferenţierea *l. de casă* de cele de *monotip.* || **l. albă (cristal), l.** subţire, cu linii foarte fine, opusă celei *negre* sau *seminegre*; **l. aldină,** → ALDINĂ (2a); **l. anticvă,** → ANTICVĂ (1); **l. caligrafică,** variantă tipografică a l. de mînă. Se caracterizează în general prin poziţie înclinată, linii nuanţate, expresivitate şi dinamism. Se folosesc pentru titluri, lucrări publicitare şi de accidenţe etc.; **l. capitală,** → MAJUSCULĂ; **l. capităluţă,** → CAPITĂLUŢĂ; **l. compactă,** → BLOC (3); **l. cristal,** → L. ALBĂ; **l. cursivă,** → CURSIVĂ; **l. de accidenţe, l.** care se deosebeşte de celelalte caractere prin particularităţi grafice şi de stil. Se utilizează în lucrări de *accidenţe*; **l. de afiş, l.** de corp foarte mare, confecţionată din lemn sau alt material (se poate, de pildă, turna şi în plumb prin stereotipie sau pe cale galvanică), folosită la imprimarea lucrărilor publicitare; **l. de casă, l.** destinată îndeosebi *caselor de l.* şi culesului manual. **L. de c.** se obţin la maşini de turnat speciale din aliaj tipografic dur şi au, prin urmare, o rezistenţă mai mare la uzură, decît cele fabricate la maşina de cules; **l. de poleit, l.** confecţionată în general din alamă, folosită în legătorie la imprimarea titlurilor şi altor date pe coperta cărţilor legate în pînză, piele, material plastic etc., cu folii metalice de aur, argint sau aluminiu sau cu hîrtie metalizată presată fie manual, fie la presa de poleit; **l. de rînd (de text),** denumire generică a **l.** *minuscule*, mai ales de corp 8, 10 şi 12, întrebuinţată la imprimarea textelor, deosebită de **l.** pentru titluri, sublinieri etc.; **l. de sublinieri,** denumire convenţională a **l.** utilizată pentru evidenţieri (*aldină, neagră* etc.). **L. de s.** este de acelaşi corp cu celelalte **l.** ale textului, însă diferă ca floare; **l. de text,** → L. DE RÎND; **l. de titlu, l.** de corp mai mare decît al celui de text (de obicei între 14—28), folosită în general la imprimarea titlurilor; **l. dreaptă (normală), l.** caracterizată prin dispoziţie verticală faţă de linia de bază, opusă *cursivei*; **l. fractur,** → FRACTUR; **l. gotică,** → GOTICĂ (1); **l. grasă,** → L. NEAGRĂ; **l. iniţială,** → INIŢIALĂ; **l. italică,** → CURSIVĂ; **l. îngustă,** → L. ŞMALĂ; **l. lată, l.** ale cărei linii tind să se dezvolte pe orizontală; **l. majusculă,** → MAJUSCULĂ; **l. mare,** → MAJUSCULĂ; **l. medievală,** → ELZÉVIR (2); **l. mică,** → MINUSCULĂ; **l. neagră (grasă), l.** pentru sublinieri cu contururi pline, foarte îngroşate; **l. normală,** → L. DREAPTĂ; **l. romană,** → ANTICVĂ (1), DIDOT (2), ELZÉVIR (2); **l. semineagră,** → ALDINĂ (2a); **l. spaţiată, l.** pentru sublinieri, despărţită de celelalte **l.** prin intervale de albitură mai mari decît în mod obişnuit; **l. şmală (îngustă), l.** cu tendinţă spre verticală, opusă celei orizontale a *l. late*; **l. verzală,** → MAJUSCULĂ; **l.-bloc,** → BLOC (3). ● Primele **l.** mobile de metal au fost create de Gutenberg cu ajutoru unui aparat de turnat inventat de el. Însă ideea **l.** mobile este mai veche. Exemple sînt peceţile, ştampilele, **l.** gravate în lut, piatră, lemn, metal etc., folosite pentru semnături sau pentru mar-

carea unor produse, atît ın antichitate, cît şi în evul mediu. Pe la 1040, în China se foloseau semne mobile modelate din lut şi arse. Concomitent se aplica şi *tiparul tabelar*. În Coreea, în 1392, a început turnarea l. de bronz cu care, în 1403, s-au imprimat primele cărţi. În Olanda, în jurul lui 1437, Laurens Jangszoon Coster a confecţionat l. izolate de lemn. Invenţia lui Gutenberg a fost răspîndită în Europa de o serie de tipografi germani. Prima încercare de înlocuire a caracterelor gotice cu un nou tip de l. datează din 1465 şi aparţine germanilor Konrad Sweynheym şi Arnold Pannartz stabiliţi la Subiaco, în Italia. L. creată de ei, numită *anticvă* a fost modelată după *scrierea umanistă*. Se caracterizează prin forme rotunjite, echilibrate şi grad de lizibilitate superior celei gotice. Cele mai reprezentative tipuri de anticvă au fost realizate la Veneţia de fraţii Johann şi Wendelin de Spira, Nicolas Jenson, Erhard Ratdolb şi Francesco Griffi da Bologna. Acesta din urmă a creat primele *cursive*. Anticvele veneţiene se remarcă prin tălpi rotunjite şi contrast mic între liniile subţiri şi cele pline. În Germania, gravorul Hieronymus Andreae a dat strălucire *l. fractur*, variantă de gotică, cunoscută încă de la sfîrşitul sec. 15, cu care s-a imprimat, în 1517, la Nürnberg, *Teuerdank*, carte ce conţine descrierea alegorică a călătoriei împăratului Maximilian I în Burgundia. În Franţa, anticva a fost introdusă, în prima jumătate a sec. 16, de eruditul belgian Josse Bade (Jodocus Badius Ascensius), Geoffroy Tory, Simon de Colines şi Robert Grandjon. Cel mai frumos tip de anticvă a Renaşterii este opera gravorului francez Claude Garamond. În sec. 17, a început procesul de modificare a anticvei, în Olanda, odată cu tipul creat de Christoffel van Dyck pentru tipografia Elzévir. La această l. diferenţa dintre liniile subţiri şi cele groase este mai pronunţată iar tălpile sînt drepte. În sec. 18, în Anglia şi în Franţa, s-a făcut resimţită influenţa olandeză. Englezul William Caslon a realizat o l. care îi poartă numele, ceva mai lată decît modelele sale olandeze. Cel mai important tip englezesc din sec. 18 a fost conceput de John Baskerville. L. lui Baskerville are tăietura precisă şi un contrast accentuat între liniile subţiri şi cele pline. În Franţa, Pierre-Simon Fournier a desenat l. care prezintă asemănări cu cele proiectate de Baskerville şi a elaborat primul sistem tipometric. În a doua jumătate a sec. 18, sub influenţa principiilor estetice ale neoclasicismului, s-au turnat l. care imitau impasibilitatea rece a caracterelor romane. La Paris, François-Ambroise şi Firmin Didot, tatăl şi fiul, au gravat l. cu linii nuanţate şi tălpi drepte. François-Ambroise Didot a perfecţionat sistemul de măsurare a corpului de l. iniţiat de Fournier. În Italia, Giambattista Bodoni a creat anticva italiană a acestei perioade. Caracteristicile grafice ale tipului Bodoni corespund în general celor ale tipului Didot. La sfîrşitul sec. 18 s-a încheiat procesul de transformare a anticvei Renaşterii. Noua l., construită pe baza unor principii matematice, are tăietură precisă şi forme simetrice. Axa elementelor rotunde este centrată şi perpendiculară, contrastul dintre liniile subţiri şi pline foarte accentuat, tălpicile din linii drepte, orizontale. În sec. 19, ca o reacţie la geometria elaborată a l. clasicismului, au apărut *grotescul* şi *egipţiana*, ambele alcătuite din linii de grosime aparent uniformă, fără nuanţări. Liniile *egipţienelor* sînt închise, cu tălpi pronunţate şi drepte, iar *grotescul* este lipsit de tălpi. Sec. 19, dar mai ales sec. 20, au cunoscut, alături de creaţii originale, variante ale tipurilor istorice *(Anticva-Goudy, Anticva-Kumlien, Centaur, Imprimatur, Italian Old Style, Metropolis, New Roman, Palatino, Ratio, Times, Trump-Medieval* etc.) precum şi o diversificare a l. caligrafice şi decorative, intens stimulată de dezvoltarea graficii publicitare.

LITIARIU (edit.) Pomelnic. Ex.: "*Litiĭarĭu* alŭ sf(î)ntului Schitŭ alŭ Doljeştilorŭ, făcutŭ pre cĕle 6 zile a săptămînii, întru carele sîntŭ scrise numele fericiţilorŭ, răposaţilorŭ, ctitorilorŭ şi făcătorilorŭ de bine acestui sf(î)ntŭ lăcaşŭ, carii să pomenescŭ în toate zilile la Litiĭa carĕ facem preste toate zilele proaste, după otpustul Utrenii şi a Vecernii." Mănăstirea Putna, 1759. (Ms. 529, B.A.).

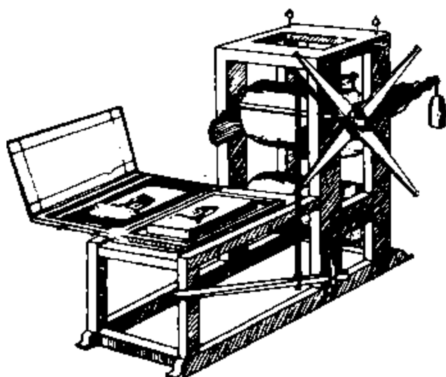
LITOCROMIE (poligr.) Procedeu litografic de reproducere a picturilor în ulei.

LITOCROMOGRAFIE (poligr.) → CROMOLITOGRAFIE.

LITOFOTOGRAFIE (poligr.) → FOTOLITOGRAFIE.

LITOGRAF (graf.; poligr.) Grafician sau tipograf specializat în *litográfie*. ☐ Abrev. LIT.

LITOGRAFIE 1. (graf.) Procedeu de reproducere pe piatră, care are la bază antagonismul dintre apă şi materii grase. Piatra litografică este un calcar fin pe care, după polisare, se desenează cu creion gras sau tuş litografic. Înainte de spălare cu apă, placa este tratată cu o soluţie uşor acidă de gumă arabică care măreşte aderenţa apei la piatră, părţile grase, acoperite de tuş, rămînînd intacte. Trecînd peste placa umedă un rulou cu cerneală de tipar, aceasta va imprima imaginea sau textul pe hîrtia suprapusă. ● Descoperind că relieful nu este indispensabil şi că fenomenul de incompatibilitate dintre apă şi grăsimi permite obţinerea de rezultate asemănătoare gravurii, germanul Aloys Senefelder (1772—1834) a elaborat în 1799 tehnica **l.** pe care a expus-o în 1818 într-o lucrare. **2.** (poligr.) Procedeu de tipar plan care utilizează o formă executată pe piatră de calcar a cărei suprafaţă are proprietatea de a primi umezeala, dacă nu este acoperită cu o substanţă hidrofugă; ◇ t i p a r l i t o g r a f i c. Forma de tipar poate fi preparată prin desenare cu tuş

Presa litografică construită de Senefelder, în 1799

sau creion litografic, prin gravare superficială, prin transport sau prin metode fotografice la care imaginile se copiază fotografic pe suprafaţa pietrei acoperită cu un strat fotosensibil. **L.** poate folosi şi forme executate pe plăci metalice sau sintetice. Înlocuirea pietrei cu metalul (zinc, aluminiu, nichel etc.) a dus la apariţia de noi procedee: *metalografie*, *ofset* etc. Înainte de a fi acoperită cu cerneală, forma este umezită. În felul acesta, cerneala grasă va adera numai la suprafaţa activă, tipăritoare şi va fi respinsă de suprafaţa hidrofilă, netipăritoare. **3.** (graf.) Stampă obţinută prin această tehnică. ● **L.** a devenit foarte populară la scurt timp după apariţie. Mari artişti ai sec. 19 (Goya, Delacroix, Daumier etc.) au explorat cu succes acest procedeu, realizînd lucrări remarcabile. ■ În Ţara Românească, pictori români ai aceluiaşi secol (Chladek, Lecca, Negulici etc.) au început să litografieze, mai ales portrete, pentru publicaţii periodice. "Almanahul Statului din Prinţipatul a toată Ţara Românească", scos de Zaharia Carcalechi la Buda, în 1837, conţine **l.** semnate de Lecca şi Chladek. Negulici a ilustrat traducerea românească a *Călletoriilor lui Gulliver în ţeri depărtate de la Swift* (Bucureşti, 1848) cu **l.** inspirate după gravurile pe lemn făcute de Grandville pentru ediţia franceză a aceleiaşi cărţi. În Moldova, Gh. Asachi a compus desene cu subiecte istorice litografiate de colaboratorii săi de la Albina. Fiul acestuia, Alexandru Asachi, a desenat şi litografiat cea mai mare parte a ilustraţiilor din almanahurile şi calendarele publicate de tatăl său. Cel mai prolific editor de stampe litografice a fost însă Dimitrie Pappazoglu (1811—1892). El a editat tablouri cu portrete de ctitori şi voievozi, scene istorice, priveliști din natură, vederi din ţară, inscripţii şi obiecte de prin mănăstiri etc. Subiectele imaginate sau sugerate de Pappazoglu erau desenate şi imprimate în numeroasele ateliere litografice existente la acea epocă în Bucureşti, aflate în proprietatea lui Szathmary, Venrich, Danielis, Bielz, Isler, Pernet etc., artişti şi totodată litografi independenţi. □ Abrev. LIT.

LITOSTEREOTIPIE (poligr.) Gravură în relief obținută prin corodarea pietrei litografice.

LITOTIPOGRAFIE (poligr.) Procedeu de raportare a unei compoziţii tipografice pe o placă litografică. → şi TIPOLITOGRAFIE.

LITOZINCOGRAFIE (poligr.) Procedeu de transpunere a unei probe litografice pe o placă de zinc care serveşte de matriţă la imprimare; ◇ z i n c o l i t o g r a f i e.

LITTERAE (lat.) 1. (dipl.) Denumire dată frecvent oricărui *înscris*, în evul mediu.

2. (pal.) **L. columnatae,** → SUPRASCRIERE.

LITTERIS (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.

LITTRÉ (fr.; lex.) Denumire sub care este cunoscută monumentala lucrare *Dictionnaire de la langue française* (Vol. 1—4. Paris, 1863—1873), redactată de lexicograful francez Emil Littré.

LITURGHIE (edit.) → LITURGHIER.

LITURGHIER (LITURGIAR) (edit.) **1.** Carte religioasă care cuprinde cîntările și rînduiala liturghiei, principala slujbă în biserica creștină; ◇ l i t u r g h i e, m i s s a l (1), s l u j e b n i c. ■ *Liturghierul* slavon, tipărit în 1508 de Macarie la Tîrgoviște, este prima tipăritură pe teritoriul românesc. Cel dintîi *Liturghier* românesc a fost imprimat de Coresi la Brașov, în 1570. **2. L. arhieresc,** → ARHIERATICON.

Pagină ornamentată din *Liturghierul* lui Macarie, 1508

LIVADĂ DUHOVNICEASCĂ (edit.) → LIMONARION.

LIZIBIL (consv.; edit.; pal.) **Text l.,** text scris sau imprimat clar și care se poate citi cu ușurință; ◇ c i t e ț (2).

L.L. (abrev.) → LOCUL CITAT.

LOC 1. (bibl.; edit.) **L. de editare (de publicare),** localitatea unde se află sediul casei de editură. În descrierea bibliografică, dacă pe pagina de titlu a lucrării figurează două localități corespunzînd unei singure edituri, se notează ambele localități. Dacă sînt mai multe localități, se înregistrează prima cu mențiunea etc. Dacă sînt două localități și două edituri diferite, se notează amîndouă; tot așa, în cazul unei singure localități și a două edituri. Termenul *editură* se menționează după localitate și se desparte de aceasta ca și de anul care o precede, prin virgule (ex.: București, Editura „Eminescu", 1985). Se omite cuvîntul *editură* dacă nu face parte integrantă din numele instituției editoare (ex.: București, Editura Enciclopedică, 1968, însă București, Meridiane, 1983). Dacă aceste date nu figurează în lucrare dar pot fi deduse sau stabilite din izvoare externe, se înscriu între paranteze drepte: [Sibiu]. Dacă sînt îndoielnice, se adaugă semnul întrebării: [Sibiu?]. Cînd locul publicării nu este cunoscut, datele de apariție se completează cu una dintre prescurtările: [f.e.] *(fără editură)*, [*f.l.*] *(fără loc)*, [*s.l.*] *(sine loco)*. **2.** (dipl.) **L. de emitere a documentului,** element al *formularului diplomatic*, însumat în *protocolul final*, în care se precizează locul unde a fost redactat actul. → și DATĂ; **3.** (bibl.; poligr.) **L. de imprimare,** localitatea unde se află întreprinderea care a tipărit lucrarea. **4.** (bibl.; edit.) **L. de publicare,** → L. DE EDITARE.

LOCALIZARE 1. (edit.; pal.) Operație de stabilire a localității sau regiunii unde s-a scris sau copiat un text vechi. **L.** se face prin analiza elementelor lingvistice (particularități de ordin fonetic, morfologic și lexical) și extra-lingvistice (locul unde a fost găsit ms., caracteristicile și proveniența suportului, filiația textelor, persoana copistului etc.). **2.** (edit.) → ADAPTARE (2).

LOC. CIT. (abrev.) → LOCUL CITAT.

LOCI CRITICI (edit.) În critica textuală, fragmente ale unei opere care se confruntă prin *collatio* pentru a stabili, cu datele obți-

nute, o clasificare provizorie a materialelor tradiţiei diplomatice. → şi COLAŢIONARE (1).

LOC. LAUD. (abrev.) → LOCUL CITAT.

LOCO CITATO (lat.; red.) → LOCUL CITAT.

LOCO LAUDATO (lat.; red.) → LOCUL CITAT.

LOCUL CITAT (red.) Trimitere, de regulă abreviată, la pagina citatului dintr-o lucrare menţionată anterior, chiar dacă între cele două citări figurează alte referinţe bibliografice (opere ale altor autori), pentru a se evita repetarea datelor bibliografice; ◇ loco citato (abrev. loc. cit.), loco laudato (abrev. l. l., loc. laud.). □ Abrev. L.C.

LOGOFĂT (dipl.) Şeful cancelariei domneşti în Ţara Românească şi Moldova. **L.** îngrijea de redactarea actelor pe care le întărea cu pecetea domnească al cărei păstrător era. În actele emise în latină, **l.** era numit *cancellarius*.

LOGOGRAF (pal.) **1.** Scriitor de proză şi istorie, la vechii greci. **2.** Orator, în Grecia antică, care îşi vindea discursurile sub formă de pledoarii destinate celor care erau chemaţi să se apere în faţa legii.

LOGOGRAFIE (pal.) Sistem de scriere în care un singur semn reprezintă unul sau mai multe cuvinte. → şi SILABAR.

LOGOGRAMĂ (pal.) Semn utilizat în *logografie* pentru unul sau mai multe cuvinte. Ex.: 2 pentru "doi", ⁰ pentru "grad", $ pentru "dolar" etc.

LOGOTIP (poligr.) Ansamblu de două sau mai multe litere turnate într-un singur corp pentru a înlesni culegerea manuală; ◇ politip. → şi LIGATURĂ.

LOGOTIPIE (poligr.) **1.** Procedeu de turnare a literelor îmbinate. **2.** Tipărire efectuată cu logotipuri; ◇ logotipografie, politiple. ● **L.** a fost inventată în 1775 de francezul Barletti de Saint-Paul.

LOGOTIPOGRAFIE (poligr.) → LOGOTIPIE.

LUCRARE (edit.) Orice compoziţie sau compilaţie literară, ştiinţifică, artistică etc. care poate fi cuprinsă integral într-o singură carte sau într-o parte a unei cărţi ori divizată în mai multe cărţi; ◇ op, operat, operă (1). Aceeaşi **l.** poate fi prezentată, în forme variate, în diferite cărţi care constituie astfel ediţiile aceleiaşi **l.** || **l. anonimă, l.** care s-a publicat fără indicaţia autorului ei, iar numele acestuia nu a putut fi stabilit; **l. antumă, l.** publicată în timpul vieţii autorului; **l. autonimă, l.** publicată sub numele real al autorului; **l. colectivă (poligrafică), l.** elaborată de *autori multipli*; **l. de popularizare, l.** care informează publicul larg asupra celor mai recente realizări şi descoperiri în domenii diferite; **l. de referinţă, l.** care conţine rezultatele generalizărilor teoretice, elementele ştiinţifice fundamentale, datele esenţiale pentru toate domeniile sau pentru unele dintre acestea cu scopul de a le furniza operativ. În categoria **l. de r.** intră enciclopediile, dicţionarele, atlasele, anuarele, ghidurile, bibliografiile etc.; **l. de sinteză,** categorie de **l.** de referinţă care concretizează rezumativ principalele date acumulate într-o anumită perioadă de timp privitoare la un domeniu sau la domenii conexe. **L. de s.** sistematizează datele colectate din surse primare şi secundare pentru a da cercetătorului posibilitatea să stabilească stadiul la care s-a ajuns într-o anumită problemă şi identificarea celor mai recente tendinţe; **l. de tinereţe,** → JUVENILIA; **l. dramatică,** piesă de teatru sau operă muzicală; **l. inedită,** → INEDIT; **l. originală, l.** realizată de autor fără a fi folosit lucrări preexistente sau elementele unor asemenea lucrări; **l. poligrafică,** → L. COLECTIVĂ; **l. politipică, l.** care tratează mai multe subiecte; **l. postumă, l.** de texte inedite publicate după încetarea din viaţă a autorului; **l. ştiinţifică, l.** prin care un autor comunică rezultatele cercetărilor sale într-o anumită problemă a ştiinţei şi tehnicii.

LUCRAREA CITATĂ (red.) → OPUS CITATUM.

LUCR. CIT. (abrev.) → OPUS CITATUM.

LUDLOW (poligr.) Maşină de turnat litere de regulă de corp mare, în rînduri, pentru titluri de ziare, afişe etc.

LUNAR (presă) Periodic care apare o dată pe lună; ◇ mensual.

LUNAŢIUNE (cron.) Element cronologic, folosit în antichitate, reprezentînd durata de timp în care luna trece prin fazele sale.

LUNTRE (poligr.) → GALION.

LUTRIN Pupitru înalt pe care se aşază cărţile liturgice în corul unei biserici catolice; ◇ analog.

MACHETĂ 1. (edit.) Text fragmentar sau integral al unei lucrări mai ample, constituind o *ediţie provizorie* destinată discuţiei în vederea realizării versiunii finale. **2.** (edit.) Proiect al unei lucrări complexe (enciclopedie, dicţionar, tratat, album de artă etc,), în general cu multe ilustraţii, în care se indică amplasarea exactă a textelor şi clişeelor şi a celorlalte elemente componente în vederea tipăririi definitive. **M.** se face pentru primele opt sau 16 pagini, în funcţie de caracterul lucrării. La versuri, lucrări tehnice şi ştiinţifice ample, cărţi ilustrate pentru copii, albume cu reproduceri numeroase etc., se execută **m.** întregii lucrări. Coperta interioară, titlurile false şi toate celelalte titluri se desenează. Textul curent şi ilustraţiile se aranjează în **m.** folosindu-se tăieturi din ziare şi reviste, maculatură etc. Spaţiile ocupate de text sînt calculate exact după ms., ţinînd seama de dimensiunea corpului ales. La volumele de poezie, fiecare vers este redat în pagină printr-o linie. După ce ms. este cules în întregime în şpalt, iar zincografia a executat tiparele după clişeele respective, se confecţionează o machetă de verificare cu probele de tipar corectate, luîndu-se ca bază **m.** iniţială; **m. oarbă, m.** în alb a unei lucrări. **3.** (presă) Model al unui număr de periodic sau al unei pagini a acestuia, de proporţii mai mici sau la dimensiuni reale, premergător paginaţiei şi tipăririi.

MACROFOTOGRAFIERE (consv.) Tehnică de obţinere a unei copii mult mărite a unui document grafic sau iconografic cu ajutorul unui aparat de fotografiat echipat cu un obiectiv cu distanţă focală scurtă. Prin acest procedeu se pot izola anumite detalii în vederea examinării lor.

MACULAJ (MACULARE) (poligr.) → COPIERE (3).

MACULATOR (poligr.) Caiet din hîrtie de calitate inferioară, de obicei neliniat, folosit pentru notiţe, concepte etc.

MACULATURĂ 1. (poligr.) Hîrtie de calitate inferioară, intercalată între colile ieşite din maşina de tipar, pentru a împiedica copierea cernelii la suprapunerea acestora în stivă. **2.** (leg.; poligr.) Deşeuri de hîrtie şi carton. **3.** (bibl.) Literatură de proastă calitate.

MAGAZIE (poligr.) Cutie care serveşte drept spaţiu de depozitare a matriţelor de la maşina de cules *linotip* şi de la alte sisteme; ✧ m a g a z i n (2).

MAGAZIN 1. (presă) Publicaţie periodică, de obicei ilustrată, cuprinzînd literatură de popularizare, de largă accesibilitate, din unul sau mai multe domenii; ✧ r e v i s t ă i l u s t r a t ă. ● Prima publicaţie europeană de acest gen, "Gentleman's Magazine", a apărut în Anglia, în 1731, editată de Edward Cave. ■ În ţara noastră, termenul a fost folosit în secolul trecut şi cu sensul de revistă specializată în studii de istorie, ştiinţă, literatură etc. De pildă, "Magazinul istoricu pentru Dacia", editat la Bucureşti, între 1845—1848, a publicat studii asupra istoriei românilor şi izvoarelor acesteia (cronici, colecţii de acte, inscripţii de pe monumente vechi etc.), contribuind hotărîtor la cunoaş-

terea istoriei naţionale. **2.** (poligr.) → MAGAZIE.

MAGNACARD (engl.; bibl.; docum.) Sistem de înregistrare codificată a documentelor, bazat pe folosirea unor fişe cu suprafaţă magnetică.

MAGNETOFON (bibl.; docum.) Aparat pentru înregistrarea şi reproducerea sunetelor cu ajutorul unei *benzi magnetice.*

MAGNETOSCOP (bibl.; docum.) Aparat care înregistrează şi redă imaginile cu ajutorul unei *benzi magnetice.*

MAGNETOTECĂ (bibl.; docum.) → BANDOTECĂ.

MAGZAR (MAHZAR) (tc.; dipl.) → ARZMAHZAR.

MAIOLUS (leg.) Denumire convenţională a legăturilor lucrate în sec. 16 pentru colecţionarul francez Thomas Mahieu (Maiolus), secretar al Catherinei de Médicis şi contemporan cu marele bibliofil Jean Grolier. Legăturile cărţilor sale sînt asemănătoare cu cele executate pentru Grolier. Aspectul particular al legăturilor Maiolus se exprimă prin efectul plastic imprimat compoziţiei de împletituri aurite.

MAJUSCULĂ 1. (red.) Literă mare a alfabetului; ✧ capitală, literă mare, versală, verzală. Se scrie cu **m.**: a) iniţiala primului cuvînt al unui text, chiar cînd acesta se află în subsolul unei pagini; b) iniţiala primului cuvînt după un punct cu care se încheie o frază sau după alt semn de punctuaţie (semnul întrebării, semnul exclamării, două puncte — numai cînd începe vorbirea indirectă sau un citat —), puncte de suspensie (cînd acesta se află la sfîrşitul unei comunicări); c) iniţiala oricărui nume propriu; d) iniţiala primului cuvînt al unei formule de politeţe de tipul: *Excelenţa vaastră*; e) iniţiala sau iniţialele, în cazul denumirilor cu mai mulţi termeni, cu excepţia cuvintelor ajutătoare cînd nu se află pe primul loc, care alcătuiesc titlurile oficiale şi onorifice, distincţiile de stat denumesc eveniment (ex.: *Renaşterea, Congresul Internaţional de Bibliologie*), organe şi organizaţii de stat şi politice, naţionale sau internaţionale, întreprinderi şi instituţii (ex.: *Biblioteca Academiei, Editura Enciclopedică*), nume geografice şi teritorial administrative (ex.: *Bucureşti, Alba Iulia, America de Nord*), puncte cardinale, cînd sînt folosite ca toponime sau formează al doilea termen al unui toponim compus (ex.: *Bucureşti-Nord*), sărbători (ex.: *Anul Nou, Întîi Mai*), opere literare, lucrări ştiinţifice şi publicaţii de orice fel (dacă sînt cuprinşi mai mulţi termeni în titlu, se scrie cu iniţială **m.** numai primul dintre ei: *Studii de bibliologie, Catalogul incunabulelor, Istoria editurii româneşti* etc.; f) unele simboluri şi abrevieri pentru cuvinte comune, pe lîngă prescurtările de nume proprii: simbolurile elementelor chimice, punctelor cardinale, unor unităţi de măsură, ale unor cuvinte sau expresii din limbi străine (ex.: *N.B.*, lat. *nota bene*) etc. În descrierile bibliografice, **m.** se folosesc pentru: a) vedete — nume de autor persoană fizică, nume de autor — colectiv, sau titluri de opere pentru a scoate în evidenţă partea care serveşte drept cuvînt de ordine (ex.: EMINESCU, MIHAI; INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ AL ACADEMIEI ROMÂNE; b) antetitlu, colecţie, orice titlu în interiorul notiţei bibliografice se scriu cu iniţială **m.**; c) cifre latine; d) cuvîntul Editură se înregistrează cu iniţială **m.** cînd este însoţit de restul termenilor care alcătuiesc denumirea instituţiei respective. **2.** (pal.) → SCRIERE CAPITALĂ, SCRIERE MAJUSCULĂ.

MAKIMONO (artă; graf.) Rulou japonez desenat sau pictat pe orizontală.

MAKULATURFORSCHUNG (germ.; pal.) Ramură a paleografiei care studiază materialele folosite drept maculatură la legatul cărţilor, dublarea şi înrămarea gravurilor şi desenelor etc., pentru identificarea şi reconstituirea unor fragmente de texte vechi. ● Legători ignoranţi foloseau file de mss. şi vechi tipărituri drept maculatură pentru lucrărilor lor. ■ În coperta unui *Triodion* tipărit la Blaj, în 1771, s-au descoperit două foi din *Tetraevanghelul* slavo-român imprimat la Sibiu, între 1551—1553, de Filip Moldoveanul.

MANIERĂ-CREION (graf.) **1.** Procedeu de gravură care imită desenul în creion; ✧ manière au crayon. Compoziţia se execută prin perforarea stratului de vernis, care acoperă placa, cu o serie de instrumente ascuţite şi ace de diferite forme şi mărimi. După corodare, imaginea se retuşează. ● Paternitatea acestei tehnici a fost revendicată de trei gravori francezi: Jean Charles François (1717—1769), Gilles Demarteau (1722—1776) şi Louis Bonnet (1743—

1793). Acesta din urmă a gravat în culori, folosind o placă pentru fiecare ton sau culoare. **M.-c.** a fost utilizată mai ales pentru a obține reproduceri după desenele artiștilor "galanți" ai epocii: Boucher, Fragonard și Watteau. Odată cu apariția litografiei și fotografiei, **m.-c.** a căzut în desuetudine. **2.** Gravură realizată prin acest procedeu.

MANIERĂ NEAGRĂ (graf.) → MEZZOTINTO.

MANIÈRE AU CRAYON (fr.; graf.) → MANIERĂ-CREION.

MANIÈRE CRIBLÉE (fr.; graf.) → CRIBLÉ.

MANIÈRE DE LAVIS (fr.; graf.) → ACVATINTĂ, LAVIU.

MANIÈRE NOIRE (fr.; graf.) → MEZZOTINTO.

MANIFEST (dipl.) Document care conține o expunere teoretică și programatică a unei personalități sau grupări politice, artistice, literare etc.; ✧ p r o g r a m (2). Ex.: *Manifest* al revistei de avangardă "unu" (București, 1928), editată de Sașa Pană.

MANȘETĂ (presă) **1.** Text rezumativ inserat pe prima pagină a unui periodic, destinat să atragă atenția asupra unui articol sau anunț deosebit din cuprinsul publicației. **2.** Spațiu situat pe prima pagină a unei publicații periodice, rezervat titlurilor și anunțurilor importante; ✧ c a p d e p a g i n ă (b). **3.** Notă tehnoredacțională imprimată pe fiecare exemplar al unui periodic, de regulă în casetă, cuprinzînd datele bibliografice necesare identificării publicației respective: adresa redacției, componența colegiului de redacție, numele întreprinderii tipografice etc. **4.** → MARGINALIA.

MANUAL (edit.) Lucrare în care sînt expuse sistematic, dar nu exhaustiv, principiile și cunoștințele fundamentale ale unui domeniu. De obicei, **m.** este o lucrare cu caracter didactic destinată învățămîntului de un anumit grad. Există și **m.** care, fără să se adreseze în mod deosebit unei anumite forme de învățămînt, constituie adevărate lucrări de sinteză pentru anumite specialități. Ex.: Barbu Theodorescu. *Manualul bibliotecarului.* București, 1939; Ioan Fekete Negruțiu. *Manual de stilistică.* Blaj, 1884.

MANUDUCERE (edit.) Denumire veche pentru *manual* sau *îndrumar*; ✧ d u c e r e d e m î n ă, m a n u d u c t o r. Ex.: *Manuducere pentru învățători la întrebuințarea Abțdariului*, carte de metodică în care sînt expuse principiile generale și speciale ce stau la baza *Abțdariului pentru școlele populare române*, publicat de Zaharia Boiu la Sibiu, în 1861.

MANUDUCTOR (edit.) Titlul unor *manuale* și *îndrumare* vechi românești; ✧ d u c e r e d e m î n ă, m a n u d u c e r e. Ex.: *Manuductor pentru învățători scholas ticești.* Buda, 1818.

MANUSCRIS (MANUSCRIPT) **1.** (bibl.; pal.) Termen care denumește în sens larg orice text scris de mînă. Semnificația lui majoră este însă aceea de carte veche scrisă sau copiată înainte de apariția sau răspîndirea tiparului. || **m. miniat, m.** împodobit cu miniaturi, frontispicii, chenare și inițiale ornate sau istoriate etc. → și CARTE, ILUSTRAȚIE, MINIATURĂ. **2.** (edit.; red.) Prima formă autografă sau dactilografiată a unei lucrări pregătite pentru imprimare și publicare. ☐ Abrev. MS. → și DACTILOGRAFIERE, NOTAREA MANUSCRISULUI, PREZENTAREA MANUSCRISULUI PENTRU TIPĂRIRE.

MAPAMOND (bibl.; cart.) Hartă a lumii, de regulă politică. ● La începutul sec. 7, Isidorus de Sevilla (570—636) a alcătuit un **m.** reprezentînd lumea cunoscută la acea vreme, pe care este înfățișată și Dunărea vărsîndu-se în Pontux Euxinus prin șapte brațe.

MAPĂ (leg.) **1.** Dosar cu copertă de carton, pînză sau alt material, care se închide ca un plic, folosit la păstrarea documentelor, gravurilor, desenelor etc. În mod obișnuit, o suită de gravuri editate este protejată de o **m.** pe fața căreia se imprimă, ca pe orice copertă, numele autorului, titlul etc. Ex.: Adrian Maniu, *La gravure sur bois en Roumanie* (București, 1929), **m.** cu 50 de gravuri originale din sec. 18 și 19. **2.** Servietă plată, de obicei compartimentată.

MARCAREA MANUSCRISULUI (edit.) → NOTAREA MANUSCRISULUI.

MARCĂ **1.** Compoziție simbolică alcătuită din figuri și semne, destinată să identifice produsele unei firme sau întreprinderi. || **m. de apă** (filigr.), → FILIGRAN; **m. de hîrtie** (filigr.) → FILIGRAN; **m. editorială** (edit.), **m.** a cărei compoziție semnifică o casă de editură; ✧ e m b l e m ă e d i t o r i a l ă, s i g n e t (1). Alături de un desen simbolic, **m.e.** conține de obicei, numele sau inițialele editorului și o deviză. **M.e.** figurează pe foaia de titlu a publicației și, uneori, pe

copertă. → şi M. TIPOGRAFICĂ, STEMĂ (1); **m. tipografică** (poligr.), **m.** în a cărei compoziţie sînt cuprinse imagini şi simboluri comune breslei tipografilor — figura universală fiind o acvilă — sau specifice unei anumite tipografii; ◇ e m b l e m ă t i p o g r a f i c ă, i m p r e s s u m, s i g n e t (1).

(70)

съ тымлъ кꙋ прижмеждїе. деоаре
тоате родꙋриле вѣде неодихнитє
сънтє ꙟфꙋрънезн, саꙋ арѣ кꙋ жосꙋ
ръ сълє требꙋєщи. ашиждерѣ ши
де сомнꙋлъ челъ мꙋлтъ сътє фере
щи. ши де аръ пꙋтѣ чинева де ло
кꙋ челъ мꙋлтъ съсъ лъзасъ.
ꙟлокъ де ъвъкꙋтꙋръ ръче ꙟвеременѣ фиер
бинтелїи лꙋцинь оинь кꙋ апъ съ
бѣ, кꙋм ва фи саръ бине.

Марца типографицъ a fraţilor Strilbiţchi, sec. 18

Stema lui Lukas Hirscher din *Evanghelia cu învăţătură*, Braşov, 1581

● Ca şi **m.** editorială, **m.t.** este un veritabil act de identitate al cărţii. De cele mai multe ori, **m.t.** este alcătuită dintr-o emblemă însoţită de o deviză şi de numele sau iniţialele tipografului sau tipografului-editor; de pildă, celebra **m.t.** a lui Aldus Manutius înfăţişează o ancoră în jurul căreia se încolăceşte un delfin, imagine completată cu numele AL-DUS, în majuscule. Alteori, **m.t.** este exprimată doar prin sigla sau monograma numelui tipografului, cum este cazul primei **m.t.** din lume aparţinînd lui Peter Schöffer şi Johannes Fust, foşti asociaţi ai lui Gutenberg, formată din iniţiale plasate pe două scuturi suspendate de o ramură. Iniţial, **m.t.** figura la sfîrşitul cărţii, iar mai tîrziu a început să fie reprodusă pe foaia de titlu de unde, odată cu apariţia editurilor independente, a fost deplasată definitiv la sfîrşitul tipăriturii, pentru a face loc **m.** editoriale. ■ Tiparul românesc a folosit **m.** de la începuturile sale. Printre primele se află aceea a lui

Lukas Hirscher, jude al Braşovului şi susţinător financiar al tipăriturii coresiene *Evanghelie cu învăţătură* (Braşov, 1581), în care

Marca tipografică a lui Fust şi Schöffer, sec. 15

este înfăţişat un cerb străpuns de o săgeată, aluzie la numele lui Hirscher (germ. *Hirsch* "cerb"). Strilbiţchi, familie de tipografi moldoveni din sec. 18, avea drept **m.t.** un scut cu iniţialele M.C., susţinut de doi îngeri. → şi STEMĂ (1). **2.** (lex.) **M. de utilizare**, element al articolului de dicţionar care precizează domeniul de activitate (bibliologie, paleografie etc.) şi caracterul cuvîntului (franţuzism, învechit, rar etc.). **3.** (fil.) **M. poştală**, imprimat cu valoare, de dimensiuni mici, care se aplică pe scrisori şi colete ca dovadă a taxării transportului; ✧ timbru poştal. **M.p.** sînt descrise în cataloage filatelice, la rîndul lor lucrări de interes documentar. Bibliotecile mari conservă colecţii de **m.p.** ca documente grafice caracteristice, prezentînd interes istoric, economic, geografic etc.

MARCHETĂRIE (artă; leg.) Tehnică folosită în decorarea unor obiecte de lemn (scoarţe de carte, de pildă), care constă în aplicarea, pe suprafaţa ornamentată, a unor fragmente de lemn de esenţă, culoare şi textură diferită, fie din alt material (metal, sidef, pietre semipreţioase etc.). **M.** se deosebeşte de *intarsie* prin aceea că materialul se fixează de suport prin lipire şi nu prin încastrare în inciziile săpate pe suprafaţa lui.

MARELE CANON (poligr.) → DUBLU-TEXT.

MARELE MISSAL (poligr.) → MISSAL (2).

MARGINALIA (lat.; edit.; red.) Text izolat tipărit în marginea paginii care cuprinde titluri, scurte comentarii, explicaţii, note etc., destinate să lămurească şi să îndrume asupra conţinutului lucrării; ✧ manşetă (4), marginalii, notă marginală.

MARGINALII (edit.; red.) → MARGINALIA.

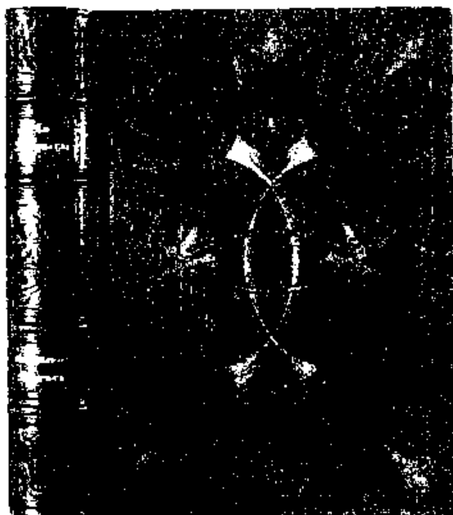
MARGINE (edit. poligr.) Spaţiu alb care încadrează textul de-a lungul fiecărei laturi a unei pagini tipărite; ✧ marjă, ramă (4). ‖ **m. de jos, m.** din spaţiul inferior al paginii alcătuind *subsolul* sau *piciorul* acesteia rezervat, în cazul publicaţiilor ştiinţifice, în general, trimiterilor la izvoarele citate de autor; **m. de sus, m.** din cîmpul superior al paginii; **m. exterioară, m.** dinspre partea care se deschide cartea, pe care figurează uneori note şi titluri marginale. Uneori, **m.e.** este foarte lată (fr. *grande marge*) la cărţile de bibliofilie sau la cele de ştiinţă, pentru titluri, adnotări etc.; **m. interioară, m.** dinspre cotor; ✧ falţ; **m. netăiată, m.** lăsată de legător intactă. → şi M. TĂIATĂ; **m. poleită,** → ŞNIT AURIT; **m. tăiată, m.** micşorată în timpul legării; tăierea excesivă îngustează **m.** încît nu numai că strică echilibrul dintre text şi spaţiile albe care îi înconjoară, dar dăunează esteticii întregului volum. De aceea, se recomandă numai tăierea şi poleirea **m.** de sus pentru a proteja cartea de praf. De cele mai multe ori, dimensiunile **m.** albe sînt stabilite prin standard. În cazul lucrărilor deosebite (ediţii de lux etc.), proporţia **m.** se calculează de tehnoredactor: se confecţionează din hîrtie colorată un dreptunghi la dimensiunile formatului de text, apoi se desenează pe o coală de hîrtie formatul de carte, pe care se trasează o diagonală. Formatul de text este purtat pe diagonala formatului de carte pînă cînd se stabileşte vizual proporţia ramelor albe.

MARIUS-MICHEL (fr.; leg.) Gen de legătură creat de francezul Marius-Michel la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20. Ornamentele legăturilor sale prezintă motive florale ample (ramuri de vîsc, glicină, laur etc.), mozaicate, compuse mai ales din linii curbe.

MARJĂ (edit.; poligr.) → MARGINE.

MARMORARE (leg.) Operaţie de vopsire a hîrtiei folosite la forzaţ şi copertă şi a *şnitului* blocului de carte astfel încît să se obţină ornamente care imită desenul marmurii. → şi PLUMBOTIPIE.

MAROCHIN (leg.) Piele fină de caprină, originară din Maroc, folosită în legătoria

Legătură mozaicată de Marius Michel, sec. 19–20

de lux; ◇ l e v a n t; *p. ext.* hîrtie sau alt material care imită granulaţia acestei piei.

MARTIROLOG (**MARTIROLOGIU**) (edit.) Carte religioasă care cuprinde lista martirilor bisericii creştine şi a zilelor de comemorare a lor. → şi MENOLOG.

MARUFLAJ (**MARUFLARE**) (consv.) Operaţie de dublare a unui suport prin încleiere cu un adeziv numit maruflu.

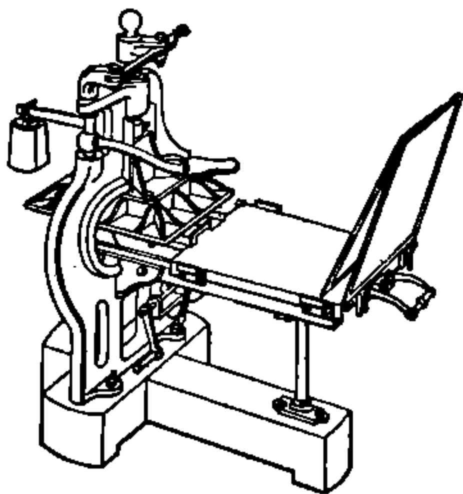
MASĂ (poligr.) **1. M. de cules,** piesă de mobilier în atelierul de cules manual, de forma unei mese cu rafturi sub tăblie, care serveşte la depunerea galioanelor cu material cules, la formarea şi legarea paginilor etc. **2. M. de montaj,** masă prevăzută cu geam iluminat, folosită la montarea clişeelor pozitive pentru imprimare prin *ofset* sau *heliogravură*. **3. M. de pus coli,** dispozitiv la maşina de tipărit sau de fălţuit care serveşte la introducerea manuală a colii de hîrtie în mecanismul de imprimare sau de fălţuire. **4. M. de scos coli,** planşetă de lemn a dispozitivului pentru scoaterea colilor tipărite pe care acestea se aşază în stivă.

MASSICOT (leg.) Maşină de potrivit şi tăiat hîrtia şi marginile blocului de carte, inventată în 1849 de francezul Guillaume Massiquot (1797–1870).

MASS-MEDIA (engl.; presă) Termen generic desemnînd totalitatea mijloacelor care dispun de capacitatea de a transmite informaţii unui public oricît de mare: cartea, presa, radioul, televiziunea, cinematograful, afişul, discul, banda de magnetofon etc. ◇ m i j l o a c e d e c o m u n i c a r e î n m a s ă.

MAŞINĂ (poligr.) **1. M. de adresat,** → ADRESOGRAF. **2. M. de batere a colilor,** → BATERE A COLILOR. **3. M. de biguit,** → BIGUIRE. **4. M. de bronzat,** → BRONZARE. **5. M. de broşat,** → BROŞARE. **6. M. de caşurat,** → CAŞURARE. **7. M. de copiat diapozitive,** dispozitiv fotografic cu ajutorul căruia se efectuează transferul optic al imaginii de pe negativul diapozitivului pe pelicula pozitivă. **8. M. de cules,** echipament tipografic care culege, împlineşte rîndurile şi împarte materialul cules. În general se disting două tipuri de **m. de c.**: a) *m. de cules şi turnat litere*, la care operaţia culesului se execută separat de aceea a turnatului, cazul *monotipului*; b) *m. de cules şi turnat rînduri*, care execută formarea unui rînd de matriţe, împlinirea rîndului cu ajutorul unui dispozitiv de spaţiere, turnarea rîndului în aliaj de plumb, ajustarea şi rectificarea rîndului, strîngerea rîndurilor turnate pe un galion şi împărţirea matriţelor pentru a fi refolosite la culegerea următoare. Modele de asemenea **m. de c.** sînt cunoscute sub diferite denumiri: *intertip*, *linograf*, *linotip* etc. Există **m. de c.** care în loc de matriţe culeg patriţe şi imprimă textul pe un film, cum este de pildă *orotipul*. Deoarece pentru reproducerea de text în tipar plan şi adînc este suficientă doar o copie fotografică a unui text cules, s-au construit **m. de c.** fotografic (*linofilm*, *monofoto*, *fotoseter* etc.), echipate cu un dispozitiv de reproducere fotografică care înlocuieşte aparatul de turnat rînduri. **M. de c.** la distanţă combină tastarea pentru monotip cu telegrafia. Un asemenea aparat este *teletipseterul*. Cele mai moderne **m. de c.** efectuează operaţiile necesare electronic, folosind un calculator pentru înregistrarea pe bandă magnetică a comenzilor de turnare a literelor şi împlinire a rîndurilor. ● În 1888, canadienii John Rogers şi Fred Bright au construit **m. de c.** mecanic, *tipograf*, prevăzută cu poansoane de litere, aşezate

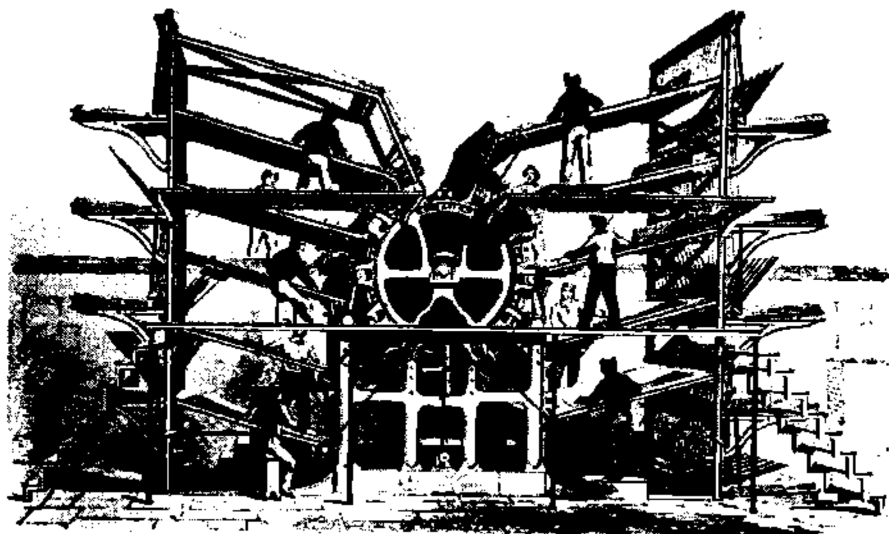
unele lîngă altele, cu care se realizau rînduri complete. Mai tîrziu, poansoanele au fost înlocuite cu matriţe. Prima **m. de c.** fotografic, *uhertip*, proiectată în 1930, poartă numele inventatorului ei Edmund Uher. În 1954, francezii Bafour, Blanchard şi Raymond au obţinut brevetul pentru **m. de c.** electronic pe care au pus-o în funcţie în 1958. **9. M. de fălţuit,** → FĂLŢUIRE. **10. M. de fotocopiat,** multiplicator fotografic cu ajutorul căruia se reproduc copii ale originalelor, pe hîrtie sensibilă. Banda de hîrtie sensibilă, în contact cu negativul, se deplasează cu o mişcare intermitentă, expunerea, developarea, fixarea, spălarea şi uscarea copiilor făcîndu-se automat. Astfel de maşini, de dimensiuni mari, se folosesc în poligrafie, sub diferite nume comerciale (ex. *bromograful*) pentru multiplicarea fotografiilor sub formă de cărţi poştale. **11. M. de imprimat,** → M. DE TIPAR. **12. M. de liniat,** → LINIERE. **13. M. de multiplicat cu şabloane,** dispozitiv de reproducere a unui text cu ajutorul unor matriţe metalice sau de ceară. Prin acoperirea foilor cu un strat ceros se obţin şabloane permeabile pentru cerneală numai în dreptul textului. O maşină de scris bate textul în matriţa de ceară. Matriţa, cu textul decupat în ceară, este rulată în jurul unui val uns cu cerneală, care imprimă textul prin rotire pe o coală de hîrtie. **14. M. de numerotat,** aparat de numerotare a filelor registrelor, caietelor etc.; ◇ numerotator. **15. M. de repetat,** dispozitiv de fotocopiere şi multiplicare a unui negativ sau a unui diapozitiv pe o placă metalică sensibilizată pentru obţinerea unei forme de tipar plan, îndeosebi *ofset*. **16. M. de scris, m.** cu ajutorul căreia se copiază un text în mai multe exemplare. **M. de s.** este echipată cu o claviatură pentru litere şi alte semne. Apăsarea pe o clapă antrenează un braţ metalic la capătul căruia se află semnul turnat în metal. Braţul imprimă litera, prin intermediul unei panglici impregnate cu cerneală, pe coala de hîrtie fixată pe un sul. Se pot executa cîteva copii simultan cu originalul prin intercalare de hîrtie copiativă (hîrtie carbon, indigo etc.) între foile de imprimat. **17. M. de stenografiat, m.** de scris specială care foloseşte prescurtări convenţionale de cuvinte. Scrierea se face, de regulă, pe bandă de hîrtie continuă. **18. M. de tastat,** → TASTER. **19. M. de tăiat hîrtie,** dispozitiv prevăzut

Presa de tipar metalică construită de Charles Stanhope la sfîrşitul sec. 18

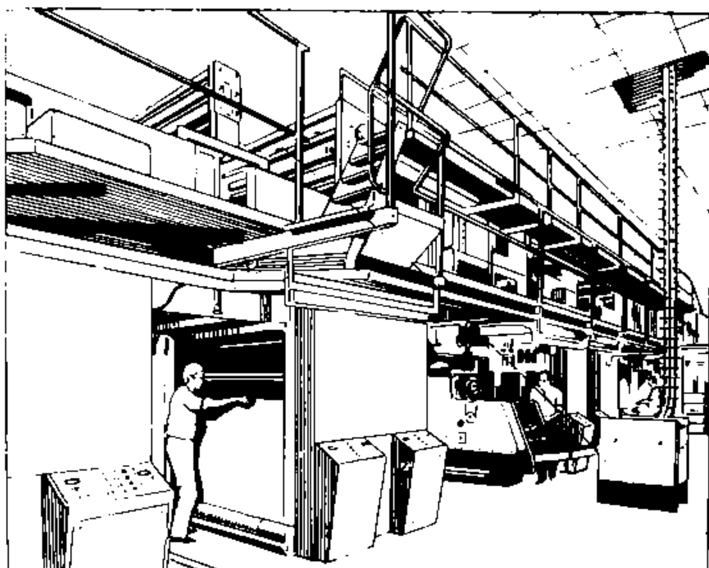
cu foarfece şi ghilotină pentru tăierea colilor de imprimat, rotunjirea blocurilor de carte etc. → şi GHILOTINĂ, MASSICOT. **20. M. de tipar,** mecanism cu ajutorul căruia se execută procesul de imprimare, pe hîrtie sau pe alt material, de pe forma de tipar corespunzătoare procedeului de tipar respectiv; ◇ maşină de imprimat, presă de tipar. Operaţiile principale efectuate de **m. de t.** sînt: ungerea formei cu cerneală, aşezarea şi presarea suportului pe formă astfel încît să se producă decalcul cernelii de pe suprafaţa activă a formei pe suprafaţa suportului, ridicarea şi scoaterea din maşină a colii imprimate. Potrivit tehnicilor de imprimare, se disting: a) *maşină de tipar adînc*, cu clişee gravate în adîncime. Cele actuale sînt rotative, adică atît suportul portformă, cît şi corpul de presiune sînt cilindrice. Cilindrul de presiune apasă hîrtia pe cilindrul portformă, scufundat în rezervorul de cerneală, şi în felul acesta cerneala din porţiunile gravate este transferată pe coală; b) *maşină de tipar înalt*, cu forme la care elementele active, imprimabile, depăşesc în înălţime pe

cele neimprimabile; c) *maşină de tipar plan sau litografic*, la a cărei formă elementele imprimabile şi cele neimprimabile sînt practic în acelaşi plan. Imprimarea cu **m. de t. p.** se bazează pe incompatibilitatea dintre apă şi grăsimi, principiu litografic descoperit de Aloys Senefelder la sfîrşitul sec. 18. În timpul

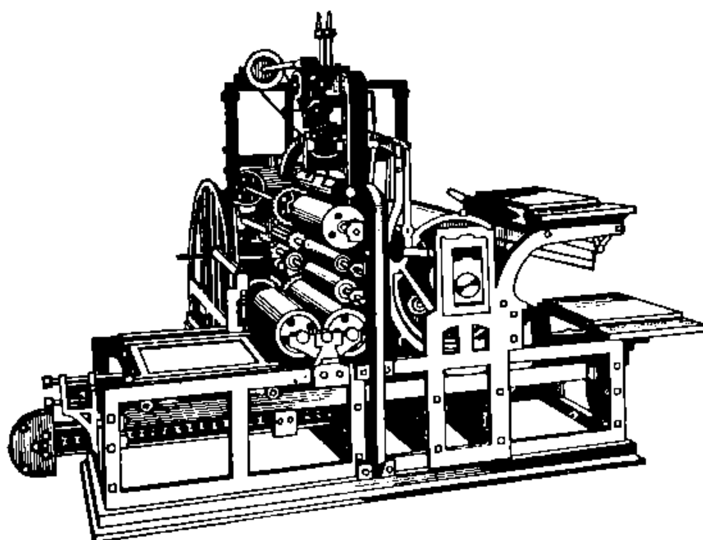

Presa de tipar inventată de Richard Hoe în 1857

tipăririi, forma se acoperă succesiv cu apă şi cerneală. Cerneala aderă numai la elementele imprimabile, în timp ce elementele neimprimabile, reţinînd apa, resping cerneala; d) *maşină de tipar ofset*, echipament de tipar litografic indirect, adică imaginea de pe formă este transpusă pe pînză cauciucată şi apoi transferată pe hîrtie. După principiul de construcţie se deosebesc: a) *maşină de tipar plano-cilindrică*, la care fundamentul portformă plan se deplasează alternativ sub cilindrul de presiune. Cînd fundamentul se mişcă într-un sens, cilindrul presează coala de hîrtie prin rostogolire, iar la înapoiere contactul fundamentului cu cilindrul este întrerupt; b) *maşină de tipar rotativă*, care realizează imprimarea între doi cilindri (cilindrul portformă şi cel de presiune) ce se rotesc în sens contrar. Pe unul se montează forma de tipar (stereotipie curbă), iar pe celălalt aşternutul elastic; c) *maşină de tipar verticală*, numită şi *tighel*, sistem de tipar înalt cu suprafeţele formei şi plăcii de presiune plane. Imprimarea are loc cînd fundamentele portformă şi de presiune ocupă poziţii verticale. ● Prima instalaţie de tipar a fost presa de lemn, asemănătoare teascului de struguri, a lui Gutenberg, folosită cu mici modificări pînă la începutul sec. 19. Mecanismul de presare era fixat de o grindă. Cu ajutorul unui mîner se acţiona un ax vertical terminat cu o suprafaţă plană, numită *platin* sau *tighel*, sub care se afla forma pusă pe un cărucior. După ungerea formei cu cerneală şi acoperirea ei cu o coală de hîrtie, se manevra mînerul pînă ce tighelul presa hîrtia pe formă pentru a se imprima. În 1777, François Ambroise Didot (1730—1804) a prezentat presa "cu o singură apăsare", în care imprimarea se făcea doar cu o mişcare în locul mai multor presiuni succesive. La sfîrşitul sec. 18, englezul Charles Stanhope a construit prima presă metalică. Un alt

Maşină de tipar rotativă

Presa de tipar mecanică construită de Friedrich König în 1811—1814

englez, John Ruthwen, în 1813, şi americanul Georg Clymer, în 1818, au pus în funcţie prese perfecţionate, toate însă acţionate manual sau cu piciorul. Între 1811—1814, germanul Friedrich König, finanţat de Friedrich Bauer, a inventat o **m. de t.** plano-cilindrică pusă în mişcare cu abur. A fost montată în tipografia lui John Walter, editorul ziarului "The Times". În 1799, germanul Aloys Senefelder a descoperit procedeul de imprimare litografică şi a construit prima presă de tipar plan. Cea dintîi presă de tipar tighel este creaţia americanului Daniel Treadvell, în 1821. În 1834, au apărut primele **m. de t.** cu imprimare pe ambele feţe ale colii de hîrtie. Americanul Richard Hoe a imaginat în 1846 o presă de tipar, precursoare a rotativei de mai tîrziu. Acelaşi Hoe a inventat în 1857 o presă rotativă pentru imprimarea ziarelor, alcătuită din zece **m.** simple, de genul celei proiectate în 1846. Englezul John Walter a pus la punct, în 1860, o **m. de t.** cu clişeu cilindric şi alimentare cu hîrtie în bobină. În 1868, francezul Hippolyte Marinoni a inventat rotativa care îi poartă numele, pentru imprimări de mare tiraj. **21. M. de turnat**, ansamblu de dispozitive cu ajutorul căruia se toarnă litere de casă de diferite corpuri şi caractere, precum şi materiale de albitură din aliaj tipografic. La executarea formelor de tipar, în afara **m.** pentru culesul şi turnatul textului, există şi maşini tip *Ludlow* pentru rîndurile de corp mare, folosite la titluri, tabele, afişe etc., ca şi **m.** care toarnă automat *linii*, *regleţi*, *cvadraţi* şi alte materiale de albitură. **22. M. tighel**, → MAŞINĂ DE TIPAR VERTICALĂ.

MAŞINIST (poligr.) Muncitor calificat care asigură funcţionarea şi întreţinerea maşinilor de imprimat.

MATERIE SUBIACENTĂ (pal.) → SUPORT GRAFIC.

MATHIMATARION (MATHIMATARIU) (edit.) Manual de mathime, modele de cîntări pentru instruirea în arta muzicii bisericeşti. Ex.: *Mathimatariu* (Ms. A2, B.C.S. — Bucureşti.).

MATRICE (sig.) **1. M. inelară**, inel pe a cărui montură este gravată o emblemă, o monogramă etc. servind la sigilarea documentelor. **2. M. sigilară**, obiect confecţionat din metal sau piatră pe care se află gravate emblema sau monograma posesorului; ◇ sigiliu (2).

MATRIŢĂ (poligr.) **1.** Formă metalică, paralelipipedică, cu dimensiuni egale cu corpul, grosimea şi înălţimea unei litere, avînd gravat în adîncime negativul florii literei. **M.** se obţine fie prin presarea *patri-*

Matriţă de linotip

ţei pe suprafaţa şlefuită a unui bloc de metal, avînd mărimea proporţională cu corpul literei, fie prin galvanizare, situaţie în care **m.** se formează din pelicula de metal (cupru sau nichel) ce se depune pe suprafaţa figurii patriţei, fie prin gravare directă ca la patriţă. Cu ajutorul **m.**, maşina de turnat multiplică litera. → şi FOTOMATRIŢĂ. **2.** Copie a unei forme de *stereotipie* confecţionată dintr-un carton special, numit *flanc*, în care se imprimă, prin presare, suprafaţa activă a formei originale. În **m.** se toarnă aliajul metalic pentru obţinerea stereotipiilor.

MATVINIC (edit.) Evhologhion. Ex.: *Evhologhion, adecă Matvinic*. Bucureşti, 1729.

MAXIMAFILIE (fil.) Colecţionare de cărţi poştale ilustrate, pe care se află aplicate mărci poştale şi ştampile, în strînsă concordanţă de subiect, loc şi timp cu ilustraţia.

MĂRGĂRITARE (edit.) Colecţie de cuvîntări şi învăţături bisericeşti cu caracter dogmatic şi didactic, răspîndite cel mai adesea prin diferite sbornice. Ex.: *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe feluri*... Bucureşti, 1691.

MĂRIRE (poligr.) Operaţie de copiere fotografică prin proiecţie în scopul obţinerii de pozitive sau de negative de dimensiuni mai mari decît cele copiate. **M.** se realizează de regulă cu ajutorul *aparatului de fotoreproducere* sau a celui de mărit.

MĂSURARE (MĂSURAT) (edit.; poligr.) Operaţie de calculare a numărului de semne şi de rînduri, a lăţimii unei coloane etc. cu ajutorul unor unităţi de măsură corespunzătoare.

MECANISM DE ALIMENTARE CU HÎRTIE (poiligr.) → APARAT DE PUS COLI.

MECANOGRAFIE (red.) Utilizare de dispozitive mecanice (maşină de scris şi de calcul, multiplicator etc.) pentru lucrări de birou, redactare etc.

MEDALIE (med.) Piesă metalică avînd pe suprafaţa sa o compoziţie reliefată şi un text care evocă un anumit eveniment. Documente istorice de o deosebită valoare, **m.** sînt conservate în colecţii şi cabinete speciale ale marilor biblioteci şi instituţii muzeale. Ex.: Medalia Bibliotecii Centrale din Bucureşti, 1866. → şi CABINET NUMISMATIC.

MEDALION 1. (graf.) Ornament rotund sau oval în interiorul căruia se află o imagine sau un text. **2.** (graf.) Text sau imagine înscrisă într-un cadru circular sau eliptic. **M.** care ocupă uneori cîmpul central al unei coperte conţin supra ex-librisuri (blazonul, armele sau deviza posesorului cărţii) sau o compoziţie în legătură cu subiectul cărţii. **3.** (edit.) Scriere în care se schiţează viaţa şi activitatea unei personalităţi. Ex.: *Medalion literar: Cezar Bolliac*. Bacău, 1964.

MEDALISTICĂ Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu identificarea, originea, autenticitatea şi clasarea *medaliilor*.

MEDIATECĂ (bibl.) Colecţie organizată de documente audiovizuale: discuri, casete, videocasete, filme, diafilme, diapozitive etc.

MEDIEVALĂ (poligr.) → ELZÉVIR (2).

MEDITAŢIE (edit.) Scriere reflexivă, în proză sau în versuri, cu subiect filozofic, moral, religios etc. Ex.: Grigore Alexandrescu. *Meditaţii*.... Bucureşti, 1863.

MEDIU (docum.) Suport material,magnetic (bandă, disc etc.) sau fotografic (peliculă, microfilm etc.) pe care se stochează informaţii.

MEGAGRAF (graf.) Planşetă de desen montată articulat pe un suport special, pentru a se putea da orice înclinaţie.

MEHTUP (tc.; dipl.) Scrisoare oficială, adresă sau raport.

MÉLANGES (fr.; edit.) **1.** Culegere de materiale din unul sau mai multe domenii, de autori diferiţi, publicată de obicei în serie. Ex.: *Mélanges de l'école Roumaine en France* (Vălenii de Munte, 1923—1936), publicaţie anuală, iniţiată de N. Iorga, cuprinzînd studii de istorie, folclor, filologie, arheologie etc. **2.** Omagiu. Ex.: *Mélange offerts à M. Nicolas Jorga par ses amis de France et des pays de langue française*. Paris, 1933.

MELOTIPIE (poligr.) Procedeu vechi de culegere a notelor muzicale cu material tipografic mobil.

MEMBRANA (lat.; pal.) **1.** → PERGAMENT (1). **2.** Învelitoare de pergament în care se păstrau mss. rulate. → şi PAENULA.

MEMBRANATOR (lat.; pal.) → PERGOLAMUS.

MEMENTO 1. (red.) Semn sau notă făcută pentru a aminti ceva. **2.** (red.) Carnet de însemnări mnemonice. **3.** (presă) Listă de evenimente culturale (spectacole, conferinţe etc.) publicată în presă. **4.** (edit.) Memorator. Ex.: *Memento demografic*. Bucureşti, 1932.

MEMORANDUM 1. (dipl.) Document în care sînt expuse faptele şi argumentele juridice privind o problemă a relaţiilor dintre state sau poziţia acestora în legătură cu o problemă internaţională; ◇ memorial (2). **2.** (red.) Carnet sau registru de însemnări.

MEMORATOR (edit.) Lucrare în care sînt redate rezumativ cunoştinţele de bază ale unui anumit domeniu, prin tabele, formule, definiţii etc.; ◇ memento (4). Ex.: *Mic memorator de fizică*. Ed. 2. Bucureşti, 1976.

MEMORIAL 1. (edit.) Scriere în care sînt consemnate evenimente şi realităţi la care autorul a participat sau a fost numai martor. Ex.: Vasile Pârvan. *Memoriale*. Bucureşti, 1923. O formă tradiţională a **m.** o constituie însemnările de călătorie. Ex.: Grigore Alexandrescu. *Memorial de călătorie*. În: *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule*. Bucureşti, 1863. **2.** (dipl.) → MEMORANDUM (1).

MEMORIALISTICĂ (edit.) Totalitatea lucrărilor care conţin memorii.

MEMORIE (docum.) Dispozitiv în cadrul unui *sistem de informare* în care se înregistrează şi se înmagazinează informaţiile şi documentele. || **m. activă (informaţională), m.** care este alcătuită din totalitatea purtătorilor de informaţii. **M.a.** constituie de fapt indexul sau catalogul sistemului care se explorează la primirea unei cereri de informare, adică se caută şi se selecţionează adresele documentelor; **m. bibliotecară, m.** în care se depozitează sursele primare de informare; **m. documentară,** → M. PASIVĂ; **m. informaţională,** → M. ACTIVĂ; **m. pasivă (documentară), m.** în care se stochează înlocuitori ai documentelor primare: microfilme, microfotografii, fotocopii, traduceri, fişe-document etc.; ◇ microbibliotecă.

MEMORIU (docum.; edit.) 1. Expunere documentată asupra unei probleme. || **m. de activitate,** expunere scrisă a activităţii desfăşurate de o persoană într-un anumit domeniu; **m. de titluri şi lucrări,** scriere cu caracter biobibliografic în care sînt prezentate studiile, titlurile obţinute şi lucrările publicate inclusiv lista lor, ale unui candidat la un concurs, îndeosebi de ocupare a unui post în învăţămîntul universitar; ◇ expunere de titluri şi lucrări. Ex.: Ovid Densusianu. *Memoriu de titluri şi publicaţii*. Iaşi, 1899. **2.** Cerere în care motivele şi faptele sînt discutate pe larg. Ex.: *Memoriul studenţilor universitari români privitor la situaţia românilor din Transilvania şi Ungaria*. Bucureşti, 1891. **3.** (pl.) Culegere de lucrări prezentate şi discutate în şedinţele şi sesiunile unei societăţi ştiinţifice sau unui institut de cercetare şi apoi publicate în serie. Ex.: *Memoriile Secţiunii istorice a Academiei Române*, a căror editare a început în 1886. **4.** (pl.) Scriere cu caracter autobiografic în care autorul narează retrospectiv fapte şi evenimente cunoscute direct. Ex.: Eugen Lovinescu. *Memorii*. Vol. 1—4. Bucureşti, 1930—1941. → şi AMINTIRI.

MEMPHIS (poligr.) Tip de literă *egipţiană* a sec. 20 cu tălpici pronunţate şi drepte.

MEMVRANĂ (pal.) → PERGAMENT (1).

MENOLOG (MINOLOGHION) (edit.) Carte cuprinzînd vieţile sfinţilor orînduite conform calendarului bisericii ortodoxe, care începe la 1 sep.; ◇ sinaxar. În reprezentarea iconografică a **m.**, fiecărei zile îi corespunde o imagine înfăţişînd pe sfînt în picioare sau martiriul lui. Ex.: *Minologhion*. Blaj, 1781, în româneşte. ● Unul dintre cele mai celebre este *Menologul împăratului Vasile II*, cu 40 de miniaturi, redactat la Constantinopol la sfîrşitul sec. 10. → şi MARTIROLOG, MINEI.

MENSUAL (presă) → LUNAR.

MENTOR (edit.) → ABECEDAR (1).

MENŢIUNE (bibl.) **1. M. de autor,** specificare relativă la orice persoană fizică sau colectivitate, care a participat la crearea conţinutului intelectual sau artistic al unei monografii sau publicaţii în serie. **2. M. de colecţie,** a) indicaţie care subliniază că monografia face parte dintr-o serie de publicaţii prevăzute fiecare cu un titlu deosebit, dar aparţinînd sub un titlu comun şi, de regulă, publicate de acelaşi autor; b) titlu distinctiv al colecţiei şi eventual al subcolecţiei din care face parte o publicaţie serială, I.S.S.N. al colecţiei sau al subcolecţiei şi numărul sau litera publicaţiei seriale în colecţie sau subcolecţie. **3. M. de ilustraţie,** element al operaţiei de colaţionare catalografică constînd într-o **m.** referitoare la materialul ilustrativ al unei lucrări, notată în catalog abreviat *ilustr.* sau *il.*

MEPLAT (artă; leg.) Relief în care motivul ornamental este pus în evidență prin ușoara adîncire a spațiului perimetral.

MERCANTILE (bibl.) Imprimate comerciale pe care le conservă numai bibliotecile cu depozit legal.

MERCURIAL (bibl.) Listă zilnică oficială de prețuri, afișată în piețe sau publicată în ziare Se păstrează în bibliotecile cu profil economic și financiar pentru studii și statistică.

MESAJ (dipl.) **1.** Text cuprinzînd o comunicare cu caracter personal sau oficial **2.** Document care conține un apel oficial al șefului statului adresat poporului, parlamentului, armatei etc. **3.** Document de corespondență diplomatică între șefii de state sau de guverne, sub forma unei scrisori personale tratînd probleme deosebit de importante sau urgente.

MEȘINĂ (leg.) Piele subțire de animale tinere, suplă și moale, cu rezistență redusă, folosită în legătorie.

METACROMOTIPIE (poligr.) → DECALCOMANIE.

METACRONISM (cron.; dipl.; pal.) Eroare de dată a unui document constînd în postdatarea lui; <> p a r a c r o n i s m.

METALIN (leg.; poligr.) Foiță de hîrtie metalizată, folosită în legătorie, la lucrări publicitare etc.

METALOGRAFIE (poligr.) Procedeu de tipar în care piatra litografică este înlocuită cu o placă metalică (aluminiu, zinc etc.); <> m e t a l o t i p i e.

METALOGRAVURĂ (poligr.) **1.** Procedeu manual, asemănător *xilogravurii*, folosit pentru obținerea clișeelor pe foi metalice (oțel, cupru, alamă etc.), prin gravarea elementelor neutre, cu dalta, în suprafața plăcii. **M.** servește mai ales la imprimarea hîrtiilor cu valoare nominală. **2.** Clișeu metalic obținut prin această tehnică.

METALOTIPIE (poligr.) → METALOGRAFIE.

METATON (poligr.) → DITOCROMIE.

METODĂ (edit.) **1.** Lucrare care expune ansamblul procedeelor și mijloacelor de cercetare al unui domeniu sau de învățare a unei discipline, a unei arte, a unei limbi etc. Ex.: Maria Manolescu-Chivu și Georgeta Lăzărescu. *Metode și sisteme moderne în informarea tehnico-științifică*. București, 1972. **2. M. a diagonalelor,** procedeu de calculare a formatului de text și de stabilire a spațiului alb din jurul textului în vederea realizării unui echilibru estetic al paginii. Pentru a determina formatul de text se taie din hîrtie sau se desenează pe carton formatul ales al paginii care alcătuiește dreptunghiul **ABCD.** Din punctul **A** se duce diagonala **AC.** Se trasează pe latura **AB** segmentul **Aa** care reprezintă lungimea rîndului ales. Din punctul **a,** se coboară perpendiculara **ac** pînă la întretăierea ei cu diagonala **AC** în punctul **c,** din care se duce o linie paralelă cu linia lățimii paginii, pînă în punctul **d.** Dreptunghiul **Aacd** reprezintă dimensiunile formatului de text, proporționat cu formatul paginii. Pentru calcularea ramei albe, se trasează diagonale pe cele două pagini obținute prin fălțuirea coliî și se confecționează din carton o machetă a oglinzii paginii care se plasează pe pagină astfel încît toate colțurile, cu excepția celui de jos dinspre cotor, să fie diagonale, iar laturile, paralele cu cotorul.

METODICĂ (edit.) Lucrare de pedagogie care normează principiile și metodele de predare specifice fiecărui obiect de studiu. Ex.: *Metodica predării francezei tehnice*. București, 1980. ■ Cea dintîi **m.** românească oficială este *De lipsă cărticeo pentru învățătorii* . . . , tipărită la Viena, în 1785.

METODOLOGIE (edit.) Lucrare care înfățișează modalitățile de cercetare a unui domeniu. Ex.: Barbu Berceanu și Iulian Panaitescu. *Prezentarea lucrărilor științifice. Metodologia activității autorului*. București, 1968.

METONOMASIE (**METONOMAZĂ**) (bibl.) Schimbare a unui nume propriu prin traducerea lui în altă limbă. Ex.: Samuil *Micu* modificat prin **m.** în Samuil *Klein*.

METRICĂ (edit.) Tratat în care sînt expuse sisteme și reguli de versificație; <> p r o z o d i e. Ex.: Zenobie C. Pop. *Metrica*. Viena, 1803.

METROLOGIE Disciplină care se ocupă cu identificarea, originea, autenticitatea și clasarea pieselor care, în trecut, au servit ca unități de măsură (*ponduri* etc.).

MEYER (edit.) Denumire sub care este cunoscut marele dicționar enciclopedic german (*Konversationlexikon*) a cărui editare a fost inițiată de librarul Joseph Meyer (1796—1856), în 1839, și continuată de fiul său Her-

mann Julius Meyer (1826—1909). Lucrarea, încheiată in 1852, cuprindea 46 vol.

MEZZOTINTO 1. (graf.) Tehnică de gravare pe metal, în adîncime; ◊ m a n i e r ă n e a g r ă. m a n i è r e n o i r e. Spre deosebire de celelalte procedee de gravare, la **m.** întreaga suprafață a plăcii se granulează în prealabil cu ajutorul unor instrumente speciale prevăzute cu dinți ceea ce ar face posibilă, la imprimare, obținerea unei suprafețe de un ton negru intens. După granulare, porțiunile care trebuie să apară în alb sau în tonuri deschise se netezesc. Suprafețele polisate nu mai prind cerneală sau o rețin atît cît este necesar pentru tonurile luminoase. Procedeul permite o mare varietate de tonuri care pot fi accentuate prin întărirea adînciturilor cu ajutorul acelor de gravat. ● Gravura în **m.** a fost inventată de germanul Ludwig von Siegen (1609—1673). Prima sa lucrare, *Portretul Ameliei Elisabetha*, datează din 1642. **2.** (poligr.) Procedeu de gravare manuală pe plăci de cupru sau oțel pentru obținerea unei forme de tipar adînc în semitonuri. **3.** (graf.; poligr.) Gravură obținută prin aceste procedee. ● Există puține creații originale de gravură în **m.** deoarece acest gen a fost ultilizat multă vreme ca mijloc excelent de reproducere a picturilor în ulei. Astăzi, mulți artiști folosesc **m.** mai ales în tehnici combinate. Lucrări remarcabile în **m.** au fost realizate, în sec. 20, de italianul Mario Avati. → și GRAVURĂ.

MICA PUBLICITATE (presă) Spațiu dintr-o publicație periodică destinat unor anunțuri diverse. ■ În 1837, s-a publicat la București primul anunț particular în nr. 7 al "Buletinului, gazetă oficială". Încă de la apariție, în 1884, ziarul "Universul" a rezervat o rubrică intitulată "Micul anunțător".

MICROANTOLOGIE (edit.) Culegere de texte, de mică întindere.

MICROBIBLIOGRAFIE (bibl.; docum.) Lucrare bibliografică alcătuită din *microfilme* sau *microfișe*.

MICROBIBLIOTECĂ (docum.) → MEMORIE PASIVĂ.

MICROBIOGRAFIE (edit.) Biografie sumară, de mici proporții.

MICROCOPIE (bibl.; docum.) Copie a unui document, pe suport opac sau transparent, la dimensiuni reduse. → și MICROFILM, MICROFIȘĂ, MICROFORMAT.

MICROCOPIERE (bibl.; docum.) Totalitatea procedeelor de reproducere a documentelor originale, la scară redusă.

MICRODOSAR (docum.) Plic care conține un set de *microfișe* clasate, așezate într-o casetă a fișierului central.

MICROENCICLOPEDIE (lex.) Enciclopedie de proporții reduse.

MICROFILM (bibl.; docum.) Peliculă care cuprinde pagini de carte sau alte documente reproduse prin micșorare, lizibile de cele mai multe ori doar cu ajutorul unui *aparat de lectură*.

MICROFILMARE (bibl.; docum.) Ansamblul procedeelor de trecere pe peliculă a informațiilor conținute în documente. Prin **m.** se realizează reproduceri la scări diferite pentru a fi citite cu ochiul liber, cu lupa, cu aparate speciale de lectură sau cu microscopul. Totodată, se asigură conținutul cărților și documentelor rare, în eventualitatea distrugerii și deteriorării acestora, se completează fondul prin schimb interbibliotecar etc.

MICROFILMOTECĂ (bibl.; docum.) **1.** Colecție de *microfilme*. **2.** Spațiu special amenajat pentru păstrarea *microfilmelor*.

MICROFIȘĂ (bibl.; docum.) Microformat la dimensiunile unei fișe, pe film fotografic, conținînd un anumit număr de imagini reduse ale documentelor, dispuse în șiruri.

MICROFORMAT (bibl.; docum.) Orice formă de copie miniaturizată conținînd informații redate prin *microimagini*.

MICROFOTOGRAFIERE (consv.) Procedeu de fotografiere a unui document cu ajutorul unui microscop pentru a obține o imagine mult mărită a originalului. Această tehnică permite izolarea unei porțiuni imperceptibile ochiului în vederea unei expertize tehnice. În felul acesta, se pot studia modificările survenite de-a lungul timpului în structura suportului, în compoziția pigmenților de culoare etc.

MICROIMAGINE (bibl.; docum.) Termen generic pentru imagine micșorată.

MICROLECTOR (bibl.; docum.) → APARAT DE CITIT MICROCOPII.

MICROSCOPIC (poligr.) Denumire tradițională pentru cel mai mic corp de literă, folosit la imprimarea cărților de format minuscul. ● Primele caractere **m.** au fost turnate de francezul Henri Didot (1765—1852). → și CORP (**1**).

MICROTIPAR (poligr.) Imprimare cu litere microscopice pentru cărţi liliputane.

MICUL CANON (poligr.) → DUBLU-TERŢIA.

MICUL MISSAL (poligr.) → MISSAL (2).

MIGNON (fr.; poligr.) → COLONEL.

MIGRARE A CERNELII (consv.; pal.) Fenomen de solubilizare parţială a unor constituenţi ai cernelii şi de răspîndire a acestora în masa hîrtiei.

MIJLOACE 1. (bibl.; docum.) **M. audio-vizuale,** ansamblu de suporturi (disc, bandă magnetică, peliculă etc.) — pe care s-au înregistrat informaţii — şi de echipamente tehnice pentru redarea acestora sub formă de sunete şi imagini, concomitent sau separat. Termenul denumeşte impropriu atît mijloacele audio, cît şi cele vizuale, folosite independent, astfel încît se spune curent că diapozitivul, magnetofonul etc. sînt **m.a. 2.** (bibl.; presă) **M. de comunicare în masă,** → MASS-MEDIA.

MILESIM (cron.) Cifră pentru mii, în datarea cu anii erei noastre; *p. ext. anno domini.* → şi VĂLEAT.

MINĂ DE CREION (pal.) Bucată cilindrică de *grafit* (1) sau alt material din interiorul unui *creion* (1).

MINEI (edit.) Carte liturgică în care sînt indicate pe luni şi pe zile slujbele religioase în legătură cu sfinţii şi evenimentele sărbătorite. De regulă, **m.** este împărţit în 12 vol. corespunzătoare lunilor anului bisericesc. Limitat la sărbătorile mai importante, **m.** poartă denumirea de *Antologhion* şi, într-o formă mai concentrată, aceea de *Prăznicar.* ■ În 1698, s-a tipărit la Buzău *Mineiul* slavo-român, în 12 vol. cuprinzînd vieţile sfinţilor şi slujba celor 12 luni ale anului. Este primul **m.** apărut în limba română. Între 1776—1780, s-a imprimat la Rîmnic un **m.** tradus în româneşte de episcopul Chesarie şi de urmaşul acestuia, Filaret. → şi ANTOLOGHION, MENOLOG, PRĂZNICAR.

MINIAT (bibl.; pal.) **Manuscris m.,** manuscris împodobit cu miniaturi, chenare, frontispicii şi iniţiale ornate.

MINIATURĂ (artă; pal.) **1.** Rreprezentare figurativă dintr-un ms.; *p. ext.* element decorativ (iniţială, frontispiciu, vinietă, chenar etc.) al unui text ms. **2.** Arta de a crea decorul unui ms. Etimologia cuvîntului **m.** este controversată. În general, se consideră că îşi are originea în lat. *minium* "miniu de plumb" folosit pentru iniţiale, titluri, pasaje importante şi ornamente. Nu trebuie însă exclusă influenţa lat. *minus* "mai mic", din care derivă un alt sens al cuvîntului **m.,** acela de pictură de mici dimensiuni pe pergament, fildeş, lemn sau alt material, destinată să împodobească o bijuterie, o casetă etc. În ce priveşte termenul analog *anluminură* (lat. *lumen* "lumină", "strălucire"), acesta este asociat îndeosebi ornamentelor pictate cu aur şi argint. ● Ilustrarea textelor era cunoscută încă din antichitate. La romani, în primele secole ale e.n., cărţile erau ornate cu iniţiale, portrete ale autorilor şi scene legate de conţinutul unor scrieri celebre, ca acele ale lui Terenţiu şi Vergiliu. Evul mediul a fost însă epoca de aur a **m.** Atelierele mănăstireşti mai întîi, apoi cele laice, precum şi artişti izolaţi, în serviciul suveranilor şi marilor colecţionari, completau spaţiile rezervate de copişti cu imagini şi ornamente strălucitoare. Decorul esenţial era alcătuit din litere ornate — caracteristică dominantă a ms. irlandeze, anglo-saxone, merovingiene şi romane —, la care se adăugau frontispicii, chenare şi compoziţii figurative, reduse la dimensiunile unei viniete, alăturată iniţialei sau ocupînd întreaga pagină. Meşteşugul **m.** a trecut din Bizanţ în răsăritul şi apusul Europei unde a început să fie marcat de particularităţile stilurilor naţionale. Arta ornamentală merovingiană, care s-a răspîndit în Occident în sec. 8 se caracterizează prin iniţiale ornate cu păsări şi peşti, colorate în roşu, galben şi verde. Mss. insulare au iniţiale şi ancadramente formate din benzi împletite, capete de dragoni şi alte animale. Culorile predominante sînt galben şi violet. Printre mss. celebre ale acestei epoci se află *Evanghe-liarul* irlandez de la sfîrşitul sec. 8 şi începutul sec. 9 cunoscut sub numele de *The Book of Kells, Codex argenteus,* fragment din *Biblia* gotică a lui Wulfila (sec. 4), transcris în Italia în sec. 6, *Codex aureus,* scris cu litere de aur la porunca împăratului franc Carol cel Mare (742—814) etc. Arta cărţii bizantine prezintă cu totul alt stil: personaje transsubstanţializate, cu chipuri severe, şi atitudini statuare în costume somptuoase, clădiri monumentale, ornamente alcătuite din arcade, coloane, plante şi animale, culori de aur şi purpură etc. În perioada carolingiană (sec. 9—12), alături de împletituri şi animale

fabuloase de proveniență insulară, și de elemente împrumutate din pictura bizantină, s-au dezvoltat ornamente constînd din motive vegetale: mlădițe de plante cu frunze și flori. La sfîrșitul sec. 12 și începutul sec. 13, odată cu răspîndirea stilului gotic, în decorul mss. au apărut ancadramente de vrejuri care reproduceau ornamentele arhitecturii gotice, inițiale prelungite prin spirale și ramuri dantelate acoperind întreaga bordură, personaje alungite, pictate pe fond de aur sau carouri etc. În sec. 14, ornamentația bordurii, desprinsă de inițială, cuprindea frunze și flori desenate după natură. Printre ele se află păsări și insecte. Fondul mat a înlocuit aurul de pînă atunci. Compozițiile figurative tind să redea cît mai fidel realitatea. Pentru prima dată personajele poartă costume de epocă ale evului mediu, iar planul secundar este ocupat de un peisaj. În sec. 14 și 15 se ilustrau și cărți laice (cronici, romane cavalerești etc.) cu imagini pline de viață și realism, adaptate la text, așa cum au făcut miniaturiștii francezi Jean Pucelle (sec. 14) și Jean Fouquet (sec. 15). În sec. 16, principiile estetice ale Renașterii au orientat deopotrivă pictura și arta **m.** Împodobirea cu **m.** a cărților s-a menținut și în unele incunabule. După generalizarea tiparului, gravura pe lemn și metal a înlocuit însă cu totul **m.** ca mijloc de ilustrare a cărților. ■ În țara noastră, cel mai vechi ms. cu **m.** este *Tetraevanghelul* slavo-grec, caligrafiat și pictat la Mănăstirea Neamț, în 1429, de Gavriil Uric, întemeietorul școlii moldovenești de **m.**, care a atins cel mai înalt nivel tehnic și artistic din sec. 15. Arta lui Uric este o sinteză de influențe bizantine și tradiție românească. Cele patru **m.** reprezentînd pe evangheliști sînt executate în spiritul canonului compozițional bizantin, reflectat în atitudinea solemnă a personajelor și în cadrul arhitectural alcătuit din *ciborium* susținut pe coloane. În schimb, expresia senină a figurilor și armonia cromatică indică o trăsătură proprie artei moldovenești. În unele chenare, alături de palmetă sînt prezentate elemente din repertoriul decorativ local. Motivele geometrice, care constituie elementele fundamentale ale frontispiciilor din mss. lui Uric, au fost de asemenea preluate din arta noastră populară. Frontispiciile sînt compuse din împletituri de cercuri, linii și arce unite prin legături duble, trase cu chinovar. Spațiile libere dintre

Miniatură de Gavriil Uric din *Tetraevanghelul* de la Neamț, 1429

ele sînt completate cu aur și diferite culori. Inițialele sînt alcătuite din lujeri de plante stilizate. În a doua jumătate a sec. 15, numeroși caligrafi și miniaturiști de la Putna, Neamț și din alte scriptorii (Nicodim, Teodor Mărișescul, Filip, Spiridon, Evloghie, Ghervasie, Palade etc.) au urmat modelul compozițional creat de Uric, pe care l-au interpretat printr-o viziune artistică personală și l-au îmbogățit cu teme noi. Ultimul mare artist al cărții ms. din Moldova la începutul sec. 17, a fost Anastasie Crimca, fondatorul școlii de caligrafi și miniaturiști de la Mănăstirea Dragomirna. Artiștii de la Dragomirna au imprimat creațiilor lor o orientare nouă prin împletirea tradiției și influențelor cu o concepție proprie, legată de realitatea înconjurătoare. Arta lui Crimca se caracterizează prin simț decorativ deosebit, armonie de culori, inventivitate compozițională, tehnică desăvîrșită. O carac-

Miniatură de Anastasie Crimca din *Psaltirea* de la Dragomirna, 1616

teristică a mss. din Ţara Românească, în sec. 15, este absenţa ilustraţiilor. Deşi bogat ornamentate cu frontispicii şi iniţiale ornate (*Tetraevanghelul* scris de Nicodim în 1404—1405, *Tetraevanghelul* ferecat de Marcea la 1519 etc.), aceste cărţi nu conţin chipurile celor patru evanghelişti. O excepţie ar putea fi ms. slav 193 de la B.A. provenit de la Mănăstirea Bistriţa (Vîlcea), cu ilustraţii în afară de text, din care s-a păstrat doar una singură sub formă de copie executată în sec. 19 de acuarelistul Trenk. Pînă la mijlocul sec. 16, decorul mss. din Ţara Românească s-a aflat în general sub influenţa şcolii de **m.** moldoveneşti. Pătrunderea elementelor de cultură greacă în Ţara Românească, în a doua jumătate a sec. 16 şi la începutul sec. 17, a avut ca efect introducerea unei arte noi de împodobire a mss. Elementele geometrice tradiţionale au fost înlocuite treptat cu o mare varietate de motive vegetale şi zoomorfe de inspiraţie orientală. În acest sens stau mărturie *Slujebnicul* mitropolitului Ştefan al Ungrovlahiei (1648—1668) şi *Liturghierul* grecesc, caligrafiat şi miniat de Calinic Ieromonah pentru Constantin Brîncoveanu, două dintre mss. cel mai fastuos decorate din sec. 17. Spre sfîrşitul sec. 17 şi la începutul sec. 18, mss. de cult au reluat tipuri iconografice tradiţionale, tratate în spiritul occidental al barocului. În mss. cu conţinut laic (cărţi populare etc.) şi-a făcut loc ilustraţia de factură orientală, cu note din realitatea autohtonă. Mss. din sec. 18 sînt în general modeste ca înfăţişare. Frontispiciile policrome au devenit tot mai rare, iar ilustraţiile imitau gravurile din tipărituri. Influenţa tiparului era atît de profundă încît uneori mss. erau completate cu xilogravuri. Decorul somptuos de odinioară s-a deplasat din cărţile mss. în hrisoave şi condici de mănăstiri, ca cele împodobite de Dionisie Eclesiarhul la sfîrşitul sec. 18 şi începutul sec. 19. De menţionat originalitatea ilustraţiilor a două producţii literare laice cu caracter popular: *Erotocritul* (1787), cu **m.** lucrate de Petrache Logofătul şi *Alexandria* (1790), cu desene de Năstase Negrule. La jumătatea sec. 18, Popa Flor, dascăl de slovenie la biserica Sfîntul Gheorghe din Bucureşti, a împodobit mss. cu conţinut teologic şi moral cu **m.** a căror compoziţie reflectă influenţa unor modele occidentale gravate. În sfîrşit, în sec. 19 s-a remarcat personalitatea artistică a lui Picu Pătruţ, miniaturist popular din Săliştea Sibiului. Opera sa, concretizată în mii de **m.**, este un exemplu de cultivare a tradiţiei în epoca modernă. → şi ILUSTRAŢIE.

MINIATURIST (artă; pal.) Creator de *miniaturi*.

MINIATURISTICĂ 1. Disciplină specială a istoriei care cercetează reprezentările artistice din cuprinsul unui ms. vechi. **2.** Arta de a executa *miniaturi*.

MINOLOGHION (edit.) → MENOLOG.

MINUSCULĂ 1. (poligr.; red.) *Literă mică* a alfabetului. Se scrie cu iniţială **m.**: a) cuvîntul care urmează după un semn de punctuaţie ce nu este aşezat la sfîrşitul unei comunicări; b) cuvîntul plasat după o comunicare reprodusă (vorbire directă); c) numele unui personaj pentru a denumi tipuri omeneşti corespunzătoare (ex.: *harpagon*); d) numele unei fiinţe mitice cînd se foloseşte ca nume comun (ex.: *satir*); e) numele unui obiect sau material denumit după locul de origine (ex.: *marochin*); f) numele de obi-

ecte, unități de măsură etc. denumite după inventatorul sau creatorul lor (ex.: *aldină*). Însă numele propriu al unui creator folosit ocazional ca substantiv comun care denumește o anumită operă se scrie cu majusculă (ex.: Am admirat un *Luchian*); g) denumire a unei funcții de stat, politică și militară (ex.: *președinte, deputat, general*); h) denumirile serviciilor, secțiilor, sectoarelor etc. (ex.: *secretariat*); i) denumirile epocilor istorice și geologice care nu au semnificația unor evenimente (ex.: *evul mediu*, însă *Renașterea*); j) numele de popoare (ex.: *român*); k) numele punctelor cardinale, lunilor, zilelor săptămînii, obiectelor de învățămînt; l) numele raselor, speciilor etc. de animale sau plante exprimate prin adjective (ex.: *pietroasă*) sau prin substantive comune (ex.: *caniș, ionatan*); m) pronumele de politețe (ex.: *dumneavoastră*); n) termenii generici care nu fac parte din numele geografice și teritorial-administrative fiind atribuiți unei realități corespunzătoare sensului lor, urmați de un substantiv în formă de nominativ-acuzativ și nefiind incluși în denumirea oficială a unui stat (ex.: *județul Sibiu, bulevardul Magheru, munții Carpați*). → și LITERĂ DE RÎND. **2.** (pal.) → SCRIERE MINUSCULĂ.

MINUTĂ (red.) → CONCEPT.

MISCELANEU 1. (bibl.) Culegere de texte, de obicei din mss. vechi, eterogene ca autori, copiști, cuprins etc., reunite sub aceeași copertă. Există și **m.** de tip special, cum este, de pildă, *Manuscrisul de la Ieud* care, pe lîngă mss. slave și românești, include și două tipărituri fragmentare: *Catehismul* și *Pravila* atribuite lui Coresi. → și COLIGAT, CONVOLUT (1), VARIA (1). **2.** (presă) Lucrare sau rubrică de periodic concepută ca un întreg, dar constînd din părți distincte datorate mai multor autori; ◇ m i s c e l l a n e a.

MISCELLANEA (lat.; bibl.; presă) → MISCELANEU.

MISIVĂ (dipl.) → SCRISOARE (1).

MISSAL 1. (edit.) Liturghier catolic. ■ În scriptoriile medievale din Transilvania au fost copiate mai multe **m.** cum este, de pildă, *Missale I*, aflat la Biblioteca Muzeului Brukenthal, ms. din 1430, de la Ciucul, copiat de Henricus Halbgebachsen. **2.** (poligr.) Denumire tradițională a unui corp de literă de 48 puncte *(Micul m.)* sau 60 puncte *(Marele m.)*, care servea la imprimarea cărților de liturghii catolice. → și CORP (1).

MIT PRIVILEGIO (germ.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

MITRICĂ (dipl.) Condică a unei biserici pentru înregistrarea stării civile a enoriașilor săi (nașteri, căsătorii, decese).

MITTEL (germ.; poligr.) Denumire tradițională pentru corpul de literă de 14 puncte tipografice. → și CORP (1).

MÎINILE LUNILOR (cron.) Element computistic alcătuit din cifre convenționale denumite *epacte* sau *temelii*, cu ajutorul cărora se calculează ziua cu care începe fiecare lună, deci ziua săptămînii pentru orice dată dintr-un an. Corespondentul apusean al **m.l.** este *regularii solare*.

MÎNA ANULUI (cron.) Element computistic care servește la determinarea zilei din săptămînă cu care începe un an, precum și zilei din săptămînă a unei date lunare.

MÎNELNIC (edit.) → ENCHIRIDION.

MOARAJ (poligr.) Efect optic obținut prin suprapunerea a două tipare cu rețele de puncte sau de linii care formează unghiuri între ele.

MOARĂ DE HÎRTIE (poligr.) → FABRICĂ DE HÎRTIE.

MODEL DE REGĂSIRE (docum.) Ansamblu de termeni sau simboluri prin care se reprezintă conținutul unui document, exprimat în limbajul sistemului, folosit pentru regăsirea ulterioară a documentului.

MODELAR (poligr.) → PROBAR DE LITERE.

MODUS SCRIBENDI (lat.; pal.) → CALIGRAFIE (2).

MOLEBNIC (edit.) Carte religioasă care cuprinde slujbele oficiate în împrejurări solemne. Ex.: *Molebnic*. Iași. 1828.

MOLESCHIN (leg.) Țesătură rezistentă de bumbac, cu aspect de piele, folosită în lucrări de legătorie.

MOLITVELNIC (MOLITFELNIC, MOLITVENIC) (edit.) Carte a ritualului ortodox în care sînt cuprinse rînduielile și rugăciunile prescrise pentru conferirea sfintelor taine și a altor funcții bisericești, de sfințire și de binecuvîntare; ◇ e v h o l o g h i o n, t r e b n i c. ■ Cel mai vechi **m.** cunoscut este *Molitvelnic* slavon, tipărit în 1545, la Tîrgoviște. În 1567—1568, Coresi a tipărit, într-o localitate din Transilvania încă neidentificată, *Molitvenic rumânesc*, ca anexă a *Cazaniei I (Tîlcul evan-*

gheliilor). Textul a fost tradus și prelucrat în românește de un anonim bănățean-hunedorean, după *Agenda* imprimată de Gáspár Heltai la Cluj, în 1551 și în 1559.

MONEDĂ (numis.) Ban de metal sau de hîrtie care are sau a avut curs legal pe teritoriul unui stat. Constituind documente iconografice de mare importanță pentru cercetări istorice, **m.** sînt conservate în cabinete speciale ale marilor biblioteci și altor instituții muzeale.

MONITOR (bibl.; presă) **1.** Titlul unor publicații periodice, de obicei cu caracter oficial. Ex.: "Monitorul literar", săptămînal literar-științific ilustrat, apărut la București între febr. 1801— apr. 1801. **2. Monitorul oficial,** publicație periodică guvernamentală care cuprinde legi, decrete, normative, comunicări și dispoziții oficiale etc. ■ Publicarea actelor oficiale a început în Țările Române în 1829. La 8 apr. 1829, I. Heliade-Rădulescu a scos la București primul număr din "Curierul Rumânesc" care avea să publice și "cele din lăuntru și slobode săvîrșiri ale statului nostru, precum judecăți însemnate, sfaturile și hotărîrile divanului pentru îmbunătățirea patriei, voințele divanului pentru publicarea vreunei pricini și celelalte". "Albina Românească, gazetă politico-administrativă-literală", editată de Gh. Asachi la 1 iun. 1829, la Iași, a făcut același oficiu pentru Moldova. La 8 dec. 1832 a ieșit la București "Buletin, gazetă administrativă", precursorul "Monitorului Oficial". De-a lungul anilor, numele publicației a suferit mai multe modificări: "Buletin, gazetă oficială", de la 15 dec. 1832; "Buletin

Buletin ofițial al Prințipatului Țării Românești

ofițial al Prințipatului Țării românești", de la 4 ian. 1847; "Foae ofițială pentru secfestre și licitații", de la 24 ian. 1848; "Buletin oficial", de la 9 febr. 1853, unindu-se cu "Foaea Sătească". La 29 ian. 1859 a apărut "Monitorul official al Țerii Românești". Din numărul 97 (1859) s-au scos ultimile slove chirilice, a căror înlocuire cu litere latine începuse încă din 1839. În Moldova, la 22 iun. 1839, a apărut "Buletin, foae oficială", suprimat la 27 sep. 1859 și înlocuit cu "Monitorul oficial al Moldovei" (1 oct. 1859—31 mar. 1862). Începînd cu 2 ian. 1860 "Monitorul official al Țerii Românești" și-a schimbat frontispiciul în "Principatele Unite. Monitorul, diar oficial al Țerei Românești", de la 9 febr. 1862, în "Monitorulŭ, jurnalŭ oficialŭ alŭ Principatelorŭ Unite", iar de la 23 ian. 1866 în "Monitorul, jurnal oficial al României. → și BULETIN (2).

MONOCONDIL (pal.) Ornament sau text scurt decorativ realizat printr-o singură trăsătură de condei. **M.** însoțește sau înlocuiește uneori o semnătură pentru a sublinia caracterul solemn al actului și a îngreuna falsificarea. Figurează de asemenea în titlurile mss. vechi.

MONOCROMIE 1. (poligr.) Tipar executat într-o singură culoare; ◊ m o n o c r o m o t i p i e, t i p a r m o n o c r o m, t i p a r u n i c o l o r. **2.** (artă) Procedeu de pictură care folosește o singură culoare.

MONOCROMOTIPIE (poligr.) → MONOCROMIE (1).

MONOFOTO (poligr.) Mașină de culegere care funcționează după principiul de bază al *monotipului.* **M.** este un monotip adaptat pentru *fotoculegere.* În locul dispozitivului de turnare a rîndurilor, **m.** este echipat cu un aparat de fotografiat. Matrițele au un film al literelor în negativ și o cameră fotografică cu un film pe bobină, pe care se imprimă literele în momentul clavierii.

MONOGRAFIE (bibl.) Lucrare alcătuind un tot, în unul sau mai multe volume, fie că apare toată odată, fie că publicarea ei se etalează pe o durată limitată, după un plan stabilit dinainte. Prin tratarea unei probleme sub toate aspectele sale, **m.** concentrează toate informațiile, respectiv întreg materialul documentar referitor la problema respectivă.

MONOGRAMĂ (pal.) Cuvînt sau parte dintr-un text scris cu litere organizate într-o compoziție ornamentală prin prescurtări,

îmbinări, ligaturi, suprapuneri etc. În general sînt reprezentate astfel numele, eventual şi titlurile unei persoane. Semnăturile au uneori formă de **m.** compusă dintr-o siglă de mai multe litere sau din iniţialele numelui dispuse într-un anume mod (alăturate, împletite etc.) **M.** figurează frecvent pe ex — librisuri, gravuri, desene, sigilii, ştampile etc.

MONOGRAVURĂ (poligr.) → TERMOPRINT.

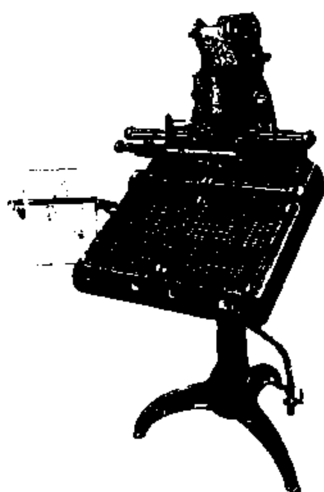
MONOTIP 1. (poligr.) Maşină de cules şi turnat literă cu literă în cuvinte care, la rîndul lor, alcătuiesc rînduri împlinite. Acest sistem de culegere este format din ansambluri mecanice independente: a) *tasterul*, echipamentul de cules şi perforat banda purtătoare de program în ordinea textului care se culege; b) *maşina de turnat*, care toarnă literele de felul şi în ordinea comandată de banda de hîrtie perforată de taster. **M.** asigură o mare acurateţe a imprimării. ● Inventatorul **m.** este americanul Tolbert Lanston (1844—1913) care a pus la punct un model definitiv, în 1899. **2.** (artă; graf..) Procedeu de imprimare în culori. Imaginea se pictează direct pe o placă de cupru, zinc sau piatră, fin granulată, folosind culori speciale aşezate cu pensula în strat subţire. Prin presare, imaginea trece de pe placă pe hîrtie. Se obţine un singur exemplar de bună calitate, următoarele fiind din ce în ce mai şterse. De aceea, pentru al doilea, al treilea etc. exemplar, compoziţia trebuie repictată de fiecare dată. Prin **m.** se realizează o imagine nuanţată şi catifelată, superioară *cromolitografiei*. ● Tehnica a fost elaborată în sec. 17 de gravorul italian Giovanni Benedetto Castiglione (1616—1670). Marele pictor francez Edgar Degas (1834—1917) a excelat în folosirea acestui procedeu.

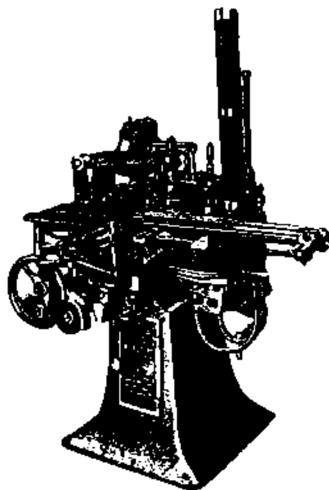
MONOTIPIE (poligr.) Procedeu de culegere tipografică cu ajutorul *monotipului* (1).

MONTAJ (poligr.) Totalitatea operaţiilor de asamblare, pe un material transparent, a elementelor de text şi de ilustraţii (obţinute sub formă de filme fotografice sau imprimate transparente), ca şi semnele de control care trebuie să apară pe o coală tipărită. În procesul de pregătire a formelor pentru ofset şi tipar adînc, **m.** corespunde operaţiei de *închidere a formelor*, specifică tiparului înalt.

MORETIUS (edit.) → PLANTIN.

MORSE Cod telegrafic compus din combinaţii de puncte şi linii care reprezintă literele alfabetului, cifrele şi semnele ortografice. ● Sistemul a fost inventat în 1832 de ameri-

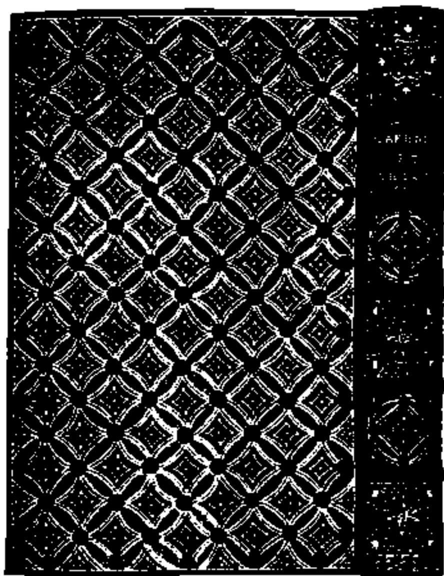
Monotip realizat de Lanston în 1899

canul Samuel Morse (1791—1872), părintele telegrafului electric.

MOT À MOT (fr.; edit.; red.) Text redat cuvînt cu cuvînt.

MOTO (edit.) → EPIGRAF (1).

MOZAIC (leg.) Decorație care constă în îmbinarea unor fragmente de piele de diferite culori alcătuind compoziții ornamentale pe suprafața copertei.

Legătură mozaicată de Antoine-Michel Padeloup, sec. 18

MS. (abrev.) → MANUSCRIS.

MUAHEDE (tc.; dipl.) Acord, tratat (comercial, politic etc.).

MUCARER (tc.; dipl.) Firman de reînnoire a domniei sau de confirmare a domnului de către Poarta Otomană.

MUCAVA (leg.; poligr.) Carton gros obținut din semifabricate fibroase, în general de calitate inferioară: paste de maculatură, lemn, paie, stuf etc. Se folosește mai ales pentru lucrări de legătorie: scoarțe, mape, casete pentru cărți etc.

MUCHIA CĂRȚII (leg.) Suprafață a blocului de carte opusă cotorului care, la cărțile legate, este de obicei concavă; <> j g h e a b (1), u l u c.

MUHUR (tc.; sig.) Termen turcesc folosit uneori și în Țările Române pentru a defini *sigiliul*; <> h a t i m.

MUHURDAR (tc.; sig.) Slujbaș al cancelariei domnești care păstra *matricele sigilare*.

MULTIPLICARE (poligr.) Operație de reproducere a unui text, desen etc. original în mai multe exemplare, pe cale grafică, mecanică sau fotografică. Textele reproduse prin m. sînt în general lucrări de circulație restrînsă, adesea cu caracter provizoriu, care se adresează cercetătorilor dintr-un anumit domeniu, angajaților unei instituții, participanților la un congres științific etc. Din categoria documentelor multiplicate fac parte publicațiile politice, guvernamentale și administrative, lucrările preliminare ce urmează să fie supuse discuției, autoreferatele, proiectele de diplomă, publicațiile de documentare (bibliografii, buletine informative etc.) și cele ale congreselor, conferințelor și sesiunilor științifice, traduceri care pun la îndemîna cercetătorilor realizările științei la zi, publicațiile de uz intern etc.

MULTIPLICATOR (poligr.) Aparat cu ajutorul căruia se reproduc texte, desene etc. originale, în mai multe exemplare. M. efectuează reproduceri într-un tiraj redus, pentru a fi difuzate într-un cerc restrîns de beneficiari. Din categoria m. fac parte mașinile de scris și de fotocopiat, heliografele, pantografele etc.

MULTIPLICES (lat.; pal.) → POLIPTIC (1).

MUTARE (lat.; edit.) Operație din cadrul *emendației* care constă în înlocuirea literelor alterate în text, care formează cuvinte fără sens contextual.

MUZEOGRAF Specialist în *muzeografie*.

MUZEOGRAFIE Disciplină care se ocupă cu clasarea și descrierea colecțiilor din muzee.

MUZEOLOG Specialist în *muzeologie*.

MUZEOLOGIE (MUZEISTICĂ) Știință care se ocupă cu studiul organizării și funcționării muzeelor, al conservării și prezentării exponatelor dintr-un muzeu.

MUZEOTEHNICĂ Ansamblu de metode și mijloace folosite aplicativ în cadrul muncii muzeale.

MUZEU 1. Colecție de documente (obiecte de artă, vestigii de cultură materială, piese

biologice, geologice etc.) de interes istoric, ştiinţific, artistic etc. Denumirea de **m.** este purtată de cele mai variate colecţii de documente, chiar şi grafice. Ex.: Muzeul Tiparului şi al Cărţii Vechi Româneşti, înfiinţat la Tîrgovişte în 1967. **2.** Instituţie care colecţionează, conservă şi expune în mod permanent mărturii materiale de cultură şi civilizaţie. **3.** Localul acestei instituţii. **4.** (bibl.; presă) Titlul unor publicaţii periodice româneşti din sec. 19. Ex.: *Muzeu naţional, gazetă literală şi industrială. Suplement la "Curier Rumânesc"* (Bucureşti, 5 febr. 1836—26 ian. 1837 şi apr. 1837 — mar. 1838) condusă de I. Heliade-Rădulescu.

MYSTIRIO (edit.) Carte dogmatică a bisericii creştine care cuprinde deslușirea celor şapte taine sau nu mai a unora din ele; ◇ s a c r a m e n t. ■ În 1644, s-a publicat la Iaşi *Şeapte taine a besearicii*, iar la 1651 mitropolitul Ştefan a tipărit la Tîrgovişte *Mystirio sau Sacrament*, conţinînd doar două taine: "de în cele 7 taini ale Besericii scos-am 2 la lumină. Botezul zic şi Mirul cu toate învăţăturile, rînduielile şi ţeremoniile lor".

N.A. (abrev.) → NOTA AUTORULUI.

NAME (tc.; dipl.) Termen generic care denumește actele emise de sultan. Se întîlnește, de obicei, în cuvinte compuse ca: *ahdname, humaiunname, sulhname* etc. Diplomele sultanilor se mai numeau: *firman, hatihumaiun, hatișerif* etc., termeni care au pătruns și în româna veche.

NARAȚIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, inclus în *context*, cuprinzînd expunerea faptelor și motivelor care formează obiectul actului; ✧ expositio, expoziție (1), expunere (2), narratio.

NARRATIO (lat.; dipl.) → NARAȚIE.

NĂBUC (leg.) Piele de vițel tăbăcită în crom, de obicei de culoare albă, cu aspect mat, catifelat, asemănătoare antilopei, folosită în legătorie; *p. ext.* material care imită această piele.

N.B. (abrev.) → NOTA BENE.

NEAGRĂ (poligr.) → LITERĂ NEAGRĂ.

NEARALE (edit.) → NOVELE.

NECROLOG 1. (edit.) Text omagial consacrat vieții, activității și meritelor unei personalități la scurt timp după decesul acesteia; ✧ eulogia. **2.** (presă) Anunț (la rubrica de decese) privitor la moartea unei persoane; ✧ obituar.

NECROLOGIE 1. (bibl.) Colecție de *necrologuri* în marile biblioteci. **N.** constituie adesea bibliografii utile. **2.** (presă) Periodic sau rubrică de periodic în care sînt inserate anunțuri mortuare.

N.ED. (abrev.) → NOTA EDITURII.

NEDATAT (bibl.) **Text n.**, text care nu poartă dată de apariție. → și FĂRĂ AN.

NEGATIV FOTOGRAFIC (poligr.) **1.** Imagine fotografică a unui document grafic sau iconografic, caracterizată prin distribuția inversă a suprafețelor luminoase și întunecate în raport cu originalul fotografiat. **2.** Hîrtie fotografică, placă sau peliculă care conține o astfel de imagine. **N.** constituie originalul după care se obțin copiile pozitive și materialele de multiplicare.

NEGROGRAFIE (poligr.) Procedeu pentru obținerea de copii pozitive negru pe alb, după desene și texte, prin fotocopiere prin transparență pe hîrtie specială.

NELLA STAMPA DI (it.; bibl.) → APPRESSO.

NEPUS ÎN COMERȚ (edit.) → EDIȚIE (EXEMPLAR) ÎN AFARA COMERȚULUI.

NERVURĂ (leg.) → BIND.

NESIH (tc.; pal.) Tip de scriere turcă folosit mai ales la copierea mss și actelor. Se caracterizează prin trăsături proporționate și prin lipsa ornamentelor. A servit ca model la introducerea tiparului în Turcia, în 1729, de clujeanul Ibrahim Muterferrika.

NETEZIRE A FILELOR (consv.) Etapă a procesului de *restaurare* a unei cărți constînd în corectarea planului suprafeței filelor deformate. Operația se execută cu ajutorul unei prese, la cald sau la rece.

NEUMĂ (edit.; pal.) Semn de notație muzicală medievală, fără portativ, alcătuit din puncte și virgule.

NEUTRALIZARE A HÎRTIEI (consv.) Operație de combatere a *acidității* sporite

a hîrtiei prin tratare cu soluţii de compuşi de calciu sau magneziu şi hidroxid de bariu, gaze (amoniac, de pildă) etc.; ◇ d e z a c i d i f i c a r e a h î r t i e i.

NE VARIETUR (lat.; edit.) → EDIŢIE DEFINITIVĂ.

NIDUS (lat.; bibl.) Poliţă pe care romanii depozitau sulurile de mss.

NIELARE (NIELAJ) (artă; graf.) Tehnică de decorare a obiectelor de metal prin gravarea unor ornamente şi imagini cu dălţiţa şi umplerea adînciturilor cu email negru. ● Folosită în Italia, în a doua jumătate a sec. 15 şi începutul sec. 16, se pare că **n.** ar fi dus la apariţia gravurii în adîncime. Orfevrierii florentini şi bolognezi obişnuiau să imprime probe ale compoziţiilor lor pe hîrtie, înainte de smălţuire, ceea ce ar fi dus cu timpul la naşterea gravurii pe metal, invenţie atribuită de Giorgio Vasari lui Maso Finiguerra (1426—1464), aurar din Florenţa. → şi GRAVURĂ.

NIHIL OBSTAT (lat.; edit.) Formulă aplicată de autorităţile bisericeşti catolice pe scrierile pentru care nu aveau "nimic împotrivă" să fie imprimate; ◇ i m p r i m a t u r (1) → şi CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

NISIPARNIŢĂ (NISIPARIŢĂ, NISIPELNIŢĂ) (pal.) Recipient cu cenuşă sau nisip fin, impregnat cu o substanţă sicativă, care se presăra peste scrisul proaspăt pentru a usca cerneala. Pe iscăliturile domnilor şi pe actele solemne se cernea nisip aurifer.

NIZAM (NEZAM) (tc.; dipl.) **1.** Termen utilizat în Ţările Române pentru a denumi orice ordin sau dispoziţie emanată de la o autoritate. **2.** Regulament, statut.

N.N. (abrev.) → NOTA NOASTRĂ.

NOMENCLATOR (edit.) Carte sau listă sistematică cuprinzînd totalitatea termenilor de specialitate dintr-un anumit domeniu. Ex.: I. Cătuneanu ş.a., *Nomenclatorul păsărilor din România*. Bucureşti, 1972.

NOMINE SACRA (lat.; pal.) → CONTRACŢIE.

NOMOCANON (edit.) Colecţie mixtă de canoane bisericeşti şi legi civile. ● Prin edictul din 313 de la Milano, s-a îngăduit aşezarea unor dispoziţii de drept laic alături de cele ale dreptului canonic. În 1335, călugărul Matei Vlastares (Vlastarie) a orînduit materia **n.** după literele alfabetului grecesc alcătuind un codice cunoscut sub numele de *Sintagma*. ■ Ajunsă la noi, prin traduceri slave, *Sintagma* lui Vlastarie a fost considerată drept codice oficial, fiind folosită deopotrivă de biserică şi de dregătoriile civile. Gheorghe din Trapezunt, profesor la şcoala domnească din Bucureşti şi bursier al lui Brîncoveanu la Padova, este autorul unui **n.** redactat în 1730 în greceşte şi rămas în ms. → şi PRAVILĂ.

NOMOGRAF (bibl.) Autor al unei culegeri sau al unui tratat de legi.

NOMOGRAFIE (edit.) Culegere sau tratat de legi.

NONPAREILLE (fr.; poligr.) → NONPAREL.

NONPAREL (NONPAREI) (poligr.) Denumire tradiţională pentru corp de literă de şase puncte tipografice; ◇ n o n p a r e i l l e, s e m i c i c e r o.

NONPUBLICAŢIE (bibl.) Document în afara fondului de tipărituri al unei biblioteci. Din categoria **n.** fac parte filmele, diapozitivele, diafilmele, microfilmele, discurile, benzile magnetice, fotografiile, hărţile etc. organizate în colecţii independente.

NON SINE PRIVILEGIO (lat.; bibl.) → CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

NORMA (lat.; pal.) → REGULA.

NORMALĂ (poligr.) → LITERĂ DREAPTĂ.

NORMATIV (edit.; poligr.) Ansamblu de prescripţii prin care se stabilesc valorile unei mărimi caracteristice pentru un produs, valabile în anumite condiţii tehnico-organizatorice de lucru.

NORMĂ **1.** (poligr.) Indicaţie aşezată la piciorul paginii, în cadrul ramei inferioare a primei pagini din fiecare coală de tipar, care cuprinde unele date bibliografice ale lucrării (numele autorului, titlul cărţii, numărul volumului, numărul comenzii de tipografie etc.) necesare identificării colilor tipografice din lucrarea respectivă. **N.** nu este luată în consideraţie cînd se calculează lungimea formatului de text. La cererea editurii, **n.** se plasează astfel încît să fie eliminată din carte atunci cînd aceasta se taie pe trei laturi de broşare. **2.** (bibl.; edit.) Regulă obligatorie stabilită prin lege sau prin uz. Astfel există **n.** ortografice şi ortoepice cu privire la scrierea şi pronunţarea corectă a cuvintelor unei limbi. Totodată, se stabilesc **n.** pentru standardizarea formatelor de hîrtie sau a fişelor bibliografice, **n.** de tehnoredactare, **n.** pentru semnele

de corectură etc. În industrie, **n.** tehnice au în vedere efectuarea unor procese tehnologice şi se aseamănă întrucîtva cu *standardele*, fără să aibă însă întotdeauna o arie de aplicare obligatorie naţională.

NOTA (edit.; red.) **1. N. autorului,** notă de subsol a autorului individual al unei lucrări. □ Abrev. N.A. **2. N. editurii,** notă de subsol care aparţine editurii. □ Abrev. N.Ed. **3. N. noastră,** notă a comentatorului unei lucrări. □ Abrev. N.N. **4. N. redacţiei,** notă de subsol care aparţine redacţiei unui periodic. □ Abrev. N.R. **5. N. traducătorului,** notă a traducătorului individual al unei lucrări. □ Abrev. N.T.

NOTA BENE (lat.; edit.; red.) Formulă prin care se atrage atenţia asupra unui pasaj, unei idei etc. într-un text, sau asupra corecturilor mai importante de tipar. □ Abrev. N.B.

NOTAREA MANUSCRISULUI (edit.) Operaţie tehnoredacţională de menţionare pe filele ms., printr-un sistem de formule şi semne convenţionale, a indicaţiilor de culegere, de literă şi de prezentare a acestuia. Prin **n.m.** se stabilesc formatul de culegere, caracterul şi corpul de literă, felul de subliniere, modurile de paginare etc., corespunzătoare prevederilor *caietului de sarcini*. Notaţiile se redau prin sublinieri cu creioane colorate, semne asemănătoare celor folosite în corectură sau explicaţii scrise pe marginea paginii, în întregime sau prescurtat. Semnificaţia culorii este specificată pe fiecare pagină unde se foloseşte. Elementele **n.m.** sînt următoarele: a) indicarea literei (garnitura, corpul şi răritura). Corpul de literă este redat prin litera c şi dimensiunea acestuia în puncte (ex.: c. 10). Răritura poate fi marcată alături de corpul de literă (ex.: c. 10|12) sau prin formulele "cu răritură" ori "cu interlinii", potrivit tehnicii de culegere. Se specifică dacă litera este dreaptă, aldină, albă etc. De asemenea, se recomandă să se arate dacă litera trebuie să fie mică sau mare în floare; b) menţionarea formatului culegerii şi a dimensiunilor începutului de alineat; c) marcarea cu o linie verticală a părţilor de text care se culeg cu alt caracter şi corp de literă decît al literei de bază; d) menţionarea la fiecare tabel, cu sau fără linii despărţitoare, a formatului de culegere rezultat din calcul, litera (caracterul şi corpul), grosimea liniilor şi poziţia, orizontală sau verticală, în pagină. La tabelele complexe se arată şi formatul (lăţimea) coloanelor de text sau de cifre. Tabelul care ocupă mai multe pagini tipărite poartă în colţul de sus din stînga, indicaţii privind numărul de pagini în care se va încadra. Se notează, de asemenea, cu creion roşu locul unde tabelul se întrerupe pentru a trece pe pagina următoare. În cazul mai multor tabele pe aceeaşi pagină, se calculează formatul fiecărui tabel şi se arată într-o schiţă aşezarea lor; e) înregistrarea indicaţiilor de culegere pentru formule pe prima pagină a ms. împreună cu cele generale pentru culegerea textului; f) precizarea literei pentru titluri şi a felului de paginare a acestora (rînd nou centrat, marginal la dreapta sau la stînga textului, sau în continuare cu textul). Cînd lucrarea conţine multe titluri, de grade de importanţă diferite, marcarea se face prin indicaţii prescurtate sau prin sublinieri cu creioane colorate, însoţite de explicarea semnificaţiei sublinierilor pe marginea albă a paginii. Se arată, de asemenea, felul cum se frîng titlurile; g) stabilirea locului de plasare a ilustraţiilor, cu menţionarea numerelor corespunzătoare. Pe coperta dosarului în care se află ms. se trec numele autorului, titlul lucrării, numărul filelor ms., denumirea şi adresa editurii.

NOTAŢIE (edit.) **1.** Sistem de semne grafice convenţionale folosite într-un anumit domeniu al ştiinţei, tehnicii, artei etc. || **n. muzicală,** sistem de reprezentare grafică a sunetelor muzicale. **2.** Însemnare, notă.

NOTĂ 1. (bibl.; edit.; red.) Text scurt explicativ al cărui cuprins nu intră în conţinutul esenţial al lucrării; ◇ n o t i ţ ă. **N.** pot include observaţii, lămuriri, comentarii, informaţii de amănunt, date bibliografice etc. în legătură cu textul de bază. || **n. asupra ediţiei, n.** a editorului cuprinzînd indicaţii tehnice cu privire la felul cum a fost întocmită ediţia de texte: ce text de bază a luat, de ce s-a oprit asupra versiunii respective, cum a organizat aparatul critic etc. **N.** se plasează înaintea textului propriu-zis al operei publicate, după studiul introductiv sau prefaţă; **n. bibliografică,** → DESCRIERE BIBLIOGRAFICĂ; **n. de lectură,** însemnare referitoare la un singur aspect al problemei prezentate într-o lucrare, trecută pe fişă împreună cu referinţa la pasajul respectiv; **n. de picior,** → N. DE SUBSOL; **n. de sub-**

sol (de picior), **n.** înregistrată în partea de jos a unei pagini, constituind de regulă o referință bibliografică sau documentară la izvoarele folosite în cuprinsul lucrării. **N. de s.** se despart în general de textul de bază printr-o linie fină, cu o lungime de circa 1/5 din lățimea oglinzii paginii, și se culeg cu litere de unul sau două puncte mai mici decît corpul literei textului de bază. **N. de s.** este legată de textul lucrării printr-un semn de ordine — de obicei, cifră sub formă de exponent — care figurează atît în text, la sfîrșitul cuvîntului care reclamă **n.**, cît și în fața **n.** Numărul de ordine al notelor poate fi dat în continuare pentru întreaga lucrare sau poate reîncepe cu fiecare pagină sau diviziune a lucrării. Cînd în afara **n.** de autor mai sînt și **n.** de editură sau de traducător, se recurge la o așezare combinată, în cadrul căreia **n.** sînt evidențiate cu semne diferite (de pildă, cifre pentru autor și asteriscuri pentru editură), dacă la sfîrșitul lor nu se trece, între paranteze, abrevierea care să indice proveniența (*N.Ed.*, *N.R.*, *N.T.* etc.). Altă soluție poate fi paginarea **n.** de autor la sfîrșitul lucrării și a celor de editură la baza paginii sau invers; **n. editorială,** → N. TEHNOREDACȚIONALĂ; **n. finală, n.** plasată la sfîrșitul lucrării sau al unui capitol și reprezentată în textul de bază printr-un număr de ordine; **n. inframarginală, n.** de subsol care cuprinde dezvoltări de idei secundare, observații etc. **N.i.** nu trebuiesc confundate cu referințele bibliografice de la piciorul paginii; **n. marginală, n.** plasată în marginea textului; ◊ adnotare (2), apostilă (1), glosă (1), marginalia; **n. tehnoredacțională (editorială), n.** așezată la sfîrșitul lucrării care conține datele de apariție: numele redactorului de carte, tehnoredactorului, corectorului, data cînd textul s-a dat la cules, datele *bunului de cules* și *bunului de tipar*, tirajul, gramajul și formatul hîrtiei, numărul colilor editoriale și de tipar, numărul planșelor și denumirea procedeului de reproducere, indicile de clasificare C.Z., denumirea și adresa întreprinderii poligrafice, numărul comenzii tipografice. → și CASETĂ. **2.** (pl.; edit.) Însemnări personale, impresii de călătorie, observații asupra unor evenimente sau experimente de știință etc. Ex.: Camil Petrescu. *Note zilnice (1927—1940)*. București, 1975. **3.** (docum.; edit.; red.) Gen de publicație preliminară, în care autorul prezintă concis rezultatele cercetărilor sale într-un anumit domeniu. Se publică de obicei sub denumirea de *notă inițială*, *notă de laborator*, *scrisoare către redacție* etc., în periodice de specialitate. **4.** (dipl.) Formă de corespondență oficială între Ministerul de Externe al unui stat și misiunile diplomatice străine acreditate de acel stat și invers. **5.** (dipl.) → ADRESĂ (4). **6.** (edit.) Semn cu ajutorul căruia se fixează grafic sunetul muzical. **7.** (pl.; pal.) **N. tironiene,** sistem de scriere stenografică utilizat în antichitate și evul mediu, care și-a primit numele de la Tiron, libertul lui Cicero (sec. 1 î.e.n.).

NOTIFICATIO (lat.; dipl.) → PROMULGAȚIE.

NOTIFICAȚIE (dipl.) → PROMULGAȚIE.

NOTIȚĂ (bibl.; edit.; red.) → NOTĂ (1).

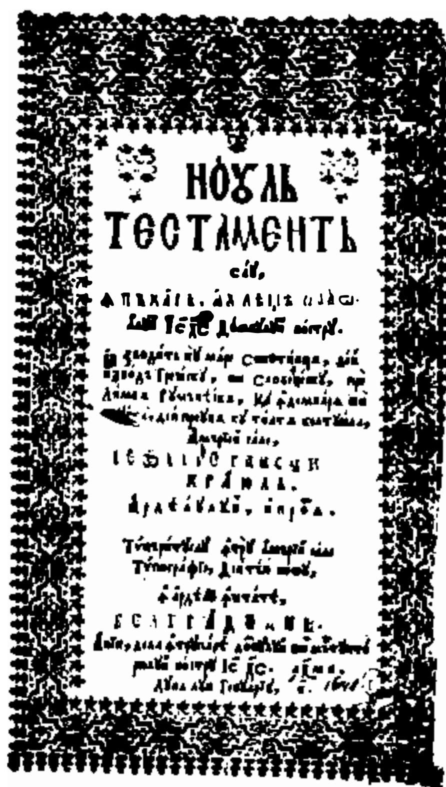
NOTULA (lat.; pal.) → SCRIERE GOTICĂ.

NOȚIUNE 1. (docum.) **N. caracteristică,** → CUVÎNT-CHEIE. **2.** (pl.; edit.) Lucrare care conține elementele de bază ale unui domeniu. Ex.: *Noțiuni de bază pentru îngrijirea cărților*. București, 1967.

NOUĂ EDIȚIE (edit.) → EDIȚIE NOUĂ.

NOUL TESTAMENT (edit.) Parte a *Bibliei* cuprinzînd cele patru evanghelii, faptele și epistolele apostolilor și revelația sau apocalipsul sfîntului Ioan. Cărțile **N.T.** au fost scrise în greacă, cu excepția evangheliei sfîntului Marcu despre care se afirmă că a fost redactată în latină ■ Prima traducere integrală a **N.T.** în română este *Noul Testament de la Bălgrad* (Alba Iulia), tipărit în 1648, eveniment important în istoria culturii noastre. Tălmăcirea s-a făcut după izvoare grecești, slavonești și latinești de ieromonahul Silvestru, originar din Țara Românească, fost egumen la mănăstirea Govora unde tipărise *Sinaxarul* din *Psaltirea slavonă cu Ceaslov* (1638—1641) și *Evanghelia învățătoare* (1642). Elaborată cu rigoare filologică, lucrarea prezintă o valoare deosebită. Fiecare pagină are spațiu rezervat pentru trimiteri la alte capitole și versete, comentarii, lămurirea unor cuvinte cu circulație restrînsă, notarea unor sinonime, introducerea de neologisme etc., toate acestea contribuind la afirmarea și înflorirea limbii naționale. → și BIBLIE.

NOVELE (edit.) Colecție de dispoziții imperiale promulgate după moartea lui

НОУЛЬ
ТЕСТАМЕНТЬ

Noul Testament de la Bălgrad, 1648. Pagina de titlu

Justinian (sec. 6), cu scopul de a abroga norme juridice depășite, înlocuindu-le cu altele, corespunzătoare vremii. ■ Se întîlnesc **n.** intrate în pravilele din sec. 17 sub denumirea de *nearale*, al căror text este redat aidoma în *Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești* (Iași, 1646) sau în *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652).

N.R. (abrev.) → NOTA REDACȚIEI.

NR. (abrev.) → NUMĂR.

N.T. (abrev.) → NOTA TRADUCĂTORULUI.

NUMĂR Semn grafic sau grup de semne grafice redat prin cifre sau litere, servind la identificarea unui obiect dintr-o mulțime de obiecte sau de clase de obiecte organizate într-un anume fel, ca indice de mărime, de valoare etc.; *p. ext.* obiect care corespunde acestui semn și poartă pe el o asemenea indicație. ||**n. de aur** (cron.), → CRUGUL LUNII; **n. de coală** (poligr.), → SIGNATURĂ (1); **n. de coli** (edit.; poligr.), totalitatea colilor de autor (editură) sau de tipar care au servit la executarea unei lucrări; **n. de inventar** (bibl.), **n.** sub care figurează o unitate (volum, piesă grafică sau iconografică etc.) în registrul-inventar al unei biblioteci; **n. de pagină** (poligr.), → COLONCIFRĂ; **n. de pagini** (edit.; poligr.), totalitatea paginilor unei lucrări; **n. de periodic** (bibl.; presă), fiecare dintre exemplarele unei publicații periodice care face parte din aceeași serie, același tiraj etc.; **n. de probă** (presă), exemplar dintr-un periodic avînd o compoziție liberă, dar paginația și aspectul general asemănător cu ale celui ce urmează să se publice; **n. de rînduri** (poligr.), totalitatea rîndurilor care alcătuiesc o compoziție tipografică; **n. special** (presă), exemplar al unei publicații periodice care se deosebește de celelalte din serie prin conținut, **n.** de pagini și dată de apariție. → și EDIȚIE SPECIALĂ; **n. unic** (presă), periodic a cărui apariție a încetat după publicarea primului **n.** Ex.: "Golgota, organ al durerii poporului român". București, 24 apr. 1894; **n. vechi** (bibl.), fiecare dintre exemplarele care alcătuiesc colecția unei publicații periodice, cu excepția ultimului **n.** □ Abrev. NR.

NUMĂRĂTOR TIPOGRAFIC (poligr.) Aparat de numărat și calculat volumul de text al unui ms. dactilografiat; ◇ aparat pentru calculul ms. Se compune din două tabele: primul, transparent, care se așază pe ms. și determină numărul de litere; al doilea, care transformă numărul de litere în rînduri sau în pagini de tipar.

NUME (bibl.) Cuvînt sau grup de cuvinte prin care se desemnează și individualizează persoane, ființe, lucruri, fenomene etc. ||**n. compus (roman), n.** alcătuit din două sau mai multe **n.** care își păstrează aceeași succesiune și cînd trece înaintea prenumelui (ex.: Dobrogeanu-Gherea, Constantin). **N.c.** își are originea, în general, în combinarea **n.** de familie patern cu cel matern sau cu locul de origine; **n. de autor, n.** patronimic sau pseudonimul persoanei care răspunde de conținutul unei lucrări. În clasificarea alfabetică a cataloagelor de bibliotecă și cînd este

luat drept cuvînt de ordine, **n. de a.** se înregistrează înaintea prenumelui de care se desparte prin virgulă (ex.: Eminescu, Mihai); **n. de familie (patronimic),** o parte din **n.** unei persoane pe care îl poartă în comun cu alți membri ai familiei sale; ◇ p a t r o n i m; **n. individual (personal),** parte a **n.** unei persoane care distinge pe fiecare dintre membrii aceleiași familii și care, în forma completă a **n.**, în mod obișnuit precede **n.** patronimic. În cataloagele de autori și în acte **n.i.** se plasează după **n.** de familie; ◇ p r e n u m e; **n. monahal, n.,** altul decît cel de familie sau individual, purtat de un membru al unui ordin de călugări. Ex.: *Cronica Țării Rumânești de chir Rafail Monahul, care pre nume mirenesc l-au chemat Radu Popescu*... În: "Magazin istoric pentru Dacia", 4, 1847, p. 21—62 și 93—178; **n. patronimic,** → N. DE FAMILIE; **n. personal,** → N. INDIVIDUAL; **n. roman,** → N. COMPUS; **n. sincopat,** → SINCOPISM.

NUMEROTARE (NUMEROTAT, NUMEROTAȚIE) **1.** (bibl.) **N. a cărților,** însemnare a cărților din fondul unei biblioteci cu numere în ordine succesivă pentru a înlesni identificarea și depozitarea lor. **N.c.** se poate efectua: a) *în continuare*, indiferent de format, depozit etc.; b) *pe sărite*, cu întreruperi, pentru intercalarea ulterioară a noilor achiziții în cadrul aceluiași format sau depozit, aceleași materii sau limbi etc. **2.** (edit.) **N. a exemplarelor,** operație de aplicare de cifre sau litere pe exemplarele unei *ediții înseriate*. → și JUSTIFICAREA TIRAJULUI. **3.** (cod.) **N. a filelor,** → FOLIATIO. **4.** (graf.) **N. a gravurilor,** marcare cu cifre a exemplarelor unui tiraj restrîns de gravuri. ● Obiceiul de **n. a g.** s-a încetățenit după 1880. Un număr cum este de pildă 26/80 arată că gravura respectivă este a 26-a dintr-o ediție de 80. Însă 1/80 nu certifică întotdeauna că gravura care poartă acest număr a fost prima trasă sau că întregul tiraj a fost limitat la 80 de exemplare. De obicei, gravurile după imprimare primesc numere la întîmplare. **5.** (edit.; pal.; red.) **N. a paginilor,** → PAGINAȚIE (3).

NUMEROTATOR (poligr.) → MAȘINĂ DE NUMEROTAT.

NUMISMATICĂ Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu originea, autenticitatea, identificarea și clasarea monedelor. **N.** studiază, de asemenea, tehnica de batere a monedelor, circulația monetară, cît și scrierile referitoare la monede. ■ O serie de vechi cataloage ale unor colecții de monede demonstrează că, în țara noastră, s-au manifestat preocupări de **n.** încă din sec. 19. Unul dintre cele mai cunoscute repertorii numismatice a fost alcătuit de marele ban Mihail D. Ghica (1792—1850). Înființarea Societății Numismatice Românești la începutul sec. 20 a contribuit la promovarea **n.** ca știință. Marile biblioteci ale țării adăpostesc piese de **n.** organizate în colecții speciale. → și CABINET DE NUMISMATICĂ.

NUT (leg.) → NUTUIRE.

NUTUIRE (leg.) Operație de scobire în mucava sau carton gros a unei adîncituri numită *nut*, care să permită îndoirea acestor materiale pentru lucrări de legătorie și cartonaj; ◇ ș ă n ț u i r e. **N.** se execută manual sau mecanizat cu ajutorul unui dispozitiv echipat cu două cuțite-disc.

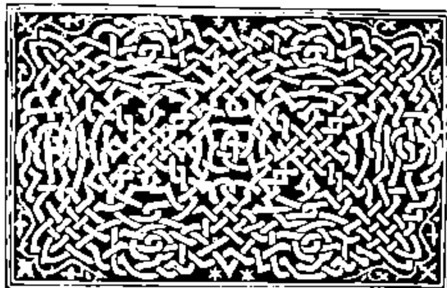
N.V. (abrev.) → EDIȚIE DEFINITIVĂ.

OBELISC (edit.) → OBELUS.
OBELUS (lat.; edit.) Semn critic reprezentat printr-o săgeată sau liniuţă orizontală care servea la marcarea pasajelor nesigure sau interpolate pe mss. vechi; ✧ o b e l i s c.
OBITUAR (presă) → NECROLOG.
OBLONG (bibl.; edit.; poligr.) → FORMAT DE CARTE.
OBNOVLENIE (edit.) → TÎRNOSANIE.
OBSERVAŢIE (bibl.) **1.** Notă catalografică ce întregeşte sau corectează descrierea unei publicaţii, cuprinzînd: precizări asupra autorului şi conţinutului cărţii, particularităţi ale exemplarului descris etc. **2.** (pl.) Scriere care conţine note critice la o lucrare. Ex.: Al. Mareş. *Observaţii cu privire la "Evangheliarul din Petersburg"*. În: "Limba română", 16, nr. 1, 1967, p. 65—75.
O.C. (abrev.) → OPUS CITATUM.
OCHIRE (edit.) Lucrare care cuprinde o examinare sumară, de ansamblu, a unei probleme; ✧ p r i v i r e. Ex.: Mihail Kogălniceanu. *Ochire istorică asupra sclăviei*. Iaşi. 1853.
OCTAVO (bibl.; edit.; poligr.) → FORMAT DE CARTE.
OCTOIH (OCTOEH) (edit.) Carte liturgică de cîntări bisericeşti care cuprinde organizarea muzicală pe opt glasuri sau ehuri (modele de cîntare) a diferitelor slujbe religioase, ce au loc într-o săptămînă, reluate după scurgerea a opt săptămîni; ✧ a n g h i l e s t. ■ Cel mai vechi **o.** copiat la noi, în slavonă, este *Octoihul de la Caransebeş*, ms. care datează din sec. 13. În 1510, Macarie a imprimat la Tîrgovişte *Octoih* slavon, a doua tipăritură pe teritoriul românesc. Prima traducere românească a **o.** se păstrează într-un ms. (aflat la Biblioteca Judeţeană din Braşov, ms. cota 8272), copiat în Transilvania, la sfîrşitul sec. 16 sau începutul sec. 17. De menţonat şi un **o.**, denumit *opt glasar*, tipărit în 1853 la Buzău, la sfîrşitul căruia se află o listă de termeni româneşti "... în locul cărora era ziceri streine de limba rumânească ...". Astfel, se propune înlocuirea cuvintelor *vecernie* prin *inserare*, *triod* prin *trei cîntări*, *peasnă* prin *cîntare*, *utrenie* prin *mînecare*, *svetlină* prin *luminîndă* etc.
OFFICINA (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.
OFIS (dipl.) Decret domnesc. Ex.: *Ofisul* din 8 ian. 1844 prin care Bibescu Vodă vine în sprijinul jalbei paharnicului Ion Heliade-Rădulescu "ca să desfacă o parte din cărţile ce are tipărite cu din ale sale fonduri (...) şi îi sînt rămase în fiinţă într-o numeroasă cătăţime" în toate mănăstirile din principat "ca cu aceasta, şi o începere de treptelnică restatornicire a bibliotecilor să se facă (...) că în trecuta vreme fiecare din monăstirile de aici avea cîte o mică bibliotecă, iar cum este cu totul în nefiinţă, ruinîndu-se această folositoare întocmire ..."
OFSET (poligr.) Procedeu de imprimare la care hîrtia primeşte impresiunea prin intermediul unui aşternut elastic, fără să ajungă în contact cu forma de tipar. Elementele tipăritoare ale formei se află în acelaşi plan sau uşor adîncite faţă de cele netipăritoare. Forma este o placă subţire de metal care se poate modela după cilindru pentru imprimarea rotativă. De regulă, forma este

Octoih mic sau Osmoglasnic, Buzău, 1700. Pagina de titlu

Pagină din *Octoihul* lui Macarie, 1510

confecționată din plăci bimetalice alcătuite dintr-un strat gros de cupru şi unul subţire de crom. Natura chimică a celor două metale asigură, pe de o parte, aderenţa cernelii grase la elementele tipăritoare, oleofile, din cupru şi, pe de altă parte, respingerea cernelii şi aderarea apei de umezire la elementele netipăritoare, hidrofile, din crom. Deoarece reproducerea prin **o.** este indirectă, forma de tipar poartă o imagine directă şi nu inversată, ca la celelalte procedee de tipar. Copierea originalului se face direct, pe cale fotochimică, sau indirect, prin transport de pe clişeu, ca în *litografie*. Procedeele moderne folosesc fie fotografierea formei de text cules ca pentru tipar înalt, fie maşini de fotoculegere.

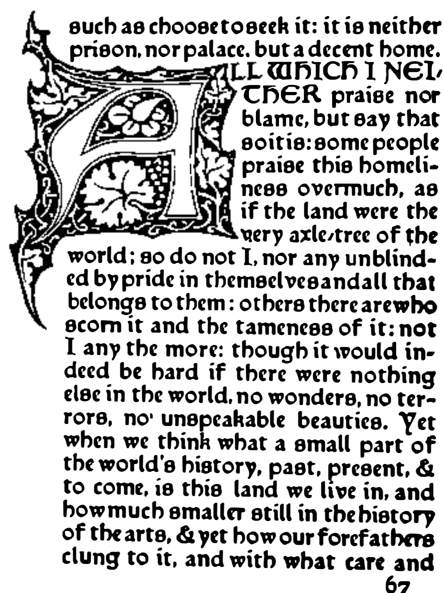
OGLINDĂ 1. (edit.) → SPECULUM. **2.** (edit.; poligr.) **O. a paginii,** format de text; *p. ext.* suprafaţa imprimată sau dactilografiată a unei pagini. **3.** (edit.; poligr.) **O. a zaţului,** → FORMAT DE TEXT.

OICOTIP (edit.) Tipul cel mai răspîndit al variantelor unei creaţii folclorice.

OLANDĂ (poligr.) Sort de hîrtie de calitate superioară folosită mai ales pentru ediţii de lux şi bibliofile.

OLD STYLE (engl.; poligr.) Denumire generică pentru variante moderne ale tipurilor de litere istorice. ● Menţinînd particularităţile grafice ale acestor litere, gravorii

au îmbogăţit forma lor cu elemente noi. Aşa sînt de pildă *Anticva-Goudy* inspirată din litera lui Erhard Ratdolf, *Italian Old Style* şi *Centaur*,

such as choose to seek it: it is neither prison, nor palace, but a decent home. ALL WHICH I NEITHER praise nor blame, but say that so it is: some people praise this homeliness overmuch, as if the land were the very axle-tree of the world; so do not I, nor any unblinded by pride in themselves and all that belongs to them: others there are who scorn it and the tameness of it: not I any the more: though it would indeed be hard if there were nothing else in the world, no wonders, no terrors, no unspeakable beauties. Yet when we think what a small part of the world's history, past, present, & to come, is this land we live in, and how much smaller still in the history of the arts, & yet how our forefathers clung to it, and with what care and

67

Troy Type, literă creată de William Morris, sec. 19

create după literele lui Nicolas Jenson, constituind replici moderne ale anticvei veneţiene din Renaştere. Altele, *Goudy Old Style*, *Berling*, *Anticva-Kumlien*, *Palatino* şi *Trump Medieval* au avut ca model tipuri mai tîrzii ale Renaşterii. Unul dintre cele mai frecvente tipuri noi este *Times New Roman*, desenat de englezul Stanley Morison la începutul sec. 20. *Imprimatur*, numit şi *Horizon*, este o variantă valoroasă a anticvei barocului. Dintre variantele clasicismului se distinge *Ratio*, construit după *Bodoni*. Un alt tip deosebit este *French Old Style* sau *Elzévir*. La acestea trebuie adăugat tipurile remarcabile create de gravorul, pictorul şi scriitorul englez William Morris în sec. 19: *Chaucer Type*, *Golden Type*, *Troy Type* etc.

OLEOGRAFIE (poligr.) **1.** Tehnică de imprimare cu culori în ulei care imită pictura. ● Procedeul a apărut în sec. **19**, cînd cromolitografiile au început să fie acoperite cu un strat de vernis pentru a căpăta înfăţişarea unei picturi în ulei. **2.** Cromolitografie obţinută prin acest procedeu.

OLEOTIPIE (poligr.) Procedeu de tipar la care forma este alcătuită dintr-o placă fotografică acoperită cu o emulsie de gelatină bicromată. ● Din acest procedeu, inventat de francezul Alphonse Poitevin (1819—1882), derivă *fotolitografia* şi *fototipia*.

OLOGRAF (HOLOGRAF) (dipl.; pal.) Text, mai ales al unui testament, scris în întregime, datat şi semnat de mîna autorului.

OMAGIU (edit.) Gen de lucrare ce cuprinde studii dedicate unei personalităţi proeminente a vieţii social-politice, ştiinţifice, artistice sau literare cu prilejul aniversării sau comemorării sale; ◇ comemorare, in memoriam, în amintirea, în memoria, închinare (1), mélanges (2), parentalia, prinos, sărbătorire. Cuprinsul se referă aproape exclusiv la persoana omagiată şi include de obicei trei părţi: bibliografia, exegeza operei sale şi studii aparţinînd domeniului în care acesta îşi desfăşoară activitatea. Ex.: *Omagiu lui I. Bianu*. Bucureşti, 1927.

OMILETICĂ 1. Arta elocinţei sacre. **2.** (edit.) → OMILIAR.

OMILIAR (edit.) Culegere de *omilii*; ◇ cazanie (2), omiletică (2).

OMILIE (edit.) Cea mai veche formă de predică creştină prin care se explicau şi interpretau pe înţelesul tuturor pasaje din *Noul Testament*; ◇ cazanie (1), didahie. ■ Primele traduceri de **o.** au fost făcute de Coresi în *Tîlcul evangheliilor* (1567—1568) şi *Evanghelie cu învăţătură* (1581).

ONGLEU (leg.) → FALŢ (2).

ONOMASTICON (lex.) Listă de nume orînduită după familie sau neam. → şi DICŢIONAR ONOMASTIC.

ONOMATOGRAMĂ (graf.) Desen publicitar obţinut prin combinarea literelor unui cuvînt care denumeşte produsul căruia i se face reclamă.

ON SALE AT (engl.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.

ONSET (engl.; poligr.) Procedeu de imprimare fără contact, bazat pe fenomene electrostatice. **O.** constă în utilizarea forţei de atracţie care acţionează asupra particulelor de materie încărcate cu electricitate

de acelaşi semn. Cerneala este transferată de pe formă, pe hîrtie, în momentul în care hîrtia trece prin faţa formei. ● Această tehnică a fost pusă la punct în 1923 de americanul W. C. Huerbner.

OP (edit.) Termen livresc pentru o scriere literară sau ştiinţifică. Ex.: *Opurile lui C. C. Tacitu*, traduse de Gavriil Munteanu, Sibiu, 1871.

OP. (abrev.) → OPUS.

OP. CIT. (abrev.) → OPUS CITATUM.

OPERA CITATĂ (red.) → OPUS CITATUM.

OPERA ET STUDIO (lat.; bibl.) Formulă ce însoţeşte, pe foaia de titlu a cărţilor vechi, numele persoanei care a îngrijit imprimarea lucrării respective; ✧ studio et cura.

OPERA OMNIA (lat.; edit.) → OPERE COMPLETE.

OPERAT (edit.) Lucrare, scriere. Ex.: Gavriil Munteanu. *Operat asupra ortografiei*. In: "Analele Academiei". Seria I.T.1, 1869.

OPERĂ (edit.) **1.** Lucrare originală ştiinţifică, literară sau artistică. **2.** Totalitatea scrierilor unui autor. → şi OPERE. **3.** Ansamblul creaţiilor unui autor aparţinînd unui anumit gen (ex.: o. dramatică a lui I. L. Caragiale). **4.** Lucrare dramatico-muzicală al cărei text, bazat pe un *libret*, este în întregime cîntat.

OPERE (edit.) Totalitatea scrierilor unui autor. || **o. alese (selecte),** selecţie de lucrări reprezentative ale unui autor; ✧ scrieri alese. Ex.: Alexandru Odobescu. *Opere alese*. Voi. 1—2. Bucureşti, 1941; **o. complete,** totalitatea scrierilor unui autor reunite într-o ediţie, un volum etc.; ✧ opera omnia (abrev. op. omn.). Ex.: Vasile Alecsandri. *Opere complete*: *Poezii* (Vol. 1—3), *Teatru* (Vol. 1—4). Bucureşti, 1878; **o. selecte,** → O. ALESE.

OPIS (arhiv.) Lista tuturor actelor cuprinse într-o arhivă sau registru, în care se redă pe scurt conţinutul acestora; ✧ perilipsis.

OPISTOGRAF 1. (edit.; red.) Text scris sau tipărit pe ambele feţe ale foii de hîrtie. **2.** (poligr.) Procedeu tipografic de imprimare simultană a ambelor feţe ale colii de hîrtie.

OP. LAUD. (abrev.) → OPUS CITATUM.

OP. OMN. (abrev.) → OPERE COMPLETE.

OPSAROLOGOS (edit.) → PORICOLOGOS.

OPTGLASAR (edit.) → OCTOIH.

OPUS (lat.) **1.** (edit.) Lucrare muzicală căreia autorul i-a dat un număr de clasificare precedat de abrevierea *Op.*, potrivit locului ocupat de aceasta în succesiunea cronologică a elaborării sau publicării creaţiilor sale. **2.** (red.) **O. citatum,** indicaţie folosită de regulă abreviat, de trimitere la o lucrare menţionată de mai multe ori, pe aceeaşi pagină sau pe diferite pagini, alternativ cu lucrări de alţi autori; ✧ lucrarea citată (abrev. lucr. cit.), opera citată (abrev. op. cit.), opus laudatum (abrev. op. laud.). La prima trimitere se dă referinţa bibliografică completă, iar în următoarele se notează doar numele autorului însoţit de *op. cit.* şi de numărul paginii sau paginilor la care s-au făcut trimiterile. □ Abrev.: O.C., OP. CIT. **3.** (red.) **O. laudatum,** → OPUS CITATUM.

OPUSCUL (edit.) → OPUSCULUM.

OPUSCULUM (lat.; edit.) Lucrare ştiinţifică sau literară de proporţii reduse; ✧ opuscul. Ex.: Erasmus. *Opusculum cui titulus est moria.*

ORAR 1. (edit.) Ceaslov. Ex.: *Orariu*. Buda, 1858. **2.** Tabel cu programul de desfăşurare pe zile şi ore a unei activităţi.

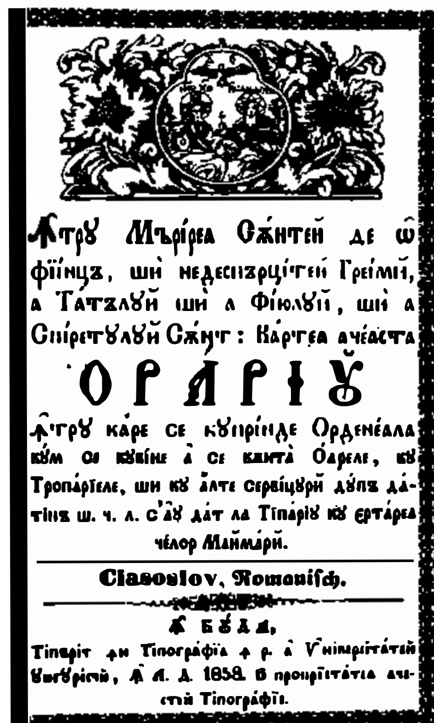
ORAŢIE (ORAŢIUNE) (edit.) **1.** Specie a literaturii populare, grupînd de obicei poezii care se recită în anumite momente ale ceremonialului nupţial. Corespondentul o. în literatura cultă este *epitalamul*. Ex.: *Oraţii ţinute la Nuntele ţereneşti*. Sibiu, 1867. **2.** Text care conţine un discurs, îndeosebi funebru. Ex.: I. Heliade-Rădulescu. *La înmormîntarea reposatului Ioan Văcărescul.* Oraţie funebră. Bucureşti, 1863. → şi PANEGIRIC.

ORDIN (dipl.) Act normativ care conţine o dispoziţie cu caracter obligatoriu, dată de o autoritate pentru a fi îndeplinită; ✧ ordonanţă, orînduială (1), poruncă.

ORDINE DE ZI Listă a problemelor ce urmează să fie examinate şi dezbătute în cursul unei şedinţe, conferinţe etc.

ORDONANŢĂ (dipl.) Act normativ, de obicei afişat, conţinînd o dispoziţie obligatorie care emană de la o autoritate judecătorească etc.; ✧ ordin, orînduială (1), poruncă, rînduială (3). Ex.: *Ordonanţă despre cătănie*. Sibiu, 1800.

ORGAN DE PRESĂ (presă) Denumire generică pentru publicaţie periodică. Ter-

Ꙟтрꙋ Мъріреа Сфинтей де ѡ фіінцъ, ши недеспърціітеи Треимі, а Татълꙋй ши а Фіюлꙋй, ши а Спірітꙋлꙋй Сфѫнт: Картеа ачеаста

ОРАРІꙊ

ꙟтрꙋ каре се кꙋпрінде Ордеꙟеала кꙋм се кꙋвіне а се кѫнта Оареле, кꙋ Тропаріеле, ши кꙋ алте служба дꙋпъ датіна ш. ч. л. с'аꙋ дат ла Тіпаріꙋ кꙋ ертареа челор Маймари.

Ciasoslov, Romanisch.

Ꙟ БꙊДА,

Тіпаріт ꙟн Тіпографіа к. р. а Ꙋніверсітатей Ꙋнгꙋріеї, ꙟ А. Д. 1858 ꙟ пропріетатеа ачестій Тіпографіі.

Orariu. Buda, 1858. Pagina de titlu

menul poate constitui parte din titlu (ex.: "Organulu naţiunale." Blaj, 12 mai—29 sep. 1848, editat de Timotei Cipariu) sau din subtitlu, urmat de determinările care indică felul sau apartenenţa publicaţiei (ex.: "Tipograful, organ al grupului lucrătorilor tipografi socialişti". Bucureşti, 26 oct. 1894—1 mar. 1895).

ORIENTALIA (lat.; bibl.) Secţie dintr-o bibliotecă sau muzeu cu documente şi piese reprezentative pentru culturile din Orient.

ORIGINAL 1. (edit.) Lucrare ms., dactilografiată sau imprimată, care serveşte ca model pentru reproducerea ei exactă. Ms. autograf nu este admis la tipar decît în mod excepţional. De regulă, autorul sau traducătorul prezintă opera originală sau traducerea, dactilografiată sau tipărită, dacă este vorba de o nouă ediţie. Noţiunea de **o.** este totodată aplicată tipăriturii îngrijite de autor şi extinse, prin urmare, la exemplarul primei ediţii, în limba şi forma în care autorul şi-a publicat opera. În tehnica ediţiilor, **o.** sau *prototip* poate fi sinonim cu *autograf*, fără însă să cuprindă neapărat şi cerinţa de a fi scris cu mîna autorului. O copie sau o traducere poate fi **o.** faţă de alte copii sau traduceri care derivă de la ea. De pildă, *Psaltirea Scheiană* s-a tălmăcit în limba română după un original slavon care, la rîndul său, este o traducere. **2.** (artă; graf.) Operă (desen, pictură, placă gravată etc.) concepută şi realizată chiar de artist sau sub îndrumarea lui personală, într-un singur exemplar, constituind un unicat şi totodată un model pentru copii, contrafaceri, replici sau pastişe ulterioare. Aceeaşi denumire de **o.** se poate da însă şi tuturor exemplarelor primei ediţii a unei imagini multiplicate de mînă după o placă originală, prin procedee mecanice (gravură, litografie etc.). **3.** (poligr.) Clişeu executat pe cale fotochimică, după un text sau desen **o.**, cuprinzînd copia acestuia şi care, la rîndul său, serveşte drept **o.** pentru reproducerea şi multiplicarea clişeelor prin imprimare.

ORIGINEM DETEGERE (lat.; edit.) Operaţie de critică textuală care constă în investigarea istoriei şi destinului exemplarului examinat, mai ales cu ajutorul observaţiilor paleografice.

ORIZMO (dipl.) → PORUNCĂ.

ORÎNDUIALĂ (ORÎNDUIRE) **1.** (dipl.) Act care conţine o dispoziţie cu caracter obligatoriu, emanată de la o autoritate; ✧ o r d i n, o r d o n a n ţ ă. ■ **O.** publicate în Transilvania, în sec. 18, constituie una dintre cele mai bogate colecţii de acest fel, fiind deosebit de valoroasă din punct de vedere al vieţii sociale, economice şi culturale. **2.** (edit.) Carte bisericească de ceremonial; ✧ r î n d u i a l ă, t i p i c. Ex.: *Orînduiala slujbei sfinţilor Constantin şi Elena*. Snagov, 1696.

ORNAMENT (graf.) Element decorativ secundar destinat să înfrumuseţeze, întregească şi reliefeze compoziţia principală. || **o. de carte, o.** care împodobeşte paginile şi coperta unei tipărituri sau a unui ms. vechi (frontispiciu, chenar, vinietă, letrină etc.); **o. tipografic,** accesoriu tipografic (frontispiciu, chenar, vinietă, baghetă, finală etc.) folosit pentru decorarea textelor imprimate.

Ornament din *Evanghelia* tipărită la Snagov, în 1697

ORNAMENTAȚIE (ORNAMENTARE) (graf.) **1.** Ansamblu de *ornamente*. **2.** Împodobire a unui text cu elemente decorative; ◇ o r n a r e.

ORNAMENTICĂ (graf.) **1.** Mod de a concepe și dispune formele ornamentale proprii unui popor, unui stil sau unei epoci. **2.** Totalitatea motivelor decorative specifice unui popor, unui stil sau unei epoci.

ORNARE (graf.) Împodobire a unei cărți, a unui ms. etc. cu elemente decorative; ◇ o r n a m e n t a ț i e (2).

OROLOGHION (OROLOGIU) (edit.) Ceaslov. Ex.: *Orologhion, adecă Ceasoslov*, "care cuprinde în sine slujba de zi și de noapte". Blaj, 1766. *Orologiu*. Buzău, 1854.

OROLOGIU (edit.) → OROLOGHION.

ORTOEPIE (red.) Ansamblu de reguli care stabilesc pronunțarea corectă a cuvintelor unei limbi.

ORTOGRAFIE (red.) Ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a cuvintelor unei limbi. ■ Există la români vechi preocupări de **o.**, ilustrate printr-o serie de lucrări cum ar fi *Ortografie sau Scrisoare dreaptă* (Viena, 1784), *Orthographia latinovalachica* (Cluj, 1805) sau *Orthographia sau drêpta scrisóre*, îndreptar ortografic publicat de C. Diaconovici-Loga, în 1818, la Buda. Însă bazele **o.** moderne românești au fost puse de Titu Maiorescu în studiul său *Despre scrierea limbii române* (Iași, 1866).

ORTOGRAMĂ (pal.; red.) Model de scriere corectă.

OSMOGLASNIC (edit.) → CATAVASIER (1).

OSTRACON (gr.; pal.) Ciob de ceramică sau așchie de calcar folosită de vechii egipteni pentru scrisori, schițe, desene, exerciții școlare etc. În sec. 5 î.e.n., atenienii numeau **o.** un fel de buletin de vot unde se trecea numele persoanei care amenința ordinea statală și urma să fie îndepărtată ("ostracizată") din cetate pe o perioadă de zece ani. **O.** grecesc nu era o cochilie de stridie, așa cum s-a crezut, ci un ciob de vas pe care numele celui ostracizat se scria cu o pensulă.

OTECINIC (edit.) → PATERIC.

OTNOȘENIE (dipl.) Termen utilizat în sec. 19, în Moldova, pentru o comunicare, adresă sau raport oficial.

OXIA (gr.; pal.) Denumire a *accentului ascuțit* (′) în scrierea chirilică românească. **O.** indica ridicarea tonului și se putea pune pe orice silabă, afară de ultima, rezervată accentului grav. → și ACCENT.

OZALID (poligr.) Hîrtie fotosensibilă folosită la copierea heliografică sau ofset a desenelor executate în creion sau în tuș pe un suport transparent (*calc*, de pildă); ◇ h î r t i e h e l i o g r a f i c ă.

P. (abrev.) → PAGINĂ.
PACT (dipl.) Denumire dată unor *tratate* internaţionale, bilaterale sau multilaterale, cu caracter solemn, privitoare la reglementarea unor probleme politice importante.
PAENULA (lat.; pal.) **1.** Foaie de papirus cu o singură coloană de text. **2.** Toc de piele sau de pergament în care romanii păstrau sulurile de valoare.
PAGELLA (lat.; pal.) → PAGINA (1).
PAGINA (lat.) **1.** (pal.) Foaie de papirus; ◊ p a g e l l a. → şi PAPIRUS. **2.** (pal.) Coloană de text pe sulul de papirus. **3.** (dipl.) Termen medieval pentru act solemn.
PAGINATIO (lat.; cod.) PAGINAŢIE (3).
PAGINATOR (poligr.) Lucrător tipograf care aşază în pagină rîndurile culese.
PAGINAŢIE (PAGINARE) **1.** (poligr.) Operaţie de aşezare a textului cules şi a clişeelor în suprafeţe de mărime egală, completate cu celelalte elemente ale paginii (titluri, subtitluri, colontitlu, coloncifră, note etc.), pentru a obţine forma definitivă a paginilor publicaţiilor; ◊ p u n e r e î n p a g i n ă. **P.** se execută conform indicaţiilor tehnice cuprinse în *caietul de sarcini* al editurii, tiparele de probă şi eventual machetă, dar mai ales în fişa tehnologică care indică formatul paginii, numărul rîndurilor, garnitura de litere, corpul literei, plasarea coloncifrelor şi a colontitlurilor, aşezarea liniilor şi a cifrelor, numărul şi repartizarea clişeelor, spaţiile albe etc. **P.** cuprinde următoarele faze: a) determinarea lungimii paginilor, care trebuie să fie egală, adică să aibă un anumit număr de cicero; b) pregătirea elementelor principale de punere în pagină: textul verificat pe baza tiparelor de corectură, titlurile, clişeele pentru ilustraţii, colontitlu, coloncifre etc.; c) operaţia de **p.** propriu-zisă: aşezarea coloanelor de text şi a celorlalte elemente în pagini pe un suport-formă; d) ajustarea paginii prin eliminarea eventualelor greşeli detectate la controlul paginilor pregătite; e) strîngerea şi întinderea rîndurilor, adică mărirea sau micşorarea numărului de rînduri cînd mărimea paginilor nu este uniformă. || **p. a colilor de text, p.** care cuprinde textul propriu-zis al lucrării, eventual lista prescurtărilor, indicele, tabla de materii, dacă nu sînt paginate în coala de titlu ci la sfîrşitul cărţii; **p. a colii de titlu, p.** alcătuită din coperta de gardă, coperta interioară şi paginile cu prefaţă, tablă de materii, listă de abrevieri etc.; **p. în ramă, p.** la care clişeele sau ilustraţiile, plasate pe marginea paginii, înconjoară textul; **p. în scară, p.** în care titlurile, textele sau fotografiile sînt aşezate în formă de scară ascendentă sau descendentă de la o coloană la alta; **p. mixtă, p.** a unor lucrări speciale (versuri, piese de teatru, text pe două coloane, tabele etc.) la care varietatea textului implică reguli specifice de aranjare în pagină; **p.-bloc, p.** în care textul, clişeele şi celelalte elemente formează blocuri pătrate sau dreptunghiulare; ◊ *p.*- c a l u p; **p.-calup,** → P.-BLOC. **2.** (poligr.) Secţie într-o tipografie unde se efectuează operaţia de aşezare a textului cules în pagină. **3.** (poligr.) Operaţie de numerotare a paginilor unei publicaţii. Deoa-

rece colile se tipăresc desfăşurate, formele de tipar, dispuse una lîngă alta, sînt prevăzute cu *coloncifre* astfel încît, după împăturire, ordinea paginilor să corespundă succesiunii textului. ● În codexurile mai vechi se marca doar succesiunea fasciculelor, cu litere sau cu cifre. În sec. 12, s-a răspîndit însemnarea fasciculelor cu un cuvînt de control, numit *custode* sau *reclamă*. În acest caz, primul cuvînt al fasciculei următoare era repetat sub ultimul cuvînt al fasciculei precedente. Mai tîrziu, acest sistem s-a extins şi la pagini pentru a asigura o legătură de sens prin intermediul cuvîntului cu care se începea pagina următoare şi care era repetat la încheierea paginii anterioare. Obiceiul a fost preluat de tipărituri şi menţinut pînă în sec. 19. Din sec. 12 a început numerotarea filelor codicelui (lat. *foliatio*), coloanelor şi, în unele cazuri, a rîndurilor. Trecerea la numerotarea pe pagini (lat. *paginatio*) a devenit mai frecventă în sec. 14 şi s-a generalizat după răspîndirea tiparului. ■ Prima operă din istoria cărţii româneşti care are paginile numerotate este *Evanghelia învăţătoare* (Govora, 1642). Astăzi, **p.** începe cu fila de gardă şi se termină cu ultima pagină tipărită. De regulă, numerotarea se face cu cifre arabe. Se recurge uneori la cifre romane, pentru paginile prefeţelor şi cuvintelor introductive, mai ales cînd acestea aparţin unor persoane diferite de autor. → şi COLONCIFRĂ. **4.** (bibl.) Totalitatea paginilor, numerotate sau nu, ale unei cărţi. || **p. continuă,** numerotare neîntreruptă a paginilor unei lucrări în două sau mai multe părţi sau volume; **p. discontinuă,** numerotare separată, pentru fiecare parte sau volum, a unei lucrări în mai multe părţi sau volume; **p. dublă, triplă** etc., **p.** cu folosirea în diferite părţi ale lucrării de cifre deosebite (arabe, romane) şi chiar litere; **p. multiplă,** indicaţie folosită în caracterizarea cantitativă a unei lucrări, dacă aceasta comportă mai mult de trei secvenţe de pagini numerotate în acelaşi mod (numerotarea se reia la fiecare capitol sau parte, de pildă), situaţie în care se menţionează totalul lor. Ex.: 800 p. paginaţie multiplă; **p. omogenă, p.** cu acelaşi fel de cifre pentru întreaga lucrare; **p. parţială, p.** numai pe unele pagini ale lucrării; **p. pe coloane, p.** pentru fiecare coloană în parte de pe pagină; **p. pe foi, p.** la care coloncifra figurează numai pe o parte a filei, situaţie în care la descrierea în catalog a publicaţiei se înregistrează numărul de foi şi nu de pagini. → şi FOLIATIO.

PAGINĂ 1. (edit.; poligr.) Fiecare dintre cele două feţe, recto şi verso, ale unei file dintr-o lucrare tipărită. || **p. albă,** probă de tipar destinată corecturii şi care poartă pe ea bunul de imprimare; **p. culturală** (presă), **p.** sau rubrică de periodic consacrată manifestărilor culturale curente; **p. de drepturi (de proprietate), p.,** de obicei versoul foii de titlu, pe care figurează o serie de date privitoare la reproducerea şi difuzarea publicaţiei (*copyright*), numărul de ediţii, depozitul legal, ISBN etc.; **p. de gardă,** → FILĂ DE GARDĂ; **p. de început,** → P. INIŢIALĂ; **p. de proprietate,** → P. DE DREPTURI; **p. de sfîrşit,** → P. FINALĂ; **p. de titlu, p.** la începutul unei publicaţii pe care se imprimă titlul, subtitlul, numele autorului, traducătorului, prefaţatorului, editorului sau editurii, locul şi data de apariţie, numărul ediţiei, marca editorului etc., toate acestea constituind elementele principale ale notiţei de catalog şi ale celei bibliografice; ◇ copertă interioară, filă (foaie) de titlu. Dacă elementele **p. de t.** sînt repartizate şi nerepetate pe două **p.** care stau faţă în faţă, se consideră că ele formează o singură **p. de t.** Unele lucrări reeditate conţin şi a doua **p. de t.** care este facsimilul **p. de t.** originale. ● Mss., majoritatea incunabulelor şi o bună parte a cărţilor de la începutul sec. 16 nu aveau **p. de t.** Titlul era compus cu caractere compacte la începutul textului, de care era uneori separat prin intercalarea unui ornament sau unei viniete; **p. de titlu dublă, p. de t.** a unei lucrări în mai multe volume alcătuită dintr-o **p.t.** generală a lucrării şi alta specială, pentru fiecare volum în parte; ◇ filă (foaie) de titlu dublă. Cele două **p. de t.** se află faţă în faţă: pe cea din stînga, numită şi *contratitlul*, se culeg datele informative ale seriei, iar pe cea din dreapta, elementele volumului respectiv; **p. de titlu fals, p.** a foii de gardă atunci cînd poartă titlul prescurtat al lucrării; ◇ filă (foaie) de titlu fals; **p. dreapta,** fiecare dintre **p.** cu număr impar ale unei cărţi deschise; **p. finală (de sfîrşit), p.** de încheiere a unei părţi sau a unui capitol. De obicei, textul **p.f.** are cel puţin 1/4—1/5 din înălţimea

formatulul de text, restul spaţiului rămînînd alb. **P.f.** nu poartă coloncifre cînd, în restul volumului, acestea sînt plasate la piciorul **p.**; **p. impară, p.** care poartă un număr fără soţ; **p. iniţială (de început), p.** de început a unei lucrări, unei părţi sau unui capitol. Textul ocupă spaţiul central şi inferior al **p.**, însă albitura din cîmpul superior nu trebuie să depăşească 1/4—1/5 din înălţimea formatului de text. Toate **p.l.** ale volumului au albitura perfect egală. La **p. i.** nu se pun colontitluri; **p. interioară** (presă), fiecare dintre **p.** plasate între prima şi ultima **p.** a unei publicaţii periodice; **p. întîi** (presă), prima **p.** a unui periodic; **p. liminară,** oricare **p.** de la începutul cărţii, anterioară textului; ✧ f i l ă (f o a i e) l i m i n a r ă; **p. lungă, p.** al cărei număr de rînduri este mai mare decît cel calculat; **p. nenumerotată, p.** care nu poartă *coloncifră*; **p. numerotată, p.** prevăzută cu *coloncifră*; **p. pară, p.** care poartă un număr cu soţ; **p. recto,** faţa întîi a unei file, numerotată impar; ✧ r e c t o; **p. scurtă, p.** al cărei număr de rînduri este mai mic decît cel prevăzut prin calcul; **p. stînga,** fiecare dintre **p.** cu număr par ale unei cărţi deschise; **p. verso,** faţa a doua a unei file, numerotată cu soţ; ✧ v e r s o. ☐ Abrev. P. **2.** (bibl.; edit.; red.) Cuprinsul textului uneia dintre cele două feţe ale unei file. **3.** (poligr.) Formă de tipar înalt, obţinută la operaţia de *paginaţie* (1), compusă din texte, titluri, ilustraţii etc., prevăzută cu coloncifra sau colontitlu respectiv şi legată cu sfoară sau fixată într-o ramă specială în vederea imprimării. **4.** (pl.; edit.) → FRAGMENTE (3).

PAIERIC (pal.) Semn diacritic (ч) folosit în scrierea chirilică românească şi care se notează la umărul consoanei, marcînd absenţa ierului mic sau a ierului mare.

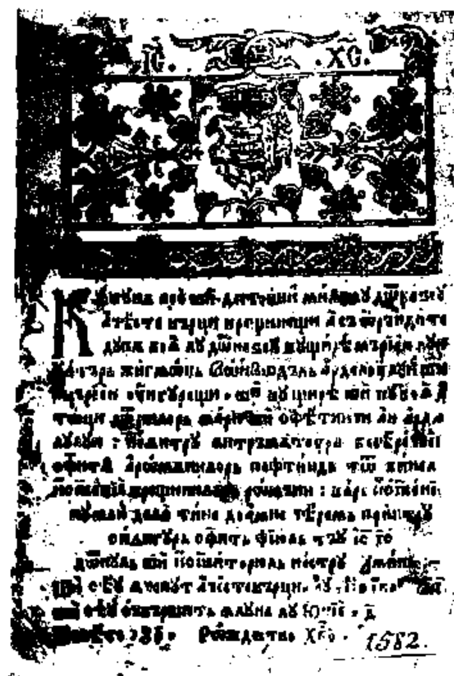
PALEOGRAF (pal.) Specialist în *paleografie*.

PALEOGRAFIE Ştiinţă specială a istoriei care se ocupă de studiul scrierilor, în stadiile lor cele mai vechi, din punct de vedere al formei. Într-un sens larg, sfera de cercetare a **p.** cuprinde toate documentele vechi scrise, ceea ce duce la întrepătrunderi cu *diplomatica, cronologia, sigilografia, numismatica,* dar mai ales cu *epigrafia*, care are preocupări şi obiecte asemănătoare. Deşi nu exclud legături şi colaborări, aceste interferenţe au restrîns domeniul **p.** la examinarea, descifrarea, datarea, localizarea, transcrierea şi emendarea izvoarelor vechi scrise cu stilul, condeiul sau pana pe tăbliţe de lemn cerate, papirus, pergament şi hîrtie, spre deosebire de epigrafie care se interesează mai ales de cele mai vechi inscripţii gravate pe piatră sau pe alte materiale dure. **P.** furnizează indicaţii privind originea şi evoluţia diverselor forme grafice, ale suportului şi instrumentelor de scris. Analizînd grafia, prescurtările, semnele de punctuaţie, simbolurile criptografice, semnele numerale etc., cît şi materialul şi uneltele de scris, **p.** elaborează criterii de datare, de localizare şi de stabilire a autenticităţii textelor vechi. Disciplină complexă, **p.** contemporană şi-a extins sfera de cercetare, limitată iniţial la produsele scrierii, la raportul dintre scriere şi societate, deci la sociologia scrierii. ● Preocupări paleografice datează din evul mediu, cînd se comparau scrisurile de pe actele de proprietate pentru a le determina juridic autenticitatea. Interesul umaniştilor, începînd cu sec. 15, pentru editarea operelor clasice a dus la investigaţii filologice pentru stabilirea textului corect şi, implicit, la clasificări ale formelor de scris şi la studii asupra materialelor subiacente. Bazele **p.** ca ştiinţă au fost puse de savantul francez Jean Mabillon (1632—1707), prin publicarea tratatului său *De re diplomatica libri VI* (Paris, 1681). Termenul de **p.** a fost folosit pentru prima dată de eruditul francez Bernard de Montfaucon în lucrarea sa *Palaeographia graeca sive de ortu et progressu litterarum* (Paris, 1707). ■ Printre pionierii **p.** din ţara noastră se numără: Gheorghe Şincai (1754—1816), Gheorghe Pray (1720—1801), Daniel Cornides (1732—1787), Martin Schwartner (1759—1823), Ignaţiu Batthyány (1741—1798), Vasilie Pop (1789—1842), Iosif Kemény (1795—1855), Aaron Florian (1805—1887), Eudoxiu Hurmuzaki (1812—1874), Timotei Cipariu (1805—1887) etc.

PALETĂ (artă; pal.) Placă de lemn sau alt material, de obicei ovală, pe care pictorul îşi face amestecul de culori. ● Cu acest termen vechii greci denumeau o placă de lemn de care erau fixate condeiele de trestie, piatra de mare pentru ascuţirea lor şi ulcica

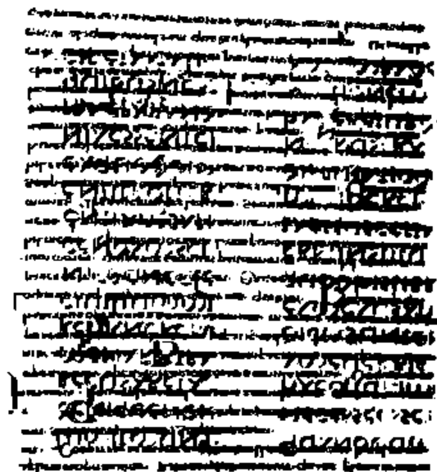
cu cerneală, alcătuind un fel de trusă pentru scris.

PALIE (edit.) Carte care conţine *Vechiul Testament*. Sub acest nume este cunoscută *Palia de la Orăştie*, prima traducere românească a *Vechiului Testament*, tipărită între 1581—1582 de diecii Şerban, fiul lui Coresi, şi Marien, cuprinzînd primele două cărţi ale *Bibliei*: *Geneza* şi *Exodul*. Textul românesc, tălmăcit de un grup de cărturari originari din părţile Banatului şi Hunedoarei, era destinat tuturor românilor: "... aceste cărţi, cetind şi ne plăcură şi le-am scris vouă, fraţilor români, să le cetiţi ...". Pentru prima dată se foloseşte cuvîntul "români" şi nu "rumâni". Prin depăşirea particularităţilor regionale, limba *Paliei de la Orăştie* a contribuit la afirmarea limbii naţionale literare.

Palia de la Orăştie, 1582

PALIMPSEST (pal.) Ms. vechi care păstrează urmele unei scrieri anterioare *(scriptio inferior)*. ● Încă din antichitate papirusurile erau şterse pentru a putea fi refolosite. **P.** a devenit frecvent în evul mediu din cauza rarităţii şi preţului ridicat al pergamentului. Textele considerate a fi fără valoare erau spălate sau răzuite pentru a permite recuperarea materialului subiacent.

Palimpsest *semionimus*

În acest fel s-au distrus exemplare unice din operele autorilor clasici pentru a face loc scrierilor religioase. Cercetarea **p.** a început în Renaştere odată cu interesul umaniştilor pentru cunoaşterea şi editarea autorilor antici. În 1708 Bernard de Montfaucon (1655—1741) a reprodus, pentru prima dată, în *Poloeographia graeca*, un fragment dintr-un codex — **p.** Astăzi, pentru descifrarea textelor iniţiale de pe **p.** se folosesc metode chimice, dar mai ales optice şi fotografice. → şi SCRIPTIO INFERIOR.

PALINGRAFIE Tendinţă patologică de a repeta în scris aceleaşi cuvinte sau propoziţii.

PALINODIE (edit.) **1.** Scriere în care autorul retractează opinii şi atitudini ante-

rioare. **2.** Ediție prea des revăzută și adăugită.

PALMETĂ (graf.) Motiv ornamental reprezentînd o frunză cu lobii răsfrînți în evantai. **P.** este frecvent întîlnită în decorul vechilor mss. și tipărituri, legăturilor în piele etc.

PAMFLET (edit.) Scriere satirică a cărei caracteristică este incisivitatea verbală la adresa unor aspecte negative ale realității. ■ Primul **p.** din literatura română figurează în *Viața Patriarhului Nifon*, redactată de Gavriil Protul, între 1517—1521, probabil la cererea domnitorului Neagoe Basarab. La adăpostul unei teme religioase, autorul abordează subiecte politice pledînd în favoarea lui Neagoe și atacînd cu virulență pe dușmanii acestuia. Un alt **p.**, intercalat în *Letopisețul Cantacuzinesc*, stigmatizează boierii corupți și urîți de popor de la curtea lui Matei Basarab. În sens modern, genul a fost pentru prima dată cultivat de I. Heliade-Rădulescu.

PANACHIDĂ (pal.) Tăbliță cerată folosită în Țările Române, în sec. 18—19, pentru învățarea scrierii chirilice în școli.

PANAHIDĂ (PANAHIDNIC, PANIHIDĂ) (edit.) Carte religioasă care cuprinde slujbe funebre, parastasul etc. Ex.: *Panihidă*, "care cuprinde în sine toată rînduiala pentru morți", Buzău, 1839.

PANĂ (pal.) Instrument de scris confecționat din pană de pasăre (lat. *penna*), de cele mai multe ori de gîscă. Avea forma unei penițe de metal de astăzi, despicată la vîrf. S-a folosit din sec. 4 pînă în sec. 19.

PANCARTĂ (graf.) Bucată de carton sau alt material pe care figurează un text sau o imagine însoțită de text, adresate publicului prin expunere; ◇ p l a c a r d ă.

PANDECTE (edit.) → DIGESTE.

PANEGIRIC (edit.) **1.** Discurs, de obicei funebru, în care se face elogiul unei personalități. → și CUVÎNTARE, ORAȚIE (2). **2.** Scriere hagiografică cu caracter didactic cuprinzînd cuvinte de laudă la adresa unui sfînt, ierarh sau părinte al bisericii. Ex.: Grigorie Țamblac. *Panegiricul Sfîntului Mucenic Gheorghe*, scris la Mănăstirea Neamț și copiat de el însuși într-un zbornic, la 1441.

PANOU Planșă de lemn sau alt material pe care se afișează anunțuri, lozinci, fotomontaje etc.

PANTELEGRAF (presă) Aparat telegrafic care reproduce texte și imagini; ◇ e l e c t r o a u t o g r a f. ● A fost inventat în 1855 de italianul Giovanni Caselli.

PANTOGRAF (poligr.) Aparat de multiplicat desene, hărți etc. fie la aceeași mărime, fie la o scară de reprezentare diferită de a originalului.

PANTOGRAFIE (poligr.) → TIPAR ÎNALT.

PAPADICHIE (edit.) Carte de teoria muzicii bisericești. Ex.: *Papadichie*, "care (. . .) românește s-au prefăcut de smeritul Macarie ieromonahul (. . .), dascălul școalelor de musichie." Începutul sec. 19. (Ms. 1691, B.A.).

PAPERBACK (engl.; leg.) Exemplar al unei ediții ieftine, de mare tiraj, ale cărei coperte, confecționate din carton subțire și flexibil, sînt prinse de cotorul blocului prin încleiere; ◇ c a r t e b r o ș a t ă.

PAPETAR Fabricant sau vînzător de articole de *papetărie*.

PAPETĂRIE Magazin specializat în comerțul cu produse de hîrtie și carton, instrumente de scris, cerneluri etc.

PAPIRINĂ (poligr.) Pergament vegetal.

PAPIROFAG (consv.) → BIBLIOFAG.

PAPIROGRAFIE (poligr.) Procedeu de imprimare litografică la care piatra este înlocuită cu o formă de hîrtie sau carton.

PAPIROLIN (poligr.) → HÎRTIE PÎNZATĂ.

PAPIROLOG (pal.) Specialist în *papirologie*.

PAPIROLOGIE Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul papirusurilor precum și al documentelor scrise pe pergament sau alte materiale.

PAPIROTIPIE (poligr.) Procedeu fotolitografic în care desenul este copiat pe o peliculă de gelatină sensibilă pe suport de hîrtie și transferat pe piatră litografică sau pe o placă de zinc.

PAPIRUS (pal.) Material de scris confecționat din fibrele plantei acvatice *Cyperus Papyrus*, asemănătoare rogozului; *p. ext.* textul scris pe acest suport; ◇ c h a r t a p a p y r i, p a p y r u s. ● Planta **p.** se cultiva în Delta Nilului, din cele mai vechi timpuri. Din sec. 9 a fost aclimatizată și în Sicilia. Prepararea materialului sublacent cuprindea mai multe operații. Mai întîi, tulpina decojită era despicată longitudinal în fîșii înguste. Primul strat al suportului era alcătuit din benzi verticale cu marginile ușor suprapuse. Al doilea avea benzile orien-

tate perpendicular pe primele. Foaia astfel formată era introdusă între două scînduri peste care se aşezau greutăţi şi lăsată să se usuce la soare. Urma finisarea: eliminarea asperităţilor, tăierea marginilor la formatul dorit. Colile obţinute erau lipite cap la cap pentru a alcătui un sul. Lungimea unei foi (lat. *plagula* sau *pagina*) nu depăşea 100 cm. Data la care a început fabricarea **p.** este controversată, unii papirologi situînd-o dincolo de anul 3500 î.e.n. Unul dintre cele mai vechi mss. egiptene, complet şi datat, este aşa-numitul *Papyrus Prisse*, culegere de maxime scrise cu cerneală roşie şi neagră, redactată în mileniul 3 î.e.n. **P.** a inaugurat o eră nouă în istoria suporturilor de scris. Toate materialele vegetale pe care au scris cei vechi (coajă de copac, frunze de palmier etc.), pînă la apariţia **p.**, au fost folosite în forma lor naturală. Prelucrarea **p.**, devenită o adevărată manufactură, a dat posibilitatea răspîndirii scrierilor prin texte lungi şi executării de copii. **P.** a ajuns în alte ţări destul de tîrziu deoarece, fiind un material sacru, rezervat textelor religioase, egiptenii păstrau secretul fabricării lui, interzicîndu-i totodată exportul. În Grecia, **p.** a pătruns abia prin sec. 6 î.e.n. Treptat, el s-a răspîndit în întregul univers greco-roman, constituind principalul suport de text pînă în sec. 4 e.n., cînd a cedat locul pergamentului la alcătuirea codicelor. Material fragil, **p.** nu putea fi pliat. A continuat însă să fie folosit pînă în sec. 10—11 în cancelarii, ca suport pentru acte, diplome şi scrisori. → şi CARTE.

PAPŞER (leg.) Foarfece mecanic pentru tăiat cartonul utilizat la confecţionarea scoarţelor de carte.

PAPYRUS (lat.; pal.) Termen care, iniţial, denumea doar suportul de scris confecţionat din planta cu acelaşi nume, iar mai tîrziu s-a extins şi la hîrtie. În evul mediu, de pildă, circulau *papyrus regalis*, un sort de hîrtie fină, şi *papyrus communis*, hîrtie de calitate inferioară.

PARACLIS (PARACLISER) (edit.) Carte bisericească cuprinzînd rugăciuni şi imnuri de laudă şi de invocare a Fecioarei Maria şi a altor sfinţi. Ex.: *Preacinstitul Acatist şi Paraclis al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu*, "tălmăcit de pre limba sloveniască pe limba rumâniască cu osteneala preasfinţitului domn părinte Dosoftei . . .". Uniev, 1673.

PARACLITIC (PARACLITICHI, PARACLITICON) (edit.) Variantă prescurtată a *octoihului*. **P.** cuprinde numai cîntările din timpul săptămînii, nu şi cele duminicale.

PARACRONISM (cron.; dipl.; pal.) → METACRONISM.

PARAFARE 1. (dipl.; sig.) Punere a unei *parafe* (1) pe un document. **2.** (arhiv.; sig.) Pecetluire cu ceară roşie a legăturii unui registru, dosar etc. pentru a împiedica scoaterea sau adăugarea de foi. **3.** (bibl.) Aplicare a parafei în tuş pe fiecare filă a mss. preţioase, pe ilustraţii şi gravuri etc., în vederea identificării lor în caz de sustragere sau de pierdere. **4.** (dipl.) Semnare prealabilă a unui tratat numai cu iniţialele împuterniciţilor, în semn de acord asupra textului ce urmează să fie supus aprobării guvernelor respective.

PARAFĂ 1. (sig.) Ştampilă care poartă gravate pe suprafaţa sa, în negativ, numele, monograma sau semnătura posesorului. **2.** (dipl.; sig.) Amprentă rămasă pe suportul unui document în urma aplicării acestei ştampile. **3.** (dipl.; pal.) Iscălitură prescurtată sau alcătuită din iniţiale pusă pe un act. **4.** (dipl.; pal.) Linie ornamentală în prelungirea unei semnături. → şi MONOCONDIL.

PARAFRAZĂ (edit.; red.) **1.** Adnotare explicativă a unui text. **2.** Versificare sau traducere liberă a unui text, de obicei biblic. Ex.: Dosoftei. *Psăltire a svîntului proroc David* (Uniev, 1673), cunoscută sub numele de *Psaltirea în versuri*.

PARAGON (poligr.) → TEXT (5).

PARAGRAF (edit.; red.) **1.** Pasaj al unei lucrări despărţit de restul textului printr-un alineat nou. • Pe mss. vechi, trecerea de la un ansamblu lingvistic la altul era, de pildă, indicată prin semnul ⊂ scris în general cu culoare, în interiorul rîndurilor, între ultimul cuvînt al **p.** precedent şi primul al următorului. Suportul folosit, pergamentul, era prea costisitor pentru a se putea scrie pe el "de la capăt". Mai mult chiar, în interiorul **p.** trecerea de la o frază la alta era marcată printr-o trăsătură cu culoare, plasată deasupra majusculei cu care începea noua frază. Primele tipărituri au preluat aceste convenţii pentru o vreme. Curînd însă, hîrtia, material mai ieftin decît pergamentul, a permis aerisirea paginii imprimate, ceea ce a dus la apariţia foilor de titlu şi de titlu fals, cît şi a rîndului nou pentru semnalarea începutului de **p.** **2.** Capitol sau subdiviziune de capitol

dintr-un text de lege, dintr-un statut, tratat etc. **3.** Semn grafic (§) însoţit de un număr pentru a marca uneori subdiviziunile unui text, mai ales de legi şi dispoziţii oficiale. → şi ALINEAT.

PARAGRAFIE Manifestare patologică a tendinţei de deformare sau substituire a cuvintelor scrise.

PARAGRAMĂ (edit.; pal.) Greşeală de ortografie care constă în folosirea unei litere în locul alteia, sau în substituirea unei forme gramaticale corecte cu alta incorectă.

PARALIPOMENE (edit.) **1.** Continuări sau completări la un text. **2.** Cărţile istorice ale *Bibliei*.

PARANGONAJ (PARANGONARE) (poligr.) Operaţie de introducere, în acelaşi rînd al unei compoziţii tipografice, de litere şi cifre de corpuri diferite, de pildă, în formulele de matematică.

PARANTEZĂ (red.) **1.** Semn de punctuaţie care marchează în general un adaos explicativ în interiorul unei propoziţii sau al unei fraze. || **p. ascuţită,** → P. UNGHIULARĂ; **p. dreaptă (franţuzească, pătrată), p.** de forma a doua linii îndoite la capete în unghiuri drepte ([]), folosită pentru: a) completări făcute într-un text de altă persoană decît autorul; b) omisiuni dintr-un text citat, între **p.** punîndu-se puncte de suspensie [. . .], situaţie în care se poate folosi şi **p.** rotundă; c) un enunţ aflat la rîndul său între **p.** rotunde; d) semne de punctuaţie sau cuvinte puse în evidenţă; e) reconstituirea unor segmente de cuvinte, cuvinte întregi sau fragmente din original omise din greşeală, din incertitudine etc., situaţie în care se poate recurge şi la **p.** ascuţite; f) eliminarea din text a unor cuvinte care, după părerea editorului, nu provin de la autor; g) date bibliografice culese din alte părţi ale publicaţiei decît pagina de titlu sau din surse externe, cum este de pildă anul stabilit cu alte izvoare; h) date lămuritoate, adăugate chiar în cuprinsul notiţei descriptive: titlul convenţional, subtitlul în completare etc.; ◇ c r o ş e t ă. **p. franţuzească,** → P. DREAPTĂ; **p. pătrată,** → P. DREAPTĂ; **p. rotundă, p.** de forma a două arcuri de cerc () întrebuinţată pentru: a) un text facultativ conţinînd explicaţii, precizări sau completări; b) aprecierile autorului cu privire la un text citat; c) clarificarea unei fraze lungi cu multe intercalări şi întreruperi; d) indicarea autorului lucrării din care se citează sau a datelor privind locul şi anul de apariţie ale unei lucrări; e) pagina textului din care s-a citat; f) indicaţii scenice la o piesă de teatru; g) cifre sau litere, în enumerări, pentru a le deosebi de restul textului, situaţie în care se foloseşte doar paranteza de închidere; h) delimitarea menţiunii cu privire la calitatea vedetelor, în descrieri complementare: EMINESCU, MIHAI (despre); i) închiderea antetitlului şi colecţiei, în descrieri bibliografice; j) specificarea diverselor accepţii ale unui termen cînd se formulează vedeta de subiect, în descrieri bibliografice; **p. unghiulară (ascuţită), p.** de forma a două unghiuri (< >), folosită mai ales pentru a închide cuvinte şi litere reconstituite de editor prin *conjectură* în locul unor forme corupte. **2.** Adaos explicativ, cu caracter de digresiune, care se intercalează între termenii unei fraze, închis adesea între *paranteze* (1) sau între *linii de pauză*.

PARASIME (her.; sig.) Însemne folosite de o persoană sau instituţie pentru a-şi defini atributele în viaţa socială.

PARDON (dipl.) Termen folosit în Transilvania pentru document cuprinzînd o amnistie. Ex.: *Pardon-general al împăratului Leopold II dat dezertorilor.* Cluj, 1792.

PARENTALIA (lat.; edit.) Omagiu. Ex.: Vasile Pârvan. *Parentalia (Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte).* În: *Memoriale.* Bucureşti, 1923.

PARESIMIAR (PARESIMIER) (edit.) Carte bisericească cuprinzînd rînduiala slujbelor pentru cele şase săptămîni de "păresimi", postul Paştilor. Ex.: Anton Pann. *Paresimiar.* Bucureşti, 1847, reeditat în 1848 sub titlul de *Priveghier.*

PARIMIAR (PAREMIAR) (edit.) Carte bisericească cuprinzînd fragmente din proverbele lui Solomon, din epistolele apostolilor şi din părţi ale *Vechiului Testament*; ◇ p r o f e t o l o g h i o n.

PARIMIE (PAREMIE) (edit.) Pildă, proverb. Ex.: Dosoftei. *Parimiile preste an.* Iaşi, 1683.

PARIMIOLOGIE (PAREMIOLOGIE) **1.** Disciplină folcloristică ce are ca obiect culegerea, sistematizarea şi cercetarea proverbelor. **2.** Totalitatea proverbelor dintr-o limbă.

PARŞEMIN (pal.) → PERGAMENT (1).

PARTE 1. (edit.; red.) Diviziune a unei lucrări care are pagină de titlu proprie sau paginaţie separată, ori este publicată inde-

pendent, dar care urmează să fie legată în același volum cu alte **p. 2.** (edit.; poligr.) **P. de coală,** fracție care are la numărător cifra unu, iar la numitor numărul de file obținut prin îndoirea repetată a colii de hîrtie.

PARTITURĂ (edit.) Text muzical care cuprinde indicațiile necesare fiecărui instrument sau grup de instrumente, fiecărei voci sau grup vocal dintr-un ansamblu.

PASAJ (edit.; red.) Fragment citat dintr-un text.

PASCALIE 1. (cron.) Calendar perpetuu cu tabele și îndrumări pentru aflarea datei Paștelui și a celorlalte sărbători mobile pentru orice an. Ex.: *Pascaliia.* În: *Psaltire* slavo-română (Iași, 1680), tradusă de Dosoftei. **2.** (edit.) Carte populară cu caracter astrologic, de prevestire a viitorului. Ex.: *Pashalie pentru oamenii care în ce lună să nascu, cum va să fie născut, găsitu în izvod și va să pață și cîtu va trăi, ori fecior, ori fată.* Sec. 18 (Ms. 1735, B.A.) → și ROJDANIC, ZODIAC.

PASIGRAFIE (pal.) Sistem de scriere universală care folosește semne exprimînd sensuri și nu neapărat elemente lingvistice.

PASPARTU (graf.; leg.) Cadru de hîrtie groasă sau carton în care se fixează o lucrare de artă grafică pentru a fi expusă sau conservată; ✧ p a s s e - p a r t o u t. **P.** este alcătuit dintr-un suport pe care se lipește o ramă la dimensiunile acestuia. Stampa sau desenul se fixează, în interiorul cadrului, prin lipire cu patru gărzi de hîrtie subțire, atașate de jur împrejurul lucrării. || **p. cu fereastră, p.** special pentru desenele executate pe ambele fețe ale suportului. Lucrarea este prinsă numai de margini, între rame de carton suprapuse, astfel încît ambele compoziții să rămînă vizibile.

PASSE-PARTOUT (fr.; graf.; leg.) → PASPARTU.

PASSIM (lat.; red.) Formulă care însoțește indicațiile referitoare la pagini, cînd se face o trimitere la o idee sau la o informație în mai multe locuri din lucrarea respectivă.

PASTĂ DE HÎRTIE (poligr.) Amestec de fibre papetare, măcinate și rafinate, cu sau fără adaosuri de materiale de încleiere, de colorare, de înnobilare etc., din care se formează coala de hîrtie sau de carton.

PASTEL (artă; graf.) **1.** Creion moale colorat, în formă de baton, confecționat din pigmenți pulverizați, amestecați cu talc și cu gumă arabică, miere sau lapte. **2.** Desen executat cu un astfel de creion pe hîrtie sau carton a cărui culoare este de obicei gri-bleu sau gri-bej. **3.** Procedeu de pictură bazat pe efectele de culoare ale unor creioane moi.

PASTIȘĂ (artă; graf.; leg.) Lucrare literară sau artistică (pictură, desen, legătură de carte etc.), de obicei lipsită de originalitate și de valoare, în care autorul preia temele, motivele sau stilul unui model ilustru. **P.** este repetarea unei lucrări în altă epocă decît a creației originale, sau în alte circumstanțe tehnice și sociale. ● De prin 1830 pînă la începutul sec. 20, gustul pentru **p.** după modele vechi de legătură a devenit o adevărată modă printre colecționari. Un exemplu celebru al acestei perioade este așa-numitul tip de legătură *à la fanfare.*

PASTORALĂ (dipl.) Mesaj al unui episcop adresat preoților și credincioșilor cu anumite prilejuri; ✧ c u v î n t p ă s t o r e s c, s c r i s o a r e p a s t o r a l ă. Ex.: *Pastorală* (Sibiu, 1811) a episcopului Vasile Moga pentru lămurirea țăranilor să-și trimită copiii la școală.

PASUȘ (dipl.) Termen vechi folosit în Transilvania pentru autorizație de călătorie.

PATĂ DE CULOARE (poligr.) → FOND (5).

PATENS (dipl.) → PATENTĂ (3).

PATENTALIS (lat.; dipl.) → PATENTĂ (3).

PATENTĂ (PATENT) **1.** (docum.) → BREVET DE INVENȚIE. **2.** (dipl.) Scrisoare de acreditare a unui consul. **3.** (dipl.) Termen utilizat în Transilvania, în sec. 18—19, pentru un document prin care se aduceau la cunoștință publică decrete, legi, dispoziții etc.; ✧ p a t e n s, p a t e n t a l i s, p a t e r a ș. Ex.: *Patentă* (Sibiu, 1784) conținînd „porunca Guberniumului tuturora" către „răzvrătitorii Rumâni" ai lui Horea să se întoarcă la vetrele lor.

PATERAȘ (dipl.) → PATENTĂ (3).

PATERIC (edit.) Colecție de legende din viața asceților canonizați de biserică; ✧ o t e c i n i c. Ex.: *Pateric.* București, 1828.

PATERNITATE (edit.) Calitatea de autor al unei lucrări literare, științifice sau artistice. Stabilirea **p.** unei lucrări anonime este o operație complexă care are la bază analiza internă a operei, a faptelor de limbă și, dacă este vorba de un text vechi ms., de cea paleografică. ■ În literatura română mo-

dernă, un exemplu celebru de operă cu **p.** controversată este poemul în proză *Cîntarea României* de Alecu Russo, atribuit de unii istorici literari lui Nicolae Bălcescu, de alții, amîndurora.

PATINĂ (consv.) Strat fin de impurități rezultat din depuneri şi modificări produse de factori externi, care conferă lucrărilor şi obiectelor de artă un aspect de vechime. Termenul de **p.** este folosit şi atunci cînd efectul de vechime este creat artificial, din motive estetice sau pentru falsificarea operei respective.

PATOLOGIA CĂRŢII (consv.) Ştiinţă care se ocupă cu studiul cauzelor şi formelor de degradare a documentelor grafice, precum şi cu elaborarea metodelor de restaurare a acestora. Scopul **p.c.** este totodată prevenirea alterării documentelor, prin combaterea din timp a agenților dăunători. ■ Marile biblioteci şi arhive din ţara noastră dispun de laboratoare de **p.c.** unde, alături de experți ai cărţii, lucrează chimişti şi biologi care relevă cauzele şi factorii ce au dus la deteriorarea documentului prin analiza probelor de materiale folosite la confecţionarea acestuia: hîrtia, cerneala, cartonul, lemnul şi pielea legăturii etc. Pe baza studiului fişei de diagnostic, se stabilesc apoi metodele şi procedeele de regenerare a cărţii. Odată completată fişa de tratament, documentul este transmis restauratorilor.

PATRIŢĂ (poligr.) Piesă de oţel paralelipipedică care se subţiază la unul din capete în formă de trunchi de piramidă, purtînd pe suprafața acestuia, gravat în relief, desenul unei litere sau al unui semn tipografic; ✧ p o a n s o n (1), ş t e m p e l, ş t e m p l u. Desenul literei se copiază pe suprafaţa piesei de oţel fie manual, pantografic sau fotografic, fie prin gravare mecanică directă. După transpunerea desenului, se execută gravarea manuală sau mecanică, obţinîndu-se negativul literei sau *matriţa* pentru maşinile de turnat litere.

PATROLOGIE (edit.) Colecţie care cuprinde scrierile părinţilor bisericii.

PATRONIM (bibl.) → NUME DE FAMILIE.

PATRONIMIE (gen.) Ramură a genealogiei care studiază evoluţia numelor după tată într-o familie.

PATRUCROMIE (poligr.) → TETRACROMIE.

PAUZĂ (red.) → LINIE DE PAUZĂ.

PAVECERNIC (edit.) Carte bisericească cuprinzînd rugăciunile şi rînduiala slujbei care urmează vecerniei; ✧ b o g o r o d i c i n i c, t e o t o c a r, t h e o t o c a r i o n. Ex.: *Pavecernic*, "întru carele sîntŭ canoanele de rugăciune cătră (...) Fecioara Maria, carele se cîntă la Pavecerniţă ...", Iaşi, 1754. (Ms. 1390, B.A.)

PĂTRIŞOR (poligr.) Piesă metalică utilizată la spaţierea cuvintelor şi la completarea rîndurilor, de acelaşi corp cu litera folosită la culegerea respectivă însă fără floare. **P.** are grosimea egală cu corpul, secţiunea paralelipipedului fiind astfel un pătrat; ✧ g h e f i r t, g h i f e r t.

PĂUCENIE (edit.) → CAZANIE (2).

PECETE (sig.) → SIGILIU.

PEGAMOID (PERGAMOID) (leg.) Pînză de bumbac acoperită cu un strat colorat de pastă pe bază de nitroceluloză, lăcuit. În general, faţa prezintă un desen în relief care imită pielea, obţinut prin presare la un calandru. Spatele este apretat cu amidon pentru impermeabilizarea materialului. **P.** este ţesătura cea mai des folosită în legătorie.

PEIRA (edit.) Colecţie de hotărîri judecătoreşti bizantine din sec. 10 bazate pe citate din *basilicale*.

PELICULARE (poligr.) Operaţie prin care se separă stratul sensibil al unei pelicule de suportul său; *p. ext.* separare a stratului de colodiu al unui negativ de suport şi aplicarea lui pe planşa de fotogravură.

PELICULĂ 1. (poligr.) → FILM **2.** (artă) Membrană formată dintr-o substanţă care conţine pigmenţi de culoare în amestec cu alte materiale de umplutură folosite în pictură.

PELUR (poligr.) Hîrtie subţire şi uşor transparentă, folosită mai ales pentru copii la maşina de scris.

PENAR (pal.) Cutie pentru păstrat instrumentele de scris. ● Scribii egipteni ţineau uneltele de scris într-un săculeţ. Grecii aveau o *paletă* de lemn de care fixau condeiele, ulcica de cerneală şi alte ustensile. În evul mediu, penele, pensulele şi călimara erau păstrate într-un toc special. În timpul călătoriilor, notarii şi diecii transportau instrumentele de scris într-o lădiţă cu capacul înclinat care servea de pupitru.

PENCE (tc.; sig.) Semn în formă de palmă care figura pe documentele emise de viziri

şi de alţi demnitari. Spre deosebire de *tugra*, locul unde se aplica **p.** nu era fix.

PENEL (artă.; pal.) Pensulă mică, confecţionată din păr fin şi suplu, folosită în pictură şi caligrafie.

PENIŢĂ (pal.) Ustensilă de scris alcătuită dintr-un vîrf metalic de formă concavă, despicat, montat la un *toc* de lemn sau de alt material. || **p. rondă,** → RONDĂ (3). ● **P.** este cunoscută încă din antichitate. Săpăturile de la Pompei au scos la iveală **p.** de bronz foarte asemănătoare celor de astăzi. Redescoperită în sec. 18, **p.** din oţel flexibil s-a răspîndit lent şi a ajuns să înlocuiască *pana* abia în sec. 19.

PENNA (lat.; pal.) → PANĂ.

PENSULARE (consv.) Tehnică de aplicare cu ajutorul unei *pensule* a unor substanţe de combatere a factorilor de degradare a hîrtiei documentelor vechi.

PENSULĂ (artă; pal.) Instrument alcătuit dintr-un mîner de lemn sau de alt material pe care este fixat un mănunchi de fire de păr sau de material sintetic, folosit în pictură, caligrafie etc. la întinderea culorilor, lacurilor, tuşurilor sau cernelurilor. || **p.-ac, p.** foarte fină folosită la *retuş*. ● Egiptenii şi chinezii scriau cu **p.** pe tăbliţe de lemn. Caligrafii din evul mediu desenau iniţiale şi ornamente cu **p.** de diferite mărimi.

PENTATEUH (edit.) Nume dat primelor cinci părţi ale *Bibliei* atribuite lui Moise, de fapt compuse din lucrări disparate create în decursul a cîtorva secole: *Geneza, Exodul, Leviticul, Numerele* şi *Deuteronomul*. ● În 1891, tipograful englez William Blades a scos la Londra o carte curioasă pe care a intitulat-o *The Pentateuch of Printing* şi care era divizată ca şi **P.** ebraic, în cinci părţi: *Geneza* (Invenţia tiparului), *Exodul* (Propagarea), *Leviticul* (Meşteşugul), *Numerele* (Tipografi celebri) şi *Deuteronomul* (Progresul imprimeriei).

PENTICOSTAR (PENTICOSTARION) (edit.) Carte bisericească ce conţine slujba şi rugăciunile pe o perioadă de 50 de zile, cuprinsă între Paşte şi prima duminică după Rusalii. Ex.: *Penticostar, care se numeşte Piatdesetniţă*. Tîrgovişte, 1649.

PERCALINĂ (leg.) Pînză de bumbac întrebuinţată în legătorie.

PERFOGRAF (poligr.) Aparat, asemănător maşinii de scris, care execută benzile perforate pentru maşinile automate de cules rînduri.

The Pentateuch of Printing, London, 1891. Pagina de titlu

PERFORATOR (poligr.) **1.** Dispozitiv al *teletipseterului* prevăzut cu o claviatură care cuprinde litere şi alte semne tipografice transpuse în combinaţii şi perforaţii pe o bandă de hîrtie. **2.** Dispozitiv pentru perforarea manuală a hîrtiilor care urmează să fie fixate într-un dosar.

PERGAMENA (PERGAMENEUM) (lat.; pal.) → PERGAMENT (1).

PERGAMENT 1. (pal.) Material de scris obţinut prin prelucrarea stratului inferior al pieii unor animale (oaie, miel, capră, viţel etc.); ◇ p e r g a m e n a, p e r g a m e n e u m; *p. ext.* textul scris pe un asemenea suport. ● Deşi a fost cunoscut dinainte, se consideră în general că **p.** a apărut în antichitatea greco-romană, în sec. 2. î.e.n., la Pergam, oraş din Asia Mică. Prin perfecţionările şi tehnicile desăvîrşite de prelucrare, materialul a ajuns să poarte numele acestei localităţi. Pielea tratată cu var era degresată, uscată şi apoi subţiată cu piatră de mare pînă se obţinea o coală atît de fină şi de translucidă încît romanii au numit-o *membrana* sau *charta pergamena*. Cel mai rezistent şi mai apreciat **p.** era *vellum*, confecţionat din piele de viţel, provenit din Orient. În prima parte a evului mediu, **p.** a fost cel mai răspîndit

Prelucrarea pergamentului

suport pentru scris și pictat pe mss., pînă la ieftinirea hîrtiei, care l-a înlocuit treptat. Culoarea **p.** era în general, albă sau albăgălbuie. Pentru codexurile de lux se folosea și **p.** purpuriu pe care se scria cu aur și argint. După modul de prelucrare existau două sorturi de **p.** european: meridional și nordic. **P.** meridional, preparat din piele de capră sau de oaie, era pregătit pentru scris numai pe fața interioară a pieii, partea exterioară fiind lustruită superficial. Cel nordic, din piele de vițel, era bine prelucrat pe ambele fețe. ■ În țara noastră, mai ales în Transilvania, **p.** nordic a fost utilizat aproape exclusiv. În sec. 14, în Transilvania, s-au pus bazele producției interne de **p.**, care a constituit o sursă de aprovizionare pentru Țara Românească și Moldova. În Țările Române, **p.** a fost cunoscut sub diverse denumiri: *coajnic*, *memvrană*, *parșemin* etc. Forma *pergament* a fost înregistrată la 1832, în dicționarul lui Iordache Golescu, *Condica limbii rumânești* (Mss. 844—850, B.A.). → și CARTE. 2. (poligr.) **P. vegetal,** sort de hîrtie densă, translucidă și impermeabilă obținută prin pergaminare chimică.

PERGAMENTARIUS (lat.; pal.) → PERGOLAMUS.

PERGAMIN (poligr.) Sort de hîrtie care imită *pergamentul* (1), întrebuințată la legatul cărților, ambalaje etc. → și HÎRTIE PERGAMINATĂ.

PERGAMOID (leg.) → PEGAMOID.

PERGHEL (pal.) Instrument asemănător unui compas, folosit în evul mediu pentru fixarea distanțelor egale între rînduri și la legatul mss; ◇ p u n c t o r i u m, r e s t a v.

PERGOLAMUS (lat.; pal.) Meșter specialist în prepararea *pergamentului* (1), în evul mediu; ◇ m e m b r a n a t o r, p e r g a m e n t a r i u s.

PERICOPĂ (edit.) Pasaj din *Biblie*, cu caracter moralizator, citit în cadrul unei slujbe religioase.

PERIE DE CORECTURĂ (poligr.) **1.** Perie deasă, cu suprafața netedă, care servește la obținerea tiparelor de corectură de pe coloane sau pagini, cu dimensiuni mai mari decît fundamentul presei de corectură. **2.** → CORECTURĂ (3).

PERILIPSIS (gr.; arhiv.) → OPIS.

PERIODIC (bibl.; presă) Publicație cu apariție repetată, la intervale de timp egale (zilnic, săptămînal, trimestrial etc.), al cărei conținut variat este creația unor autori diferiți. Tot **p.** sînt considerate și acele publicații în serie cu apariție neregulată, dar cu o numerotare consecutivă, cuprinzînd materiale informative din unul sau din mai multe domenii. În aceeași categorie mai intră materialele științifice publicate de o instituție culturală, un centru de cercetare etc., sub titluri diferite și cu o periodicitate variată. → și PRESĂ.

PERL (poligr.) Denumire tradițională pentru corpul de literă de cinci puncte tipografice. → și CORP (1).

PERLARE (PERLAJ) (poligr.) Fenomen de strîngere a cernelii sub formă de particule pe suprafața tipăriturii; ◇ t i p a r p e r l a t. **P.** se produce cînd cerneala este prea fluidă, cînd se supratipăresc mai multe culori, cînd suportul este excesiv de satinat, forma de tipar la rotoheliogravură este gravată prea adînc etc.

PERMANENŢĂ A HÎRTIEI (consv.) Gradul de stabilitate chimică a hîrtiei care îi asigură păstrare îndelungată.

PERSONALIA (lat.) **1.** (edit.) Lucrare închinată vieţii şi activităţii unei personalităţi. **2.** (bibl.) Descriere bibliografică complementară la numele persoanei căreia îi este închinată lucrarea.

PE SCURT (presă) Rubrică de periodic în care sînt publicate informaţii rezumative asupra unor manifestări curente.

PETE FUNGICE (consv.) Pete de deteriorare a documentelor, rezultate în urma acţiunii ciupercilor de mucegai; ◇ pigmentaţie fungică.

PETIT (fr.; poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de opt puncte tipografice. → şi CORP (1).

PETITIO (lat.; dipl.) → INTERVENŢIE.

PETIŢIE (dipl.) **1.** Expunere scrisă adresată unei instituţii sau autorităţi în care se formulează o cerere, o revendicare, un punct de vedere etc. Ex.: *Petiţia naţiunii române din Transilvania*, tipărită în 1791, probabil în Transilvania, indicaţia "Iassy, 1791" fiind considerată eronată. **2.** → INTERVENŢIE.

PETROGLIFĂ (epigr.) Pictogramă preistorică, gravată sau incizată pe rocă, în aer liber. → şi PETROGRAMĂ.

PETROGRAMĂ (epigr.) Pictogramă preistorică, desenată sau pictată pe rocă. Ca şi *petroglifele*, **p.** reprezintă de obicei omul paleolitic şi animalul în diverse confruntări.

PIATDESETNIŢĂ (edit.) → PENTICOSTAR.

PIATRĂ (poligr.) **1. P. de corectură, p.** pe care se freacă valul şi cerneala pentru dat corecturi. **2. P. litografică, p.** compusă din carbonat de calciu aproape pur, fin şi omogen, bine polisat, folosită în litografie pentru a se trasa pe ea, cu creion sau tuş litografic, textul sau desenul de reprodus.

PICIOR 1. (poligr.) **P. de literă,** baza paralelipipedului literei a cărei suprafaţă este opusă celei a florii. **2.** (edit.; red.) **P. de pagină,** → SUBSOL DE PAGINĂ; **3.** (edit.; red.) **P. de tabel,** partea inferioară a unui *tabel* (2) care cuprinde ansamblul de linii orizontale şi verticale, alcătuind spaţiul rezervat coloanelor şi şirurilor. **4.** (poligr.) **P. pentru clişee,** placă de metal sau alt material pe care se montează clişeele de stereotipie sau de zincografie, pentru a le aduce la înălţimea cerută la presa de imprimare.

PICIORUŞUL LITEREI (poligr.) → TALPA LITEREI.

PICTOGRAFIE (pal.) Sistem de scriere prin reprezentări figurative care pot evoca sunete *(fonograme)* sau sensuri *(ideograme)* ale cuvintelor. → şi SCRIERE.

PICTOGRAMĂ (pal.) Semn al *scrierii pictografice* redat printr-o imagine. → şi SCRIERE.

PICTURĂ (artă) Reprezentarea artistică bidimensională, pe o suprafaţă plată, a unor imagini colorate.

PIDALION (edit.) Colecţie de canoane bisericeşti. Ex.: *Pidalion sau Cîrma corabiei* . . . (Mănăstirea Neamţ, 1844), a cărui traducere din greceşte, începută de Veniamin Costache (1768—1846), a fost terminată şi îndreptată de Neofit Scriban (1803—1884).

PIELE (leg.) **1. P. naturală,** material de origine animală folosit la legatul cărţilor. **P.** crude de animale se argăsesc cu substanţe tanante, vegetale sau minerale, şi se finisează printr-o serie de operaţii chimico-mecanice astfel încît produsul final să fie moale, flexibil, cu alungire mare dar cu rezistenţă la întindere, cu grosime uniformă şi suprafaţă regulată, compact, fără goluri sau îngroşări, să absoarbă apa fără să se umfle şi să se subţieze uşor cu cuţitul. Folosirea **p.** în legătorie s-a redus pe măsura introducerii înlocuitorilor, materialelor de imitaţie şi celor sintetice. Astăzi, **p.** se utilizează mai ales la legătoria de artă, pentru îmbrăcatul integral al scoarţelor sau doar pentru cotor şi colţuri. Sortimentele de **p.** mai frecvent întrebuinţate în legătorie sînt: *antilopa, ecraseul, iuftul, levantul, marochinul, meşina, năbucul, pergamentul, safianul, şagrinul* etc. **2. P. artificială,** material care are aspect sau însuşiri asemănătoare cu ale **p.** naturale; ◇ imitaţie de piele, înlocuitor de piele. Cei mai utilizaţi înlocuitori de **p.** sînt pe suport de ţesătură, avînd un strat de acoperire *(pegamoidul*, de pildă) constituit din uleiuri sicative, cauciuc, nitroceluloză sau mase plastice. Alţii sînt confecţionaţi din fibre naturale sau artificiale neţesute, slab împîslite, impregnate cu latexuri sau emulsii de răşini sintetice, acoperite cu lianţi termoplastici, pigmenţi şi lacuri şi apoi imprimate cu desene care imită granulaţia sau floarea diferitelor sorturi de **p.** naturale.

PIELOPLASTIE (leg.) Procedeu de decorare a legăturilor de piele. Motivul ornamen-

tal se copiază mai întîi pe pielea umezită cu ajutorul hîrtiei de calc, după care se imprimă relieful cu o spatulă dinspre interior spre exterior. Reliefarea poate fi combinată cu poleirea compoziției.

PIESĂ DE TEATRU (edit.) Nume generic pentru o creație literară aparținînd genului dramatic, indiferent de specia abordată de dramaturg.

PIGMENT (artă; poligr.) Substanță colorantă, de cele mai multe ori de origine minerală, sub formă de pulbere, insolubilă în mediul în care este suspendată, întrebuințată la prepararea vopselelor și cernelurilor.

PIGMENTAȚIE FUNGICĂ (consv.) → PETE FUNGICE.

PILC (poligr.) Tampon îmbibat cu cerneală care servea odinioară la ungerea paginilor de zaț. → și PILCAR.

PILCAR (poligr.) Lucrător în vechile tiparnițe care încărca forma de tipar cu cerneală.→ și PILC.

PINACOTECĂ (artă) **1.** Colecție de picturi. **2.** Muzeu care colecționează, conservă și expune lucrări de artă plastică. **3.** Clădirea acestei instituții.

PINAX (edit.; red.) Denumire veche a *cuprinsului* unei cărți. Ex.: "Pinaxu, adecă însemnare de cele ce se află într-acesta Ciasoslovŭ". În: *Ceasoslov*. Tîrgoviște, 1715.

PING. (abrev.) → PINXIT.

PINGEBAT (lat.; graf.) → PINXIT.

PINX. (abrev.) → PINXIT.

PINXIT (lat.; graf.) Termen cu semnificația "a pictat", săpat pe o placă de gravură alături de numele artistului care a executat pictura sau desenul ce a servit gravorului ca model; ◇ p i n g e b a t (abrev. p i n g.). □ Abrev. PINX.

PIROGRAF (leg.) Aparat electric prevăzut cu un vîrf incandescent cu ajutorul căruia se execută operația de *pirogravare*.

PIROGRAVARE (leg.) Tehnica gravării în piele sau în alt material cu ajutorul unui termocauter cu ac, numit *pirograf*, care efectuează arderea stratului superficial al pielii pe linia desenului.

PIROGRAVURĂ (leg.) Ornamentație a legăturii unei cărți realizată prin *pirogravare*.

PISANIE (epigr.) Inscripție votivă încastrată de obicei deasupra portalului de intrare a unui edificiu, menționînd data fundării acestuia, numele ctitorului și al constructorului etc.

PISAR (dipl.) → GRĂMĂTIC.

PISTORNIC (epigr.) Sigiliu de piatră sau de lemn pentru imprimat prescuri.

PITAC (dipl.) Act oficial care conține o poruncă, o dispoziție etc. a domnului sau a marelui agă. Ex.: *Pitac* din 9 aug. 1818 prin care Caragea Vodă stabilea intrarea în vigoare a codului său cu data de 1 sep. 1818.

PL. (abrev.) → PLANȘĂ (1).

PLACARDĂ (graf.) → PANCARTĂ.

PLACAT (graf.) → AFIȘ.

PLACĂ (poligr.) **1.** Planșă de lemn, metal sau alt material pe care s-a executat un desen prin gravare. **2. P. fotografică, p.** de sticlă specială acoperită cu un strat de emulsie fotosensibilă pentru obținerea imaginilor negative sau diapozitive. **3. P. recurbată,** clișeu curbat care se montează pe cilindrul portclișeu al presei rotative de imprimare.

PLACHETĂ (edit.) Volum cu un număr redus de pagini care în mod obișnuit conține versuri.

PLAGIAT (edit.) Uzurpare a paternității unei opere de creație intelectuală, în întregime sau în parte. Noțiunea de **p.** include nu numai însușirea textului dar și a ideilor altui autor, fără a-l cita, și prezentarea lor drept creații personale. De regulă. **p.** se demonstrează prin așezarea originalului și a textului plagiat pe două coloane. Pasajele plagiate nu apar decît în prima ediție, plagiatorul suprimîndu-le sau modificîndu-le în edițiile ulterioare. ● Termenul de **p.** provine de la lat. *plagium* care avea sensul originar de "răpire a sclavilor aparținînd altuia".

PLAGULA (lat.; pal.) Foaie de papirus. → și PAPIRUS.

PLAIVAZ (pal.) Instrument de scris, asemănător *condeiului*, confecționat de obicei din plumb; ◇ p l u m b (1).

PLAN 1. (graf.) Desen, de obicei tehnic, executat la scară și cotat. **P.** se poate prezenta ca lucrare independentă sau ca anexă la o lucrare de specialitate. **2.** (red.) Distribuția metodică a părților componente ale unei lucrări științifice sau literare potrivit ideilor de bază conținute în lucrarea respectivă. **3.** Proiect cuprinzînd ansamblul măsurilor și operațiilor stabilite anticipat în vederea obținerii unui anumit rezultat. ‖ **p. edito-**

rial (edit.), listă de lucrări prevăzute a fi scoase de o editură de regulă pe un an. **P.e.** se dă publicităţii înainte de începutul anului respectiv.

PLANIGLOB (cart.) → PLANISFERĂ.

PLANIGRAF (graf.) Instrument pentru copiat desene prin varierea dimensiunilor.

PLANISFERĂ (cart.) Hartă care conţine reprezentarea plană a suprafeţelor celor două emisfere ale globului pămîntesc sub forma a două cercuri tangente; ◇ p l a n i g l o b.

PLANOGRAFIE (poligr.) Sistem de imprimare cu suprafeţe plane din metal, piatră sau alte materiale. **P.** include *litografia, ofsetul, fotocromia, fototipia* etc. || **p. uscată,** procedeu de tipar plan la care respingerea cernelii de pe suprafaţa neutră a formei de tipar se face cu alţi agenţi decît apa.

PLANŞĂ 1. (edit.; red.) Figură montată în afara textului într-o carte pe una sau pe ambele feţe ale foii, necuprinsă în paginaţie şi de regulă deosebită de restul filelor de text prin calitatea hîrtiei. □ Abrev. PL. **2.** (graf.) Coală de hîrtie sau carton pe care s-a executat un desen, de obicei tehnic. **3.** (poligr.) → PLACĂ (1).

PLANŞETĂ (graf.) Placă de lemn sau alt material folosită ca suport pentru coala de desen.

PLANTIN (fr.; edit.) Ediţie imprimată de Christophe Plantin (1520—1589), tipograf şi editor francez stabilit la Anvers. Plantin a început să tipărească în 1555 şi, prin sîrguinţa sa, acest oraş a devenit unul din marile centre europene de imprimerie. În 1563, Plantin a fondat şi o turnătorie de litere. Curînd după primirea privilegiului de a tipări în exclusivitate cărţi liturgice pentru biserica spaniolă, el şi-a extins monopolul la imprimarea şi vînzarea tuturor cărţilor de ritual în coloniile Spaniei şi în Ţările de Jos. Lista publicaţiilor plantiniene este impresionantă. Emblema lui tipografică, un compas şi deviza "Labore et constantia", figurează pe 1600 de lucrări religioase şi ştiinţifice, atlase, tratate despre embleme, traduceri din clasici greci şi latini etc. Plantin s-a preocupat constant de execuţia tehnică ireproşabilă a ediţiilor realizate prin procedee variate: text clar, litere elegante, iniţiale caligrafiate de o mare frumuseţe şi varietate, frontispicii, portrete de autori şi ilustraţii gravate în aramă. Dintre tipăriturile sale se remarcă monu-

D N. IVSTINIANI
PP. A. INSTITVTIONVM
[IVRIS] LIBRI IIII.

COMPOSITI PER TRIBONIANVM v. magnificum & Exquæstorem sacri palatij, & Theophilum, & Dorotheum vv. illustres & antecessores.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini,
Architypographi Regii.
M D LXXV.

Ediţie Plantin, 1625

mentala *Biblia Polyglotta* (1572), în opt vol. şi cinci limbi, fastuoasa *VIII missae quinque, sext et septem vocum* (1578), cuprinzînd mise compuse de George de la Hèle, splendidul atlas *Theatrum Orbis Terrarum* (1570), de Abraham Ortelus, *Opera* lui Tacitus (1585) etc. În 1567, Plantin a publicat *Index, sive Specimen characterum Christophor Plantini*, un probar conţinînd 41 de tipuri de litere. După moarta sa, *Officina Plantiniana* a fost preluată de ginerele său, Moretius. Descendenţii acestuia au lucrat pînă în 1875 cînd tipografia a fost cedată oraşului Anvers, devenind unul dintre cele mai celebre muzee de acest fel din lume.

PLASTOGRAFIE (dipl.; pal.) Text sau semnătură falsificate. → şi FALS.

Stema tipografică a lui Plantin

PLASTOTIPIE (poligr.) Procedeu de confecționare a clișeelor de tipar din cauciuc sau material plastic termostabil.

PLATE-MARK (eng.; graf.) → CUVETTE.

PLATINOTIPIE (poligr.) Procedeu de imprimare fotografică bazat pe acțiunea luminii asupra sărurilor de platină.

PLIANT (edit.) **1.** Publicație (prospect, reclamă etc.) imprimată pe o singură coală, împăturită astfel încît prin suprapunerea părților să se asigure continuitatea textului sau ilustrațiilor. **2.** Filă dintr-o lucrare (planșă, diagramă, hartă etc.) care depășește prin dimensiuni restul foilor și ale cărei margini exterioare sînt îndoite la formatul cărții.

PLIC Produs de papetărie confecționat dintr-o coală de hîrtie sau de carton împăturită și lipită pe trei laturi, folosit ca înveliș pentru scrisori, acte, fișe etc.

PLICATURĂ (sig.) Manșetă obținută prin plierea părții de jos a suportului unui document de care se fixează șnurul sigiliului.

PLIERE (PLIAJ) (poligr.) Operațiune manuală sau mecanică de împăturire în falduri a unei coli de hîrtie astfel încît la desfășurare textul să aibă continuitate.

PLIROFORIE (dipl.) Termen utilizat în Țara Românească, la sfîrșitul sec. 17 și începutul sec. 18, pentru a denumi o informație sau lămurire scrisă.

PLÎNGERE (dipl.) → JALBĂ.

PLOMBAGINĂ (red.) Hîrtie acoperită cu grafit, folosită pentru multiplicarea textelor la mașina de scris. → și HÎRTIE COPIATIVĂ.

PLUMB 1. (pal.) → PLAIVAZ. **2.** (poligr.) Nume generic dat materialelor confecționate din *aliaj tipografic*.

PLUMBOTIPIE (poligr.) Procedeu de tipar înalt pentru *marmorarea* hîrtiei. Aliajul tipografic se toarnă în tipare de lemn umed. Solidificarea aliajului prin contracții bruște dă naștere la încrețituri care, la tipar, vor face ca hîrtia să capete un aspect marmorat.

PLUS DE TIRAJ (poligr.) Cantitate suplimentară de hîrtie destinată imprimării.

POANSON (poligr.) **1.** → PATRIȚĂ. **2.** (graf.) Instrument de oțel în formă de vergea cu vîrful ascuțit, întrebuințat la gravat.

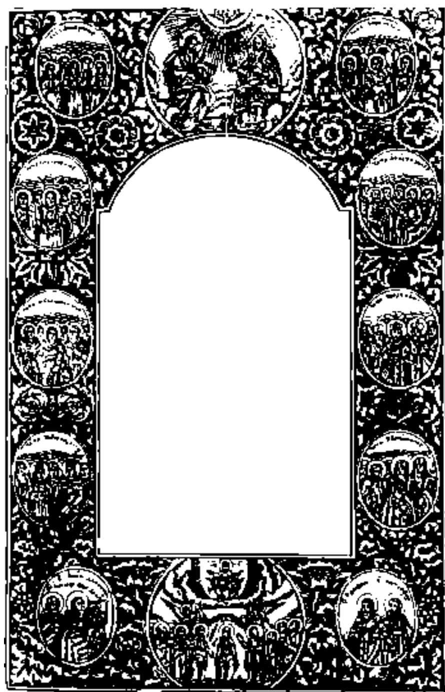
POARTĂ (bibl.) Foaie de titlu bogat ornamentată a unei cărți românești vechi.

PODOROJNĂ (dipl.) Termen vechi utilizat în Țările Române pentru a denumi un ordin scris de punere la dispoziția cuiva a cailor de poștă.

POETICĂ (edit.) Scriere teoretică despre principiile și normele artei literare în general și ale poeziei în special. Ex.: Costache Conachi. *Meșteșugul stihurilor românești*, tratat de versificație redactat la începutul sec. 19 și rămas în ms.

POGREBANIE (POGRIBANIE) (edit.) Carte bisericească cuprinzînd slujba și ceremonia înmormîntării. Ex.: *Pogribania preoților*. Tîrgoviște, 1650. → și PROHOD.

POINTE SÈCHE (fr.; graf.) **1.** Stilet de oțel cu care se desenează direct pe o placă de aramă; ◇ a c d e g r a v a t. Se folosește, fie pentru a ajusta liniile fine ale unei compoziții deja gravate cu burinul sau cu acvaforte, fie pentru a executa întreaga lucrare. **2.** Tehnică de gravare în adîncime cu *acul*, asemănătoare cu *acvaforte*; ◇ d r y - p o i n t, g r a v u r ă c u a c u l. În loc de corodare, suprafața plăcii este incizată direct cu un ac sau cu un vîrf de diamant; *p. ext.* stampă obținută prin acest procedeu. Varietatea de tonuri realizate prin această metodă este mai săracă decît la acvaforte.

Chenar de poartă, Neamţ, sec. 19

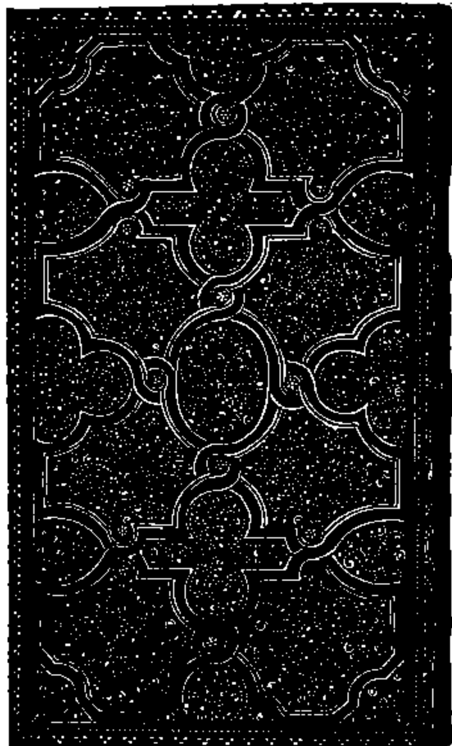

Pogrebanie, îrgovişte, 1650. Pagina de titlu

Numărul de exemplare imprimat este redus deoarece imaginea de pe placă, gravată prin zgîrieturi superficiale, se şterge treptat la presări succesive. Gravurile lucrate în întregime în **p.s.** sînt destul de rare. În mod obişnuit, graficienii recurg la **p.s.** pentru a corecta suprafaţa plăcii corodate. ● Procedeul a fost folosit încă de la sfîrşitul sec. 15 de Maestrul Cabinetului din Amsterdam, anonim german. Rembrandt a combinat **p.s.** cu acvaforte obţinînd efecte surprinzătoare. Americanul James McNeill Whistler (1834—1903), francezul Paul-César Helleu (1859—1927) şi norvegianul Edvard Munch (1863—1944) se numără de asemenea printre artiştii care au dat strălucire acestui gen de gravură. → şi GRAVURĂ.

POINTILLÉ (fr.) 1. (graf.) Procedeu de gravură în adîncime care constă în redarea tonurilor printr-un conglomerat de puncte de diferite mărimi şi forme; ◇ g r a v u r ă p u n c t a t ă, s t i p p l e. Tehnica **p.** este asemănătoare *manierei-creion* cu care adesea se combină; *p. ext.* gravură obţinută prin acest procedeu. ● Un reprezentant de seamă al acestui gen de gravură este florentinul Francesco Bartolozzi (1727—1815) care, la invitaţia lui Dalton, bibliotecarul regelui George III, s-a stabilit în Anglia, în 1764, unde a executat reproduceri după mari pictori ai epocii (Reynolds etc.). → şi GRAVURĂ. 2. (leg.) Stil de ornamentaţie în legătura de carte lansat în sec. 17 de legătorii francezi Florimond Badier şi Le Gascon. Decorul bogat, lucrat în puncte, acoperă adeseori întreaga suprafaţă a copertei. → şi BADIER, LEGĂTURĂ.

POLEIRE (POLEIT) (leg.) Operaţie manuală sau mecanică de aplicare pe cotorul şi pe coperta unei cărţi legate a titlului, numelui autorului şi altor elemente de identificare şi ornare a lucrării respective. **P.** manuală

Legătură *pointillé* de Le Gascon, sec. 17

se execută prin presare cu mîna a literelor şi ornamentelor gravate de obicei în alamă, pe o foiţă metalică de aur, bronz sau aluminiu. În compoziţia foliei intră un liant (ceară), pulbere metalică sau de pigment şi o răşină, suprapuse în trei straturi. Ceara se topeşte şi permite depunerea stratului metalic sau de culoare în adînciturile rezultate prin presare. Fixarea pulberii sau pigmentului este asigurată de stratul răşinos, care la cald se comportă ca un adeziv. Alteori, textul şi ornamentele sînt mai întîi imprimate sec, apoi pe linia desenului se aplică un grund (de regulă, albuş de ou) după care urmează stratul de polei. Literele se culeg cu ajutorul *casetei de poleit*, iar liniile şi ornamentele se imprimă cu ajutorul *filetelor*, *roletelor* şi *ştampilelor*. **P.** mecanică se face cu ajutorul unei prese speciale.

POLICROMIE (poligr.) Procedeu de tipărire în mai multe culori; ◇ t i p a r î n c u l o r i, t i p a r m u l t i c o l o r, t i p a r p o l i c r o m. Pentru fiecare culoare în parte se prepară o formă de tipar, imprimarea realizîndu-se prin suprapunerea culorilor.

POLIELEU (edit.) Carte liturgică conţinînd imnuri destinate sărbătorii Maicii Domnului. Ex.: *Polyeleul*. Buda, 1814.

POLIGRAF 1. (bibl.; edit.) Autor de lucrări aparţinînd unor genuri şi domenii variate. **2.** (poligr.) Aparat pentru reproducerea unui ms. în mai multe exemplare.

POLIGRAFIE 1. Totalitatea procedeelor grafice de reproducere şi multiplicare a unui text sau desen. **2.** Ansamblul întreprinderilor care contribuie la alcătuirea, reproducerea, multiplicarea şi finisarea publicaţiilor. → şi ARTE POLIGRAFICE, INDUSTRIE POLIGRAFICĂ. **3.** (bibl.; edit.) Totalitatea lucrărilor unui *poligraf* (1).

POLIPTIC 1. (pal.) Ansamblu de tăbliţe cerate reunite cu ajutorul unor cureluşe; ◇ m u l t i p l i c e s, p o l i p t y c h a. **2.** (artă) Pictură executată pe mai multe panouri fixe sau articulate fiecare cuprinzînd o scenă a compoziţiei de ansamblu.

POLIPTYCHA (lat.; pal.) → POLIPTIC (1).

POLITIP (poligr.) → LOGOTIP.

POLITIPIE (poligr.) → LOGOTIPIE.

POLIŢĂ 1. (bibl.) Suport de lemn, metal sau alt material, fixat orizontal pe bare sau pereţi de susţinere, servind la depozitarea cărţilor şi altor documente. → şi RAFT. **2.** (poligr.) Serie completă de litere şi semne aparţinînd unui *corp* (1). **3.** (poligr.) Ansamblu de *matriţe* la un *linotip*.

POLUSTAV (edit.) Carte care cuprinde tipicul (rînduiala bisericească) pe scurt. Ex.: *Polustav*, "acum a patra oară tipărit". Blaj, 1773.

POMELNIC (edit.) Listă cu numele persoanelor în viaţă sau decedate pe care le pomeneşte preotul în slujbe şi rugăciuni; ◇ l i t i a r i u, p r o s c o m i d a l n i c, p r o s c o m i s a r i o n. ■ Unele **p.** au fost scrise pe panouri de lemn ornamentate (**p.** de la Mănăstirea Moldoviţa, de pildă), altele, pe pereţii lăcaşului, cum este cel din altarul Mănăstirii Probota. Cel mai important **p.** cunoscut este cel al Mănăstirii Bistriţa din

Moldova, document istoric de mare valoare, scris pe pergament, în slavonă, în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, după un original din vremea lui Alexandru cel Bun. Textul începe cu o precuvîntare după care urmează prezentarea domnitorilor de la Bogdan pînă la Petru Voievod, sub forma unei genealogii. Cele mai ample informaţii sînt consemnate despre familia lui Alexandru cel Bun, înfăţişat ca adevărat ctitor al mănăstirii. **P.** pot fi considerate veritabile izvoare istoriografice ale *letopiseţelor* de mai tîrziu.

PONCIF 1. (graf.) Desen perforat peste care se presară pulbere de piatră ponce pentru a fi reprodus pe un alt suport. **2.** (bibl.) Lucrare aristică sau literară lipsită de originalitate.

POND (numis.) Piesă metrologică din antichitate şi evul mediu, pentru măsurarea greutăţilor, de mare valoare documentară şi iconografică. **P.** sînt conservate în cabinetele numismatice ale marilor biblioteci.

PONIMA (edit.) Culegere de legi redactate în Bizanţ, în sec. 11, avînd la bază materiale extrase aproape în întregime din *Basilicale*.

PONT (dipl.) Articol, paragraf dintr-o lege, statut, regulament, conventie etc.; *p. ext.* legea, decretul etc. respective. Ex.: Maria Tereza. *Ponturi pentru pedeapsa dezertorilor şi a acelora care îi ascund şi le înlesnesc fuga.* Viena, 26 mai 1766.

PONTIFICAL (edit.) Cronică papală. ■ Un **p.** valoros, scris la începutul sec. 16, provine de la Alba Iulia.

PORICOLOGOS (edit.) Scriere alegorică cu caracter satiric, atribuită poetului bizantin Prodromos (sec. 12). **P.** cuprinde povestea plină de umor a unui proces din lumea fructelor asupra consecinţelor nefaste ale vinului. Poemul satirizează, de asemenea, aparatul administrativ, rangurile şi titlurile de la curtea împăraţilor bizantini. **P.** a fost tradus în limba română în sec. 18. (Ex.: În: Ms. 284 B.A. — miscelaneu de la sfîrşitul sec. 18 —: "Aicia însemnez istoriia poamelor şi a tuturor legumelor."). **P.** a fost versificat şi introdus de Anton Pann în *Povestea vorbii.* O imitaţie, tot bizantină, a **P.** este *Opsarologos (Poveste despre peşti).*

PORNOGRAFIE (bibl.) Scriere sau imagine obscenă situată la periferia literaturii sau artei. → si **INFERN.**

PORTAL (graf.) → ANCADRAMENT.

PORTATIV (edit.) Ansamblu de cinci linii orizontale, paralele şi egal distanţate, pe şi între care se scriu sau se tipăresc *notele muzicale.*

PORTCLIŞEU (poligr.) → CASETĂ FOTOGRAFICĂ.

PORTETICHETĂ (bibl.) Ramă metalică fixată pe o *poliţă* sau pe un sertar, purtînd o etichetă cu indicaţia materialelor de pe poliţă sau din sertar. **P.** *stelajelor* din depozitul unei biblioteci conţine cota primei şi ultimei cărţi de pe acelaşi raft.

PORTHARTĂ (PORTHART) (bibl.; cart.) Mapă sau geantă pliantă, special compartimentată pentru păstrarea hărţilor.

PORTMANUSCRIS (poligr.) Suport de lemn sau metal care susţine ms. în faţa culegătorului; ◇ t e n a c l u. ● **P.** este cunoscut de la începuturile tiparului, figurînd în mai toate compoziţiile cu subiect tipografic.

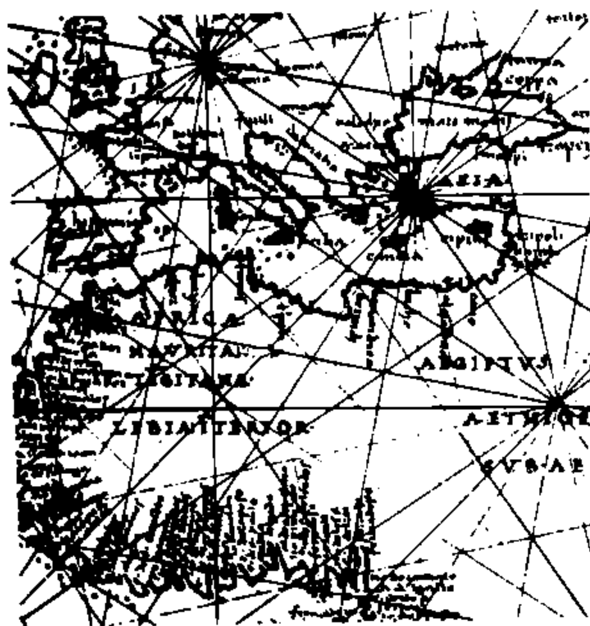
PORTOFOLIU (edit.; presă) Rezervă de texte (articole, reportaje, mss. etc.) a unei redacţii.

PORTPAGINĂ (poligr.) Suport de hîrtie sau carton aşezat sub compoziţia tipografică pentru a înlesni transportarea formelor.

PORTRET 1. (artă; graf.) Reprezentare a unei persoane în desen, pictură, gravură sau fotografie. **2.** (edit.) Text cuprinzînd descrierea unui personaj individualizat prin trăsături fizice şi psihice specifice. **P.** constituie uneori specie literară de sine stătătoare. Ex.: Onisifor Ghibu. *Portrete pedagogice.* Bucureşti, 1927; Nicolae Iorga. *Oameni care au fost.* Bucureşti, 1916.

PORTRETISTICĂ 1. (artă; graf.) Ramură a artelor plastice care se ocupă cu genul *portretului* (1). **2.** (edit.) Creaţie literară care cultivă *portretul* (2).

PORTULAN 1. (edit.) Ghid nautic care conţine date geografice, istorice, economice, politice, meteorologice, hidrografice etc. cu privire la o anumită regiune sau un anumit port, cît şi indicaţii referitoare la semnalizare, faruri, geamanduri, zone periculoase pentru navigaţie, pilotaj, remorcare etc. **2.** (cart.) Hartă maritimă din evul mediu, pe pergament, înfăţişînd, pe o reţea de roze ale vînturilor, porturi, zone de coastă etc.; *p. ext.* colecţie sau atlas de asemenea hărţi. ● Printre cele mai vechi **p.**, care prezintă teritorii româneşti este cel al catalanului Angelino Dulcerto (1339).

Detaliu dintr-un portulan din sec. 16 în care figurează şi Ţara Românească

PORUNCĂ (dipl.) Act ce cuprinde un ordin sau o dispoziţie, consemnînd şi pedeapsa pentru cei care le nesocotesc; ✧ o r i z o m o, p o v e l e a n i e, p o v e l n i c. Ex.: *Poruncă pentru nevremelnica căsătorie şi oprirea ei*. Sibiu, 17 sept. 1789.

POSLANIE (dipl.) Epistolă, solie. Ex.: *Poslanie sau dreapta oglindă a păcii, dragostei şi unimii*. Viena, 1787.

POSTDATAT (cron.; dipl.) **Document p.**, document care poartă o dată ulterioară celei reale.

POSTFAŢĂ (edit.; red.) Text explicativ, adresat cititorilor, plasat la sfîrşitul unei lucrări şi constituind o parte separată a acesteia; ✧ p o s t - s c r i p t u m (3). În **p.** se expun unele idei cu privire la utilitatea lucrării, se subliniază limitele ei, se arată condiţiile scrierii şi eventual ale tipăririi, se pun la punct anumite detalii din lucrare, mai ales cînd publicarea ei a întîrziat, se aduc mulţumiri celor care au colaborat la realizarea ei etc.

POST-SCRIPTUM (lat.) **1.** (dipl.) Formulă care precede un text adăugat la o scrisoare sau un document, după încheiere şi iscălitură. **2.** (dipl.) Adaos la o scrisoare sau la un document semnat. **3.** (edit.; red.) → POSTFAŢĂ. □ Abrev. P.S.

POSTUM (edit.) Text inedit publicat după încetarea din viaţă a autorului. Ex.: Octavian Goga. *Din larg*, poezii postume. Bucureşti, 1939.

POŞADĂ (edit.) Lucrare artistică sau literară executată neglijent, în grabă.

POŞOAR (graf.) → ŞABLON (2).

POŞTA REDACŢIEI (presă) Rubrică de periodic destinată corespondenţei cu cititorii. → şi CURIER (1).

POTRIVEALĂ (poligr.) **1.** Corectarea defectelor apărute la imprimarea hîrtiei în presa de tipar înalt. După executarea unui prim tipar, pe coală se lipesc foi de hîrtie subţire în părţile slab imprimate, iar suprafeţele care primesc prea multă cerneală

sînt decupate. Coala astfel pregătită este înfăşurată pe cilindrul presei. **2.** → POTRIVIRE.

POTRIVIRE (poligr.) Operaţie premergătoare imprimării, constînd în reglarea formei de tipar înalt astfel încît să se asigure un tipar uniform pe întreaga suprafaţă; ◇ p o t r i v e a l ă (2). || **p. de bază,** → P. DE EGALIZARE; **p. de egalizare (de bază),** corectarea neregularităţilor formei de tipar (înălţime diferită a rîndurilor culese, stereotipii şi clişee ajustate necorespunzător etc.) şi ale maşinii de tipar (presiune scăzută în anumite porţiuni etc.). Eliminarea defectelor formei de tipar se realizează prin adăugarea unor bucăţi de hîrtie de grosime mai mică sau mai mare, după caz. Această corectare, numită şi *prepotrivire*, se execută cu o maşină de tipar specială. Înlăturarea neregularităţilor maşinii de tipar se face prin introducerea sub aşternut a unei coli de hîrtie ce poartă denumirea de *coală de potrivire*, pe care sînt lipite bucăţi de hîrtie specială; **p. de tonalitate, p.** care are drept scop să dea tiparului adîncimea necesară prin mărirea presiunii, în locurile unde este cazul: acolo unde tonurile luminoase apar închise, figurile au aspect plat, litere grase apar cenuşii etc.

POVĂŢUIRE (dipl.) Publicaţie, de obicei volantă, conţinînd sfaturi, îndrumări, instrucţiuni sau dispoziţii. Ex.: *Povăţuire* (Sibiu, 1786), ordonanţă sanitară cu privire la felul cum trebuie jupuite animalele moarte de boli infecţioase.

POVELEANIE (POVELNIC) (dipl.) → PORUNCĂ.

POZITIV FOTOGRAFIC (poligr.) Film alb-negru sau color care cuprinde, după copiere şi prelucrare, imagini de tonalitatea şi culoarea subiectului original. → şi COPIE FOTOGRAFICĂ (a).

PRAESCRIPTIO (lat.; dipl.) → PROMULGAŢIE.

PRAESCRIPTIONIS (lat.; bibl.; pal.) Notă a copistului în mss. vechi, conţinînd titlul cărţii copiate, autorul, data cînd a început şi a terminat lucrarea, numele celui care a comandat-o şi, uneori, semnătura copistului. → şi COLOFON, SUBSCRIPTIO (1).

PRAŞTIE (edit.) Carte religioasă de dispută dogmatică. Termenul face aluzie la praştia lui David cu care l-a doborît pe Goliat. Ex.: Chiriac, ieromonah la Mănăstirea Neamţ. *Praştie*. Bucureşti, 1858.

PRAVILĂ (edit.) Culegere de legi laice şi bisericeşti. ■ Cele mai vechi texte juridice româneşti provin din dreptul bizantin prin filiera unor traduceri şi prelucrări slavone. În 1581, Lucaci, "ritor şi scholastic" la Mănăstirea Putna, a copiat, în slavonă, *Pravila sfinţilor apostoli şi a celor şapte sfinte săboare ale preacuvioşilor şi purtătorilor de Dumnezeu părinţii noştri; despre episcopi şi despre preoţi şi despre călugări şi despre oameni mireni, învăţături de tot felul.* Dintre cele 354 de foi, 65 conţin textul slavon cu traducerea românească intercalată, iar filele 204—210 cuprind numai texte româneşti. Din *Pravila* românească a cărei tipărire este atribuită diaconului Coresi (Braşov, 1560—1562), nu este cunoscut decît un singur exemplar incomplet. În 1640, a apărut *Pravila cea mică*, tipărită la Govora. Tălmă-

Pravila de la Govora, 1640. Pagina de titlu

cită de Mihail Moxa (Moxalie) după o compilaţie slavonă, *Pravila de la Govora* cuprinde canoane, rînduieli călugăreşti, îndrumări rituale şi liturgice, legiuiri civile etc. La 1646, s-a tipărit la Iaşi *Pravila lui Vasile Lupu*, primul cod laic în limba română, sub titlul *Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeţe*, tradusă din greceşte de Evstratie biv Logofetu. În 1652, a apărut la Tîrgovişte *Pravila cea mare a lui Matei Basarab* sau *Îndreptarea legii*, veritabilă enciclopedie juridică, tradusă din greceşte de Daniil Panonianul.

PRAXIU (edit.) → APOSTOL.

PRĂFUIRE (poligr.) **1. P. a cernelii,** fenomen de ştergere a cernelii de pe o tipăritură, prin frecare, absorbţie excesivă a liantului din cerneală de unele suporturi — din care cauză pigmentul nu mai aderă suficient la suprafaţa hîrtiei — aderenţă scăzută a cernelii prea diluate în cazul tiparului adînc etc. **2. P. a hîrtiei,** fenomen de formare şi depunere a unei pulberi fine pe valurile de cerneală şi pe formele de tipar, rezultat din frecarea hîrtiei de diferite părţi ale maşinii de tipar în timpul imprimării.

PRĂVILIOARĂ (edit.) Carte care conţine rînduieli bisericeşti. Ex.: *Prăvilioara*, "care cuprinde ceale şapte taine bisericeşti . . ." Iaşi, 1784; *Prăvilioară adecă Molitvenic în scurtu*. Iaşi, 1802.

PRĂZNICAR (PRĂZNICER) (edit.) Carte care cuprinde slujbele diferitelor sărbători sau praznice bisericeşti. → şi ANTOLOGHION (1), MINEI.

PREAMBUL 1. (red.) Parte introductivă la o scriere, tratat internaţional, proiect de lege etc.; ✧ e x o r d i u, p r e f a ţ ă. **2.** (presă) Început de articol care figurează pe prima pagină şi continuă pe o pagină interioară a publicaţiei. **3.** (dipl.) → ARENGĂ.

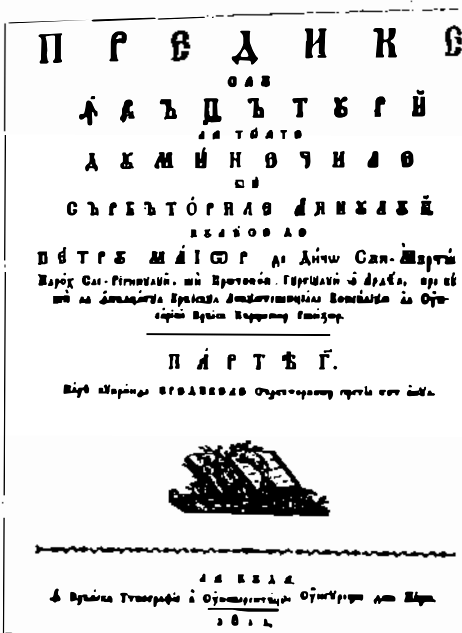
PRÉCIS (fr.; edit.) Lucrare ce conţine expunerea concisă a unei probleme, unor principii etc. Ex.: Ioan Peretz. *Précis de istoria dreptului român*. Bucureşti, 1931.

PRECIZARE (presă) **1.** Revenire asupra unei informaţii publicate, prin care se lămureşte o neînţelegere sau se rectifică o eroare legată de această informaţie. **2.** Menţiune plasată la sfîrşitul unui articol referitor la rectificarea cerută de o persoană fizică sau juridică pusă în cauză de periodicul respectiv.

PRECORECTURĂ (edit.) Etapă a pregătirii originalului dactilografiat pentru tehnoredactare, prin care se semnalează şi se îndreaptă greşelile de fond şi se asigură unitatea tehnico-ortografică a textului.

PRECUVÎNTARE (edit.; red.) Cuvînt înainte la o lucrare. Ex.: *Precuventare*. În :Dimitrie R. Rosetti. *Dicţionarul contimporanilor din România (1800—1898)*. Bucureşti, 1898.

PREDICĂ (edit.) Cuvîntare cu caracter moralizator rostită de preot în biserică, în care se explică şi se comentează un pasaj din *Biblie*; ✧ c a z a n i e (1), d i d a h i e, o m i l i e. Ex.: Petru Maior. *Prediche sau Învăţături la toate duminicile şi sărbătorile anului*. Vol. 1—3. Buda, 1810—1811.

Petru Maior. *Prediche*, Buda, 1810—1811. Pagina de titlu

PREDOSLOVIE (bibl.) Cuvînt înainte la tipăriturile româneşti vechi. Mai toate **p.** vorbesc despre rostul cărţilor, dar mai ales

despre necesitatea răspîndirii tipăriturilor în limba română "ce n-are carte pre limba sa" (Cuvîntul lui Varlaam către cititor în *Carte românească de învăţătură*. Iaşi, 1643), deoarece "cuvintele acelea sînt bune carele le înţeleg toţi" (**p.** lui Simion Ştefan la *Noul Testament de la Bălgrad*. Alba-Iulia, 1648). Deseori, în **p.** se subliniază contribuţia tiparului la propăşirea culturii româneşti: "... vă rog dar pe voi conlocuitorii ţării noastre (...) să păstraţi cu îngrijire acest dar, vreau să zic această tipografie, (...) căci este o comoară mai scumpă decît toate comorile pămînteşti ..." (**p.** lui Matei Basarab la *Psaltirea* tipărită în 1638 la Govora.

PREFAŢĂ (edit.; red.) Parte care precede textul de bază al unei lucrări; ◇ cuvînt înainte, preambul (1), precuvîntare, predoslovie. **P.** conţine motivele, intenţiile şi orientarea ştiinţifică a autorului, problemele expuse şi utilitatea lucrării, sprijinul primit pentru realizarea ei etc. **P.** scrisă de altă persoană decît autorul — de obicei un specialist în domeniul respectiv — cuprinde o recomandare a lucrării prin sublinierea semnificaţiei şi valenţelor ei. Fiecare nouă ediţie poate fi însoţită de o **p.** deosebită de prima, dînd indicaţii asupra modificărilor efectuate, felului cum a fost primită şi apreciată lucrarea etc. O publicaţie apărută în mai multe ediţii reproduce de regulă şi **p.** anterioare. **P.** începe pe prima pagină, fără soţ, după coperta interioară. Dacă lucrarea are şi o introducere, aceasta se paginează după **p.**

PREGĂTIREA FORMEI (poligr.) Ansamblul operaţiilor de aranjare, ajustare şi control al formei de tipar înalt, în vederea introducerii ei în maşina de imprimat. **P.f.** cuprinde în general operaţiile de *închidere a formei, prepotrivire, facere a formatului* şi *a registrului*, ca şi toate reviziile efectuate pentru tiparul de probă. În cadrul **p.f.** se execută şi tiparele de transport necesare executării formei de tipar plan.

PREGUIT (poligr.) → TIPAR ÎN RELIEF.

PRELECŢIE (edit.) → PRELEGERE.

PRELEGERE (edit.) **1.** Lecţie aparţinînd unui curs universitar. **2.** Conferinţă publică făcînd parte dintr-un ciclu; ◇ prelecţie. Ex.: R. Simu. *Prelegere despre "Asociaţiune"*. Sibiu, 1914.

PRELIMINARII (edit.; red.) Introducere la o lucrare. Ex.: *Preliminarii*. În: Mihai Straje. *Dicţionar de pseudonime*. Bucureşti, 1973.

PRELUCRARE 1. (docum.) **P. a informaţiilor,** reprezentare prescurtată şi sistematizare a informaţiilor obţinute prin analizarea unui document sau a unui grup de documente. **2.** (poligr.) **P. a peliculei,** suită de operaţii (*revelare, fixare, spălare* şi *uscare*) prin care imaginea latentă a peliculei expuse devine imagine stabilă **3.** (docum.) **P. morfologică,** operaţie de analiză a listei de termeni aleşi ca *descriptori* în tezaur, conform unor reguli privind forma gramaticală de apariţie a descriptorilor. **4.** (docum.) **P. semantică,** operaţie de analiză a termenilor avînd drept scop stabilirea relaţiilor de sinonimie, omonimie şi polisemie dintre aceştia.

PRELUDIU 1. (edit.; red.) Parte introductivă la o lucrare literară sau muzicală. **2.** (pl.; bibl.) Titlu purtat uneori de un volum de debut. Ex.: Ilarie Chendi. *Preludii. Articole şi cercetări literare*. Bucureşti, 1903.

PREMACHETĂ (edit.) Proiect de *machetă* realizat prin operaţia preliminară de distribuire a spaţiului din pagină necesar machetării.

PRENUME (bibl.) → NUME INDIVIDUAL.

PRENUMERANT (bibl.; edit.) → SUBSCRIPTOR.

PRENUMERAŢIE (PRENUMERARE) (bibl.; edit.) Listă de *subscripţii*. Ex.: Ioan Theodorovici. *Prenumeraţie la "Istoria universală"* (Buda, 1822), foaie volantă publicată de autor cu scopul de a strînge bani pentru editarea *Istoriei universale sau a toată lumea*, apărută în 1824, la Buda.

PREPOTRIVIRE (poligr.) Operaţie de ajustare şi de control a *formei de tipar*, înainte de a fi introdusă în presă, constînd în asigurarea formatului, înălţimii (mai ales a clişeelor faţă de textul cules) şi a planeităţii acesteia. → şi POTRIVIRE.

PREPRINT (engl.; docum.) Specie de publicaţie preliminară, sub formă de broşură, multiplicată într-un număr redus de exemplare şi avînd drept scop informarea rapidă a specialiştilor asupra rezultatelor cercetărilor efectuate de autor. **P.** presupune reluarea ulterioară a subiectului într-o lucrare destinată publicării.

PRESĂ 1. Ansamblu de mijloace şi activităţi servind la difuzarea ştirilor, informaţiilor, ideilor etc. prin scris, imagine şi

sunet. **2.** Totalitatea publicaţiilor imprimate folosite ca mijloace de informare şi educare a publicului, a căror periodicitate regulată sau neregulată este inferioară unui an; ◇ p u b l i c i s t i c ă (1). ● Prima publicaţie periodică a apărut în China, acum vreo 3000 de ani. Se numea "Tsing Pao" şi era scrisă de mînă pe planşe de lemn. Cele dintîi produse ale presei europene s-au publicat pe vremea lui Iulius Caesar (sec. 1 î.e.n.), el însuşi fiind cel care îndruma *Diurna Urbis Acta*. Buletinele romane cuprindeau edicte ale senatului, r. miri de magistraţi, relatări despre desfăşurarea unor ceremonii oficiale şi civile etc. În ev il mediu timpuriu, ştirile despre marile evenimente ale lumii erau înregistrate şi difuzate pe foi mss. După apariţia tiparului, au circulat broşuri numite *avvisi*, care se imprimau mai ales la Roma şi Veneţia şi narau subiectele senzaţionale ale timpului: luptele cu turcii, descoperirile geografice etc. Corespondentul german al acestor *avvisi* era "Neue Zeitung". Primele periodice moderne au apărut în sec. **17**: "Aviso-Relation oder Zeitung" (Stuttgart, 1609), "Frankfurter Zeitung" (Frankfurt, 1615), "The Weekly News" (Londra, 1622), "La Gazette de France" (Paris, 1631), fondat de Théophraste Renaudot etc. ■ Începuturile p. româneşti au fost marcate de tipărirea *calendarului* lui Petcu Şoanul în 1731, în Şcheii Braşovului. La 3 martie 1790, "Wiener Zeitung" semnala prospectul unui ziar românesc "Courrier de Moldavie", primul periodic apărut pe teritoriul Ţărilor Române şi din care s-au găsit pînă acum doar cîteva numere. În 1789, o societate de cărturari români din Transilvania a solicitat autorităţilor aprobarea pentru publicarea unei gazete româneşti la Sibiu, "Wallachische Zeitung für den Landmann", din care ar fi apărut un singur număr, în 1791. Medicul Ioan Piuariu-Molnar a cerut, în 1793 şi în 1794, învoirea de a scoate un ziar românesc. Cererea a fost de fiecare dată respinsă. În 1795, s-a tipărit la Sibiu "Înştiinţarea Soţietăţii filosofeşti din Ardeal" conţinînd proiectul unei publicaţii pentru neamul românesc, "Vestiri filosofeşti şi moraliceşti" "care în toată săptămîna doao coale negreşit vor eşi, Miercurea şi Sîmbăta, în care zile şi poşta în părţile Ţării Româneşti porneşte". Era vorba mai mult de o colecţie de lectură decît de un ziar propriu-zis. Alexie Lazaru a încercat, în **1814**, la Buda, printr-o înştiinţare, publicarea unei foi care avea să apară "în toată săptămîna de cîte două ori". În **1817**, Teodor Racoce, translator gubernial la Lemberg, a tipărit un apel pentru înfiinţarea unui săptămînal ce urma să se intituleze "Novele sau Gazete româneşti". Trei ani mai tîrziu, a alcătuit *Chrestomaticul românesc sau Adunare a tot feliul de istorii şi alte făptorii, scoase din autorii di pe osebite limbi. Pe anul 1820. Partea întîia*, în care figurează traduceri din operele unor scriitori clasici şi moderni. În **1817**, Zaharia Carcalechi, "ferlegăru" (editor) la Tipografia Universităţii din Buda, a întocmit planul unei gazete româneşti, iar din **1821** a scos, în mai multe serii, publicaţia "Biblioteca românească, alcătuită în 12 părţi după numărul celor 12 luni. Întîia oară tipărită pentru Naţia rumânească". Prima gazetă editată în limba română, "Fama Lipschii pentru Daţia", a apărut în **1827**, la Leipzig. Redactorii erau I. M. C. Rosetti, din Muntenia, şi Anastasie I. Lascăr, din Moldova, studenţi în medicină. Iniţiativa şi sprijinul material aparţineau însă unui grup de boieri români în frunte cu Dinicu Golescu. Anul **1829** a marcat apariţia primelor gazete româneşti cu periodicitate constantă: "Curierul Rumânesc", scos la **1** apr., la Bucureşti, de I. Heliade-Rădulescu, şi "Albina Românească", editată de Gheorghe Asachi, la Iaşi, cu **1** iun. la Braşov, George Bariţiu a redactat "Fo'e de septema'na'" apărută doar în două numere, la 3—10 iul. **1837**, iar la 12 martie **1838**, primul număr din "Gazeta de Transilvania". **3.** (poligr.) **P. de corectură,** maşină de tipar construită după principiile formei plane fixe şi ale cilindrului de presiune mobil care se rostogoleşte pe suprafaţa formei, servind la executarea tiparului de corectură. → şi CORECTURĂ (2, 3). **4.** (consv.) **P. de laminare,** dispozitiv folosit pentru consolidarea documentelor prin placare la presiune cu folii termoplaste. **5.** (leg.) **P. de legătorie,** dispozitiv de lemn sau metal, acţionat manual sau mecanic, folosit la presarea cărţilor în legătorie. Cea mai simplă **p. de l.** de mînă este compusă din două plăci de lemn orizontale, cea superioară deplasîndu-se pe două bare verticale, cilindrice, fixate în planşeta inferioară. **6.** (poligr.) **P. de tipar,** → MAŞINĂ DE TIPAR. **7.** (poligr.) **P. de**

Curierul Rumânesc. Bucureşti, 1829

transport, instalaţie cu ajutorul căreia se copiază, pe o placă litografică sau de zinc, textul sau imaginea de pe hîrtia de transport în vederea obţinerii clişeului planografic pentru imprimare.

PRESCRIPT (edit.) → PRESCRIPŢIE (2).

PRESCRIPŢIE 1. (dipl.) → PROMULGAŢIE. **2.** (edit.) Prevedere, dispoziţie a unei legi sau a unui regulament; ◇ p r e s c r i p t.

PRESCURTARE 1. (edit.; pal.; red.) Sistem de comprimare a unui cuvînt, titlu etc.; *p. ext.* cuvînt, titlu etc. redate pe scurt (abreviate); ◇ a b r e v i a ţ i e, a b r e v i e r e. || **p. prin cat,** → SUPRASCRIERE; **p. prin contracţie,** → CONTRACŢIE; **p. prin îmbinare,** → ÎMBINARE, LIGATURĂ; **p. prin ligatură,** → LIGATURĂ; **p. prin litere înscrise, p.** la care una sau mai multe litere sînt cuprinse în interiorul unei majuscule; **p. prin siglă,** → SIGLĂ; **p. prin suprascriere,** → SUPRASCRIERE; **p. prin suspensie,** → TRUNCHIERE (1); **p. prin trunchiere,** → TRUNCHIERE (1). ● Odinioară, copistul sau tiparnicul prescurta cuvintele pentru a împlini rîndurile, a grăbi ritmul sau a economisi materialul de scris. În prezent, abrevierile sînt în majoritatea lor convenţionale, însă uneori arbitrare. În textele tipărite, cu unele excepţii, cum ar fi de pildă cuvîntul *etcetera*, se admit **p.** numai cînd întrebuinţarea lor este specifică, adică în dicţionare, în note şi citate etc., situaţii în care autorul este obligat să dea o listă de **p.** cu explicaţiile necesare. Iată cîteva reguli de folosire a **p.**: a) se urmează cu rigurozitate ordinea literelor (ex.: *adn.* — *adnotat*); b) abrevierea să nu se termine în vocală; c) să fie urmată de punct; d) nu se comprimă un termen dacă trebuie să i se suprime un singur semn sau chiar două, cu puţine excepţii: *loc. cit.* — *loco citato*, *f.a.* — *fără an* etc.; e) să se evite pe cît posibil ca abrevierea unui cuvînt să se confunde cu cea a altui cuvînt. De pildă, *doc.* este **p.** uzuală pentru *docent*, prin urmare pentru *documentare* trebuie folosită altă **p.**, de ex. *docum.*; f) la titlurile de două sau mai multe cuvinte, abrevierea se face pentru toţi termenii. Nu se recomandă deci **p.** parţiale, cum ar fi, de la ***docter docent***, *dr.*

GAZETA

Nro. 1.

Primul număr al *Gazetei de Transilvania*, Braşov, 12 martie 1838

docent, ci numai dr. *doc.*; g) formulele de adresare se abreviază numai dacă sînt însoţite de numele persoanei (ex.: dl. Barbu); h) prenumele masculine se prescurtează păstrîndu-se numai iniţiala sau cel mult două-trei litere, în cazul numelor mai lungi. (ex.: *A.* — *Andrei* sau *Al.* — *Alexandru*). **P.** ca *C-tin.* pentru *Constantin* sînt greşite. De asemenea, nu se permit abrevieri pentru nume de familie; i) **p.** la început sau sfîrşit de rînd trebuie să fie însoţite de complementul lor. De pildă, *etc.* poate rămîne la sfîrşit de rînd, deoarece are întotdeauna înainte un cuvînt care îi este complement, la început de rînd însă trebuie scris obligatoriu în întregime: *etcetera*. Aceeaşi regulă se aplică în cazul **p.** sistemului metric decimal; j) abrevierile nu se folosesc în dialoguri şi nici în versuri; k) la sfîrşit de rînd, **p.** nu se despart în silabe, oricare le-ar fi forma; l) în aceeaşi lucrare se va folosi una şi aceeaşi abreviere, chiar dacă pentru acelaşi cuvînt există două sau mai multe abrevieri corecte, cum sînt *ibid.* dar şi *ib.* pentru *ibidem*; m) cuvintele: *articol*, *capitol*, *ediţie*, *figură*, *pagină*, *planşă*, *tom*, *volum* etc. se abreviază numai cînd sînt în paranteze sau note, în citate bibliografice şi în bibliografii, însă în text se vor scrie totdeauna în întregime. **2.** (edit.) Reducere a conţinutului unei lucrări la elementele esenţiale; ◇ c u p r i n d e r e î n s c u r t, s i n o p s i s. Ex.: I. Heliade-Rădulescu. *Prescurtare de istoria românilor sau Dacia şi România*. Bucureşti, 1861. → şi COMPENDIU.

PRESPAN (poligr.) → CARTON.

Presă de corectură

PRESPAPIER Obiect de birou a cărui greutate împiedică împrăştierea hîrtiilor peste care se aşază.
PRESSO (it.; bibl.) → APPRESSO.
PRETIOSA (lat.; bibl.) Colecţie de cărţi şi alte documente grafice şi iconografice de o valoare deosebită. → şi RARE.
PREZENTAREA MANUSCRISULUI PENTRU TIPĂRIRE (edit.; red.) Pregătire a ms. original de către autor în vederea publicării. Iată cîteva reguli de urmat în acest sens: a) ms. trebuie să fie întocmit sub formă de file independente, în formatul 210 × 297 mm (A4), din hîrtie de scris STAS 400-61 şi să poarte titlu; b) deoarece astăzi nu se mai admite, decît cu rare excepţii, originalul ms., textul trebuie dactilografiat cu panglică neagră, pe o singură faţă a filei, la un rînd şi jumătate sau la două rînduri, lăsîndu-se spaţiu liber de circa 2 cm în capul filei şi de circa 20—40 mm în stînga, pentru indicaţii tehnoredacţionale, corecturi sau completări; c) fiecare pagină a ms. trebuie să conţină circa 31 de rînduri, rîndul fiind format din circa 65 de semne, inclusiv spaţiile libere dintre cuvinte, astfel încît fiecare pagină să aibă în medie 2000 de semne; d) textele pentru legende, cît şi notele se trec pe foi separate, cu indicarea numărului figurii respective din ms.; e) toate corecturile, modificările şi completările făcute pe ms., după dactilografierea redactării finale, se scriu între rînduri, la locul respectiv, cu cerneală; f) eliminarea unor cuvinte sau rînduri se face prin tăierea lor cu o linie orizontală, trasă cu cerneală; nu se admite suprimarea mai multor rînduri prin linii oblice; g) pe o pagină de ms. se permit maximum cinci corecturi, prin corectură înţelegîndu-se: fiecare ştergere a unui rînd sau părţi de rînd, fiecare ştergere sau intercalare a unui cuvînt izolat, fiecare modificare a ordinei de succesiune a cuvintelor, fiecare ştergere sau intercalare a două semne. Indicaţiile tehnoredacţionale care asigură culegerea corectă a textului respectiv nu se consideră corecturi; h) filele ms., inclusiv tabele şi note dactilografiate separat, se numerotează sus în partea dreaptă cu cifre arabe scrise în continuare, de obicei cu creion colorat, în ordine crescătoare şi fără

repetiţii; i) ms. pentru editură se dactilografiază de regulă în trei exemplare. → şi DACTILOGRAFIERE, FIGURĂ, NOTAREA MANUSCRISULUI.

PRICESTNIAR (edit.) → CHINONICAR.

PRIMA EDIŢIE (edit.) → EDIŢIA ÎNTÎI.

PRIMĂ (poligr.) Semn tipografic de forma unei trăsături verticale (′) care indică o vocală accentuată, minutele etc.

PRIMET (bibl.) Primul exemplar dintr-o carte intrat în fondul unei biblioteci, spre deosebire de *dublet* şi *triplet*.

PRINCEPS (lat.; edit.) → EDIŢIE PRINCEPS.

PRINCIPII (edit.) Lucrare ce conţine legile şi noţiunile fundamentale ale unei discipline. Ex.: Ilarion Puşcariu. *Principii din pedagogia generală*. Sibiu, 1880.

PRINOS (edit.) Omagiu. Ex.: *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor şaptezeci de ani*. Bucureşti, 1903.

Prinos lui D. A. Sturdza, Bucureşti, 1903

PRINTED (engl.; bibl.) **1.** Imprimat, tipărit. **2. P. by,** formulă care însoţeşte numele tipografului pe cărţile englezeşti.

PRINTER (engl.; poligr.) Tipograf.

PRINTING HOUSE (engl.; poligr.) → PRINTING WORKS.

PRINTING OFFICE (engl.; poligr.) → PRINTING WORKS.

PRINTING PRESS (engl.; poligr.) → PRINTING WORKS.

PRINTING SHOP (engl.; poligr.) → PRINTING WORKS.

PRINTING WORKS (engl.; poligr.) Tipografie; ◇ printing house (office, press, shop).

PRISOASE (poligr.) Cantitate excedentară de hîrtie destinată să compenseze exemplarele imprimate cu defecte.

PRIVEGHIER (edit.) → PARESIMIAR.

PRIVILEGIU (dipl.) Document medieval care conţine drepturi, avantaje, distincţii etc., cu caracter perpetuu, acordate unei persoane, unei bresle, unui oraş, unei mănăstiri etc.

PRIVIRE (edit.) → OCHIRE.

PRO (lat.; red.) Trimitere la o lucrare care conţine informaţii şi idei asemănătoare cu cele expuse de autor în lucrare.

PROBAR (poligr.) **1. P. de cerneală,** catalog cuprinzînd tipare (fonte şi desene în semitonuri), denumiri, cod, caracteristici ale cernelurilor precum şi procedeul de tipar şi suportul pentru care sînt destinate. **2. P. de litere,** album în care sînt reproduse modele de litere, cifre şi alte semne, inclusiv ornamente, aflate în dotarea unei tipografii sau unei turnătorii de litere; ◇ alfabetar, modelar, probă (3), specimen (2). ● **P.l.** erau cunoscute şi utilizate de copiştii din evul mediu. Leonhard Wagner (1452—1522), caligraf german din Augsburg, a alcătuit *Proba centum scripturarum*, care conţinea specimene a o sută de feluri de scriere folosite în acea perioadă. Primul **p.l.** pentru imprimerie a fost editat în 1486 de Erhard Ratdolf (1443—1528), tipograf german din Augsburg, care din 1476 a lucrat la Veneţia. ■ La sfîrşitul lucrării lui Zaharia Carcalechi, *Carte de mînă pentru naţioa românească* (Buda, 1824), se află cîteva file de reclamă cu caractere ale Tipografiei Universităţii de la Buda. **3. P. de titluri,** colecţie de pagini cu modele de titluri de diverse caractere, alcătuită în

vederea calculării dimensiunilor dorite ale titlurilor.

PROBĂ 1. (graf.) **P. de gravor,** → ESEU (2). 2. (poligr.) **P. de tipar,** text cules dintr-o compoziție tipografică și reprodus într-un număr redus de exemplare pentru a verifica aspectul și starea caracterelor și a zațului, pentru operarea corecturilor etc.; ◇ tipar de corectură; || **p.t. încărcată, p.t.** care conține multe corecturi; ◇ corectură încărcată. 3. (pl.; poligr.) Probar de litere. Ex.: *Probe de deosebite tipuri ale tipografiei diecezane în Sibiu.* (Sibiu, 1856).

PROCES-VERBAL (dipl.) 1. Act cu caracter oficial în care o autoritate consemnează, sub semnătura sa și a celui implicat, un fapt de natură juridico-administrativă. 2. Document în care se redau pe scurt discuțiile și hotărîrile unei adunări constituite.

PROCHIRON (edit.) Manual de legi alcătuit în sec. 9 sub dinastia bizantină macedoneană. O redactare prescurtată a **p.** a primit numele de *epanagoga*, cuvînt grecesc însemnînd "reducere".

PROCLAMAȚIE (dipl.) Document oficial prin care un șef de stat, un guvern sau o mișcare politică aduce la cunoștință publică un eveniment de importanță deosebită. Ex.: *Proclamația domnitorului Cuza către sătenii clăcași*, afiș care vestea abolirea iobăgiei, la 14 aug. 1864.

PRODROM (edit.) Introducere în studiul unei științe; ◇ prolegomenă. Ex.: Dimitrie Brândză. *Prodromul florei române.* București, 1879—1883.

PROFETOLOGHION (edit.) → PARIMIAR.

PROFIL (docum.) Listă de termeni descriind subiectul care interesează beneficiarul, în cazul difuzării selective a informațiilor.

PROGNOSTICON (edit.) Parte a calendarului care cuprinde preziceri cu caracter meteorologic, după conjuncția planetelor cu zodiile. ■ Pasaje din **p.** au fost cunoscute ca texte independente mss. sau tipărite, sau intercalate în alte cicluri de scrieri. În 1795, a apărut la București *Calendariu acum a doua oară tipăritu*, de fapt un **p.** conținînd 28 de cicluri, numite prognosticuri, fiecare a opt ani, cu indicarea planetei și zodiei care guvernează ciclul respectiv și cu prognoza vremii. **P.** s-a tipărit pentru întîia oară în întregime în *Calendariu pe șapte Planete* . . . (Iași, 1816). În prima parte a **p.** se prezice vremea după mișcarea văzduhului într-o zi dată a anului sau după alte semne și se arată timpul favorabil începerii anumitor activități. Prezicerile sînt făcute pe luni, începînd cu septembrie. În partea a doua, se notează mersul fazelor lunii, iar în a treia, cum va fi anul după planeta care guvernează. → și CALENDAR.

PROGRAM 1. (edit.) Publicație sub format de afiș, pliant sau caiet, care informează asupra conținutului unor manifestări artistice, culturale, sportive etc. 2. (dipl.) → MANIFEST. 3. Plan cuprinzînd etapele de desfășurare a unei activități, pe o perioadă dată. || **p.cadru, p.** elaborat în linii generale. ● La romani, *programma* era un afiș care anunța luptele de gladiatori.

PROGRAMĂ (docum.) Document oficial care stabilește volumul de cunoștințe pentru un anumit obiect de studiu și sistemul lui de predare, în cursul unui an de învățămînt. Ex.: St. Iosif. *A XIV. Programa a Gimnasiului Mare Public Român (. . .) și a celorlalte scoale secundare și primare împreunate cu acesta, din Brașov, pe anul scol. 1877|8.* Sibiu, 1878.

PROHOD (edit.) 1. Carte religioasă care conține slujba înmormîntării. → și POGREBANIE. 2. Carte bisericească cuprinzînd slujba din vinerea Paștilor; ◇ epitaf (1), epitafion. Ex.: *Prohodul (. . .) Mîntuitorului nostru Isus Hristos. Care se cîntă în sfînta și marea Vineri sera la priveghere.* Buzău, 1836.

PROIECT (red.) Prima formă a unui plan, lucrare tehnică, text de legi etc. care urmează să fie discutată și aprobată înainte de a fi pusă în aplicare. Ex.: Melchisedec. *Proiect de regulament pentru revizuirea și editarea cărților bisericești.* București, 1882.

PROIECTOR (docum.) → APARAT DE PROIECȚIE.

PROIECȚIE 1. (docum.) Reproducere pe un ecran a imaginilor înregistrate pe un film transparent, cu ajutorul unui *proiector.* 2. (cart.) **P. cartografică,** procedeu de reprezentare pe hartă a supraf ței pămîntului.

PROLEGOMENĂ (edit.) Expunere succintă servind ca introducere în problematica unei științe; ◇ prodrom. Ex.: Onisifor Ghibu. *Prolegomenă la o educație românească.* Sibiu, 1941.

PROLOG (edit.) 1. Parte care precede cuprinsul propriu-zis al unei lucrări literare.

de cele mai multe ori dramatice, expunînd subiectul şi înlesnindu-i înţelegerea; ◇ e x p o z e u (2). **2.** Scriere religioasă care narează viaţa şi faptele unui sfînt.

PROLUZIUNE (edit.) Lecţie de deschidere a unui curs universitar.

PRO MEMORIA (lat.; red.) → AIDE-MÉMOIRE.

PROMPTUAR (edit.) Manual care concentrează materialele dintr-un anumit domeniu.

PROMULGATIO (lat.; dipl.) → PROMULGAŢIE.

PROMULGAŢIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, specific *contextului*, prin care obiectul actului se aduce la cunoştinţa celor interesaţi; ◇ n o t i f i c a t i o, n o t i f i c a ţ i e, p r a e s c r i p t i o, p r e s c r i p ţ i e (1), p r o m u l g a t i o, p u b l i c a t i o, p u b l i c a ţ i e (2). **P.** se exprimă printr-o serie de formule:' 'dăm ştire . . .", "să se ştie . . ." etc.

PROPEDEUTICĂ (edit.) Învăţămînt pregătitor care constituie o introducere necesară în studiul unei ştiinţe; ◇ h o d e g e t i c ă.

PROPEDIE (edit.) Manual destinat învăţării muzicii bisericeşti. Ex.: *Propedie*. În: *Psaltichie rumânească*, tradusă de Filothei sin Agăi Jipei în 1713 (Ms. 61, B.A.).

PROPORŢIE DE AUR (edit.; graf.) → TĂIETURĂ DE AUR.

PROPOVEDANIE (edit.) Cuvîntare funebră. Ex.: Samuil Clain. *Propovedanii sau Învăţături la îngropăciunea oamenilor morţi*. Blaj, 1784. → şi SICRIUL DE AUR.

PROPRIETATE INTELECTUALĂ (edit.) → DREPT DE AUTOR.

PROSCHINITAR (edit.) Carte care furnizează informaţii asupra locurilor sfinte. Ex.: *Proschinitarul Sfîntului Munte*. Snagov, 1701; Anton Pann. *Proschinitarul sau Închinătorul sfintelor locuri*. Bucureşti, 1852.

PROSCOMIDALNIC (edit.) Pomelnic. Ex.: *Pomelnic, ce se numeşte Proscomidalnic*, "al sf(î)ntului şi d(u)mnezăesc Schit ce se numeşte Teĭuşul, în judeţul Jiĭului de Sus, ce iaste pe moşiĭ sf(i)ntei M(ă)n(ă)stiri Tismana . . .", 1814. (Ms. 2177, B.A.).

PROSCOMIDIE (edit.) Carte religioasă care cuprinde slijba şi rînduala sfinţirii vinului şi pîinii pentru împărtăşanie. Ex.: *Proscomidia Sfintei Liturghii*. Sibiu sau Blaj, 1803.

PROSCOMISARION (edit.) Pomelnic. Ex.: "În anii de la începutulŭ lumii 7293 şi de la i(su)s H(risto)s 1785 s-au prefăcutŭ şi s-au în(n)oitu acestu d(u)mnezeescŭ Pomĕn(n)icŭ, ce să zice Proscomisarion şi s-au lăsatŭ sf(i)ntei şi d(u)mnezeeştii Mănăstiri Pol(o)vracii . . ." (Ms. 2209, B.A.).

PROSODII (pal.) Denumire generică a semnelor diacritice care însoţeau slovele scrierii chirilice româneşti: *accentele, chendima, isonul, iericul, paiericul, spiritele, titla, trema* şi *vrahia*.

PROSOPOGRAFIE 1. Ştiinţă auxiliară a istoriei avînd ca obiect de studiu cunoaşterea şi descrierea persoanelor care au trăit în antichitate. Ex.: Johannes Kirchner. *Prosopographia Attica*. Vol. 1—2. 1901—1903. **2.** Descriere literară sau artistică a înfăţişării unui personaj. ■ **P.** au circulat în literatura română veche sub formă de scrieri apocrife avînd un conţinut strîns legat de *erminiile* picturii bizantine şi fiind, prin urmare, deseori incluse în tratate de artă religioasă pentru uzul zugravilor de biserici. Aşa este, de pildă, *Chipul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu*, text aflat într-un ms. copiat de Ilarion ieromonah în 1736, la Mănăstirea Bistriţa.

PROSPECT (bibl.; docum.) Publicaţie sub formă de pliant, broşură, foaie volantă etc. prin care un autor, o editură, o firmă etc. informează asupra unor realizări recente de ordin ştiinţific, tehnic, economic, literar etc., cu mult înainte ca revistele de specialitate să le fi anunţat sau recenzat. ■ În 1806, Samuil Clain a publicat la Buda **p.** a două dicţionare: *Dictionarium latino-valachico-germanico-hungaricum* şi *Dicţionarium valachico-latino-germanico-hungaricum*.

PROTOCOL (dipl.) **1. P. iniţial,** parte a *formularului diplomatic* însumînd elementele care se plasau la începutul unui act medieval: *invocaţia, intitulaţia, inscripţia* sau *adresa, salutaţia* şi *arenga*. **2. P. final,** → ESCHATOCOL. **3.** Registru sau publicaţie care conţine minute, procese-verbale, înştiinţări, evidenţa şi copiile actelor de stare civilă etc. Ex.: *Protocol al nou-născuţilor*. Sibiu, 1790—1792. **4.** Termen prin care se denumeşte uneori un tratat internaţional. **5.** Proces-verbal care conţine dezbateri ale unor conferinţe şi sesiuni ţinute de organizaţii internaţionale. **6.** (pal.) Ştampilă aplicată pe sulul de papirus prin care se indica sortimentul şi achitarea taxelor fiscale. ● **P.** a fost impus de romani atelierelor egiptene de manufacturat papirus, pentru a împiedica eventuale înşelăciuni.

După cucerirea Egiptului de către arabi, în sec. 7, **p.** au continuat să fie imprimate pe suluri, monopolul papirusului fiind preluat de arabi; ◇ p r o t o c o l l u m.

PROTOCOLLUM (lat.; dipl.; pal.) → PROTOCOL.

PROTOMĂ (graf.) Motiv ornamentat de forma unui bust uman sau cap de animal.

PROTOTIP (edit.) **1.** → ARHETIP. **2.** Tipul cel mai reprezentativ al variantelor unei creații folclorice.

PROZODIE (edit.) → METRICĂ.

PRUBAR (poligr.) → CORECTOR.

P.S. (abrev.) → POST-SCRIPTUM.

PSALM (edit.) **1.** Gen al liricii religioase, cu caracter de rugăciune și laudă, bazat pe textele biblice atribuite regelui David. *Psalmii*, în număr de 151, alcătuiesc una din cărțile *Vechiului Testament*. **2.** (pl.) → PSALTIRE.

PSALTERIUM (lat.; edit.) → PSALTIRE.

PSALTICHIE (edit.) Carte care conține metoda de învățare a cîntării bisericești prin notație psaltică. Ex.: *Psaltichie rumânească*, tradusă de Filothei sin Agăi Jipei în 1713. (Ms. 61, B.A.).

PSALTIRE (SALTIRE) (edit.) Colecție de *psalmi*; ◇ p s a l t e r i u m. ■ Printre cele mai vechi texte în limba română se numără mai multe copii ale **p.**, databile în sec. 16: *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană* și *Psaltirea Hurmuzaki*. În 1570, Coresi a scos la Brașov prima **p.** tipărită în limba română. În 1673, s-a tipărit la Uniev, *Psăltire a svîntului proroc David*, traducere românească în versuri a psalmilor făcută de Dosoftei.

PSEUDOFILIGRAN (filgr.) → FILIGRAN ARTIFICIAL.

PSEUDOGRAF (edit.) **1.** Text atribuit pe nedrept altui autor. → și APOCRIF (1). **2.** Text plăsmuit. → și FALS.

PSEUDONIM (bibl.) Nume creat sau adoptat, folosit de un autor în lucrările sale în locul numelui real. ● Motivul pentru care un scriitor folosește **p.** sînt variate. Rigorile cenzurii, de pildă, au obligat deseori pe autorii de pamflete, epigrame, scrieri satirice, politice sau religioase, să-și ascundă identitatea sub nume fictive. Alteori, scriitori angajați în polemici literare își protejează anonimatul prin nume plăsmuite. Există și cazuri cînd autorii folosesc un **p.** unic, sub care se identifică întreaga lor activitate literară (ex.: G. Bacovia pentru Gheorghe D. Vasiliu), după cum alții recurg la diferite **p.** pentru a semna mai ales publicistică (ex.: Bogdan Petriceicu Hasdeu semna P. A. Calescu, M. I. Elias, Gabliz, Wang-Pan-Ki, Ghimpescu, Viril Philologescu etc.). Bogăția de **p.** a făcut necesară apariția unor dicționare de specialitate cum este, de pildă, *Dicționarul de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români* (București, 1973), elaborat de Mihail Straje.

Epilogul *Psaltirii* românești, imprimate de Coresi la Brașov, în 1570

PSILI (pal.) Denumirea grecească a *spiritului lin*, semn diacritic al scrierii chirilice românești.

PUBLICARE (edit.) Activitatea de reproducere și difuzare a unui text. → și EDITARE (1, 2, 3).

PUBLICATIO (lat.; dipl.) → PROMULGAȚIE.

PUBLICAȚIE 1. (bibl.; edit.; presă) Text răspîndit în public prin reproducerea lui în

mai multe exemplare, cu ajutorul tiparului sau al oricărui alt mijloc de multiplicare și copiere. Sensul termenului de **p.** nu poate fi limitat doar la tipărituri. Într-un sens mai larg, publicarea unui text înseamnă aducerea lui la cunoștința publicului prin orice mijloc, inclusiv difuzarea lui în copii mss. || **p. anonimă, p.** al cărei autor nu a fost identificat; **p. anuală, p.** periodică ce apare o dată pe an; **p. bienală, p.** periodică ce apare la fiecare doi ani; p. **bimensuală, p.** periodică ce apare la fiecare două luni; **p. de uz intern,** categorie de **p.** cu sferă de circulație restrînsă prin caracterul ei provizoriu, secret sau limitat la domeniul și interesul instituției editoare; **p. în continuare, p.** proiectată să apară în diferitele ei părți la intervale de timp care nu sînt în mod necesar regulate (ex.: roman în fascicule, enciclopedie în mai multe volume etc.). Tot **p. în c.** sînt și materialele elaborate în cadrul unor instituții, publicate, fără repetarea rigidă a periodicității, sub formă de fascicule numerotate cu un titlu comun (ex.: *lucrări*, *comunicări* etc.) și, de obicei, același format; **p. în serie,** → P. SERIALĂ; **p. încheiată, p.** în continuare a cărei apariție s-a încheiat; **p. mensuală, p.** periodică ce apare o dată pe lună; **p. oficială, p.** editată de o autoritate sau de o instituție de stat, care poartă întreaga răspundere pentru informațiile conținute. **P.o.** constituie documente ale instituțiilor respective și conținutul lor este legat direct de activitatea acestora (plan, buget, rapoarte, dări de seamă, rezoluții etc.); **p. periodică, p.** serială ale cărei părți urmează să apară la intervale regulate, fiecare parte sau număr conținînd în mod obișnuit mai multe articole; **p. preliminară (provizorie), p.** cu caracter provizoriu (referat, preprint, notă, machetă etc.), prin care autorul informează rapid publicul de specialitate asupra rezultatelor obținute și contribuției originale într-un domeniu de cercetare; **p. primară, p.** cuprinzînd unul sau mai multe *documente primare*; **p. provizorie,** → P. PRELIMINARĂ; **p. săptămînală, p.** periodică ce apare o dată pe săptămînă; **p. scoasă din uz, p.** retrasă din circulație; **p. secundară, p.** care cuprinde unul sau mai multe documente secundare. **P.s.** constituie rezultatele prelucrării analitice și sintetice a documentelor primare; **p. serială (în serie), p.** care apare în părți succesive, înlănțuindu-se în general numeric și cronologic pe o durată de timp nelimitată inițial; ◇ s e r i a l. **P.s.** poartă un număr de ordine și o indicație cronologică și cuprind periodice (reviste și ziare), **p.** anuale (anuare, calendare, almanahuri etc.), dările de seamă, memoriile și rapoartele, actele, lucrările etc. instituțiilor și congreselor, colecții de monografii numerotate etc.; **p. trimestrială, p.** periodică ce apare o dată la fiecare trei luni. **2.** (dipl.) → PROMULGAȚIE.

PUBLICISTICĂ (presă) **1.** Totalitatea publicațiilor periodice aparținînd unei epoci, unui popor etc. → și PRESĂ (2). **2.** Ziaristică, cu referire mai ales la activitatea jurnalistică a unor scriitori (**p.** lui Arghezi, de pildă).

PUBLICITATE 1. (bibl.) Gradul în care un text este sau a fost difuzat și semnalat în studii, cataloage etc. **2.** (presă) Difuzarea în public a unor fapte, opinii, idei, informații etc. **3.** (presă) Ansamblu de mijloace utilizate pentru popularizarea unor informații, idei etc. || **p. comercială,** ansamblu de anunțuri și imagini cuprinse într-un ziar, afiș, pliant etc., prin care se face reclamă unui produs, unei întreprinderi etc. ● **P.c.** s-a dezvoltat odată cu apariția presei. În Franța, Théophraste Renaudot, medicul lui Ludovic XVI, a scos în 1631 "La Gazette de France", în care erau publicate oferte pentru diferite mărfuri. ■ Primele informații cu caracter comercial la noi au fost publicate în "Cantor de avis și comers" (București, 24 apr. 1837—13 febr. 1843). Spre sfîrșitul sec. 19 au apărut periodice specializate în **p.c.**: "La Publicité roumaine. Journal d'annonces" (București, 14 oct. 1884—1 ian. 1885), "Publicitatea Romana. Ziar de anunciuri" (București, 26 nov. 1884—1 ian. 1885), "Reclama" (Brăila, 15 mar. 1906—1 oct. 1907) etc.

PUBLISHED BY (engl.; edit.) Formulă care însoțește numele editorului pe cărțile englezești.

PUBLISHER (engl.; edit.) Editor.

PUBLISHING HOUSE (engl.; edit.) Editură.

PUGILLARIUS (lat.; pal.) Tăbliță de lemn cerată folosită de romani pentru notițe, bruioane, exerciții școlare etc.

PUITOR DE COLI (poligr.) → APARAT DE PUS COLI.

PULPITUM (lat.; bibl.) → LECTRIUM.

PUMEX (lat.; pal.) Spumă-de-mare sau piatră ponce folosită de copişti în evul mediu pentru lustruirea foii de pergament.

PUNCT 1. (red.) Semn de punctuaţie care marchează într-un text pauza dintre propoziţiile sau frazele independente. **2.** (red.) Semn ortografic folosit în abrevieri, de obicei în cele care păstrează numai partea iniţială a cuvîntului din care provin (ex.: v. — vezi; *id.* — idem; însă *nr.* — numărul). Substantivele compuse din iniţiale se pot scrie cu sau fără **p.** după fiecare abreviere literală (ex.: B.A.R. şi *BAR* Biblioteca Academiei Române). Se recomandă însă scrierea cu **p.** după fiecare literă. Nu se separă prin **p.** compusele în care intră silabe (ex.: *STAS* — Standard de Stat şi nu S.T.A.S.). De asemenea, nu se pune **p.** după prescurtări asimilate ca substantive (ex.: *Tarom*). **P.** nu se foloseşte nici după titluri de cărţi, după formule de adresare din scrisori, cuvîntări etc. Alte situaţii de întrebuinţare a **p.**: după litere sau cifre în enumerări, la sfîrşitul elementelor componente ale datelor bibliografice (după titlu, subtitlu, date de apariţie, antetitlu, colecţie, caracterizare cantitativă), în vedetele de nume de autor-colectiv, pentru a se separa vedeta principală de subvedete şi pe acestea între ele. **3.** (poligr.) **P. de raster,** punct rezultat pe negativ sau pe pozitiv cînd fotografierea se face printr-o sită fotografică sau rotoheliografică; ◊ p. d e s i t ă. **4.** (poligr.) **P. de sită,** → P. DE RASTER. **5.** (red.) **P. de suspensie,** semn de punctuaţie care constă din trei sau mai multe **p.** aşezate în linie orizontală (...) pentru a marca o întrerupere în exprimare, oriunde în structura unei propoziţii sau fraze. În citate, lipsa unor cuvinte, propoziţii sau fraze se indică prin trei puncte. Cînd o dată, un nume de persoană sau de localitate nu sînt sigure sau autorul nu vrea să le scrie în întregime, se pun **p. de s.** în locul părţilor omise. Cuvintele obscene, redate prescurtat, sînt urmate de **p. de s.** Se mai folosesc **p. de s** după titluri de poezii cînd acestea sînt identice cu primul vers. În descrierile bibliografice, **p. de s.** apar pentru a indica omisiunea unei părţi dintr-un titlu prea lung sau a unor elemente neesenţiale în transcrierea datelor de pe pagina de titlu ori din alt izvor al descrierii sau după numele primilor autori, redactori, editori, traducători, ilustratori etc. menţionaţi pe pagina de titlu dacă numărul lor este mai mare de patru. **6.** (poligr.) **P. despărţitor,** semn grafic de forma unui **p.** mare care separă părţi de text. **7.** (poligr.) **P. tipografic,** unitate de măsură a lungimii întregului material tipografic (litere, linii, spaţii, regleţi etc.) egală cu 0,376065 mm la temperatura de 20°C. Prin urmare, unui metru îi corespund 2660 **p.t.** Multiplii **p.t.** sînt *cicero* şi *cvadratul.* ● Sistemul de **p.t.** a fost formulat în 1737 de tipograful francez Pierre-Simon Fournier le Jeune (1712—1768), perfecţionat în 1785

TABLE GÉNÉRALE
DE LA PROPORTION
des différens Corps de Caractères.

ÉCHELLE FIXE
de 144 points Typographiques.

Noms	Corps.	Points
1	PARISIENNE.	5
2	NOMPAREILLE.	6
3	MIGNONE.	7
4	PETIT-TEXTE.	8
5	GAILLARDE.	9
6	PETIT-ROMAIN. — 2 Parisiennes.	10
7	PHILOSOPHIE. = 1 Parif. 1 Nompareille.	11
8	CICÉRO. — 2 Nomp. = 1 Parisienne, 1 Mignone.	12
9	SAINT-AUGUSTIN. — 2 Mignones. = 1 Nompareille, 1 Petit-texte.	14

Sistemul tipometric Fournier

de Françóis Ambroise Didot (1730—1804) şi acceptat ca sistem unitar internaţional în industria poligrafică, în 1878, de ţările cu

sistem metric. → şi DIDOT (3), FOURNIER (1). 8. (bibl.) **P. şi linie,** semn ortografic alcătuit dintr-un **p.** şi o linie (· —) folosit în descrierea bibliografică pentru a despărţi diferite titluri de lucrări reunite într-un singur volum (ex.: ALECSANDRI, VASILE. *Versuri. — Teatru. — Corespondenţă*) sau titlurile unei lucrări poliglote (ex.: EMINESCU, MIHAI. *Luceafărul. — Hypérion. — Lucifer. — Hyperion.*). **9.** (red.) **P. şi virgulă,** semn de punctuaţie format dintr-un **p.** plasat deasupra unei virgule (;) pentru a marca o pauză mai mare decît aceea redată prin virgulă şi mai scurtă decît cea indicată de **p. P.v.** apare de obicei în enunţuri lungi, pentru a despărţi grupuri de propoziţii sau părţi de propoziţie concepute ca unităţi relativ independente. Considerat mai mult element stilistic decît gramatical, **p.v.** este un semn a cărui folosire depinde deseori de preferinţa autorului textului. În descrierile bibliografice, **p.v.** desparte datele editoriale în cazul unei coeditări. **10.** (dipl.) Diviziune a unui decret, rescript etc., marcată printr-un număr de ordine; ◇ p u n c t u m.

PUNCTORIUM (lat.; pal.) Instrument asemănător unui compas, cu ajutorul căruia copiştii evului mediu marcau şi măsurau distanţele între rînduri pentru linierea mss. Urmele lăsate de **p.** sînt vizibile pe marginea codexurilor sub forma unor înţepături (*punctura*); ◇ c i r c i n u s. → şi PERGHEL.

PUNCTUAŢIE (edit.; pal.; red.) Sistem de semne grafice convenţionale care marchează părţile de propoziţie, propoziţiile, frazele, pauzele, intonaţiile, omisiunile etc. **P.** limbii române este alcătuită din următoarele semne: *punctul, virgula, punctul şi virgula, punctele de suspensie, două puncte, semnul întrebării, semnul exclamării, linia de dialog, linia de pauză, parantezele* şi *ghilimelele.* ● Odinioară se scria cu litere majuscule, fără spaţii între cuvinte şi fără semne de p. În evul mediu, copiştii recurgeau la **p.** destul de arbitrar şi, deseori, fără vreo raţiune. ■ În documentele româneşti vechi cel mai frecvent folosit este punctul, fără o valoare anume, probabil pentru a marca pauzele făcute de copist în timpul lucrului şi care rareori corespundeau cu pauzele logice ale textului. Alteori, punctul este notat cu funcţia pe care o îndeplineşte astăzi sau cu cea a virgulei. Sînt şi situaţii cînd **p.** desparte părţile de vorbire sau propoziţiile legate prin conjuncţia *şi*, delimitează numele proprii de restul cuvintelor din propoziţie sau slovocifrele de restul contextului.

PUNCTUM (lat.; dipl.) → PUNCT (10).

PUNCTURA (lat.; pal.) Înţepături în lungul marginilor verticale la filele mss. medievale, provenind de la acul compasului (*punctorium*) folosit la măsurarea distanţelor dintre rînduri în vederea linierii materialului de scris cu condeiul de plumb care lăsa pe acesta o dungă subţire cenuşiu-albăstruie, abia vizibilă.

PUNCTURI (bibl.) Înţepături pe marginea foilor la unele incunabule, provenind de la ştifturile care fixau coala la tipărire ca să nu se deplaseze. **P.** serveau totodată ca repere la imprimarea colii pe verso, astfel încît cele două tipare să se suprapună exact. La incunabulele tîrzii, ştifturile au fost înlocuite cu o vergea.

PUNERE 1. (poligr.) **P. în chenar,** → ÎNCADRARE. **2.** (edit.) **P. în evidenţă,** relevare a unui text prin modul aşezării lui în pagină, prin culegerea lui cu caractere de literă deosebite de restul culegerii paginii etc. **3.** (poligr.) **P. în maculatură,** operaţie de intercalare de foi albe între colile imprimate pentru a evita copierea tiparului a cărui cerneală se usucă lent. **4.** (poligr.) **P. în pagină,** → PAGINAŢIE (1). **5.** (poligr.) **P. în registru,** operaţie de suprapunere exactă a rîndurilor de pe cele două feţe ale unei foi tipărite. → şi REGISTRU (3). **6.** (presă) **P. pe două coloane,** reproducere juxtalineară, în coloane alăturate, a textului considerat a fi un plagiat şi a originalului, în scopul de a dovedi frauda, prin comparare.

PUPITRU (bibl.) Suport înclinat pe care se poate scrie, citi sau aşeza cărţi, partituri, periodice etc.

PURTĂTOR DE INFORMAŢIE (docum.) Suport pe care se înregistrează şi înmagazinează date în cadrul unui sistem de informare. → şi SOFTWARE.

QUADRAT (poligr.) → CVADRAT.

QUADRATA (lat.; pal.) Denumire a *scrierii capitale solemne*, ale cărei litere se puteau înscrie într-un pătrat, folosită în evul mediu la executarea codicelor de lux.

QUADRATIO (lat.; pal.) Operaţie de decupare a bucăţii de pergament, cu ajutorul unui cuţit şi unei rigle, la dimensiunile unei file de codex, în vederea pregătirii suportului pentru scriere.

QUARTA (lat.; dipl.) → CHARTA (2).

QUARTO (lat.; bibl.; edit.; poligr.) → FORMAT DE CARTE.

QUIPPE (pal.) Şnur cu noduri de forme, culori şi mărimi diferite, folosit de incaşi pentru a înregistra evenimente, date statistice, cantităţi de mărfuri etc.

R°. (abrev.) → RECTO.
RACLETĂ (poligr.) Lamă flexibilă de oțel, fixată într-un suport, folosită la îndepărtarea excesului de cerneală de pe suprafața formei cilindrice la mașinile de tipar adînc.
RACURSI (artă; graf.) Procedeu de reprezentare a unei imagini în desen, pictură etc., micșorînd unele dimensiuni prin efectul perspectivei lineare.
RADIERUNG (germ.; graf.) → ACVAFORTE.
RADIOLINOTIPIE (poligr.) Procedeu de culegere tipografică la distanță cu ajutorul undelor herțiene.
RAFISTOLAJ (consv.) Operație simplă de recondiționare a unei cărți, legături, gravuri etc., constînd în curățire de impurități, desprăfuire, netezire a filelor, reparații ale zonelor de rupturi etc.
RAFT (bibl.) Mobilier de lemn sau metal care servește la depozitarea cărților și altor documente. **R.** se compune din *polițe*, stîlpi de susținere și elemente de ancorare. **R.** pot fi: *simple*, pentru depozitarea unui singur rînd de cărți; *duble (deschise, cu dublă față)*, caz în care cărțile se așează pe polițe situate pe ambele fețe ale **r.**; *fixe*; *mobile*; *drepte*; *înclinate*, pentru periodice etc.
RAMĂ 1. (consv.) Margine de lemn sau alt material, de regulă de formă dreptunghiulară, care constituie un mod de prezentare și conservare a unei picturi, gravuri, fotografii etc.; ◊ c a d r u (2). **2.** (bibl.) Suport de formă patrată în care se montează fotograma unui *diapozitiv*. **3.** (poligr.) Cadru metalic pe care se închid formele cînd se dau la tipar; ◊ r a m c ă. **4.** (edit.; poligr.) → MARGINE. **5.** (poligr.) **R. de contact,** dispozitiv alcătuit dintr-un cadru de lemn sau metal în care se presează suportul cu stratul fotosensibil și negativul sau diapozitivul de copiat, prin fixarea lor între un geam de cristal și un așternut de cauciuc sau pîslă. **6.** (poligr.) **R. de numerotare,** cadru care închide cu un sistem de vergele o serie de aparate de numerotat servind la *numerotare* în presele pentru tipar înalt.
RAMCĂ (poligr.) → RAMĂ (3).
RAPORT (docum.; red.) Comunicare cu caracter științific, tehnic, administrativ etc. adresată unei autorități, unor foruri superioare, unei adunări etc., cuprinzînd analiza activității persoanale sau colective. Deosebit de important pentru informațiile furnizate este **r.** științific sau tehnic, numit și *r. de cercetare*, în care un specialist prezintă contribuția adusă la cercetarea unei probleme, rezultatele obținute etc. Deși metoda elaborării unui **r.** științific diferă de la un domeniu la altul și de la o țară la alta, în general el trebuie să conțină expunerea pe scurt a problemei de cercetare, obiectivele urmărite, semnificația și utilitatea ei practică, realizările pe plan național și internațional în legătură cu subiectul tratat, metodele și mijloacele de cercetare folosite, prezentarea cercetării propriu-zise (experimente, calcule etc.) și soluțiilor găsite, interpretarea critică a rezultatelor, subliniindu-se în ce măsură acestea satisfac obiectivele. **R.** trebuie să mai cuprindă bibliografia lucrărilor con-

sultate şi un rezumat în care se expun mai ales obiectivele şi rezultatele cercetării.

RARAE (lat.; bibl.) **1.** Colecţie de cărţi rare. În categoria **r.** intră cărţi vechi româneşti (mai ales cele editate pînă la 1830) şi străine (apărute înainte de 1700), lucrări editate de tipografi celebri, curiozităţi, plagiate, exemplare unice, de lux, numerotate, ilustrate de mari artişti sau adnotate, volume cu dedicaţii şi semnături autografe ale autorilor, ediţii princeps, legături artistice etc. **2.** Secţie de bibliotecă unde este conservată o asemenea colecţie.

RARITATE (bibl.) Carte rară. → şi RARAE (1).

RASORIUS (lat.; pal.) Instrument ascuţit folosit la prelucrarea pergamentului în evul mediu.

RASTER (poligr.) Dispozitiv optic circular sau dreptunghiular format dintr-o combinaţie de puncte sau linii trasate pe o folie care se fixează în faţa peliculei sau a plăcii fotografice pentru descompunerea imaginii în puncte pătrate, eliptice sau rotunde de aceeaşi densitate, dar de dimensiuni diferite, ce creează semitonurile pentru tipar; ✧ sită fotografică, tramă. **R.** serveşte la obţinerea reproducerilor mono şi policrome în semitonuri (la tipar înalt) prin procedeul *similigravurii* fotochimice, la tipar plan (mai ales ofset) etc. ● În 1851, englezul W. H. Fox Talbot a aşezat în faţa plăcii sensibile, în timpul expunerii, o ţesătură cu ochiuri fine, realizînd primul **r.** şi, totodată, prima *similigravură*.

RĂBOJ (pal.) Bucată de lemn despicată în lungul ei în două jumătăţi, pe care se făceau semne şi crestături pentru a indica diferite cantităţi (mărfuri, sume de bani, vite etc.) în tranzacţii comerciale, înregistrări fiscale (dări), zile de muncă etc.; ✧ răvaş (4). **R.** servea ca mijloc de evidenţă şi control, fiecare parte interesată rămînînd în posesia unei jumătăţi. ■ Amfilohie Hotiniul, în *Elementi aritmetice arătate fireşti* (Iaşi, 1795) spune că, pentru a număra, romanii se foloseau de însemnări pe beţişoare, obicei păstrat la noi, mai ales între ciobani care îşi ţin socotelile pe bucăţi de lemn.

RĂRIRE (poligr.) **1.** Operaţie de evidenţiere grafică prin mărirea distanţei dintre litere, cifre, simboluri etc.; ✧ întinderea rîndurilor. **R.** este semnalată cu o linie întreruptă. Semnul de corectură se repetă pe rama albă a tiparului de corectură. **2.** Operaţie de distanţare a cuvintelor şi a rîndurilor la un text cules şi paginat efectuată atunci cînd la corectură s-au scos cuvinte sau rînduri şi rîndurile sau pagina trebuie împlinite normal cu materialul rămas, fără a se recurge la refacerea paginaţiei.

RĂSCOACERE (consv.) Formă de degradare a hîrtiei, pergamentului sau legăturii de piele păstrate în condiţii de uscăciune şi temperatură ridicată. Prin **r.**, aceste materiale devin rigide, friabile şi suferă deformări de suprafaţă.

RĂSPUNS (presă) Inserare în cuprinsul unui periodic a precizărilor unei persoane fizice sau juridice care a fost menţionată în publicaţia respectivă; ✧ replică.

RĂSTAV (poligr.) Şină de fier dinţată care serveşte ca piesă de închidere a formei tipografice în rame (3).

RĂVAŞ 1. (dipl.) Act prin care se recunoaşte un drept sau o stare de fapt. **2.** (dipl.) Document care cuprinde o înştiinţare din partea autorităţilor. **3.** (red.) Scrisoare, bilet. Ex.: *Învăţătură pentru facerea răvaşelor şi a scrisoarelor*. Sibiu, 1803. **4.** (pal.) → RĂBOJ.

RĂZUIRE (poligr.) Operaţie de suprimare cu ajutorul unei unelte numită *şabăr*, a unor porţiuni de clişeu fotomecanic.

RECENSIO (lat.; edit.) → RECENZIE (2).

RECENTIOR (lat.; edit.) Manuscris care se diferenţiază de tradiţia diplomatică anterioară întrucît aduce noi greşeli. → şi DETERIOR.

RECENZIE 1. (bibl.; docum.) Prezentare cu caracter critic apreciativ a unei lucrări care a fost publicată. Pe lîngă expunerea rezumativă a cuprinsului, **r.** include caracterizări de fond şi formă: oportunitatea, actualitatea şi originalitatea lucrării, calităţile şi carenţele acesteia din punct de vedere al conţinutului, metodei, documentării etc. În final, autorul **r.** face de obicei propuneri de remediere a lipsurilor sau poate adăuga informaţii şi date noi. **2.** (edit.) Prima fază pregătitoare a unei ediţii critice, constînd în adunarea tuturor elementelor din tradiţia diplomatică a textului care urmează să fie editat; ✧ recensio. || **r. deschisă, r.** cînd toate mss. unui sistem provin de la un singur model, care poate fi cel original, cel apograf sau arhetipul;

r. închisă, r. la care materialele se pot ordona în grupuri independente.

RECENZOR (bibl.; docum.) Autor al unei *recenzii* (1).

RECLAMĂ 1. (graf.; presă) Text sau imagine prin care se face publicitate unor produse comerciale, industriale, editoriale, unor spectacole, evenimente culturale etc. **R.** îmbracă forme variate: afiş, pliant etc. → şi PUBLICITATE. **2.** (poligr.) → CUSTODE (2).

RECTO (lat.; edit.; poligr.; red.) **1.** Prima pagină a unei foi scrise sau tipărite. **2.** Pagina din dreapta a fiecărei file dintr-o carte sau dintr-un periodic numerotată impar. □ Abrev. R°.

REDACTARE 1. (red.) Elaborare de către autor a unei lucrări ştiinţifice, tehnice, literare etc. Pentru a înlesni munca de informare ştiinţifică, U.N.E.S.C.O. a publicat *Guide pour la rédaction des articles scientifiques destinés à la publication* (Paris, 1968), cu recomandări adresate atît autorilor, cît şi editorilor de scrieri ştiinţifice. **2.** (edit.) Ansamblu de reguli şi activităţi care au drept scop finisarea în conţinut şi formă a unui ms. destinat publicării; ✧ r e d i j a r e. → şi EDITARE. **3.** (presă) Activitatea de îndrumare şi organizare a conţinutului unei publicaţii periodice. **4.** (edit.) → REDACŢIE (3).

REDACTOR 1. (edit.) Specialist în domeniul de activitate care formează obiectul unei anumite edituri sau redacţii (literatură ştiinţifică, tehnică, beletristică etc.). **R.** unei edituri este un expert în tehnica ediţiilor, purtînd răspunderea pregătirii ms. pentru publicare; ✧ l e c t o r d e c a r t e, r e s p o n s a b i l d e c a r t e. → şi EDITOR. **2.** (presă) Membru al colectivului permanent care redactează o publicaţie periodică sau o lucrare în serie. **3.** (red.) Persoană care elaborează o lucrare (articol, studiu, act etc.).

REDACŢIE (edit.; presă) **1.** Colectiv de specialişti care pregăteşte apariţia unei lucrări, în cadrul unei edituri, sau a unei publicaţii, în mod obişnuit periodice. **2.** Sediul de lucru al acestui colectiv. **3.** Forma în care a fost întocmit un text; ✧ r e d a c t a r e (4). Termenul este folosit mai ales în alcătuirea ediţiilor critice pentru a denumi o versiune sub care este cunoscut un ms. transcris.

REDIJARE (edit.) → REDACTARE (2).

REDUCERE 1. (graf.) Operaţie grafică de transpunere a unui desen la o scară mai mică. **2.** (poligr.) Operaţie de micşorare a formatului la reproducerea pe cale fotografică a unui original, sau cu ajutorul *pantografului*, în cazul originalelor lineare.

REEDITARE (edit.) **1.** Reimprimare a unei lucrări într-o altă editare. **R.** cuprinde modificări de conţinut şi formă deosebite faţă de ediţia anterioară. **2.** Ansamblu de exemplare ale unei *ediţii noi*.

REFERARE (docum.) Analiză prin care elementele principale conţinute într-un document sînt redate sub formă concentrată. Operaţie a etapei de prelucrare a informaţiei, **r.** constă în condensarea conţinutului unui document sub formă de referat, extras, notă etc., în vederea introducerii în sistem, în memoria documentară sau chiar în cea informaţională.

REFERAT (docum.; red.) Rezumat sau expunere prescurtată a conţinutului unei lucrări. În general, **r.** trebuie să prezinte condensat datele esenţiale ale lucrării analizate, fără aprecieri critice asupra conţinutului ei. || **r. indicativ, r.** care se limitează la o prezentare de ansamblu a lucrării şi rezultatelor obţinute, astfel încît cititorul să poată decide dacă este necesar să consulte sau nu lucrarea; ✧ r e z u m a t i n d i c a t i v; **r. informativ, r.** care cuprinde o descriere dezvoltată a cercetării conţinută în lucrare, metodica cercetării, contribuţia originală, rezultatele obţinute şi utilitatea lor practică, astfel încît beneficiarul să fie scutit, integral sau parţial, de lectura lucrării; ✧ r e z u m a t i n f o r m a t i v.

REFERENT (docum.) Autor al unui *referat*. **R.** poate fi chiar autorul lucrării, un specialist în domeniul respectiv sau un profesionist cu pregătire într-un domeniu larg al unei ramuri a ştiinţei.

REFERINŢĂ BIBLIOGRAFICĂ (bibl.; edit.; red.) Ansamblu de indicaţii prezentate întotdeauna în aceeaşi ordine, precise şi suficiente pentru identificarea unei publicaţii menţionate în aparatul ştiinţific al lucrării. **R.b.** cuprinde datele lucrărilor anterioare care au tratat aceeaşi problemă, ale documentelor pe care autorul îşi sprijină o afirmaţie etc. Notarea acestor date (autor, titlu, indicaţii de traducător, loc, editură, an, paginaţie, indicaţii de figuri, ilustraţii, dla-

grame, tabele, planşe etc.) este obligatorie pentru toate informaţiile provenite din surse primare. În ceea ce priveşte locul său în lucrare, r.b. poate figura: a) în introducere, unde sînt de regulă prezentate izvoarele documentare utilizate; b) în text, între paranteze. De obicei se stabilesc la început abrevieri pentru lucrările citate, sau se dau numere acestor lucrări, în continuare sau pe capitole. Lista completă a operelor consultate se plasează la început, la sfîrşit sau după fiecare capitol sau parte; c) în note de subsol, semnalînd cu aceeaşi cifră sau cu acelaşi grup de asteriscuri atît citatul din text, cît şi r.b.; d) în listele bibliografice de la sfîrşitul sau începutul unei lucrări, cu indicaţia generală *Bibliografie* sau *Lucrări consultate* fără a mai face însă de fiecare dată trimiteri exacte la fiecare operă în parte. → şi CITAT, TRIMITERE.

REFORMULAREA CERERII (docum.) Operaţie de *regăsire a informaţiilor* în fişierul central, constînd în căutarea termenului sau termenilor respectivi în *vocabularul controlat (tezaur)*, în vederea convertirii limbajului natural al cererii de informare în limbajul convenţional al sistemului.

REGAL (poligr.) Ansamblu de pupitre cu rafturi servind la depozitarea *caselor de literă* şi la aşezarea acestora pe planşa superioară, înclinată, în faţa culegătorului. În r. se mai păstrează suporturile şi fundamentele cu pagini sau coloane; ◇ c a z i e r (1).

REGĂSIREA INFORMAŢIILOR (docum.) Activitate de explorare, după anumite legi, a *memoriei active* a unui sistem de informare, în vederea selecţionării şi obţinerii informaţiilor relevante pentru un anumit subiect. **R.i.** este ultima etapă de lucru a sistemului, constînd în căutarea informaţiilor legate de o anumită temă de cercetare şi avînd drept rezultat lista de documente de interes probabil pentru cererea adresată de beneficiar. **R.i.** se realizează prin două operaţii: *reformularea cererii* şi *căutarea informaţiei*.

REGEST (arhiv.) **1.** Rezumat complet al unui document vechi care conţine uneori şi fragmente din acesta. **2.** Termen denumind în evul mediu registrul în care erau trecute în ordine cronologică, actele, documentele etc. emanate de la aceeaşi cancelarie şi de la aceeaşi autoritate, însoţite de note explicative şi extrase. Ex.: Nicolae Iorga. *Regeste de documente pentru a servi la înţelegerea documentelor ce formează vol. XI din "Colecţia Hurmuzaki"*. Bucureşti, 1900.

REGISTRU 1. (dipl.) Condică, caiet, sistem de fişe etc. în care se înscriu sau se copiază documente cu caracter administrativ sau de altă natură, privind activitatea unei persoane juridice sau fizice. || **r. de cadastre, r.** în care figurează datele de identificare a fiecărei proprietăţi imobiliare; **r. de mişcare a fondurilor** (bibl.), instrument de evidenţă globală a publicaţiilor, înregistrarea lor efectuîndu-se pe stocuri intrate în bibliotecă. **R. de m.f.** este alcătuit din trei părţi: a) *intrarea publicaţiilor*, în care se notează data înregistrării stocului, provenienţa publicaţiilor (colectura, librăria, anticariatul, donaţia, schimbul etc.), denumirea actului însoţitor (factură, borderou, proces-verbal etc.) şi data emiterii acestuia, valoarea stocului, numărul volumelor, numărul de inventar, repartizarea publicaţiilor după conţinut şi limbă; b) *ieşirea publicaţiilor*, care menţionează data înregistrării, numărul şi data procesului-verbal în care se consemnează, la sfîrşitul anului, ieşirea publicaţiilor din bibliotecă (ieşire determinată de deteriorări, dispariţii, izolare din cauza conţinutului etc.), valoarea, numărul volumelor, repartizarea după conţinut şi după motivul ieşirii; c) *recapitulaţie*, care totalizează, la sfîrşit de an, cifrele din fiecare coloană (valoarea, numărul volumelor, repartizarea după conţinut) pentru publicaţiile existente la începutul anului, intrate în cursul anului, ieşite în cursul anului; **r.-inventar,** instrument de evidenţă individuală pentru unităţile din fondul unei biblioteci. **R.-I.** este o condică tipizată, cu filele numerotate, şnuruite şi certificate, în care se înregistrează fiecare publicaţie, specificîndu-se data intrării, numărul curent al inventarului, autorul, titlul, ediţia, localitatea de imprimare, anul de apariţie, felul legăturii, preţul, numărul din r. de mişcare a fondurilor, cota sau C.Z. etc. **2.** (bibl.) Indice la sfîrşitul cărţilor vechi cuprinzînd cuvintele-*custode* care figurau pe paginile fiecărui caiet. **3.** (poligr.) Operaţie din cadrul pregătirii formei de imprimare constînd în suprapunerea exactă a tiparului pe ambele feţe ale hîrtiei sau a culorilor (în cazul tiparului policrom) pe aceeaşi faţă a hîrtiei. → şi PUNERE ÎN REGISTRU.

REGLET (poligr.) Piesă de metal sau material plastic folosită ca albitură la completarea spaţiilor albe, în forma de tipar înalt, sau la completarea formatului pentru închiderea formelor pe fundamentul maşinii de tipar. || **r.-suport,** piesă de metal montată în ramele de închis formele, sub plăcile de stereotipie sau de autotipie, pentru a le aduce la înălţimea potrivită pentru imprimare.

REGULA (lat.; pal.) Riglă cu ajutorul căreia copiştii din evul mediu marcau intervalele dintre rînduri; ◇ n o r m a.

REGULAMENT (dipl.) Ansamblu de norme şi dispoziţii care stabilesc şi asigură ordinea şi bunul mers al unei instituţii, organizaţii, întreprinderi etc. ◇ r e g u l ă (2). || **r. de bibliotecă** (bibl.) totalitatea normelor şi instrucţiunilor referitoare la activitatea unei biblioteci, al căror scop principal este folosirea, conservarea şi protejarea fondului de documente. Indicaţiile **r. de b.** au în vedere: evidenţa publicaţiilor, organizarea serviciilor, obligaţiile bibliotecarilor şi cititorilor, limitele împrumuturilor de cărţi, ordinea în sălile de lectură etc. ■ Odată cu înfiinţarea de biblioteci publice naţionale la Bucureşti şi Iaşi, s-au instituit şi cele dintîi **r.** de funcţionare. Primul **r. de b.** a fost întocmit în Moldova de Gheorghe Asachi şi publicat în "Supliment" la "Albina Românească" din 17 nov. 1840 cu titlul de *Regulamentul atingător de organizaţia unei biblioteci publice, de ţinere şi condiţiile intrării în sala cetirei*, împărţit în trei capitole, tratînd despre organizarea bibliotecii, donaţii, depozit legal, relaţiile cu "alte aşezămînturi străine de acest fel, pentru a face schimbarea cărţilor publicate în Moldova cu acele de pe aiurea", sarcinile bibliotecarului (catalogarea, aşezarea şi "despulberarea" cărţilor, condiţiile primirii în sala de lectură, orarul etc.). **R.** din 1851 dezvoltă dispoziţiile celui din 1840 subliniind, printre altele, că nu se puteau da unui cititor mai mult de trei volume odată, interzicea împrumuturi în afara bibliotecii, dispunea ca nimeni să nu poată intra în bibliotecă cu lumînarea etc. După unirea Principatelor şi unificarea legislaţiilor, s-a decretat un *Regulament pentru bibliotecile publice*, sancţionat de domnitorul Alexandru Cuza la 23 oct. 1864. → şi BIBLIOTECĂ.

REGULARII SOLARE (cron.) → MÎINILE LUNILOR.

REGULĂ 1. (red.) Enunţ care indică sau prescrie operaţii de efectuat, în cazuri determinate. De pildă, **r.** de catalogare a publicaţiilor cuprinse într-un ghid elaborat în 1976 de un colectiv al Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti, coordonat de Victoria Curcăneanu. **2.** (pl.; dipl.) → REGULAMENT.

REIMPRIMARE (edit.) **1.** Reproducerea, fără modificări, a unui text imprimat anterior. **2.** Ansamblu de exemplare retipărite. **R.** nu trebuie să conţină modificări ale conţinutului sau ale prezentării, cu excepţia corecturilor din textul tipărit iniţial; ◇ r e p r i n t, r e t i p ă r i r e.

REÎNCLEIERE (consv.) Operaţie de redare a consistenţei hîrtiei slăbite după anumite tratamente de restaurare (după cel de *albire*, de pildă). Pe suprafaţa hîrtiei se aplică, cu o pensulă moale, clei obţinut prin dizolvarea a 1,5 g de gelatină într-un litru de apă. Hîrtia mai groasă se reîncleiază prin imersie şi se pune apoi la uscat pe o sfoară, departe de surse de încălzire şi de curenţi de aer.

REL. (fr.; abrev.; leg.) Prescurtare a fr. *relieur* sau *relié*, care însoţeşte numele legătorului unei cărţi imprimat pe copertă, pe spatele acesteia sau pe cotor.

RELEVEU (graf.) Desen executat la scară şi cotat, reprezentînd elementele unei construcţii şi dimensiunile lor exacte.

RELIÉ (fr.; leg.) → REL.

RELIEUR (fr.; leg.) Legător. → şi REL.

RELIURE (fr.; leg.) Legătură de carte.

REMITENDĂ (edit.) Totalitatea cărţilor nevîndute înapoiate de librar editorului; ◇ r e m i t t e n d a, r e t u r u r i.

REMITTENDA (lat.; edit.) → REMITENDĂ.

REPERTOAR (bibl.) → REPERTORIU.

REPERTORIU (bibl.) **1.** Ansamblu de indicaţii documentare constituit din indexuri, inventare, cataloage etc. **R.** sînt instrumente de evidenţă dar şi de îndrumare către sursele primare al căror conţinut îl reproduc uneori. Aşa sînt, de pildă, **r.** de mss. care inventariază şi indexează textele vechi, le descriu amănunţit sau dau fragmente şi regeste ale conţinutului lor, însoţite de observaţii critice şi note istorice. Ex.: Ioan Bianu, Remus Caracaş, Gheorghe Nicolăiasa.

Catalogul manuscriptelor româneşti. Vol. 1—3. Bucureşti-Craiova, 1907—1931. **2.** Totalitatea pieselor scrise de un dramaturg. **3.** Culegere de texte, cîntece etc. **4.** Caiet sau registru cu filele împărţite după literele alfabetului; ✧ r e p e r t o a r.

REPETITIO (lat.; edit.; pal.) → REPETIŢIE.

REPETIŢIE (edit.; pal.) Tip de eroare constînd în copierea repetată a aceluiaşi cuvînt, rînd sau pasaj. Asemenea greşeli, frecvente în mss. vechi, sînt de regulă rezultatul unei transcrieri mecanice; ✧ r e p e t i t i o.

REPLICĂ 1. (artă; graf.) Repetare a unei lucrări de artă executată de către autor sau sub îndrumarea acestuia. **R.** se poate deosebi de original prin dimensiuni şi materiale. **2.** (presă) → RĂSPUNS.

REPORT (edit.) Trecere a unei lucrări editoriale dintr-un plan de apariţie în unul ulterior.

REPORTAJ (presă) Articol sau suită de articole conţinînd relatarea obiectivă, documentată la faţa locului, a unor fapte sau evenimente de actualitate. **R.** capătă dimensiunile şi valenţele unei adevărate creaţii literare cînd este cultivat de scriitori. De pildă, ciclul de **r.** *Ţări de piatră, de foc şi de pămînt*, publicat de Geo Bogza, în 1939.

REPORTER (presă) Ziarist specializat în *reportaje*; autor de reportaje.

REPRINT (engl.; edit.) → REIMPRIMARE.

REPRODUCERE 1. (bibl.; docum.) Totalitatea procedeelor de transpunere şi multiplicare a documentelor pe diferite *medii* prin tehnici de copiere (*fotografiere, microfilmare, xerografiere, facsimilare* etc.) la dimensiunile originalului sau la o scară mai mică sau mai mare, prin reducere sau prin mărire. Practic, orice document grafic poate fi reprodus şi pus în circulaţie sub formă de *fotocopii, microfilme, facsimile* etc. **R.** are în vedere protejarea originalului unic şi de mare valoare, care nu poate fi consultat decît prin microfilmare sau facsimilare, reducerea spaţiului de depozitare prin obţinerea de copii de dimensiuni reduse, lărgirea ariei de circulaţie a unei publicaţii epuizate etc. || **r. interzisă, r.** oprită prin legea dreptului de autor. Dreptul de **r.** poate fi uneori distinct de cel de proprietate şi poate fi rezervat de autor chiar dacă el şi-a cedat sau concesionat opera. **2.** Copie exactă a unui text realizată prin mijloace tehnice, de obicei pe un alt suport şi la dimensiuni diferite de ale originalului. **3.** Imitaţie fidelă a unei opere de artă (pictură, desen etc.), obţinută prin diferite procedee de gravare, litografiere sau fotografiere.

REPROGRAFIE (bibl.; docum.) Ansamblu de procedee destinate reproducerii de documente: *fotocopiere, microcopiere, microfilmare* etc. → şi COPIERE, REPRODUCERE.

RESCRIPT (dipl.) Dispoziţie sau hotărîre care emană de la o autoritate supremă, laică sau bisericească. ✧ r e s c r i p t u m. Ex.: *Rescript împărătesc*, nr. 1201, din 10 mai 1816, care dispunea ca în şcolile româneşti din Transilvania să se înveţe "buchile pe latenie".

RESCRIPTUM (lat.; dipl.) → RESCRIPT.

RESPONSABIL DE CARTE (edit.) → REDACTOR (1).

RESPONSABIL DE NUMĂR (presă) Membru al colectivului de redacţie căruia i se încredinţează pregătirea unui număr dintr-o publicaţie periodică.

RESTAURARE (consv.) Ansamblu de intervenţii tehnice destinate să reconstituie părţile distruse şi degradate ale unui document (carte) astfel încît, menţinîndu-i autenticitatea, să-i redea unitatea estetică şi de conţinut şi să-i asigure o rezistenţă sporită la acţiunea viitoare a factorilor de deteriorare. În procesul de **r.** se acţionează în special asupra materialelor-suport şi nu asupra scrierii, ornamentelor şi altor compoziţii grafice de pe documentele respective. Operaţia de **r.** este precedată de: a) examinarea atentă a stadiului de conservare a documentului şi a factorilor de degradare; b) supunerea probelor din materialul compromis cercetărilor de laborator, pentru determinarea naturii agenţilor care au acţionat asupra acestuia, identificarea insectelor, ciupercilor etc. prezente în acesta; c) reproducerea fotografică a întregului document sau numai a părţilor alterate, în vederea fixării, în scopuri documentare, a stării cărţii înainte de **r.**; d) efectuarea unor lucrări de dezinfecţie şi dezinsecţie. Urmează fazele de **r.** propriu-zisă: descoaserea şi desfacerea cărţii în părţile ei componente, îndepărtarea unor intervenţii de consolidare anterioară şi curăţirea impurităţilor (clei, praf etc.), netezirea plierilor, neutralizarea acidităţii, scoaterea petelor, albirea, com-

pletarea golurilor, reîncleierea, recompunerea, coaserea şi finisarea. ● Preocupări pentru conservarea şi r. documentelor au existat încă din antichitate. Egiptenii ungeau foile de papirus cu ulei de cedru pentru a preveni atacurile provocate de insecte. În acelaşi scop, chinezii tratau hîrtia cu substanţe de combatere a agenţilor biologici. La mss. pe papirus şi pergament datînd din epoci îndepărtate se întîlnesc cîrpituri şi întărituri marginale. În evul mediu, pentru scoarţe şi rafturi se prefera lemnul aromatic care respinge insectele între filele mss. şi vechilor tipărituri se intercalau frunze, flori şi ierburi insectifuge. Pînă la jumătatea sec. 18, tehnica r. s-a menţinut într-un stadiu empiric. În 1785, francezul Chaptal a iniţiat r. chimică, lucrînd mai ales cu acid clorhidric oxigenat pentru a scoate pete de pe gravuri. Un alt pionier al ştiinţei r. a fost chimistul englez H. Davy care, în 1826, a efectuat primele analize ale papirusurilor petrificate descoperite la Herculanum în 1753. Fondatorul cercetărilor moderne de r. este considerat cardinalul Ehrle, prefect al Bibliotecii Vaticanului. În 1898, el a convocat o conferinţă internaţională asupra metodelor de r. L. Pasteur a introdus metode fizice şi chimice în investigarea şi conservarea patrimoniului cultural din Franţa. După descoperirea razelor X în 1895, germanul W. K. Roentgen a făcut prima radiografie a unei picturi. Astăzi, marile biblioteci, arhive şi instituţii muzeale din întreaga lume dispun de laboratoare de patologia cărţii şi de ateliere de r. a documentelor care folosesc întregul arsenal de tehnici şi metode puse la dispoziţia restauratorilor de ştiinţa contemporană: fotografiere, radiografii, analize microchimice, radiaţii infraroşii şi ultraviolete, lumină monocromatică de sodiu etc.

RESTAURATOR (consv.) Specialist în conservarea, consolidarea şi restaurarea documentelor grafice şi iconografice.

RESTAV (pal.) → PERGHEL.

RESTUL EDIŢIEI (edit.) Număr de exemplare dintr-o ediţie care, după trecerea unui anumit timp, nu s-a vîndut şi, în consecinţă, se procedează la reducerea preţului în librărie.

RETIPĂRIRE (edit.) → REIMPRIMARE.

RETROPROIECTOR (bibl.) Aparat pentru proiecţie statică de texte şi imagini pe un ecran plasat în spatele celui care scrie sau desenează pe o folie transparentă.

RETROVERSIUNE (red.) Traducere a unui text din limba maternă într-o limbă străină.

RETURURI (edit.) → REMITENDĂ.

RETUŞ (RETUŞARE) (poligr.) Operaţie de corectare a defectelor unui original fotografic. **R.** se execută uneori şi pe negative, diapozitive sau pozitive fotografice. Prin **r.** se urmăreşte modificarea, adăugarea sau completarea unor detalii, obţinerea unor contraste corecte între tonuri, îndepărtarea unor neajunsuri tehnice (pete, zgîrieturi etc.), suprimarea părţilor considerate inutile etc.

REŢEA DE INFORMARE (docum.) Ansamblu de mijloace tehnice şi organisme utilizate pentru tratarea şi transferul informaţiilor la distanţă.

REVELARE (poligr.) → DEVELOPARE.

REVELATOR (poligr.) Soluţie în compoziţia căreia intră mai multe substanţe chimice, folosită la *developarea* materialelor fotosensibile, electrosensibile, magnetosensibile şi electrofotosensibile.

REVERS (med.; sig.) Faţă a unei monede sau a unui sigiliu cu reprezentări pe ambele părţi, pe care se află imaginea secundară.

REVERTATUR (lat.; red.) Semn de corectură ( ) pentru caracter cules invers.

REVISTĂ (bibl.; docum.; presă) **1.** Publicaţie periodică cu apariţie regulată (săptămînală, lunară, trimestrială etc.) cuprinzînd articole, studii, recenzii etc. din domenii variate sau de strictă specialitate şi constituind principala sursă de informare asupra noilor realizări ştiinţifice, tehnice şi culturale. || **r. bibliografică,** publicaţie periodică secundară de informare asupra lucrărilor recente. **R.b.** sînt instrumente de documentare care descriu sau rezumă materiale ştiinţifice şi literare; **r. de referate,** publicaţie periodică secundară care conţine referate ale documentelor primare din unul sau mai multe domenii ştiinţifice şi tehnice. **R. de r.** sînt utilizate de cercetători, mai ales în scopul studiului retrospectiv al literaturii de specialitate; **r. de specialitate,** r. care, întrunind colaborarea specialiştilor, publică rezultatele din sfera unui anumit domeniu de cercetare ştiinţifică; **r. de sumare,** categorie de r. de titluri care reproduce, de regulă prin fotografiere, suma-

rele revistelor de specialitate; **r. de titluri,** publicație periodică secundară de informare curentă care cuprinde titluri ale documentelor primare din unul sau mai multe domenii științifice și tehnice. Față de **r.** de referate, **r. de t.** are avantajul de a fi un instrument de identificare a informațiilor tematice actuale, oferind cercetătorului posibilitatea de a parcurge rapid un număr mare de titluri, în scopul identificării și selecționării documentelor primare care îl interesează pentru domeniul ori pentru tema sa de cercetare. O categorie de **r. de t.** este cea de titluri permutate de tip "cuvinte-cheie" în context, conținînd termenii semnificativi pentru domeniul respectiv, în contextul în care se află în titlu. Mai practice sînt însă **r. de t.** permutate de tip "cuvinte-cheie" în afara contextului, care oferă termenii separat de titlu; **r. ilustrată,** publicație periodică cu conținut variat, în care predomină informarea prin imagini; ◇ m a g a z i n (1); **r. literară,** publicație periodică cuprinzînd lucrări literare originale și care reprezintă de regulă o anumită orientare — studii și cercetări de literatură. ■ Printre primele **r.l.** românești se numără: "Dacia Litterară", inițiată de M. Kogălniceanu la Iași, în ian. 1840; "Propășirea", apărută la Iași între 9 ian. — 29 oct. 1844, sub redacția lui M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. Ghica și P. Balș; "Revista romană", publicată la București din apr. 1861 pînă în nov. 1863, sub conducerea lui A. I. Odobescu. Însă **r.l.** care s-a impus prin prestigiu și durabilitate în istoria literaturii române este "Convorbiri literare", inițiată la 1 mar. 1867, la Iași; la 1 apr. 1885 revista s-a mutat la București și a continuat să apară pînă în mar. 1944. **2. Revista presei,** sinteză de știri culese din diverse organe de presă și în general comentate; ◇ r e v i s t a r e v i s t e l o r. **3. Revista .revistelor,** → R. PRESEI.

REVIZIE 1. (edit.; red.) Îmbunătățire a conținutului și formei unei lucrări efectuată de autor prin rescrierea primei versiuni. **2.** (poligr.) Ultima verificare a tiparului înainte de imprimare, prin care se controlează *revizia de mașină*, pentru a constata dacă greșelile indicate în *bunul de tipar* au fost eliminate la corectură. || **r. de mașină,** ultimul tipar de control scos de pe forma de tipar așezată în mașină în vederea efectuării operației de revizie. → și TIPAR DE REVIZIE.

Dacia Litterară, Iași, 1840.

REZERVĂ (bibl.) Secție într-o bibliotecă publică unde sînt păstrate cărțile cu circulație restrînsă.

REZUMAT (edit.; red.) Prezentare concisă și imparțială a conținutului unei lucrări cu respectarea diviziunilor și semnalarea paginilor ocupate în textul original de aceste diviziuni; ◇ s u m a r (1). **R.** urmărește orientarea rapidă a cititorului asupra subiectului, prin prezentarea maximumului de informații posibil. **R.** trebuie să redea, succint dar explicit, conținutul și concluziile lucrării subliniind totodată orice informație nouă cuprinsă în ea. Este recomandabil ca **r.** să fie alcătuit conform metodologiei formulate în *Ghidul pentru redactarea rezumatelor de autor destinate publicării* (UNESCO, 1968) și standardului 6442—69 (*Informare și docu-*

mentare. Rezumatele de autor şi referate). || **r. de autor, r.** elaborat de însuşi autorul lucrării; ◇ s i n o p s i s (2); **r. indicativ,** → REFERAT INDICATIV; **r. informativ,** → REFERAT INFORMATIV.

RIGLĂ (graf.; pal.) → LINIE (4).

RIKA (tc.; pal.) Tip de scriere turcă folosit mai ales pentru reliefarea unor termeni sau pasaje. Se caracterizează prin simplitate.

RIL (leg.) Linie în relief realizată prin apăsare pe o coală de carton, în vederea obţinerii unei îndoituri. → şi RILUIRE.

RILUIRE (RILUIT) (leg.) Operaţie mecanică de executare a unuil *ril* pe suprafaţa unei coli de carton.

RINSOU (graf.) Motiv ornamental reprezentînd ramuri cu frunze şi fructe. Figurează în decorul vechilor mss. şi al legăturilor de carte.

RIŢ (leg.) Crestătură lineară discontinuă, practicată într-o coală de carton în scopul obţinerii unei îndoituri.

RIŢUIRE (RIŢUIT) (leg.) Operaţie mecanică de crestare discontinuă a unei coli de carton, în vederea îndoirii.

RÎŢUIT (leg.) → RIŢUIRE.

RÎND (poligr.; red.) **1.** Succesiune orizontală de litere formînd cuvinte, despărţite prin spaţii şi avînd de obicei lungimea egală cu lăţimea formatului de text sau cu lăţimea coloanei. || **r. centrat,** titlu mai scurt decît lăţimea coloanei şi centrat pe ea cu albituri marginale; **r. nou, r.** cu care începe o altă grupă de idei, în general tipărit mai la dreapta, deplasat faţă de restul textului. → şi ALINEAT; **r. scurt, r.** la sfîrşitul unui paragraf, unei pagini sau unui articol de periodic, alcătuit numai din cîteva caractere tipografice. **2.** (pl.) **R. inegale,** text pus în evidenţă prin modificarea lungimii **r.**

RÎNDUIALĂ 1. (edit.) Carte bisericească ce cuprinde tipicul unor slujbe religioase; ◇ o r î n d u i a l ă (2). Ex.: *Rînduiala care se face la sfinţirea Bisericei.* Sibiu, 1862. **2.** (edit.) Culegere de legi, decrete, reguli etc. Ex.: *Rînduiala judecătorească de obşte* (1787), cod de procedură penală pentru Bucovina. **3.** (dipl.) Ordin, dispoziţie; ◇ o r d o n a n ţ ă, o r î n d u i a l ă (1). Ex.: *Rînduială pentru spălătorii de aur şi pentru ceilalţi băieşci...* (Sibiu, 1787).

ROENTGENOGRAFIE (consv.) Ansamblul procedeelor de studii şi cercetări bazate pe folosirea radiaţiilor X în conservarea şi restaurarea documentelor.

ROJDANIC (ROJDENIŢĂ, RUJDENIŢĂ) (edit.) Carte populară cu caracter astrologic care pretinde că dezvăluie viitorul omului pe baza interpretării lunei, zodiei şi, uneori planetei care stăpîneşte anul în care s-a născut. ■ Cel mai vechi **r.** cunoscut este un fragment păstrat într-o copie din 1620, transcrisă de Popa Ioan Românul în Sînpetru, din ţinutul Hunedoarei. Fragmentul este cuprins în *Codex Neagoeanus.* → şi PASCALIE (2), ZODIAC.

ROLETĂ (RULETĂ) **1.** (graf.) Disc metalic cu margine dinţată, prevăzut cu un mîner, pe care gravorul îl trece peste placa de aramă vernisată, pentru a trasa puncte în procedeul de gravură *pointillé.* **2.** (leg.) Instrument de alamă, asemănător *filetei*, cu floare circulară, folosit în legătorie la ornamentarea şi poleirea copertelor. **R.** este un disc cu un diametru de 4—8 cm, al cărui ax are un sistem de ghidaj prevăzut cu un mîner. **R.** trece peste piele şi imprimă linii continue sau un motiv ornamental, care se repetă succesiv. Se foloseşte mai ales pentru trasarea chenarelor sau bordurilor, paralele cu marginea copertei. **3.** (leg.) Ornament aplicat pe coperta sau cotorul unei cărţi cu acest instrumet. → şi LEGĂTURĂ.

ROMANĂ (poligr.) → ANTICVĂ (1), DIDOT (2), ELZÉVIR (2).

RONDĂ (graf.) **1.** Literă rotundă cu linii pline. **2.** Scriere sau text imprimat cu asemenea litere. **3.** Peniţă cu vîrful lat destinată acestui tip de scriere.

RONGO-RONGO (pal.) → TABLĂ (1).

ROTA (dipl.; pal.) Figură circulară desenată la baza unor acte solemne pentru a le sublinia importanţa.

ROTAPRINT (poligr.) **1.** Procedeu de *tipar ofset* în care textul este cules şi trecut pe forma de tipar cu maşina de scris. Forma

de tipar este alcătuită dintr-o folie subţire, de zinc sau aluminiu, cu suprafaţa granulată, care se introduce în maşina de scris pentru dactilografierea textului. **2.** Roţativă de dimensiuni mici, destinată mai ales imprimării de texte dactilografiate şi desene lineare.

ROTAR (poligr.) Lucrător tipograf care, odinioară, acţiona roata maşinii de tipar, introducea şi scotea formele din presa de imprimare, curăţa şi ungea presa.

ROTATIVĂ (poligr.) → MAŞINĂ DE TIPAR.

ROTOGRAVURĂ (poligr.) → ROTOHELIOGRAFIE.

ROTOHELIOGRAFIE (poligr.) Tipar calcografic caracterizat prin folosirea de forme de imprimare curbe cu suprafaţa activă gravată în adîncime. **R.** este utilizată la reproducerea şi multiplicarea originalelor în semitonuri; ◇ r o t o g r a v u r ă, r o t o h e l i o g r a v u r ă, t i p a r r o t o h e l i o g r a f i c.

ROTOHELIOGRAVURĂ (poligr.) → ROTOHELIOGRAFIE.

ROTOTECĂ (bibl.; docum.) Catalog mecanic cu fişe aşezate pe plăci situate într-o tobă rotativă ce pot fi consultate fără a fi scoase de la locul lor.

ROTULUS (lat.) **1.** (pal.) → SUL (**1**). **2.** (artă; graf.; pal.) Bandă lungă de pergament înfăşurată în formă de sul. Ilustraţia este dispusă în friză continuă în tot lungul fîşiei, iar textul este scris în coloane juxtapuse sub imagine. **3.** (artă.; graf.) Sul vertical purtat ca atribut al profeţilor şi sfinţilor reprezentaţi în miniaturi şi gravuri. Textul de pe **r.** — un citat semnificativ din opera acestora — este plasat pe latul pergamentului, spre deosebire de *filacteră* unde textul este scris pe o coloană.

ROTUNJIRE (leg.) Operaţie manuală sau mecanică de curbare a cotorului blocului de carte, prealabilă legării.

ROZARIU (edit.) Culegere de rugăciuni către Fecioara Maria, specifice cultului catolic.

ROZETĂ (graf.) Element ornamental de forma unui cerc înscriind în el frunze, petale etc. **R.** este prezentă în decoraţia chenarelor de mss. şi tipărituri ferecături şi legături de carte.

RUBRICARE 1. (edit.; poligr.) Totalitatea titlurilor care sistematizează conţinutul unei lucrări, reflectă subordonarea părţilor care o compun şi relaţiile dintre acestea. O **r.** corectă trebuie să îndeplinească două condiţii esenţiale: să redea expresia grafică potrivită pentru fiecare titlu şi să menţină unitatea, adică titlurile de aceeaşi importanţă să capete aceeaşi înfăţişare grafică în cuprinsul întregii cărţi. → şi RUBRICĂ (**1**). **2.** (pal.) Scrierea cu roşu a titlurilor, cifrelor, capitolelor şi iniţialelor cuvintelor care trebuiau scoase în evidenţă în vechile mss.

RUBRICATOR (lat.; pal.) Caligraf care completa cu roşu (lat. *ruber*) spaţiile lăsate libere de către copist pentru titluri şi alte părţi din ms. a căror importanţă trebuia subliniată.

RUBRICĂ 1. (edit.) Termen generic pentru titlul unei lucrări sau diviziuni a acesteia. → şi

Inscripţie cu rune

RUBRICARE (1). 2. (edit.; poligr.) Compartiment al unui formular, tabel, registru etc. delimitat prin linii verticale şi orizontale. 3. (presă) Spaţiu rezervat permanent unui anumit domeniu, într-o publicaţie periodică. 4. (pal.) Paragraf, început de capitol, titlu etc. în vechile mss. şi tipărituri, scris sau imprimat cu roşu (lat. *ruber*) pentru a i se pune în relief însemnătatea.

RUDIMENTE (edit.) Carte care cuprinde noţiunile elementare ale unei discipline. Ex.: Ioanne Germaniu Codru. *Rudimentele gramaticii române*. Bucureşti, 1848.

RULETĂ (graf.; leg.) → ROLETĂ.

RULOU (pal.) → SUL (1).

RUNĂ (epigr.; pal.) Semn grafic al scrierii arhaice germanice şi scandinave. ● Cele mai vechi **r.** cunoscute datează din sec. 3 î.e.n. ■ Pe una din piesele *Tezaurului de la Pietroasa* figurează o inscripţie alcătuită din **r.**

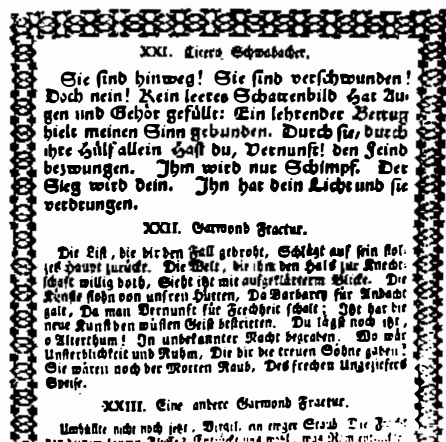
RUPESTRU (epigr.) Inscripţie sau imagine incizată ori desenată pe pereţii unei peşteri. ■ De pildă, grafitele cu caractere runice, greceşti, glagolitice şi chirilice, săpate în pereţii masivului de calcar de la Murfatlar.

RUSTICA (lat.; pal.) → SCRIERE CAPITALĂ.

S.A. (abrev.) → FĂRĂ AN.
SACRAMENT (edit.) → MYSTIRIO.
SAFIAN (SAFTIAN) (leg.) Piele subţire şi fină de oaie, capră sau viţel, folosită în legătorie.
SAFO (pal.) Sistem de scriere internaţională alcătuit din pictograme (desene simple, geometrice) care reprezintă sensul şi nu sunetele unui cuvînt. ● Scrierea **s.** a fost inventată de filologul german A. Eckardt, după cel de al doilea război mondial.
SALĂ (bibl.) **1. Sala cataloagelor,** spaţiu special amenajat într-o bibliotecă pentru păstrarea şi consultarea cataloagelor. → şi FIŞIER (3). **2. S. de lectură,** spaţiu într-o bibliotecă publică destinat cititului şi studiului individual. **S. de l.** dispune de mese pentru lectură, post de distribuire a cărţilor şi de supraveghere şi control, rafturi destinate mai ales lucrărilor de referinţă şi periodicelor etc.
SALBĂ (edit.) Culegere de texte. Ex.: Vasile Alecsandri. *Salba literară*. Iaşi, 1857.
SALONUL CĂRŢII (edit.) Manifestare culturală în cadrul căreia au loc lansări de volume, întîlniri ale editorilor şi scriitorilor cu cititorii, simpozioane şi mese rotunde etc.
SALTIRE (edit.) → PSALTIRE.
SALUTATIO (lat.; dipl.) → SALUTAŢIE.
SALUTAŢIE (dipl.) Element al *formularului diplomatic* cuprins în *protocolul iniţial*, prin care emitentul actului exprimă destinatarului salutul său însoţit uneori de urări de sănătate şi voie bună; ✧ s a l u t a t i o.
SALVCONDUCT (dipl.) Document de liberă trecere pe un anumit teritoriu.
SANCTIO (lat.; dipl.) → SANCŢIUNE.
SANCŢIUNE (dipl.) Element al *formularului diplomatic*, inclus în *context*, exprimînd pedeapsa spirituală *(poena spiritualis)* sau materială *(poena materialis)* la adresa tuturor celor care nu respectă dispoziţiile actului; ✧ s a n c t i o.
SANGUINĂ (graf.) **1.** Varietate de oxid de fier cu diverse nuanţe de roşu. **2.** Creion confecţionat din acest material. **3.** Desen executat cu astfel de material, de regulă studiu de nud, portret şi, mai rar, peisaj.
SARCINĂ (edit.) → FASCICULĂ (1).
SATINARE (poligr.) Operaţie mecanică de netezire a hîrtiei sau cartonului, în vederea obţinerii unor suprafeţe netede, uniforme, fără pori şi cu luciu mai mult sau mai puţin accentuat.
SĂPTĂMÎNAL (presă) Periodic care apare o dată pe săptămînă, în aceeaşi zi; ✧ e b d o m a d a r, h e b d o m a d a r.
SĂRBĂTORIRE (edit.) Omagiu. Ex.: *Sărbătorirea profesorului Ion Bianu*. Bucureşti, 1928.
SĂRITURĂ (poligr.) → LĂSĂTURĂ.
SĂPTĂMÎNA CĂRŢII (edit.) Manifestare culturală tradiţională, organizată în întreaga ţară, care cuprinde prezentări de noutăţi editoriale, vînzare de carte prin standuri şi expoziţii, întîlniri ale autorilor cu cititorii etc. ■ **S.c.** a fost iniţiată la 15 mai 1934 de Societatea Scritorilor Români.
SBORNIC (edit.) → ZBORNIC.
SC. (abrev.) **1.** (red.) → ID EST. **2.** (graf.) → SCULPSIT.

SCALĂ SINOPTICĂ (poligr.) Ansamblu de repere servind la verificarea adunării corecte a colilor tipărite. **S.s.** este alcătuită din semne imprimate în dreptul îndoiturii colii. Poziția semnului coboară din coală în coală. La strîngerea și adunarea colilor, semnul rămîne vizibil pe cotorul fasciculelor. Orice abatere în ordinea **s.s.** arată că o coală lipsește, a fost strînsă de două ori sau este greșit așezată.
SCALPELLUM (lat.; pal.) Instrument asemănător unui cuțit, folosit de copiști în evul mediu pentru confecționarea penelor de scris.
SCAPUS (lat.; pal.) → UMBILICUS.
SCARĂ 1. (edit.) Denumire românească veche a *tablei de materii*. **2.** (edit.) → LEASTVIȚĂ. **3.** (poligr.) **S. de culori,** bandă de hîrtie de control, folosită în fotoreproducere, pe care sînt imprimate pătrate sau dreptunghiuri colorate, în ordinea culorilor pure spectrale. **4.** (poligr.) **Scara pisicii,** → CĂRARE ÎNTRE RÎNDURI.
SCĂPARE (poligr.) → LĂSĂTURĂ.
SCENARIST (edit.) Autor al unui *scenariu* sau al unei *adaptări*.
SCENARIU (edit.) Text scris special sau adaptat după o operă literară de alt gen, servind ca bază pentru realizarea unui film sau a unei emisiuni dramatice, la radio și televiziune. **S.** include atît textul vorbit, cît și indicațiile tehnice și de regie.
SCENĂ (edit.; red.) Diviziune a unui *act* dintr-o piesă de teatru delimitată convențional fie prin intrarea și ieșirea unui personaj, fie prin modificarea locului sau a timpului de acțiune.
SCENOGRAF Creator de decoruri și costume pentru spectacole, mai ales dramatice.
SCENOGRAFIE Arta de a picta și crea decoruri și costume pentru teatru și alte genuri de spectacole.
SCHEDA (lat.; pal.) Bandă îngustă de papirus. Mai multe **s.** reunite alcătuiau o coală.
SCHELETIPIE (SKELETIPIE) (poligr.) Gen de *similigravură* la care divizarea clișeului în puncte nu se realizează cu ajutorul *rasterului*, ci prin acțiune fizică în stratul coloidal al negativului fotografic. **S.** se utilizează mai ales pentru reproduceri de afișe.
SCHEMATISMUS (lat.; dipl.; edit.) Carte care cuprinde descrierea diecezei catolice și a preoților care o deservesc; ◇ ș e m a t i s m. ■ Între 1820—1830, a apărut la Oradea Mare, la inițiativa lui Samuel Vulcan, o serie de **s.** ale episcopiei greco-catolice, cu titlul *Schematismus venerabilis Cleri diocesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum.* Prima parte a cărții, scrisă în limba română, cuprinde date calendaristice; a doua parte, în latină, tabloul personalului episcopiei.
SCHEMĂ (edit.; red.) Reprezentare grafică simplificată a unui obiect, proces, fenomen etc. în care elementele acestuia și relațiile dintre ele sînt redate convențional, mai ales prin simboluri, accentuîndu-se trăsăturile esențiale și lăsîndu-se deoparte particularitățile lor. **S.** se folosește de regulă ca anexă la un text al cărui conținut îl ilustrează, dar poate figura și ca piesă independentă.
SCHIMB DE PUBLICAȚII (bibl.) Modalitate de punere în circulație și răspîndire a documentelor grafice, cît și de completare reciprocă a colecțiilor, prin schimburi interbibliotecare reglementate, interne și internaționale.
SCHIȚĂ 1. (red.) Prima concepție încă nefinisată a unei lucrări. **2.** (edit.) Text care conține elementele generale ale unei lucrări. | **s. bibliografică,** notiță informativă asupra lucrărilor care tratează o anumită temă sau asupra scrierilor unui autor; **s. biografică,** descriere rezumativă a vieții cuiva, de regulă a unui autor. **3.** (edit.) Povestire scurtă care înfățișează un fragment de viață, o întîmplare sau un tip de personaj. Ex.: Ion Luca Caragiale. *Schițe ușoare*. București, 1896. **4.** (graf.) Desen sumar cu caracter provizoriu, care redă o realitate cu aproximație.; ◇ c r o c h i u, e b o ș ă.
SCHWABACHER (poligr.) Tip de literă gotică, cu înfățișare mai puțin colțuroasă decît *fractur*. ● Primele elemente ale acestui tip se întîlnesc în *Biblia* germană, tipărită la Nürnberg, în 1483. Cu timpul, **s.** a evoluat într-o mare varietate de forme, devenind unul dintre caracterele de bază pentru edițiile în limba germană.
SCILICET (lat.; red.) → ID EST.
SCISTVA (edit.) Carte bisericească ce cuprinde rînduiala unor slujbe religioase. Ex.: *Scistva*, "adică practica cum să săvîrșească preotul sau diaconul tainele bisericii". Rîmnic, 1749.
SCOARȚĂ (leg.) Copertă rigidă făcută din carton tare, mucava sau, odinioară, lemn, cu

XXI. Litera Schwabacher.

Sie sind hinweg! Sie sind verschwunden! Doch nein! Kein leeres Schattenbild hat Augen und Gehör gefüllt: Ein lehrender Betrug hielt meinen Sinn gebunden. Durch sie, durch ihre Hülf allein hast du, Vernunft! den Feind bezwungen. Ihm wird nur Schimpf. Der Sieg wird dein. Ihn hat dein Licht und sie verdrungen.

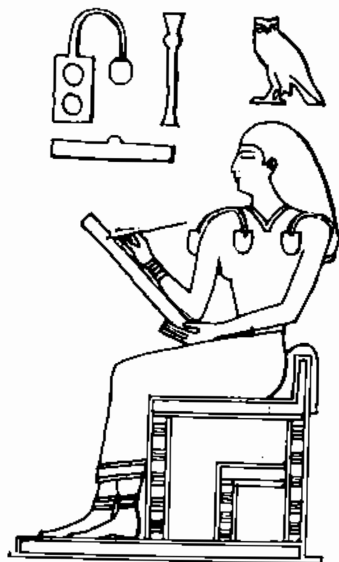
XXII. Garmond Fractur.

Die List, die dir den Fall gedroht, Schlägt auf sein stolzes Haupt zurücke. Die Welt, die ihm den Hals zur Knechtschaft willig bot, Sieht itzt mit aufgeklärterem Blicke. Die Künste flohn von unsren Hütten, Da Barbarey für Andacht galt, Da man Vernunft für Frechheit schalt; Itzt hat die neue Kunst den wüsten Geist bestritten. Du lägst noch itzt, o Alterthum! In unbekannter Nacht begraben. Wo wär Unsterblichkeit und Ruhm, Die dir die treuen Söhne gaben? Sie wären noch der Motten Raub, Des frechen Ungeziefers Speise.

XXIII. Eine andere Garmond Fractur.

Umhüllte nicht noch jetzt, Virgil, ein ewger Staub

Litere Schwabacher şi fractur

Scrib egiptean

înveliş de piele, pînză, stofă sau alt material; ◇ d o a s c ă. → şi COPERTĂ.

SCOATEREA CORECTURII (poligr.) → CORECTURĂ (2).

SCOLIE (edit.; pal.) Notă, comentariu, lămurire, de cele mai multe ori de ordin gramatical sau stilistic, asupra unui text vechi. ● La greci şi romani, **s.** erau efectuate de corectorii de mss. care făceau adevărate comentarii pe marginea textului, pentru a-l explica, sau notau prin semne convenţionale particularităţile stilistice şi gramaticale.

SCRIB (pal.) Copist, cu referire mai ales la mînuitori ai condeiului din antichitate. ● La asiro-babilonieni, egipteni, greci şi romani, **s.** era un personaj cheie, care transcria mss., redacta acte, întocmea cadastre, ţinea evidenţa fiscală, îngrijea de contabilitatea armatei şi "dirija pasul fiecărui om", aşa cum menţionează un papirus egiptean.

SCRIERE (SCRIS) **1.** (pal.) Sistem de comunicare socială cu ajutorul unor semne grafice convenţionale prin care sînt reprezentate sunetele sau cuvintele unei limbi. || **s. alfabetică**, **s.** în care un semn reprezintă de obicei unul sau mai multe foneme ale limbii respective. → şi S. FONETICĂ; **s. anticvă**, → S. UMANISTĂ; **s. bastardă**, → BASTARDĂ, S. GOTICĂ; **s. bolatică**, variantă de *s. gotică* tîrzie folosită în bulele papale; **s. Braille**, → BRAILLE; **s. capitală**, **s.** formată din litere majuscule, folosită în antichitatea romană mai ales pentru inscripţii pe piatră, metale şi alte materiale dure, fapt pentru care s-a numit şi *epigrafică*. Pentru textele solemne, oficiale, se recurgea la **s. c.** *epigrafică monumentală*, cu litere îngrijite şi elegante. Inscripţiile de importanţă secundară erau săpate în *actuaria* sau *rustica*, o **s. c.** *epigrafică* cu litere mai înguste şi mai înalte, lucrate în grabă, uneori chiar neglijent. Denumirea de *capitală* îşi are originea în evul mediu timpuriu, cînd această **s.** era întrebuinţată la caligrafierea titlurilor, iniţialelor sau primelor rînduri ale capitolelor mss. În evul mediu, **s. c.** *epigrafică* a fost adoptată şi adaptată la alcătuirea codicelor; **s. carolingiană**, **s.** minusculă (de unde şi denumirea de *minusculă carolingiană*), cu litere rotunde, drepte, trasate cu precizie şi eleganţă, care îşi menţin trăsăturile individuale deşi sînt uneori legate între ele. **S.c.** s-a format spre sfîrşitul sec. 8 şi începutul sec. 9, în nord-estul Galiei şi în nordul Italiei de unde s-a răspîndit, în sec. 9—12, pe întreaga arie europeană de **s.** latină. Redescoperită în Renaştere, **s.c.** a constituit

Scriere bolatică

prototipul **s.** *umaniste*; **s. chirilică,** → ALFABET CHIRILIC; **s. consonantică,** sistem de **s.** al cărei alfabet este compus numai din consoane, vocalele nefiind notate. Majoritatea **s.** semite vechi (arabă, arameană, asiriană, ebraică, feniciană etc.) erau **s.c.**; **s. continuă, s.** neîntreruptă, fără spaţii între cuvinte; ◇ s c r i p t i o c o n t i n u a; **s. cretană** → S. MICENIANĂ; **s. cu caturi,** → SUPRASCRIERE; **s. cu cerdac,** → SUPRASCRIERE; **s. cufică,** → CUFICĂ; **s. cuneată,** → CUNEIFORMĂ; **s. cuneiformă,** → CUNEIFORMĂ; **s. curială,** tip de **s.** *italiană* întrebuinţată în sec. 7—12 de cancelaria curiei pontificale şi de notarii italieni. Într-o variantă mai veche, **s.c.** are literele mari şi late, cu cozi prelungite. Mai tîrziu, sub influenţa *minusculei carolingiene*, literele **s.c.** au devenit mai mici şi mai rotunde; **s. cursivă, s.** alcătuită din trăsături repezi şi legate, folosită în scopuri practice, de fiecare zi. Constituită în sec. 1 e.n., **s.c.** era întrebuinţată de romani în scrisori, acte, exerciţii şcolare, însemnări de tot felul etc. pe papirus, pergament, dar mai ales pe tăbliţe cerate. În faza ei iniţială **s.c.** s-a format prin simplificarea, trasarea accelerată şi chiar legarea unor litere ale **s.** *capitale actuaria*, rămînînd însă în esenţă o **s.** *majusculă*. De la sfîrşitul sec. 3 şi începutul sec. 4, **s.c.** a dobîndit un caracter pronunţat minuscul; **s. de cancelarie,** → CANCELLERESCA, S. UMANISTĂ; **s. de carte,** termen paleografic convenţional pentru s. caligrafică, îngrijită, cu efect estetic folosită la redactarea codicelor, spre deosebire de **s.** *practică*, simplificată, suplă şi rapidă, cu aplicaţii foarte largi, corespunzătoare numeroaselor cerinţe sociale ale vieţii cotidiene; **s. demotică,** → DEMOTICĂ; **s. divanî** (tc.), → DIVANÎ; **s. egipteană,** → DEMOTICĂ, HIERATICĂ, HIEROGLIFICĂ; **s. epigrafică,** → S. CAPITALĂ; **s. feniciană, s.** semită consonantică de origine egipteană, apărută, într-o formă arhaică, în sec. 14 î.e.n. Alfabetul se compunea din 22 de semne. Ca majoritatea **s.** semite, **s.f.** nu nota vocalele. Se consideră că fenicienii au inventat alfabetul preluat apoi de greci, care l-au perfecţionat completîndu-l cu un sistem vocalic. Potrivit legendei, alfabetul fenician ar fi fost introdus în Grecia de Cadmos, personaj mitologic, întemeietorul oraşului Teba din Boeţia. Termenul *alfabet* este de origine semită provenind de la *aleph* ("bou") şi *beth* ("casă"), primele două litere ale alfabetului fenician.

Ordinea, numele caracterelor şi, mai ales, forma lui stau la baza tuturor celorlalte s. alfabetice; **s. fonetică, s.** bazată pe folosirea unui sistem de semne, care reprezintă aspectul sonor al cuvintelor dintr-o limbă. Dacă elementele reprezentate sînt silabele, s. se numeşte *silabică*; dacă este vorba de sunete, *alfabetică*. Uneori, *transcrierea fonetică* este impropriu numită s.f.; **s. fractur,** → S. GOTICĂ; **s. franco-gallcă,** → S. MEROVINGIANĂ; **s. glagolitică,** → ALFABET GLAGOLITIC; **s. gotică, s.** cu aspect colţuros imprimat de linii frînte de grosime variabilă, dezvoltată din s. *minusculă carolingiană*, probabil în Anglia, spre sfîrşitul sec. 11, de unde a trecut în Normandia, pentru a se răspîndi apoi, în sec. 12, în celelalte ţări din Europa apuseană şi centrală. Dintre tipurile fundamentale ale s.g. se detaşează prin importanţa lor *textualis* şi *notula*. *Textualis* este o s. *de carte* cu litere regulate şi bine proporţionate, caligrafiate cu deosebită grijă una cîte una. *Notula*, cursivă gotică, provine din variantele simplificate ale s. *de carte* şi a celei de documente. În diferitele ei ipostaze, *notula* a fost utilizată atît la redactarea codicelor şi documentelor cît şi a însemnărilor de fiecare zi. *Notula* este o s. executată rapid, fără întreruperi, cu litere schematizate şi numeroase ligaturi. Interferenţele dintre cele două forme de bază ale **s.g.**, *textualis* şi *notula*, au dus la apariţia s. *bastarde* semicursive, folosită în evul mediu la copierea cărţilor. Din sec. 15, **s.g.** a început să se diferenţieze prin accentuarea unor trăsături distincte naţionale. În Germania, la începutul sec. 16, s-a format **s.** *fractur*, bogat ornată, din îmbinarea elementelor s. *textualis* cu cele ale *s. bastarde*, utilizată în mss. şi tipărituri; **s. greacă,** → ALFABET GREC, S. FENICIANĂ; **s. hieroglifică,** → HIEROGLIFICĂ; **s. ideografică,** → IDEOGRAFIE, IDEOGRAMĂ; **s. insulară,** denumire convenţională a s. irlandeze şi anglo—saxone formate în sec. 6—7 pe baza *uncialei* şi

Inscripţie cu scriere capitală romană

AONIAS·IN·MONTIS·
VTQ:VIRO·PHOEBI·CH
VT·LINVS·HAEC·ILLI·D

Scriere *Rustica*

VELAMENACAN
VOTAFVTVRAE
DESCITQVETVEN

Scriere *Quadrata*

Minuscule carolingiene

semiuncialei continentale. Ambele **s.** au o variantă timpurie cu litere rotunjite şi una tîrzie, sec. 9—11, cu litere mai ascuţite, cursive. Din sec. 10, sub influenţa *minusculei carolingiene*, caracterele **s.i.** au devenit puţin mai rotunde; **s. italiană,** fiecare dintre tipurile de **s.** care s-au format în Italia, în evul mediu, pe baza *cursivei minuscule romane*, în deosebi ca **s.** de documente, şi pe cea a *semiuncialei*, mai ales ca **s.** de codice; **s. îmbinată,** → ÎMBINARE; **s. majusculă,** sistem de **s.** în care literele se situează exact între două linii, spre deosebire de literele *s. minuscule* plasate între patru linii. O asemenea **s.** a fost *s. capitală romană*; **s. merovingiană (franco-galică), s.** cursivă care s-a format în sec. 4—5, în Galia, pe baza *cursivei minuscule romane*. **S.m.** este greu lizibilă şi lipsită de graţie, caracteristici imprimate de ductul trasat în grabă, literele înghesuite cu cozi prelungite şi ligaturi numeroase. În sec. 9, sub influenţa *minusculei carolingiene*, **s.m.** a devenit mai caligrafică şi, ca urmare, a căpătat o înfăţişare mai îngrijită; **s. miceniană (cretană), s.** aparţinînd culturii cretane (mileniu 2 î.e.n.). Săpăturile efectuate la începutul sec. 20 de arheologul englez Arthur Evans au scos la lumină tăbliţe de lut conţinînd mai multe sisteme de **s.** Cel mai vechi, datînd din 2000—1900 î.e.n., alcătuit din pictograme, a fost inclus de Evans în *clasa A* de **s.** hieroglifică. Următorul, *clasa B* a aceleiaşi **s.** simplificată însă, aparţine perioadei 1900—1700 î.e.n. Între 1700—1550 î.e.n., au apărut aşa-numitul *liniar A*, sistem de **s.** cursivă folosită pînă în 1450 î.e.n. şi

cursivul *liniar B*, a cărui existență este atestată pînă în 1200 î.e.n. În 1953, englezii Michael Ventris și John Chadwick au descifrat *liniarul B* ca **s.** a limbii grecești. *Liniarul A*, care continuă încă să fie o enigmă, constă în aproximativ 80 de semne silabice, dintre care doar jumătate corespund din punct de vedere al formei celor ale *liniarului B*, și în o serie de ideograme; **s. minusculă, s.** în care literele se încadrează într-un sistem de patru linii astfel încît corpul lor este cuprins între cele două linii intermediare, iar prelungirile în sus sau în jos merg pînă la liniile extreme; → și S. CAROLINGIANĂ, S. CURSIVĂ; **s. monumentală,** → S. CAPITALĂ; **s. nesih** (tc.), → NESIH; **s. perlată,** variantă de s. *gotică textualis*, de dimensiuni mici, folosită la copierea textelor biblice în codice de format redus; **s. pictografică,** → PICTOGRAFIE, PICTOGRAMĂ; **s. practică,** → S. DE CARTE; **s. rika** (tc.), → RIKA; **s. romană,** → S. CAPITALĂ; **s. semicursivă,** → BASTARDĂ, S. GOTICĂ; **s. semiuncială, s.** minusculă, caligrafică formată în sec. 4 din **s.** *uncială* și din *cursiva romană* nouă și folosită în sec. 4—9 la scrierea codicelor. Cuprinde atît litere minuscule, cît și majuscule preluate din **s.** *uncială*; **s. silabică,** → SILABAR; **s. sülüs** (tc.) → SÜLÜS; **s. sumeriană,** → CUNEIFORMĂ; **s. talik** (tc.), → TALIK; **s. toledană,** → S. VIZIGOTĂ; **s. umanistă,** tip de **s.** a Renașterii, cu litere rotunde, modelată după **s.** *carolingiană*. A apărut la Florența la sfîrșitul sec. 14 și începutul sec. 15. În evoluția ei istorică, **s.u.** a cunoscut trei variante de bază: *anticva*, *cursiva* și *cancelleresca*. *Anticva* a fost folosită ca *scriere de carte* și a servit de model la gravarea celebrelor litere cu același nume care au înlocuit caracterele gotice în tipărituri. *Cursiva umanistă* formată prin simplificarea *s. de carte anticva* este o **s.** uzuală, clară și elegantă, înclinată spre dreapta. La redactarea documentelor se

Capitale grecești

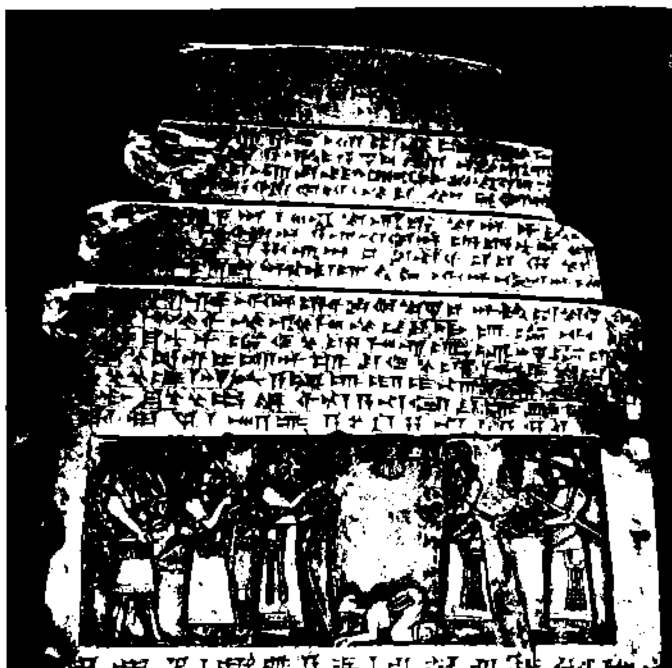
Unciale grecești

Minuscule greceşti

Scriere cursivă umanistă

folosea o variantă a *cursivei umaniste*, cu unele particularităţi gotice, numită s. *de cancelarie* sau *cancelleresca*. Literele ei sînt mari şi rotunde, uneori legate alte ori separate, cu o pronunţată înclinare spre dreapta; **s. unclală, s.** majusculă a evului mediu formată în sec. 4 prin rotunjirea literelor s. *capitale actuaria*. Înlocuită treptat de la sfîrşitul sec. 8 cu *minuscula carolingiană*, **s.u.** a fost menţinută pînă la sfîrşitul sec. 11 pentru evidenţierea titlurilor, iniţialelor şi a primelor cuvinte ale capitolelor; **s. vizigotă (toledană), s.** cursivă formată în cursul sec. 6—8, în Spania, din *cursiva minusculă romană*. O variantă mai veche, cu multe ligaturi, a fost folosită în sec. 7—8, mai ales la redactarea documentelor. Varianta mai nouă, din sec. 8—9, caligrafică şi îngrijită, a servit ca **s.** *de carte*. Începînd cu sec. 11, **s.v.** a făcut loc treptat s. *carolingiene*. ● La baza oricărei **s.** se află reprezentarea figurativă: omenirea a început prin a reproduce realitatea în imagini *(s. pictografică)* şi a ajuns, în cele din urmă s-o transpună în simboluri grafice convenţionale. Primele desene serveau la exprimarea vizuală directă a realităţii înconjurătoare într-o manieră care nu avea legătură cu nici o formă lingvistică; cu alte cuvinte, mesajul desenat nu corespundea formelor vorbirii. Într-o fază ulterioară, cea a s. *ideografice*,

desenele au început să redea nu numai obiectele pe care le înfăţişau, dar şi cuvintele cu care puteau fi asociate. Astfel, imaginea soarelui reprezenta direct numele astrului şi, totodată, sensuri secundare asociative: "alb", "strălucitor" sau "zi". Nevoia de a reprezenta cuvinte care nu puteau fi sugerate prin imagini a dus la apariţia aşa-numitei fonetizări al cărei principiu constă în atribuirea de valori fonetice semnelor. Fonetizarea a permis exprimarea ideilor într-o formă care să corespundă categoriilor vorbirii. În felul acesta, s-au dezvoltat sisteme complete de **s.** care făceau posibilă exprimarea oricărei forme lingvistice cu ajutorul simbolurilor cu valoare silabică convenţională. **S.** şi-a pierdut treptat caracterul ei de modalitate independentă de exprimare a ideilor şi a devenit un instrument de înregistrare a formelor vorbirii. Transformările de conţinut au fost însoţite de evoluţia desenelor ce redau obiecte reale, prin schematizare, spre reprezentări lineare, geometrice, în înfăţişarea cărora cu greu se mai pot identifica imaginile pictografice iniţiale. S-a ajuns astfel la crearea de simboluri care să reprezinte cuvinte ale limbii. Primele sisteme de **s.** au apărut în Orient. Cel mai vechi dintre ele, cel sumerian, atestat în sudul Mesopotamiei în jurul anului 3100 î.e.n., s-a dovedit a fi cel mai potrivit pentru reconstituirea ciclului de evoluţie a **s.** Tăbliţele descoperite la Uruk oferă o imagine clară a dezvoltării **s.** mesopotamice în primele ei faze, de la pictograme la cuneiforme. Aceeaşi succesiune de la reprezentarea figurativă la un sistem fonetic a cunoscut şi **s.** egipteană. **S.** silabică egipteană consta din aproximativ 24 de semne, fiecare alcătuit dintr-o consoană iniţială şi o vocală şi din alte 80 de semne, fiecare compus din două consoane şi o vocală. **S.** semite au urmat în general prin-

Inscripţie cu caractere cuneiforme (Obeliscul negru)

Inscripţie cu hieroglife

cipiile prototipului lor silabic egiptean, fără însă ca vreuna să reuşească să-şi dezvolte un sistem de vocale, folosind numai indicatori fonetici care să ajute la pronunţarea vocalelor. Grecii au creat pentru prima dată un sistem vocalic de sine stătător, pe care l-au ataşat consoanelor preluate de la fenicieni, punînd bazele s. alfabetice. ■ Există mărturii numeroase de folosire a s. pe teritoriul ţării noastre, din timpuri străvechi. Primele atestări sînt constituite din reprezentările pictografice stilizate de pe tăbliţele de lut descoperite în 1961, la Tărtăria, lîngă Orăştie, datînd din prima jumătate a mileniului 4 î.e.n., asemănătoare celor sumeriene de la Uruk. Cele mai vechi inscripţii scoase la lumină în Dobrogea, în limba greacă, datează din sec. 6 î.e.n. Informaţia istoricului grec Dio Cassius, în *Istoria romanilor* (sec. 3), despre o scrisoare în latină trimisă de Decebal, prin soli, împăratului Domiţian, vine în sprijinul afirmaţiei că la curtea regilor dacilor se scria cu litere latine. Prin urmare, inscripţiile epigrafice ca şi ustensilele de scris descoperte în Dacia arată că s. era cunoscută strămoşilor poporului român. S. în limba latină a fost întreruptă în secolele ce au urmat retragerii romane, de valul popoarelor migratoare. Probabil din sec. 10 a pătruns în ţara noastră *alfabetul chirilic* care a fost folosit timp de cîteva veacuri la s. limbii slavone — în biserică şi administraţie — şi a limbii române. Împrejurările şi epoca în care a început să se scrie în limba română continuă să rămînă probleme deschise. Există mai multe mărturii despre prezenţa unor texte româneşti în sec. 15 sau chiar mai vechi, însă doar două dintre ele, provenind de la sfîrşitul sec. 15, prezintă o oarecare încredere. Prima este constituită din formula de adresare *Bunilor i čestitem*, în loc de *Dobrem i čestitem*, a scrisorii boierului muntean Dragomir Udrişte către braşoveni, datată aproximativ 1482—1492. A doua este o însemnare din registrele de socoteli ale Sibiului pe anul 1495, care consemnează că s-a plătit unui preot român suma de un florin pentru redactarea unei scrisori în româneşte. Cel mai vechi text cunoscut, cu dată sigură, redactat în limba română, este scrisoarea lui Neacşu din Cîmpulung adresată în 1521 lui Johannes Benkner, judele Braşovului. Prin fraza ei limpede şi închegată, dovedeşte existenţa unei tradiţii mai vechi a scrisului românesc. "De fapt, sporadic şi pentru nevoi particulare, trebuie să se fi scris româneşte întotdeauna". (Al. Rosetti. *Istoria limbii române. de la origini pînă în sec.* 17. Bucureşti, 1968, p. 468.). În sprijinul părerii că s-a scris în româneşte şi înainte de 1500, vine nu numai limba scrisorii lui Neacşu dar şi cea a tipăriturilor coresiene şi a aşa-numitelor texte rotacizante (*Codicele Voroneţean, Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voroneţeană* şi *Psaltirea Hurmuzaki*), copiate în sec. 16. La aceste argumente se adaugă "unitatea limbii tipăriturilor şi scrisorilor particulare din sec. 16, oricare ar fi provincia românească din care provin acestea, unitate care n-ar fi posibilă, fără o mai îndelungată practică prealabilă a scrisului . . ." (Dimitrie Macrea. *Începuturile scrisului în limba română*. În: "România literară", nr. 33, 13 aug. 1970). S. în limba română s-a extins în sec. 16 în toate ţinuturile româneşti, în documente, traduceri, texte religioase şi scrieri populare, mss. sau tipărite. → şi ALFABET. 2. (pal.) Mod particular de a caligrafia semnele grafice; ortografie. 3. (edit.) Lucrare literară sau ştiinţifică. || **s. hagio-**

grafică, → HAGIOGRAFIE (1); **scrieri alese,** → OPERE ALESE. **4.** (dipl.) Termen denumind o anumită categorie de documente. || **s. deprinprejur,** → CIRCULARĂ.
SCRIITOR 1. (bibl.) Creator de opere literare, indiferent de genul abordat. **2.** (dipl.) → GRĂMĂTIC.
SCRIITURĂ (pal.) **1.** Sistem de semne ordonate într-un lexic specific creaţiei literare. **2.** Tehnică a scrisului; ◇ s c r i p t u r ă (3), s c r i s o a r e (6).
SCRINIUM (lat.; pal.) **1.** → CAPSA. **2.** Masă de scris la romani.
SCRIP. (abrev.) → SCRIPSIT.
SCRIPSIT (lat.; graf.) Formulă alăturată numelui artistului care a gravat un text. □ Abrev. SCRIP.
SCRIPTE (arhiv.) **1.** Ansamblu de registre, condici, acte etc. aparţinînd unei instituţii, organizaţii etc. **2.** Textele cuprinse în aceste documente.
SCRIPTIO (lat.; pal.) **1. S. aurea,** → CRISOGRAFIE. **2. S. continua,** → SCRIERE CONTINUĂ. **3. S. inferior,** textul iniţial, original, de pe un *palimpsest* care este uneori descifrat cu ajutorul unor procedee de restaurare. După gradul de lizibilitate, **s.i.** poate fi *semianimus*, cînd a devenit vizibil prin aplicarea tratamentului de laborator corespunzător, *semisepultus*, descifrabil parţial, şi *sepultus*, indescifrabil.
SCRIPTORIU (pal.) Atelier într-o mănăstire destinat confecţionării, redactării şi decorării mss; ◇ s c r i p t o r i u m. ● În **s**, pergamentul era preparat pentru scris, foile grupate în caiete şi liniate. Copiştii şi caligrafii lucrau în echipă. Imaginea romantică a unui călugăr transcriind un ms., în chilia sa, nu corespunde decît unei realităţi tardive şi izolate. ■ Cele mai renumite **s.** medievale româneşti au funcţionat la Mănăstirile Putna, Dragomirna, Neamţ, Humor, Suceava, Căldăruşani etc.
SCRIPTORIUM (lat.; pal.) → SCRIPTORIU.
SCRIPTUARIUS (lat.; pal.) Conducătorul echipei de copişti care lucrau într-un *scriptorium*. **S.** supraveghea, îndruma şi coordona activitatea de transcriere a textelor. Totodată, exercita şi funcţia de bibliotecar *(armarius)*.
SCRIPTUM (lat.; dipl.) Termen medieval prin care era denumit uneori un act solemn.

Scriptoriu medieval

SCRIPTURAE (lat.; dipl.) **1.** Termen generic pentru diferite categorii de *înscrisuri* medievale redactate în latină. **2.** Ansamblu de materiale ciorne, liste, formulare, registre etc. care serveau la redactarea actelor într-o cancelarie.
SCRIPTURA LONGIOR (lat.; pal.) Scriere cu litere mari şi prelungite folosită în evul mediu în documente la ornamentarea primului rînd.
SCRIPTURĂ 1. (dipl.) Termen denumind o anumită categorie de documente. ■ Mai frecvent utilizat în Moldova, **s.** este consemnat în sensul de *scrisoare* (5). În Ţara Românească, cuvîntul este atestat în acte de danie. **2.** (edit.) Scriere, de obicei veche. **3.** (pal.) → SCRIITURĂ (2). **4.** (edit.) → BIBLIE.
SCRIS 1. (pal.) → SCRIERE (1). **2.** (pal.) → SCRIERE (2). **3.** Activitatea de scriitor, de publicist.
SCRISOARE 1. (red.) Comunicare scrisă adresată cuiva de regulă prin poştă sau prin mesager; ◇ c a r t e (8), e p i s t o l ă (1), m i s i v ă. || **s. autografă, s.** scrisă chiar de mîna autorului; **s. către redacţie,** → NOTĂ (3); **s. deschisă** (presă), articol redactat sub formă de **s.** şi avînd de obicei un caracter polemic sau revendicativ. **2.** (pl., edit.) Culegere de corespondenţă; ◇ e p i s t o l a r (2). **3.** (pl.; edit.) Scriere compusă sub formă de corespondenţă, adresată unei persoane reale sau fictive, prin care autorul expune puncte de vedere personale, deseori

critice, asupra unor probleme, fapte, evenimente etc. Ex.: Ion Ghica. *Scrisori către Vasile Alecsandri*. Bucureşti, 1387. **4.** (edit.) Scriere satirică în versuri; ◇ e p i s t o l ă (2). ■ De pildă, cele cinci *Scrisori* ale lui Eminescu. **5.** (dipl.) Termen denumind o anumită categorie de documente; ◇ s c r i p t u r ă (1). || **s. de acreditare**, document prin care se atestă calitatea unui ambasador sau trimis plenipotenţiar de a reprezenta un anumit stat pe plan diplomatic; **s. pastorală**, → PASTORALĂ. ■ În Ţara Românească şi Moldova cuvîntul era utilizat mai ales pentru act de proprietate sau de danie. **6.** (pal.) Tehnică a scrisului; ortografie; ◇ s c r i t u r ă (2); Ex.: C. Diaconovici-Loga. *Ortographia sau drépta scrisóre*. Buda, 1818.

SCULP. (abrev.) → SCULPSIT.

SCULPEBAT (lat.; graf.) → SCULPSIT.

SCULPSIT (lat.; graf.) Termen, deseori folosit abreviat, care figurează alături de numele gravorului pe o stampă; ◇ s c u l p e b a t. □ Abrev.: SC. (2), SCULP. → şi AUTOR (2).

SCURTE ŞTIRI (presă) → BREVIAR (3).

SCUT (her.) Partea centrală, de formă geometrică dreptunghiulară, triunghiulară etc. a unei steme simbolizînd arma de apărare a cavalerilor medievali. Pe suprafaţa s. sînt reprezentate însemnele. Uneori, s. figurează ca element ornamental în mss. şi tipărituri, fără semnificaţii heraldice.

S.D. (abrev.) → FĂRĂ AN.

S.E. (abrev.) → FĂRĂ EDITOR.

SE HALLARÀ EN (sp.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.

SECŢIE DE BIBLIOTECĂ (bibl.) Compartiment care grupează documentele unui anumit fond sau unei anumite colecţii (mss., periodice, cărţi rare, stampe şi hărţi, muzică etc.) şi desfăşoară activităţi specifice fondului respectiv. → şi CABINET (3).

SECŢIUNE DE AUR (edit.; graf.) → TĂIETURĂ DE AUR.

SEDILĂ (pal.; red.) Semn diacritic de forma unei virgule (,) care pus sub o consoană îi dă valoarea altui sunet. **S.** este caracteristică limbilor franceză, turcă şi catalană Ex.: fr. *français*.

SELECTARE (docum.) → EVALUARE (2).

SELECTOR (docum.) Dispozitiv de explorare electronică şi vizuală a *microfişelor* pertinente. Regăsirea informaţiilor se efectuează în două faze: examinarea şi selecţionarea automată a fişelor, urmată de controlul vizual prin proiectarea fiecărei fişe pe un ecran.

SELECŢIE DE FIŞE (docum.) Procedeu tehnic de explorare a indexului pentru regăsirea informaţiilor. **S. de f.** se poate executa manual, vizual, semimecanizat, mecanizat, automatizat şi fotografic. În sistemul de fişe perforate marginal, pentru **s. de f.** manuală se folosesc nişte andrele care se introduc în pachetul de fişe în perforaţiile corespunzătoare codurilor termenilor căutaţi. Din pachet se desprind numai acele fişe ale căror perforaţii au fost decupate şi care corespund temei respective. Există şi echipamente semimecanizate, numite vibratoare, care conţin un număr mai mare de andrele. Selectarea se poate efectua şi cu mijloace automate, fişele fiind sortate magnetic, electric, electronic etc. → şi SELECTOR.

SELECŢIUNI (edit.) Bucăţi alese dintr-o operă literară, din muzica unui compozitor etc.

SEMAGRAF (poligr.; presă) Dispozitiv pentru culegere la distanţă a aceleiaşi ediţii de ziar în diferite localităţi. **S.** se compune dintr-o maşină automată de cules, una de scris şi un aparat telegrafic.

SEMASIOGRAFIE (pal.) Sistem de scriere arhaică alcătuit din semne care sugerează sensuri şi nu elemente lingvistice (cuvinte sau sunete).

SEMESTRIAL (presă) Periodic care apare o dată la fiecare şase luni.

SEMIANIMUS (lat.; pal.) → SCRIPTIO INFERIOR.

SEMICICERO (poligr.) → NONPAREL.

SEMICURSIVĂ (pal.) → BASTARDĂ.

SEMILEGĂTURĂ (leg.) Legătură a unui volum la care numai cotorul, colţurile şi parţial feţele sînt de piele. Restul suprafeţei copertei se completează cu pînză sau cu hîrtie marmorată; ◇ j u m ă t a t e p i e l e.

SEMINEAGRĂ (poligr.) → ALDINĂ (2a).

SEMINONPAREL (poligr.) → BRILIANT.

SEMINŢE (edit.) Titlu dat unor culegeri de *cuvîntări*. Ex.: Zaharia Boiu. *Seminţe din Agrul lui Christos. Cuventări bisericeşti*. T. 1—2. Sibiu, 1898.

SEMIOLOGIE 1. Ştiinţă care studiază funcţiile semnelor în cadrul vieţii sociale. ● Termenul de s. a fost propus în 1916

de lingvistul elvețian Ferdinand de Saussure. **2.** → SEMIOTICĂ.

SEMIOTICĂ Știință care se ocupă cu studiul general al semnelor, indiferent de natura acestora; ◇ s e m i o l o g i e (2). ● **S.** a fost inițiată de filozofii americani Charles Pierce (1839—1914) și Charles W. Morris (n. 1901).

SEMIPALMETĂ (graf.) Motiv ornamental derivat din *palmetă*, înfățișînd frunza acesteia din profil. **S.** este prezentă în pictura de mss., în decorul legăturilor de carte etc.

SEMISEPULTUS (lat.; pal.) → SCRIPTIO INFERIOR.

SEMIUNCIALĂ (pal.) → SCRIERE SEMIUNCIALĂ.

SEMN 1. (bibl.; edit.; pal.; red.) Mijloc de exprimare care redă convențional unitatea dintre un sens și o indicație grafică. || **s. auxiliar, s.** fără valoare fonetică (ex.: s. de punctuație); **s. convențional,** reprezentare grafică abstractizată a unor elemente concrete pe care le substituie în scheme, hărți etc. **S.c.** alcătuiesc un limbaj înțeles și aplicat în același mod de toți specialiștii unui domeniu și sînt de regulă normate și standardizate; **s. de autor,** → CUTTERIZARE; **s. de coală,** → SIGNATURĂ (1); **s. de corectură, s.** standardizat folosit pentru îndreptarea greșelilor și neconcordanțelor constatate pe tiparul de corectură, pentru introducerea modificărilor, completărilor sau suprimărilor la culegerea efectuată, precum și pentru semnalarea defecțiunilor tehnice aflate pe tiparul de corectură. **S. de c.** pot fi: a) de înlocuire, eliminare și introducere; b) de rearanjare a materialului tipăritor și de poziționare a indicilor și exponenților; c) de modificare a spațiilor; d) de început de aliniat, de erori de aliniere și de modificări ale caracterelor de literă; e) pentru defecte tehnice de culegere și imprimare; f) de schimbare a unor indicații date. Orice corectură trebuie făcută atît pe litera sau cuvîntul greșit, cît și pe rama albă a tiparelor de corectură, de preferat cu roșu. **S.** pentru erorile depistate în stînga textului se vor nota în partea stîngă a marginii albe, iar pentru cele din dreapta, în dreapta. → și ANEXĂ; **s. de final, s.** de încheiere frecvent în textele chirilice mss. **S. de f.** îndeplinește rolul de punct dar și de ornament la capătul ultimului rînd, rămas mai scurt decît celelalte. Formele pe care le capătă s. **de f.** pot fi de floare, frunză, dar mai ales cele dezvoltate din s. invocației simbolice (+, ✢, ++, x, [illegible], [illegible] etc.); **s. de notă,** → EXPONENT; **s. de punctuație,** → PUNCTUAȚIE; **s. diacritic, s.** adăugat unei litere pentru a-i modifica valoarea fonetică. **S.d.** din limba română sînt (˘) la litera *ă*, (^) la literele *â* și *î* și (,) la literele *ș* și *ț*. În textele românești vechi se întîlnesc următoarele **s.d.**: *accentul ascuțit (oxia), accentul grav (varia), iericul, paiericul, isonul, spiritele, vrahia, titla* și *trema*; **s. exclamării, s.** de punctuație (!) care marchează intonația propozițiilor și frazelor exclamative sau imperative. **S.e.** se așează și după interjecții și substantive în vocativ. Dacă propoziția de încheiere a frazei are și un sens interogativ, atunci se pune la sfîrșitul ei atît **s.e.** cît și cel al întrebării (!?). Cînd se exprimă îndoială sau ironie față de cele afirmate în propoziție, se plasează **s.e.** în paranteze, înlocuind formula latină *sic*; **s. fonetic, s.** grafic al unui sistem de scriere exprimînd un element lingvistic (ex.: literă de alfabet); **s. întrebării, s.** de punctuație (?) care marchează intonația unui cuvînt, unui grup de cuvinte, unei propoziții sau fraze interogative cu condiția ca ele să fie întrebări directe. Plasat între paranteze rotunde, **s.î.** arată rezerva sau îndoiala autorului față de o afirmație. În descrieri bibliografice, **s.î.** închis între paranteze drepte, indică un element incert sau stabilit provizoriu, din vedetă sau din datele de apariție; **s. ortografic, s.** utilizat pentru scrierea corectă a unui cuvînt, unei expresii sau locuțiuni. În limba română **s.o.** sînt *cratima* și *apostroful*. *Punctul* are de asemenea valori ortografice; **s. citării** (pl.), → GHILIMELE. **2.** (bibl.) **S. ars,** marcă de proprietate pe o carte executată prin presare cu o ștampilă înroșită în foc; ◇ B r a n d z e i c h e n, s t i g m a t. ■ Majoritatea incunabulelor de la Biblioteca Muzeului Brukenthal au pe muchia din față un **s.a.** reprezentînd două săbii încrucișate, vechea stemă a Sibiului. **3.** (leg.) **S. de carte,** șnur fixat în partea superioară a cotorului blocului de carte, servind la marcarea paginii unde s-a întrerupt lectura; ◇ s i g n e t (2). **4.** (poligr.) **S. de pus coli,** dispozitiv al mecanismului de alimentare cu hîrtie cu ajutorul căruia se delimitează locul de așezare a colii

în vederea tipăririi întregului tiraj în aceleaşi limite ale hîrtiei. 5. (epigr.) **S. lapidar,** marcă a meşterului sau a organizaţiei meşteşugăreşti, gravată în piatră. 6. (poligr.) **S. tipografic,** piesă de metal sau alt material care poartă figura unei litere, cifre, linii etc. ce se poate reproduce pe un suport prin tipărire. 7. (pl.; dipl.) **S. de validare,** elemente ale *formularului diplomatic*, incluse în *eschatocol*, care cuprind mijloacele de autentificare ale unui act. Principalele **s. de v.** sînt semnăturile *(subscrierile, subscripţiile, subscriptiones)* persoanelor care au luat parte la emiterea sau scrierea documentului şi sigiliul.

SEMNAL (edit.) → EXEMPLAR DE SEMNAL.

SEMNĂTURĂ (dipl.) Marcă personală, de obicei autografă, ce cuprinde numele unei persoane, urmată uneori de o parafă, prin care autorul îşi ia răspunderea pentru actul pe care o aplică; ✧ i s c ă l i t u r ă. ■ În documentele româneşti vechi, **s.** autografe sînt mai rare decît cele neautografe. **S.** domnitorului este precedată de particula Iω, urmată de titluri. În **s.** unui dregător sau mitropolit funcţia urmează numelui. **S.** neautografe din actele de proprietate şi din scrisori sînt precedate uneori de pronumele personal.

SENILIA (lat.; edit.) Scrierile unui autor ajuns la senectute, purtînd amprenta vîrstei înaintate şi oglindind slăbirea forţei de creaţie.

SEPIA (graf.) **1.** Colorant cafeniu închis provenit din viscerele moluştei sepia sau preparat pe cale chimică şi întrebuinţat pentru desenele în *laviu*. **2.** Desen în *laviu* executat cu o astfel de culoare.

SEPTUAGINTA (edit.) Prima traducere în limba greacă a cărţilor *Vechiului Testament*, efectuată la Alexandria, în sec. 2 î.e.n., de 70 de învăţaţi, după originalul ebraic, pentru evreii din Egipt care vorbeau greceşte. **S.** a devenit cu timpul text autentic pentru biserica creştină, ceea ce a discreditat-o la evrei.

SEPULTUS (lat.; pal.) → SCRIPTIO INFERIOR.

SEQUENTESQUE (SEQUENTES, SEQUENTIA), (lat.; red.) → ŞI URMĂTOARELE.

SERIAL (bibl.; edit.; presă) → PUBLICAŢIE SERIALĂ.

SERIE (bibl.; edit.; presă) **1.** Succesiune de lucrări independente legate printr-o tematică comună sau apropiată şi publicate de aceeaşi editură sub un titlu general. || **s. de autor, s.** de al cărei conţinut răspunde acelaşi autor; **s. nouă, s.** reluată după o întrerupere, de obicei de alţi autori sau de altă editură şi caracterizată prin anumite îmbunătăţiri în metoda de redactare, în înfăţişare etc. Ex.: *Dicţionarul limbii române (DLR)*, serie nouă, operă încă neîncheiată, începută în 1913 de Sextil Puşcariu, întreruptă în 1949 şi reluată în 1965. **2.** Parte dintr-o colecţie sau publicaţie periodică purtînd un titlu individual, în afară de cel general. → şi COLECŢIE (3). PUBLICAŢIE SERIALĂ. **3.** → CICLU (1, 2).

SERIF (poligr.) → TALPA LITEREI.

SERIGRAFIE (poligr.) Procedeu de tipar la care clişeul este o sită *(şablon* sau *ecran)* dintr-o ţesătură de fire de mătase, sintetice sau metalice; ✧ s e r i g r a v u r ă, t i p a r c u s i t ă, t i p a r c u ş a b l o a n e, t i p a r s e r i g r a f i c. Elementele tipăritoare sînt formate de ochiurile goale ale sitei prin care se depune o cantitate de cerneală sau culoare pe suportul pe care se imprimă, iar elementele netipăritoare, de ochiurile acoperite cu vernis. Pentru realizarea sitei sau şablonului serigrafic se folosesc metode manuale sau fotomecanice asemănătoare celor zincografice, litografice, rotoheliografice etc. Se poate astfel desena pe sită cu un creion litografic moale sau cu o pensulă muiată într-o cerneală solubilă în benzină. Se aplică apoi un clei tare pe toată suprafaţa sitei, după care se dizolvă în benzină numai porţiunile desenate, lăsînd astfel locurile respective goale. În cazul metodelor fotomecanice se poate, de pildă, copia un negativ sau un diapozitiv fotografic pe o foaie de gelatină care s-a depus pe sită şi apoi s-a sensibilizat într-o baie de bicromat, sau se poate folosi hîrtie-pigment ca în rotoheliogravură. La tipar, cerneala pătrunde prin ochiurile goale ale sitei şi se fixează pe suport. În prezent, pentru tipar serigrafic se utilizează maşini speciale. Procedeul, folosit mai mult pentru tipărituri publicitare şi ambalaje, prezintă avantajul că permite imprimarea oricărui fel de suport (hîrtie, pînză, masă plastică, ceramică, sticlă etc.), flexibil sau rigid, de formă plană sau curbă.

SERIGRAVURĂ (poligr.) → SERIGRAFIE.

SERVICIU DE BIBLIOTECĂ (bibl.) Subdiviziune administrativă a unei biblioteci mari: s. de evidenţă a publicaţiilor, s. bibliografic, s. de împrumut, s. de completare a fondului şi de achiziţii, s. de schimb cu străinătatea, s. de microfilme etc.
SFÎNTA SCRIPTURĂ (edit.) → BIBLIE.
SFÎRŞIT DE CAPITOL (graf.) → CUL-DE-LAMPE.
SFRAGISTICĂ (sig.) → SIGILOGRAFIE.
SIC (lat.; red.) Cuvînt într-un text citat, de obicei scris în cursive, între paranteze şi urmat de semnul exclamării pentru a semnala o greşeală sau o neconcordanţă care aparţine originalului şi nu comentatorului. Ex.: "Va apare *(sic!)* o nouă lucrare..." (i.e. apărea). → şi SEMNUL EXCLAMĂRII.
SICATIV (poligr.) Substanţă adăugată cernelii de tipar şi unor coloranţi pentru a le mări viteza de uscare.

SICRIUL DE AUR (edit.) Culegere de cuvîntări funebre numite *propovedanii*. Ex.: *Sicriul de aur*. Sas-Sebeş, 1683.

SIDEROGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere după plăci de oţel gravate în adîncime; ✧ calcosiderografie.

SIGILARE (sig.) Operaţie de aplicare a *matricei sigilare* pe cărţile, mss. şi în general, pe documentele din patrimoniul unei biblioteci, arhive etc. sau pe un act pentru a-l valida.

SIGILIU (sig.) **1.** Amprentă (în ceară, metal, soluţie de aur, tuş sau fum) rămasă pe suportul unui document grafic prin aplicarea *matricei sigilare* care poartă o emblemă şi un text menit a individualiza posesorul; ✧ pecete, ştampilă (1). **S.** este, totodată, un instrument de autentificare a documentelor private sau oficiale. || **s. anepigraf, s.** pe suprafaţa căruia nu figurează un text sau iniţiale; **s. aplicat, s.** rezultat din imprimarea matricei pe ceară caldă, aplicată direct pe suport, după ce suprafaţa acestuia a fost în prealabil înţepată pentru consolidarea amprentei; **s. ataşat,** → S. ATÎRNAT; **s. atîrnat (ataşat, legat), s.** confecţionat din metal sau ceară şi prins de act cu ajutorul unui şnur. Sistemul de legare pe act constă din *plicatură*, respectiv îndoirea marginii inferioare a documentului şi *ţăncuşă* (şuviţă de pergament) sau şnur care asigură prinderea de document a *căuşului* sau a cutiei ce conservă impresiunea sigilară; **s. cu timbru fix, s.** timbrat, realizat prin aplicarea cerii pe reversul suportului (sau între cele două file ale unui document diafolio) şi imprimarea matricei pe aversul acestuia (sau pe aversul primei file a unui document diafolio); **s. cu timbru mobil, s.** timbrat, confecţionat prin fixarea cerii pe aversul suportului, acoperirea acesteia cu o *foiţă-timbru* peste care se imprimă matricea. Timbrul este cusut pentru consolidare. Uneori foiţa-timbru era ornamentală, decupată, de pildă, în formă de

Sigiliul fabricii de hîrtie înfiinţate de Gheorghe Asachi la Cetăţuia, în 1841

frunză sau de stea; **s. dantelat,** → FOIŢĂ-TIMBRU; **s. de închidere, s.** aplicat pe reversul actului după plierea acestuia, în vederea asigurării secretului corespondenţei; **s. de text, s.** folosit ca semn de validare la încheierea textului unui document, însoţit de obicei de semnătură; **s. duplex, s.** cu reprezentări pe ambele feţe; **s. heraldic, s.** în emblema căruia se află un *scut* cu toate elementele specifice; **s. imprimat, s.** realizat prin imprimarea matricei pe suport după introducere în tuş, soluţie de aur, fum sau chinovar; **s. inelar,** impresiune sigilară obţinută cu ajutorul imaginii gravate pe montura unui inel; **s. împărţit,** amprentă sigilară realizată cu o matrice confecţionată din mai multe părţi, fiecare parte fiind păstrată de o altă persoană, pentru a împiedica

falsurile și abuzurile; **s. înstelat,** → FOIȚĂ-TIMBRU; **s. legat,** → S. ATÎRNAT; **s. simplex, s.** care are gravată reprezentarea numai pe o singură față; **s. timbrat, s.** confecționat prin plasarea deasupra cerii calde a unei *foițe-timbru* peste care se aplică matricea; **s. tipărit,** impresiune sigilară tipărită odată cu textul documentului respectiv; **s.-brățară,** amprentă sigilară de ceară în jurul căreia s-a aplicat un strat tot de ceară, formînd un inel protector. **2.** → MATRICE SIGILARĂ.

SIGILLUM (lat.; dipl.; sig.) Termen medieval utilizat în Transilvania pentru a denumi un act redactat în latină și întărit cu pecete.

SIGILOGRAFIE Știință specială a istoriei care are ca obiect studierea *sigiliilor* sub toate aspectele; ✧ s f r a g i s t i c ă. **S.** identifică, descrie, clasează sigiliile, le stabilește originea și autenticitatea.

SIGLĂ (pal.; red.) Prescurtare convențională alcătuită din litera inițială sau din grupul de litere inițiale folosită în vechile mss., inscripții, signete editoriale sau tipografice, bibliografii, monede etc. Ex.: *B.R.V. (Bibliografia românescă veche).*

SIGNATOARE (poligr.) Fiecare dintre cele două clape metalice fixate de o bară la cilindrul de presiune al mașinii de tipar, în care se prinde o coală de hîrtie pentru a fi trecută prin mașină la imprimare.

SIGNATUM (lat.; dipl.) Formulă de încheiere a unui act, plasată înainte de semnătură, în documentele latine din Transilvania.

SIGNATURĂ (poligr.) **1.** Număr de ordine imprimat pe prima și pe a treia pagină a fiecărei coli de tipar care servește la *adunarea colilor*, în succesiunea normală a textului lucrării; ✧ n u m ă r (s e m n) d e c o a l ă. Pe pagina a treia, **s.** este însoțită de o steluță pentru ca fălțuirea colii tipărite să se poată efectua corect. **2.** Șanț semicilindric pe fața literei de metal, paralel cu *linia literei*, care indică poziția corectă a literei respective în rîndul cules. În felul acesta se evită inversarea literei. **3.** → CUSTODE (2).

SIGNET 1. (edit.) → MARCĂ EDITORIALĂ. **2.** (leg.) → SEMN DE CARTE.

SILABAR (pal.) Sistem de scriere în care un semn reprezintă una sau mai multe silabe; ✧ s c r i e r e s i l a b i c ă. De pildă, scrierea sumeriană. → și SCRIERE.

SILABOGRAMĂ (pal.) Semn grafic care reprezintă una sau mai multe silabe într-un sistem de scriere *silabar.*

SILLYBOS (gr.; bibl.; edit.) → TITLU.

SIMBOL (pal.; red.) Semn asociat unui obiect, prin convenție sau analogie. De regulă, **s.** nu are o legătură directă cu elementul concret reprezentat pe care îl înlocuiește doar pe baza unei convenții. Deși are aceeași semnificație ca și semnul, **s.** nu aparține unui sistem. În știință se folosesc multe **s.** convenționale pentru a reprezenta noțiuni, concepte, mărimi, operații etc. În alte domenii (literatură, artă etc.) se utilizează **s.** — imagini (ex.: mărcile tipografice și editoriale). Unele **s.** pot avea o pluralitate de semnificații, de pildă, **x** este **s.** matematic pentru înmulțire, dar se întrebuințează și pentru a exprima dimensiunile unei coli de hîrtie și a formatului de carte, pentru a adnota un ms. etc.

SIMBOLICĂ 1. Ansamblu de simboluri proprii unui popor, unei religii, unui domeniu etc.; ✧ s i m b o l i s t i c ă. **2.** Teorie generală a simbolurilor. **3.** Ramură a teologiei consacrată studiului comparativ al simbolurilor de credință ale diferitelor confesiuni.

SIMBOLISTICĂ → SIMBOLICĂ (1).

SIMEZĂ (artă) Panou într-o galerie de tablouri.

SIMILIGRAVURĂ (poligr.) **1.** Ansamblu de procedee fotochimice, fotomecanice sau fotoelectronice folosite pentru executarea unui clișeu pantografic divizat în puncte. La **s.** fotochimică clișeul în puncte se realizează prin intermediul unui negativ fotografic obținut, la rîndul său, prin intercalarea unei site între obiectiv și placa sau pelicula fotosensibilă. La **s.** fotomecanică și fotoelectronică împărțirea clișeului în puncte sau în linii se efectuează prin gravarea directă a suprafeței neutre a clișeului cu un dispozitiv de gravare acționat fie de celule fotoelectrice comandate de variațiile de luminozitate ale originalului, fie de impulsurile electrice emise de un tub electronic cu catod fotosensibil. **2.** Reproducere obținută prin acest procedeu. **S.** după un original monocrom se numește *autotipie*, iar cea după un original policrom, *cromotipie, tricromie* sau *patrucromie.*

SIMPOZION (edit.) Culegere de articole eseuri etc. de autori diferiți, care tratează aceeași temă.

SINAXAR (edit.) → MENOLOG.

SINCOPISM (bibl.) Pseudonim la care anumite litere sînt suprimate și înlocuite prin pucte sau linioară; ◇ n u m e s i n c o p a t. Ex.: I. N...ci (Ioan D. Negulici), G. B-ț. (George Barițiu).

SINDIPA (edit.) Carte populară în proză, cu conținut moralizator, de origine orientală. **S.** a trecut din India în Persia și Siria, iar în sec. 11 a ajuns în .Bizanț, prin traducerea grecească a lui Mihai Andreopulos. Versiunea grecească a pătruns apoi în literaturile slavă și română. ■ Cel mai vechi text românesc al **S.** se află în miscelaneul (Ms. 1436, B.A.) al dascălului Costea din Șcheii Brașovului, copie din 1703 a unei tălmăciri anterioare. Prima tipărire a **S.** s-a făcut în 1802, la Sibiu: *Istoria Syndipii Filosofului*, "care mai întîi s-au întors din limba persască în elinească, iar acuma din limba elinească prefăcută în românească".

SINE ANNO (lat.; bibl.) → FĂRĂ AN.

SINE DATUM (lat.; bibl.) → FĂRĂ AN.

SINE EDITORE (lat.; bibl.) → FĂRĂ EDITOR.

SINE LOCO (lat.; bibl.) → FĂRĂ LOC.

SINE NOMINE (lat.; bibl.) → FĂRĂ EDITOR.

SINE PRETIO (lat.; edit.) Formulă care figurează pe un exemplar nepus în comerț. Ex.: Mateiu Caragiale. *Craii de Curtea-Veche* (București, 1945), 446 exemplare dintre care 40 pe hîrtie velină mată însemnate S.P. □ Abrev. S.P. → și EXEMPLAR DE PRESĂ.

SINET (dipl.) Termen prin care se denumeau mai multe categorii de documente: hrisov, zapis etc.

SINE TITULO (lat.; bibl.) → FĂRĂ TITLU.

SINOPSIS 1. (edit.) Prescurtare (2). Ex.: *Sinopsis, adecă Coprindere în scurt a Bibliei*. Sibiu, 1791. **2.** (edit.; red.) → REZUMAT DE AUTOR.

SINTAGMĂ (edit.) Culegere de texte juridice bisericești și laice. ● În 1335, Matei Vlastarie (Vlastares), călugăr grec din Salonic, a alcătuit *Sintagma alfabetică a tuturor lucrurilor care cuprind în sfintele și dumnezeeștile canoane*, în care a orînduit materia *Nomocanonului* după literele alfabetului grec. Prefața la **s.** lui Vlastarie cuprinde istoria legislației romano-bizantine și a fost tradusă de Daniil A. Panonianul pentru *Îndreptarea legii*, tipărită la Tîrgoviște în 1652. ■ În țara noastră au circulat multe copii slave ale **s.**, de pildă cea din 1474 a ieromonahului Ghervasie de la Mănăstirea Neamț, iar în pravilele din sec. 17 se întîlnesc fragmente din **s.** traduse în românește. În 1645, Iacob, arhimandrid în Ianina Epirului și mai tîrziu episcop, a alcătuit o **s.** mult mai bogată decît a lui Vlastarie, tradusă în românește în 1754, la Iași, de ieromonahul Cosma de la mitropolia din Iași, sub titlul *Vactiria, adecă Cîrja arhiereilor*, "acum întîia oară tălmăcită dupre limba ellinească pre limba moldovenească . . .". → și NOMOCANON.

SINTEZĂ (docum.) Categorie de lucrare științifică pe o temă largă, elaborată prin colectarea datelor furnizate de un număr mare de surse dintr-o anumită perioadă de timp. **S.** sînt instrumente de informare prin care se pun la dispoziția cercetătorilor datele mai vechi din literatura de specialitate scutindu-i de efortul identificării lor în publicații mai vechi. || **s. analitică (categorică, monografică)**, **s.** care evaluează și interpretează informațiile pentru o temă determinată, furnizate de un număr mare de izvoare primare, pe o perioadă anumită de timp; **s. categorică** → S. ANALITICĂ; **s. de date evaluate critic, s.** prin care cercetarea literaturii de specialitate regăsește, verifică și apreciază valoarea informațiilor din materialele analizate; **s. monografică,** → S. ANALITICĂ; **s. referativă, s.** care cuprinde o sistematizare și generalizare a datelor colectate atît din surse primare cît și secundare, în vederea stabilirii stadiului la care s-a ajuns într-o anumită problemă și identificării tendințelor noi.

SISTEM 1. (bibl.) **S. de clasificare,** → CLASIFICARE. **2.** (docum.) **S. de informare,** complex de metode și utilaje pentru colectarea, prelucrarea și înmagazinarea informațiilor conținute în documente în scopul regăsirii lor ulterioare. În funcție de metodele și echipamentele tehnice folosite, se poate vorbi de **s. de i.** tradițional și modern. Colectarea, înmagazinarea și regăsirea informațiilor sînt comune ambelor **s. de i.**, deosebite sînt însă tehnicile și etapele de lucru. **S. de i.** tradițional se caracterizează prin efort mic la prelucrare și mare la regăsire, pe cînd cel modern cere un efort mai mare la prelucrare și unul mai mic la regăsire. În timp ce **s. de i.** tradiționale folosesc clasificări ierarhizate ca mijloace materiale

şi fişe documentare care implică tehnici de lucru manuale, toate acestea avînd ca scop efectuarea cercetărilor bibliografice, **s. de i.** moderne utilizează ca mijloace intelectuale metode de *indexare coordonată*, codificări, limbaje artificiale şi tezaure, iar ca mijloace materiale fişe perforate, benzi magnetice, maşini electronice etc., la toate acestea adăugîndu-se un personal alcătuit din specialişti cu experienţă în domeniul respectiv. În funcţie de natura memoriei informaţionale, respectiv a tipului de selecţie pe care aceasta îl determină, **s. de i.** pot fi: cu *selecţie manuală* (cu fişe-termen cu zece coloane şi cu fişe perforate marginal), *vizuală* (cu fişe perforate în cîmp), *semimecanizată* (cu fişe perforate marginal), *mecanizată* (cu fişe perforate în cîmp), *automatizată* (cu discuri şi benzi magnetice), *fotografică* (cu microfilme). După cum se realizează accesul beneficiarului la informaţii, **s. de i.** sînt *deschise* — permiţînd acestuia să efectueze direct explorarea cataloagelor tradiţionale sau a indexurilor cu fişe-termen cu selecţie manuală — sau *închise* — obligînd pe cercetător, în situaţia **s. de i.** mecanizate şi automatizate, cu medii fotografice şi magnetice, să apeleze la serviciile specialiştilor. Un **s. de i.** se compune din: a) *memorie bibliotecară*, în care se depozitează documentele primare originale; b) *memorie documentară*, alcătuită din copii ale documentelor primare (ex.: microfilme, fotocopii etc.) sau din înlocuitori ai acestora (ex.: fişe-document); c) *memorie informaţională*, reprezentînd acea parte a **s. de i.** în care sînt înmagazinate informaţiile prelucrate, extrase din memoria documentară. Etapele de lucru ale unui **s. de i.** sînt:. a) *colectarea informaţiilor*; b) *prelucrarea informaţiilor*, incluzînd patru subetape: *evaluarea selectarea*, *referarea*, *indexarea* şi *codificarea*; c) *înmagazinarea informaţiilor*; d) *regăsirea informaţiilor* relevante cererii formulate, incluzînd două subetape: *reformularea cererii* în limbajul **s. de. i.** şi *căutarea* sau *explorarea indexului*. În etapa de regăsire se efectuează operaţia inversă celei de înmagazinare: la formularea unei cereri din partea beneficiarului, se caută în index termenul formulat apoi, pe baza adreselor indicate în fişa-termen, se extrag fişele-document din memoria documentară, după care se consultă documentele primare.

SISTEMATIZARE (docum.) Orînduire a documentelor sau a informaţiilor extrase din documente după un criteriu determinat.

SITĂ 1. (poligr.) **S. fotografică,** → RASTER. **2.** (filgr.) **S.-suport,** element component al formei de fabricare a hîrtiei alcătuit dintr-o ţesătură de fire metalice dispuse orizontal, numite *vărgături*, susţinute de vergele dispuse vertical, numite *căluşuri*. Pe sită sînt cusute *filigranul* şi *contramarca*. → şi HÎRTIE (1).

SITOGRAFIE (poligr.) Procedeu mecanic de imprimare a desenelor pe faianţă.

SÎRMĂ DE CUSĂTURĂ (filgr.) Sîrmă cu care *filigranul* este cusut pe *sita-suport*, iar aceasta pe *căluşuri*.

SKAZANIE (sl.; pal.) → INCIPIT.

S.L. (abrev.) → FĂRĂ LOC.

SLOVA PASCALIE (cron.) → CICLU PASCAL.

SLOVĂ (pal.) Denumire generică pentru semnul alfabetic chirilic. Literele chirilice româneşti erau numite şi *buchi*, mai ales în Moldova, de la *buche*, a doua literă din alfabet.

SLOVO-CIFRĂ (pal.) → CIFRĂ CHIRILICĂ.

SLUJEBNIC (SLUJELNIC) (edit.) **1.** Liturghier. Ex. *Slujebnic* slavonesc. Tîrgovişte, **1646.** **2. S. arhieresc,** → ARHIERATICON.

S.N. (abrev.) → FĂRĂ EDITOR.

SOBORNICARIU (edit.) Carte de cîntări biericeşti interpretate în sobor.

SOCIUS (lat.; bibl.) Formulă care însoţeşte numele tipografilor sau editorilor asociaţi.

SOFTWARE (engl.; docum.) Termen generic care desemnează ansamblul de limbaje, programe şi medii purtătoare de informaţii ce permit elaborarea şi stocarea datelor în cadrul unui *sistem de informare*.

SORTATOR DE FIŞE (docum.) → COLATOR.

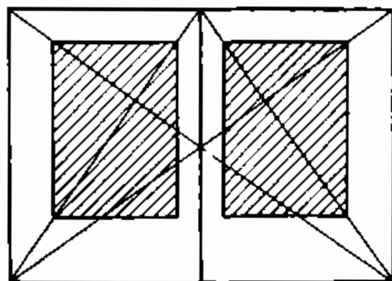
SORTILEGIU (edit.) Carte de vrăji şi profeţii. ● Pentru a consulta destinul, romanii scriau versuri de Virgiliu pe mai multe tăbliţe *(sortilegi* sau *sortes Vergilianae)*, pe care le amestecau şi apoi trăgeau una la întîmplare, ca la jocul de cărţi.

S.P. (abrev.) → SINE PRETIO.

SPAŢIERE (poligr.) Operaţie manuală sau mecanică de mărire a intervalelor de albitură dintre litere, cuvinte sau rînduri, avînd drept scop evidenţierea cuvintelor, **ajusta-**

rea titlurilor, completarea şi împlinirea rîndurilor, mărirea lizibilităţii etc. Pentru s. unui cuvînt se folosesc *spaţii*, pentru s. între cuvinte, *spaţii* şi *pătrişori*, iar pentru s. între rînduri, *interlinii*.

SPAŢIU 1. (poligr.) Albitură de unu pînă la două puncte tipografice care serveşte la împlinirea unui rînd (de pildă, la rărirea literelor). **2.** (poligr.) Loc liber, alb, lăsat pe pagină între cuvinte, rînduri etc. **S.** alb din jurul textului se calculează de obicei după norme interne ale industriei poligrafice, iar în cazul unor lucrări deosebite, cum sînt de pildă cele de artă, după *metoda diagonalelor* sau după *regula tăieturii de aur*. **3.** (bibl.) Loc liber lăsat în rafturile unei biblioteci, în fiecare secţiune a depozitului, care se completează prin creşterea colecţiilor.

Determinarea spaţiului alb prin metoda diagonalelor

SPĂLARE 1. (poligr.) Operaţie prin care se elimină din stratul fotografic prelucrat reactivii folosiţi şi produşii solubili rezultaţi într-o anume fază de prelucrare. **S.** se face în două etape: mai întîi pentru a îndepărta revelatorul rămas pe film, apoi, la sfîrşit, pentru a înlătura urmele de fixator. **2.** (consv.) → ALBIRE A HÎRTIEI.

SPECIETENUS (lat.; dipl.) Termen folosit în evul mediu, în Transilvania, pentru a denumi un document original.

SPECIFICARE BIBLIOGRAFICĂ (bibl.) Operaţie a *descrierii bibliografice* de menţionare a elementelor deosebite şi demne de reţinut pe care le conţine fiecare volum dintr-o colecţie, serie sau publicaţie periodică.

SPECIMEN 1. (edit.) Exemplar de probă. Ex.: Bogdan Petriceicu Haşdeu. *Specimen de gramatică comparativă istorică a limbii române*. În: *Cuvente den bătrăni*. T. 2. Bucureşti, 1879. **2.** (poligr.) Probar de litere. Ex.: *Specimen de caractere tipografice*. Bucureşti, Imprimeria Statului, 1894.

MINISTERUL DE INTERNE

DIRECŢIUNEA GENERALĂ
A
MONITORULUI OFICIAL
ŞI
IMPRIMERIEI STATULUI

SPECIMEN
DE
CARACTERE TIPOGRAFICE
(TÓTE LITERILE
DE
TITLURI CAPITALE
CU
DE RÊND)

BUCURESCI 1894

Probar de litere, Bucureşti, 1894

SPECULUM (lat.; edit.) Termen, cu sensul iniţial de "oglindă", care în evul mediu figura ca titlu pe o serie de cărţi ce tratau subiecte diverse: religioase, doctrinale, istorice, de ştiinţe naturale, morale, didactice etc. ● Una dintre cele mai cunoscute lucrări de acest gen, *Speculum humanae salvationis*, scrisă pe la 1325 de călugărul Ludolf von Sachsen, la Strasbourg, s-a răspîndit în numeroase copii mss. şi reeditări tipografice în Europa apuseană. ■ Cărţi asemănătoare

Imagini xilografice din *Speculum humanae salvationis*, sec. 15

au circulat și pe teritoriul românesc sub numele de *oglindă* sau *dioptră*. De pildă, *Dioptră care să chiamă Oglindă*, scrisă la 1688 de "ieromonahul Silvestru din Țara Moldovei" (Ms. 2472, B.A.).

SPHAERA MUNDI (lat.; edit.) Titlul unor tratate vechi de *cosmografie*. Ex.: Josephus Blancanus. *Sphaera mundi seu Cosmographia*. Modena. 1653.

SPICE (edit.) → FRAGMENTE (3).

SPICUIRI (edit.) Selecție de texte semnificative materiale documentare etc. Ex.: George Ionescu. *Spicuiri din trecutul tipografiei*. București, 1907.

SPINAREA LITEREI (poligr.) Suprafață din jurul florii literei constituind partea neimprimabilă; ◇ u m ă r u l l i t e r e i.

SPIRIT (pal.) Semn diacritic folosit în scrierea chirilică românească, în general pentru a nota vocala inițială a unui cuvînt, elementul silabic dintr-un diftong sau litera corespunzătoare unul diftong. Preluate din scrierea grecească **s.** *lin* (') sau *psili* și **s.** *aspru* (') sau *dasia* și-au pierdut semnificația fonetică inițială, constituind simple ornamente grafice.

SQ. (SQQ.) (abrev.) → și URMĂTOARELE.

S.T. (abrev.) → FĂRĂ TITLU.

STAMPATO (it.; bibl.) → APPRESSO.

STAMPĂ (graf.) Termen generic pentru *gravură* sau *litografie*, în principiu nedestinată ilustrării unui text.

STAMPERIA (it.; poligr.) Tipografie.

STAND DE CĂRȚI (edit.) Spațiu special amenajat pentru expunerea cărților recent apărute, cu prilejul unor evenimente culturale, comemorări etc. Există și **s. de c.** obișnuite pentru vînzare, constituind astfel un fel de librării volante.

STANDARD DE STAT (docum.) **1.** Ansamblu de reglementări tehnice avînd drept scop tipizarea și unificarea producției, raționalizarea activității științifice, tehnice, bibliologice, tipografice, editoriale etc. pe plan național. **2.** Document oficial în care sînt consemnate aceste norme și prin care se exercită acțiunea de *standardizare*. Există **s.** aplicate la redactarea lucrărilor științifice, la hîrtie, lucrări de tipografie, mobilier de bibliotecă, format de fișe, tehnoredactare etc. **S.** conțin descrierea procedeelor recomandate, însoțite după caz de schițe și poartă o denumire și un număr de serie caracteristice fiecărei țări. Denumirea este alcătuită din prescurtarea instituției centrale de standardizare din țara respectivă, seria cuprinde de obicei numărul **s.**, iar ultimile două cifre sînt ale anului de apariție (ex.: STAS 6524—62 stabilește reguli de prezentare a ms. destinat a fi tipărit). Pentru **s.** internaționale,

simbolul din indicativ reprezintă denumirea prescurtată a instituţiei care le aprobă: ISO, *International Standardization Organization*. **S.** sînt menţionate în *Indicatorul Standardelor de Stat*. Pentru **s.** anulate se poate consulta revista "Standardizarea română", începînd cu nr. 1 din 1975. □ Abrev. STAS.

STANDARDIZARE (docum.) Acţiune organizată de reglementare tehnică a problemelor care se pun în mod repetat în economia unei ţări, prin adoptarea acelei soluţii care prezintă cele mai mari avantaje tehnico-economice. **S.** are în vedere şi anumite laturi ale activităţii ştiinţifice: unificarea definirii noţiunilor, a terminologiei, a simbolurilor, a unităţilor de măsură etc.

STARE 1. (poligr.) Albitură care marchează sfîrşitul de *alineat* (3). **2.** (bibl.) Formulă prin care serviciul de achiziţii din cadrul anticariatului justifică preţul scăzut al unei cărţi scumpe însă deteriorate.

STARLETOGRAF (poligr.) Maşină de cules fotografică, cu control optic, fără cameră obscură, care permite realizarea unor elemente grafice diverse, cu mai multe caractere de diferite mărimi.

STAS (abrev.) → STANDARD DE STAT.

STATIONARIA (lat.; pal.) Librărie şi centru de copiere a mss. în evul mediu.

STATIONARIUS (lat.; pal.) Librar şi conducător al unui atelier de copişti în evul mediu.

STATUT (dipl.) Document oficial prin care se stabileşte structura, competenţa şi modul de funcţionare al unei organizaţii, asociaţii, instituţii etc. Ex.: *Statutul Societăţii Române de Bibliofilie*. Tîrgovişte, 1973 → şi REGULAMENT.

STEADY-SELLER (engl.; edit.) Carte care se vinde întotdeauna cu regularitate de la prima ediţie şi pînă în prezent. De pildă, la noi, poeziile lui Eminescu.

STEGANOGRAFIE (pal.) Denumire generică pentru un sistem de scriere figurativă, pictografică.

STELAJ (bibl.) Mobilier de bibliotecă, confecţionat din stîlpi sau montanţi de lemn sau metal, care susţin un rînd de poliţe suprapuse pentru aşezat cărţi şi alte documente. De obicei, montanţii sînt prevăzuţi fie cu orificii, în care se fixează pivoturile de sprijin a poliţelor, fie cu piese zimţate, care permit reglarea poziţiei poliţelor după categoria sau formatul documentelor depozitate.

STELĂ (epigr.) Lespede sau coloană de piatră pe care s-au gravat inscripţii cu caracter variat: legi, dispoziţii, tratate, texte onorifice sau comemorative etc. ● Una dintre cele mai celebre **s.** este aşa numita "Piatră de la Rosette", purtînd copia trilingvă a unui decret sacerdotal (196 î.e.n.). Textul trilingv (hieroglific, demotic, grecesc) de pe această stelă a servit la descifrarea scrierii egiptene vechi de către Champollion în 1822.

STELUŢĂ (red.) → ASTERISC.

STEMĂ 1. (her.) Ansamblu de elemente convenţionale care alcătuiesc *blazonul* unei persoane, instituţii, unui stat, oraş etc., reprezentînd atributele sale; ✧ h e r b. ● **S.** figurează deseori pe cărţi sub formă de *ex-libris* heraldic, marcă tipografică sau editorială etc. De pildă, **s.** universală a tipografilor este o pajură. ■ Prima **s.** reprodusă la noi

Stema universală a tipografilor

pe o tipăritură este cea a Ţării Româneşti, corb sau vultur cu crucea în cioc, încadrată într-un frontispiciu de ornamente împletite, în *Liturghierul* slavon, tipărit de Macarie la Tîrgovişte în 1508. **S.** Braşovului, coroană cu rădăcină, apare în filigran pe *Apostolul* românesc, tipărit de Coresi în 1566. **2.** (edit.) Reprezentare grafică, sub formă de diagramă sau schemă, a raporturilor de filiaţie între texte; ✧ s t e m m a. **S.** este arborele

genealogic al mss. şi tipăriturilor care au transmis un text. Fără a exista criterii fixe, de obicei acestea sînt redate printr-o literă majusculă (A, B, C etc.) sau cu o iniţială care face aluzie la origine, la proprietar etc. Modelele pierdute (originalul, apograful şi arhetipul) pot fi reprezentate cu majuscule sau cu minuscule greceşti (ex.: planşă cu s. mss. cronicii lui Grigore Ureche în: Liviu Onu. *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi*. Bucureşti, 1973).

STEMMA (lat.; edit.) → STEMĂ (2).

STENODACTILOGRAFIE (red.) Operaţie de scriere directă la maşina de scris a textului unei *stenograme*, fără a mai fi transpus în prealabil în scrierea curentă.

STENOGRAF (red.) Persoană specializată în *stenografie*; ✧ t a h i g r a f.

STENOGRAFIE (red.) Procedeu de scriere rapidă, în ritmul vorbirii, cu ajutorul unui sistem de semne convenţionale care exprimă silabe şi chiar cuvinte întregi; ✧ t a h i g r a f i e. ● Primele sisteme de s. sînt creaţiile englezilor Timothy Bright, la sfîrşitul sec. 16 şi John Willis, la începutul sec. 17. Părintele s. moderne este însă Samuel Taylor (1786), profesor la Oxford. ■ În ţara noastră, s. a pătruns în a doua jumătate a sec. 19, la iniţiativa lui C. A. Rosetti, care a adus în ţară pe alsacianul H. Winterhalter pentru a organiza cursuri de s. În 1898, Henri Stahl a adoptat s. franceză Duployé, iar în 1908 a prezentat sistemul care îi poartă numele.

STENOGRAMĂ (red.) Text înregistrat cu ajutorul semnelor unui sistem de *stenografie*.

STENOTIP (red.) Dispozitiv de stenografiere mecanică.

STENOTIPIE (red.) Stenografiere mecanică cu ajutorul unui aparat numit *stenotip*.

STEREOTIPARE (poligr.) Ansamblul operaţiilor de turnare şi finisare a unei *stereotipii* (2).

STEREOTIPIE (poligr.) 1. Procedeu de reproducere şi multiplicare a unei *forme de tipar înalt* (clişeu pantografic) prin scoaterea unor copii de pe această formă şi turnarea lor în metal, fără a recurge la o nouă culegere a textului. S. se aplică la tiraje mari pentru a nu uza literele, reimprimări ale aceleiaşi ediţii, executare de clişee curbe pentru maşini rotative, obţinere simultană a mai multor imprimate, atunci cînd un clişeu poate încăpea în mai multe exemplare în formatul maşinii de tipar etc. ● S. a fost inventată în 1725 de William Ged, bijutier scoţian din Edinburgh. În 1739, el a imprimat cu acest sistem prima carte, *Sallustii Bellum Catilinarium*. 2. Formă de tipar obţinută prin acest procedeu. → şi FLANC DE STEREOTIPIE, MATRIŢĂ (2).

STIGMAT (bibl.) → SEMN ARS.

STIGMONIM (bibl.) Nume de autor înlocuit prin puncte de suspensie.

STIHIRAR (STIHERAR) (edit.) Carte bisericească ce cuprinde stihiri, strofe precedate de stihuri (versete din *psalmi* sau din alte cărţi ale *Bibliei*), care se cîntă la sărbătorile mai importante de peste an. Ex.: *Stihirar* din prima jumătate a sec. 15, scris probabil la Mănăstirea Neamţ şi aflat în prezent la biblioteca Mănăstirii Putna.

STIHOVNIC (edit.) Culegere de *stihiri* care se cîntă la stihoavnă, partea doua a vecerniei. → şi STIHIRAR.

STIL (pal.) Instrument de scris pe tăbliţe de ceară. Confecţionat din bronz, lemn sau os, s. avea forma unui condei ascuţit la un capăt şi turtit la celălalt. Capătul lăţit servea la ştergerea textului vechi şi la netezirea cerii pentru o nouă scriere sau pentru corecturi; ✧ s t i l u s.

STILOGRAF (pal.) Instrument ascuţit folosit pentru scrierea *Braille*.

STILOGRAFIE (graf.; poligr.) Procedeu electrolitic prin care se obţin imitaţii de desene în peniţă, de gravuri etc.

STILOU (pal.) Toc de scris prevăzut cu un rezervor care alimentează peniţa cu cerneală; ✧ t o c r e z e r v o r. ■ În 1827, Petrache Poenaru (1799—1875) a inventat şi brevetat la Paris un "condelu portăreţ fără sfîrşit, alimentîndu-se însuşi cu cerneală", primul toc rezervor din lume, precursor al s. actual.

STILUS (lat.; pal.) → STIL.

STIPPLE (engl; graf.) → POINTILLÉ (1).

STIROGRAFIE (poligr.) → CEROGRAFIE.

STRASTNIC (edit.) Carte bisericească ce conţine slujbele săptămînii dinaintea Paştelui. Ex.: *Strastnic* "care cuprinde în sine slujba sfintelor Patimi şi a Învierii", Blaj, 1753.

STRIGALNICARIU (edit.) → KECRAGARION.

Strastnic, Blaj, 1753. Gravură de Vlaicu

STUDIA (lat.; bibl.; presă) → STUDII (3).
STUDIO ET CURA (lat.; bibl.) → OPERA ET STUDIO.
STUDIU 1. (edit.) Lucrare ştiinţifică ce tratează o anumită problemă monografic sau comparativ, descriptiv sau istoric. **S.** abordează de obicei teme ample a căror cercetare se desfăşoară pe o perioadă de timp mai îndelungată. || **s. introductiv, s.** care de obicei însoţeşte o ediţie de texte. **S.i.** cuprinde o prezentare critică a operei publicate, istoricul ediţiilor anterioare, consideraţii asupra limbii şi stilului lucrării, biografia autorului etc. **2.** (artă; graf.) Schiţă preliminară a unei lucrări grafice sau plastice. **3.** (pl.; bibl.; presă) Titlu de publicaţie periodică cuprinzînd articole pe temele unui anumit domeniu; ◇ s t u d i a. Ex.: „Studii şi cercetări de bibliologie". Bucureşti, 1955 —.

SUBCAPITOL (edit.; red.) Diviziune a unui capitol, mai amplă decît un *paragraf* (1), în care este prezentat un aspect al problemei tratate în lucrare.

SUBCOLECŢIE (edit.) Colecţie secundară subordonată unei colecţii principale.

SUBIECT (bibl.) Problemă tratată într-o lucrare şi exprimată catalografic printr-un cuvînt-două caracteristice, folosite în clasificările analitice.

SUBINTITULARE (edit.; red.) Punerea unui titlu secundar care apare alături de cel principal al lucrării respective.

SUBLINIERE 1. (edit.; red.) Punerea în evidenţă a unor cuvinte, propoziţii citate, note etc., de regulă prin: a) una sau mai multe linii trasate sub textul ms.; b) litere de acelaşi corp, însă cu floare diferită sau spaţiate, în textul tipărit. **S.** diferenţiază unele cuvinte, paragrafe etc., indicînd că au o valoare distinctă. Corespondenţa grafică dintre **s.** originalului pregătit pentru tipar şi cele ale textului tipărit se stabileşte astfel: a) cînd un text are un singur fel de evidenţiere, aceasta se semnalează în ms. printr-o linie continuă şi se culege cu cursive, dacă textul este cules cu drepte, iar într-un text imprimat cu cursive, textul cu litere drepte are semnificaţia celui cursiv, într-un context cules cu drepte; b) dacă textul are două grade de evidenţieri, se culeg cu cursive cele mai numeroase, iar celelalte, consemnate în ms. prin două linii continue, cu aldine; c) în cazul textelor cu trei grade de **s.** cel de al treilea grad se poate culege cu litera textului de bază spaţiată. În mss. spaţierea este redată fie prin mărirea intervalului alb dintre litere, fie prin liniere întreruptă. **S.** se mai realizează prin diferenţele dintre corpurile şi caracterele de litere, dintre spaţierile de rînduri, dintre formatul textului şi cel al pasajului evidenţiat etc. Astfel, dacă citatul intercalat este amplu, se culege cu acelaşi caracter ca al textului, însă pe un format mai îngust, sau cu o literă mai mică, pe acelaşi format de text. La culegerea cu corp mai mic se recurge şi atunci cînd prin **s.** se urmăreşte izolarea unor texte, note de subsol, anexe ale lucrării etc.

SUBSCRIERE 1. (edit.) → SUBSCRIPŢIE (1). **2.** (dipl.) → SEMNE DE VALIDARE.

SUBSCRIITOR (edit.) → SUBSCRIPTOR.

SUBSCRIPTIO (lat.) **1.** (pal.) Notă de încheiere a codexurilor care cuprindea titlul, uneori şi alte elemente de informare asupra numelui copistului, datei copierii etc. → şi COLOFON (1), PRAESCRIPTIONIS. **2.** (pl.; dipl.) → SEMNE DE VALIDARE.

SUBSCRIPTOR (SUBSCRIITOR) (edit.) Persoană sau instituţie care a sprijinit financiar editarea unei lucrări; ✧ p r e n u m e r a n t.

SUBSCRIPŢIE (SUBSCRIERE) **1.** (edit.) Angajament prin semnătură, la o contribuţie bănească pentru publicarea unei lucrări. ■ În trecut, editori, tipografi şi chiar autori (Anton Pann, Gheorghe Lazăr etc.) apelau la instituţii şi persoane particulare pentru a acoperi, total sau parţial, cheltuielile de tipărire şi de achiziţionare a hîrtiei. Lista persoanelor care au participat la **s.** era de obicei publicată ca anexă la sfîrşitul cărţii. Alteori, se imprima numele persoanei pe exemplarul care îi revenea sau se specifica în *colofon* numărul de exemplare prin **s.** Ex.: Mateiu Caragiale. *Craii de Curtea-Veche* (Bucureşti, 1945), tiraj de 446 exemplare dintre care 120 pentru subscriitori. **2.** (dipl.) → SEMNE DE VALIDARE.

SUBSOL DE PAGINĂ (edit.; red.) Spaţiu inferior al unei pagini, rezervat notelor explicative şi bibliografice; ✧ m a r g i n e d e j o s, p i c i o r d e p a g i n ă. În **s.p.** autorul face trimiteri la lucrările pe care le citează sau la care se referă. **S.p.** se desparte de text printr-o linie orizontală.

SUB TIPAR (edit.) Lucrare în curs de imprimare. → şi EDIŢIE SUB TIPAR.

SUBTITLU (bibl.; edit.; red.) Termen sau frază care urmează după *titlul propriu* sau *distinctiv* pentru a-l completa, explica sau califica. Titlul nu este totdeauna suficient pentru cunoaşterea lucrării. **S.** contribuie la stabilirea caracterului scrierii, precizează genul, forma, destinaţia ei, categoria de cititori căreia i se adresează sau poate menţiona colaboratorii la acea lucrare. Ex.: Andrei Cornea. *De la portulan la vederea turistică* (Bucureşti, 1977), cu **s**: *Ilustratori străini şi realităţi româneşti în secolele XVIII—XIX*.

SUBULA (lat.; pal.) Instrument asemănător unei sule cu ajutorul căruia copiştii din evul mediu marcau intervalele dintre rînduri.

SUBVEDETĂ (bibl.) Cuvînt sau grup de cuvinte adăugate pe lîngă *vedeta* propriu-zisă, destinat să delimiteze un anumit grup de notiţe bibliografice printre acelea care apar sub aceeaşi vedetă, sau să arate o parte a entităţii în vedetă. || **s. cronologică, s.** care precizează o perioadă istorică (ex.: GRAVURA, sec. 18); **s. de formă, s.** care caracterizează aspectul ştiinţific al unei lucrări (ex.: BIBLIOLOGIE, dicţionar); **s. de subiect, s.** care evidenţiază un aspect particular al subiectului, în vederea unei precizări corecte a acestuia (ex.: SCRIS, origine); **s. geografică, s.** care localizează un subiect (ex.: TIPARUL, Ţara Românească).

SUB VERBO (lat.; lex.) → SUB VOCE.

SUB VOCE (lat.; lex.) Formulă prin care se precizează locul la care se fac referiri dintr-un dicţionar unde noţiunile sînt clasate în ordinea alfabetică a cuvintelor; ✧ a d v e r b u m (1), s u b v e r b o (abrev. s.v.). □ Abrev. S.V.

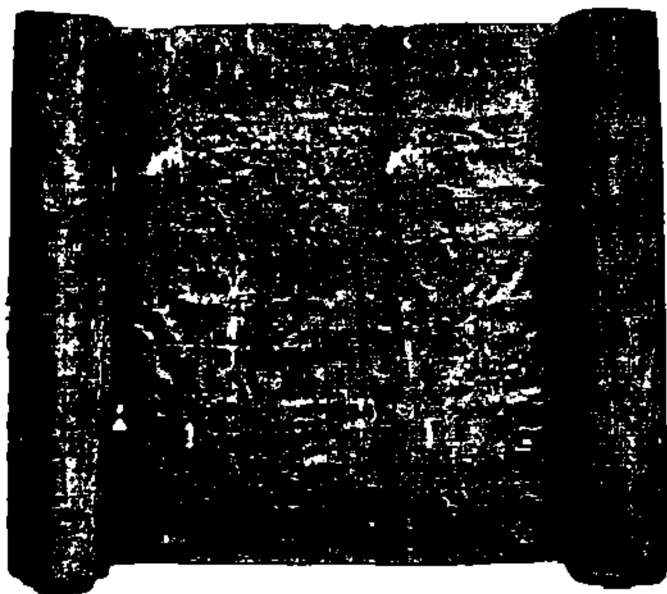
SUGATIVĂ (poligr.) Sort de hîrtie poroasă preparată anume pentru a absorbi cerneala. → şi HÎRTIE SUGĂTOARE.

SUITĂ (bibl.; presă) → CICLU (1, 2).

SUL 1. (pal.) Document care se păstrează înfăşurat în formă de cilindru; ✧ r o t u l u s (1), r u l o u. ● Mss. pe papirus şi pergament aveau la început formă de **s.** rulat în jurul unui bastonaş (*umbilicus*), de care se fixa o etichetă (*titulus* sau *index*) cu titlul lucrării. **S.** care cuprindeau texte valoroase erau protejate de un toc de piele sau de pergament (*paenula*), strămoş al copertelor de mai tîrziu. Grecii numeau ruloul de papirus *kylindros*, iar latinii *cilindrum* sau *volumen*. Un cuvînt cu semnificaţie identică era *tomos* la greci şi *tomus* la romani. Astăzi, pe **s.** se scriu doar diplome, acte jubiliare etc. *Thora*, cartea sfîntă a evreilor, continuă prin tradiţie să fie scrisă pe pergament. Tot pe rulouri se execută desene şi picturi în China, Japonia, Coreea etc. **2.** (poligr.) Unitate de ambalaj, pentru hîrtie sau carton, formată dintr-o bandă continuă, înfăşurată, cu lungime variabilă şi lăţime egală pe toată întinderea sa. **3.** (pl.; arhiv.; bibl.) Colecţie de documente care se păstrează rulate.

SULHNAME (tc.; dipl.) → AHDNAME.

SÜLÜS (tc.; pal.) Tip de scriere solemnă turcă, utilizat mai cu seamă la caligrafierea titlurilor şi părţilor introductive ale docu-

Sul de papirus grecesc, sec. 2 e.n.

mentelor. Se caracterizează prin trăsături groase, elegante, însoţite de numeroase elemente decorative.

SUMAR 1. (edit.; red.) Prezentare pe scurt a conţinutului unei lucrări; ◇ r e z u m a t. **2.** (presă) Rubrică în care este rezumat conţinutul unei publicaţii periodice. **3.** (edit.; red.) → CUPRINS (1).

SUMMA (lat.; edit.) Titlul unor tratate medievale care reuneau toate cunoştinţele dintr-un anumit domeniu. Ex.: Franciscus Eustachius. *Summa philosophiae quadripartita*. Cambridge, 1640.

SUMMULAE ((lat.; edit.) Titlul unor *compendii*. Ex.: Petrus Hispanus. *Summulae logicales*. Veneţia, 1622.

SUMPTIBUS (lat.; edit.) Termen ce însoţeşte numele persoanei care a finanţat editarea unei lucrări; ◇ a l l e s p e s e d i, c u c h e l t u i a l a. → şi IMPENSIS.

SUP. (abrev) → SUPRA.

SUPER EX-LIBRIS (lat.; bibl.) *Ex-libris*, de obicei heraldic, imprimat pe coperta sau cotorul unui volum ; ◇ s u p e r l i b r i s, s u p e r l i b r o s, s u p r a l i b r o s. → şi EX-LIBRIS.

SUPER LIBRIS (SUPER LIBROS) (lat.; bibl.) → SUPER EX-LIBRIS.

SUPLICĂ (dipl.) Cerere scrisă, colectivă sau individuală, prin care se solicită unui suveran o favoare, o revendicare etc.; ◇ p e t i ţ i e (1), s u p p l e x, s u p p l i c a t i o. Ex.: *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*, petiţie adresată la **1791** împăratului Leopold II, prin episcopii Ioan Bob şi Gherasim Adamovici, în numele românilor din Transilvania, cerînd drepturi politice şi economice.

SUPLIMENT 1. (presă) Foaie sau caiet editat de o publicaţie periodică, cu conţinut diferit de numerele obişnuite. || **s. literar, s.** al unui ziar de informare generală, al cărui text este exclusiv literar. Ex.: „Foae pentru minte, inimă şi literatură" (Braşov, 2 iul. 1838 — 24 febr. 1865), **s.** al "Gazetei de Transilvania". **2.** (edit.) Volum, caiet, fasciculă etc. care se adaugă la un dicţionar, anuar, repertoriu etc., pentru a-l ţine la

zi. Ex.: *Supliment la catalogul cărţilor din biblioteca seminarului Andreian* [Sibiu, 1909].

SUPORT GRAFIC (pal.) Denumire generică pentru orice element material pe care se scrie, desenează sau tipăreşte; ✧ materie subiacentă. ● Toate materialele prelucrate de mîna omului au fost cîndva folosite şi ca **s.g.**: metal, piatră, argilă, coajă de copac, frunză de palmier, lemn, fildeş, piele, papirus, pergament şi hîrtie, acesta din urmă fiind cel mai frecvent şi totodată, poate cel mai vulnerabil la acţiunea factorilor de degradare. Astăzi, categoriilor de **s.g.** clasice li s-au adăugat microfilmele, discurile, benzile magnetice etc.

SUPPLERE (lat.; edit.) Operaţie din cadrul *emendaţiei*, care constă în completarea lacunelor prin *conjecturi*.

SUPPLEX (lat.; dipl.) → SUPLICĂ.

SUPPLICATIO (lat.; dipl.) → SUPLICĂ.

SUPRA (lat.; red.) Referinţă care trimite la o idee, un citat sau o notă bibliografică aflată în locuri anterioare locului unde apare. Dacă această trimitere nu se află la aceeaşi pagină sau la acelaşi paragraf, formula este completată cu locul citării, numărul paginii, notei, capitolului etc.; ✧ ut supra (abrev. **u.s.**). □ Abrev. SUP.

SUPRACOPERTĂ (poligr.) Îmbrăcăminte protectoare a copertelor unei cărţi; ✧ cămaşă (2). Se confecţionează din hîrtie groasă, de obicei lucioasă, deseori policromă şi ornamentată. Prezenţa unor ilustraţii pe **s.** contribuie la afirmarea estetică a volumului. Faţa s. poartă titlul cărţii, numele autorului şi al editorului.

SUPRALIBROS (lat.; bibl.) → SUPER EX-LIBRIS.

SUPRANUME (bibl.) Nume adăugat la numele propriu al unei persoane, în semn de cinste sau pentru a o distinge printr-o anumită caracteristică sau circumstanţă, de o altă persoană cu acelaşi nume. Ex.: Aldo Manuzio *il Vecchio*. → şi AGNOMEN.

SUPRAPOSITIO (lat.; pal.) SUPRASCRIERE.

SUPRASCRIERE (pal.) Sistem de *prescurtare* prin care una sau mai multe litere dintr-un cuvînt sînt scoase din rînd şi plasate în spaţiul interlinear, alcătuind un *cat* sau *cerdac*; ✧ litterae columnatae, scriere cu caturi, scriere cu cerdac, suprapositio. ■ În textele chirilice româneşti, cele mai frecvente sînt **s.** pe un singur cat, dar se întîlnesc şi cazuri de s. pe două şi chiar trei nivele.

SUPRATIPAR (fil.) Text sau imagine imprimată pe o marcă poştală ulterior emisiunii sale, în scopul de a-i modifica valoarea iniţială sau de a consemna un eveniment.

SUPRATITLU (bibl.) → ANTETITLU.

SURET (dipl.) Denumire veche folosită în Moldova pentru un document rezultat în urma traducerii din altă limbă. ■ Paleograful Gheorghe Ghibănescu (1864—1936) a editat o colecţie de *Surete şi izvoade*, în 35 vol., tipărită la Iaşi, între 1906—1933.

SURIMONO (graf.) Stampă japoneză, de format variat, folosită pentru felicitări, urări etc.

SURSĂ (edit.; red.) → IZVOR.

SUSCRIPŢIE (dipl.) → INTITULAŢIE.

SUSPENSIE (pal.) → TRUNCHIERE (1).

SUSPENSIO (lat.; pal.) → TRUNCHIERE (1).

S.V. (abrev.) → SUB VOCE.

Ș.A. (abrev.) → ȘI ALȚII.
ȘABĂR (poligr.) → RĂZUIRE.
ȘABLON 1. (poligr.) → SERIGRAFIE. **2.** (graf.) Planșă subțire de metal sau carton în care s-au tăiat litere sau imagini ce urmează să fie reproduse pe un alt suport, prin aplicarea culorilor cu un penel sau rulou pe conturul decupat; ◇ p o ș o a r.
ȘAGRIN (leg.) **1.** Piele de măgar folosită în legătorie. Pe ș. natural se imprimă un desen special cu ajutorul unor coji de semințe iar pe cel de imitație, cu o presă. **2.** Instrument cu un ornament în relief care se imprimă pe piei de calitate inferioară, pentru a imita modelul natural al unor sorturi superioare.
ȘAGRINARE (leg.) Operație de imprimare pe fața piellor de legătorie a unui relief, care imită desenul natural al altor piei, sau care reprezintă un ornament fantezist de mascare a unor defecte superficiale.
ȘAMOA 1. (leg.) Sort de piele de căprioară, cerb, miel sau oaie, folosit în legătorie. **2.** (poligr) Hîrtie sau carton galben-deschis, de calitate superioară; ◇ c h a m o i s.
ȘANȚ (leg.) Dungă adîncită la marginea unui album sau registru gros, care înlesnește deschiderea acestuia.
ȘAPIROGRAF (poligr.) Aparat de multiplicat prevăzut cu un cilindru acoperit cu clei de valuri, prin intermediul cărora se poate transpune pe hîrtie, folosindu-se o cerneală specială, textul dactilografiat pe o matriță; ◇ h e c t o g r a f, v e l o g r a f.
ȘĂNȚUIRE (leg.) → NUTUIRE.
ȘEMATISM (dipl.; edit.) → SCHEMATISMUS.
ȘERFUIRE (leg.) Operație de subțiere a marginii unei bucăți de piele pentru a putea fi mai ușor îndoită și petrecută pe scoarțele cărții.
ȘEVALET (artă) Dispozitiv de lemn care servește drept suport unui tablou în lucru.
ȘI ALȚII (red.) Formulă care substituie numele coautorilor la o lucrare, într-o notă, bibliografică; ◇ e t a l i a (abrev. e t a l.). e t a l i i (abrev. e t a l.). □ Abrev. Ș.A.
ȘIF (poligr.) → GALION.
ȘIPCĂ DE POLEIT (leg.) → ȘLIPS.
ȘIRET DE CAPĂT (leg.) → CAPITALBAND.
ȘI URMĂTOARELE (red.) Trimitere la un text aflat pe mai multe pagini succesive ale unei lucrări. Formula este precedată de numărul paginii de început; ◇ s e q u e n t e s (abrev. s q.), s e q u e n t e s q u e (abrev. s q q.), s e q u e n t i a (abrev. s q.). □ Abrev. Ș.U.
ȘLIPS (leg.) Piesă de lemn cu secțiunea de forma unei prisme triunghiulare, care servește la fixarea *șnitului* unei cărți înainte de a fi poleit; ◇ ș i p c ă d e p o l e i t.
ȘMALĂ (poligr.) → LITERĂ ȘMALĂ.
ȘMUȚTITLU (poligr.) → TITLU FALS.
ȘNIT (leg.) Suprafață formată de marginile tăiate ale blocului de carte; ◇ t r a n ș ă. **Ș.** se decorează prin vopsire, poleire, marmorare, cizelare, stropire etc. || **ș. aurit,** dungă de poleială aplicată pe marginea cărților, mai ales pe tranșa superioară, atît din rațiuni estetice cît și practice, pentru a împiedica depunerea de praf; ◇ g o l d s c h n i t t, t ê t e d o r é e. Poleirea se

execută cu o folie de aur tăiată în ştraifuri cu o lăţime mai mare decît ş. propriu-zis. Se aplică un grund de albuş de ou înspumat care se întinde cu o pensulă. Aurul este aşezat pe grundul umed de care se lipeşte imediat; ş. **marmorat,** ş. ornamentat prin *marmorare.* ● Ş. vechi erau monocrome, de obicei de culoare roşie de cinabru sau galbenă. Ş. aurit a apărut în sec. 16. Suprafaţa poleită era împodobită cu ornamente lineare, cizelate sau pictate. Deşi hîrtia marmorată s-a folosit pentru forzaţuri încă din sec. 16, pe ş. cărţilor se întîlnesc marmorări abia în sec. 18. Cele mai frecvente decoruri de marmorare, în sec. 19, au fost cele numite "ochi de pisică" şi "coadă de păun". Tot în sec. 19, s-au executat ş. stropite, prin umezirea unei perii cu puţină culoare şi trecerea cu degetul peste părul acesteia. Mai tîrziu, s-a recurs la un grătar peste care se trecea cu peria încărcată de culoare. Stropii fini de vopsea se depuneau pe ş. În aceeaşi perioadă s-a răspîndit tehnica obţinerii ş. prin presărare de nisip, tărîţe, rumeguş, grăunţe sau ceară, părţile neacoperite fiind stropite cu culoare. Alteori, ornamentarea ş. se făcea cu şabloane.

Şnit aurit şi ornamentat

ŞNUR (leg.; sig.) Şiret împletit din şuviţe de mătase colorată sau din fir metalic, folosit ca element de prindere a sigiliului de suportul unui act sau pentru reunirea filelor unui dosar, album etc.

ŞNURUIRE (leg.) Operaţie de fixare a unui *şnur* prin trecerea acestuia prin orificiile practicate în filele unui dosar, registru, album etc. Ş. se execută mai ales în scopul strîngerii şi depozitării actelor şi altor documente la arhivă, situaţie în care, de regulă, capetele şnurului sînt sigilate, ca o garanţie că nu se va sustrage nici o foaie.

ŞPALT (poligr.) **1.** Prima probă de tipar, scoasă pe o singură faţă a foii, în formă de coloană, cu marginile albe, late, pe care se indică corecturile şi adausurile necesare. **2.** Compoziţie tipografică; *zaţ.* **3.** Planşetă cu lungimea pînă la 50 cm şi lăţimea de 10—15 cm folosită pentru strînsul, păstratul şi transportul materialului cules (coloanelor de zaţ), înainte de a fi paginat; ◇ g a l i o n. **4.** Culegar de linotip.

ŞPIS (poligr.) Pete lăsate pe coala de hîrtie, între cuvinte, rînduri etc., în timpul tiparului, fie de materialul de albitură, care se înalţă şi imprimă, fie de matriţele uzate ale linotipului. În cea de a doua situaţie, ş. apare sub formă de linii fine, între litere.

ŞPIŢ (poligr.) → FINALĂ.

ŞTAMPILĂ **1.** (sig.) → SIGILIU. **2.** (bibl.) → EX-LIBRIS-ŞTAMPILĂ. **3.** (leg.) Placă metalică, de obicei din alamă sau bronz, gravată în pozitiv cînd se imprimă în adîncime şi în negativ, cînd se imprimă în relief, folosită la ornamentarea şi poleirea copertelor legate în piele. **4.** (leg.) Ornament aplicat pe copertă cu acest instrument. **5.** (med.; numis.) Poanson de oţel, de formă cilindrică, pe care sînt gravate în adîncime reprezentări şi inscripţii pentru baterea monedelor şi medaliilor.

ŞTANŢARE (ŞTANŢAT) (leg.) Operaţie de decupare mecanică a unor forme de hîrtie sau carton.

ŞTANŢĂ (leg.) **1.** Instrument de oţel, asemănător unui cuţit, a cărui lamă are

conturul corespunzător decupajului pe care îl detaşează din coala de hîrtie sau carton. **2.** Piesă de alamă purtînd gravat în adîncime un motiv ornamental, care serveşte la decorarea scoarţelor unei cărţi cu folii de aur, bronz etc., sau prin tipar cu ajutorul unei prese de poleit.

ŞTEMPEL (ŞTEMPLU) (poligr.) → PATRIŢĂ.

ŞTIHEL (graf.) → BURIN (1).

ŞTIINŢA INFORMĂRII Ştiinţă care studiază caracteristicile, structura şi transmiterea informaţiilor, precum şi dezvoltarea metodelor pentru prelucrarea, organizarea şi difuzarea lor.

ŞTIMĂ (edit.) Extras dintr-o partitură a notelor scrise pentru partea susţinută de fiecare voce sau instrument într-un ansamblu muzical.

ŞTRAIF (leg.) Şuviţă de hîrtie sau carton folosită în legătorie la fixarea copertei de cotorul blocului de carte etc.

Ş.U. (abrev.) → ŞI URMĂTOARELE.

T. (abrev.) → TOM.

TABEL (TABELĂ) **1.** (edit.; red.) Sistem de liniatură cu ajutorul căruia se poate simplifica şi restrînge prezentarea unui text; ✧ t a b l ă (4), t a b l o u (3). **2.** (red.) Ansamblu de termeni, simboluri, cifre etc. dispus în şiruri şi coloane în cadrul unei liniaturi, menit să ilustreze, clasifice, grupeze sau prezinte sintetic conţinutul unui text. || **t. cu dublă intrare, t.** în care se dau explicaţii, atît pe coloane, cît şi pe şiruri; **t. cu o singură intrare, t.** care conţine explicaţii numai pe coloane sau numai pe şiruri; **t. de corespondenţă, t.** care indică numărul de rînduri tipărite, pe baza numărului de semne folosite în ms.; **t. sinoptic, t.** astfel întocmit încît să permită ca părţile sale componente să poată fi cuprinse dintr-o privire. La partea superioară a unui **t.**, numită *cap*, se dau indicaţii asupra conţinutului aflat în spaţiul inferior, numit *picior*. La **t.** fără liniatură, neîncadrate, numite şi *extrase* sau *concluzii*, împărţirea pe coloane şi şiruri se face cu albitură. Într-o lucrare, **t.** se numerotează separat şi pot primi un titlu. În ms., **t.** se consemnează separat de text, ca şi explicaţia lor. În textul ms. se indică locul aproximativ unde **t.** urmează să fie plasat în lucrarea tipărită. Dacă lucrarea conţine un singur **t.** acesta nu se numerotează. Cînd **t.** continuă pe mai multe pagini, pentru a se evita repetarea explicaţiei coloanelor se recurge la numerotarea acestora. **3.** (pl.; bibl.) **T. de clasificare,** liste de autori şi materii ordonate pe coloane. || **t. auxiliare, t.** care cuprind, în sistemul zecimal, împărţirile de amănunt ale diviziunilor din **t.** de bază, punînd noţiunile în relaţii între ele sau grupîndu-le din anumite puncte de vedere: al locului, timpului, limbii etc.; **t. de autori, t.** cu primele silabe ale numelor de autori în ordine alfabetică şi, paralel, cu numere corespunzătoare, din două sau trei cifre arabe, totul înăuntrul fiecărei materii; **t. prescurtate, t.** care se rezumă la primele diviziuni ale sistemului de clasificare. → şi CLASIFICARE. **4.** (pl.; poligr.) **T. de culori, t.** pe care sînt imprimate nuanţele de culori şi indicaţiile numerice ale gradelor lor de intensitate, pentru tipar policrom.

TABELAR (poligr.) → TIPAR TABELAR.

TABELLA CERATA (lat.; pal.) → TABLĂ CERATĂ.

TABLATURĂ (edit.) → TABULATURĂ.

TABLĂ 1. (pl.) Planşă de lemn, argilă, piatră, metal etc. folosită ca suport grafic; ✧ t a b l e t ă (2), t ă b l i ţ ă. || **t. cerată, t.** de lemn acoperită cu un strat de ceară pe care se scria prin incizarea textului cu *stilus* sau *graphium*; ✧ c e r a, t a b e l l a c e r a t a, t a b u l a c e r a t a. Suprafaţa cerată era protejată de o ramă. Uneori, marginile **t.c.** erau sculptate, cizelate cu metale preţioase sau încrustate cu fildeş. În cazul textelor mai lungi, două, trei sau mai multe **t.c.** erau reunite sub formă de carte cu ajutorul unor cureluşe sau inele trecute prin marginile lor perforate, pentru a alcătui un *diptic (duplices)*, *triptic (triplices)* sau *poliptic (multiplices)*. ■ În 1786, 1790, 1820 şi 1855, pe teritoriul ţării

noastre, în minele de aur din apropiere de Roşia Montană, au fost descoperite mai multe **t.c.**, sub formă de triptice, conţinînd acte cu caracter juridic, scrise în greacă şi latină; **t. de argilă, t.** de lut, pe care se scria în antichitate, mai ales în Mesopotamia, Grecia, Creta etc.; **t. de lemn, t.** confecţionată din lemn simplu, premergătoare **t.** cerate. ● Multe popoare din vechime făceau însemnări sau desenau pe **t.** Egiptenii, grecii şi romanii scriau pe plăci de lemn, plumb şi ceară. Chinezii foloseau **t.** de bambus, înainte de a descoperi hîrtia. Misterioşii locuitori din Insula Paştelui scriau pe scînduri, numite *rongo-rongo*, pe care rîndurile se succedau *bustrofedon*, ca la vechii greci, adică, primul, de la stînga la dreapta, următorul de la dreapta la stînga, însă răsturnat faţă de cel anterior etc. La Roma, înainte de a se folosi bronzul, legile erau săpate în plăci de stejar şi expuse în forum. Decretele imperiale erau încrustate pe **t.** de fildeş. Sumerienii şi, după ei, asiro-babilonienii scriau pe tăbliţe de lut moale care erau apoi arse în cuptor. Săpăturile arheologilor au scos la iveală biblioteci şi arhive care menţionează pentru prima dată în istoria omenirii cele dintîi şcoli, opere literare, cataloage de bibliotecă etc. Folosirea **t.** a continuat şi în evul mediu pentru concepte, notiţe, socoteli, evidenţă, exerciţii şi teme de şcoală etc. **2.** (edit.; red.) **T. de ilustraţii,** listă adăugată de obicei la sfîrşitul unei lucrări, cuprinzînd enumerarea materialelor ilustrative, mai ales cînd acestea figurează pe planşe separate. **3.** (edit.; red.) **T. de materii,** → CUPRINS (1). **4.** (edit.; red.) → TABEL.

TABLETĂ 1. (edit.; presă) Articol publicistic de dimensiuni reduse, care abordează o mare varietate de subiecte: note personale, atitudini de critică socială sau literară, evocarea unor personalităţi sau a unui eveniment istoric etc. Ex.: Tudor Arghezi. *Tablete de cronicar.* Bucureşti, 1960. **2.** (pal.) → TABLĂ (1).

TABLOID (bibl.; edit.; presă) → FORMAT DE CARTE.

TABLOU 1. (artă; graf.) Desen, gravură, pictură, fotografie etc. de obicei înrămate şi expuse. || **t. votiv,** compoziţie care înfăţişează pe ctitori sau pe donatori, de obicei cu miniatura monumentului, clădirii etc. în mînă. **2.** (edit.) Subdiviziune a unui text dramatic destinată să marcheze scurgerea timpului, uneori corespunzînd schimbării decorului. **3.** (edit.; red.) → TABEL.

TABULA CERATA (lat.; pal) → TABLĂ CERATĂ.

TABULARIUM (lat.; arhiv.) Arhivă publică sau particulară din vechea Romă.

TABULATURĂ (TABLATURĂ) (edit.) **1.** Sistem de notaţie muzicală în evul mediu occidental, constînd în folosirea unor combinaţii de litere şi cifre. **2.** Tratat care cuprinde reguli componistice aplicate în muzica medievală. Ex.: Daniel Croner. *Tabulatura Fugarument Praeludiorum.* Braşov, 1681.

TAHIGRAF (pal.) → STENOGRAF.

TAHIGRAFIE (pal.) Sistem de scriere prescurtată, precursor al *stenografiei.* ● **T.** a fost imaginată de Tiron (sec. 1 î.e.n.), sclav şi secretar al lui Cicero, pentru a nota discursurile stăpînului său. → şi NOTE TIRONIENE.

TAILLE D'EPARGNE (fr.; graf.) Gravură în relief, în general pe lemn. → şi GRAVURĂ, XILOGRAVURĂ.

TAILLE-DOUCE (fr.; graf.) Denumire generică a tuturor procedeelor de gravură în adîncime pe metal: *acvaforte, burin, pointe sèche* etc. → şi GRAVURĂ.

TALBOTIPIE (poligr.) → CALOTIPIE.

TALIK (tc.; pal.) Tip de scriere turcă folosit la redactarea documentelor cu caracter religios şi juridic. Se caracterizează prin trăsături fine şi subţiri, aplecate de la dreapta spre stînga. Variantă a scrierii *sülüs.*

TALMUD (edit.) Carte de cult la evrei. Cuprinde comentariul şi interpretarea dogmatică a *Vechiului Testament* sub aspect teologic, istoric, juridic etc.

TALPA (TĂLPICA, TĂLPIŢA) **LITEREI** (poligr.) Prelungire laterală la extremităţile florii literei, la partea de sus sau de jos; ◊ piciorușul literei, serif.

TALUZ (poligr.) Tăietură oblică practicată în marginea unui clişeu pentru a permite fixarea lui pe un suport, îndeosebi pe o placă de stereotipie.

TAMPON 1. (poligr.) Săculeţ confecţionat din straturi de pînză sau postav, acoperit cu mătase sau piele şi prevăzut cu un mîner, care este folosit pentru ungerea formei cu cerneală, la presele manuale. ● Pe stema universală a tipografilor sînt reprezentate două **t.** ţinute de o acvilă în gheare. **2.** Accesoriu de birou, alcătuit dintr-o placă

de lemn sau metal curbată, căptuşită cu sugativă, care serveşte la uscarea cernelii după scriere.

TANENSĂ (sig.) → ŢĂNCUŞĂ.

TANGHIR (poligr.) Placă transparentă de gelatină sau masă plastică, cu puncte sau linii în relief, de diferite forme şi mărimi, servind la obţinerea semitonurilor sau umbrelor pe forma de tipar.

TARTAJ (leg.) → COPERTĂ.

TASTARE (poligr.) → CLAVIERE.

TASTER (poligr.) Ansamblu mecanic de la maşina de cules *monotip*, destinat să execute banda purtătoare de program şi să calculeze împlinirea rîndului cules; ◇ m a ş i n ă d e t a s t a t. **T.** efectuează următoarele operaţii: perforează banda de hîrtie pentru culegerea rîndului de litere, înregistrează şi însumează lăţimea literelor culese, ţine evidenţa spaţiilor neimprimabile dintre cuvinte şi le calculează lăţimea, transportă şi rulează banda de hîrtie. **T.** este echipată cu o *claviatură* de butoane pentru litere, împlinirea rîndurilor, albitură, dublarea unui rînd de semne. Claviatura este acţionată de un operator numit *tasterist*.

TASTERIST (poligr.) → TASTER.

TĂBLIŢĂ (pal.) → TABLĂ (1).

TĂIETURĂ 1. (poligr.) Suprimare a unui pasaj dintr un text deja cules. **2.** (presă) întrerupere a unui text care continuă pe o altă pagină. **3.** (edit.) **T. de aur,** regulă care stabileşte proporţia ideală dintre lungimea şi lăţimea unei suprafeţe tipărite pentru lucrările cu un pronunţat caracter artistic; ◇ p r o p o r ţ i e (s e c ţ i u n e) d e a u r. Prin calcularea formatului de text cu ajutorul **t.a.** se obţin rame albe foarte late, care produc un efect estetic deosebit în pagină. Pentru stabilirea **t.a.** se folosesc tabele în care, pentru fiecare lungime, se dă lăţimea corespunzătoare în unităţi de măsură tipografice. **4.** (docum.) **T. din presă,** articol decupat dintr-o publicaţie periodică. **T.p.** sînt ordonate şi clasate pe probleme în arhive documentare; ◇ c u p u r ă.

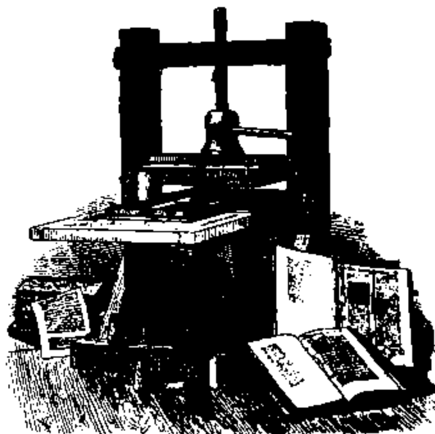
TĂLMĂCIRE (edit.) → TRADUCERE.

TĂLPICA LITEREI (TĂLPIŢA LITEREI) (poligr.) → TALPA LITEREI.

TĂRNOSANIE (edit.) → TÎRNOSANIE.

TEACĂ (leg.) → TOC (2).

TEASC (poligr.) Denumire veche a presei de tipar care, în forma ei arhaică, seamănă cu teascul de struguri. ● Primul **t.** a fost acela al lui Gutenberg, menţinut, cu unele îmbunătăţiri, pînă la începutul sec. 19.

Teascul lui Gutenberg

TEHNOREDACTARE (TEHNOREDACŢIE) (edit.) Operaţie de stabilire a datelor de culegere şi de paginaţie a unui ms. definitiv. În mod obişnuit, **t.** este efectuată de editură şi comunicată tipografiei prin indicaţii notate direct pe originalul dactilografiat sau printr-un *caiet de sarcini* anexat la ms. În situaţia unor lucrări complexe, în general cu multe planşe (tratate, enciclopedii, albume de artă etc.), serviciul de **t.** al editurii întocmeşte în prealabil o *machetă* pe care dă toate îndrumările necesare tipografiei, referitoare la amplasarea textului, clişeelor etc.

TEHNOREDACTOR (edit.) Specialist în lucrări de *tehnoredactare*. **T.** stabileşte operaţiile tehnice de imprimare a ms., asigurînd totodată condiţiile grafice ale cărţii (formatul, calitatea hîrtiei, clişeele pentru ilustraţii, înfăţişarea copertei şi a supracopertei etc.), în vederea realizării unităţii dintre conţinut şi formă.

TEHNOREDACŢIE (edit.) **1.** Serviciu într-o editură care se ocupă cu proiectarea procesului tehnologic de imprimare a ms. **2.** → TEHNOREDACTARE.

TELEAUTOGRAF (presă) Aparat telegrafic care permite transmiterea textelor şi desenelor la distanţă.

TELEAUTOGRAMĂ (presă) Text sau desen transmis la distanţă cu ajutorul *teleautografului*.

TELECOPIE (presă) Text recepţionat prin *teleimprimator*.

TELEFOTOGRAFIE (presă) Procedeu de transmitere la distanţă a documentelor grafice (texte şi imagini), mai ales pentru ziare şi reviste, prin telegraf sau instalaţie telefonică.

TELEFOTOGRAMĂ (presă) Text sau imagine transmise la distanţă cu ajutorul *telefotografiei*; ◇ b e l i n o g r a m ă.

TELEFOTOGRAVURĂ (presă) Sistem de transmitere a fotografiilor la distanţă cu ajutorul telegrafului sau radiotelegrafului. Imaginea recepţionate pe placă de zinc sau alt material adecvat este gravată şi pregătită pentru imprimare.

TELEGRAF (presă) **1.** Aparat folosit în transmiterea şi recepţia *telegramelor*. **2.** Titlul unor publicaţii periodice. Ex.: "Telegraful Român", gazetă de informaţie socială şi culturală apărută la Sibiu, la 3 ian. 1853, din iniţiativa lui Andrei Şaguna.

TELEGRAFIE (presă) Sistem de transmitere la distanţă a conţinutului unui text cu ajutorul unor semnale electromagnetice, optice etc.

TELEGRAMĂ (presă) Text transmis la distanţă prin *telegraf* sau prin alt mijloc (telefon etc.). || **t. de presă,** informaţie de presă, laconică, transmisă prin mijloace rapide; ◇ d e p e ş ă.

TELEIMPRIMARE (presă) Transmitere la distanţă a unui text prin intermediul *teleimprimatorului*.

TELEIMPRIMATOR (presă) Aparat telegrafic, asemănător unei maşini de scris, cu ajutorul căruia se transmite şi se recepţionează un text, pe hîrtie, în caractere obişnuite; ◇ t e l e s c r i p t o r, t e l e t i p, t e l e x (1).

TELESCRIPTOR (presă) → TELEIMPRIMATOR.

TELESTEREOGRAF (presă) Aparat cu ajutorul căruia se pot transmite la distanţă texte şi imagini imprimate în prealabil pe un film special.

TELETECĂ (docum.) Colecţie de filme de televiziune.

TELETEXT (presă) Text transmis prin *teleimprimator*; ◇ t e l e x (2).

TELETIP (presă) → TELEIMPRIMATOR.

TELETIPIE (poligr.) Procedeu de culegere tipografică la distanţă care constă în cuplarea unui *teleimprimator* la *linotip*.

TELETIPOGRAF (poligr.) → TELETIPSETER.

TELETIPSETER (poligr.) Aparat pentru culegere telecomandată, compus dintr-un perforator, care codifică textul ms. pe bandă perforată, dintr-un dispozitiv de copiere teleelectrică a benzii şi din echipamentul de claviere automată a maşinii de cules, acţionat de banda perforată; ◇ t e l e t i p o g r a f. Textul este recepţionat automat şi convertit în litere şi cules. **T.** se foloseşte mai ales pentru imprimarea simultană a ziarelor de mare tiraj în localităţi diferite, înlocuind astfel transmiterea prin avion a *flancurilor de stereotipie* pregătite de un singur centru.

TELEVIZIUNE (docum.) Tehnică de transmitere a imaginilor în mişcare, la distanţă. Emisiunile de **t.,** prin imprimare pe bandă de sunet şi imagine, pot fi transformate în documente clasate şi păstrate într-o *teletecă*, asemenea celorlalte documente audiovizuale.

TELEX (presă) **1.** → TELEIMPRIMATOR. **2.** → TELETEXT.

TEMELIE (cron.) Element computistic răsăritean, care indică vîrsta lunii la o dată din an, mai ales cifra care exprimă acea vîrstă în ziua de 1 mar. a unui anumit an. **T.** serveşte la calculul necesar fixării datei Paştelui; ◇ e p a c t ă.

TEMPERA (artă) **1.** Tehnică a picturii executată pe hîrtie de diferite culori sau pe carton, cu ajutorul culorilor al căror liant poate fi cleiul, cazeina sau gălbenuşul de ou. Se lucrează cu pastă mai densă sau mai subţiată cu apă pînă aproape de acuarelă. Confundată deseori cu *guaşa*, **t.** este un material compact şi opac, care acoperă complet suprafaţa suportului, folosindu-se peste tot albul, atît în lumini, cît şi în obţinerea nuanţelor. Guaşa nu foloseşte albul decît la lumini, restul nuanţelor realizîndu-se ca la acuarelă, prin subţierea tonurilor cu apă. **2.** Compoziţia picturală obţinută prin acest procedeu.

TENACLU (poligr.) → PORTMANUSCRIS.

TEORETICON (edit.) → THEORITICON.

TEOTOCAR (edit.) → PAVECERNIC.

TERMEN (docum.) Cuvînt sau sintagmă *(cuvînt-cheie* sau *descriptor)* definind un concept unic dintr-un domeniu de specialitate şi utilizat pentru descrierea documentelor, în procesul de indexare. || **t. caracteristic,** → CUVÎNT-CHEIE; **t. descriptor,** → DESCRIPTOR.

TERMINOLOGIE (docum.; lex.) Totalitatea cuvintelor sau grupurilor de cuvinte care au o accepţie specifică unui anumit domeniu. Ex.: Gheorghe Constantinescu-Dobridor. *Mic dicţionar de terminologie lingvistică*. Bucureşti, 1980.

TERMOCOPIERE (poligr.) Reproducere uscată a unui text, folosind de obicei o hîrtie acoperită cu un strat de substanţă sensibilă la acţiunea căldurii; ◇ e v a p o r o g r a f i e.

TERMOFAX (poligr.) Procedeu de *termocopiere*.

TERMOGRAFIE (poligr.) → TERMOPRINT.

TERMOPRINT (poligr.) Procedeu tipografic de imprimare a unui text cu litere în relief fals, executat cu cerneală adezivă peste care se presară o pulbere de colofoniu transparent sau colorat, după care se trece coala printr-un aparat de încălzire; colofoniul se topeşte şi literele se umflă, oferind o aparenţă de relief; ◇ m o n o g r a v u r ă, t e r m o g r a f i e, t i p a r î n r e l i e f i m i t a t.

TERŢIA (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 16 puncte tipografice. → şi CORP (1).

TESTAMENT (dipl.) Act juridic prin care o persoană îşi exprimă ultima voinţă, mai ales cu privire la transmiterea bunurilor sale; ◇ c a r t e c u l i m b ă d e m o a r t e. || **t. olograf, t.** scris în întregime, datat şi semnat de mîna testatorului. → şi DIATĂ.

TESTEA (poligr.) Pachet care conţine un număr fix de coli de hîrtie.

TEŞCHEREA (dipl.) Denumire veche pentru *înscris* (adeverinţă, certificat, chitanţă, permis de călătorie etc.).

TÊTE DORÉE (fr.; leg.) → ŞNIT AURIT.

TETRACROMIE (poligr.) Procedeu de tipar policrom la care, alături de cele trei culori fundamentale folosite în *tricromie*, se adaugă a patra, negru sau cenuşiu închis, pentru obţinerea de efecte tonale mai accentuate. Imprimarea se efectuează prin suprapunerea celor patru culori, pentru fiecare preparîndu-se un clişeu original pe cale fotochimică; ◇ c u a d r i c r o m i e, c v a d r i c r o m i e, p a t r u c r o m i e, t i p a r î n p a t r u c u l o r i.

TETRAEVANGHEL (TETRAEVANGHELIAR, TETRAVANGHEL) (edit.) Carte care conţine textul complet al celor patru *evanghelii*, spre deosebire de *evangheliar*, care de regulă cuprinde doar pasaje alese *(pericope)* pentru duminici şi sărbători. Evangheliile sînt însoţite de obicei de reprezentările convenţionale ale evangheliştilor împreună cu vieţuitoarele simbolice. ■ Se cunosc

Tetravanghelul de la Bistriţa-Vîlcea, 1512. Pagină cu frontispiciu şi iniţială

numeroase **t.** mss. copiate şi decorate în Ţările Române, începînd cu **t.** lui Nicodim (1405), în Ţara Românească şi cel al lui Gavriil Uric (1429), în Moldova, aflat la Biblioteca Bodleiană din Oxford. La fel de

renumite sînt **t.** de la Humor, caligrafiat în 1473 de Nicodim, şi cel de la Putna, din 1504—1507. Prima tipăritură de acest fel pe teritoriul ţării noastre este *Tetraevanghelul* slavon imprimat de Macarie în 1512, la Tîrgovişte. Cele dintîi **t.** în limba română sînt cele tipărite de Filip Moldoveanul la Sibiu, în 1551—1553, şi de Coresi la Braşov, în 1561. → şi EVANGHELIAR.

TETRALOGIE (edit.) Suită de patru lucrări dramatice, literare sau muzicale, unite printr-o idee, temă etc. comună. ● În antichitatea greacă, **t.** desemna un ansamblu de patru piese de teatru (trei tragedii şi o dramă cu satiri). Mai tîrziu, termenul a fost extins la muzică şi genul epic.

TEXT 1. (edit.; red.) Concretizare a scrierii ca principal mijloc de exprimare într-o lucrare. || **t. acefal, t.** căruia îi lipseşte începutul, îndeosebi foaia de titlu. → şi T. ANEPIGRAF; **t. adnotat, t.** cu însemnări marginale care îi întregesc sau lămuresc conţinutul; **t. alterat, t.** al tradiţiei ms. cuprinzînd modificări faţă de original; **t. anepigraf, t.** fără titlu sau cu foaia de titlu lipsă. → şi T. ACEFAL; **t. anonim, t.** al cărui autor este necunoscut; **t. anopistograf, t.** scris sau imprimat pe o singură faţă a foii; **t. antedatat, t.** care poartă o dată anterioară celei reale; **t. antigraf, t.** care constituie o copie ms. de pe original; **t. apocrif, t.** atribuit unui autor ipotetic sau inexistent; **t. apograf, t.** care formează prima copie a scrierii originale, revizuită de autor; **t. arhetip, t.** care este modelul iniţial al tradiţiei ms.; **t. autograf, t.** scris de autor însuşi; **t. cenzurat,** → EDIŢIE CENZURATĂ; **t. compact (compres), t.** cules strîns, fără albitură suplimentară între rînduri; **t. compres,** → T. COMPACT; **t. dactilografiat, t.** bătut la maşina de scris; **t. datat, t.** care poartă o dată de elaborare sau de publicare; **t. explicativ,** → LEGENDĂ (1); **t. holograf,** → T. OLOGRAF; **t. ilizibil, t.** indescifrabil; **t. ilustrat, t.** însoţit de imagini, diagrame, grafice etc. care îi completează sau lămuresc conţinutul; **t. imprimat, t.** reprodus prin tipar sau multiplicare; **t. inedit, t.** care nu a mai fost editat; **t. inserat,** adaus inclus într-o scriere; **t. intercalat,** → INTERCALAT; **t. interlinear, t.** intercalat între rîndurile **t.** original şi conţinînd de regulă traducerea acestuia; **t. interpolat, t.** adăugat ulterior pentru a explica, completa sau corecta **t.** original; **t. iscălit,** → T. SEMNAT; **t. istoriat, t.** ornat cu scene şi personaje inspirate din conţinutul cărţii; **t. îngropat,** → ÎNGROPARE, ÎNGROPAT; **t. juxtalinear (paralel), t.** plasat alături de altul, pe coloane sau pagini paralele, menit să evidenţieze asemănări şi deosebiri, de pildă, între ediţiile aceleiaşi lucrări sau între scrierea originală şi traducerea ei; **t. leader** (engl.) → T. PRINCIPAL; **t. lizibil, t.** scris sau tipărit clar care poate fi citit cu uşurinţă; **t. manuscris (scris),** orice **t.** redactat sau copiat de mînă; **t. nedatat, t.** pe care nu figurează data de redactare sau de publicare; **t. olograf (holograf), t.,** de obicei un testament, scris în întregime, datat şi semnat de mîna autorului; **t. opistograf, t.** scris sau tipărit pe ambele feţe ale unei foi; **t. original,** → ORIGINAL; **t. paralel,** → T. JUXTALINEAR; **t. plagiat,** → PLAGIAT; **t. postdatat, t.** care poartă o dată ulterioară celei reale; **t. prescurtat,** → PRESCURTARE (1); **t. principal (leader), t.** de bază al unei lucrări, atunci cînd este însoţit de un **t.** secundar; **t. reeditat,** → REEDITARE; **t. reimprimat (retipărit),** → REIMPRIMARE; **t. retipărit (reimprimat),** → REIMPRIMARE; **t. rotacizant,** → CARTE ROTACIZANTĂ; **t. scris,** → T. MANUSCRIS; **t. secundar, t.** alcătuit din interpolări, adnotări, note de subsol etc. cu scopul de a completa, lămuri sau corecta **t.** principal; **t. semnat (iscălit), t.** care poartă iscălitura autorului; **t. stenodactilografiat,** → STENOGRAMĂ; **t. stenografiat,** → STENOGRAMĂ; **t. subliniat,** → SUBLINIERE; **t. tip,** formulă de încheiere sau de continuare a unui text (*urmare, va urma, continuare, va continua, sfîrşit* etc.) într-un alt număr al periodicului respectiv, sau într-o altă fasciculă; **t. tipărit, t.** reprodus cu ajutorul procedeelor de tipar; **t. trunchiat, t.** din care au fost suprimate pasaje; **t. xerografiat, t.** reprodus prin *xerografie*. **2.** (edit.) Fragment dintr-o scriere. **3.** (dipl.) → CONTEXT (2). **4.** (poligr.) Parte a unei forme de tipar compusă numai din litere şi alte semne tipografice, fără titluri şi ilustraţii. **5.** (poligr.) Denumire tradiţională pentru corpul de literă de 20 puncte tipografice; ◇ d u b l u - g a r a m o n d, p a r a g o n. → şi CORP (1). **6.** (pl.; edit.) **T. alese,** selec-

ţie de scrieri reprezentative pentru un autor, pentru o orientare literară, pentru un gen etc.; ✧ o p e r e (s c r i e r i) a l e s e.

TEXTOLOGIE Disciplină care are ca obiect studiul comparat al versiunilor unei scrieri (clasificarea, datarea, atribuirea lor, stabilirea relaţiilor dintre ele, determinarea interpolărilor etc.), în vederea alcătuirii unei *ediţii critice*. → şi CRITICĂ A TEXTELOR, FILOLOGIE (2).

TEXTUALIS (lat.; pal.) → SCRIERE GOTICĂ.

TEXTUR (germ.; poligr.) → GOTICĂ (1). (4). **2.** (docum.) Listă normalizată de termeni (descriptori) şi simboluri, indicînd relaţiile generice, logice şi semantice ale acestora, ordonată alfabetic sau după clasele tematice ale disciplinei sau ale grupului de discipline la care se referă. **3.** (edit.) Numele unor colecţii de documente. Ex.: Alexandru Papiu-Ilarian. *Tesauru de monumente istorice pentru România.* T. 1—3. Bucureşti 1862—1864. **4.** (bibl.) Ansamblul celor mai rare şi valoroase piese din patrimoniul unei biblioteci, arhive, instituţii muzeale etc.; ✧ t h e s a u r u s.

mus pcedentē adolescentulū in funda et lapide. aduersus mon

Litere *textur*

TEXTURĂ (edit.; poligr.) Bandă de hîrtie, de obicei gumată, care se lipeşte într-o lucrare gata tipărită, acoperind pasajele care trebuie rectificate; ✧ e r a t ă d e c u p a b i l ă.

TEZAUR 1. (lex.) **Dicţionar t.** lucrare lexicografică ce urmăreşte să înregistreze toate cuvintele vorbirii colective sau cele prezente în textele scriitorilor, poeţilor etc. reprezentativi pentru limba colectivităţii respective într-o epocă determinată, sau chiar în toate textele cunoscute ale unei limbi a unei colectivităţi într-o anumită perioadă. ● În Renaştere, un dicţionar unilingv se numea *thesaurus* (ex.: Robert I Estienne. *Thesaurus linguae latinae.* Paris, 1531—1532; Robert II Estienne. *Thesaurus graecae linguae.* Paris, 1572). Mai tîrziu, termenul de **t.** desemna un instrument lexicografic monolingv, bazat pe un număr mare de citate din autori luaţi ca model în folosirea limbii. În Germania, cuvîntul era folosit pentru dicţionare plurilingve (ex.: Girolamo Megister. *Thesaurus polyglottus.* Frankfurt, 1603, cu probe din 400 de limbi). Cu timpul, **t.** s-a folosit pentru a denumi opere lexicografice de tipuri diferite, unele dintre ele cuprinzînd chiar materiale de interferenţă între lexicografia lingvistică şi cea enciclopedică. → şi ARHIVĂ

TEZĂ (docum.; edit.) **1.** Lucrare ce conţine idei esenţiale, formulate concis, servind ca bază a unei concepţii sau teorii filozofice, politice, juridice, literare, ştiinţifice etc. **2.** Lucrare prezentată de un candidat în faţa unei comisii de specialişti în vederea obţinerii titlului de licenţiat sau de doctor într-un anumit domeniu. Ex.: George Popa. *Tablele cerate descoperite în Transilvania. Tesă pentru licenţă.* Bucureşti, 1890. → şi DISERTAŢIE (2).

THEATRUM (edit.) Titlul unor tratate medievale. Ex.: Jodocus Hondius. *Theatrum artis scribendi.* Amsterdam, 1594.

THEORITICON (TEORETICON) (edit.) Lucrare de teorie a muzicii bisericeşti cu caracter didactic. Ex.: Macarie Ieromonahul. *Theoriticonul sau privire cuprinzătoare al meşteşugului musichiei bisericeşti după aşezămîntul sistimii cei noao.* Viena, 1823.

THEOTOCARION (edit.) → PAVECERNIC.

THESAURUS (lat.; bibl.; docum.; edit.; lex.) → TEZAUR.

THORA (edit.) Carte sfîntă a evreilor conţinînd *Pentateuhul*, scrisă şi astăzi pe suluri de pergament.

TIEFDRUCK (germ.; poligr.) → TIPAR ADÎNC.

TIFDRUC (poligr.) → TIPAR ADÎNC.
TIFEŢ (poligr.) **1.** Unghi rotunjit la un clişeu de *similigravură*. **2.** Indicaţie prin care se cere realizarea unui astfel de unghi.
TIFLOGRAFIE Sistem de scriere în relief pentru nevăzători.
TIGHEL (poligr.) → MAŞINĂ DE TIPAR VERTICALĂ.
TILDĂ (lex.; pal.) → TITLA.
TIMBRU 1. (fil.) **T. poştal,** → MARCĂ (3). **2.** (sig.) **T. sec,** sigiliu obţinut prin reliefarea textului sau imaginii gravate pe matrice cu ajutorul unei prese.
TIP (poligr.) **1.** Figură imprimată pe hîrtie reprezentînd un semn grafic. → şi LITERĂ (2). **2.** Literă care întruneşte particularităţile grafice şi de stil (caracterul liniilor, felul tălpicelor, proporţia dimensiunilor, poziţia axelor elementelor rotunde etc.) ale unei anumite *familii de litere* (ex.: **t.** Bodoni, Didot, Garamond etc.).
TIPAR (poligr.) **1.** Totalitatea procedeelor de executare a formelor de imprimare după texte şi ilustraţii şi de obţinere a unor copii prin presare pe hîrtie sau pe alt suport a formelor acoperite parţial cu cerneală. După modul de interacţiune dintre formă şi materialul pe care se imprimă, se deosebesc trei procedee fundamentale de **t.**: *adînc (calcografic), înalt (pantografic), plan (planografic).* Cele trei tehnici se pot folosi şi combinat. La acestea se adaugă **t.** speciale cum sînt, de pildă, cel *serigrafic* şi *xerografic.* || **t. adînc (calcografic),** totalitatea procedeelor de **t.** cu forme a căror suprafaţă activă este adîncită faţă de suprafaţa lor neutră, elementele imprimabile fiind dispuse într-un plan inferior faţă de cele neimprimabile; ◇ c a l c o g r a f i e, h a l c o g r a f i e, T i e f d r u c k, t i f d r u c. În timpul imprimării, cerneala acoperă ambele suprafeţe. Pentru ca imprimarea să poată avea loc, cerneala de pe porţiunile neutre este îndepărtată cu o racletă. Venind în contact cu forma, prin presiune, hîrtia absoarbe cerneala din părţile adîncite ale formei. Spre deosebire de **t.** înalt şi plan, **t.a.** se caracterizează prin elemente imprimabile cu aceeaşi suprafaţă şi cu adîncituri diferite, datorită cărora cantitatea de cerneală transferată pe hîrtie va fi diferită, iar în funcţie de aceasta se va modifica şi densitatea **t.** obţinut. La **t.a.** nu este necesară descompunerea în puncte de raster pentru semitonuri, acestea fiind realizate prin transferarea unor cantităţi de cerneală mai mari sau mai mici, corespunzătoare adînciturilor gravate. După modul de preparare a clişeelor, **t.a.** poate fi de *artă* şi *fotomecanic*; **t. algrafic,** → ALGRAFIE; **t. aluminografic,** → ALGRAFIE; **t. anaglif, t.** executat în două culori complementare, imprimate puţin deplasat, după acelaşi clişeu, pentru a da impresia de relief privit prin ochelari cu lentile de culori diferite; **t. anastatic,** procedeu special de reimprimare a unui text sau a unei imagini prin transport chimic pe piatră litografică sau pe o placă de zinc, fără a se recurge la metode fotografice; **t. aurit,** → T. BRONZAT; **t. autocrom,** → AUTOCROMIE; **t. bronzat (aurit, cu bronz), t.** la care suprafaţa imprimată este acoperită cu pulbere metalică de bronz, aur, aluminiu etc. **T.b.** se execută, de regulă, prin preimprimare cu cerneală adezivă. **T.b.** se poate efectua şi cu cerneluri de bronz; **t. calcografic,** → T. ADÎNC; **t. colografic,** → COLOGRAFIE; **t. combinat, t.** care îmbină procedee diferite pentru a realiza efecte deosebite: **t.** înalt în autotipie, combinat cu cromolitografie, **t.** în tricromie cu **t.** colografic, **t.** adînc heliografic sau rotoheliografic cu **t.** înalt etc.; **t. cu bronz,** → T. BRONZAT; **t. cu contact,** → IMPRIMARE CU CONTACT; **t. cu firnis, t.** folosit ca preimprimare sau imprimare finală prin aplicarea unui strat de firnis care înnobilează hîrtia; **t. cu folii, t.** în culori acoperitoare sau în aur, argint, bronz, utilizat în legătorie pentru scrierea şi ornamentarea copertelor; **t. cu mică, t.** cu firnis peste care se presară pulbere de mică pentru a se obţine efecte de zăpadă sau gheaţă; **t. cu obiecte naturale,** → FIZIOTIPIE; **t. cu sită,** → SERIGRAFIE; **t. cu şabloane,** → SERIGRAFIE; **t. de artă,** procedeu de **t.** adînc care utilizează forme executate în întregime prin gravare manuală sau combinată cu gravare mecanică ori chimică; **t. de fonte, t.** executat în două culori sau nuanţe ale aceleiaşi culori. Peste prima culoare, mai deschisă şi care acoperă suportul uniform, se imprimă textul sau ilustraţia cu o culoare mai închisă. → şi FOND (5); **t. de linii,** procedeu special de **t.** înalt folosit pentru imprimarea liniilor la caiete şi registre. → şi LINIERE; **t. de pe aluminiu,** → ALGRAFIE; **t. de pe zinc,** procedeu de **t.** plan cu forme

„Cartea e o făgăduință, o bucurie, o călătorie prin suflete, gînduri și frumuseți“

Tudor Arghezi

„CARTEA E O FĂGĂDUINȚĂ, O BUCURIE, O CĂLĂTORIE PRIN SUFLETE, GÎNDURI ȘI FRUMUSEȚI“

TUDOR ARGHEZI

Baskerville

„Cartea e o făgăduință, o bucurie, o călătorie prin suflete, gînduri și frumuseți”

Tudor Arghezi

„CARTEA E O FĂGĂDUINȚĂ O BUCURIE, O CĂLĂTORIE PRIN SUFLETE, GÎNDURI ȘI FRUMUSEȚI“

TUDOR ARGHEZI

Bodoni

„Cartea e o făgăduință, o bucurie, o călătorie prin suflete, gînduri și frumuseți“

Tudor Arghezi

„CARTEA E O FĂGĂDUINȚĂ, O BUCURIE, O CĂLĂTORIE PRIN SUFLETE, GÎNDURI ȘI FRUMUSEȚI“

TUDOR ARGHEZI

Didot

„Cartea e o făgăduință, o bucurie, o călătorie prin suflete, gînduri și frumuseți“

Tudor Arghezi

„CARTEA E O FĂGĂDUINȚĂ, O BUCURIE, O CĂLĂTORIE PRIN SUFLETE, GÎNDURI ȘI FRUMUSEȚI“

TUDOR ARGHEZI

Garamond

„Cartea e o făgăduință, o bucurie, o călătorie prin suflete, gînduri și frumuseți“

Tudor Arghezi

„CARTEA E O FĂGĂUINȚĂE, O BUCURJE, O CĂLĂTORIE PRIN SUFLETE, GÎNDURI ȘI FRUMUSEȚI“

TUDOR ARGHEZI

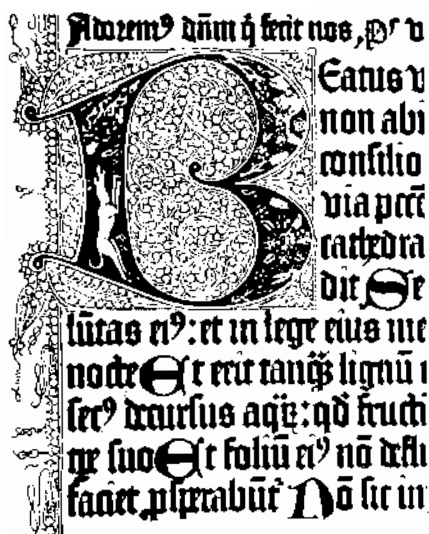
Neodidot

Tipuri de litere

preparate pe plăci de zinc cu suprafaţa granulată; **t. dublu,** → DUPLEX (1); **t. duplex,** → DUPLEX (1); **t. fără contact,** procedeu de **t.** special la care imprimarea nu se face prin contactul dintre hîrtie şi cilindrul de presiune, ci prin transferul cernelii de pe formă, prin proiectarea ei pe coala care îi trece prin faţă, cu ajutorul fenomenelor electrostatice, undelor ultrascurte etc. → şi IMPRIMARE FĂRĂ CONTACT, XEROGRAFIE; **t. flexografic,** → FLEXOGRAFIE; **t. fotomecanic,** ansamblu de procedee de **t.** adînc care folosesc clişee preparate fotografic: *heliografie*, *fotogravură*, *rotoheliografie* etc.; **t. gofrat,** → T. ÎN RELIEF; **t. heliografic,** → HELIOGRAFIE; **t. indirect,** → OFSET; **t. în acuarelă, t.** executat cu cerneluri transparente pentru a imita originalele lucrate în *acuarelă*; **t. înalt (pantografic),** totalitatea procedeelor de imprimare cu forme a căror suprafaţă activă este înălţată faţă de suprafaţa neutră; ◇ p a n t o g r a f i e. Cerneala se depune numai pe elementele imprimabile, reliefate, de unde este preluată, prin presiune, pe hîrtie. Deoarece cantitatea de cerneală transferată pe unitatea de suprafaţă este constantă, pentru obţinerea semitonurilor este necesară descompunerea imaginii în puncte de raster; **t. în anilină,** → FLEXOGRAFIE; **t. în culori,** → POLICROMIE; **t. în două culori,** procedeu de **t.** cu două culori, imprimate simultan sau succesiv. → şi BICROMIE, DUPLEX (1); **t. în dublu ton,** → DITOCROMIE; **t. în patru culori,** → TETRACROMIE; **t. în relief (gofrat, preguit),** procedeu de **t.** special, la care se obţin texte şi imagini reliefate prin deformarea materialului pe care se imprimă. **T. în r.** se execută şi sec, fără cerneluri; **t. în relief imitat,** → TERMOPRINT; **t. în trei culori,** → TRICROMIE; **t. litografic,** → LITOGRAFIE (2); **t. metaton,** → DITOCROMIE; **t. monocrom,** → MONOCROMIE (1); **t. multicolor,** → POLICROMIE; **t. negativ, t.** executat cu litere negative (cu floarea scobită) şi clişee negative, astfel încît se imprimă numai fondul şi spaţiul din jurul literelor; **t. ofset,** → OFSET; **t. pantografic,** → T. ÎNALT; **t. pe faţă, t.** executat pe prima suprafaţă care este imprimată; ◇ f a ţ a î n t î i; **t. pe verso, t.** executat pe spatele unei coli imprimate; ◇ c o n t r a t i p a r, f a ţ a a d o u a; **t. plan (planografic),** totalitatea procedeelor de imprimare a căror suprafaţă activă nu prezintă o adîncire sau o înălţare sensibilă faţă de cea neutră; ◇ p l a n o g r a f i e. Diferenţa dintre elementele imprimabile şi cele neimprimabile nu se mai realizează prin diferenţă de înălţime, ci prin proprietăţi fizico-chimice deosebite. Forma este pregătită astfel încît porţiunile active să devină oleofile, adică să permită depunerea cernelii grase pe suprafaţa lor, iar părţile neutre hidrofile, să permită depunerea apei, ceea ce are ca efect respingerea cernelii. În timpul imprimării, forma este acoperită succesiv cu apă şi cu cerneală. Cerneala va adera numai pe elementele imprimabile, de unde se transferă pe hîrtie, elementele neimprimabile reţinînd apa şi împiedicînd depunerea cernelii. Tipărirea se execută fie presînd direct hîrtia pe formă, fie indirect *(ofset)*, prin intermediul elastic al unui aşternut de cauciuc. Forma de **t.p.** se confecţionează din piatră litografică sau plăci de aluminiu ori zinc. Folosirea plăcilor metalice a făcut posibilă înfăşurarea clişeului pe cilindrul maşinii rotative. Deoarece cantitatea de cerneală transferată pe suprafaţa hîrtiei este constantă pe toate elementele imprimabile ale formei, pentru reproducerea imaginilor în semitonuri se recurge la raster. Gama procedeelor de **t.p.** include *algrafia*, *autocromia*, *colografia*, *fototipia*, *litografia* etc.; **t. planografic,** → T. PLAN; **t. policrom,** → POLICROMIE; **t. preguit,** → T. ÎN RELIEF; **t. radiografic,** → TIPORADIOGRAFIE; **t. rotativ,** totalitatea procedeelor de imprimare la *rotativă*; **t. rotoheliografic,** → ROTOHELIOGRAFIE; **t. serigrafic,** → SERIGRAFIE; **t. simultan,** → T. SINCRON; **t. sincron (simultan),** procedeu special de **t.** înalt la care forma este astfel preparată încît imprimă toate culorile simultan; **t. tabelar (xilografic),** procedeu de imprimare xilografică, considerat premergător **t.** cu litere mobile, folosit în evul mediu pentru reproducerea imaginilor sau textelor. Pe un bloc de lemn se gravau în relief, în negativ, literele şi imaginile de reprodus. Peste placa unsă cu culoare se aplică coala de hîrtie umezită, care era presată cu un tampon de pîslă sau cu mîna, fapt pentru care procedeul a primit şi numele de *chiroxiligrafie* sau *chirotipografie*, pentru a-l deosebi de *xilo-*

grafia propriu-zisă unde imprimarea se face cu ajutorul unei prese. ● Cele mai vechi imagini realizate prin acest procedeu sînt chinezeşti şi japoneze şi datează din sec. 8. În Europa, **t.t.** a fost atestat în sec. 15, cînd s-a folosit la imprimarea cărţilor de joc şi a unor compoziţii religioase (*Madona din Bruxelles, Sfîntul Cristofor, Sfîntul Sebastian* etc.). Mai tîrziu, clişeele de lemn au fost folosite la imprimarea unor cărţi care pe atunci se bucurau de mare popularitate: *Biblia pauperum, Ars moriendi* etc.; **t. transparent,** → DIAFANIE; **t. unicolor,** → MONOCROMIE (1); **t. uscat,** procedeu prin care imprimarea se face cu folii sau în relief, fără cerneluri lichide; **t. xerografic,** → XEROGRAFIE; **t. xilografic,** → T. TABELAR. **2.** Produs obţinut prin imprimare; ◇ t i p ă r i t u r ă. || **t. de contrarevizie,** → T. DE REVIZIE; **t. de control, t.** executat în vederea verificării calităţii *potrivelii*; **t. de corectură,** → CORECTURĂ (3); **t. de probă,** → ANDRUC; **t. de revizie, t.** executat după fixarea şi potrivirea formei în presă, înainte de a începe imprimarea propriu-zisă; ◇ c o a l ă d e r e v i z i e. Pe **t.r.** se verifică dacă au căzut ori s-au deteriorat litere în timpul manipulării formei, dacă poziţia paginilor în coală este corectă, dacă signaturile şi colontitlurile sînt plasate corect, dacă potriveala este bună şi dacă forma este adecvat unsă cu cerneală. Cînd se constată că sînt necesare rectificări ale formei, se execută un nou **t.**, numit de *contrarevizie*. → şi REVIZIE DE MAŞINĂ; **t. de transport, t.** executat cu cerneală grasă, de pe o formă provizorie, pe hîrtie specială, pentru prepararea unui clişeu definitiv de tipar plan (piatră litografică, placă de zinc sau de aluminiu etc.); **t. maculat,** → COPIERE (3); **t. perlat,** → PERLARE. **3.** Arta şi tehnica imprimării; ◇ t i p o g r a f i e (2). ● Invenţia **t.**, fixată convenţional la anul 1440, este, în general, atribuită lui Gutenberg. Dispute aprinse şi nesfîrşite, alimentate deseori de sentimente naţionale, au dus, de-a lungul secolelor, la apariţia unei vaste literaturi asupra paternităţii tipografiei. Autorii olandezi, avînd ca sursă principală *Hadriani Ivnii Hornani, Medici Batavia*, publicată în 1558 de Hadrianus Junius (Adrien de Jonghe), revendică prioritatea compatriotului lor Laurens Janszoon Coster (1405—1484), din Haarlem. Potrivit legendei puse în circulaţie de Junius, în timpul unei plimbări prin pădure, Coster a cioplit litere din coajă de copac, alcătuind din ele un fel de joc didactic pentru instruirea nepoţilor. Cu ajutorul acestor litere de lemn şi a unei cerneli mai vîscoase, a imprimat apoi textul care însoţea imaginile xilografiate din *Spieghel onzer behoudenis* — ediţia olandeză a lui *Speculum salutis* —, precum şi din alte cărţi tabelare. Mai tîrziu, se pare că ar fi turnat şi litere de plumb. În noaptea de Crăciun a anului 1440, un ucenic, Johann din Mainz, a dispărut cu întreg stocul de litere. Junius sporeşte confuzia prin menţionarea unui complice la furt, Faust (aluzie la Fust, asociatul lui Gutenberg). Dintre prototipografi mai sînt de amintit Jean Brito din Bruges (Belgia), bijutierul praghez Prokop Waldvogel care, printr-un contract din 1444, se obligase să iniţieze nişte cetăţeni din Avignon în *ars scribendi artificialiter*, francezul Nicolas Jenson, Johann Mentelin din Strasbourg, al cărui servitor necredincios Johann Gensfleisch i-a sustras secretul în 1440 şi a fugit la Mainz unde, cu ajutorul unui om bogat, Gutenberg, a instalat o tipografie, italianul Panfilo Castaldi din oraşul Feltre deposedat în 1450 de rodul invenţiei de Fausto (Faust). Într-o cronică imprimată la Mainz, în 1515, Johann Schöffer afirmă că Peter Schöffer, tatăl său, şi Johann Fust, bunicul său, sînt adevăraţii inventatori ai **t.** Dacă la toate aceste revendicări, mai mult sau mai puţin întemeiate, se adaugă dovezi străvechi de cunoaştere şi folosire a unor forme şi procedee de imprimare, — sigiliile şi ştampilele folosite de asiro-babilonieni, egipteni, greci şi romani, imprimarea ţesăturilor, tipăriturile tabelare, caracterele de ceramică şi cositor confecţionate în China de fierarul Pi-Ceng (sec. 11) sau cele de bronz realizate în 1392 în Coreea etc. — teza poligenezei **t.**, adică faptul că **t.** este o creaţie colectivă, pare să fie plauzibilă. "De-a lungul secolelor, tiparul a existat ca un corolar *sine qua non* al dezvoltării societăţii, avînd ipostaze diverse, dar aceeaşi esenţă tehnologică embrionară". (Dan Dumitrescu. Prefaţa la: Elisabeth Geck. *Gutenberg şi arta tiparului*. Traducere de Emeric Deutsch. Bucureşti, 1979, p. 5.). Gravarea, imprimarea şi chiar ideea literelor mobile au fost concepute cu mult

înaintea lui Gutenberg. Sintetizînd experiența predecesorilor, el a perfecționat sistemul de fabricare a literelor metalice mobile, presa de t. și compoziția cernelii, așezînd astfel tipografia pe baze practice și științifice. Tot ce au realizat înaintașii și contemporanii lui Gutenberg nu constituie decît fundamentul pe care el a înălțat cu atîta măiestrie un edificiu durabil. Sărăcia datelor a învăluit viața lui Gutenberg în mister. Johannes Gensfleisch zum Gutenberg s-a născut la Mainz, în jurul anului 1397, într-o familie de orfevrieri. Din cauza conflictelor permanente dintre aristocrație și bresle, Gutenberg a fost nevoit, probabil în 1428, să se refugieze la Strasbourg. Existența lui în acest oraș este atestată de un document din 1430 prin care i se permitea reîntoarcerea la Mainz. În 1436, împreună cu Hans Riffe, Andreas Dritzehn și Andreas Heilmann, Gutenberg a inițiat o întreprindere a cărei activitate — aceea de a fabrica *Spiegels* "oglinzi" — a fost dezvăluită vag în 1439, în cursul unui proces de moștenire, după moartea lui Dritzehn. Istoricii cărții au scos la lumină faptul că enigmaticele "oglinzi" nu erau altceva decît exemplare din *Speculum humanae salvationis*, culegere de precepte morale, destinate vînzării în timpul pelerinajului la Aachen, însă nici un document nu menționează rezultate concrete ale acestei întreprinderi. Revenit la Mainz, probabil în 1444, Gutenberg a împrumutat, la intervale de doi ani, mari sume de bani de la Johannes Fust, bijutier și bancher, garantate printr-un contract de asociație la întreprindere. În 1455, Fust a cerut prin tribunal, rambursarea capitalului și dobînzii. Insolvabil, Gutenberg a ieșit din asociație. Fust s-a întovărășit cu Peter Schöffer, fostul ajutor al lui Gutenberg, care i-a devenit și ginere. La scurt timp, în 1456, a apărut *Biblia cu 42 de rînduri* începută probabil încă din 1452, prima carte tipărită în Europa care a ajuns întreagă pînă la noi. După ce a trăit o vreme strîmtorat, în 1465, Gutenberg a fost numit de ducele Adolf von Nassau printre oamenii lui de curte. După 1468, anul morții lui Gutenberg, Konrad Humery, prietenul său, a dezvăluit că în posesia sa se aflau utilaje de imprimare, ceea ce a dus la ipoteza existenței unui atelier organizat de Gutenberg după ruptura sa cu Fust. Deoarece cărțile imprimate de Gutenberg nu poartă mențiunea de tipograf și, în majoritatea lor, nici aceea de dată și loc, paternitatea lui Gutenberg asupra lor continuă să fie pusă la îndoială de unii cercetători, chiar dacă este vorba de lucrări anterioare, contemporane sau posterioare *Bibliei de la Mainz* (1452—1456). Prima tipăritură a lui Gutenberg, anterioară cu vreo zece ani *Bibliei cu 42 de rînduri*, este *Cartea sibilelor* din care s-a păstrat numai un fragment dintr-o foaie, așa-numitul fragment al *Judecății de apoi (Weltgericht)*, descoperit în 1892 în legătura unei cărți mai recente. Cam din aceeași perioadă s-a păstrat și o *Donată*, gramatică latină întocmită în sec. 4 de Aelius Donatus. Între 1454—1455, Gutenberg a imprimat indulgențe, primele tipărituri europene datate, precum și un *Calendar al turcilor (Türkenkalender)*. Seria lucrărilor atribuite lui Gutenberg de unii istorici ai cărții continuă cu *Missale speciale Constantiense* — considerată mai veche decît *Judecata de apoi* —, *Biblia cu 36 de rînduri*, care a fost pusă de unii în seama lui Albrecht Pfister, tipograf din Bamberg, *Psaltirea din Mainz* etc. În 1457, Fust și Schöffer au publicat *Psaltirea din Mainz*, prima carte realizată în întregime cu ajutorul tiparului. Inovația constă în imprimarea ei în trei culori: negru pentru text, roșu și albastru pentru inițiale și roșu pentru începuturile de capitol. Primele tipărituri, inclusiv cele ale lui Gutenberg, aveau încă înfățișarea mss. contemporane: caractere gravate după scrierea mss., letrine și alte ornamente executate de mînă, numeroase ligaturi, *incipit* în locul titlului propriu-zis etc. După moartea lui Fust în 1466, conducerea tipografiei a revenit lui Schöffer. În 1502 sau 1503, întreprinderea a fost preluată de fiul său, Johann Schöffer. Cucerirea și distrugerea orașului liber Mainz în 1461 de către Adolf von Nassau, arhiepiscop și principe elector, a dus la emigrarea multor meseriași, printre care tipografi, ce s-au răspîndit în întreaga Germanie și Europă. Chiar din timpul vieții lui Gutenberg funcționau o serie de ateliere atît la Mainz, cît și în alte centre. La Strasbourg tipărea, din 1458, Johann Mentelin, iar la Bamberg, Albrecht Pfister, căruia i se atribuie imprimarea *Bibliei cu 36 de rînduri*. În 1466, Ulrich Zell von Hanau — care învățase arta tiparului la Mainz cu Peter Schöffer —, a scos

Inițială și text cu caractere gotice din *Psaltirea* imprimată de Fust și Schöffer la Mainz, în 1457

prima carte la Colonia (Köln). La Ulm activa Johann Zainer, iar la Augsburg, o rudă de a sa, Günther Zainer. Cel mai mare editor-tipograf din sec. 15 în Germania a fost Anton Koberger din Nürnberg. La mănăstirea benedictinilor de la Subiaco, în apropiere de Roma, lucrau prin 1465, Konrad Sweynheym și Arnold Pannartz, formați în tipografia lui Schöffer. După doi ani, în 1467 aceștia s-au stabilit la Roma unde se afla și Ulrich Han, tipograf din Bamberg. Însă orașul care a avut onoarea de a deveni primul mare centru tipografic al lumii a fost Veneția, unde își desfășurau activitatea francezul Nicolas Jenson, germanii Johann și Wendelin din Spira (Speyer) etc. Cel care a dat strălucire imprimeriei venețiene a fost Aldus Manutius (1450—1515). Deși Franța a avut un mare tipograf — Nicolas Jenson, trimis în 1458 de regele Charles VI la Mainz să se inițieze în arta t. —, prima tipografie a luat ființă la Paris, la Sorbona, în 1470, cu ajutorul a trei tipografi germani: Ulrich Gering, Michael Friburger și Martin Krantz. În 1473, la Lyon, Barthélemy Buyer, negustor, a înființat împreună cu Guillaume Le Roy din Liège, tipograf care lucrase la Veneția, un atelier tipografic. În Olanda, t. s-a răspîndit rapid după 1470, mai întîi la Utrecht, unde Nicolas Ketelaer și Gerard Leempt au imprimat primele cărți. În Belgia, primele tipografii au apărut în 1480. Unul dintre cei mai vechi și mai importanți tipografi din Anvers a fost Gerard Leeu, primul care a tipărit cărți pentru export în Anglia. Părintele t. englez, William Caxton, a învățat meșteșugul tipografiei la Colonia și Bruges. În 1476, s-a întors în Anglia și a întemeiat un atelier tipografic la Westminster, lîngă Londra. În Spania, cea dintîi imprimerie a fost instalată între 1473—1474 la Valencia, de negustorul german Jakob Vizlant, împreună cu trei compatrioți tipografi: Lambert Palmart, Johann din Salzburg și Paul Hurus. Prin urmare, la mai puțin de 40 de ani de la inventarea lui, t. a devenit cunoscut și folosit aproape în întreaga Europă. ■ În țara noastră t. a fost introdus în 1507, doar la cîteva decenii de la apariția sa, de călugărul Macarie, sîrb de origine, care își făcuse ucenicia tipografică la Veneția, iar în ultimii ani ai sec. 15 lucrase la Cetinje, capitala Muntenegrului. Silit să-și părăsească țara din cauza invaziei turcești, Macarie și-a găsit loc de refugiu în Țara Românească. Bine primit și sprijinit de Radu cel Mare (1496—1508), el și-a început activitatea scoțînd între 1507—1508 *Liturghierul* slavon, prima carte tipărită pe pămîntul românesc. De sub teascul tipografiei muntene au mai ieșit un *Octoih* (1510) și apoi un *Tetraevanghel* (1512), ambele în slavonă. Tîrgoviște, în care se pare că a fost instalată această tiparniță, este, în ordine cronologică, după Cracovia și Cetinje, al treilea oraș în care s-au imprimat cărți cu slove chirilice, iar Țara Românească este cea dintîi în sud-estul european care a cunoscut și inițiat o activitate tipografică. Din cauze care nu sînt cunoscute — dar pot fi bănuite în frămîntările interne ce au cuprins Țara Românească după 1512 — producția tipografică a încetat, urmînd să fie reluată peste 33 de ani, de un alt refugiat sîrb, Dimitri Liubavici care, în 1545, a instalat o tipografie la Tîr-

govişte. Prima carte ieşită din această tiparniţă este un *Molitvelnic* slavon imprimat în 1545 de meşterul tipograf sîrb Moisi, cu matriţele lui Liubavici. După această dată numele lui Moisi nu mai este amintit. Au urmat: *Apostol* slavon (1547) — din care s-au tras exemplare şi pentru Moldova — şi *Tetraevanghel* slavon (1548—1551), a doua carte comandată de domnul Moldovei Iliaş Rareş (1546—1551) tipografiei tîrgoviştene. În ediţia *Apostolului* slavon pentru Ţara Românească (1547) sînt menţionaţi ucenicii români Oprea şi Petre. Oprea, la rîndul său, l-a iniţiat pe Coresi în meşteşugul tipografiei. În prima tipăritură coresiană, *Octoih* slavon (Braşov, 1557), sînt amintiţi Oprea şi Coresi. Cu *Triodul-Penticostar* slavon, imprimat de Coresi în 1558, se încheia seria tipăriturilor tîrgoviştene din sec. 16. După o lungă întrerupere, t. a revenit pe aceste meleaguri în 1644. În prima jumătate a sec. 16, a funcţionat la Sibiu o altă tipografie care avea litere chiriiice. Prima menţiune despre această tiparniţă, condusă de Theobaldus Gryphius Reutlingensis, socotită cea mai veche din Transilvania, datează din 1528. În 1529 s-a tipărit aici gramatica latină a dascălului Thomas Gemmarius, iar în 1530 o lucrare despre ciumă, scrisă de Sebastian Pauschner, medicul oraşului, şi imprimată de Lucas Trapoldner. Tot aici, Filip Moldoveanul, identificat ca Philippus Pictor sau Philipp Maler, diacul şi translatorul român al oraşului, a scos *Catehismul* luteran (1544) — prima carte românească tipărită din care nu s-au păstrat exemplare, dar existenţa ei este atestată documentar —, *Tetraevanghelul* slavon (1546) şi *Tetraevanghelul* slavo-român (1551—1553), cea mai veche tipăritură românească păstrată în prezent. Continuatorul lui Filip Moldoveanul, primul tipăritor de texte româneşti, a fost diaconul Coresi, a cărui activitate tipografică a dominat cultura noastră din a doua jumătate a sec. 16. La Braşov, umanistul Johannes Honterus înfiinţase o tipografie în 1533—1535. Primele cărţi ieşite de sub teascurile tipografiei lui Honterus şi care s-au păstrat pînă astăzi, datează însă din 1539. Din această tipografie au ieşit cele mai vechi cărţi laice cunoscute din ţara noastră, cele mai vechi în latină şi primele în limba greacă. Coresi a venit la Braşov probabil înainte de 1556, dată la care a început tipărirea *Octoihul* slavon. După terminarea acestei cărţi, el s-a întors la Tîrgovişte, unde în 1557—1558 a imprimat un *Triod-Penticostar* slavon împreună cu zece ucenici. A revenit la Braşov unde a tipărit mai multe cărţi în limba română şi în slavonă. Seria cărţilor româneşti a fost deschisă de *Întrebare creştinească* (1560), *Tetraevanghel* (1561) şi *Pravilă* (1560—1562) şi a continuat mai tîrziu cu *Apostol* (1566), *Tîlcul evangheliilor* (1567—1568), numită de istorici *Cazania I*, avînd ca anexă *Molitvelnicul* — imprimate într-o altă localitate transilvăneană —, *Psaltire* (1570), *Liturghier* (1570), *Evanghelia cu învăţătură* (1581), denumită şi *Cazania II* etc. Tipăriturile coresiene s-au răspîndit în toate provinciile româneşti, contribuind la împlinirea idealului de cultură naţională în limba română. Printre ucenicii lui Coresi se aflau fiul său Şerban, Călin diacul, Tudor diacul, Mănăilă etc. Diacul Lorinţ a obţinut în 1577, de la principele Transilvaniei, monopolul pe 30 de ani pentru editarea unui *Tetraevanghel* slavon (1579). Şerban Coresi şi diacul Marien au imprimat la Orăştie *Palia* (1582), cea mai veche traducere în limba română a primelor două cărţi din *Vechiul Testament*. Între 1571—1575 a apărut, probabil în tipografia înfiinţată în 1550 de marele editor clujean Gáspár Heltai, o *Carte de cîntece*, prima carte românească imprimată cu litere latine. *Palia de la Orăştie* a încheiat seria tipăriturilor româneşti din sec. 16 în Transilvania. În 1582, Lavrentie, cel dintîi tipograf bucureştean cunoscut, termina de imprimat *Tetraevanghelul* slavon, în tipografia a cărei instalare începuse cu zece ani înainte la Mănăstirea Plumbuita. Această carte a precedat cu aproape un veac *Cheia înţelesului* (1678), considerată pînă nu demult prima carte imprimată la Bucureşti. Aşadar, în sec. 16 pe teritoriul ţării noastre — excepţie făcînd doar Moldova — au luat fiinţă numeroase tipografii a căror producţie a fost întrutotul remarcabilă. Frămîntările interne şi externe au întrerupt pentru o vreme activitatea tipografică în Ţările Române. Ea a fost reluată după o jumătate de veac, pe vremea domniilor lui Matei Basarab (1632—1654) şi Vasile Lupu (1634—1653), epocă de înflorire economică şi culturală cînd, prin amploarea ce a căpătat-o, a depăşit, ca acţiune de tipărire şi răspîndire a cărţii, graniţele ţării noastre.

În tipografiile primite de la mitropolitul Kievului, Petru Movilă, român de origine, s-au imprimat cărţi nu numai pentru munteni, moldoveni şi ardeleni, dar şi pentru întreaga lume ortodoxă din sud-estul european. Tipografia trimisă de Petru Movilă în Ţara Românească, în urma cererii exprimate de Matei Basarab la îndemnul lui Meletie Macedoneanul, a fost aşezată la Cîmpulung, în 1635. În acelaşi an s-a imprimat prima carte în noua tipografie, un *Molitvelnic* slavon. În aceeaşi perioadă s-a instalat o a doua tipografie în Ţara Românească, la Govora, condusă de Meletie Macedoneanul "aprins de dragoste pentru acest meşteşug al tipografiei", după cum mărturiseşte în *Psaltirea* slavonă (1637), prima carte apărută aici. Cea mai importantă realizare a acestei tipografii este *Pravila cea mică* (1640), întîia carte de legi tipărită în limba română, tradusă de Mihail Moxa şi imprimată de Meletie Macedoneanul şi Ştefan din Ohrida. Ultima carte, *Evanghelie învăţătoare*, numită şi *Cazanie*, a început a se tipări la Govora în 1642 şi s-a terminat la Mănăstirea Dealu în 1644. Govora a fost o adevărată şcoală a meşteşugului tipografic unde s-au format meşteri ca: Procop, Preda şi Radu Stanciovici, Tudor Dimitrievici din Rîmnic şi Lupin Dumitrievici din Popeşti (Luncavăţ). Numele lor se reîntîlnesc pe tipăriturile de la Mănăstirea Dealu, unde s-a transportat materialul tipografic de la Govora, şi unde s-a încheiat, în 1644, tipărirea *Evangheliei învăţătoare*, prima carte tipărită în Ţările Române cu paginile numerotate. După cîţiva ani, tiparniţa a fost transportată la Tîrgovişte, în încăperile mitropoliei, ultima carte în care figurează tipografia de la Mănăstirea Dealu fiind *Imitaţia lui Christos* (1647). Cărţile apărute la Dealu şi apoi la Tîrgovişte (*Pogribania preoţilor*, 1650; *Mystirio*, 1651; *Îndreptarea legii*, 1652 etc.) au marcat o nouă perioadă de glorie a **t.** românesc. "Politica editorial-tipografică a lui Matei Basarab a urmărit trei ţeluri principale: să substituie limbii slavone, ca limbă de cult, limba noastră românească; prin cartea slavă afirma un fel de hegemonie culturală între popoarele vecine de limbă slavă, care nu aveau tipografii; prin cărţi juridice urmărea să întărească poziţia clasei conducătoare..." (Dan Simonescu şi Victor Petrescu. *Tîrgovişte — vechi centru tipografic românesc*. Tîrgovişte, 1972, p. 33.). După 1652, nu se mai întîlnesc cărţi tipărite la Tîrgovişte timp de cinci decenii. O nouă tipografie a fost instalată în 1708, pe lîngă mitropolia din Tîrgovişte. Prima tipografie din Moldova, organizată în timpul domniei lui Vasile Lupu prin strădania mitropolitului Varlaam cu materiale aduse de la Kiev şi Lvov, a fost instalată la Iaşi în Mănăstirea Trei Ierarhi. În 1644, a apărut *Cazania* lui Varlaam, intitulată *Carte românească de învăţătură, dumenecile preste an şi la praznice împărăteşti*, cea mai importantă scriere a acestei epoci, răspîndită printre toţi românii. Arătînd că această carte este un "dar limbii româneşti" făcut "cătră toată semenţia românească", Varlaam subliniază ideea unităţii limbii şi poporului nostru. La Iaşi s-au tipărit îndeosebi cărţi în limba română, traduceri ale lui Varlaam sau ale lui Eustratie logofătul, dintre ale cărui tălmăciri mai importantă este lucrarea juridică *Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti, şi de la alte giudeţe* (1646), cunoscută şi sub denumirile de *Pravila mare* sau *Pravila lui Vasile Lupu*, ultima din şirul primelor tipărituri moldoveneşti. Împrejurări neprielnice au dus la încetarea activităţii tipografiei ieşene, care a fost reluată în 1679. În Transilvania, în prima jumătate a sec. 17, din iniţiativa mitropolitului român Ghenadie al Ardealului şi cu

Xilogravură la *Evanghelia învăţătoare*, Govora, 1642

sprijinul principelui Gheorghe Rákóczi s-a înfiinţat pe la 1638 la Alba Iulia o tipografie românească în care lucra Popa Dobre, trimis de Matei Basarab. În prefaţa la *Evanghelia cu învăţătură* (Alba Iulia, 1641) mitropolitul Ghenadie arată: "... s-a aflat acest dascăl Popa Dobre de-a venit din Ţara Rumânească de a făcut tipare aici în Ardeal şi văzînd acest lucru foarte mi se îndulci inima me de acele tipare". În 1648, la iniţiativa lui Simeon Ştefan, mitropolit al Transilvaniei, a apărut tot la Alba Iulia traducerea românească a *Noului Testament*, eveniment de seamă în istoria culturii româneşti, mai ales prin valoarea lingvistică şi literară a textului tipărit. *Noul Testament* este totodată prima tipăritură românească în care figurează o erată. În a doua jumătate a sec. 17, t. a renăscut în Ţările Române prin aportul unor clerici patrioţi, ca mitropolitul Dosoftei, în Moldova, şi mitropolitul Varlaam, în Ţara Românească. Dosoftei, promotor al culturii şi literaturii în limba naţională, şi-a tipărit în Ucraina, la Uniev, *Psaltirea în versuri* şi *Preacinstitul Acatist şi Paraclis* (1673), iar peste şase ani a obţinut sprijinul lui Nicolae Milescu şi al patriarhului Moscovei, Ioachim, pentru cumpărarea unei tipografii care a fost înjghebată la Trei Ierarhi, cu ajutorul tipografului Vasile Stadnicki (Stavniţki) de la Uniev. Primele cărţi scoase aici au fost traduceri şi scrieri de Dosoftei: *Dumnezăiască liturghie* (1679) tipărită de Stadnicki cu "peceţele" lucrate de Stancu faurul, *Molităvnic de-nţăles* (1681) şi *Viaţa svinţilor* (1682 — 1686) imprimate de Mitrofan, ieromonah de la Mănăstirea Bisericani, "făcătoriul tiparelor", împreună cu ucenicii săi Niculai, Pavel Ursul şi Andrei. În 1680, la cererea şi cu suportul material al patriarhului Dositei al Ierusalimului, Mitrofan a înfiinţat la Mănăstirea Cetăţuia, lîngă Iaşi, o tipografie grecească, destinată tipăriturilor de polemică religioasă în limba greacă. A funcţionat pînă în 1685 cu denumirea de Tipografia Sfîntului Mormînt. În Ţara Românească, în a doua jumătate a sec. 17 şi la începutul sec. 18, s-au înfiinţat noi tipografii la Bucureşti (1678), Buzău (1691), Snagov (1696), Rîmnicu-Vîlcea (1705). La Bucureşti, mitropolitul Varlaam a instalat în 1675 o tipografie care a început să funcţioneze trei ani mai tîrziu. În primul an de domnie al lui Şerban Cantacuzino (1678—1688) s-a imprimat *Cheia înţelesului* de tipograful Chiriac, împodobită cu xilogravuri de Bacov.

Cheia înţelesului, Bucureşti, 1678. Pagina de titlu

Cea mai vestită lucrare a tipografiei mitropoliei din Bucureşti este *Biblia* de la 1688, prima ediţie integrală a acestei opere, eveniment cultural care a însemnat afirmarea deplină a limbii naţionale în cult. Din 1690, tipografia mitropoliei din Bucureşti a avut şi o secţie pentru imprimare de cărţi în limba greacă, mai ales scrieri dogmatice îndreptate împotriva catolicismului şi calvinismului. În 1691, Mitrofan, tipograf, gravor, cărturar şi luptător pentru statornicirea limbii române în tipăriturile bisericeşti, a

întemeiat o tipografie la Buzău, unde ajunsese episcop. În acelaşi an, în Tipografia Domnească a Sfintei Episcopii din Buzău, a şasea, în ordine cronologică, în Ţara Românească, s-a imprimat *Pravoslavnica mărturisire* (1691) tradusă din greceşte de logofătul Radu Greceanu. Au urmat tipărituri remarcabile, *Minei* (1698), *Evhologhion, adecă Molitvenic* (1699), *Octoih* (1700), *Triod* (1700) etc., mai toate imprimate "pren osteneala a însuşi Episcopul Chir Mitrofan". După tipărirea unui *Apostol*, în 1704, cînd episcop de Buzău era Damaschin, la rîndul său tipograf şi gravor, tipografia a cunoscut o perioadă de stagnare. După 1690, în fruntea tipografiei domneşti de la Bucureşti se afla Antim Ivireanul, care a scos un *Liturghier* greco-român (1693), realizare grafică de excepţie. În 1696, Antim Ivireanul a instalat la Mănăstirea Snagov o tipografie care imprima în mai multe limbi. Toate bisericile Ierusalimului, Alexandriei şi Antiohiei s-au aprovizionat, în sec. 17 şi în a doua jumătate a sec. 18, îndeosebi cu cărţi tipărite în greacă şi arabă la Snagov. În jurul lui Antim s-au format meşteri ca Mihai Ştefan (Istvanovici), Gheorghe Radovici şi Dionisie Floru. În 1701, Antim a revenit la Bucureşti unde, pînă în 1705, a scos 15 tipărituri. Tipografia Mănăstirii Snagov a continuat să fie un autentic focar de cultură românească, pînă la mijlocul sec. 19. Din îndemnul lui Antim, Mihai Ştefan, care în 1699 tipărise o *Bucoavnă* — întîiul abecedar la români — şi un *Chiriacodromion* la Alba Iulia, a plecat la Tbilisi, în Georgia, în 1709, pentru a pune bazele primei tipografii gruzine. Atît utilajul tipografic cît şi literele, turnate de Antim, fuseseră expediate în Georgia la cererea regelui Wahtang VI. În tipografia trimisă de Brîncoveanu la Alep (Siria) au fost imprimate cărţi în arabă. Tipografi din Ţara Românească şi Moldova au trecut în Transilvania pentru a imprima noi cărţi româneşti. Unul dintre aceştia, Chiriac, a lucrat la Alba Iulia între 1687—1689 şi apoi la Sibiu unde a scos un *Ceaslovăţ* (1696) cu ajutorul ucenicilor săi Oprea, Mihai Banci şi Toma. Astfel, Ţările Române au cunoscut la sfîrşitul sec. 17 o activitate tipografică intensă, care s-a amplificat în veacul următor, cînd cărţile în limba română au devenit preponderente. În această perioadă s-a remarcat în mod deosebit tipografia episcopală de la Rîmnicu-Vîlcea, care a început să lucreze în 1705, cînd Antim Ivireanul, întemeietorul ei, a scos un *Antologhion*. Cărţile vîlcene, lucrări de bază pentru slujbele bisericeşti în limba română, au pătruns în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării, iar meşterii de aici au ajuns vestiţi în toate provinciile româneşti. Între 1705 şi 1708, dată cînd Antim a fost ridicat la rangul de mitropolit, marele cărturar a scos de sub teascurile noii tipografii zece cărţi. Activitatea sa a fost continuată de episcopul Damaschin, unul dintre făuritorii limbii române literare, prin numeroasele sale traduceri din greacă şi slavonă. Alţi urmaşi ai lui Antim Ivireanul la scaunul episcopal din Rîmnicu-Vîlcea — Inochentie (1727—1735), Climent (1735—1753), Chesarie (1773—1780) şi Filaret (1780—1792) — au arătat aceeaşi preocupare constantă pentru tipărirea cărţilor în limba română. Climent a reorganizat tipografia şi a întreţinut legături editoriale cu Transilvania. Cărţile erau tipărite de Levrentie, Popa Mihai Athanasievici, Dimitrie Pandovici, Arsenie Cozianul etc. Chesarie a refăcut tiparniţa şi a început să imprime, cu ajutorul lui Popa Constandin, tipograf şi gravor, pentru întîia oară în româneşte, *Mineele* (1776—1779), operă de înaltă ţinută grafică. Chesarie a extins relaţiile cu celelalte ţinuturi româneşti, prin transporturi de cărţi în Moldova. Tipărirea *Mineelor* a fost încheiată la Filaret, în 1780. În 1708, a fost aşezată o tipografie nouă pe lîngă mitropolia din Tîrgovişte, în care lucrau Mitrofan Gregoras, Gheorghe Radovici şi Filothei. Între 1709—1715 au ieşit de sub presele tipografiei tîrgoviştene numeroase şi importante cărţi româneşti şi greceşti. Alături de scrieri bisericeşti, cum este de pildă primul *Octoih* (1712) în limba română, s-au tipărit şi cărţi ale literaturii laice: antologii de cugetări ale filozofilor antici (*Pilde filosofeşti*, 1713), lucrări cu conţinut istoric şi literar (*Panoplia dogmatică*, 1710), precum şi romanul popular *Alexandria* (1713), din care însă nu se cunosc exemplare. Cea mai susţinută activitate tipografică se desfăşura la Bucureşti unde, în a doua jumătate a sec. 18, au luat fiinţă încă două tipografii, la Mănăstirea Tuturor Sfinţilor (Biserica Antim de astăzi), în 1716, şi la Mănăstirea Sfîntul Sava (Tipografia Şcoalelor Văcăreşti), în 1740, ambele avînd

meşter tipograf pe Stoica Iacovici. Pe la 1749, Tipografia Şcoalelor Văcăreşti funcţiona la Mănăstirea Colţea, cînd Grigore Ghica Vodă a hotărît, printr-un hrisov, să o treacă în patrimoniul tipografiei mitropoliei. În 1783, s-a întemeiat la Bucureşti o nouă tipografie grecească, în care lucrau ca tipografi fraţii Nicolae şi Ioan Lazaru din Ianina, cunoscuţi de asemenea ca negustori de cărţi şi fabricanţi de hîrtie. Pe la 1741, tipografia mitropoliei a fost reînnoită cu ajutorul lui Dimitrie Pandovici, tipograf de la Rîmnicu-Vîlcea. La jumătatea sec. 18, prin dispoziţia lui Grigore Ghica din 1749, toate materialele tipografice precum şi mîna de lucru erau concentrate la tipografia mitropoliei, rămasă astfel singura din Bucureşti. Spre sfîrşitul sec. 18, din cauza administraţiei proaste, tipografia mitropoliei a intrat în declin. Tipografia din Buzău reînfiinţată în 1741 de episcopul Metodie (1741—1748) şi tipograful Ioan Stoianovici, a imprimat cîteva cărţi pînă în 1748, dată de la care a început să lucreze sporadic. Între 1768—1834, activitatea în această tipografie a încetat. În Moldova, tipografia mitropoliei din Iaşi nu mai funcţiona din 1732. Între 1741—1743, domnul Constantin Mavrocordat a adus la Iaşi pe Duca Sotiriovici, din Thasos, cu tipografie proprie. Cărturar poliglot şi tipograf priceput, Sotiriovici a însufleţit activitatea editorială în Iaşi timp de un deceniu (1743—1753). În 1744 s-a înfiinţat tipografia episcopiei din Rădăuţi. Nota finală a *Ceaslovului* apărut în 1745 cuprinde lista completă a lucrătorilor tipografi: "Fiind meşter mare şi făcătoriu a tot lucrul tipografiei din nou: Grigorie Stan Braşoveanul. Iar aşăzătorii şi îndreptătorii tiparelor: Ierodiacon Iosif din Mănăstirea Neamţului şi cu Sandul sinu Irimia tipograful ot Iaşi, şi cu cei dimpreună ostenitori cu noi, Necula zăţariu, şi Ion Buliandră şi iarăşi Ion, drugarii, şi Lupul Mărăşu şi Simionu, pilcarii, i Ştefanu posluşnicu". Tipografia rădăuţeană şi-a încetat activitatea după 1746. În 1755, tipografia mitropoliei din Iaşi a fost reorganizată de mitropolitul Iacob Putneanul cu priceperea meşterilor veniţi de la Rădăuţi. În Transilvania, la sfîrşitul sec. 17 şi în primele decenii ale sec. 18, t. românesc a cunoscut o perioadă de relativă stagnare. În 1731 a apărut la Braşov calendarul lui Petcu Şoanul, prima lucrare de acest gen tipărită în limba română. La Sibiu, s-a redeschis în 1781, tipografia cu litere chirilice a lui Martin Hochmeister. Fraţii Petru şi Ioan Barth din Sibiu au publicat, spre sfîrşitul sec. 18 şi la începutul sec. 19, manuale, calendare, cărţi populare şi traduceri în limba română (*Alexandria*, 1794; *Esopia*, 1795; *Bertoldo şi Bertoldina*, 1799; *Sindipa* 1802 etc.). De la mijlocul sec. 18, Blajul a devenit unul dintre cele mai importante centre tipografice din ţara noastră. Vechea tipografie românească de la Alba Iulia, strămutată în 1721 la Făgăraş, unde nu a funcţionat, a fost adusă la Blaj de episcopul Inocenţiu Micu-Clain (1692—1768) şi restaurată de urmaşul acestuia, Petru Pavel Aaron (1709—1764). Excelent echipată tehnic cu cinci teascuri, garnituri de litere chirilice şi latine etc., tipografia blăjeană a imprimat, între 1750—1800, 50 de cărţi între care a doua traducere integrală a *Bibliei* (1795), realizată de Samuil Micu. La Blaj, alături de tipografi şi xilografi transilvăneni — Vlaicu, Petre Sîbianu, Páldi, Becskereki, Tekelt etc. — au venit să lucreze meşteri din Moldova şi Tara Românească — Sandu de la Iaşi, Dimitrie Pandovici, Ioan Rîmniceanul, Petru-Papavici Rîmniceanul etc. Cărţi în limba română se tipăreau şi la Viena, din a doua jumătate a sec. 18. După 1770, editorul-librar Iosif Kurzbek (Kurzböch) a imprimat manuale şcolare, cărţi bisericeşti şi laice pentru românii din Transilvania. Aici au văzut lumina tiparului *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780), prima gramatică tipărită al limbii române, alcătuită de Samuil Micu şi Gheorghe Şincai, precum şi *Alese fabule. Acuma întîiu pre limba românească inturnate de Nicolae Oţălea* (1784), cea dintîi culegere de acest fel în limba română. Un rol deosebit în promovarea cărţii laice în limba română a revenit şi tipografiei Universităţii din Buda (1777), în care s-au imprimat opere istorice şi filozofice ale reprezentanţilor Şcolii Ardelene, manuale şcolare, calendare, cărţi medicale, lucrări cu caracter economic etc. La Iaşi, în a doua jumătate a sec. 18, Mihail Strilbiţchi — tipograf, editor, gravor, legător, autor şi traducător — a desfăşurat o activitate bogată şi variată în domeniul t. laic. Din prefaţa unui *Catahisis* tipărit la Iaşi în 1777, reiese că Strilbiţchi lucra deja în tipografia mitropoliei pe care o închiriase.

În 1785 a întemelat o aşa zisă ''tipografie politicească", împreună cu Gheorghe Hagi Dimiu. În 1792, Strilbiţchi a deschis o tipografie peste Nistru, la Dubăsari, pe care în 1796 a mutat-o la Movilău, unde a funcţionat pînă la 1800. În 1800 a contribuit cu un teasc, litere şi alte unelte la înjghebarea tipografiei de la Mănăstirea Neamţ. Între cele 17 tipărituri laice scoase de Strilbiţchi se află abecedare, cărţi populare, hrisoave, calendare, gramatici şi dicţionare. Înmulţirea tipografiilor particulare în prima jumătate a sec. 19 a intensificat procesul de laicizare a culturii. În 1817, doctorul Constantin Caracaş, stolnicul Răducanul Clinceanul şi slugerul Dumitrache Topliceanul au obţinut de la Caragea Vodă învoirea să deschidă o tipografie. Hrisovul mai prevedea ''a nu avea voie şi slobozenie nimeni altul a deschide tipografie în faţa domniei mele în soroc de 20 ani". Erau exceptate de la aplicarea monopolului tipografia din Rîmnicu-Vîlcea şi cea a mitropoliei din Bucureşti. Noua tipografie a fost aşezată în casele domneşti, la Cişmeaua lui Mavrogheni. Prima lucrare imprimată a fost *Legiuirea lui Caragea* (1818). De menţionat pentru condiţiile grafice deosebite *Psaltirea* din 1820, cu gravuri executate de meşteri de la Neamţ (Ghervasie, Simeon, Costantie etc.). În 1830, tipografia a trecut în proprietatea lui Heliade şi a rămas singura, pînă la 1837, cînd a expirat privilegiul. În 1820, Petru Manuil din Efes, profesor la şcoala de muzică de la Biserica Sfîntul Nicolae-Şelari, a înfiinţat prima tiparniţă muzicală nu numai din ţara noastră, ci din întreg Orientul. A scos *Noul Anastasimatar* şi *Scurt Doxastar*, cele dintîi cărţi de muzică psaltică tipărite în lume. Tipografia mitropoliei care fusese închisă, a fost reutilată de mitropolitul Nifon cu teascuri, slove şi o maşină adusă de la Viena şi redeschisă în 1852. Din 1856 s-a numit Tipografia Nifon Mitropolitul, iar la 1860, printr-o hotărîre a Adunării Elective, a devenit Tipografia Statului, numită Nifon. În 1864 şi-a încetat definitiv activitatea, instalaţiile tipografice fiind trecute la Imprimeria Statului. În Moldova, supremaţia tipografică era deţinută de tiparniţa de la Neamţ (1800) care s-a impus prin tipografii şi gravorii săi talentaţi. Aici s-a imprimat *Evanghelia* din 1821, monument de artă grafică. Tipografiile de la Blaj, Sibiu şi Buda continuau opera de educaţie naţională şi de dezvoltare a culturii prin intermediul cărţii tipărite. În 1833, conducerea tipografiei din Blaj a fost încredinţată lui Timotei Cipariu. În 1835, s-a tipărit *Orologerul*, cu litere latine. Se remarcă activitatea editorială a lui Zaharia Carcalechi "ferlegher", din 1821, al Tipografiei Universităţii din Buda. La Braşov a fost reluată, în 1805, tipărirea de cărţi româneşti prin fraţii Constantin şi Ioan Boghici, care au sprijinit financiar tipografia cu litere latine a lui Georg von Schobeln pentru a edita bucoavne, scrieri religioase şi cărţi populare (*Istoria preafrumosului Arghir şi a preafrumoasei Elena* . . ., "cu toată cheltuiala fraţilor Constantin şi Ion Boghici. În privileghiata tipografie din Braşov. Prin tipograful Fridericu Herfurt. Tip Şobeln, 1812".). În tipografia lui Honterus, aflată după 1833 în proprietatea lui Johann Gött, au continuat să se publice scrieri ale autorilor români (George Bariţiu, Ioan Barac, Timotei Cipariu, Andrei Mureşanu etc.) şi periodice româneşti ("Gazeta de Transilvania", redactată de George Bariţiu, "Espatriatul" lui Cezar Bolliac etc.). "În sec. 19, prin înfiinţarea primelor tipografii private, monopolul bisericii asupra tiparului încetează, iar activitatea tipografiilor mitropolitane, episcopale şi mănăstireşti ocupă un spaţiu tot mai restrîns (. . .). Activităţii tipografice i se consacră cărturari militanţi pentru progres, încît această perioadă poate fi numită perioada cărturarilor tipografi. Dintre aceştia, cea mai susţinută muncă pe tărîmul tiparului o desfăşoară Ion Heliade-Rădulescu, C. A. Rosetti, Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu şi George Bariţiu". (Mircea Tomescu. *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la* 1918. Bucureşti, 1968, p. 143.). Heliade şi-a început activitatea de tipograf şi editor în 1830. "Eforii tipografiei de la Cişmea, dintre care murise dr. Const. Caracaş la 1828, vînd tipografia, la 11 oct. 1830, lui Eliade, care o modifică fundamental potrivit vastelor lui planuri de activitate literară şi culturală. (. . .) Cu tipografia lui Eliade începe o eră nouă în viaţa tipografică a Bucureştilor, epocă într-adevăr modernă, prin aspiraţiile ei, prin caracterul operelor care se tipăreau, prin rafinamentul artistic ce intervenea în alegerea mijloacelor tehnice tipografice". (Dan Simonescu. *Din activitatea tipografică a Bucureştilor*. În: "Bucureştii vechi", 1—5,

1930—1934, p. 134—135.). De la 1831 la 1848, Privileghiata Tipografie din Bucureşti sau Tipografia lui Eliad, cum i se mai spunea, a jucat un rol de frunte în mişcarea pentru renaşterea naţională şi culturală şi a contribuit la pregătirea Revoluţiei de la 1848. Întors în ţară, în 1859, din exil, Heliade a redeschis tipografia care a funcţionat pînă la 1865, cînd a trecut la Tipografia Ministerului de Răsboiu, înfiinţată în 1863 pentru imprimarea regulamentelor militare. Aceasta din urmă s-a contopit în 1868 cu Tipografia Statului. Monopolul lui Heliade a expirat în 1837, dată de la care în Bucureşti au apărut şi alte tipografii: a librarului Friedrich Walbaum (1837), cumpărată în 1846 de C. A. Rosetti şi Winterhalder, a serdarului Zaharia Carcalechi (1839), a Colegiului Naţional Sfîntul Sava (1838) — prima tipografie laică de stat —, a pitarului Constantin Pencovici (1839), a lui Anton Pann (1844), a lui Iosif Copainig (1844) etc. Autentic centru de propagandă revoluţionară, tipografia lui C. A. Rosetti a jucat un rol deosebit în pregătirea evenimentelor politice de la 1848. În timpul exilului lui Rosetti, tipografia a fost preluată iar de Walbaum care, în 1852, a vîndut-o lui Ferdinand Ohm. Rosetti a revenit în ţară şi a întemeiat o nouă tipografie în 1857. A publicat periodice, scrieri ştiinţifice şi literare etc. În această tipografie au lucrat succesiv Petre Ispirescu, Ioan Albescu, C. P. Conduratu, Al. Grecescu şi Gheorghe Popescu. În 1873, tipografia a fost vîndută lui Dimitrie Laurean, iar în 1876 a intrat în posesia lui Carol Göbl. În 1837, Eforia Şcoalelor a hotărît fundarea Tipografiei Colegiului Naţional Sfîntul Sava în vederea imprimării de cărţi didactice. S-au scos însă şi lucrări ştiinţifice şi literare, iar din 1853 "Buletinul Oficial" şi alte tipărituri administrative. Instalaţiile de imprimare au fost comandate la firma Didot din Paris. În 1857, personalul ei se compunea din 23 de oameni, "inspector" fiind Andrei Adamescu, tatăl profesorului Gheorghe Adamescu. Trei ani mai tîrziu, a fost contopită cu Tipografia Mitropoliei Nifon căreia în 1863 i s-a alipit o parte din Tipografia Comisiunii Centrale de la Focşani, înfiinţată în 1860 pentru imprimarea protocoalelor şi legilor alcătuite pentru ambele Principate. Trecută în 1920 sub administraţia Imprimeriei Statului, Tipografia Statului a devenit în 1930, prin înglobarea Atelierelor Grafice "Cultura Naţională", înfiinţate în 1920, Imprimeria Naţională. În 1855, librarul Iosif Romanov a înfiinţat Tipografia Naţională. Petre Ispirescu a pus bazele Noii Tipografii a Laboratorilor Români, în 1868. Dispariţia tipografiilor bisericeşti şi oficializarea introducerii alfabetului latin, în 1863, în administraţie şi şcoală, au făcut necesară înfiinţarea Tipografiei Cărţilor Bisericeşti, în 1882. În 1923, s-a instalat o filială a acestei tipografii la Mănăstirea Cernica. În 1871, a luat fiinţă Tipografia Socec, Sander şi Teclu, echipată cu atelier de litografie şi legătorie, iar în 1882 cea a ziarului "Universul". În a doua jumătate a sec. 19, aproape toate oraşele ţării dispuneau de una şi chiar mai multe tipografii. La Craiova, în 1838, pictorul Constantin Lecca a deschis o tipografie în casele marelui clucer Grigore Otetelişanu, vîndută în 1846 lui Iosif legătorul (zis Samitca) şi asociaţilor săi. De-a lungul anilor, tipografia a dăinuit sub firme diferite (Naţionala, Ralian, Samitca etc.), pentru a deveni, în 1919, Scrisul Românesc. Tot la Craiova s-au mai aflat Tipografiile Macinca (1860), Fraţii Benvenisti (1876), Asociaţii Români (1885) etc. Alte tipografii funcţionau la Brăila (Unirea, 1858; Universala, 1888 etc.), Buzău (Noua Tipografie Română Alexandru Georgescu, 1873 etc.), Galaţi (Comerciala, 1873; Lucrătorii Asociaţi, 1877; Naţionala, 1877 etc.), Ploieşti (Unirea Wallenstein, 1866; Progresul, 1880 etc.), Rîmnicu-Vîlcea (Oprea Dumitrescu, 1871 etc.), Tîrgu-Jiu (N. D. Miloşescu, 1880 etc.). În Moldova, o activitate rodnică de imprimare avea loc la tipografia Mănăstirii Neamţ, echipată în 1845 cu prima presă metalică din ţară. Tipografia mitropoliei din Iaşi, slab utilată, funcţiona sporadic. În 1828, Gheorghe Asachi a obţinut privilegiul tipografiilor guvernamentale pe 15 ani. Tipografia lui Asachi, Institutul Albina Românească, era înzestrată cu atelier litografic. În 1849 i s-a adăugat o maşină cilindrică. La 8 mar. 1839, Mihail Kogălniceanu şi Matei Millo au adresat o cerere domnitorului Mihail Sturdza pentru organizarea a două tipografii, una pentru "Departamentul din lăuntru", alta pentru "Şcoalele naţionale", însă au întîmpinat opoziţia lui Asachi. În apr. 1840, lui Kogăl-

niceanu i s-a concesionat pe zece ani tipografia mitropoliei din Iaşi. Întreprinderea tipografică şi editorială condusă de Kogălniceanu, aflată în slujba progresului social şi cultural, s-a numit alternativ Cantora Foiei Săteşti şi Cantora Daciei Litterare. După 1846, Tipografia Cantora Foiei Săteşti a fuzionat cu cea a Institutului Albinei Româneşti. Încetarea monopolului deţinut de Asachi a dus la apariţia de noi tipografii: Buciumul Român (1850), Gane (1850), Junimea (1867) etc. la Iaşi; Tipografia Comisiunii Centrale (1860) la Focşani; I. Veniamin Adrian (1866) la Botoşani; Fraţii Tăutu (1866) la Bacău; Unirea (1869) la Bîrlad; G. V. Sandu (1870) la Roman; Asociaţii (1871) la Huşi; Ilie G. Racliş (1874) la Dorohoi; Bălăşescu şi Chiriac (1876) la Tecuci etc. În Transilvania, cărţile şi periodicele se imprimau în vechile centre tipografice de la Blaj, Sibiu şi Braşov. Tipografia sibiană a lui Barth a trecut, în 1833, în proprietatea lui Georg Closius, iar în 1890 a fost cumpărată de Krafft şi contopită cu cea înfiinţată în 1825 de Filtsch. În 1922, Krafft s-a unit cu Drotleff, a cărui tipografie exista din 1850. Mitropolitul Andrei Şaguna a înfiinţat în 1850 Tipografia Eparhială (viitoarea Tipografie Arhidiecezană) care "a preluat într-o mare măsură — în acea vreme — tipărirea cărţilor în limba română. Şi nu a tipărit doar exclusiv carte religioasă ci majoritatea manualelor, dicţionarelor. Un număr imens de premiere editoriale, cărţi din diferite ramuri ale ştiinţelor, au văzut lumina tiparului în această tipografie". (Elena Dunăreanu şi Aurelia Popa. *Cartea românească sibiană*. Sibiu, 1979, p. 9.). Un loc de seamă între tipografiile sibiene din a doua jumătate a sec. 19 l-a avut, prin contribuţia sa la edificarea culturii româneşti, Institutul Tipografic înfiinţat în 1884. La Braşov, în 1851, George Bariţiu, întemeietorul presei româneşti din Transilvania, a obţinut autorizaţia pentru o tipografie românească şi a înfiinţat fabrica de hîrtie de la Zărneşti, al cărei director comercial a fost vreme de două decenii. În 1874, la Gherla, s-a deschis tipografia Editurii Aurora — A. Tudoran. La sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20 industria t. românesc a cunoscut un mare avînt. Stabilimentele grafice Göbl, Socec şi Minerva se numărau printre cele mai moderne din Europa. → şi EDITURĂ, MAŞINĂ DE TIPAR.

TIPARNIC (poligr.) Denumire veche a lucrătorului tipograf.

TIPARNIŢĂ (poligr.) Denumire veche a atelierului de tipografie în care culesul şi imprimarea se executau manual.

TIPĂ (poligr.) Caracter de tipar păstrat în căsuţa de litere într-o ordine determinată.

TIPĂRIRE (TIPĂRIT) (poligr.) → IMPRIMARE (1).

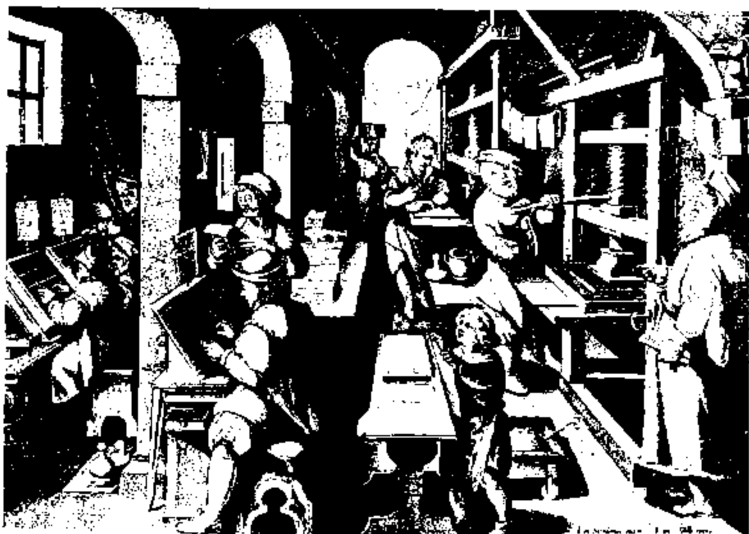
TIPĂRITOR (poligr.) Muncitor calificat care lucrează la o maşină de imprimat.

TIPĂRITURĂ (poligr.) → TIPAR (2).

TIPIC (TIPICON) (edit.) Carte bisericească cuprinzînd orînduiala serviciului divin; ◇ formular (2), orînduială, rînduială. Ex.: *Tipic bisericesc care coprinde rînduiala duminecilor, a sărbătorilor (. . .) şi a sfinţilor (. . .) de peste tot anul*. Bucureşti, 1851.

TIPOGRAF 1. (poligr.) Colectivitate sau persoană responsabilă de operaţiile materiale de producere a unei lucrări. **2.** (poligr.) Nume generic pentru muncitor specializat în lucrări de tipografie, mai ales de imprimare; ◇ tiparnic, tipăritor. Iniţial, termenul de **t.** era limitat la cel care culegea literele manual şi cel care imprima. Treptat, cuvîntul a ajuns să denumească orice persoană calificată care execută diverse lucrări de tipar. **3.** (poligr.) Lucrător care execută una sau mai multe operaţii în procedeul de tipar înalt şi mai ales cea de imprimare propriu-zisă. **4.** (poligr.) Maşină de cules şi de turnat litere sub formă de rînduri întregi, inventată în 1889 de canadianul John Rogers. → şi MAŞINĂ DE CULES. **5.** (presă) Titlul unor publicaţii periodice româneşti cu caracter profesional, poligrafic. Ex.: "Tipograful român". Bucureşti 1 aug. 1865 — febr. 1866 şi 25 febr. 1870 — 20 iun. 1871, editat de P. Ispirescu şi S. Walter. Seria a doua a apărut sub îngrijirea lui I. Heliade-Rădulescu.

TIPOGRAFIE (poligr.) **1.** Procedeu de imprimare cu litere mobile sau cu clişee, turnate sau gravate în relief. → şi TIPAR ÎNALT. **2.** Arta de a imprima un text sau o imagine în mai multe exemplare prin tehnica tiparului; ◇ tipar (3). **3.** Ansamblu de operaţii şi sisteme care intervin în confecţionarea unei cărţi: turnarea literelor, imprimarea, broşarea etc.; ◇ poligrafie (1). **4.** Atelier sau întreprindere

Atelier de imprimerie, sec. 16. Gravură flamandă

în care se execută lucrări de tipărire, ◇ imprimerie, tiparniţă. → şi TIPAR.

TIPOLITOGRAFIE (poligr.) Procedeu de imprimare în *tipar plan* a unor texte culese cu litere mobile, ca pentru forma de *tipar înalt*; ◇ litotipografie. Textul cules se imprimă pe hîrtie de transport, apoi este raportat în porţiunile corespunzătoare ale formei de tipar plan. **T.** se utilizează pentru lucrări cu multe ilustraţii, în care textul intercalat are un rol secundar.

TIPOMETRIE (poligr.) Sistemul unităţilor de măsură specifice industriei poligrafice.

TIPOMETRU (edit.; poligr.)[1] Instrument pentru măsurarea corpului literelor tipografice, alcătuit de regulă dintr-un şablon de forma unui culegar, avînd între cei doi pereţi laterali o distanţă de 20 cicero. **2.** Riglă de metal sau material plastic cu una sau mai multe scări gradate în unităţi de măsură tipografice *(puncte, cicero, cvadraţi)* şi o scară gradată în milimetri şi în centimetri pentru a înlesni transformarea dimensiunilor din sistemul tipografic în cel metric şi invers. **T.** se foloseşte la verificarea dimensiunilor machetei, măsurarea textelor culese sau tipărite în scopul stabilirii formatului de text faţă de suprafaţa hîrtiei, la controlul liniilor tăiate etc.

TIPORADIOGRAFIE (poligr.) Procedeu de reproducere şi multiplicare a textelor pe cale fotografică cu ajutorul razelor X; ◇ tipar radiografic.

TIPOTECĂ (poligr.) Colecţie de caractere tipografice. ● La Muzeul Imprimeriei Naţionale din Franţa se află o **t.** care reuneşte litere tipografice folosite în ţările lumii de la apariţia tiparului şi pînă în prezent.

TIRAJ 1. (edit.; poligr.) Totalitatea exemplarelor în care se tipăreşte o lucrare sau un număr dintr-o publicaţie periodică. || **t. brut, t.** care înglobează toate exemplarele imprimate, inclusiv cele defecte şi rezervate; **t. net, t.** din care s-au scos exemplarele defecte şi rezervate. → şi EDIŢIE. **2.** Producţia orară a unei maşini de tipar, exprimată în coli imprimate pe o faţă. **3.** Operaţia de tipărire a unei ediţii, a unei lucrări sau a unui număr de periodic; ◇ imprimare (1).

TITLA (TILDĂ, TITULA) (pal.) Semn grafic de forma unei linii orizontale ondulate (~), folosit în textele chirilice româneşti

la suprascrierea literelor, prescurtarea cuvintelor şi la notarea slovo-cifrelor. Astăzi **t.** se întîlneşte în unele lucrări lexicografice pentru înlocuirea unui cuvînt care se repetă.

TITLU 1. (bibl.; edit.; red.) Nume sub care o lucrare este desemnată sau sub care este cunoscută. **T.** indică materia tratată în lucrare ori în una din părţile ei, sau rezumă conţinutul unui articol publicat într-un periodic. || **t. alternativ, t.** alăturat altui **t.**, de obicei prin conjuncţia *sau* (ex.: Dimitrie Cantemir. *Divanul sau Gîlceava înţeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul.* Iaşi, 1698); **t. casetat,** → T. ÎN CASETĂ; **t. centrat, t.** plasat simetric faţă de axa formatului de text, despărţit prin albitură de textul care îl precede şi de cel care îi urmează; **t. colectiv,** → T. COMUN; **t. comun (colectiv, general),** parte din **t.** distinctiv al unei secţii sau al unei ediţii a unei publicaţii seriale, comună **t.** distinctive ale ansamblului altor secţii sau ediţii ale aceleiaşi publicaţii seriale. De pildă, **t.** unei lucrări în mai multe volume repetat la fiecare volum, alături de **t.** special, însă pe pagină separată, **t.** unei cărţi care cuprinde părţi independente (ex.: selecţie de lucrări din unul sau mai mulţi autori), **t.** unei colecţii sau serii etc.; **t. convenţional (factice), t.** stabilit prin convenţie sau acceptat prin tradiţie, mai ales pentru lucrările vechi cărora nu li se cunoaşte **t.** şi, uneori, nici autorul (ex.: *Alexandria).* În cazul unei lucrări anonime al cărei **t.** nu o individualizează exact sau chiar lipseşte cu totul, se recurge la formularea unui **t.c.** care să-i oglindească conţinutul. **T.c.** sînt frecvente şi în cadrul unor scrieri moderne cuprinzînd scrisori, memorii, cuvîntări etc. unde, în lipsa unui **t.** propriu, se recurge la o serie de formule: *corespondenţă, discursuri, proverbe* etc.; **t. de colecţie,** → T. COMUN; **t. de coloană,** → COLONTITLU; **t. de copertă, t.** imprimat pe coperta unei lucrări; **t. de cotor, t.** imprimat pe cotorul unei cărţi; **t. de rubrică,** → T. PERMANENT; **t. de serie,** → T. COMUN; **t. distinctiv,** principalul **t.** de identificare al unei publicaţii seriale cu excluderea oricărui alt **t., t.** paralel, subtitlu sau elemente adiţionale care pot însoţi un **t.**-cheie; **t. factice,** → T. CONVENŢIONAL; **t. fals, t.** prescurtat imprimat pe foaia de gardă sau pe filele care preced părţile sau capitolele lucrării; ◇ ş m u ţ t i t l u; **t. general,** → T. COMUN; **t. informativ, t.** care descrie cît mai exact cuprinsul unei lucrări. **T.i.** trebuie să fie clar şi precis în ceea ce priveşte conţinutul cărţii pentru eficienţa listelor de **t.** ca şi pentru prelucrarea informaţiilor; **t. interior, t.** unei diviziuni de lucrare (parte, capitol etc.) cu rolul de a jalona conţinutul; **t. inversat, t.** căruia cerinţele *clasificării* i-au deplasat la început cuvîntul caracteristic aflat în altă parte a **t.** (ex.: *Iov. Cartea lui.)*; **t. în cap de rînd, t.** aşezat la început de alineat, în rînd cu textul, şi cules de obicei cu litere de subliniere (aldine, cursive, capităluţe etc.); **t. în casetă (casetat), t.** plasat în cuprinsul textului, la stînga formatului de text. Rîndurile de text din dreptul **t. în c.** se culeg pe format retras pe toată lăţimea acestuia; **t. în frontispiciu,** a) **t.** cules la linia superioară a formatului de text, între el şi text rămînînd un spaţiu alb; b) **t.** imprimat cu caractere mari în cîmpul superior al primei pagini de periodic şi care trimite la un articol din interiorul publicaţiei; ◇ t. î n m a n ş e t ă (b); **t. în manşetă,** → T. ÎN FRONTISPICIU (b); **t. marginal, t.** aflat pe rama albă a unei pagini, la stînga, pentru paginile cu soţ, la dreapta, pentru cele fără soţ. De regulă, **t.m.** rezumă ideea de bază a unui pasaj; **t. original,** → T. PROPRIU; **t. paralel, t.** propriu, într-o altă limbă. Pentru publicaţiile seriale, **t.p.** este **t.** distinctiv într-o altă limbă sau într-un alt alfabet; **t. permanent (de rubrică), t.** de rubrică de periodic cu caracter fix; **t. propriu (original),** principalul **t.** de identificare a unei lucrări cu excluderea tuturor **t.** paralele sau a altor **t.**; **t. reluat, t.** din pagina interioară a unei publicaţii periodice care reia, parţial sau modificat, un **t.** anunţat pe prima pagină; **t. special, t.** fiecărui volum în parte, în cazul lucrărilor alcătuite din mai multe volume. Un asemenea volum are două pagini de **t.**: una cu **t.** general al lucrării şi a doua cu **t.s.** al volumului respectiv; **t. uniform, t.** unei traduceri unanim acceptat. Este mai ales cazul unor opere anonime şi clasice publicate sub numeroase **t.** în mai multe limbi (ex.: Daniel Defoe. *Robinson Crusoe,* **t.** original fiind *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Mariner)*; **t.-chele, t.** unei publicaţii seriale, inseparabil de Numărul Internaţional Stan-

dard (*I.S.S.N.*). **T.-c.** include **t.** distinctiv şi unele informaţii suplimentare (locul de editare, data etc.) care să permită diferenţierea unor publicaţii seriale cu **t.** omonime; **t. multiple** (pl.), **t.** purtate de o lucrare al cărei conţinut nu a fost însă modificat. ● Textele vechi nu aveau **t.** în sensul de astăzi. Grecii şi romanii treceau **t.** la sfîrşitul ruloului sau pe o etichetă (gr. *sillybos*; lat. *titulus* sau *index*), prinsă de *umbilicus*. Obiceiul de a plasa **t.** la încheierea ms. s-a transmis şi la primele codexuri. Din sec. 9, **t.** a fost deplasat în fruntea cărţii sau a capitolului, adeseori precedat de cuvîntul *incipit*. La scurt timp după apariţia tiparului, **t.** a început să se detaşeze de text fiind deseori încadrat de chenare şi alte elemente decorative. În 1481 tipograful francez Jean Du Pré a imprimat **t.** lucrării *Missale Virodunense* pe pagină separată. În 1484 Peter Schöffer, fostul asociat al lui Gutenberg, a conceput foaia de **t.** la un *Herbarium* cu toate datele ei: numele lucrării, anul publicării, locul de imprimare şi marca editorului-tipograf. **2.** (poligr.) Totalitatea elementelor care preced textul unei lucrări sau al unei părţi distincte a acestuia (capitol, paragraf etc.), putînd cuprinde, în afara numelui lucrării sau părţii respective, şi alte indicaţii suplimentare. **3.** (edit.) Termen generic pentru orice lucrare editată sau o parte din ea care formează o unitate independentă din punct de vedere grafic. **4.** (presă) Articol dintr-o publicaţie periodică. || **t. de rezervă,** articol pregătit pentru a înlocui un alt material scos sau nepredat la timp. **5.** (edit.) Capitol sau subdiviziune în textele de legi, de regulamente etc., purtînd de obicei un număr de ordine.

TITRAJ (presă) Ansamblul titlurilor, subtitlurilor şi supratitlurilor unei publicaţii periodice.

TITRARE (presă) Operaţie de compunere a unui *titlu* sau a unui *titraj*.

TITULA (lat.; pal.) → TITLA.

TITULATURĂ 1. (bibl.; edit.) Ansamblu de date legate de numele lucrării şi al autorului: titlul, eventual completat de un subtitlu sau supratitlu, urmat de numele autorului sau autorilor şi, facultativ, titlurile ştiinţifice, onorifice sau profesionale. **2.** (dipl.) → INTITULAŢIE.

TITULUS (lat.; pal.) → TITLU (1).

TÎLC (edit.) Interpretare, comentariu, explicaţie la un text, îndeosebi religios; ◇ d e s c o p e r i r e, e x a i m e r o n, t î l c u i r e. Ex.: *Tîlcul evangheliilor*. Braşov, 1564; *Tîlcuirea celor şapte taine*. Iaşi, 1807. → şi CAZANIE (2)

TÎLCUIRE (edit.) → TÎLC.

TÎRG DE CĂRŢI (edit.) Prezentare publică, pe o perioadă limitată de timp, a ultimelor producţii editoriale din una sau mai multe ţări, în vederea încheierii unor tranzacţii comerciale. ● **T.c.** au apărut în sec. 16. Primul oraş în care s-au organizat **t. de c.** a fost Frankfurt pe Main. Editori şi librari din Germania, Franţa, Italia şi Ţările de Jos se întîlneau aici pentru a face schimb de tipărituri. Mai tîrziu, Leipzig a devenit al doilea centru important al comerţului internaţional cu cartea.

TÎRNOSANIE (TĂRNOSANIE) (edit.) Carte care cuprinde orînduiala sfinţirii unei biserici; Ex.: *Engheniasmos sau Obnovlenic sau Tărnosanie*, "prepusă de pe elineşte şi slavoneşte pre limba proastă rumâneşte . . ." Tîrgovişte, 1652.

TOATE DREPTURILE REZERVATE (edit.) Formulă imprimată pe pagina de drepturi a unei lucrări, prin care editorul face cunoscut că îşi menţine drepturile conferite de lege în privinţa reproducerii şi difuzării lucrării respective; ◇ a l l r i g h t s r e s e r v e d, a l l e R e c h t e v o r b e h a l t e n, t o u s d r o i t s r é s é r v e s. → şi DREPT DE REPRODUCERE ŞI DIFUZARE.

TOC 1. (pal.) Instrument de scris şi desenat cu cerneală sau cu tuş, alcătuit dintr-o tijă de lemn sau alt material, prevăzut la o extremitate cu un dispozitiv de fixare a peniţei. || **t. rezervor,** → STILOU. **2.** (leg.) Cutie de carton sau de alt material care protejează o carte; ◇ c a s e t ă d e c a r t e, é t u i, t e a c ă.

TOM (edit.) Diviziune de conţinut a unei lucrări vaste, cu paginaţie proprie, corespunzînd deseori *volumului*. ☐ Abrev. T.

TOMOS (gr.; pal.) → SUL (1).

TOMUS (lat.; pal.) → SUL (1).

TON (poligr.) → CERNEALĂ PENTRU TIPAR DE FOND.

TONARE (poligr.) **1.** Fenomen de acoperire a părţilor albe ale unei tipărituri executate în tipar plan cu un strat de cerneală, datorită faptului că suprafaţa neutră a formei

nu mai reține umezeală suficientă și, prin urmare, nu mai respinge cerneala: ◇ g r e s a r e. **2.** → VIRARE.

TOP (poligr.) Pachet care conține un număr fix de coli de hîrtie sau de carton.

TORSADĂ (graf.) Motiv decorativ asemănător unei frînghii răsucite, folosit la ornamentarea vechilor mss. și tipărituri.

TORY (fr.; leg.) Tip de legătură creat de francezul Geoffroy Tory (1480—1533). Decorul copertei este alcătuit din crengi stilizate care pornesc de-a lungul unei linii mediane, de la baza unui ulcior spart (fr. *pot cassé*), emblema lui Tory, și se răsfrîng simetric spre margini. → și LEGĂTURĂ.

Legătură *pot cassé* de Geoffroy Tory, sec.16

TOUS DROITS RÉSERVÉS (fr.; bibl.) → TOATE DREPTURILE REZERVATE.

TRACTAT (dipl.; edit.) → TRATAT.

TRADIȚIE DIPLOMATICĂ (edit.) Ansamblu de mss. sau tipărituri care au transmis un text (*t. directă*) precum și totalitatea izvoarelor sale literare, traducerile sale în alte limbi, comentariile, referirile, citatele, imitațiile, parodiile etc. (*t. indirectă*), care pot contribui la fixarea lui. Reunirea tuturor acestor materiale constituie *recensio*.

TRADUCERE (edit.) **1.** Transpunere a unui text dintr-o limbă în alta; ◇ t ă l m ă c i r e. **2.** Text care redă în altă limbă echivalentul tematic și expresiv al textului original. || **t. autorizată, t.** efectuată cu aprobarea organelor competente; **t. intercalată, t.** scrisă sau tipărită alternativ cu textul original; **t. interlineară, t.** intercalată între rîndurile textului original; **t. iuxtalineară,** → T. JUXTALINEARĂ; **t. juxtalineară (iuxtalineară), t.** de obicei de autori clasici, însoțită de reproducerea paralelă a textului original, pentru uz didactic; **t. liberă, t.** realizată în vederea captării exacte și elegante a sensului deplin al textului tradus, fără a se ține seama cu rigoare de particularitățile morfologice, sintactice și lexicale ale acestuia, recurgîndu-se chiar la omisiuni și amplificări pentru a se reda cît mai complet valoarea artistică a originalului; **t. literală, t.** care respectă riguros structura gramaticală a textului, cu o posibilă neglijare a formei artistice. ■ Cele mai vechi **t.** românești sînt, probabil, cîntecul religios (1535—1555) cuprins în ms. slavon 494 al B.A., *Psaltirea Voronețeană* (1551—1558), *Apostolul* și *psalmul CLI* din *Codicele Bratul* (1559—1560), *Apostolul* din *Codicele Voronețean* (1563—1583), *Catehismul* (1544) și *Tetraevanghelul* (1551—1553), tipărite de Filip Moldoveanul la Sibiu.

TRADUCTOR (presă) Dispozitiv telegrafic de transpunere a semnalelor electrice codificate în caractere tipografice corespunzătoare.

TRAMĂ (poligr.) → RASTER.

TRANSCRIERE (TRANSCRIPȚIE) (red.) **1.** Executarea unei copii scrise de mînă a unui text. **2.** Text scris care reproduce un model sau un original. **3.** Modalitate de transfer grafic de la un sistem de scriere la altul. De regulă, un citat dintr-un text se transcrie în ultima ortografie menținîndu-se particularitățile de pronunțare reală. Reproducerea unui text într-o limbă străină se face în alfabetul acelei limbi, dacă tehnologia de imprimare o permite. || **t. fonetică,** notare a pronunțării sunetelor unei limbi, ale unui dialect sau grai, cu ajutorul unui repertoriu de semne numit *alfabet fonetic*.

TRANSFER DE INFORMAŢII (docum.) Ansamblu de operaţii prin care cunoştinţele ştiinţifice, elaborate de autori, sînt puse la dispoziţia beneficiarilor.

TRANSILVANICE (edit.) Denumire generică a operelor autorilor transilvăneni tipărite în ţară şi în afară, a cărţilor imprimate în diverse centre din Transilvania, indiferent de autorii lor, a lucrărilor tipografilor ardeleni apărute în diferite ţări europene precum şi a ediţiilor despre Transilvania publicate în străinătate. ■ Un repertoriu al **t.** a fost alcătuit de Doina Nägler, sub titlul *Catalogul transilvanicelor*. Voi. 1—2. Sibiu, 1974—1982.

TRANSLITERAŢIE (TRANSLITERARE) (red.) Transcriere a unui text dintr-un alfabet în altul, redînd literele prin echivalentele lor din alfabetul în care sînt transpuse, fără a lua în consideraţie eventualele deosebiri fonetice dintre semnele celor două alfabete. **T.** este impusă de faptul că sistemele fonetice ale diferitelor limbi sau ale fazelor de dezvoltare ale unei singure limbi nu corespund. De regulă, **t.** este reglementată prin standarde internaţionale. De pildă dacă *ш* chirilic poate fi redat în româneşte prin ş, transliterarea lui internaţională, pentru toate scrierile, va fi *š*.

TRANSMITEREA TEXTULUI (edit.) Calea urmată de mss. şi ediţiile unui text vechi pentru a ajunge pînă la noi. || **t. contaminată,** → CONTAMINARE; **t. orizontală, t.** produsă prin compararea diferitelor exemplare din aceeaşi epocă şi din acelaşi loc: **t. transversală, t.** la care compararea se realizează cu materiale din epoci şi locuri diferite; **t. verticală, t.** care provine din original, din arhetip sau dintr-un apograf

TRANSPARENT (graf.) Foaie de hîrtie liniată care se plasează sub suportul de scris, pentru a înlesni trasarea de rînduri drepte.

TRANSPONERE (lat.; edit.) Operaţie din cadrul *emendaţiei*, constînd în modificarea ordinii cuvintelor într-un text viciat.

TRANSPORT (poligr.) Orice procedeu de transpunere a imaginii sau textului, de pe o formă de tipar, pe alta, cu ajutorul *hîrtiei de transport*.

TRANSPUNERE (consv.) Operaţie de consolidare a unui document original, constînd în desprinderea stratului pictural şi fixarea lui pe un nou suport, dintr-un material pe cît posibil identic.

TRANŞĂ (leg.) → ŞNIT.

TRAS → (poligr). → CORECTURĂ (3).

TRASOR (leg.) Lamă de oţel, prevăzută cu un mîner, care serveşte la trasarea liniilor, la cald, pe marginea scoarţelor, cotoarelor sau colţurilor de carte legate în piele sau alt material.

TRATAT (TRACTAT) **1.** (edit.) Lucrare ştiinţifică de sinteză care conţine suma cunoştinţelor verificate dintr-un anumit domeniu. Ex.: Gheorghe Cardaş, *Tratat de bibliografie*. Bucureşti, 1931. **2.** (dipl.) Înţelegere scrisă între două sau mai multe state cu privire la anumite probleme; ✧ capitulaţie. Ex.: *Tractatul de la Adrianopole*. Iaşi, 1829.

TRAVEE (bibl.) Totalitatea poliţelor dispuse între doi stîlpi ai unui raft.

TREBNIC (edit.) Molitvelnic. Ex.: *Molitvelnic sau Euchologiu, acum numit Trebnic*. Cîmpulung, 1635.

TREFOLOGHION (edit.) → TROPOLOGHION.

TREMĂ (pal.) Semn diacritic alcătuit din două puncte orizontale (¨) plasate, în unele limbi, deasupra unei vocale pentru a indica o anumită pronunţare a sunetului respectiv. ■ În scrierea chirilică românească, **t.** apare cel mai adesea pe slova ї.

TREPETNIC (edit.) Carte populară de prevestire a viitorului pe baza interpretării unor mişcări musculare convulsive, involuntare. Ex.: *Trepetnic de semnele omeneşti*. Iaşi, 1791.

TRICROMIE (poligr.) Ansamblul procedeelor fotochimice de reproducere a unui original în semitonuri policrome, prin descompunere în trei copii, cîte una pentru fiecare culoare fundamentală, şi realizarea unui clişeu pentru fiecare copie în parte, în vederea imprimării succesive prin suprapunere; ✧ tipar în trei culori. ● Primele experimente de **t.** au fost realizate de fizicianul scoţian James Clerk Maxwell (1831—1879).

TRIFOLOGIU (edit.) → TROPOLOGHION.

TRILOGIE (edit.) Serie de trei lucrări, cu o oarecare autonomie, aparţinînd aceluiaşi autor, alcătuind totuşi o unitate prin personaje comune, idei etc. Ex.: Lucian Blaga. *Trilogia culturii* (Bucureşti, 1944), reunind

volumele *Orizont și stil*, *Spațiul mioritic* și *Geneza metaforei și sensul culturii*.

TRIMESTRIAL (presă) Periodic care apare o dată la trei luni.

TRIMITERE 1. (red.) Cifră sau simbol intercalate în text care îndrumă la o explicație suplimentară, la un comentariu, la o completare, precizare sau referință bibliografică situate la sfîrșitul lucrării, în subsolul paginii sau în alt loc din lucrare și care poartă același semn de ordine cu cel din text. **T.** se plasează: a) la finele citatului pentru a indica sursa acestuia; b) după numele autorului la lucrarea căruia se face referirea; c) la locul corespunzător din punct de vedere al sensului, cînd nu se dă nici un citat sau numele autorului nu este menționat în text. **T.** la lista bibliografică se fac prin numărul de ordine din bibliografie. → și CITAT, REFERINȚĂ. **2.** (bibl.) Indicații de raportare la o altă vedetă de descriere la care poate fi găsită informația căutată. Se exprimă de regulă prin formula *vezi*. ||**t. generală, t.** care îndrumă de la forma de nume și titluri neacceptată ca vedetă la o formă a lor unică, admisă ca vedetă. De pildă, numele lui Heliade apare diferit în diverse ediții ale operelor sale: Ion Heliade-Rădulescu, Ion Eliade-Rădulescu, Eliad, I. Eliade, Heliade Radoulescu, Eliade R. etc. Pentru vedetă se alege forma HELIADE-RĂDULESCU, ION stabilită de lucrările de istorie literară. Toate celelalte nume se trec în fișe de **t.** care conduc la forma aleasă ca vedetă uniformă; **t. încrucișată,** → T. SPECIALĂ; **t. specială (încrucișată), t.** care arată că informația căutată poate fi aflată și la o altă formă de vedetă. → și FIȘĂ DE TRIMITERE.

TRIOD (TRIODION) (edit.) Carte uzuală a imnografiei bizantine care cuprinde cîntările din postul mare pînă la Paște. ● Cartea și-a primit numele de la canonul de trei ode sau cîntări alcătuite de o serie de autori începînd cu Andrei Criteanul (sfîrșitul sec. 7 — începutul sec. 8) și încheind cu patriarhul Filotei al Constantinopolului (sec. 14). Ex.: *Triodion ce se zice Tripeasnеță* (Buzău, 1700), capodoperă a tipografiei românești vechi.

TRIPEASNEȚĂ (edit.) → TRIOD.

TRIPLET (bibl.) Al treilea exemplar din aceeași lucrare aflat în fondul unei biblioteci.

TRIPLEX (poligr.) → CARTON TRIPLEX.

TRIPLICAT (dipl.) A doua copie care reproduce exact actul sau documentul original.

TRIPLICES (lat.; pal.) → TRIPTIC (1).

TRIPTIC 1. (pal.) Ansamblu de trei tăblițe cerate reunite cu ajutorul unor curelușe de piele sau inele de metal; ◇ t r i p l i c e s, t r i p t y c h a. → și TABLĂ (1). **2.** (artă) Pictură executată pe trei panouri fixe sau articulate, fiecare cuprinzînd o scenă a compoziției de ansamblu.

TRIPTYCHA (lat.; pal.) → TRIPTIC (1).

TROPAR (edit.) Cîntare bisericească care preamărește un sfînt sau descrie o sărbătoare. Ex.: *Tropar pentru Melchisedec*. Iași, 1812.

TROPOLOGHION (edit.) Colecție de *tropare*. **T.** este matca tuturor cărților de imnuri bisericești (*minei, octoih, triod*); ◇ t r e f o l o g h i o n, t r i f o l o g l u. → și ANTOLOGHION.

TRUMP MEDIEVAL (poligr.) Tip de literă anticvă a sec. 20 creată de graficianul german Georg Trump care a folosit ca model caractere ale Renașterii tîrzii. **T.m.** este o literă de text excelentă, cu grad mare de lizibilitate.

TRUNCATIO (lat.; edit.; pal.) → TRUNCHIERE.

TRUNCHIERE 1. (pal.) Modalitate de prescurtare a unui cuvînt prin înlăturarea părții lui finale (a uneia sau a mai multor litere); ◇ d i m i n u t i o, s u s p e n s i e, s u s p e n s i o, t r u n c a t i o. ■ În scrierea chirilică românească, se prescurtau prin **t.** titlurile de boierie și dregătorii, numele lunilor, județelor, monedelor etc. **2.** (edit.) Suprimare a unui cuvînt sau pasaj dintr-un text sau citat.

TUGRA (TURA) (tc.; sig.) Monogramă a sultanului pentru autentificarea documentelor imperiale. Apare în fruntea textului și are forma unei palme cu degetele întinse sau a unei păsări în zbor.

TURA (sig.) → TUGRA.

TURNARE (poligr.) **1. T. a literelor și albiturii,** → MAȘINĂ DE TURNAT. **2. T. a plăcilor de stereotipie,** operație de reproducere și multiplicare a formei de *stereotipie* după o matriță prin turnarea aliajului topit într-o formă în care s-a fixat matrița. **3. T. a valurilor,** operație de reîmbrăcare a valurilor mașinii de tipar cu un strat proaspăt de clei.

TURNĂTOR DE LITERE (poligr.) Lucrător calificat care execută turnarea literelor, manuală sau la maşină. ■ În tipăriturile româneşti vechi, **t.l.** apare cu numele de *ghiser* (germ. *Giesser* "turnător") sau *vărsător*. De pildă. în *Rînduiala liturghiei* (Alba Iulia, 1687) este menţionat "Chiriac giser i tipograf".

TURNĂTORIE DE LITERE (poligr.) **1.** Tehnica turnării literelor de tipar. **2.** Secţie de tipografie sau întreprindere în care se execută operaţiile de turnare a literelor; ◇ f o n d e r i e d e l i t e r e. De regulă, o **t.de.l** este înzestrată şi cu subsecţii pentru desenarea caracterelor, gravarea poansoanelor şi confecţionarea matriţelor. ● Prima **t.de. l.** a fost instalată în 1450 de Peter Schöffer, asociatul lui Gutenberg.

TUŞ (graf.; poligr.) Sort de cerneală cu mare putere de acoperire, durabilă şi rezistentă la apă. **T.** este de obicei negru, deşi se prepară şi în alte culori. Principalul ingredient de fabricare este negrul de fum. || **t. autografic,** → TUŞ LITOGRAFIC; **t. de desen, t.** negru sau de altă culoare folosit pentru executarea de planuri, hărţi etc. precum şi desene pentru clişee lineare de tipar; ◇ c e r n e a l ă d e d e s e n; **t. litografic (autografic), t.** special, întrebuinţat în litografie pentru scris şi desenat pe hîrtie de transport sau autografică; ◇ c e r n e a l ă a u t o g r a f i c ă. → şi CERNEALĂ.

Atelierul unui turnător de litere. Xilogravură de Jost Amman, sec. 16

TYPIS (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.

TYPOGRAPHIA (lat.; bibl.) → EX OFFICINA.

ŢĂNCUŞĂ (sig.) Fîşle de pergament care asigură prinderea sigiliului de suportul documentului; ◇ t a n e n s ă.

ŢIDULĂ (dipl.) Dispoziţie oficială, ordin. Ex.: *Ţidulă* din 25 mai 1814 prin care domnitorul Scarlat Callimachi porunceşte să se modifice titlul manualului de legi redactat de Andronache Donici.

ŢIFRĂ (pal.) Denumire dată în Ţările Române semnului alfabetic, altul decît chirilic, latin sau grecesc. De pildă, semnele alfabetice arabe erau numite "ţifre turceşti".

ŢIRCULARIU (dipl.) → CIRCULARĂ.

ŢUZAŢ (poligr.) Clei cu procent mare de glicerină, folosit ca adaus la retopirea cleiului de valuri uzat, pentru a-i reda elasticitatea.

UHERTIP (poligr.) Primul model de maşină pentru *fotoculegere*, inventată în 1930 de maghiarul Edmond Uher. → şi MAŞINĂ DE CULES.

ULTIMA CORECTURĂ (edit.; poligr.) Probă de imprimare finală pe care se efectuează corecturile necesare în vederea aprobării *bunului de tipar*. → şi CORECTURĂ (2).

ULTIMA EDIŢIE (edit.) Formulă de reclamă a unei cărţi apărute într-o nouă editare, diferită de ediţia precedentă prin unele modificări de conţinut şi prezentare.

ULUC (leg.) → JGHEAB (1).

UMĂRUL LITEREI (poligr.) → SPINAREA LITEREI.

UMBILICUS (lat.; pal.) Baghetă de lemn, os sau fildeş în jurul căreia romanii înfăşurau ms.; ✧ c o r n u (2), s c a p u s. Extremităţile **u.** erau ornate cu butoane din os sau fildeş sculptate sau din metale preţioase, de care uneori se atîrna *titulus*, o tăbliţă cu numele scrierii şi al autorului.

UMIDITATE A HÎRTIEI (consv.) → HÎRTIE (1).

UNCIALĂ (pal.) → SCRIERE UNCIALĂ.

UNICAT (bibl.) Document grafic (carte, ms. etc.) sau iconografic (desen, gravură etc.), realizat într-un singur exemplar sau care posedă calităţi şi caracteristici deosebite faţă de alte exemplare; ✧ e x e m p l a r u n i c, u n i c u m.

UNICUM (lat.; bibl.) → UNICAT.

UNITERM (bibl.; docum.) Cuvînt care caracterizează conţinutul unei lucrări. **U.** este folosit la selecţionarea unui număr cît mai mare de noţiuni cuprinse într-o lucrare şi necesare pentru o descriere cît mai exactă şi completă a acesteia. → şi DESCRIPTOR, FIŞĂ-TERMEN.

UNIVERSALIA (lat.; edit.) → UNIVERSALII.

UNIVERSALII (edit.) Termen prin care scolasticii evului mediu denumeau noţiunile generale; ✧ u n i v e r s a l i a.

URARE FINALĂ (dipl.) Primul element al *protocolului final*, caracteristic documentelor epistolare, cuprinzînd de obicei urări de sănătate, viaţă lungă şi pace.

URBARIU (dipl.) Termen folosit în Transilvania medievală pentru un document funciar în care erau consemnate obligaţiile iobagilor faţă de stăpînul feudal. Ex.: *Urbariu* dat în 1767 de Maria Tereza prin care reglementa relaţiile dintre stăpîni şi iobagi.

URIC (dipl.) Document moldovenesc vechi prin care se acorda un privilegiu sau se întărea un drept de proprietate pe viaţă. Ex.: *Uric* din 15 mar. 1490, prin care Ştefan

cel Mare constituie dieceza episcopiei Rădăuților.

URICAR 1. (dipl.) Colecție de documente vechi. Ex.: Theodor Codrescu. *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria Românilor*. Iași, 1852—1895. **2.** (pal.) → GRĂMĂTIC.

URMARE (presă) → CONTINUARE (1).

URMĂ DE CUSĂTURĂ (filgr.) Imagine a *sîrmei de cusătură* pe coala de hîrtie.

U.S. (abrev.) → SUPRA.

USUS SCRIBENDI (lat.; edit.) → EMENDAȚIE.

UTRENIER (edit.) Colecție de cîntări bisericești pentru slujba învierii de la utrenie, oficiată în cursul dimineții. Ex.: Macarie Ieromonahul. *Utrenier*. În: *Antologhie*. T.2. București, 1827.

UT SUP. (abrev.) → SUPRA.

UT SUPRA (lat.; red.) → SUPRA.

UZ INTERN (edit.) → PUBLICAȚIE DE UZ INTERN.

V. (abrev.) → VEZI.

V°. (abrev.) → VERSO.

VACAT (poligr.) Indicare a paginilor neimprimate ale unei lucrări. La paginaţie şi la aşezarea formei în presă, locul corespunzător acestor pagini este completat cu albitură.

VACTIRIE (edit.) → SINTAGMĂ.

VADEMECUM (lat.; edit.) Titlu purtat uneori de un ghid turistic sau de o lucrare care include noţiunile de bază ale unei discipline. Ex.: Ion Ghica. *Vademecum al inginerului şi comerciantului, greutăţi şi măsuri, formule întrebuinţate în ingineria civilă, militară şi comerciu.* Bucureşti, 1865.

VAL (poligr.) Piesă cilindrică servind la transportul şi ungerea cu cerneală, la umezirea cu apă a formelor de tipar, la ghidarea hîrtiei prin maşina de imprimare sau de fălţuit etc. ||**v. conductor (de ghidare)**, v. folosit la susţinerea, ghidarea şi modificarea direcţiei de înaintare a benzii de hîrtie la maşina de tipar rotativă; **v. de cerneală**, denumire generică a echipamentului aparatului de cerneală al unei maşini de tipar, care serveşte la ungerea formei. Acest ansamblu se compune din v. ductor, care preia prin rotire o cantitate de cerneală din jgheab şi o transmite v. alimentator, de unde este cedată v. ferecător, care omogenizează şi uniformizează stratul de cerneală, înainte de a fi aplicat pe suprafaţa formei de către v. ungător; **v. de corectură**, → V. DE MÎNĂ; **v. de corodat**, → V. DE MÎNĂ; **v. de fălţuit**, v. utilizat la maşina de fălţuit pentru prinderea şi plierea coliilor de hîrtie; **v. de ghidare**, → V. CONDUCTOR; **v. de mînă (de corectură, de corodat)**, v. prevăzut lateral cu mînere, folosit la ungerea manuală cu cerneală a formelor de tipar, pentru executarea corecturii sau pentru acoperirea suprafeţei clişeelor cu un strat protector de cerneală, în timpul corodării. ● În 1819, farmacistul francez Jean-Nicolas Gannal a inventat v. de ungere cu cerneală a formei de tipar, pe care l-a fabricat dintr-o pastă de clei, melasă şi gelatină, turnată în jurul unui ax de lemn.

VAMPUM (pal.) Sistem de semnalizare folosit de indienii din America de Nord. V. era alcătuit dintr-un brîu de sfori de care suspendau scoici colorate, formînd un adevărat cod de semnale, cu ajutorul căruia se transmiteau ştiri, se purtau negocieri, se declara război sau se încheia pace.

VARIA 1. (edit.) Culegere bibliografică de scrieri diferite şi de obicei mărunte. → şi COLIGAT, MISCELANEU. **2.** (presă) Rubrică de periodic care grupează ştiri şi note din domenii variate. **3.** (pal.) Denumire grecească a *accentului grav* (`) din scrierea chirilică românească. V. arată coborîrea tonului şi se punea pe ultima silabă din cuvînt sau pe cuvinte monosilabice, îndeosebi pe cele ce se terminau cu o vocală. → şi ACCENT.

VARIANTĂ (edit.) Fiecare dintre formele deosebite care apar în mss. sau ediţii ale aceluiaşi text, corespunzînd aceluiaşi cuvînt sau pasaj. V. este o *lectură* distinctă de cea principală sau admisă a unui text, pe cînd *lectura* nu implică şi noţiunea de deosebire. ||**v. de autor**, v. care conţine revizuiri, modificări sau completări operate de către însuşi

autorul textului. Editorul consideră ca text de bază ms. original, corecturile autografe pe lucrarea tipărită sau ultima ediţie îngrijită de autor. Versiunile anterioare se consemnează în aparatul critic. În noţiunea de v.a. poate fi inclusă şi fiecare dintre elaborările nefinite ale aceleiaşi creaţii, anterioare formei finale, definitive, destinată publicării; **v. de transmitere, v.** a unui text vechi — de regulă anterior apariţiei tiparului —, de cele mai multe ori pierdut şi păstrat în copii alterate. Editorul trebuie să selecteze v. cea mai apropiată de arhetip, să suprime interpolările şi să reconstituie lacunele sau părţile corupte. → şi LECTIO, LECTURĂ (4), LECŢIUNE (1), REDACŢIE (3).

VARIOCLIŞOGRAF (poligr.) Aparat electronic pentru gravarea automată a formelor de tipar înalt. **V.** permite reduceri sau măriri ale clişeelor.

VARIORUM (lat.; edit.) → EDIŢIE CU VARIANTE.

VA URMA (presă) Formulă care arată că celelalte părţi ale unui articol de periodic se publică în continuare în mai multe numere succesive.

VĂLEAT (VELEAT) (cron.) Element computistic de exprimare a anului potrivit sistemului erei bizantine, care numără anii de la "zidirea lumii", fixată convenţional la 1 sep. 5509 î.e.n.; ◇ anno mundi. Termenul era folosit pentru a-l deosebi de *milesim*, anul erei noastre. Transformarea v. în *milesim* se face scăzînd 5509 din anul de la "facerea lumii" pentru lunile sep.—dec. sau 5508 pentru ian.—aug., în cazul în care anul începea la 1 sep., şi 5508 pentru martie—dec. sau 5507 pentru ian.—febr., în cazul cînd anul începe la 1 martie.

VĂRGĂTURĂ (filgr.) Sîrmă dispusă orizontal în cadrul *formei de fabricare a hîrtiei*. → şi LINIE DE VĂRGĂTURĂ.

VĂRSĂTOR (poligr.) → TURNĂTOR DE LITERE.

VD. (abrev.) → VEZI.

VECHIUL TESTAMENT (edit.) Carte a *Bibliei*, recunoscută deopotrivă de religiile mozaică şi creştină. ● Redactat în cea mai mare parte în ebraică, **V.T.** este alcătuit din 39 de lucrări (istorice, legislative, literare, religioase, didactice, filozofice etc.) repartizate în trei grupe: *Legea (Thora* sau *Pentateuhul)*, *Profeţii* şi *Hagiografiile*. Aceste scrieri eterogene au fost create, în epoci diferite, de-a lungul unui întreg mileniu: din sec. 12 î.e.n. pînă în sec. 2 e.n. ■ Cea dintîi traducere integrală a **V.T.** în limba română a fost realizată de spătarul Nicolae Milescu, probabil în timpul şederii lui la Constantinopol, între 1662—1664. → şi BIBLIE.

VEDERE (graf.) → CARTE POŞTALĂ ILUSTRATĂ.

VEDETĂ (bibl.) Cuvînt, grup de cuvinte, simbol sau grup de simboluri scoase în evidenţă de descrierea din catalog, pentru a servi la orînduirea acestor descrieri după un sistem prestabilit. De pildă, în cazul catalogului alfabetic acest sistem este ordinea alfabetică a numelui autorilor *(v. de autori)* şi a titlurilor *(v. de titlu)*, pentru lucrările fără autor. **V.** determină locul notiţei bibliografice în catalog. Ea este primul element luat în consideraţie la ordonarea descrierilor în catalogul alfabetic şi al doilea în alte cataloage (astfel, în catalogul sistematic, ordonarea se face mai întîi după indicii zecimali şi apoi, în cadrul fiecărei diviziuni, după ordinea alfabetică a v) || **v. auxiliară (secundară), v.** a unei descrieri complementare, informative sau de trimitere; **v. convenţională, v.** stabilită prin consens; **v. de autor, v.** exprimată prin numele de persoană fizică sau prin denumire de colectivitate. **V. de a.** persoană fizică este alcătuită din nume (cuvînt de ordine), prenume şi elementele de individualizare, în cazul autorilor identificaţi doar prin nume personal (prenume) (ex.: MARDARIE COZIANUL [român]), sau al autorilor omonimi (ex.: MARINESCU, GHEORGHE [neurolog]). Numele se notează în v. în cazul nominativ şi se desparte prin virgulă de prenume. Dacă prenumele este reprezentat în lucrare prin iniţială, se completează cînd este posibil. Numele compuse se scot în v. în întregime, în aceeaşi succesiune (ex.: BUDAI DELEANU, ION). Numele latine se dau în original (ex.: HORATIUS, QUINTUS FLACCUS) iar cele greceşti sînt latinizate (ex.: PLUTARCHUS), cu excepţia bibliotecilor de autori clasici. Cînd o lucrare este expresia activităţii de ansamblu a unei colectivităţi, chiar dacă este semnată de o persoană care este membră a colectivităţii respective, **v. de a.** se exprimă prin denumirea colectivităţii responsabilă de conţinutul lucrării; **v. de formă, v.** alcătuită din unele caracteristici ale lucrării descrise (ex.: omagiu,

manual, legi şi hotărîri etc.), în afară de autor, titlu sau subiect; **v. de indicativ,** → STANDARD DE STAT; **v. de subiect,** cuvînt sau grup de cuvinte care precizează cît mai deplin conţinutul lucrării. **V. de s.** servesc la organizarea *catalogului pe subiecte*, prin orînduirea lor alfabetică; **v. de titlu, v.** exprimată prin titlul documentului descris. **V. de t.** este titlul întreg, iar primul cuvînt al titlului, cu excepţia articolului, constituie *cuvîntul de ordine*; **v. geografică, v.** convenţională reprezentînd teritoriul cartografiat în lipsa altor indicaţii care ar trebui să figureze pe hartă (autor, titlu etc.); **v. principală, v.** a unei *descrieri principale* sau *analitice*; **v. secundară,** → V. AUXILIARĂ; **v. uniformă,** formă unitară de nume, totdeauna aceeaşi, indiferent de modul cum numele autorului figurează pe carte, pentru acelaşi autor, iar pentru lucrările fără autor, un titlu unitar pe aceeaşi lucrare apărut sub diferite titluri. **V.u.** este numele sub care autorul este identificat în modul cel mai frecvent în ediţiile originale ale lucrărilor sale sau, în referinţele făcute de specialişti la aceste opere, în forma cea mai completă sub care apare acest nume.

VEDUTĂ (graf.) Reprezentare topografică, identificabilă, a unui monument arhitectural, a unei aşezări sau a unui peisaj.

VELINĂ (poligr.) Sort de hîrtie de calitate superioară, bine încleiată, cu suprafaţa netedă şi de obicei lucioasă, asemănătoare cu pergamentul. ● **V.** a fost inventată la jumătatea sec. 18 de fabricantul de hîrtie englez James Whatman, care a înlocuit sita tradiţională printr-o pînză metalică, împletită mărunt (sită *ţesută*, engl. *wove*), ce se susţinea singură, prin tensiune proprie, fără ajutorul vergelelor. Unii autori atribuie paternitatea invenţiei lui John Baskerville, tipograf englez care a folosit primul hîrtia **v.** pentru a edita *Publii Virgilii Maronis Bucolica, Georgica* et *Aenis* (Birmingham, 1757).

VELLUM (lat.; pal.) → PERGAMENT (1).

VELOGRAF (poligr.) → ŞAPIROGRAF.

VELOGRAFIE (poligr.) Procedeu de tipar înalt prin care se obţin tipare de artă asemănătoare celor în *fotogravură*. Clişeul se prepară pe o placă metalică acoperită cu un strat fotosensibil, scoţîndu-se o copie de pe un diapozitiv executat în autotipie cu raster fin. Peste imaginea obţinută se aplică un al doilea strat fotosensibil şi se scoate o copie a unui diapozitiv, fără raster, după care se trece la corodare.

VELOGRAVURĂ (poligr.) Reproducere obţinută prin procedeul de *velografie*; ◇ a u t o g r a v u r ă.

VERBI GRATIA (lat.; red.) → DE EXEMPLU.

VERLAG (germ.; bibl.) **1.** Editare, editură. **2. V. von,** → IN VERLEGUNG.

VERLEGT BEI (germ.; bil.) → IN VERLEGUNG.

VERLEGUNG (germ.; bibl.) → IN VERLEGUNG.

VERNIS 1. (consv.; graf.) Soluţie transparentă sau colorată, obţinută prin dizolvarea unor substanţe răşinoase sau bituminoase, gume etc. într-un solvent, în vederea acoperirii plăcii de gravat sau protejării lucrărilor de artă. **2.** (graf.) **V. moale,** procedeu de gravură în *acvaforte*, în care artistul desenează cu un creion nu direct pe placă, ci pe o foaie de hîrtie, care acoperă planşa vernisată cu un lac special. Prin presiunea creionului, coala de hîrtie aderă la placă luînd cu sine particule de vernis. După corodare, se obţine o linie masivă, granulată, care reproduce desenul în creion.

VERNISAJ 1. (consv.; graf.) → VERNISARE. **2.** (artă) Inaugurarea oficială a unei expoziţii de artă.

VERNISARE (VERNISAJ) (consv.; graf.) Operaţie de acoperire cu un strat de *vernis* a unei plăci pentru gravat sau a unei lucrări de artă pentru protecţie împotriva unor agenţi de deteriorare. Mss. şi documentele vechi pot fi conservate prin **v.** cu răşini sintetice care formează o peliculă izolatoare pe suprafaţa hîrtiei.

VERSALĂ (poligr.) → MAJUSCULĂ (1).

VERSET (edit.) Secţiune scurtă, de obicei numerotată, a unui text liturgic, cu un sens complet.

VERSIUNE (edit.) Una din formele literare ale aceleiaşi lucrări. **V.** poate fi textul autentic, traducerea lui sau texte variate într-o singură limbă, bazate pe aceeaşi lucrare originală. În editarea textelor, termenul de **v.** se aplică pentru a denumi o copie ms. sau o ediţie cu modificări, completări, interpolări, omisiuni etc. || **v. originară,** forma autentică a textului raportată la diferitele sale **v.**

VERSO (lat.; poligr.) Fața a doua a unei foi scrise sau tipărite; ◇ c o n t r a p a g i n ă ☐ Abrev. V.
VERTATUR (lat.) **1.** (dipl.) Formulă plasată în subsolul primei pagini a unui document pentru a atrage atenția că textul continuă pe verso. **2.** (poligr.) Semn de corectură ( ) pentru literă întoarsă.
VERZALĂ (poligr.) → MAJUSCULĂ (1).
VESTIBULUM (lat.; edit.) Introducerea în studiul unei științe. Ex.: Frideric Muzelius. *Vestibulum sive introductio in linguam latinam . . .* (Sibiu, 1751).
VESTIRE (dipl.) Înștiințare. Ex.: *Vestire* (Sibiu, 1788), foaie volantă prin care se dă de știre că împăratul a permis importul lulelelor de lemn și a altor produse.
VEXILOGIE Disciplină specială a istoriei avînd ca obiect de studiu descrierea și istoricul steagurilor.
VEZI (red.) **1.** Termen de referire la locul unde trebuie căutată o definiție, o explicație, o informație etc. În biblioteci, **v.** se utilizează ca trimitere catalografică la alte fișe; ◇ v i d e (abrev. **vd.**). ☐ Abrev. V. **2. V. și,** trimitere ce semnalează un izvor cuprinzînd detalii sau completări în legătură cu o informație sau o idee la care se fac referiri; ◇ ***et vide.***
VIDE (lat.; red.) → VEZI.
VIDEOBANDĂ (bibl.; docum.) → ÎNREGISTRARE VIDEOMAGNETICĂ.
VIDOMOSTIE (dipl.) Listă, tabel. Ex.: ***Vidomostie de boierii aflați în țară în 1829,*** catagrafie oficială a boierimii moldovene.
VIGILIALE (edit.) Liturghier catolic destinat ceremoniilor funebre.
VINGALAC (poligr.) → CULEGAR.
VINIETĂ (VIGNETĂ) (graf.) Mic motiv ornamental ***(fleuron, frontispiciu, inițială ornată, cul-de-lampe*** etc.) care decorează o carte; ◇ **f l o a r e**; ***p. ext.*** orice ilustrație desenată sau gravată chiar cînd este plasată în afara textului. || **v. de frontispiciu, v.** care figurează la începutul unei cărți, pe foaia de titlu sau înaintea capitolelor; **v. finală, v.** așezată la sfîrșitul unui text (carte, capitol. etc.); ◇ c u l - d e - l a m p e; **v. florală, v.** compusă din motive vegetale; **v. tipografică,** nume generic dat unui element ornamental realizat din materiale tipografice, de dimensiuni reduse, simplu, linear, folosit la completarea porțiunilor albe din pagină, la începutul sau sfîrșitul unui text, mai ales în periodice, pentru a înlesni paginația. ● **V.** din mss. medievale reprezentau cu predilecție ramuri de viță (fr. *vigne* "viță de vie") cu frunze, cîrcei uneori și cu ciorchine. **V.** tipografice s-au folosit pentru prima dată spre sfîrșitul sec. 15 de J. Veldener, tipograf olandez, în lucrarea *Fasciculus temporum.* ■ **V.** din mss. românești vechi au în general caracter floral sau sînt alcătuite din împletituri.
VIRARE (poligr.) → TONARE (2).
VIRGULĂ (red.) Semn de punctuație (,) care delimitează unele propoziții sau părți de propoziție, marcînd grafic în general locul unei pauze scurte. Principiul de bază în utilizarea acestui semn este că trebuie despărțite prin **v.** părțile de același fel ale propoziției sau frazei și că nu pot fi separate părțile de tipuri diferite. În propoziție, **v.** desparte: a) părți similare (două sau mai multe subiecte, nume predicative, atribute etc.) aflate într-un raport de coordonare prin juxtapunere, dacă nu sînt legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare *și, sau* și *ori*; b) unele complemente circumstanțiale intercalate între subiect și predicat și complementele directe și indirecte; c) apozițiile dezvoltate; d) unele atribute și complemente circumstanțiale așezate la începutul propoziției, înaintea subiectului și a predicatului; e) vocativele, adverbele de afirmație sau de negație (reprezentante ale unor propoziții) și interjecțiile. În frază, **v.** desparte: a) propozițiile coordonate juxtapuse; b) propozițiile coordonate prin conjuncții copulative, adversative, conclusive și disjunctive (dacă conjuncția disjunctivă apare și la prima propoziție din seria celor coordonate); c) propozițiile atributive izolate sau explicative; d) propozițiile subordonate completive directe și indirecte, plasate înaintea regentei; e) propoziția concesivă, indiferent de poziția ei față de regentă; f) propozițiile subordonate circumstanțiale de timp și de mod, așezate înaintea regentei, și uneori după ea; g) unele propoziții subordonate circumstanțiale condiționale, cauzale, consecutive și finale; h) propozițiile incidente intercalate între subiect și predicat. Prin urmare, propozițiile intercalate, izolate, se pun între **v.**; propozițiile subordonate puse la începutul frazei sînt urmate de **v.**; propozițiile incidente de orice fel se despart prin **v. V.** apare nu numai la începutul intercalărilor sau al incidențelor, ci și la sfîrșitul lor. **V.** mai

poate servi şi pentru a marca elipsa unui verb, mai ales cînd acesta este repetat. Nu se despart prin v.: a) coordonatele de orice fel legate prin *şi* copulativ, *sau* şi *ori*. Folosirea v. este totuşi necesară atunci cînd părţile legate prin *şi* nu sînt în contact nemijlocit; b) subordonata subiectivă sau predicativă, de regentă, indiferent de poziţie; c) subordonata atributivă neizolată, de cuvîntul pe care îl determină; d) subordonata completivă directă şi indirectă, circumstanţială de loc, timp, scop (introdusă prin conjuncţia *de*) aşezate după regentă; e) subiectul de predicat, un substantiv de atributul lui adjectival, predicatul de complementul direct; f) părţile neasemănătoare ale propoziţiei decît în cazul unor intercalări sau inversări; g) adjectivele enumerate, decît dacă fiecare dintre ele se referă la acelaşi cuvînt (ex.: vinietă *tipografică, simplă, liniară*); h) formula latină *etcaetera* (*etc.*) nu este precedată de v. În descrierile bibliografice, v. se foloseşte pentru a separa: a) numele de prenume, în vedetele de nume de autor-persoană fizică (ex. SIMONESCU, DAN); b) numele de elementele de identificare sau de diferenţiere (ex.: SIMONESCU, DAN, prof. dr. docent); c) denumirea editurii de numele localităţii şi aceasta de dată (ex.: Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1990).

VIVLIOPOLA (bibl.) → BIBLIOPOLA.

VÎRFUL LITEREI (poligr.) Trunchi de piramidă la partea superioară a unei litere tipografice pe care este gravată *floarea literei*.

VÎRSTA PERIODICULUI (bibl.) Timpul scurs, calculat în ani, de la înfiinţarea unei publicaţii periodice şi marcat grafic prin cifră arabă sau romană, alături de anul calendaristic. Ex.: "Archiva Tipografică Română". 3 (1903).

VOAL (poligr.) **1.** Înnegrire reziduală a unui material fotografic neexpus datorită unor neajunsuri de fabricaţie, conservare sau prelucrare; ◇ voalare. **2.** Strat opac pe suprafaţa unui material fotografic, format în timpul spălării cu alcool prea concentrat, pentru a accelera uscarea.

VOALARE (poligr.) → VOAL (1).

VOCABULAR (lex.) **1.** Lucrare cu caracter lexicografic care codifică lexicul unui anumit grup social, al unui anumit domeniu de activitate, al unui scriitor, al unei opere literare etc. || **v. controlat** (docum.), listă normalizată de termeni (*cuvinte-cheie*) şi simboluri, ordonată alfabetic, care indică relaţiile semantice ale termenilor unei discipline sau grup de discipline. Ex.: *Proiect de vocabular controlat*. În: Ana Maria Arghisan. *Aplicarea indexării coordonate în domeniul literaturii social-politice*. Bucureşti, 1981. → şi DICŢIONAR. **2.** → LEXIC.

VODEVIL (edit.) Piesă de teatru de un comic facil, în a cărei acţiune sînt intercalate cuplete satirice în versuri, cîntate. Ex.: Vasile Alecsandri. *Farmazonul din Hîrlău*. Iaşi, 1841.

VOL. (abrev.) → VOLUM.

VOLUM (bibl.; edit.) **1.** Lucrare sau parte a unei lucrări legate sau care urmează să fie legată în aceeaşi copertă, avînd pagină de titlu proprie şi numărînd cel puţin o sută de pagini. În descrieri bibliografice numărul de v. al unei lucrări se notează cu cifre romane sau arabe şi este precedat sau urmat de prescurtarea *Vol.* (ex.: Vol. I—IV; Vol. 1—6; 6 vol.). ● Termenul de v. s-a transmis de la romani, care numeau *volumen* ms. de papirus sau pergament rulat în jurul unei baghete. **2.** Reunire de mai multe numere sau fascicule dintr-o publicaţie periodică sau serială, cu menţionarea datelor la început sau pe cotor. **3.** Cantitatea de conţinut al cărţii, concretizată prin numărul paginilor, colilor de editură sau semnelor tipografice. □ Abrev. VOL.

VOLUMEN (lat.; pal.) → SUL (1).

VOX NIHIL (lat.; edit.) Cuvînt într-un text care îşi datorează existenţa unei greşeli de scriere sau de editare.

VRAHIA (pal.) Semn diacritic (˘) al scrierii chirilice româneşti care marca scurtarea unei vocale.

VREJ (graf.) Motiv ornamental alcătuit dintr-o tulpină cu traseu sinuos, din care se desprind frunze şi flori. ■ V. este frecvent întîlnit în decorul mss. româneşti vechi.

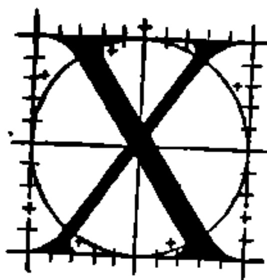
VULGATA (edit.) Versiunea latină a *Bibliei* realizată de Sfîntul Ieronim, la sfîrşitul sec. 4, şi recunoscută în 1546 de Conciliul din Trento ca singura autentică. → şi BIBLIE.

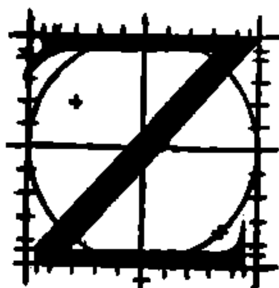

WALBAUM (germ.; poligr.) Tip de literă creat, în 1803 de gravorul german J. E. Walbaum, contemporan cu Bodoni şi Didot. Acest caracter se distinge printr-un deosebit echilibru al proporţiilor. Contrastul dintre liniile subţiri şi cele pline este mai puţin accentuat decît la literele lui Didot.

WHO'S WHO (engl.; lex.) Dicţionar biografic al unor personalităţi marcante. Ex. *International Who's Who*. Ed. 1. London, 1935.

WOODCUT (engl.; graf.) → XILOGRAVURĂ.

XEROCOPIE (poligr.) Copie a unui text sau desen obținut prin procedeul de *xerografie*; ◇ copie xerografiată, copie xerox.

XEROGRAF (poligr.) Aparat de reprodus și multiplicat texte sau imagini bazat pe procedeul de *xerografie*.

XEROGRAFIE (poligr.) Procedeu special de tipar fără contact între formă și suport, la care se utilizează, pentru reproducerea și imprimarea textelor sau imaginilor, fenomenul de electrizare statică și de fotoconductibilitate; ◇ fotoelectrografie indirectă, tipar xerografic. ● Tehnica de **x.** a fost pusă la punct în 1948 de americanii R. M. Schaffert și I. C. Wilson.

XEROX (poligr.) Aparat de multiplicare uscată, folosit în *xerografie*, care nu reclamă un clișeu, copierea făcîndu-se direct după original, pe baza principiilor electricității statice și fotoconductibilității; ◇ aparat de xerografiat.

XILOGRAF **1.** (poligr.) Lucrător care execută clișee de tipar gravate în lemn. **2.** (graf.) Gravor în lemn. → și GRAVURĂ.

XILOGRAFIE (graf.; poligr.) → XILOGRAVURĂ.

XILOGRAVURĂ (graf.; poligr.) Termen generic care desemnează fie arta gravării pe lemn în relief (fr. *taille d'épargne*), fie unul dintre procedeele acestei arte, fie clișeul și reproducerea (*lemn*, fr. *bois*, germ. *Holzschnitt*, engl. *woodcut*) obținute prin unul din aceste procedee; ◇ gravură în lemn, xilografie. Tehnica de lucru pe lemn este diferită de cea pe metal în adîncime: se lasă în relief părțile care se imprimă în negru pe hîrtie și se sapă cele care rămîn în alb. Se folosesc plăci de lemn, tăiate în lung, în sensul fibrelor, sau transversal, perpendicular pe sensul fibrelor. Se sapă de o parte și

Xilogravură de Vlaicu, Blaj, 1751

de alta a liniilor compoziţiei desenate pe planşă inversat, lăsîndu-se lemn compact numai pentru acele porţiuni care, la imprimare, apar pe hîrtie negru intens. Apoi se aplică cerneală, cu un tampon sau cu un rulou, pe placa gravată care se aşază sub presă, pe o foaie de hîrtie. În poligrafie, **x.** se utilizează la prepararea unor forme de tipar pentru reproduceri de artă, la imprimarea figurilor în cărţi tehnice şi a hîrtiilor cu valoare nominală. Procedeul de obţinere a clişeului este manual şi constă în gravarea pe placa de lemn a elementelor suprafeţei neutre. Dacă imaginea este alcătuită din linii paralele, regulate, se poate folosi o maşină de gravare. Înainte de săpare, planşa se acoperă cu un strat de gumă arabică amestecat cu praf de cretă, pe care desenul se trasează cu mîna sau se copiază după un negativ fotografic, după acoperirea plăcii cu un strat fotosensibil. ● Cel mai vechi procedeu de **x.** este cel executat pe placă de lemn tălat longitudinal, numit şi gravură pe lemn în fibră. Englezul Thomas Bewick (1753—1828) a introdus gravarea în lemn vertical (engl. *wood-engraving*), cu fibrele perpendiculare pe suprafaţa plăcii. → şi ÉPARGNE, GRAVURĂ.

YELLOWING (engl.; consv.) → ÎNGĂLBENIRE A HÎRTIEI.

ZACONIC (edit.) Culegere de materiale juridice redactate în sec. 14, în limba sîrbă, de Ştefan Duşan. Traducerea în româneşte a *Zaconicului lui Duşan* se păstrează într-o copie din 1776. În 1451, grămăticul Damian a scris un **z.**, în slavonă, la cererea lui Vladislav II, domn al Ţării Româneşti.

ZAPIS (dipl.) Termen prin care se desemna, în Ţara Românească şi Moldova, un act de vînzare-cumpărare, de donaţie etc.

ZAŢ (poligr.) → COMPOZIŢIE TIPOGRAFICĂ.

ZBORNIC (SBORNIC) (edit.) **1.** Codice ms. alcătuit din texte variate copiate laolaltă. **2.** Culegere miscelanee de scrieri religioase, hagiografice, istorice, literare etc. Între cele dintîi **z.** tipărite sînt acelea ale lui Coresi, din 1569 şi 1580. → şi MISCELANEU (1).

ZEŢAR (poligr.) → CULEGĂTOR.

ZEŢĂRIE (poligr.) → CULEGĂTORIE.

ZEŢUIRE (ZEŢUIT) (poligr.) → CULES.

ZIAR (presă) Publicaţie periodică, de obicei cu apariţie zilnică, de informare a publicului larg asupra evenimentelor de actualitate imediată; ◇ j u r n a l (1), g a z e t ă (1). → şi PRESĂ (1).

ZIARIST (presă) Autor care publică articole şi alte materiale într-un ziar sau într-o revistă şi este uneori membru în redacţia periodicului respectiv; *p. ext.* colaborator la o publicaţie periodică. ● În Occident, un **z.** independent, care lucrează pe cont propriu, oferindu-şi reportajele unor diferite publicaţii, este cunoscut sub denumirea engl. *free-lance.*

ZIARISTICĂ (presă) → JURNALISTICĂ.

ZINCOGRAFIE (poligr.) **1.** Procedeu de *tipar pantografic* care reproduce şi multiplică originalele lineare cu ajutorul clişeelor de metal (zinc, oţel, alamă etc.) preparate prin metode fizico-chimice. → şi ZINCOGRAVURĂ (1). **2.** Tipar executat după o *zincogravură* (2). **3.** Secţie de tipografie sau întreprindere care execută clişee în *zincogravură* (1, 2).

ZINCOGRAVURĂ (poligr.) **1.** Ansamblu de procedee fotochimice, fizice sau mecanice pentru executarea unui *clişeu linear* din metal.

Denumirea vine de la faptul că metalul cel mai frecvent pentru confecţionarea clişeelor este zincul; se pot folosi însă şi cuprul, alama, oţelul etc. Operaţiile care conduc la realizarea unui clişeu linear sînt: prepararea originalului (desen în tuş, fotografie etc.), obţinerea unui negativ fotografic al acestuia, sensibilizarea plăcii de metal, copierea negativului pe placă şi gravarea acesteia chimic, electric sau mecanic. **2.** Clişeu confecţionat prin unul din aceste procedee. **3.** Copie imprimată cu un asemenea clişeu.

ZINCOLITOGRAFIE (poligr.) → LITOZINCOGRAFIE.

ZODIAC (ZODIER) (edit.) Carte populară cu caracter astrologic care îşi propune să dezvăluie viitorul omului după zodia în care s-a născut. → şi PASCALIE, ROJDANIC.

ZONĂ (bibl.) Secţiune mare a *I.S.B.D.* *(International Standard Bibliographic Description).* I.S.B.D. include şapte **z.**: a) a titlului şi menţiunii de autor; b) a ediţiei; c) a adresei; d) a colaţionării; e) a colecţiei; f) a notelor; g) a I.S.B.N., legăturii şi preţului. De pildă, **z.** adresei cuprinde: locul de publicare, numele editorului, data de publicare, locul de imprimare şi numele tipografului.

ZU FINDEN BEI (germ.; bibl.) → DE VÎNZARE LA.

ANEXĂ

SEMNE DE CORECTURĂ

2.1. Semne de înlocuire, eliminare și introducere

2.1.1. Înlocuirea sau introducerea unei litere într-un cuvînt, a unui semn sau a unei cifre, înlocuirea literelor deteriorate sau inversate.

ifr Cînd o literă, cifră, semn matematic, ortografic sau de punctuație sînt greșit culese, adică altele decît cele din manuscris, se taie fiecare cu unul din semnele indicate și la dreapta semnului repetat, pe rama c albă, se indică literă, cifră, semnul care înlocuiește pe cel greșit. a a

2.1.2. Înlocuirea mai multor litere alăturate sau cuvinte întregi, cifre, semne ortografice și de punctuație.

mu Mai multe litere, cifre, semne ortografice și de punctuație, cuvinte greșit sau culese, se taie printr-un semn de corectură, iar pe rama albă, la dreapta semnului de corectură, se indică corectura necesară.

2.1.3. Înlocuirea mai multor cuvinte, rînduri sau pasaje culese incorect.

Mai multe cuvinte, rînduri sau pasaje culese necorect se anulează prin semnul de corectură arătat ~~într-un loc adecvat din imprimat~~ (iar lateral, pe rama albă,) se indică textul corect. În cazul unui loc insuficient, textul corect împreună cu semnul de corectură urmează a fi scris pe cîmpul liber superior sau inferior al tiparului de corectură.

2.1.4. Eliminarea unor litere, cuvinte, rînduri de prisos și a altor elemente tipărite.

Semnul se pune în dreapta semnelor de corectură arătate la punctele 2.1.1., 2.1.2., 2.1.3., care au fost scoase pe cîmpul lateral.

~~Această operație se face de o persoană însărcinată cu asemenea lucrări.~~

2.1.5. Modificarea sau introducerea unor litere, cifre, semne matematice într-o formulă matematică sau chimică.

Modificarea sau introducerea unor litere, cifre, semne matematice a^2b într-o formulă matematică $(a+b)^3 = a^3+3a^2b+3ab^2+b^3$ b^2 sau chimică

2 H_2 $2NaOH + H_2SO_4 = Na_2SO_4 + H_2O$

se execută ca la punctele 2.1.1. sau 2.1.2., tăind însă cu semnul de corectură litera, cifra sau semnul matematic care trebuie să fie corectat.

2.1.6. Introducerea unui cuvînt, a unei părți dintr-o expresie, sau a unei

expresii lipsă într-un text.

√expresie — În cazul lipsei unuia sau mai multor cuvinte, a unei expresii sau a unei părți dintr-o√matematică sau de chimie, se înseamnă locul unde trebuie făcută completarea cu unul din semnele arătate, folosind semne diferite pentru mai multe lipsuri pe același rînd, iar la dreapta semnului repetat, pe rama albă, se scrie ceea ce trebuie introdus. În cazul unei omisiuni mari, se face o referire la original, la șpalt sau√de introdus. În astfel de cazuri, textul omis se evidențiază în mod deosebit în original sau în corectura precedentă și se anexează la corectură.

√la foaia

2.1.7. Introducerea unui rînd sau a mai multor rînduri într-un text.

la dreapta semnului repetat pe rama albă se — Semnul se pune între două rînduri, iar scrie textul care trebuie introdus. În cazul unor omisiuni mai mari de text, se fac referiri, așa cum s-a arătat la punctul 2.1.6.

2.1.8. Introducerea într-un text a:
— unui tabel
— unui clișeu
— unei formule
— unei note

(„Notă: vezi cap. XIV"), — Cînd lipsește un tabel, un clișeu, o formulă sau o notă se pune semnul de corectură în locul de introdus, făcîndu-se referiri la numărul tabelului, clișeului, formulei, notei care trebuie introduse.

2.2. Semne de rearanjare a materialului tipăritor și de poziționare a indicilor și exponenților

2.2.1. Schimbarea locurilor între litere, cifre, cuvinte, semne ortografice sau de punctuație din același rînd.

Literele, cifrele, cuvintele, semnele ortografice punctuație sau de alăturate care sînt însă inversate, se vor nota astfel: unmătate din semn cuprinde o literă sau un grup de litere (un cuvînt), iar cealaltă jumătate restul, semnul repetîndu-se pe margine.

Pentru permutarea a două litere vecine se admite și folosirea semnelor de la punctul 2.1.2.

2.2.2. Schimbarea ordinii locurilor cuvintelor într-un grup de cuvinte. 1 2 3 4 / 2 3 1 4

Deasupra cuvintelor se pun cifrele, în ordinea în care trebuie să fie permutate cuvintele. Pe rama albă se pun cifre însă în aceeași succesiune corectă naturală. 1 2 3 4

2.2.3. Schimbarea ordinii rîndurilor într-un text. -1 -2 -3 -4

Rîndurile care nu se succed în ordinea normală se înseamnă la capătul lor cu cifrele care indică succesiune corectă. linii, iar alături de acestea se pun ci- -1 -2 -4 -3

2.2.4. Trecerea unui cuvînt sau a unui grup de cuvinte dintr-un rînd într-o altă parte a textului.

Textul care trebuie permutat se înconjoară cu o (pornește) linie de la care o săgeată spre locul unde trebuie plasat.

OBSERVAȚIE. La permutarea unui cuvînt de la sfîrșitul unui rînd la începutul celuilalt sau invers, săgeata nu se face cît lungimea rîndului ci se întrerupe și se termină la marginea de la care se vo începe culegerea. Semnul nu se repetă pe rama albă.

2.2.5. Trecerea unui rînd sau a cîtorva rînduri vecine dintr-o parte în alta a textului.

Rîndul care trebuie permutat este cu- pornește o săgeată spre locul permutării. prins într-o paranteză mare, de la care

2.2.6. Deplasarea sau extinderea culegerii pînă la limita arătată.

Limita pînă la care trebuie deplasată culegerea se notează cu o linie de care se sprijină săgeata, sau cu prelungirile unei paranteze mari. În cazul unor corecturi complicate în formule matematice, este bine să se respecte așezarea corectă a culegerii pe cîmpul tiparului folosind unul din semnele de corectură de la punctele 2.1.1. sau 2.1.2.

2.2.7. Punerea unui indice sau a unui exponent.

Punerea unui indice sau a unui exponent se notează cu unul din semnele de corectură de la punctele 2.1.1. sau 2.1.2., după cum urmează:

2.2.7.1.— pentru indice:

Litera sau cifra respectivă se notează cu trei linii deasupra:

$P1 = a1 + b2 + c3$

2.2.7.2. — pentru exponenți:

Litera sau cifra respectivă se notează prin sublinierea cu trei linii:

$P = a.b2 + cd3$

Semnul de corectură pentru punerea unui indice sau a unui exponent se scoate pe rama albă a tiparului de corectură.

OBSERVAȚIE. Se recomandă ca termenul din formulă la care se referă indicii sau exponenții să fie repetat pe rama albă a tiparului de corectură.

2.3. Semne de modificare a spațiilor

2.3.1. Mărirea distanței între cuvinte, litere, cifre, semne matematice, de punctuație sau ortografice.

Cuvintele, cifrele, semnele matematice, ortografice sau de punctuație unite greșit, se despart cu semnul de separare care se repetă pe rama albă a tiparului de corectură.

2.3.2. Micșorarea spațiilor dintre cuvintele unui rînd.

Spațiile prea mari dintre cuvintele unui rînd se notează cu unul din semnele de corectură arătate, care se repetă pe rama albă a tiparului de corectură.

2.3.3. Suprimarea completă a unui spațiu dintre literele unui cuvînt, cifre, semne ortografice și de punctuație.

Suprimarea completă a unui spațiu dintre literele unui cuvînt, dintre cifre, semne ortografice sau de punctuație, se notează cu semnul arătat, care se repetă pe rama albă a tiparului de corectură.

2.3.4. Formarea unui spațiu între literele unui cuvînt. -------

Pentru spațierea literelor unui cuvînt, unei grupe de cifre, semnelor de punctuație, expresiilor matematice sau de chimie, ceea ce trebuie spațiat de subliniază cu o linie întreruptă. Semnul se repetă pe rama albă a tiparului de corectură.

2.3.5. Mărirea distanței dintre rînduri.

Intervalele prea mici între rînduri se notează cu o linie trasă între rînduri pînă la margine, terminîndu-se cu un arc de cerc cu concavitatea spre rama albă.

2.3.6. Micşorarea distanței dintre rînduri.

Intervalele prea mari dintre rînduri se notează cu o linie trasă între rînduri pînă la margine, terminîndu-se cu un arc de cerc cu concavitatea spre rînduri.

2.3.7. Eliminarea albiturii dintre rînduri.

În caz de necesitate pe cîmpul de deasupra arcului de cerc al semnului (punctele 2.3.1., 2.3.2. și 2.3.4.) sau alături de el (punctele 2.3.5. și 2.3.6.) să arată mărimea albiturii în punctele tipografice.

Linia care unește cele două arcuri de cerc nu trebuie să fie trasă pe toată lungimea rîndului, ci numai la capetele acestuia.

2.3.8. Formarea albiturii între rînduri.

Formarea albiturii între rînduri se notează prin semnul indicat, care se plasează între rînduri, dîndu-se și distanța în puncte tipografice. 2p

Linia care unește cele două arcuri de cerc nu trebuie să fie trasă pe toată lungimea rîndului, ci numai la capetele acestuia.

2.3.9. Uniformizarea spațiilor dintre cuvinte sau într-un cuvînt cules spațiat.

Cînd este nevoie să se egaleze spațiile dintre două sau mai multe cuvinte, grupe de cifre, cifre, expresii matematice sau chimice, fiecare spațiu se notează cu semnul de corectură arătat, care se repetă pe rama albă a tiparului de corectură.

2.4. Semne de început de aliniat, erori de aliniere și modificări ale caracterelor de literă

2.4.1. Începerea unui paragraf nou într-un text.

Dacă o frază trebuie să înceapă cu aliniat nou, în acel loc unde trebuie să înceapă aliniatul se pune semnul de corectură arătat. Pentru corectarea mărimii aliniatului se folosesc semnele de la punctul 2.2.6.

2.4.2. Suprimarea unui paragraf și culegerea textului respectiv în continuarea paragrafului anterior.

Dacă nu este nevoie de un nou aliniat, textul respectiv urmează să fie cules în continuare.

În acest caz se notează cu semnul de corectură arătat care se repetă pe rama albă.

2.4.3. Culegerea și împlinirea unui rînd centrat la mijloc. → ←

Dacă într-un text avem un rînd care trebuie împlinit centrat, semnul de corectură se pune la începutul și la sfîrșitul rîndului care trebuie centrat. Exemplu:

"Semne de corectură"

→ ← → ←

2.4.4. Culegerea cuvintelor sau rîndurilor cu litere din altă familie, tăietură, caracter sau corp:
— cursive
— aldine
— bloc sau negre
— cursive aldine
— cursive negre
— majuscule
— majuscule cursive
— majuscule aldine
— majuscule negre
— capităluțe
— spațiate

Cu semnul respectiv se subliniază sau se cuprind cuvintele rîndului sau aliniatului care trebuie reculese cu un alt fel de literă. În apropierea semnului, pe rama albă, se arată numele garniturii, familiei de litere, caracterul, corpul. În cazul în care se face indicarea de a se reculege cu aceeași literă sau corp cu care este cules tot textul ulterior și precedent, în loc de a se indica denumirea familiei de litere se va scrie: "culege cu litera de bază"

2.5. Semne de corectură pentru defectele tehnice de culegere și de tipărire

2.5.1. Întoarcerea rîndurilor de text.

întoarce rîndul

Întoarcerea unui rînd (rînduri), de text se notează cu semnul arătat, care se scoate pe rama albă, urmat de mențiunea: „întoarce rîndul (rîndurile)".

2.5.2. Alinierea rîndurilor de text sau a diferitelor elemente tipărite pe verticală.

Cînd unul sau mai multe rînduri nu se aliniază pe verticală, adică primele litere din stînga sau ultimele litere din dreapta nu sînt pe aceeași verticală, semnul de corectură se pune pe ambele margini ale culegerii sau ale altor elemente tipărite.

2.5.3. Alinierea rîndurilor de text sau a unor elemente tipărite pe orizontală.

Literele, cifrele, semnele matematice, ortografice sau de punctuație, cuvintele mai ridicate sau mai coborîte față de poziția lor normală, se încadrează între linii paralele care se repetă pe rama albă. Aceleași linii paralele pot fi folosite și pentru notarea liniilor deplasate în tabele sau în alte lucrări cu linii.

2.5.4. Eliminarea unui "coridor" format într-un text.

Coridorul este format de spațiile dintre cuvinte care coincid la mai multe rînduri succesive pe verticală. Textul respectiv se notează cu semnul arătat și se repetă tăiat cu o linie, la rama albă.

2.5.5. Eliminarea unui "spis" format între litere sau cuvinte.

Spisurile dintre litere sau cuvinte se notează cu semnul arătat și se repetă pe rama albă.

2.5.6. Mărirea sau micșorarea presiunii de tipărire, eliminarea din jurul literelor a elementelor străine, corectarea îmbinărilor liniilor în tabele.

Literele și cifrele uzate, defecte sau murdare se încercuiesc cu unul din semnele de la punctul 2.5.6.1. și se repetă pe rama albă, în interiorul semnului, scriindu-se elementul tipăritor respectiv.

2.5.6.1. Elemente tipăritoare uzate, defecte, murdare.

Cînd în text se află mai multe rînduri sau pagini în situația de mai sus se vor folosi aceleași semne de corectură, textul respectiv scriindu-se pe foi separate, anexate la corectură, folosind aceleași semne de corectură.

2.5.6.2. Presiune de tipărire slabă.

Cînd elementele tipăritoare sînt tipărite prea slab, se încercuiesc cu semnul de la punctul 2.5.6.2.

2.5.6.3. Presiune de tipărire mare.

Cînd elementele tipăritoare sînt tipărite prea puternic se încercuiesc cu semnul de la punctul 2.5.6.3.

2.5.7. Modificarea caracterului liniilor care alcătuiesc tabelul:

linie neagră ×
linie semineagră ○
linie subțire □
linie dublă △

Linia necorectă se notează cu unul din semnele de corectură arătate, care se repetă pe rama albă. În cazul în care este necesară înlocuirea cu tipuri speciale sau complexe de linii, pe rama albă se arată ce fel de floare trebuie să aibă linia.

2.5.8. Prelungirea sau lipsa unei linii.

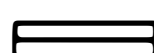
Cu un semn de limită se notează locul pînă unde trebuie să se facă prelungirea, iar săgeata indică direcția de alungire și se repetă pe rama albă.

2.5.9. Reducerea lungimii unei linii.

Cu ajutorul semnului de corectură indicat se notează locul scurtării liniei, care se repetă pe rama albă.

2.5.10. Atragerea atenției asupra lipsei de claritate din original (blocadă).

Dacă în originalul dactilografiat există vreo neclaritate sau o greșeală evidentă, culesul respectiv cu semnul se notează cu semnul de corectură arătat.

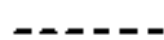
2.5.11. Notarea unei litere greșite repetată continuu.

Notarea unei litere greșite repetată continuu se face cu unul din semnele de corectură de la punctele 2.1.1. sau 2.1.2. care se repetă pe ramă albă o singură dată. Semnul și litera respectivă se evidențiază într-un cerc în partea de sus a paginii.

2.6. Semne de schimbare a unei indicații date

2.6.1. Anularea unei indicații date.

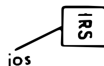
Pentru anularea corecturii greșit făcute, se subliniază aceasta cu o linie neîntreruptă, iar pe rama albă ~~se repetă~~ semnul de anulare a corecturii. La corecturile făcute cu semne care se repetă pe rama albă, se anulează semnele de corectură făcute fără a se mai sublinia cu o linie întreruptă.

2.6.2. Schimbarea poziției unui clișeu.

Dacă un clișeu este așezat greșit în pagină, de exemplu strîns sau cu capul în jos, în stînga sau în dreapta față de poziția lui normală, se indică schimbarea poziției lui prin notarea corespunzătoare pe margine. Pe rama albă se repetă unul din semnele arătate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

ADAM, PAUL. *Der Bucheinband. Seine Technik und seine Geschichte.* Leipzig, 1890.

ADAMESCU, GHEORGHE. *Contribuţie la bibliografia românească.* Fasc. 1—3. Bucureşti, 1921—1928.

ADHÉMAR, JEAN. *La gravure originale au XVIIIe siècle.* Paris, 1963.

ALBAIU, SORIN. *Tehnologia imprimării prin tiparul înalt.* Bucureşti, 1972.

ALEXANDER, G. *La lettre ornée.* Laussane, 1979.

ANDREESCU, C. I. *Manual de paleografie latină.* Bucureşti-Iaşi, 1966.

ANDRIESCU, AL. *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea.* Iaşi, 1979.

ANTIP, CONST. *Contribuţii la istoria presei române.* Bucureşti, 1964.

ANTONOVICI, I. şi CREŢU, GR. *Tipografiile, xilografiile, librăriile şi legătoriile de cărţi din Bîrlad.* Bucureşti, 1909.

ARGHISAN, ANA MARIA. *Aplicarea indexării coordonate în domeniul literaturii social-politice.* Bucureşti, 1981.

ASHWORTH, WILFRED. *Handbook of Special Librarianship and Information.* London, 1955.

ATANASIU, PIA. *Metode şi tehnici de lucru pentru sistemul de informare ştiinţifică.* Bucureşti, 1976.

AUDIN, MAURICE. *Histoire de l'imprimerie.* Paris, 1972.

AUDIN, MAURICE. *Le livre, son architecture, sa technique.* Paris, 1924.

AVRAMESCU, AUREL şi CÂNDEA, VIRGIL. *Introducere în documentarea ştiinţifică.* Bucureşti, 1960.

BACÂRU, LIVIA. *Vechile legături de cărţi româneşti.* În: ''Studii şi cercetări de bibliologie'', 13, 1974, p. 39—91.

BAICULESCU, GEORGE. *Istoricul Bibliotecii Academiei R.S.R.* În vol.: ''Biblioteca Academiei R.S.R., 1867—1967. Cartea centenarului'', Bucureşti, 1968, p. 11—96.

BARBORICĂ, ELENA, ONU, LIVIU şi TEODORESCU, MIRELA. *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării ştiinţifice.* Bucureşti, 1978.

BARGE, HERMANN. *Geschichte der Buchdruckerkunst.* Leipzig, 1940.

BARROW, W. J. *Improvement of Permanence and Durability of Book Papers.* Richmond Virginia State Library, 1960.

BĂDESCU, THEODOR. *Materiale tipografice.* Bucureşti, 1967.

BĂNCILĂ, ILEANA. *Ilustrarea cărţii româneşti la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20.* În: ''Studii şi cercetări de bibliologie'', 12, 1972, p. 125—149.

BĂRBULESCU, ILIE. *Curente literare la români în perioada slavonismului cultural.* Bucureşti, 1928.

BERCEANU, BARBU şi PANAITESCU, IULIAN. *Prezentarea lucrărilor ştiinţifice. Metodologia activităţii autorului.* Bucureşti, 1968.

BERECHET, ŞT. *Istoria vechiului drept românesc.* Iaşi, 1934.
BERTIERI, RAFFAELLO. *Come nasce un libro.* Milano, 1931.
BERZA, MIHAI. *Genealogia — disciplină auxiliară a istoriei.* În: "Hrisovul", 4, 1944, p. 81—99.
BIANU, ION. *Academia Română şi biblioteca ei.* În: "Boabe de grîu", 1, nr. 1, mar. 1930, p. 1—11.
BIANU, ION. *Cartea românească veche.* În: "Almanahul graficei române", 1926, p. 34—41.
BIANU, ION, HODOŞ, NERVA şi SIMONESCU, DAN. *Bibliografia românească veche (1508—1830).* T. 1—4. Bucureşti, 1903—1944.
BIELZ, IULIUS. *Contribuţii la istoricul vechii legături de cărţi din Transilvania.* Sibiu, 1956.
BLUM, ANDRÉ. *Les origines du papier, de l'imprimerie et de la gravure.* Paris, 1935.
BLÜCHER, GEBHARD. *Contribuţii la istoria tiparului, cu privire specială asupra tiparului chirilic din ţara noastră în sec. 16.* În vol.: "Tîrgovişte, cetate a culturii româneşti", Bucureşti, 1974, p. 159—176.
BOGDAN, DAMIAN P. *Diplomatica slavo-română din sec. 14 şi 15.* Bucureşti, 1938.
BOGDAN, DAMIAN P. *Filigranologia ca disciplină ştiinţifică.* În: "Revista Arhivelor", 10, nr. 2, 1967, p. 3—40.
BOGDAN, DAMIAN P. *Paleografia româno-slavă.* Bucureşti, 1978.
BOGDAN, I. *De la cine şi cînd au împrumutat românii alfabetul chirilic.* În vol.: "Lui Titu Maiorescu omagiu", Bucureşti, 1900, p. 585—594.
BOGDANOVICI, ELENA. *Cernelurile şi istoricul lor.* În: "Hrisovul", 1, 1941, p. 210—217.
BOLOGA, EMIL I. *Ex libris — istoric şi semnificaţie.* În vol.: "Tîrgovişte, cetate a culturii româneşti", Bucureşti, 1974, p. 363—371.
BORŞ, LUCIA. *Biblioteca V. A. Urechia.* În: "Boabe de grîu", 3, nr. 8, aug. 1932, p. 348—367.
BOSQUET, E. *Traité théorique et pratique de l'art du relieur.* Paris, 1890.
BRAICU, DOINA. *Cartea veche românească, sec. 16—17.* Sibiu, 1978.
BRIQUET, CH. M. *De la valeur des filigranes de papier comme moyen de déterminer l'âge et la provenance des documents non datés.* Genève, 1892.
BRUNET, J. C. *Manuel du libraire et de l'amateur des livres.* Ed. 5. T. 1—4. Supl. t. 1—2. Paris, 1860—1880.
BUCUŢA, EM. *Monitorul oficial.* În: "Boabe de grîu", 3, nr. 10, oct. 1932, p. 474—487.
BUTLER, PIERCE. *An Introduction to Library Science.* New York, 1969.
BUTOI, OCTAVIAN. *Jurnalism. Teoria şi practica presei.* Bucureşti, 1982.
CARTOJAN, N. *Cărţile populare în literatura românească.* Vol. 1—2. Bucureşti, 1929—1938.
CARTOJAN, N. *Istoria literaturii române vechi.* Vol. 1—3. Bucureşti, 1940—1945.
CĂLINESCU, G. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent.* Bucureşti, 1941.
CÂNDEA, VIRGIL. *Les bibliothèques dans la République Populaire Roumaine.* Bucureşti, 1961.
CÂNDEA, VIRGIL. *Les livres anciens en Roumanie d'après les fonds de la Bibliothèque de l'Academie de la République Populaire Roumaine.* Bucureşti, 1962.
CÂNDEA, VIRGIL. *Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria umanismului românesc.* Cluj-Napoca, 1979.
Cerneluri poligrafice. Bucureşti, 1964.
CHANAT, CHARLES. *Manuel pratique de l'ouvrier relieur.* Paris, f.a.
CHENDI, ILARIE. *Începuturile ziaristicii noastre.* Orăştie, 1900.
CIM, ALBERT. *Le livre.* Vol. 1—5. Paris, 1905—1906.
CIM, ALBERT. *Petit manuel de l'amateur des livres.* Paris, 1927.
CIPARIU, TIMOTEI. *Crestomatia seau Analecte literarie din cărţile mai vechi şi noue romanesci, tipărite şi manuscrise, începîndu de la seclul XVI pana la alu XIX, cu notitia literaria.* Blaj, 1858.
CIUREA, CONSTANTIN. *Maşini de imprimat în industria poligrafică.* Bucureşti, 1969.
CIUREA, INNA şi CONSTANTINESCU, DINU. *Tehnica tiparului plan.* Bucureşti, 1965.
COCORA, GABRIEL. *Tipar şi cărturari.* Bucureşti, 1977.
COHEN, MARCEL, *La grande invention de l'écriture et son évolution.* Vol. 1—3. Paris, 1958.
COMŞA, GHEORGHE. *Istoria predicei la români.* Bucureşti, 1921.
CONDURATU, CONST. P. *Calauza pentru studiulu typograficu.* Bucureşti, 1876.

CONSTANTINESCU, MAC. *Consideraţii asupra afişului*. În: "Artă şi tehnică grafică", caietul nr. 1, sep. 1937, p. 27—320.
GORBETT, EDMUND. V. *An Introduction to Librarianship*. London, 1966.
CORFUS, ILIE. *Însemnări de demult*. Iaşi, 1975.
CORNEA, LUCIAN. *Cartea străină veche în Biblioteca "Astra"*. Vol. 1—2, Sibiu, 1977—1982.
COSMA, GHEORGHE. *Afişul românesc*. Bucureşti, 1980.
CRĂCIUN, IOACHIM. *Biblioteci şi cititori români în trecut şi azi*. Sibiu, 1940.
CRĂCIUN, IOACHIM. *Cartea românească în decursul veacurilor*. Cluj, 1937.
CRĂCIUN, IOACHIM, *Cartea românească în Transilvania*. În: "Scriptum", 1, 1943, p. 40—46.
CRĂCIUN, IOACHIM. *Catechismul românesc din 1544*. Sibiu—Cluj, 1945—1946.
CRĂCIUN, IOACHIM. *O ştiinţă nouă, bibliologia*. Cluj, 1933.
CRĂCIUN, IOACHIM. *Tiparul la românii din Transilvania*. Sibiu, 1941. Extras din "Revista Teologică", nr. 3—4, mar.-apr. 1941.
CREŢU, GR. *Tipografiile din România de la 1801 pînă astăzi*. Bucureşti, 1910.
DACIER, ÉMILE. *La gravure française*. Paris, 1944.
DAHL, SVEND. *Histoire du livre de l'Antiquité à nos jours*. Paris, 1960.
DANIEL, CONSTANTIN. *Scripta aramaica*. Vol. 1. Bucureşti, 1980.
DELABORDE, HENRI. *La gravure*. Paris, f.a.
DEMÉNY, LUDOVIC. *Cînd s-a tipărit prima carte bucureşteană*. În: "Magazin Istoric", 6, nr. 10, oct. 1972, p. 46—49.
DEMÉNY, LUDOVIC. *Le premier texte roumain imprimé*. În: "Revue Roumaine d'Histoire", 4, nr. 3, 1965, p. 385—412.
DEMÉNY, LAJOS şi DEMÉNY. LIDIA *Carte, tipar şi societate la români în secolul 16*. Bucureşti, 1986.
DEVAUX, YVES. *Dix siècles de reliure*. Paris, 1977.
DEVAUX, YVES. *La reliure en France*. Paris, 1981.
DE VINNE, THEO L. *The Invention of Printing*. London, 1877.
DIMA-DRĂGAN, CORNELIU. *Bibliologia generală*. Bucureşti, 1976.
DIMA-DRĂGAN, CORNELIU. *Biblioteca unui umanist român, Constantin Cantacuzino stolnicul*. Bucureşti, 1967.
DIMA-DRĂGAN, CORNELIU. *Biblioteci umaniste româneşti*. Bucureşti, 1974.
DIMA-DRĂGAN, CORNELIU. *Ex libris*. Bucureşti, 1973.
DIRINGER, DAVID. *Writing*. London, 1962.
DÎMBOIU, AUREL. *De la piatră la hîrtie*. Bucureşti, 1964.
DOGARU, MARIA. *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*. Bucureşti, 1976.
DOMŞA, IOAN. *Din activitatea casei de editură şi tipografie a familiei Manuzio*. În: "Studii şi cercetări de bibliologie", 12, 1972, p. 149—169.
DOMŞA, IOAN. *Ediţii elzeviriene în Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj*. În; "Studii şi cercetări de bibliologie", 11, 1969, p. 169—177.
DOWNS, ROBERT S. *How to Do Library Research*. University of Illinois Press, 1966.
DRINCU, SERGIU. *Semnele ortografice şi de punctuaţie în limba română*. Bucureşti, 1983.
DUDAŞ, FLORIAN. *Vechi cărţi româneşti călătoare*. Bucureşti, 1987.
DUNĂREANU, ELENA. *Almanahuri, anale, anuare sibiene*. Sibiu, 1971.
DUNĂREANU, ELENA. *Calendarele româneşti sibiene (1793—1970)*. Sibiu, 1970.
DUNĂREANU, ELENA şi POPA, AURELIA. *Cartea românească sibiană*. Sibiu, 1979.
DUŢU, ALEXANDRU. *Coordonate ale culturii româneşti în sec. 18*. Bucureşti, 1968.
EGGER, E. *Histoire du livre depuis ses origines jusqu'à nos jours*. Paris, 1870.
EGGER, E. *Le papier dans l'antiquité et dans les temps modernes*. Paris, 1900.
ERERSOLT, JEAN. *La Miniature Byzantine*. Paris, 1926.
ESCOURROU, R. *Le papier*. Paris, 1941.
EULE, WILHELM. *Mit Stift und Feder*. Leipzig, 1955.
FAGUET, ÉMILE. *L'Art de lire*. Paris, 1923.
FAULMANN, KARL. *Illustrirte Geschichte der Schrift*. Wien, 1880.
FEBVRE, LUCIEN şi MARTIN, H. J. *L'apparition du livre*. Paris, 1958.

FILIMON, AUREL. *Biblioteca Telekiană din Tîrgul-Mureş*. În: "Boabe de grîu", 2, nr. 6—7, iun.-iul. 1931, p. 330—338.
FLÉTY, JULIEN. *La gravure des fers à dorer*. Paris, 1984.
FLOCON, ALBERT. *Universul cărţilor*. Traducere din limba franceză de Radu Berceanu. Bucureşti, 1976.
FOIAŞ, PAVEL. *Automatica şi informatica în procesele editorial-poligrafice*. Ed. 2. Bucureşti, 1977.
FORTUNESCU, C. D. *Istoria tiparului în Ţările Româneşti. I. Pînă la începutul veacului al XVIII-lea*. În: "Almanahul graficei române", 1924, p. 91—131; II. *Secolul al XVIII-lea*. În: "Almanahul graficei române", 1925, p. 110—125.
FORTUNESCU, C. D. *Începuturile tipografiei în Craiova*. În: "Almanahul graficei române", 1926, p. 119—123.
Fotoreproducerea mecanică şi zincografia. Bucureşti, 1953.
FUNKE, FRITZ. *Buchkunde*. Leipzig, 1959.
GABOR, DIONISIE. *Ex librisul, grafică de carte. Perspective europene*. În vol.: "Tîrgovişte, cetate a culturii româneşti", Bucureşti, 1974, p. 371—381.
GALLEGO, ANTONIO. *Historia del grabado en España*. Madrid, 1979.
GALLO, ALFONSO. *Patologia e terapia del libro*. Roma, 1951.
GALLOTTI, JEAN. *L'invention de l'imprimerie en Chine*. În: "Arts et Métiers Graphiques", nr. 38, nov. 1933, p. 37—41.
GASTER, M. *Literatura populară română*. Bucureşti, 1883.
GECK, ELISABETH. *Johannes Gutenberg. Vom Bleibuchstaben zum Computer*. Berlin, 1968.
GELB, I. J. *A Study of Writing*. Ed. 2. Chicago, 1963.
GEORGESCU, ION. *Tipografia seminarului din Blaj*. În: "Boabe de grîu", 5, nr. 1, 1934, p. 1—31.
GEORGESCU, JEAN. *La presse périodique en Roumanie*. Oradea, 1936.
GEORGESCU-TISTU, N. *Bibliografia literară română*. Bucureşti, 1932.
GEORGESCU-TISTU, N. *Cartea şi bibliotecile*. Bucureşti, 1972.
GEORGESCU-TISTU, N. *Orientări bibliologice*. Bucureşti, 1938.
GEORGESCU-TISTU, N. *Scris şi carte. Istorie, tehnică, semnificaţie*. Bucureşti, 1940.
GHEŢIE, ION. *Începuturile scrisului în limba română*. Bucureşti, 1974.
GHEŢIE, ION şi MAREŞ, ALEXANDRU. *Introducere în filologia românească*. Bucureşti, 1974.
GHEŢIE, ION şi MAREŞ, ALEXANDRU. *Originile scrisului în limba română*. Bucureşti, 1985.
GHIBU, ONISIFOR. *Din istoria literaturii didactice româneşti*. Bucureşti, 1975.
Ghid de catalogare şi clasificare a colecţiilor bibliotecilor universitare din România. Elaborat de un colectiv coordonat de Victoria Curcăneanu. Bucureşti. Biblioteca Centrală Universitară. 1976.
GHIŢESCU, N. N. *Industriile celulozei, mucavalei şi hîrtiei în România*. Bucureşti, 1951.
Gîndirea feniciană în texte. Studiu introductiv de Constantin Daniel. Bucureşti, 1979.
GLASER, CURT. *Die Graphik der Neuzeit*. Berlin, 1923.
GRAUR, ALEXANDRU. *Mic tratat de ortografie*. Bucureşti, 1974.
GRIFFITHS, ANTONY. *Printing and Printmaking*. New York, 1980.
GUBOGLU, M. *Paleografia şi diplomatica turco-osmană*. Bucureşti, 1958.
HAENSCH, G. ş.a. *La lexicografía. De la lingüística teórica a la lexicografía práctica*. Madrid, 1982.
HESSE, RAYMOND. *Le livre d'art du XIXe siècle à nos jours*. Paris, 1927.
HILLIER, B. *Histoire de l'affiche*. Paris, 1969—1970.
HIND, ARTHUR M. *A History of Engraving and Etching from the 15th Century to the Year 1914*. New York, 1963.
HIND, ARTHUR M. *An Introduction to a History of Woodcut*. Vol. 1—2. New York, 1963.
HODOŞ, NERVA şi SADI IONESCU, AL. *Publicaţiunile periodice româneşti*. Bucureşti, 1913.
HORNE, HERBERT P. *The Binding of Books*. London, 1894.
HOULBERT, C. *Les insects énnemis des livres*. Paris, 1903.
HOYER, F. *Einführung in die Papier Kunde*. Leipzig, 1941.
HUNTER, D. *Papermaking. The History and Technique of an Ancient Craft*. New York, 1978.

HUTTMANN, ARNOLD şi BINDER, PAVEL. *Contribuţii la biografia lui Filip Moldoveanul, primul tipograf român.* În: "Limbă şi literatură", 16, 1968, p. 145—174.
HUTTMANN, ARNOLD şi BINDER, PAVEL. *Prima carte tipărită în limba română.* În: "Călăuza bibliotecarului", 18, n. 2, febr. 1965, p. 94—97.
ILIESCU, ION *Prezentarea proiectului de Statut al Societăţii Române de Bibliofilie.* În vol.: "Tîrgovişte, cetate a culturii româneşti", Bucureşti, 1974, p. 17—26.
IONESCU, DIMITRIE C. *Un mic istoric asupra tipografiilor din România.* Craiova, 1928.
IONESCU, GEORGE. *Călăuza tipografului.* Bucureşti, 1906.
IONESCU, GEORGE. *Spicuiri din trecutul tipografiei.* Bucureşti, 1907.
IONESCU, MIRCEA. *Tradiţii în activitatea şi organizarea bibliofiliei în România.* În vol.: "Tîrgovişte, cetate a culturii româneşti", Bucureşti, 1974, p. 305—313.
IONNIŢIU, NICULAE TH. *Istoria editurii româneşti.* Bucureşti, 1943.
IORDAN, AL. *Ce este formatul de carte.* În: "Hrisovul", 2, Bucureşti, 1942, p. 85—106.
IORGA, N. *Iarăşi vechile legături de cărţi.* În: "Artă şi Tehnică Grafică", caietul 13, sep.-dec. 1940, p. 17—24.
IORGA, N. *Ilustraţia cărţilor româneşti (1820—60).* În: "Almanahul graficei române", 1927, p. 28—32.
IORGA, N. *Ilustraţia cărţilor româneşti (1860—90).* În: "Almanahul graficei române", 1928, p. 28—33.
IORGA, N. *Istoria industriilor la români.* Bucureşti, 1927.
IORGA, N. *Istoria presei româneşti.* Bucureşti, 1922.
IORGA, N. *Les arts mineurs en Roumanie.* Vol. 1—2. Bucureşti, 1934—1936.
IORGA, N. *Miniaturile româneşti.* Bucureşti, 1933.
IORGA, N. *Ştiri nouă despre biblioteca Mavrocordaţilor.* Bucureşti, 1926.
IORGA, N. *Tipografia la români.* În: "Almanahul graficei române", 1931, p. 32—55.
IORGA, N. *Vechile biblioteci româneşti.* În: "Floarea darurilor", 1, nr. 2, p. 65—82.
IORGA, N. *Vechile legături româneşti în piele.* În: "Artă şi Tehnică Grafică", caietul 9, 1939, p. 6—12.
IROD, ALEXANDRU. *De la Gutenberg la microprocesor.* Bucureşti. 1982.
IROD, ALEXANDRU. *De la manuscris la cuvîntul tipărit.* Bucureşti. 1985.
JAKÓ, ZSIGMOND. *Începuturile folosirii hîrtiei în ţara noastră. I. Probleme ale istoriei hîrtiei în România.* În: "Revista bibliotecilor", 12, nr. 11, 1969, p. 675—678.
JAKÓ, ZSIGMOND. *Începuturile fabricării hîrtiei în ţara noastră. II. Moara de hîrtie din Sibiu şi problema fabricării hîrtiei în Moldova în sec. 16.* În: "Revista bibliotecilor", 23, nr. 3, 1970, p. 177—181 şi nr. 6, 1970, p. 369—372.
JAKÓ, ZSIGMOND. *Philobiblon transilvan.* Bucureşti, 1977.
JAKÓ, ZSIGMOND şi MANOLESCU, RADU. *Scrierea latină în evul mediu.* Bucureşti, 1971.
JUGĂREANU, VETURIA. *Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu.* Sibiu, 1957.
KAPR, ALBERT. *Deutsche Schriftkunst.* Dresden, 1959.
KAPR, ALBERT. *Schrift-und Buchkunst.* Leipzig, 1982.
KAPR, ALBERT şi SCHILLER, WALTER. *Gestalt und Function der Typografie.* Leipzig, 1977.
KIRCHNER, JOACHIM. *Bibliothekwissenschaft, Buch und Bibliothekwesen.* Heidelberg, 1953.
KUNZE, HORST. *Bibliotheksverwaltungslehre.* Leipzig, 1958.
KUNZE, HORST. *Geschichte der Buchillustration in Deutchland. Das 15. Jahrhundert.* Leipzig, 1975.
KUPČÍK, IVAN. *Alte Landkarten.* Praha, 1980.
La civilisation écrite. În: "Encyclopédie française", t. 18. Paris, 1967.
LANGE, ANDRÉ şi SOUDART, E.-A. *Traité de cryptographie.* Paris, 1925.
LANNOY, CHARLES. *La bibliothéque idéale.* Paris—Bruxelles, 1951.
LARAN, JEAN. *Les estampes.* Paris, 1943.
LĂZĂRESCU, GEORGETA. *Introducere în metoda de indexare coordonată.* Ed. 2. Bucureşti, 1969.
LENORMAND, S. *Manuel du fabricant de papier.* Paris, 1860.
LENORMAND, S. *Nouveau manuel complet du relieur en tous genres.* Paris, 1890.

LICKLIDER, J. C. A. *Libraries of the Future*. Massachusetts Institute of Technology, 1965.
LOCHE, RENÉE. *La lithographie*. Géneve, 1971.
LONGINESCU, ST. *Istoria dreptului românesc, partea I, izvoarele*. Bucureşti, 1908.
LUPAŞ, ION. *Contribuţiuni la istoria ziaristicii româneşti ardelene*. Sibiu, 1926.
LUPAŞ, ION. *Din trecutul ziaristicii româneşti*. Arad, 1916.
LUPEANU-MELIN, ALEXANDRU. *Biblioteca Centrală din Blaj*. În : "Boabe de grîu", 3, nr. 12, dec. 1932, p. 613—626.
LUPEANU-MELIN, ALEXANDRU. *Xilografii care au lucrat în tiparniţa cea veche de la Blaj*. În: "Almanahul graficei române", 1931, p. 121—134.
LUPU, IOAN. *Aspecte din trecutul bibliofiliei româneşti*. În vol. : "Tîrgovişte, cetate a culturii româneşti", Bucureşti, 1974, p. 291—304.
LÜTHI, K. J. *Das Pergament; seine Geschichte und seine Anwendung*. Bern. 1938.
MACREA, DIMITRIE. *Începuturile scrisului în limba română*. În : "România literară", nr. 33, 13 aug. 1970.
MANDEL, GABRIEL. *Les manuscrits à peintures*. Paris, 1964.
MANIU, ADRIAN. *La gravure sur bois en Roumanie*. Bucureşti, 1929.
MANOLESCU-CHIVU, MARIA şi LĂZĂRESCU, GEORGETA. *Metode şi sisteme moderne în informarea tehnico-ştiinţifică*. Bucureşti, 1972.
MAREŞ, ALEXANDRU. *Primul meşter de hîrtie din Ţările Române*. Extras din "Limba română", 12, nr. 1, 1973.
MARINOIU, COSTEA. *Istoria cărţii vîlcene, sec. 17—18*. Craiova, 1981.
MASSON, ANDRÉ şi SALVON, PAULE. *Les bibliothèques*. Paris, 1961.
McLUHAN, MARSHALL. *The Gutenberg Galaxy*. Toronto, 1962.
McLUHAN, MARSHALL. *Understanding Media: the Extension of Man*. New York, 1964.
McMURTRIE, D. C. *The Book. The Story of Printing and Bookmaking*. Ed. 3. New York, 1957.
MIHAILOV, A. I., CEORNÎI, A. I. şi GHILEAREVSKI, R. S. *Informatica documentară*. Traducere din limba rusă. Coordonarea versiunii în limba română de Aurel Avramescu. Bucureşti, 1970.
MIHALCU, MIHAI. *Conservarea obiectelor de artă şi a monumentelor istorice*. Bucureşti, 1970.
MIHĂILĂ, G. *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*. Bucureşti, 1972.
MIHORDEA, V. *Biblioteca domnească a Mavrocordaţilor*. Bucureşti, 1940.
MILKAU, FRITZ. *Handbuch des Bibliothekswissenschaft*. Vol. 1—3. Wiesbaden, 1955—1961.
MILLE, C. *Introducerea maşinilor de cules în România*. În : "Almanahul graficei române", 1925, p. 36—37.
MOISESCU, TITUS. *Prolegomene bizantine*. Bucureşti, 1985.
MOLDOVEANU, VALERIU. *Metode pentru indexarea documentelor*. Bucureşti, 1971.
MOLDOVEANU, VALERIU, POPESCU, GHEORGHE şi TOMESCU, MIRCEA. *Ghidul bibliotecilor din România*. Bucureşti, 1970.
MOLIN, VIRGIL. *Afişul artistic*. În : "Almanahul graficei române", 1928, p. 145—155.
MOLIN, VIRGIL. *Cartea tipografului*. Vol. 1. Bucureşti, 1939.
MOLIN, VIRGIL. *Încercări de lexicografia tipografiei. Pe marginea unui început de vocabular tipografic al lui Petre Ispirescu*. În: "Limba română", 14, nr. 2—3, 1965, p. 251—254 şi 317—320.
MOLIN, VIRGIL. *Stema tipografului*. În : "Almanahul graficei române", 1925, p. 80—84.
MOLIN, VIRGIL. *Venise, berceau de l'imprimerie glagolitique et cyrillique*. Firenze, 1966.
MOLIN, VIRGIL. *Xilografia*. În : "Almanahul graficei române", 1927, p. 155—165.
MOLINIER, AUGUSTE. *Les manuscrits et les miniatures*. Paris, 1892.
MOORHOUSE, A. C. *The Triumph of the Alphabet. A History of Writing*. New York, 1953.
MORTET, CHARLES. *Le format des livres*. Paris, 1925.
MUCICA, TEODOR şi PEROVICI, MINODORA. *Universul mijloacelor audio-vizuale*. Bucureşti, 1982.
MUSTER, DUMITRU H. *Bibliografie — bibliologie — biblioteconomie. Lămuriri şi precizări*. În: "Hrisovul", 2, 1942, 107—118.

MUŞLEA, ION. *Contribuţii la cunoaşterea bibliotecilor româneşti ale oraşelor din Transilvania (pînă la Unire)*. Cluj, 1935.
MUŞLEA ION. *Xilogravurile ţăranilor români din Ardeal*. În: "Artă şi Tehnică Grafică", caietul 8, iun.—sep. 1939, p. 35—56.
NĂGLER, DOINA. *Catalogul transilvanicelor*. Vol. 1—2. Sibiu, 1974—1982.
NICULESCU, REMUS. *Gheorghe Asachi şi începuturile litografiei în Moldova*. În: "Studii şi cercetări de bibliologie", 1, 1955, p. 67—113.
NISTOR, ION. *Dezvoltarea bibliotecilor noastre publice*. Bucureşti, 1947.
NIŢĂ, E. şi RADU C. *Să ne legăm cărţile*. Bucureşti, 1961.
NUSSBĂCHER, GERNOT. *Johannes Honterus, viaţa şi opera sa în imagini*. Bucureşti, 1977.
NUSSBĂCHER, GERNOT. *Din cronici şi hrisoave*. Bucureşti, 1987.
OANCEA, NICOLAE. *Bolile cărţilor şi combaterea lor*. În: "Călăuza bibliotecarului", 18, nr. 9, sep. 1965, p. 556—562.
ODOBESCU, ALEXANDRU. *Despre odórele, manuscriptele şi cărţile tipărite aflate în monăstirea Bistriţa din judeţul Vîlcea*. În vol.: "Scrieri literare şi istorice", vol 1, Bucureşti, 1887, p. 333—348.
ONU, LIVIU. *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi*. Bucureşti, 1973.
OPRESCU, GH. *Grafica românească în sec. 19*. Vol. 1—2. Bucureşti, 1942—1945.
OPRESCU, PAUL. *Înfiinţarea şi dezvoltarea bibliotecilor publice româneşti în epoca Regulamentului Organic*. În: "Studii şi cercetări de bibliologie", 1, 1955, p. 43—65.
OTLET, PAUL. *Traité de documentation. Le livre sur le livre. Théorie et pratique*. Bruxelles, 1934.
PACEY, PHILIP. *Art Library Manual. A Guide to Researches and Practice*. New York, 1977.
PANAITESCU, P. P. *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*. Bucureşti, 1965.
PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, CORNELIA şi DEMÉNY, LIDIA. *Carte şi tipar în societatea românească şi sud-est europeană*. Bucureşti, 1985.
PASCU, CONSTANTIN. *Cartea românească veche în Biblioteca Muzeului Brukenthal*. Sibiu, 1976.
PĂCESCU, T. P. *Tipografia cărţilor bisericeşti*. În: "Boabe de grîu", 4, nr. 11, nov. 1933, p. 654—674.
PĂPURICĂ, MIHAI. D. *Completarea colecţiilor din biblioteci*. Bucureşti, 1973.
PILTZ, GEORG. *Deutsche Graphik*. Leipzig, 1968.
PISCUPESCU, ECATERINA. *Literatura slavă din Principatele Române în veacul al XV-lea*. Bucureşti, 1939.
PLĂMĂDEALĂ, ANTONIE. *Dascăli de cuget şi simţire românească*. Bucureşti, 1981.
POENARU, DANIELA. *Contribuţii la "Bibliografia românească veche"*. Tîrgovişte, 1973.
POP, AUGUSTIN Z. N. *Istoria tipografiei în zona argeşană şi a Oltului vestic*. Piteşti, 1970.
POPA, G. *Tablele cerate descoperite în Transilvania*. Bucureşti, 1890.
POPESCU, MIHAI. *Fabrici de hîrtie în Transilvania. Filigrane*. În: "Artă şi Tehnică Grafică", caietul 13, sep.-dec. 1940, p. 51—56.
POPESCU, MIHAI. *Fabrici româneşti de hîrtie*. Bucureşti, 1942.
POPESCU-SPINENI, MARIN. *România în izvoare geografice şi cartografice*. Bucureşti, 1978.
POPESCU-VÎLCEA, G. *Miniatura românească*. Bucureşti, 1981.
POPP, VASILIE. *Disertaţie despre tipografiile româneşti în Transilvania şi în vecinatele Ţări, de la începuturile lor pînă în vremile noastre*. Sibiu, 1838.
POTRA, GEORGE. *Din Bucureştii de altădată*. Bucureşti, 1981.
Probleme de patologie a cărţilor. Vol. 1—18. Biblioteca Centrală de Stat, Bucureşti, 1969—1982.
PROU, MAURICE. *Manuel de paléographie latine et française*. Paris, 1924.
PUŞCARIU, SEXTIL. *Istoria literaturii române, epoca veche*. Sibiu, 1930.
RACOVEANU, GHEORGHE. *Gravura în lemn la Mănăstirea Neamţul*. Bucureşti, 1940.
RAVRY, ANDRÉ. *Les origines de la presse et l'imprimerie*. Paris, 1937.
RĂDUICĂ, GEORGETA şi RĂDUICĂ, NICULIN. *Calendare şi almanahuri româneşti, 1731—1918*. Bucureşti, 1981.
RĂDUŢIU, AUREL şi LADISLAU, GYÉMÁNT. *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română, 1701—1847*. Bucureşti, 1981.

ROBERT, KARL. *Traité pratique de la gravure à l'eau-forte*. Paris, 1928.
ROMANESCU, VASILE. *Istoria unei cărţi*. Bucureşti, 1943.
ROSETTI, AL. *Istoria limbii române de la origini pînă în sec. 17*. Bucureşti, 1968.
ROUIR, EUGÈNE. *La Gravure des origines au XVIe siècle*. Paris, 1971.
ROUVEYRE, EDOUARD. *Connaissance nécessaire à un bibliophile*. Vol. 1—10. Paris, 1899.
RUFFINI, MARIO. *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino*. Traducere din limba italiană de D. D. Panaitescu şi Titus Pârvulescu. Bucureşti, 1973.
RUSSO, D. *Critica textelor şi tehnica ediţiilor*. Bucureşti, 1912.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Arhivistica*. Bucureşti, 1971.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Evoluţia scrisului şi cartea pînă la apariţia tiparului*. Bucureşti, 1937. Extras din "Raze de lumină", 9, nr. 1, ian.—mar. 1937.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Introducere în cronologie*. Bucureşti, 1943.
SACERDOŢEANU, AURELIAN. *Predosloviile cărţilor româneşti*. Vol. 1. Bucureşti, 1938.
SAUNIER, CHARLES. *Les décorateurs du livre*. Paris, 1922.
SBIEREA, I. G. *Mişcări culturale şi literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1717*. Cernăuţi, 1897.
SECHE, MIRCEA. *Schiţă de istorie a lexicografiei române*. Vol. 1—2. Bucureşti, 1966—1969.
SIMIONESCU, I. *Cartea Românească*. În: "Boabe de grîu", 1, nr. 8, oct. 1930, p. 477—485.
SIMONESCU, DAN. *Arta legăturii de carte la români*. În: "Călăuza bibliotecarului", 17, nr. 4, 1964, p. 233—235.
SIMONESCU, DAN. *Biblioteconomie*. Bucureşti, 1979.
SIMONESCU, DAN. *Curs de teorie a bibliografiei*. Bucureşti, 1976.
SIMONESCU, DAN. *Din activitatea tipografică a Bucureştilor (1678—1830)*. În: "Bucureştii vechi", 1—5, 1930—1934, p. 118—135.
SIMONESCU, DAN. *Mihail Kogălniceanu ca tipograf şi editor la Iaşi*. În: "Studii şi cercetări de bibliologie", 2, 1957, p. 164—184.
SIMONESCU, DAN şi BULUŢĂ, GHEORGHE. *Pagini din istoria cărţii româneşti*. Bucureşti, 1981.
SIMONESCU, DAN şi PETRESCU, VICTOR. *Tîrgovişte, vechi centru tipografic românesc*. Tîrgovişte, 1972.
SIMSOVA, S. *A Handbook of Comparative Librarianship*. London, 1970.
SINCLAIR, R. *Paper, the Story of an Industry*. London, 1955.
SINGER, HANS W. *Die Moderne Graphik*. Leipzig, 1922.
STAHL, HENRI şi BOGDAN, DAMIAN P. *Manual de paleografie slavo-română*. Bucureşti, 1936.
STĂNILĂ, GEORGE. *Sisteme calendaristice*. Bucureşti. 1980.
STOICA, ION. *Bibliografia şi informarea documentară*. Bucureşti, 1974.
STRUCK, HERMANN. *Die Kunst des Radierens*. Berlin, 1920.
STURDZA-SĂUCEŞTI, MARCEL. *Heraldica*. Bucureşti, 1974.
ŞANDRU, D. *Interpretări la "Bibliografia românească veche"*. În: "Revista Istorică Română", 17, fasc. 1—2, 1946, p. 138—155.
ŞCHIAU, OCTAVIAN. *Cărturari şi cărţi în spaţiul românesc medieval*. Cluj-Napoca, 1978.
ŞTREMPEL, GABRIEL. *Catalogul manuscriselor româneşti*. Vol. 1—3. Bucureşti, 1978—1987.
ŞTREMPEL, GABRIEL. *Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800*. Vol. 1. Bucureşti, 1956.
TĂTĂRESCU, EM. *Arta decoraţiunii în legătura modernă*. În: "Almanahul graficei române", 1928, p. 59—65.
TĂTĂRESCU, EM. *Hîrtia de-a lungul veacurilor*. În: "Almanahul graficei române", 1926, p. 47—115.
TĂTĂRESCU, EM. *Istoria tiparului*. În: "Almanahul graficei române", 1925, p. 38—61.
Tehnologia hîrtiei şi a cartonului. Bucureşti, 1952.
Tehnologia tiparului plan. Bucureşti, 1954.
Tehnoredactarea. Bucureşti, 1954.
TEODOR, POMPILIU. *Două biblioteci particulare româneşti de la sfîrşitul sec. 18*. În: "Studii şi cercetări de bibliologie", 2, 1957, p. 261—269.
THEODORESCU, BARBU. *Istoria bibliografiei române*. Bucureşti, 1945.

THEODORESCU, BARBU. *Manualul bibliotecarului*. Bucureşti, 1939.
THEODORESCU, BARBU. *Tipografia olteană*. În: "Boabe de grîu", 3, nr. 10, oct. 1932, p. p. 466—473.
THÉVENIN, LÉON şi LEMIERRE, GEORGES. *Les étapes d'un livres*. Paris, 1922.
THIBAUDEAU, F. *La lettre d'imprimerie*. Vol. 1—2. Paris, 1921.
TOMESCU, MIRCEA. *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*. Bucureşti, 1968.
TOMESCU, MIRCEA. *Calendarele româneşti (1733—1830)*. Bucureşti, 1957.
TONTSCH, HERMANN. *Tipografia Honterus din Braşov*. În: "Boabe de grîu", 5, nr. 4, 1934, p. 206—217.
TÓTH, S. *Litera de tipar*. Bucureşti, 1966.
TURNOWSKI, ALEX. şi SIGMOND, VITA. *Biblioteca Bethlen din Aiud*. Bucureşti, 1957.
UNGUREANU, GHEORGHE. *Fabrica de hîrtie a lui Gheorghe Asachi de la Petrodava*. Piatra-Neamţ, 1933—1934.
UPDIKE, DANIEL BERKELEY. *Printing Types. Their History, Forms and Use*. Vol. 1—2. Ed. 2. New York, 1980.
URZICĂ, GEORGE. *Despre tipografii de altă dată*. În: "Almanahul graficei române", 1927, p. 175—189.
URZICĂ, GEORGE. *Începuturile primelor tipografii româneşti pînă la 1823*. În: "Almanahul graficei române", 1926, p. 184—196.
UZANNE, OCTAVE. *La reliure moderne*. Paris, 1886.
VASILESCU, VERONICA şi BOIANGIU, ANETA. *Scriere chirilică românească*. Bucureşti, 1982.
VERESS, ANDREI. *Orînduieli româneşti vechi tipărite în Ardeal (1744—1848)*. În: "Revista Arhivelor", 2, nr. 2, 1926, p. 338—365.
VERESS, ANDREI. *Tipografia românească din Buda*. În: "Boabe de grîu", 3, nr. 12, dec. 1932, p. 593—611.
VÎRTOSU, EMIL. *Eliade ca tipograf*. În: "Revista Arhivelor", 3, nr. 3, 1926, p. 336—369.
VÎRTOSU, EMIL. *Glosă despre terminologia tipografică la 1703*. În "Hrisovul", 1, 1941, p. 449—452.
VÎRTOSU, EMIL. *Paleografia româno-chirilică*. Bucureşti, 1968.
WARNOD, ANDRÉ. *Autographes*. În: "Le livre et ses amis", nr. 3, 1946, p. 12—16.
WEILL, GEORGES. *Le journal, Origines, évolution et rôle de la presse périodique*. Paris, 1934.
ZIEGER, MAX. *Papierkunde*. Leipzig, 1952.

LUCRĂRI LEXICOGRAFICE

ATANASIU, PIA şi GRECU, NATALIA. *Termeni din domeniul informării şi documentării*. Bucureşti, 1988.
BÉNÉZIT, EMMANUEL-CHARLES. *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs şi graveurs de tous les temps et de tous les pays*. Vol. 1—10. Paris, 1976.
BORN, ERNST. *Lexicon für die graphische Industrie*. Zweite Auflage. Frankfurt am Main. 1972.
BRIQUET, C. M. *Les filigranes. Diccionnaire historique des marques du papier*. Paris, 1907.
BUONOCORE, DOMINGO. *Diccionario de bibliotecología*. Santa Fe, Argentina, 1963.
CANDREA, J.-AUREL şi ADAMESCU, GH. *Dicţionarul enciclopedic ilustrat* "Cartea Românească". Bucureşti, 1931.
CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, GHEORGHE. *Mic dicţionar de terminologie lingvistică*. Bucureşti, 1980.
DIACONOVICH, C. *Enciclopedia Română*, Vol. 1—3. Sibiu, 1898—1904.
Dictionnaire de la presse écrite et audiovisuelle. Paris, 1981.
Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei. Bucureşti, 1982.
Dicţionar de informatică. Bucureşti, 1981.
Dicţionar de termeni literari. Bucureşti, 1976.
Dicţionar de termeni muzicali. Bucureşti, 1984.
Dicţionar de terminologie literară. Bucureşti, 1970.
Dicţionar enciclopedic român. Vol. 1—4. Bucureşti, 1962—1966.

Dicționarul explicativ al limbii române. București, 1975.
Dicționarul limbii române literare contemporane. Vol. 1—4, București, 1955—1957.
Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900. București, 1979.
Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române. București, 1982.
DRĂGUȚ, VASILE. *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*. București, 1976.
Enciclopedia istoriografiei românești. București, 1978.
Enciclopedia română "Minerva". Cluj, 1930.
Enciclopedia României. Vol. 1—4. București, 1938—1943.
Encyclopaedia of Librarianship. London, 1966.
Encyclopaedia of Library and Information Science. New York, 1963.
Glossary of the Book. London, 1960.
HARROD, LEONARD MONTAGUE. *The Librarian's Glossary of Terms Used in Librarianship, Documentation and the Book Crafts and Reference Books*. London, 1975.
HILLER, HELMUT. *Worterbuch des Buches*. Frankfurt am Main, 1958.
KIRCHNER, JOACHIM. *Lexicon des Buchwesens*. Vol. 1—4. Stuttgart, 1952—1956.
Larousse. Vol. 1—3. Paris, 1966.
Larousse de l'industrie et des arts et métiers. Paris, 1935.
LÁZARO CARRETER, FERNANDO. *Diccionario de términos filológicos*. Ed. 2, Madrid, 1962.
Lexiconul tehnic român. Vol. 1—19. București, 1957—1965.
MARCU, FLORIN și MANECA, CONSTANT. *Dicționar de neologisme*. Ed. 3. București, 1978.
MARTÍNEZ DE SOUSA, JOSÉ. *Diccionario de tipografía y del libro*. Barcelona, 1974.
Mic dicționar enciclopedic. Ed. 2, București, 1978.
MIHĂILĂ, G. *Dicționar al limbii române vechi*. București, 1974.
MOLIN, VIRGIL. *Vocabularul tipografului*. București, 1940.
Petit Larousse de la Peinture. Vol. 1—2. Paris, 1979.
PREDESCU, LUCIAN. *Enciclopedia "Cugetarea"*. București, 1940.
STRAJE, MIHAIL. *Dicționar de pseudonime*. București, 1973.
The Bookman's Glossary. New York, 1951.
Vocabular de bibliologie. Redactor responsabil: N. Georgescu-Tistu. București, Biblioteca Academiei R.S.R., 1966.
Vocabularium bibliothecarii. Ed. 2, Paris, UNESCO, 1962.

CUPRINS

Prefață 7
Notă 10
Listă de abrevieri 12
Dicționar 13
Anexă: Semne de corectură 386
Bibliografie selectivă 392

Tehnoredactor
ANGELA ILOVAN, OLIMPIU POPA
Coli tipar 25
Bun de tipar 14.05.1991

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
„ARTA GRAFICĂ S.A."
București, str. Șerban Vodă,
Nr. 133—135 Sector 4